

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti
NAGY MIKLÓS

LEVELEZÉS

III.

JÓKAI MÓR
LEVELEZÉSE
(1876–1885)

ÖSSZEGYŰJTÖTTE ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
GYÓRFFY MIKLÓS

ARGUMENTUM KIADÓ – AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1992

ISBN 963 05 0208 9 sorozat

ISBN 963 77 1929 6

© *Argumentum Kiadó, Budapest 1992*

Printed in Hungary

715.

BR. WENCKHEIM BÉLA – JÓKAINAK

[1876. jan. 21.]

$\frac{21}{1}$ 876

Tisztelt barátom!

Nopcsa általam tudatja veled, hogy Felséges Asszonyunk a' Királyné vasárnap 11 $\frac{1}{4}$ orakkor lesz oly kegyes Téged fogadni, – tudakózodám egy uttal, hogy mely öltözetben jelenjél meg? – az vala a' válasz hogy csak polgári ruhában – ekként ha el is mondad egykoriban – le hullott a mak[?], szegény frak, már csak huzd fel –

Az éjszaka megyek Bétsbe, ott egy kicsit tájékozom.. magamat –

Áldás békesség

barátod
Wenckheim Béla

716.

JÓKAI – E. KOVÁCS GYULÁNAK

[1876. febr. 2.]

Tisztelt barátom

Megtisztelve érzem magamat Önnek azon ajánlata által, hogy „Milton” omat szándékozik jutalom játékaul választani. A művet csak ma adtam be az Igazgatóságnak itt, s még most tisztázzák. Rögtön hozzá akarnak kezdeni a betanuláshoz s én addig nyomtatás alá nem adom, mig előadva nem lesz. Azért jó lenne tán, ha Kegyed számára is lemásoltatnók, hogy előre készülni lehessen rá.

Mindnyájunk üdvözetét küldve

Budapest 1876 $\frac{2}{2}$

maradok
igaz barátja
Jókai Mór

717.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

[1876. febr. 15.]

Berlin, 15/2. 76

Hochgeehrter Herr u. Freund!

Gestern haben wir unseren lieben Wallner begraben. Hunderte von Menschen gaben ihm das Geleit. Die liebe Frau Agnes Wallner war tief erschüttert, – imgleichen die Kinder. Mir war der Verstorbene ein lieber Freund. Wohl 20 Jahre verkehrten wir innig miteinander, niemals kam ein Mißton vor. Mich hat dieser neue Verlust daher tief erschüttert. Mit jedem solchen Todesfall von Menschen

mit denen man lebte werden wir alten Husaren einsamer.
— Wie geht es Ihnen denn? Sie lassen ja gar nichts von sich hören? Vorgestern war ich mit unserem gemeinsamen Freunde Dr. Karl Braun „unserem Braun“ zusammen, der in herzlicher Liebe Ihrer denkt. Ich bat ihn „Den Roman des künftigen Jahrhundert“ durchzulesen da ich das Erscheinen von seiner Meinung gerne abhängig zu machen wünsche. Dr. Braun wird uns diesen Gefallen thun und hat heute das Manuscript hinbekommen. Es gilt nur *Ihrem Interesse*. Die Ueberfluthung des deutschen Büchermarktes mit Ihren Büchern hat großen Nachtheil gebracht. Viele Romane sind nicht nach *deutschem* Geschmack. Daher möchte ich nicht durch einen Roman, der keinen succes hat u. nicht gefällt, Ihrem Rufe Nachtheil gebracht sehen. Einzelne Ihrer Werke haben ja außerordentlich gefallen. Warum bekomme ich keine Fortsetzungen Ihres neuen Romans? Wir sind deshalb stets in großer Noth u. haben viele Widerwertigkeit[en] zu ertragen.

hochgeehrend hochachtend
stets der Ihrige
Otto Janke

[A levél első oldalán a sorok előtti margón (lapszélien) keresztbe írva:]

Es war im Sommer 1872 in Carlsbad wo mich Wallner dringend aufforderte, Ihre Werke in Deutschland einzuführen. An Wallner verlieren auch Sie, lieber verehrter Freund! recht viel, viel!!!

[A második lapon, hasonlóképpen keresztben:]

Hat der „Bauerkuchen“ welchen ich zu Weihnachten Ihren Damen frisch gebacken sandte — nicht geschmeckt? Die Kiste ist doch „für ins Haus“ eingetroffen? Es sollte ein kleines süßes Zeichen meiner Zuneigung sein.

718.

TÜRR ISTVÁN — JÓKAINAK

[1876. márc. 15.]

Nice 15 Mars
8 rue du Congress

Kedves Barátom

Nem tudom hogy mino udot találtatok Genua Milano és most Velenczebe miuta elmentetek itt a Belzebub uralja az üdöt hideg essoséggel nem tudom a szegény spanyol uveg házait nem tette e tönkre — ohajtom hogy leg alab Velenczebe amennyire lehet jo üdo legyen és a tábornok barátom, majd csak elkalauzol és amennyire lehet kelemesse teszi a Velenczei üdöket

Minden jot az útra és a kedves nodnek mond meg, hogy a komisz Hoteliek miatt epe lázba ne essek — A Velenczei kalmarba van gondolom így angolba „god mad him, and thé-refore let him passe for a man — magyar azt mondana gaz ember minden szepet es jelest [?]

oreg barátod
Türr I.

JÓKAI – ARANY JÁNOSNAK

[1876. márc. 29.]

Budapesten 1876 Mart. 29^{én}

Kedves barátom.

Felvilágosodott ember ugyan nem hiszi azt, hogy a sors határozatait meglehessen változtatni imádkozás által, de azért még is elmegy a templomba tiszteletből s megpróbálja, hogy hátha még is használ az imádság? Ilyen szándékkal rontok én be a Te szentélyedbe, melynek ajtaján rég fel van írva minden lapszerkesztő számára az a leverő ige: „lasciate ogni speranza!” Jövő juniustul kezdve én is lapszerkesztő leszek: valóságos igazi lapszerkesztő, a ki a lapo nem csak nemzi: de mag<i>a [ráírás] teherben is jár vele, sőt szoptatja is. Szépirodalmi napi lapot adok ki *illusztráltat* [a szó végén áthúzott betű v. betűkezdet] (:divat és napiptykák nélkül:) „Das ist nicht so leicht, als Violinspielen” mondá a korcsolyamester Ole Bullnak, mikor az órrára bukott a jégen. — Merénylet [M-je K-ból ráírással javítva] biz ez. De hát a politika nyögvenyelőjével már épen torkig vagyok lakva. Józan bölcs számstudiroknak való az mai nap, a kik a valósággal foglalkoznak. Itt minden ember azt tanulja és tanítja: hogyan kell „nem költeni?” Mióta parókat viselek, azt képzelem, hogy megfiatalodtam s megint 1847 ben élünk s Életképeket irunk. — Nem biz az. Ilyen magas aspiratióim nincsenek. De megelégedném azzal az irodalmi állapottal is, a mi volt, mikor Pákh távollétében a Vasárnapi újságot szerkesztettem, s a mikor Te Hozzád, „mint” a mekkai Kaábához fordultam <jó gondozó[?]> biztató [föleírás] áldásért, a mit akkor és később az Üstökösnél nem is tagadtál meg tőlem soha. — Olyan naiv nem vagyok, hogy azt kép-

zeljem, hogy most Te az én kedvemért visszamégy abba a *cidevant* csizmadiaműhelybe <n>, a hol fogyasztottad a papirozt irodalmunk büszkeségére. Tillaárom haj! hanem avval a halavány reménységgel kecsegtetem magamat, hogy találsz Te még is valami módot arra, hogy megerősítsd bennem azt a hitet, mi szerint csakugyan valami hasznos dolgot kezdek el akkor, mikor a szépliteratúrát megkísértem kiszabadítani a politikai taposó malomból s az élczfáragás gyufagyárából s megkísértem e végett [ez a két szó utólag a margóra beszúrva] összekeresgetni szétszórt kincseinket: a dicső antisteseket[?], kikre nézve az irodalom ambitio volt és életpálya.

Lebeszélni nem hagyom magamat erről a szándékomról, magam összeszedem minden munkaerőmet s egyedül is nekivágok s dolgozom mint novellairó, érzékeny és humoristikus poéta, ujdondász, természetbuvár, útleirő és drámaíró, hét ember helyett; de hiszem, hogy egykori barátaim nem fogják elnézni ezt az öngyilkosságot, hanem kiveszik kezemből azt a tollat, a mi az övékbe jobban illik.

Még senkihez sem irtam e tárgyban felszólítást, egyedül Te Hozzád. Ha Tőled egy biztató szót nyerek, akkor lesz bátorságom tovább menni, s bekopogtatni Csengerynél, Szász Károlynál, Gregussnál és többi irodalmi matadorainknál. Ha Te nem vagy számomra otthon, a többieknél is elvégzem a bemutatási látogatást egy visitkártya átadásával.

Megjegyzem mindenek felett, hogy én a *nagy neveket* nem *kiadói reklám* szerkesztése végett akarom összegyűjteni. Programomban egyetlen névvel sem fogok ragyogni. Eléje teszem a közönségnek a lapomat, és látni fogja, hogy mi van benne? A művek dicsérik önmagukat, ha tudják. De tettem, és ha kívánod folytatni fogom ezt a felszólítást azért hogy vállalásomat ne tekintsék egy írói párt demonstratiojának; de ismerjék fel benne a komoly törekvést a solid irodalom emelésére, mely Veled és Veletek könnyen és biz-

tosan, Nálatok nélkül nehezen és keservesen fog menni; de mennie *muszáj!*

Nehogy pedig azt hidd, hogy ezt a levele<d>t [ráírás] csak autographon-gyűjtés végett irtam Hozzád, ha terhedre van a válaszirás, izenj le hozzám az akadémiai olvasó körbe egyszer, vagy akár a szerkesztőségbe, hogy otthon találak, s élő szóval add át válaszodat, tiszteletedre készen megjelenő

igaz hivednek
Jókai Mórnak

720.

ARANY JÁNOS – JÓKAINAK

[1876. márc. 29.]

Budapest, márczius 29. 1876.

Kedves barátom! Bár önzésem azt tanácsolná, hogy ne válaszoljak leveledre, mert az esetben becses látogatásodat teszed kilátásba, de másfelől érzem, mily kevésbé érdemlenék ennyi utánajárást, nem akarlak terhelni azzal, s levélben írom körül „a semmit”, melyet, neked ígérni és adni képes vagyok. Az én „szentélyem”, melyet említasz, bizony nem valami szándékos visszavonulás, előkelő öndicsőségbe takaródzás, vagy „babérokon” hentergés, hanem oly kényszerített nyugalom, melyet, hogy így van, én fájlok leginkább. Nem akarok részletekbe bocsátkozni, s ez által magamról, testi és lelki nyomorúságim elsorolásával, szegénységi bizonyítványt állítani ki: csak egyszerűen fejezem ki sajnálatomat, hogy nehezen lehetek lapod munkása.

Hogy, egy a szépirodalom érdekeit komolyan felölelő orgánum keletkezzék, hogy a jobb tehetségek — régiek és újak — annál csoportosúljanak, s hogy annak zászlaját te ragadd kezvedbe, ki magad is legtöbbit bírsz, kihez az ifjúság lelké-

ből csatlakozik, a nélkül, hogy az öregebbek becsülése irántad csökkent volna: mindezt helyesnek, és, a közönség csekély érdeklődését tisztán irodalmi művek iránt tekintve, időszerűnek tartom. Azt is hiszem, hogy ha e fanyar időkben a szépirodalomnak új folyóirat által lendületet adni lehetséges: ezt a mostan élők közül csupán a te neved és geniuszod varázsa eszközölheti. Én már megkísértettem a — KOSZORÚval — csekélyebb tehetséggel, de annival jobb körülmények között, mint hogy akkor a politikai élet még nem volt mindent elnyelő hatalom, — bele is buktam szerencsésen. Próbálkozzál te most, — én lebeszélni nem akarlak.

Hanem abban csalódom, ha velem szemben írói pártról beszélsz, — én ilyet, igaz lelkemre! nem ismerek. Az a néhány név, a miket fölemlítesz, annyira nem párt, s én azok közt s azokkal annyira nem vagyok semmi solidarításban, hogy az én válaszom, (mely tisztán subjectív), az ő elhatározásukra se buzdító, se hátráltató hatással nem lehet. Mit gondolsz? Én velök csak úgy esetleg találkozom, mint épen veled fognék, ha gyakrabban járnál oda, hol én ez idő szerint egyedül található vagyok — az akadémiában. Irodalmi discussióról köztünk soha semmi szó — rám nézve minek is? ki magamat már írónak sem tartom. Aztán az említett nevek közt egy pár van, ki dolgozni fogna, — de egyik (a mezitlábjáró csizmadijakint) maga is szerkesztő, a másik annyira politikai és oly kevésbé irodalmi ember lett, hogy ezektől ugyan bajos valamit várni. Hogy mégis — nem ugyan ígéretet Neked, hanem magamnak némi kecsegtetést nyújtsak: ime! Ötvenkilencz évemet betöltöttem, néhány napot már a hatvanadikból is, 7 — 8 év óta testileg is kórházba való beteg vagyok, de naponkint dolgozom, — csak hogy nem irodalmi dolgokat, hanem egyéb vesződéséges munkát. Ha ettől — mint rég óhajtasom és törekvésem — valahára megszabadulhatnék, ha némi függetlenségre tehetnék szert, azzal kecsegtetem magamat, hogy életem csendes alkonyán magányos méltázá-

sim közt, tán meglátogatna még olykor a Múzsá s lendíthetnék az irodalomban is valamit, a mit most napi vesződéseim közt, „invita Minerva” tenni képes nem vagyok. Ha megérem ezt az időt — és lapod is megéri: talán megmutathatom, hogy vagyok és maradok, mint voltam bármikor, szeretve tisztelő barátod

Arany János

721.

JÓKAI – SZIGLIGETI EDÉNEK

[1876. ápr. 4.]

Kedves barátom.

Mindenek fölött Neked köszönöm meg azon baráti szeretettel párosult buzgalmat, mely művem sikeres előadását eszközölte, azután pedig a közreműködő művésznőknek és művészeknek, kiknek hálám kifejezését légy szíves általadni.

Néhány apró észrevételt mondok el, a miken a jövő előadásnál lehetne segíteni.

1. Az első felvonás végén Borának még is el kell mondani a végsorokat; de az utána következőknek nem. — A népszaj igen jó volt.

2. Morton ne csináljon magának hegyes szakállt a második felvonásban; mert roszul áll neki, inkább borotvált állat, vagy körszakállt.

3. Cromwellnek ne adjatok botot a kezébe. A próbán egészen jól adta azt Komáromy. Jó lenne ha az előadáskor is több hideg nyugalmat használna.

4. Morton ne álljon oly közel Cromwellhez, mikor vele felel.

5. A temetkezés alatti monologját művészi pauzákkal

hosszabbítsa Milton, hogy a gyászmenet elvonulhasson; így egyik népjelenet a másiknak a sarkára lép.

6. A tűz nagyon gyöngye volt, a háttérben erősebb fénynek kellene lenni.

7. Monmouth, mikor Bluntot producálja, inkább lemélyített hangot használjon, mint orrhangokat. Igaz, hogy ez historicum, de kellemetlenül hat.

8. A király egy lépésre se távozzék el Milontul, mikor vele beszél; mert az nem mehet utána, vak létére, hogy a kezét meg kapja, mikor el akarja fogatni.

9. [ráírási javítás 8-asból] Milton várja végig, míg a király elmondja a maga négy sorát (:király halálaért:) [a zárójeles két szó föléírási betoldás], rendesen közbevág neki; pedig amaznak megfelelő mondata van. <tán maradjon ki [?]>

10. [másból javítás] A IV felv.ban Morton és Lambert egész fegyvertelenül jönnek: ez visszatetsző, egy oldalt csüngő törnek kell lenni csipőjükön *jobb felül*

11 A fatális „ostoba” szót váltsa fel Milton azzal „egy üres báb”, s azt mondja egészen veje felé fordulva.

12 Flye közbeszólása: Tudósra ne bízd magadat, maradjon ki: zavarólag hat.

13. Lambert a végső „dixi” helyett mondja ezt magyarul: „mondám”, így az esküvésnél is lóháton az „amen” helyett megint ezt: „mondám”.

14. Venio nunc ad fortissimum virum: a két lóra. Azokat nagyon kevéssé fedi a korbát: talán magasabbra kellene emelni. A korbát ajtót minden esetre be kell csukni előttük az eskü alatt. A trombitások ne üljenek ott középen, hanem trombitáljanak odakinn, ott is csendesen. A lovak ettől megijednek. Jó volna a lovak [beszúrás] szemei <ket> elé sötét üveget tenni, a min keresztül nem látnák olyan nagyok a fényt. A függöny többet eltakarhatna, hogy a lovag találkozásból még kevesebb lássék. Az a festett közönség különben is jobb ha félhomályban marad.

15. Milton e sor helyett:

Isten, ki itélni jelen valál! – ezt mondja.

Isten, kinek <távol [?]> ítéletére vártak,

(ö tagadta az elébb:)

16. Nem jól jön ki a meghalási jelenetnél az, hogy Milton talpra áll, azt valahogy fél térdre állva kellene adnia, a próbán jobb felfogással adta.

Lehman úrnak add át elismerő köszönetemet, úgy szinte Nagy Ignác úrnak is.

17. És most ezen a külön papiroson nagyon szépen kérek, hogy a királyt detronizáljuk: nem az a főhibája, hogy nőink leányaink becsülete előtte nem szent; hanem hogy ő mind ezekről semmit sem tud. Én szeretném Felekit felkérni, hogy játssza el a királyt. Annak a Miltonnali párbeszéde igen nehéz, s kezdő művész megbukik rajta. A jelenlegi uralkodó csak szerb fejedelem volt, nem angol király. Hiszen történt ilyen szerepváltoztatás máskor is már. Nem „hallatlan ily eset Magyarországon”.

Ismételve baráti üdvözetemet

Budapest 1876 4/4

maradok
igaz barátod
Jókai Mór

722.

SZIGLIGETI EDE – JÓKAINAK

[1876. ápr. 5–7.]

Kedves barátom!

Midőn Miltonod sükerének őszintén gratulálnék, kérek örvendeztess meg a jövő saisonra egy másik darabbal. Tán egy látványos népies drámával, milyenre pályadij is van

kitüzve. Ez mindenesetre jutalmazóbb is volna s a mi dalárnapjainkat feljövédelmiztetné. — Észrevételeidet mind közlöttem már is az illetőkkel, különben holnap még egy részpróbát is tartatok. De — N° 6. A tüzet erősebbé nem tehetjük, mint a gép képes. — 10. Mert a L... és ... tudtommal fegyver nélkül jöttek a 4-dik felv. először a tör minden esetre jó lesz. — 13. A dixit és ament kár elhagyni — jól illik a jellemhez — a «mondám» elmosódik. — 14. A lovakra nézve a pápaszem nem alkalmazható mert mint szokatlan dolog még bolondabbá tenné. Nem is a trombita hatja meg... mi is zokon... s a trombita elhagyása vagy távoli... sokat ártana e jelenetnek. Én másképp segítek a dolgon: a harmadik trombita szót előbb fúvatom s a trombitálás előtt elmondott sorokat aztán mondatom el, hogy legyen időköz. — Azt hiszem, most már sikerülend egyszerre bevágatniok először is, mint másodsor a tempo érkeztek. Különben láthattad, hogy az egészet úgy rendeztem, hogy minél kevesebbet láttassak belőlük s minden eshetőségre a függöny összehúzása készen álljon elfedni a balsükert. Hiában nem circusféle lovak. S az is baj volt, hogy nagyon korán elhozták a színházhoz s a sok várakozás s a ki s bejárás a szürkét, pedig az a jámborabb, kissé idegessé tette, de már nem lesz előtte új a dolog, s megteszi a parádét, mint már annyiszor. A király szerepe miatt beszéltem Felekivel, de ő ily hamar nem vállalta el s nem is mutat hozzá semmi nagy kedvet, s azt mondja, hogy vele már Szigeti Imrét is megkínálták. Tán a harmadik előadás után adnók neki, vagy másnak, mikor aztán az idő sem szolgálhat kifogással. A darab 3-szor jövő hétfőn, 4-szer pedig húsvét hétfőn fog adatni. E részben légy szives valamit izenni. Én nem ragaszkodom az én Pintéremhez, ámbár azt hiszem, e szerepcserével nem sokat nyerünk, mert annak kellene változatosabb hangokat adnia, kire a beszédek hatnak, a dráma azon a részen van. — A második előadásra küldök páholyt, s ha lehet, nézd végig nyugodtan

a darabot. Én azt hiszem, különösen a 2-dik felvonás első feléből húzni kellene. Szép, amit szépen beszélnek, de biz' az hosszadalmas részletezés s árt az utána következő szép jeleneteknek Igaz barátod Szigligeti.

723.

NEVILLE MÓR – JÓKAINAK [1876. ápr. 4-6.]

[A levél angol eredetije ismeretlen.]

724.

VÉNINGER FERENC – JÓKAINAK [1876. máj. 13.]

Mélyen tisztelt polgártárs!

Azon – Majus 12^{kéröl} szóló a Hon mai napi reggeli kiadásában tartalmazott – Vezérczikke – *isteni szó.* –
Budapest 13/5 876

Véninger Ferencz
fővárosi bizottsági tag

725.

BERTHOLD AUERBACH – JÓKAINAK [1876. jún. 29.]

Zu einem Genossen wie Sie, lieber Jókai, nach Vollen-
dung eines Werkes zu sprechen, das ist eine volle Freu-
de, aber freilich, sprechen sollte man u. nicht schreiben.
Und so sage ich Ihnen nur: ich hatte die glücklichsten Tage
während der Arbeit. Sie wissen was das heisst u. wie man

trotz Erkenntnis der Unzulänglichkeiten doch der Zuversicht ist, auch Anderen Freude zu bereiten, wie sie eben nur aus dichterischen Gebilden ausströmt.

Ich schicke Ihnen eine Anlage mit der Bitte um baldigste Zustimmung.

Ich bleibe noch bis zum 15. Juli hier.

Ihr herzlich grüssender

Berthold Auerbach

Tarasp. Engadin. Schweiz.

29. Juni 1876.

726.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

[1876. júl. 10.]

Kedves Kálmánkám.

Hetfün otthon leszek. Ez a cikksorozat kiterjed hat-hét számra. Ime kettő belőle.

Don pedrót kérdd[!] meg a nevemben, hogy a füredi „*bé-kaegér harczot*” valahogy le ne írja az Üstökösben, mert nem szeretném: – vessünk fátyolt a multakra! Kérem vigyázzatok rá, hogy mikor már a csizmáját kezdi lehuzni, akkor szaladjon minden ember, mert meglü vele.

Isten veled.

Ölel:
hived
JMór

BF. 1876 $\frac{10}{7}$

727.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

[1876. júl. 26.]

Bfüred $\frac{1876\text{Jul}26}{15.VIII.}$

Hochverehrter Herr

Es diene zu meiner Entschuldigung wegen dieser verspäteten Beantwortung Ihres werthvollen Briefes daß ich nicht in Budapesth war und viel herumgereist bin. Viel schwerer fällt mir noch die Entschuldigung dafür, daß ich Ihr höchst schatzbares Anerbieten dießmal nicht verwerthen kann, indem ich schon meinem Publikum für das nächste Quartal einen dreibändigen sechsbändigen Roman von mir selbst angekündigt habe und der muß jetzt schon von Stapel gelassen werden und nimmt mein Blatt für ein halbes Jahr in Anspruch.

Ich werde aber die Auerbachischen neue Werke dem Athenaeum zur Herausgabe, empfehlen.

Ich danke Ihnen für Ihre gefällige Aufmerksamkeit, und bitte meinen Freundschaftsgruß an Herrn Auerbach ausrichten zu wollen.

Mit Hochachtung
Ihr ergebenster
Jókai Mór

728.

JÓKAI – GR. TELEKI SÁNDORNAK

[1876. júl. 26.]

Kedves barátom

Ha Isten is úgy akarja, az idén csakugyan eljutok Hozzád.
Ugyanis Augustus 3-kán este megyek Kolozsvárra, onnan

5-ikén Toroczkóra. Az unitárius atyafiakról kell mértéket vennem; mert egy regényt akarok rájuk szabni. Azontúl aztán rendelkezésedre állok, s ha otthon talállak, vagy szárazon, vagy gőzön csak eljutok valahogy. Hogy a confusiót tökéletessé tegyem, Domahidy Ferinek is irtam: már most azt nem tudom hogy hol kapom meg? Azt szeretném különösen sejtetni, hogy Kolozsvárról tengelyen rövidebb-e az út Hozzád, vagy vasuton NagyBányának kerülve? Majd meg tudom azt ott helyben.

Isten áldjon meg, Kedves nőddel és gyermekiddel együtt, azt kívánja velem együtt a feleségem is. Ölel

Bfüred 26/7 76.

igaz barátod
Jókai Mór

729.

GR. TELEKI SÁNDOR – JÓKAINAK

[1876. júl. vége]

[Töredék]

[Jókai f. évi július 26-i levelére utalva

Teleki mindjárt válaszol is Jókainak:] „rendelkezésedre állok mint fuvaros, csicseroné és csorbadzsi.”

730.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

[1876. aug. 9.]

Marienbad, 9. Aug. 1876
Schützenstrasse „Borussia”

Hochgeehrter Herr Jokai!

Hier seit 2 Wochen zur Kur anwesend, wird mir mitgetheilt von meinem Berliner Geschäftshaus, daß auf meh-

rere Briefe an Sie keine Antwort erfolgt sei und man sich in Vermuthungen ergehen lasse: Sie könnten vielleicht gar nicht auf Ihrem Landsitz sein? Hoffentlich trifft Sie *dieser* Brief dorten und so bitte ich, mir die gew. Antwort nicht länger schuldig bleiben zu wollen. Unter allen Umständen wünsche ich, daß zwischen uns keine Mißstimmung Platz greifen möge! Was auch Sie verstimmt haben konnte, nehmen Sie stets an, daß die reinsten Ansichten und Absichten unsererseits zu Grunde liegen und mir die aufrichtigsten Bestrebungen für das Gedeihen Ihrer Werke in deutscher Sprache durch die schmälichsten und unverdientesten Widerwertigkeiten durchkreuzt worden sind. Es war so als wenn Alles sich gegen uns verschworen hette[!]! Jetzt aber scheint der Boden frei davon geworden zu sein. Der unheilvolle Mann, welcher sich Ihr Freund nannte und Ihre Herzensgüte in *elendster Weise* ausbeutete, scheint wirklich vom Schauplatz zurück getreten zu sein und nichts mehr gegen uns vornehmen zu wollen. Ist dem wirklich so und kommt uns kein Dritter in die Quere, so dann können wir zu dem Genuß einer ungetrübten Verbindung gelangen welche auch Ihnen gegenüber besseres Honorar gestattet. Sagen Sie Selbst, lieber Herr Jokai! wenn Sie Sich in die Lage eines Verlegers versetzen: wie würde Ihnen wohl zu Muthe sein, nachdem Sie *ein Werk* dem Autor angemessen honorirt und solches mit Opfer hergestellt haben — plötzlich ein Anderer dazwischen käme, der ohne Honorar gezahlt zu haben, das Werk zu viel wohlfeileren Preise auf den Markt bringt? Verluste muß ich mir als Verleger schon gefallen lassen, wenn auch nicht gern; aber die niederträchtigsten Verleumdungen und Ehrenkrenkungen, wie mir das von einem „mauvais sujet“ passirt ist, noch obenein in den Kauf zu nehmen, das geht denn doch über den Spaß. — Sie sind freilich verehrter Herr Jokai! durch die elendschmachvollsten deutschen Uebersetzungen mystifizirt worden; daher weisen Sie nicht die von mir dargebotene Hand zurück, wel-

che den Ihnen entstandenen Schaden wieder gutmachen will. Unter obwaltenden Umständen wird die Honorar Abmessung mir schwer. Wir können es aber so einrichten, daß wenn 1/2 Jahr nach dem Erscheinen eines neuen Romans von Ihnen keine Tenerung eintritt, ich eine Nachzahlung mache? Die Höhe derselben ließe sich leicht feststellen.

Für meine *Deutsche Roman Zeitung* nehme ich nie wieder einen Roman an, welcher nicht fertig in meinen Händen ist. „Mein, dein, sein“ brachte mich in die peinlichste, entsetzlichste Lage. Die Abonnenten höhnten meine Versprechungen, die zu halten ich außer Stande war. Die Folge war eine Abnahme der Abonnentenzahl!

Seit Kurzem verlege ich wieder eine Zeitschrift, welche nur und *ausschließlich ausländische Romane* bringt. Leider haben wir noch nicht die Kosten u. müssen ökonomisch zu Werke gehen. Wenn Sie aber einen fertigen Roman haben, der in Deutschland noch nicht gedruckt ist, so will ich gern bei einem Umfange, wie solcher Ihren Romanen eigen ist, das Honorar, welches ich offerirte, aufs doppelte erhöhen — *also auf 500 stellen.*

Zögern Sie nicht mit der Antwort, — telegrafiren womöglich nach Marienbad — wofür ich Ihnen dankbar sein würde. Wie aber auch es kommen mag: wenn Sie statt meiner einen anderen Verleger vorziehen — was mir jetzt nach dem öffentlichen Eclat allerdings nicht lieb sein kann — so lassen Sie uns Freunde für das Leben bleiben, das *ich* meist schon hinter mir habe. Wo und wie ich Ihnen irgend meine Gesinnungen der Achtung u. aufrichtigen Zuneigung nur bestätigen kann, bin und bleibe ich stets ganz der Ihrige

Otto Janke

P.S. Ich bleibe bis zum 24. d. M. in Marienbad.

[Az utóirat az első levéloldalán a sorok előtt keresztkben.]

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK.

[1876. aug. 11–12.]

Kedves Sándorkám.

Nem olyan távirdai könnyűség ezt a Pázmándy 200 ftját eligazítani. Az a kérdés, hogy mire kell? Az eddigi leveleket és táviratokat díjaznunk kell szokott caliber szerint. Ha P. Belgrádból, vagy Viddinből akar levelezni, arra okvetlen kell pénzt adnunk. De ha csak Zimonyból akar irogatni, akkor a levelezéseinek nagyon problematicus értéke lesz. Különben 16^{án} este otthon leszek, s mindenről beszélhetünk.

Károly bátyám nálunk van, s e héten Pesten meglátogat. Kérlek, nézz utána a ministeriumnál, hogy adják ki már a kötelezvényét. Gyerek, asszony, leány, ember, minden jól van. Csak ti is jól legyetek.

Rögtön ird meg *levélben*, hogy a *valóságos* száma az előfizetőknek mennyi mind a négy lapnál e hóban. Talán azt is megtudhatnád, hogy a többi lapok P.N. – F.L. – B.J. hogy állnak.

Sándorkának már két foga van.

Csókolunk mindnyájan

Szerető bátyád

J. Mór

A Hummel Sándor eligazította-e a 14 iki váltóm dolgát és mi módon? tudósíts róla

J.

[Boríték:]

T cz. Hegedüs Sándor urnak
szeretettel

Jókai Mór

Budapest
/Athenaeum Hon
szerkesztősége./

732.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1876. aug. 13–15. ?]

Kedves Sándorkám.

A földhitelezési társaságnak megírtam, hogy a tartozásomat f.h. 18^{án} beváltom, addig várniuk kell, mert nekik meg az én kötelezvényemet kell visszaadniuk. Ezt az ügyet harmadik kézre nem bízhatjuk. Ezzel hát semmi baj sem lesz. A pénz meg van, de azt is magamnak kell felvennem. Roppant sok dolog jutott nekem itt most, megterhelve térek haza, mint egy teve. Még Rózsa Sándorral is beszéltem. Nagyon érdekes és tanulságos utam volt. Tizenhetedikén haza jutok.

[A levél oldalán:] Küldesd az Életképek minden számát tiszteletpéldányul Teleki Sándor grófnak p.Nagybánya, Kolton

Isten veletek

szerető bátyád
J. Mór

Ezt a levelet küldd el Sándorral a címére s a választ tartsd magadnál.

733.

GR. TELEKI SÁNDOR – JÓKAINAK

[1876. aug. 21.]

Kolton,
Hétfőn

Egy hegy oldalba kaptam, azt mondják nagyon szép, te tudod azt Úram! Nöddel együtt üdvözöl a régi és mindig ugyan az

Sándor

734.

JÓKAI – VÁRADY GÁBORNÁK

[1876. aug. 22.]

Balatonfüred 1876 augusztus 22.

[...]Ments ki magad előtt, hogy ezúttal nem élvezhetem baráti Vendégszeretetedet. Annyi baj és dolog várt reám idehaza, hogy fél napot sem időzhettem tovább. Ha élek, a jövő évre tartom fenn a máramarosi látogatást: úgy is jobb szeretek kevés jó barát társaságában gyönyörködni, mint a nagy zaj miatt nem látni az erdőtől a fákat[...]

735.

JÓKAI – HEGEDÜS SÁNDORNÁK

[1876. aug. 24.]

Kedves Sándor öcsém.

Köszönöm szives készségedet, melylyel segítségemre jöttél; de mégis kérlek, izenj oda a Sándor által, a Központi takarékpénztárhoz (az új fehérhajó utcában) hogy kérem azt az ügyet függőben tartatni; mert Tégedet nem akarlak hosszabb ideig obligóban tartani miattam. Azt azonban ird meg rögtön, hogy a beadott váltókat honorálták e a takarékpénztárnál? Az Életképekkel tudom hogy mit teszek? Magamnak kell azt is, meg az Üstököst is csinálnom, akkor majd más formák lesznek s közönségük is lesz. Ne félts Te engem, a mig a derekamat birom. A versenyt kiállom és győztes maradok: Hanem a képek csakugyan nem sokat érnek. Egyébiránt unalmas most minden lap. De majd meglátod, hogy mit tudok én még, ha négy kézzel hozzá fogok?

Mindnyájan borzasztó egészségesek vagyunk s csókolunk számtalanszor

B Füred 24/8 76

szerető bátyád
J. Mór

736.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

[1876. aug. 26.]

Kedves Sándor öcsém

Kérlek, küldj egy 80 Krcos váltóblanquettet nekem ide. 30^{án} fizettesd ki Tahyval a lejárt váltót. 31 *ikén* hazamegyek, s beadom az újat; a pénzre addig nincs szükség, míg az meg nem fordul. A mióta hazajöttem, megirtam *egy kötet* regényt. Lesz minden jó a jövő negyedben <a H> valamennyi lapunkban tőlem s akkor pénzem is lesz elég.

Isten áldjon meg

Bfu 76 26/8

Szerető bátyád
JMóricz

737.

JÓKAI MÓR – FRECSKAY JÁNOSNAK

[1876. aug. 28.]

Kedves barátom.

Kérem szépen, legyen szíves ezen váltót, mint prolongatíót, rendes kiállítatóm Domahidy itt nem létében, mint kiállító [a második *l* és a *t* rávastagításos javítás] elől is hátul is aláírni (Domahidy hazajöttével a jövőre nem veszem

igénybe aláírását,) azután elküldeni forgatmányozás végett Szathmáry Károlynak s végül benyújtani az Iparbankhoz (a József téren), mingyárt.

31 ikén este hazamegyek; de minden ünnepélyes fogadtatásról előre lemondok

Bfüred $\frac{28}{8}$ 76.

üdvözl:

igaz híve
Jókai Mór

738.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

[1876. szept. 8.]

Kedves Kálmánom

A mit tegnap megírtam, mi előtt a Fővárosi Lapok mai számát olvastam volna, ma is azt tartom helyesnek. Szépirodalmi lapnak nem kell polemiázni soha; mert az a lap a közönségé, nem a szerkesztőségé. Semmi európai szépirodalmi lapban nem találjuk, hogy az valamelyik laptársának a dolgaival foglalkoznék. Ez, két embert kivéve, mindenkire nézve untató.

A mi pedig engemet magamat illet, nagyon félreismernek azok, a kik azt hiszik, hogy én a kritikát megsértésnek veszem. Én nem vagyok magamba <oly> <sem> [előbbire ráírva, végül:] annyira [betoldás felülről] szerelmes, hogy a mit írtam, azt tökéletesnek tartsam s ha valaki a munkámban a hibákat észreveszi, s azokat megírja: megköszönöm neki, hogy fáradt velem s igyekezni fogok a kimutatott hibáimat jövőre helyrehozni. A ki a kritikáért megharagszik, az nem haladhat előre. Plane olyan apró megrovásokért, minőket a

F. L. ephemer költeményeim s historiai adomáimban felfedez: ugyan ki folytatn <ék>a [ráírás] hírlapi harcot? Abbol senkinek se kára, se haszna nincsen.

Azért kérlek, s ezt közöld másik két munkatársammal is, hogy keressük a feladatunk súlyát abban, hogy adjunk minél tartalmasabb és érdekesebb lapot a közönségnek; — a mi rajtatok eddig sem mult; — én is jobban fogok igyekezni eztán; — hogy, ha tudok, irjak többet és jobbat a lapjainkba mint eddig. — Pedig tudok.

Bfür 76 $\frac{8}{9}$

igaz barátod
Jókai Mór

U. i. Kérlek, ha jónak látod, nyomtasd ki ezt a levelemet a lapodban

JM.

739.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

[1876. szept. 10.]

Kedves Kálmánom

Köszönöm a baráti védelmet; nem tudom innen messziről megítélni, mennyire volt az szükséges?

Itt küldök egy csomó képet, rajzoltasd le őket, nem nagyobb alakban, mint az eredetiek. Magam rajzolnám; de az nagyon *sokba* kerülne *nekem*: a mostani sok dolgom mellett. Mihelyt a képek meglesznek, küldöm az erdélyi érdekes cikkeket. 1. Thoroczkó. 2. Az egér és a jegygyűrű. 3. A tizenhármas ebéd. 4. Balika vára, Tordai hasadék. 5. Méreg és arany. 6. Szamosujvári börtön. Rózsa Sándor, Farkas Béni. 7. Koltó és Petőfi. Teleki Sándor. 8. A nántüi mammoth

csontváz, (most találták.) 9. Hugo Victor rajzai Petőfi szobája. 10. Petőfi ideálja, költői versenye, 11. A cigány szolga, kit Petőfi megénekelte. 12. Pintye Gligor rablókalandjai, vára alagútja. 13. A kakas, ki a farkast elfogta. 14. Teleki Dumas-val: 15 Lilla és Berta: Petőfi adat, 16 Az elátkozott tér (hol a Szathmári békekötéskor a fegyvert lerakták:) 17. A medgyesi cigány kincés. stb.

16^{ikén} vagy 17^{ikén} hazamegyek, addig ne kezdjétek meg a regényt, mert még igazitanom kell raja, az elejéből ki kell húzni. A címe is más lesz: amaz nagyon anaestheticus: helyette azt választottam: „Szép Mihály”

Octobertől kezdve, ha a képekkel nem lesz bajunk, majd rajta legyünk, hogy igen jó lapot adjunk.

Bpest 1876 $\frac{10}{9}$

Addig is ölel
igaz barátod
Jókai Mór

A képeimet visszakerd a rajzolótnak!

740.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

[1876. szept. 14.]

Kedves Kálmánom

Ezt a cikket egyszerre közöld: ne megszakítva.

Holnapra várjuk az ősrégészeket Füredre nagy parádéval, majd táviratozom az esendő csodákat.

Ölel
barátod
JM

Ezt a levelet meg küldd el Vérey Igazgatónak.

JM

Kérlek az 5 és 6 lap confusus jegyzeteinél vigyázz az összeállításra

741.

RÁCZ ENDRE – JÓKAINAK

[1877. jan. 3.]

Tardona Jan 3. 1877.

Kedves barátom Mór!

Az idő mellyben egy más a' fent irt barátságos czimen neveztek régi, 's a' viszony – változván a' körülmények – közöttünk egészen meg szűnt. De mint hogy épen azon időre vezet vissza jogom e' levél irhatásához, bocsánat kérés mellett csak is a' régi barátságos meg szállítást használom.

Azt tudod már hogy Csányi Béni barátunk itt hagyta ez árnyék világot, de azt hogy utódai Csányi László és Berta – a' Máriássyvali össze köttetés folytán vele együtt tönkre jutottak, – aligha tudod.

Siralmas állapotra jutott azólta Tardona A régi jó Compániából magam élek még. Únalmasan, csak is hivatalommal foglalkozva töltöm időmet.

Csányi László öcsém, magát a' sorsnak meg adni nem akarván, örökségét Árendába adta egy Zsidónak, a' haszonbért a' Máriássy részére fel kölcsönözött 's saját jószágaira betáblázott adósságok kamatjainak törlesztésére fordítja, várván, hogy ha a' Máriássy csőd pere le folyik, talán neki is jut belőle egy kis rész, 's így úszó saját javaiból menthet meg magának valamit.

Maga Miskólczra költözött, a' Járásbiróságnál dijjnoki minőségben irással keresi élelmét, naponként 1 frt jövedelmet húz, ebből tart lak házat, 's ebből tartja fel 5 tagú családját. Ezen hivatalát 10 hólnap óta — mint ki tudja hogy másként nem élhet teljes pontossággal, és ügyesen folytatja. Most azon Járásbiróságnál halál által egy irnoki állomás ürült meg, mellyre pályázás hirdettetett. Ő is szerencsét próbál.

De minthogy sokan pályáznak, hihetőleg az fog nyerni a' ki külömb ajánlóra talál. —

Láthatod — hogy szegény Csányi Laczinak elméje rajtad akadt meg, 's meg kért engem is, hogy én is kérjelek meg téged, hogy ha neked nagy alkalmatlanságodra nem lesz, lépj fel mellette jó akaró ajánlással.

Erre kérlek tehát édes barátom, succurre afflicto — ha teheted, segíts nyomorúságán, 's Az Igasság ügy Ministeriumnál eszközöld halehet amaz irnoki hivatalra ki neveztetését.

A' ki az észak felől jelenben borúlni kezdő ég alatt is Neked szeretett Nöddel együtt teljes bődögságot kívánván, kedves nőd kezeit tisztelettel csókolván maradtam Tardonán Neked édes Móriczom

mindig szerető 's tisztelő
barátod
RácZ Endre
tardonai pap sk

Bélán 21 Jan 877

Barátom Moor

Te nagyon derék fiu vagy de azért egy csepel se leszesz előttem kitünőbb fia – hazánknak ha embereid nek meg engeded hogy egy alapítot sárba huzanak kigúnyolják mint valami betsi Strizi gyerköczét; azért kérlek olvasd vagy. ne olvasd el Lapod Januar 15^{kén} adot Nagy Úri fogás jelzés alatt irottokat, a melynek egyik homály oldala hogy égy Zuglapbul kívánja gazdagítani pletykait, mi csak azért is szél vesztő személyeskedés mert égy orszagos lapnak a minek tartjuk a Hont *ma* egész más feladata vagyón mint holmi sületlenségeket irni br Baldácsi rul, és mert ezen erős férfit nyilvános életébe meg támadni nem birják privat életét nevetségessé kíványa tenni, hol bór fürdésével hol büntetése nemei által valoba Mooor barátom az ilyet én jobban resteltem mint magad azért felkérlek betses Lapodba az én privat mint nyilvános életemet tökéletesen ignorálni ezt *embereidnek* meg hagyni ellenkező esetbe [olvashatatlan szó] most pedig legy szíves e kevés sorokat bévenni, és rögtön közölni

collega barátod
Baldácsi Antal

FRANZ SMOLKA – JÓKAINAK

[1877. febr. 19.]

Hochverehrter Herr!

Bei Gelegenheit des, im vorigen Jahre in Pest stattgehabten Delegationsbankets hatte ich die Ehre mich Ihnen vorzustellen, — und so wenig auch dieser Umstand mich berechtigen kann mein vorliegendes Anliegen zu rechtfertigen, so rechne ich doch auf gütige Entschuldigung, wenn ich mich an den auch bei uns hoch gefeierten Dichter und Förderer der Kunst, mit der Bitte wende, einen meiner Landsleute, einem talentvollen Compositeur, in Bezug auf die wohlwollende Aufnahme eines seiner Werke in Ungarn, Ihre *moralische* Unterstützung gütigst angedeihen lassen zu wollen. —

Es wird Ihnen vielleicht bekannt sein, dass in jüngster Zeit in Wien die Oper „der Geist des Wojewoden“ bereits oft und stets bei vollem Hause aufgeführt wurde, und namentlich die Musik einer sehr beifälligen Aufnahme und Kritik von Musikkennern sich erfreute. — Der Compositeur ist Pole, Namens Ludwig Grossmann. Diese Oper soll auch in Pest nunmehr zur Aufführung gelangen und ich habe allen Grund zu glauben, dass die Aufnahme eine sympathische sein dürfte (abgesehen von dem künstlerischen Werthe derselben) weil die Handlung in einem ungarischen Karpathenbade vor sich geht, und ungarische Melodien den Glanzpunkt der Oper bilden.

Indem ich bitte diesen meinen Schritt gütigst zu entschuldigen, zeichne mit vollkommener Hochachtung

Ergebenster
D^{or} Franz Smolka

Reichsrathsabgeord[nete]

Wien $\frac{19^{te} \text{ febr.}}{877}$

744.

JÓKAI – ISMERETLEN BARÁTJÁNAK [1877. márc. 20.]

Kedves barátom.

A Karácsonyi jutalom pályázóinak állapotja végett óhajtánám a statariumot összehivatni jövő csütörtökön d.u. 5 órára. Légy szives ez iránt kiadni a parancsolatot, mert én nem tudom, hogyan lehet a tagokat megjelenésre kényszeríteni.

Bpest 1877 Mart. 20. igaz tisztelő barátod
Jókai Mór

Jókai Mor [mintha nem Jókai írása lenne?]
Szigligeti
Szász Károly
Arany László
Gregus [Greguss Ágost]

745.

ADOLPHE BELOT – JÓKAINAK [1877. márc. 20.]

Maison Lafitte pres Paris
le 20 Mars 1877

Monsieur,

Je viens de faire paraître dans le Journal, *le Bulletin Français*, qui est l'annexe littéraire et politique du *Journal officiel français*, la première partie d'un roman, appelé *la Sultane Parisienne*.

Je vous résume en deux mots l'idées de ce travail:

Une anglaise élevée en France, fille et femme de grands voyageurs qui ont parcouru le monde, épouse, vers 1869, un Français, M de Guéran qui après quelques mois de ménage avec elle à Paris, ne peut résister à la fièvre des voyages et part pour l'Afrique centrale.

Il reste deux ans sans revenir et un jour, Mad^e de Guéran apprend sa mort sans qu'on puisse lui donner aucun détail.

Elle pense avoir sérieux devoirs à remplir: recueillir sur son mari tous les documents qui lui manquent, essayer de retrouver ses papiers, utiles à la science, voir les lieux où il a péri si malheureusement, lui élever un tombeau et venger peut-être sa mémoire.

C'est une femme intrépide, honnête au delà de toute expression et entièrement résolue.

Elle se décide à partir pour le centre de l'Afrique, et elle décide à la suivre, trois parisiens: un homme de lettres, un peintre et un médecin, gens résolus et amoureux de cette charmante femme.

Elle s'adjoint aussi, comme dame de compagnie: une nommée Miss Poles, que je suppose avoir accompagnée dans ses précédents voyages la fameuse Alexina Cinne, cette riche Hollandaise si connue qui a parcouru l'Afrique et qui a été tuée en 1872 par les Touaregs.

L'expédition française s'embarque à Marseille pour l'Egypte, descend la mer rouge jusqu'à Souakin, traverse les pays qui sépare la mer rouge du Nil, et arrive à Khartoum.

Ce voyage est accidenté de mille aventures: orage, attaque d'arabes, délivrance d'une caravane d'esclaves, danses d'alînées et de negresses, sans compter des autres aventures que comporte l'action même.

C'est mouvementé, dramatique, amusant, mais en même temps absolument exact au point de vue géographique: tous

les auteurs Français, Allemands et Anglais ont été consultés:

Schwinfurth, M. de Heuglin, Baker, Grant, Speke, Livingstone, Cameron, les frères Poncet etc... Le Président de la Société Géographique de Paris, Mr Malte-Brun, reconnaît lui-même qu'il n'existe pas une seule erreur géographique dans mon travail.

Cette première partie, dont la publication en feuilletons, au jour le jour, s'est terminée hier, forme 49 feuilletons soit 1400 lignes environ (petites lignes).

Ma seconde partie, à laquelle je travaille en ce moment, et dont la publication commencera dans quinze jours environ, contiendra à peu près le même nombre de lignes que la première. En voici le plan en quelques mots:

Mad^e de Guéran apprend à Khartoum que la mort de son mari n'est peut-être pas aussi certaine qu'on le dit. Un esclave nubien, qui a accompagné Schweinfurth, de 1870 à 1879, dans son expédition au pays des Niams-Niams et des Mombouttons, soutient qu'un voyageur français ayant voulu pousser encore plus < bien > avant que Schweinfurth a été fait prisonnier d'une peuplade inconnue, mais qu'il est possible de retrouver.

Mad^e de Guéran n'hésite pas, et toujours accompagnée de ses chevaleresques amis, elle entreprend de délivrer son mari.

Au milieu de mille aventures plus dramatiques que les premières, car le nouveau pays qu'elle va traverser est plus dangereux, plus meurtrier que l'autre, elle remonte le Nil < jusqu'à son point extrême, > traverse les tribus des Chillouks, des Niams-Niams, des Mombouttons, pénètre dans les pays inexplorés jusqu'ici, mais que l'Italien Piaggio et plusieurs autres permettent de supposer. Mr de Guéran est en effet prisonnier d'une peuplade gouvernée par une femme

appelée le Vénus Noire. On essaye de le délivrer, et après des péripéties sans nombre, on y parvient.

Voilà, Monsieur, en quelques mots le résumé bien incomplet du travail fait et du travail à faire.

Sur le plan encore beaucoup moins détaillé que celui que je vous donne, M Szeps, rédacteur en chef du *Tageblatt* de Vienne a signé avec moi le traité ci-joint que je vous copie:

„Je sousigné Mr Szeps, rédacteur en chef du *Tageblatt* et traitant en son nom, déclare avoir acheté à Mr Adolphe Belot le roman: *La Sultane Parisienne*, pour être publié dans mon journal, sans autre droit de reproduction, et ce au prix de deux mille francs, dont moitié payé ce jour, moitié payable 1er Juen, hors de la remise totale du manuscrit.

Vienne le 19 février 1877

Signé: Szeps

Je vous propose, Monsieur, un traité absolument semblable à celui-ci, et je vous serais obligé de vouloir bien me répondre:

Mr Adolphe Belot
A *Maisons-Lafitte*
près Paris
France

Je crois de n'avoir pas besoin de vous dire, Monsieur, que je suis l'auteur de l'*Article 47*, roman traduit en allemand par les soins de Mr Hallberger éditeur à Stuttgart, du *Secret terrible*, édité à Berlin par Mr Grosser, l'un des auteurs de *Fromont jeune et Risler aîné*, joué dernièrement à Vienne, enfin de beaucoup d'autres pièces et romans

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération

distinguée
Adolphe Belot

NORDAU MIKSA – JÓKAINAK

[1877. ápr. 10.]

45 Rue 8e André des Arts,
Páris, Áprilhó 10^{k^{én}} 1877.

Nagyon tisztelt képviselő ur,

Dr Mandl Lajos negyven év óta Parisban élő hazánkfia megtudván hogy van szerencsém kegyedet ismerni, azonnal fölkért arra miszerint kérdést intézzek kegyedhez aziránt valjon hajlandó volna e tőle politikai levelezéseket a Hon számára elfogadni. Dr Mandl ur európai hirü szaktudós (gégész), itt kiválóan tisztelt állást foglal el, szalonjaiban a legelőkelőbb társaságot fogadja, mások közt a becsületrend lovagja is (már hiába, itt nagyon néznek az ilyen csecsebecsére!) és kitünő hivatalos összeköttetései vannak. Hetenkint egy vagy kétszer írna, a mint telik. Fizetés neki egészen mellékes tekintet. Ha semmit sem kap, akkor sem nagy baj. A „Hont” itt Magyarország első legbefolyásosabb és legelterjedtebb <lapjaként [?]> lapjának tekintik és Mandl ur csupán a „prestige” végett vállalná a levelezői állást. Leveleit németül vagy francziául írná, miután nem tud eléggé magyarul, hogy haszonvehető dolgozatokat írhatna nemzeti nyelvünkben.

Nagy hálára kötelezne igen tisztelt képviselő úr, ha fentebbi adresemhez intézett szives felelettel tisztelne meg.

Fogadja mély tiszteletem kifejezését, melylyel maradok
nagyon tisztelt képviselő úr,
legalázatosabb szolgája

Dr Nordau Miksa
azelőtt a „Pester Lloyd” tárczaszerkesztője

Nagyságos Jókay Mór orsz. képv. úrnak, a „Hon” főszerkesztőjének
Budapesten.

747.

JÓKAI – ISMERETLEN FŐESPERESNEK [1877. ápr. 11.]

Nagytiszteletű fő Esperes úr.

Van szerencsém Sir Browning angol író és nevezetes utazót Kegyes barátságába ajánlani, ki Toroczkót és az ottani művelődési viszonyokat ohajtja megismerni, s az angol olvasó közönséggel megismertetni.

Legnagyobb tisztelem mellett, maradok, a nt. aszszony-ság kezét csókolva: nt. úrnak

Bpest, 1877 Ápril 11

igaz tisztelő honfitársa
Jókai Mór

748.

BARTÓK LAJOS – JÓKAINAK [1877. ápr. 18.]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Bizalommal kérem (s nem fogok vele visszaélni), legyen szíves e 300 ftről szóló váltón [az *n* t-ből javítva] az egyik jótálló szerepét elvállalni; ez összegre nagy szükségem van. Egy váltóm volt eddig a tkpénztárnál, de már ki van fizetve, Tóth Kálmán volt a forogató, (vagy kibocsátó?) hanem ez esetben még sem akartam őt keresni föl ismét, hogy kikerüljem az újabb lekötelezettséget jóakarataért. — Más semmi kötelezvényem stbeff [?] nincs; bizton hiszem, s ezért is voltam bátor tisztelt Szerkesztő urhoz fordulni, hogy nem kárositom meg.

Ha kegyes lesz aláírni: kérem, méltóztassék e levél kézbesítőjére bizni.

Bocsánatot kér, és legmélyebb tisztelettel marad tisztelt Szerkesztő urnak

igaz híve s legalázatosabb szolgálja
BPest. ápr. 18, 877. Bartók Lajos

749.

ÁBRÁNYI EMIL – JÓKAINAK [1877. máj. 7.]

PESTI NAPLÓ szerkesztősége.

Bpest. Május 7. / 1877.

Mélyen tisztelt Uram!
Kedves Jókai úr!

Bocsánatot kérek, hogy e szerfölött komoly napokban, holanyi nagy esemény áll előtérben, a magam csekély személyére irányzom becses figyelmét. Nagyon szomorúvá tett az a tapasztalat, hogy az Üstökös legújabb száma átvette egy korábbi vállalat rám vonatkozó caricaturáját. Annál fájdalmasabban érintett ez, mely oly helyről jött, honnan legkevésbé vártam, — oly név aegise alatt, mely előttem az irodalmi nagyság jelvénye. Tudom jól, hogy az élcz szabadon lődözheti nyilait minden irányban s nyilvánosan szereplő ember nem térhet ki előlük, — de érzem azt is, hogy a gúny mélyen és kegyetlenül sebez, ha hegyét méregbe mártják. Nem mondhatom ki szóval, menyit szenvedtem én már e mérgezett nyilaktól. Lehet, hogy sok hibát követtem el, — sőt bizonyos, hogy gyöngé és gyarló voltam, — de anyit mégsem érdemeltem, hogy éveken át úgy állítsanak a könnyen-hívó közönség elé, mint a nevetség legaljasabb tárgyát.

Sokszor állottam azon a ponton, hogy fölvegyem a vándorbotot s kibujdossam a világba ... mert a szégyen égette

arczomat s menekülni akartam még önmagamtól is. Ily méltatlanul, ily kegyetlenül még nem bántak fiatal emberrel, kit végzete az irodalmi pályára vezetett. Anyi jószágra, — anyi elnézésre lett volna szükségem ...és találtam közönyt s a mi százszor kínosabb, gúnyt, mely önérzetemen mély sebeket vágott s egész életre szóló keserűséget ontott szivembe.

A rendszeres üldöztetés végre megszűnt, nem keresem, mi okból; a gúny elhallgatott s éreztem a sympathiának egy sugarát, mely még elég korán jött arra, hogy megvigasztaljon és megerősítsen. Hónapok óta dolgoztam és küzdtem azzal a benső megalégedéssel, hogy nehéz pályámon legalább a rágalmozó gúny [föléírást betoldás] tövisceitől már meg vagyok kímélve. És ekkor tűnik föl a mult gyűlölt torzalakja, — oly helyen, hol a Kegyed nagy neve szentesíti a közleményeket!

Mintha a szabaddá lett gályarabot visszataszítznák börtönébe! Ezt éreztem én! Ezerszer jobban fájt a csapás, mert hosszú idő óta biztosnak hittem magamat s érzékenyebbé váltam a jobb bánásmód alatt, mely osztályrészemül jutott.

Kedves Jókai úr! Bocsássa meg kérem, hogy több bizalommal fordulok kegyedhez, mint bárki máshoz! Tudom, hogy méltóbb kezekbe nem tehetem le panaszomat, sem nem fordulhatok nemesebb szívhez, mely anyira átérezné a gyötört lélek bánatát <amely>. — Tudom, hogy a büszkeségnek nem árt, ha a nagyság előtt megalázkodik. Úgy beszélek kegyedhez, mint védtelen gyermek a jó és erős apához! Vigaszt és segílyt keresek önnél! Kérem támogatását, ha szeretetét nem is nyerhetem meg; kérem arra, hogy ne hagyjon el, — hogy ama jószágból, mely a lángész isteni sajátja, juttasson egy parányit nekem is, — s azt a végtelen hódolatot, melylyel Ön nevén csüggök, némi elnézéssel viszonozza!

Erre kéri

sirighú tisztelője, örökös híve
Abrányi Emil

750.

JÓKAI – VÁLY ESZTERNEK

[1877. júl. 6.]

Kedves Esztikém.

Ne nézd a levél feliratát; nincs annak semmi köze a tartalomhoz, csak hogy épen itt, a legkellemesebb mulatság között, (fizetés közben:) ért utol a kalendarium vizsgálás, s látom, hogy holnap neved napja van. Sajnálom, hogy kedves körötökben ott nem lehetek, s bizony mondom, hogy jobb szeretnék most is a neved estéjén ribizlit szedni a ti kertetekben, mint prenumeransokat a fölséges publikumében. De hát vedd olyan szeretettel őszinte minden jót kívánásomat, mint a milyennel én azt küldöm. Áldjon meg Benneteket az Isten, egész szeretett családotat, minden jóval. Tartsatok meg szeretetekben, az enyéimmal együtt; s éljete sokáig!

Budapesten 1877 Jul 6.

szerető öcséd
Móricz

[Boríték:]

T. cz. Vály Ferenczné asszonyságnak!

testvéri szeretettel

Pápán

751.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1877. júl. 10.]

Tisztelt pályatársam

A menynyit eddig Petőfi János vitézének ön által eszközölt fordításából olvastam, azt igen kitűnőnek találom s bizony mondhatom, hogy a fordítás méltó az eredetihez.

A küldött honorariumot köszönöm. E hét folytán küldöm az új kötet kezdetét, mely már a Kaukasusban játszik.

Bfüred $\frac{10}{VII}$ 77

igaz tisztelője
Jókai Mor

752.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1877. júl. 26.]

Kedves Sándor öcsém.

A svábhegyi szántóföldet eladhatod a nevemben, felhatalmazlak rá. Az ára ugyanaz (*minimalis*) a hogy én vettem. 12 *Catastralis* hold: 2100 Ft. Hát még ha a pesti háznak találnál vevőt, az lenne még a radikális segítség, mert azért évenként *kamat, adó és adósságtörlesztésben* anynyit fizetek, hogy az *egész háztartásom* nem kerül anynyiba. Ezt is oda adnám az eddig tartott <d> áron [ráírásos javítás] *jóval alul*.

31^{ikén} délután hazamegyek. Ha van ló még a világon, jó lesz, ha 3 óra előtt ott vár a kocsí, kérlek.

Csókolunk mindnyájan benneteket.

Isten áldjon meg

Bfüred $\frac{26}{VII}$ 77

szerető bátyád
Jókai Mór

Kérlek ezt a verset, ha a jövő számra nem akarjátok hagyni, add az Üstökösnek. Az Igazmondónak is írtam. A Hon regénye is készül.

Igen jól mulatok.

J M

JÓKAI – BARÁTAINAK

[1877. júl. (?) 22.]

Kedves barátim

Holnap küldök nagyobb csomót, már van 102 lap megírva, de még keresztül kell dolgoznom; igen érdekes mese lesz, tele regényes fordulatokkal. — Azonkívül egy nagy regény vázlatán dolgozom, I. Napoleon korszakából (Magyarországon,) mely egy akkori emlékiraton alapul, háttérül az akkori közélet és világeseményekkel, ez a Hon számára készül, de addig nem kezdem el a közlését, míg egészen kész nem lesz, a czime „a Cythere gárdája”. A <név> czim historiai.

A Riumin elől el kell már hagyni a „görög tűz” czimet, s csak azt tenni ki: „Riumin Oleg.” A török háború úgy látom, hogy nem ígér poétai lelkesedést gyűjtogató anyagokat. Ilyen hőstetteket a fene énekeljen meg! A hó vége felé hazamegyek. Ha irtok, tudassátok velem, melyik miniszterek vannak otthon? semmit se tudok itt sejteni se<m> az állapotokrul.

Ezért a két forintért küldjön a <Buttler> Hummel [főléírás] Sándor hangyatojást, de mingyárt.

Ha a szegény öreg lovam elhatározta magában, hogy meg akar halni, hát tökéletes igazsága van: nem <lenne> [főléírás] kell megakadályoztatni rég megérdemelt nyugalomra térésében.

Itt mind egészségesek vagyunk s hogy nagyon jól mulatunk, azt bizonyítja a 102 lap. Voltam két examenen, egy vásáron, egy temetésen, meg egy zsidótemplom felszentelésén, s a troubadour előadásán. —

Holnapután délután <ku> érkezik meg küldeményem az Üstökös és az Igazmondó számára. Az Igazmondónak megírom az 1828/9-iki Balkáni harczot (talán nem volt még is-

mertette; ha volt, azt kérem nekem megírni, hogy ne fogjak hozzá:) A mostani küldeményem czime: „Az oroszok arany nyilai.” – Az Üstökös számára pedig ez: „a jéppalota.”

Isten áldja meg Önöket
Bfüred $\frac{22}{VII}$ 77

igaz hívük
J. Mór

754.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

[1877. okt. 2.]

VERLAGS-BUCHHANDLUNG von OTTO JANKE
in Berlin S. W. 11. Anhalt-Strasse 11, den 2.10.1877

Herrn Maurus Jókai Buda Pest.

Hochgeehrter Herr!

Beifolgend sende ich Ihnen a Conto demnächst zu zahlende Honorare

1 Accept v. K. O. Stolp Pest 8/1277 M.220. 1 " Danner
Linz p. 31/1. 78 100 M. 320

deren Incasso Ihnen Ihr. Herr Banquier leicht besorgen wird.

Indem ich noch darauf aufmerksam mache, dass zu dem Stolpeschen Accept noch eine österr. Wechselstempelmarke zu kassiren ist, grüsse ich Sie

Hochachtungsvoll
Otto Janke

BARTÓK LAJOS – JÓKAINAK

[1877. nov. 29.]

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Miután a Hon f. hó 29ki reggeli számában Ön kijelentette, hogy az „Üstökös” legutóbbi számában a népszínházi kérdés oly hangon és oly modorban rovatott meg az Ön előleges helyeslése nélkül, melyet Ön nem helyesel és sajnálatosnak tart, s miután Ön azt is kijelenti hogy ezen nyilatkozatát *főlhivatalanul* teszi: ennélfogva én belátom azt, hogy a journalistikai kötelességek teljesítése módjának kérdésében nézeteink és meggyőződéseink kiegyenlíthetetlen ellentétben állnak, én pedig erre vonatkozó főlfogásomat s meggyőződésemet föl nem áldozhatom: kötelességemül ismerem kijelenteni, hogy a mai napon az Üstökös laptól, melynek önálló vezetését Ön már több év óta egészen rám hagyta, véglegesen megválok, s azzal, tekintettel az Ön nyilatkozatára, minden összeköttetést megszakítok.

BPest, nov. 29, 1877.

Tisztelettel maradván
alázatos szolgája
Bartók Lajos.

Azon tartozásom lerovására nézve, mely 300 frt volt akkor midőn kegyes volt nekem mint munkatársának az „Athenaeumnál” kieszközölni, s melyet eddig havonként 10 frtjával törlesztettem: kérem, legyen kegyes e törlesztésmód folytatását az Igazgató Urnál megengedni, [az *m h*-ból javítva] vagy ellenkezője felől az Igazgató Urnál értesíteni.

alázatos szolgája
Bartók Lajos.

756.

JÓKAI – KOVÁCS PÁLNAK

[1877. dec. 6.]

Kedves Bátyám

Fogadd nőm és magam nevében küldött legszivesebb üdv-kívánatainkat írói pályád ötvenéves jubileumára. Munkáid voltak legelső olvasmányaim s azoknak emléke most is legkedvesebb nekem. Az Isten tartson meg mind azok örömére a kik Téged szeretnek s áraszson el minden áldásával Tégedet és szeretteidet.

Budapesten 1877 Decz 6

Szerető öcséd
Jókai Móricz

[Boríték:]
Dr. Kovács Pálnak
rokonai tisztelettel

Győr

Jókai

757.

FRANZ VON DINGELSTEDT – JÓKAINAK [1878. márc. 22.]

Herrn Moritz Jokay
Berühmter Dichter,
Budapest

Den 22/3/78

Bei dem bedauerlichen Umstande, daß ich nicht Ungarisch kann, muß ich mich an Sie wenden, hochgeehrter Herr, als einen anerkannten Meister in dieser Sprache und ihrer Literatur, mit der vertraulichen Anfrage: welches von

den Stücken meines verstorbenen Collegen Szigligeti Ihnen vorzugsweise geeignet scheint, auf dem Burgtheater aufgeführt zu werden?

Meiner Seits würde ich einem ernstem Drama, dessen Stoff aus der ungarischen Geschichte entnommen ist, den Vorzug geben.

Wollten Sie gleichzeitig einen wirklich berufenen Uebersetzer für die schwierige Aufgabe der Verdeutschung namhaft machen, so würden Sie mich doppelt verpflichten. Gemeldet hat sich Herr Groß, während die Tochter Szigligetis Herrn Neugebauer empfiehlt.

Mit der Bitte, meine dreiste Anfrage verzeihen zu wollen, für deren Beantwortung zur Tortur[?] dankbar u. zu jedem Gegendienste erbötig verbleibe ich hochachtungsvoll

Ihr
ergebener
B. Franz Dingelstedt

758.

JÓKAI – FRANZ VON DINGELSTEDTNEK [1878. márc. 25.]

Budapest 1878 Mart 25

Hochverehrter Herr Baron.

Ich erfülle eine höchst angenehme Pflicht in der Beantwortung Ihres geschätzten Briefes. Unter allen ernstem Dramen Szigligetis, die einen vaterländischen Stoff behandeln, halte ich für ein deutsches Theater am geeignetsten seinen „Gritti“. Es ist das gerundetste und effektvollste Stück des verstorbenen Dichters, und was die Hauptsache ist: es läßt sich *spielen*. Die Titelrollen „Gritti, und seine Frau“

können zu Debütrollen werden selbst für fremde Künstler, die in den selben nicht zu viel spezifisch ungarische Typen zu bewältigen haben. Bei uns hielt sich das Stück auch am längsten auf der Bühne, jetzt aber fehlen dazu gerade die Repräsentanten der beiden Hauptrollen. Das Burgtheater besitzt aber dieselben. Auch mit meiner Frau sprach ich darüber (:und das ist autorität:) und sie empfahl eben dasselbe Stück.

Was die Übersetzung betrifft: so haben wir wohl ganz ausgezeichnete Übersetzer hier in Budapest. Die Herren Dux, Neugebauer, Schnitzer, und Rosen sind alle erbötig Szigligetis Werke zu verdeutschen. Doch stelle ich es Ihrer wertvollen Ansicht anheim, ob es nicht gerathener ist einen Übersetzer zu wählen, der Ihnen immer zur Hand ist? indem es ganz verschiedene Dinge sind: für das Lesepublikum, und für die Bühne zu übersetzen; wo das Hauptaugenmerk die wirksame dramatische Diktion ist.

Ich danke Ihnen dafür [az első két betű ráírásos javítás], daß Sie mir Gelegenheit boten: — Ihnen, — dem Namen meines verstorbenen Freundes, — und der ungarischen Literatur einen kleinen Dienst erweisen zu können und biete denselben für fernerhin auch an, verbleibend

mit Hochachtung

Ihr ergebenster
Jókai Moric

759.

OTTO JANKE — JÓKAINAK

Berlin, 2 April 1878.

Hochgeschätzter Freund!

Gleichzeitig mit diesem Briefe wird Ihnen ein Exemplar des *Aprilheftes* der in meinen Verlag übergegangen

„Deutschen Revue“

zu gehen, welche ich Ihnen *direct* zugehen lasse um Sie dafür zu interessiren. Die Fortsetzung wird Ihnen durch eine Pester Buchhandlung Stolp[?] gesandt werden. Vielleicht, theurer verehrter Freund! ist es möglich, daß Sie ein bischen für dieses Unternehmen in der Presse

Lärm schlagen können?

Ein Referat liegt bei!

Beiträge für die Revue werde ich gern vermitteln. Vielleicht können Sie dazu beitragen, mir welche zu vermitteln. Die Revue hat 1500 Abonnenten fürs Erste! In Ungarn ist ja wieder so viel politisches Leben, daß es an Stoff nicht fehlen kann, was die *Europäische Welt* interessirt. Mit der Honorar Zahlung für den *noch nicht* fertigen Roman wollen Sie Geduld haben. Ich schicke Ihnen einen Theil sofort nach Empfang des vollständigen Romans, den Rest sofort nach Beendigung der Buch Ausgabe. Von der *Schönen Mikhal* bringe ich jetzt eine billige Ausgabe für 2 Mark. mit Ihrem Portrait.

Der Bücherabsatz ist eben jetzt recht schlecht u. ich sollte eigentlich nicht wie sonst ins Zeug gehen.

Wird's denn nun Krieg geben?

Hier sagt man: wenn Oesterreich den gar guten günstigen, jetzt gegebenen Vortheil benützt und mit England kluge Politik macht — wird u. *muß* der Russe nachgeben, der gar keinen Feldzug mit 2 Großmächten jetzt plötzlich zu führen im Stande ist.

Das deutsche Volk mag nichts von Russland wissen. Hier in Berlin hat die Knute wenig Freunde!

Viele Grüße von Haus zu Haus.

Mit treuer Gesinnung

Ihr getreuer
Otto Janke

JÓKAI – FRANZ VON DINGELSTEDTNEK [1878. ápr. 22.]

Hochverehrter Herr Baron

Daß ich so spät Ihren schätzbaren Brief beantworte soll seine Entschuldigung in der Schwierigkeit der mir gestellten Aufgabe selbst finden. Hätten Sie mich aufgefordert, ich soll Ihnen *zehn* Stücke aus Szigligetis 100 heraussuchen, so wäre ich in einer Stunde damit fertig geworden, aber *ein einziges* von 100 herauszuballotiren? Und wie, wenn es kein Treffer sondern eine Niete wird. Mißfällt das Stück in Wien, so bin ich ewig der Ephialtes der ungarischen Literatur. Ich hatte in der That schon den Brief fertig; worin ich dem Herrn Baron jenes Stück anempfehlen wollte (Liegt als Beweisstück meiner Unschuld sub Littera A. bei) welches mir am allerbesten gefällt: da kamen aber unterschiedliche Skrupeln herbei, ob das Stück auch im Burgtheater aufzuführen ist (Wird darin ein klein bischen Revolution gemacht und über Fremdherrschaft obligat geschimpft) da zog ich mein Votum zurück.

Gestern nun hielten wir über diese gemeinsame Angelegenheit einen verstärkten Reichsrath im Beisein des Herrn Lewinsky, und da wurde mit allgemeiner Übereinstimmung beschlossen daß das geeignetste Stück Szigligetis das „Trónkeresó“ (Tronpraetendent) soll sein, welches eben auch auf dem Repertoir des Nationaltheaters ist. Das Stück wurde durch die Academie auch mit dem Ehrenpreis von 400 Ducaten belohnt: und hat absoluten Werth, und vorzügliche Rollen für die darstellenden Künstler.

Ich bitte nochmals um gütige Nachsicht wegen der unfreiwilligen Verspätung mit größter Hochachtung

Budapest 1878. April 22.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

761.

JÓKAI – COHN FRIGYESNEK

[1878. máj. 2.]

Tisztelt doktor úr.

Kérem, legyen szives ma délután a nőmet meglátogatni. Ma este szavalnia kell egy hangversenyben s épen ma lett valami hibája az egyik fogának, tehát periculum in mora. Kérem, ha lehet, legyen szerencsénk. Becses válaszát elvárva maradok

Bp. 1878 $\frac{2}{7}$

[Borítékon:]

igaz tisztelője

Jókai Móricz.

Dr Cohn Frigyes úrnak
tisztelettel

H
Dorottya utca 5.

762.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1878. máj. 8.]

Kedves barátom!

Az utóbb rendezettet itt küldve, Sziveskedjél ezen csereváltót mint kibocsátó aláírni.

Ölel hived
VGábor

8/5 78

[Névjegy: Várady Gábor.]

FRANZ VON DINGELSTEDT – JÓKAINAK [1878. máj. 21.]

Wien 21. Mai 1878

Moritz Jokay
berühmter Dichter
Budapest

Wenn ich Ihnen, verehrter Dichter, heute erst für Ihre freundlichen Antworten auf meine internationale Anfragen danke, so geschieht dies, weil ich den Gegenstand unseres Briefwechsels mehr zu vollendeter Thatsache geworden sehen wollte. Nun sind wir denn endlich so weit, den Beschluß des zu Ostern unter Ihrer gütigen Teilnahme abgehaltenen Kriegs Rathes gemäß, die „Thronpretendenten“ in Schnitzers Uebersetzung für nächste Saison auf das Repertoir, des Burgtheaters setzen zu können. Quod Dii bene vertant. Immerhin ist unser „Ausgleich“ rascher zu Stande gekommen als ein gewisser (oder ungewisser) anderer.

In einem leichtsinnigen Augenblicke — Alter schützt vor Torheit nicht — kam mir der Einfall, nach einem günstiger Erfolg des Versuches mit dem Burgtheater, Ihren Theater einen Gastbesuch abzustatten Schnitzer schien aber wenig erfreut von dem Gedanken, der möglicher Weise auch hier in höheren maßgebenden Kreisen nicht gefallen würde. Doch möchte ich gelegentlich Ihre Ansicht darüber hören. Da wir einander nicht kennen, wird es wohl überflüssig sein, zu bemerken, daß keineswegs persönliches Bedürfnis der Gefeiertenredens dem Plan zu Grunde liegt. Eher die Lust zu Experimenten, und die Überzeugung, daß die Wanderungen des Tespis-Karrens an und für sich nützlich sind.

Mit herzl. Gruß, den ich auf Ihre berühmte Gemalin
aus<ge>dehnen zu dürfen bitte.

Ihr
ergebener
B. FrDingelstedt

764.

VICTOR TISSOT – JÓKAINAK

[1878. júl. 19.]

Bains de Fured, le 19 Juil. 1878
Hovarth Hauss.

Monsieur,

J'apprends à l'instant que vous venez passer vos étés à
Fured.

J'aurais beaucoup de plaisir à renouveler connaissance
avec vous, mais comme je ne voudrais pas vous déranger,
je prends la liberté de vous demander à quelle heure vous
pouvez me recevoir demain.

Veillez, Monsieur, agréer l'assurance de la profonde
estime que m'inspire votre talent,

Victor Tissot

765.

VICTOR TISSOT – JÓKAINAK

[1878. júl. 21.]

Fured, dimanche

Monsieur,

Je ne comptais plus sur l'arrivée du comte Eugène Zi-
chy, à qui j'avais écrit d'Agram, lorsque je vous promis d'être

à Pesth ce matin. Mais hier, un instant avant de m'embarquer, un telegramme arriva, me priant d'attendre le comte qui venait me voir, et qui n'avait reçu ma lettre du 15 que le matin même. Je l'avais met adressée et le comte était absent.

J'ai dû ainsi lui accorder le droit de la priorité et manquer, à mon vif [beszúrás fölülr!] regret, au rendez-vous que vous m'aviez donné.

Je part demain pour Pesth, par Wespzprëm [az sz ráírásos javítás] et Martinsberg<es[?]> si je n'ai pas la plaisir de vous rencontrer encore dans la capitale, vous me rendriez un grand service en m'adressant au Grand Hôtel les quelques recommandations que vous avez bien voulu m'offrir pour la Basse-Hongrie.

Recevez, Monsieur, avec mes remerciements, l'assurance de mes sentiments les plus respectueux et les plus dévoués

Victor Tissot

766.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1878. aug. 27.]

Kedves barátom!

Nem tudom, ott <hon> találnak-e még e sorok.

Sziveskedjél e csereváltót a hátán aláírni s visszaküldeni.

Jó utat Párisba és szerencsés visszatérést. Vigyázz dominiomodra, — egészségedre! Kedves nőd ő Nagyságának add át kézsókjaimat.

Ölel

Budapest, 27/8 78.

hived
VGábor

767.

TISZA KÁLMÁN – JÓKAINAK

[1878. okt. 3.]

Kedves Barátom!

Azon kéréssel járúlok hozzád, hogy szemben a Lloyd azon téves tudosításával *hogy kétségtelen* hogy Tisza bizonyos föltételek mellett maradni kész az estilapban mondass annyit, hogy azon állítás a tényállásnak nem felel meg, mert Tisza megmaradt azon nézete mellett, hogy a mostani viszonyok között a pénzügy miniszter visszalépését, az egész kormány vissza lépésének kell követnie.

A viszontlátásig is tisztelettel vagyok

Budapesten Oct 3^{kán} 878

igaz barátod
Tisza Kálmán

768.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1878. okt. 18.]

Kedves barátom!

Ide mellékelek 5 darabot a Sündersregisterből, ezekből kettő *teljesen* ki van fizetve a többi csereváltók által rendezve. Az 1260 Ftost csak holnap vagy holnapután rendezhetem és akkor azt is elküldöm miután <ott> az egész összeget ki kell fizetnem, megállapodásunk szerint nem kértem tőlek csereváltót.

Ez alkalmat felhasználva ide mellékelem tudvalévő barátunk levelét a csatolmánnyal együtt, egész *bizodalommal*. Miután az illető egészen fennakadt s jelenleg nem képes fi-

zetéseit teljesíteni, ezek a dolgok mind az *én nyakamba szakadnak* eltekintve attól hogy már a múlt alkalmakkor több fizetést teljesítettem érte és teljesítek folyvást. Tenném ezt *barátságából* is, ha erőm engedné, így azonban tennem kell szigorú kényszerűségnél fogva, mert különben nekem fordulnak.

Ha tehát tehetnél valamit ez érdekből az illető helyen, nagy könnyebbség volna reám nézve; ez a pár ezer frt. érzékeny sebet üt különben is sok oldalról meglyuggatott erszénnyemen. Azt hiszem 2000 *frögtöni* segély megreperálhatná a bajt s az illető ismét lábra volna téve, aki szegény nem tudja fekvőségét eladni s künnlevő előtttem jól ösmert követeléseit behajtani. Van tehát nála *fedezet*, de nincs *pénz*, s a jelen pillanatban valósággal insolvens.

Nekem ő már több száz frttal tartozik, de azt ezuttal nem számítom, szívesen elvárok azért bármeddig is, csak a most fizetendősegekre nézve nyerjek megkönnyebbülést.

Ha tehetsz valamit e téren úgy veszem mintha *nekem* tetted volna, mert most csakugyan az én bőrömről lesz szó. A mellékelt levelet és csatolmányt visszakérem tőled midőn találkozunk.

Bocsáss meg, hogy nagyúriasan diktáltam s nem önkezűleg írtam, de egyik szemem kissé gyúladva van, kimélni akarom.

Budapest. 1878. oct. 18.

hived
Várady Gábor

769.

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK [1878. okt. 27.]

[olvashatatlan szó(k)] Vasárnap Oct. 27^{én}.

Tisztelt barátom!

Bocsáss meg ha eddig biztos találkozási időt nem mondhattam. Szép volna tölled ha ma fél kettőre feljöhetnél hozzám. Igen örvidenék ha a Pesti *hóbortos* sajtó irányán legalább annyira lehetne fordítani, – hogy ha már használni nem tud legalább ne ártson –

Viszontlátásig

hived
[fekete törlés] Andrassy Gyula

770.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

Paris October 30^{án} 78

Édes barátom!

Igéretem szerint szóllottam Calman Levynek es Hebrardnak (a Temps igazgatójával) a legujabb regényed francia kiadásáról. Mind a kettő elvben hajlandonak látszik orosz-tárgyu regényed kozzétételére. Előbb szeretnék tudni hogy hány kötetből alland a könyved és aztán kívancsiak látni legalább egy részét a kéziratnak (német fordításban). A feltételekről nem beszéltem azt mondván hogy e tekintetben tokéletesen rájok bizzuk a honorariumnak a kiszabását.

Kérlek tiszteld kedves nődöt nevében és fogadd lego-
szintébb hazafiui köszöntésemet mellyel maradok hived

Szarvady Frigyes

771.

PÁJER ANTAL – JÓKAINAK

[1878. okt. 30.]

Tisztelt Barátom!

A jákóhalmi választókerület egypár vezérférfia levén teg-
nap nálam, azon óhaj nyilvánított: vajha Te hajlandó len-
nél e kerület „mandatumát” elfogadni! — E szóra az öröm
nagy hullámokat vert. S elhatározott: hogy ez irányban
minden lehetőt megtenni, s — amint reméljük — egyhangú
választást eszközölni törekszünk.

Múlt alkalommal is Szilágyi Dezső Urat nem annyira el-
veiért, mint inkább azért választottuk meg: mert ellenfelét
nem tartottuk e fényes állásra méltónak. Most tehát erős re-
ményünk van, hogy tervünk kivitelére amazt a pártot is meg-
nyerjük, miután az úgysis a kormány érdekében működő párt
volt.

Hogy e megfogamzott eszmét tovább fejtsük-e? az a Te
becses válaszodtól függ... Különben, tolakodásomért egész
alázattal bocsánatot kérve, — maradok

JApátin 1878. okt. 30.

nagy tisztelőd:
Pájér Antal
apát.esp.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1878. nov. 27.]

Kedves barátom!

Küldöm a Taflerféle 2 megovatolt váltó helyett ezen *egybevoní* csereváltót 1270 Ft. továbbá 3 csereváltót, az egyik a központi takaréktárban jár le. Sziveskedjél ezeket mint kibocsátó aláírni.

Ide melléklek a rendezett 1200 Ftost.

Ezen kívül visszaadok neked holnap:

a, a Taflerféle 2 váltót per 700 f és 570 f. (:A tolvaj már beadatta a keresetet, pedig még holnap sem lett volna késő; de még ma visszaveszem:)

b, Egy darab 700 és egy 570 Ftos, továbbá egy 320 Ftost.
Végül

c, Egy 800 Ftost, a melyet ma rendezek. Tegnap *lehetlen* volt.

E levelkét tedd el, hogy holnap midőn a váltókat küldöm, egybevevhetsd.

Jó reggelt!

27/11 78.

hived
VGábor

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

[1878. nov. 29.]

Mon cher Ami,

Hier seulement j'ai reçu les trois premiers numéros de ton roman. J'ai pu le lire et j'ai lu d'un bout à l'autre ce qui a paru jusqu'à présent. J'en suis enchanté et comme

Mons. Nordmann m'a fait parvenir (également hier) un autre exemplaire du roman j'en remets un à Hébrard le directeur du „Temps” et l'autre à Mons. Calmann Lévy que j'ai rencontré hier chez Jules Simon. Je suis sûr que ton livre sera publié ici comme feuilleton et comme volume. Nous verrons quelles conditions on te fera, je tâcherai que ce soit les meilleures.

Tu as raison de te plaindre des fautes et des coquilles, il faudra lorsque nous en serons à la traduction que tu m'envoyasses des numéros corrigés.

Je ne comprends pas que tu aies permis à travers neuf numéros qu'on écrive Krzisanowski avec un y. Puis je ne sais pas où ton traducteur a pris une sonate de Beethoven chantée par un choeur. Le principal est que le roman est très intéressant *sehr spannend* et que les caractères sont vrais.

Il s'agit de trouver un bon traducteur et nous tâcherons de t'en procurer un.

Glaser est incapable de te faire ce travail pour lequel il faut un écrivain et non un manoeuvre. Je le ferai venir du reste et peut-être pourra-t-on lui confier une traduction verbale qui sera refaite par un écrivain français après. Mais Hébrard m'avait dit lorsque je lui ai parlé la première fois de ton roman qu'il avait sous la main un écrivain français capable de bien traduire. Nous verrons ce qui en adviendra.

Sois certain que je ferai tous mes efforts pour que ton livre vert paraisse en France.

Tu me feras bien plaisir en m'envoyant les numéros de ton journal dans lequel parait ton roman. Pour mon plaisir particulier je préférerais le lire en hongrois.

En te priant de présenter mes hommages respectueux à Madame Jókai je suis

De coeur à toi

Fr Szarvady

Vendredi 29 Novembre
144, B^d Malesherbes

774.

JÓKAI – AMBRÓZY NÁNDORNAK

[1878. dec. 10.]

Értesítés a történelmi regénytár II^k folyamának T. cz. Előfizetőihez.

Budapest, 1878 december 10

Tek: Ambrózy Nándor urnak

S. A. Ujhely

A történelmi regénytár második folyamát képező „Zöld könyv” című regényem jövő évi April hóban fog megjelenni, s a t. cz. megrendelőknek azonnal bérmentve megküldeni.

Kérem odáig a szíves várakozást, s bele nem egyezés esetében a beküldött összeg iránti rendelkezést.

Tisztelettel
Jókai Mór [kék bélyegző]

775.

ANTTI ALMBERG – JÓKAINAK

[1878. dec. 14.]

Helsingfors, d. 14 December 1878

Hochgeehrter Herr!

Als ich vor drei Jahren das Glück hatte Sie zu besuchen, waren Sie so freigebig die Übersetzung Ihrer Werke in die finnische Sprache zu erlauben, ohne Sich ein Honorar dafür zu bedingen. Eines dieser Werke ist nun auch schon finnisch erschienen, nämlich „Az új földesúr”, und hiemit habe ich die Ehre Ihnen ein Exemplar davon zu übersenden.

Es geziemt freilich dem Übersetzer nicht seine eigene Arbeit zu beurtheilen; da Sie aber wohl nicht im Stande sein werden dieselbe zu prüfen, erlaube ich mir doch Ihnen, hochgeehrter Herr, zu versichern, dass diese Übersetzung mit aller derjenigen Sorgfalt ausgeführt ist, die ein solcher Schriftsteller, wie Sie, bei der Übertragung seiner Werke in andere Sprachen das Recht zu fordern hat. Über diejenigen Wörter und Redensarten, welche mir, als noch nicht vollkommen mit der ungarischen Sprache vertraut, undeutlich gewesen sind, hat mein Freund, Professor J. Budenz, die Güte gehabt mir Erklärungen zu geben, und auf diese Weise hat er mir etwa 100 Fragen beantwortet, welche ich schriftlich an ihn gerichtet habe. — Für die finnischen Leser, denen noch die ungarischen Verhältnisse weniger bekannt sind, habe ich in Anmerkungen unter dem Texte eine Menge Erklärungen und Mittheilungen beigefügt.

Es bleibt mir noch <übrig> die Pflicht Sie um Entschuldigung zu bitten, da ich ohne Ihre Erlaubniss Ihren Brief an Kertbeny, der Ihre Selbstbiographie enthält, veröffentlicht habe. Es war meine Absicht Ihre Biographie selbst zu schreiben, um als Einleitung zum Roman gedruckt zu werden. Als ich mich aber an Budenz wandte, um durch ihn mehr biographische Notizen über Sie zu erhalten, als die, welche mir hier zu Gebote standen, sandte er mir nebst den verlangten Mittheilungen: auch eine Abschrift Ihres Briefes an Kertbeny, um als Material bei Abfassung der Biographie zu dienen. Diese Ihre Selbstbiographie war jedoch so meisterhaft geschrieben, dass eine von mir verfasste Lebensbeschreibung neben ihr ganz im Schatten verschwunden wäre; darum wollte ich das finnische Publicum nicht des Vergnügens berauben von derselben Kenntniss zu erhalten, sondern übersetzte und druckte sie in extenso als Einleitung des Buches. Da dieses letztere schon beinahe fertig gedruckt war, hatte ich nicht mehr Zeit mir hiezu Ihre

Erlaubniss zu erbitten. Ich hoffe jedoch, dass Sie mir gütig diese eigenmächtige That verzeihen werden.

Der Verleger des „Uusi Tilanhaltia“, Magister W. Churberg – der Herausgeber einer Romanbibliothek, Werke der besten ausländischen Schriftsteller enthaltend, in welcher auch dieser Roman aufgenommen ist – bringt Ihnen seinen ehrerbietigen Gruss und aufrichtigen Dank dar, und bittet, als ein geringes Zeichen seiner Dankbarkeit, Ihnen 1 Exemplar von dem Werke „Eine Reise in Finnland“ zuzusenden zu dürfen. (Der Text derselben ist von einem unserer vorzüglichsten Dichter Zachris Topelius, und die Illustrationen sind nach den Gemälden unserer Maler.) Da die statistischen Notizen, welche sich am Ende dieses Werkes befinden, schon veraltet sind, füge ich noch eine vom Chef unseres statistischen Bureau's zur diesjährigen Pariser Exposition verfasste Broschüre „Le Grand-Duché de Finlande“ hinzu.

Indem ich die feste Überzeugung auspreche, daß „Uusi Tilanhaltia“ beim finnischen Publicum, im höchsten Grade Anerkennung und Beifall erlangen und auch seinerseits zur Ausdauer in unsern nationalen Bestrebungen anfeuern wird – denn auch wir haben ja leider unsern Nationalitätskampf gegen das herrschsüchtige Schwedenthum und auch bei uns giebt es noch in dieser Hinsicht nur „gyertyaszentelői napfény“ – habe ich die Ehre

mit tiefster Hochachtung
zu verbleiben
Ihr ergebenster
A. Almqvist (Jalava)

D^r. Falk Miksának.

Kedves barátom! — Súlyos betegségemből csak most tudtam annyira kijönni, hogy össze függő gondolatokat tudjak papirosra tenni. Ez évben legelső — s bizonyára a legkellemesebb munkám a „P. Lloyd” huszonötéves jubileumára való üdvözet. „A papiros ezüst lakadalma.” Szép téma volna egy dicskölteményre; de mostani állapotomban nem találok kadenciákat, csak dekadenciákat. Azért csak fogadd el tőlem ezuttal ilyen fogvaczogtatott prózában az üdvözetet, mely nem annyira kollegai, mint baráti nyilatkozat; miután magam is azon szerencsések közé tartozván, kik a „Pester Lloyd” hasábjait szellemi terményeik számára nyitva találták, a lapodra minden oldalról özönlő magasztalások szaporításával nem akarom magamat az azokból rám is, mint egyik munkatársra visszaháruló dividenda gyanujába keverni.

Ha, mint kollegának kellene Rád és Lapodra historice visszaemlékezmem, fel kellene idéznem azokat az idöket, a mikor mindketten egy irányban csináltunk oppositiót, nehéz viszonyok között, az idegen és erőszakos kormány ellenében, — áttérnem a boldog idökre, a mikor mint ellenzéki és kormánypárti ellenfelek folytattunk egymással kedélyes eszmeharczot, — és lejönnöm a mai keserves idökgig, a mikor a sors ismét egy közös térre hozott össze bennünket, a melyről egyikünket sem riasztott el az, hogy lépteink alatt a föld mennyire el van áztatva. De ezekről most mind nem beszélhetek: jubileum napján ki beszélne „tartós küzdelmekről a multban” — „kitartó hűségéről a jelenben;” hisz napjainkban, midön a kettőt összecserélik, ez nem magasztalás,

hanem leszólás volna. Ha homályos, a mit irok, mentsen ki az, hogy gondolataim Chinán keresztül jönnek, t.i. tizenhét gran chinán, a mi itt zug a fejemben.

Az ég adjon sikert fáradságos törekvésednek, különösen a mostani nehéz időkbén, teljesitse Rajtad a régi szántóvető mondást: „a ki sárban vet, dus kalászt arat.”

Éljen és viruljon s legyen becsülve a „Pester Lloyd”, magyar és idegen előtt, végnélkül és hanyatlástalan.

Budapest, 1879. jan. 6.

Igaz barátod

Jókai Mór m.p.

777.

JÓKAI – FRANKENBURG ADOLFNAK

[1879. jan. 6.]

Kedves barátom

Csak ma jutottam el az orvoságos üvegtől a kalamárisig, de a fejem még most is olyan, mint a Széchenyi könyvtár, nem találom, mi hol áll benne?

Pedig ha valaki, úgy én tartozom Neked a kerek földön hálával azért a barátságért, a mivel engem kezdő író koromban felkaroltál s nekem pályát nyitottál. Ez a hálaérzet nálam mind végig változatlan maradt. Fogadd mind magam, mind nőm részéről, örömmünneped után, a legigazabban érzett baráti üdvözetünket; az ünnep elmúltával is maradjon meg az öröm Nálad kifogyhatlanul. Légy tisztelve és szeretve mindenki által s érd meg valódi boldogabb napjait e hazának, melynek oly hü fia voltál mindig.

Isten áldjon minden testi lelki jóval!

Budapest 1879 Jan 6.

igaz barátod
Jókai Móricz

778.

FALK MIKSA – JÓKAINAK

[1879. jan. 8–10.]

[Névjegy]

A kedves régi bajtársnak szeretetreméltó megemlékezé-
seért szíve mélyéből köszönetet mond, a ki változatlan sze-
retettel és ragaszkodással marad

Őszinte hived
[címodal:] Falk Miksa
orsz. képviselő

779.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1879. jan. 15.]

Kedves barátom!

Küldök 3 rendezett váltót s kérlek sziveskedjél e két cse-
reváltót (:1000) + 1100 (=2100 f) mint kibocsátó aláírni –
400 frot törlesztvén 2500 Ft értékű váltókat küldök ezekért
Neked vissza. Jó reggelt!

15/I 79

hived
VGábor

780.

JÓKAI – A NEUE ILLUSTRIRTE[!] ZEITUNG
SZERKESZTŐSÉGÉNEK

[1879. jan. 17.]

Hochverehrte Redaction
Indem Herr Rosen von unserer Buchdruckerei einen

höchst fehlerhaften Bürstenabzug behufs Überetzung erhielt, ersuche ich Sie diese beigelegte Correctur dazu benutzen zu wollen, die darin vorkommenden sinnstörenden Fehler durch einen ungar kundigen Herren (am besten durch Herren Rosen selbst) im deutschen Texte zurecht weisen zu lassen.

Und dann bitte ich auch die letzte Nummer Ihres schätzbares Blattes, die mir nicht zugekommen ist, gefälligst besorgen zu lassen.

Mit Hochachtung

Budapest 1879 Jan 17.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

[Címzés:]
Redaction der
Neuen Illustrierten Zeitung
Wien
I Stadt, Rengasse 5.

781.

JÓKAI – HEGEDÜS SÁNDORNAK

[1879. febr. 16.]

Kedves Sándorom

Ma megint náthát kaptam, a fejem izzad, ha kimegyek, attól félek, hogy holnap egészen odateszek, míg ha honn maradok, talán helyre állok. Azért kérek, hogy ha ma rám találna kerülni a sor, tetess hátrább, cseréltes ki valami más barátunkkal. Gyűlés után légy szives majd meglátogatni, ha

keresése nemcsak ez örömet szerezte nekem, hanem valódi vigaszt is a jelenlegi mozgalmas időkben, midőn annyira próbára teszik az embernek a további küzdelemre való bátorságát. Az önök jelszava: szabadság, haza és barátság, igen szerencsésen van ránk nézve összeállítva, mert igazán csak e három egyesítése által állhat fen [!] és virágozhatik mindegyik külön-külön. Adja isten, hogy ezt idősebbjeink is úgy megértsek, mint a mily helyesen azt a fiatalság felfogta. — Az önök szeretetteljes meghívására természetesen csak szíves „igen”-nel válaszolhatok, ha t. i. annyi temérdek „ha” megengedi nekem, hogy Bécsbe egy argonautikus utat tehessek, és ünnep lesz reám nézve, midőn önök üdvözlését személyesen fogom viszonzni. — Fogadják addig is nagybecsülésem kifejezését ez igénytelen betűkben s adják át szíves baráti üdvözlétemet tisztelt és szeretet [!] pályatársaiknak, a bécsi egyetem német-osztrák olvasó köre tagjainak. — Fogadják stb.

Pest, 1879. február hóban. — Jókai Mór.”

784.

SRÉTER KÁLMÁN — JÓKAINAK

[1879. márc. 6.]

Tekintetes Országgyűlési Képviselő. Ur s.a.t.

Tegnap előtt Pestről egy 30 fra becsült küldeményről egy térítvényt írtam alá. Megvallom azon reményben voltam, hogy a Tekintetes Úr a küldött verses gyűjteményű kéziratomat kegyeskedett visszakuldeni: és a küldeményt 30 ftig biztosítani meltóztatott. Mivel azonban a postamester semmi fele küldeményt nem küldött át; félni kezdek hogy a terítvény melletti küldeményt a fondorlat megghiúsította. Ennélfogva ha a folyó év Februarius 8^{kán} a vaczi postáról küldött kéziratom még a Tekintetes Urnál lenne; annak ke-

gyes vissza küldesere a Tekintetes Urat alázattal felkérni bátorkodnám:

A postai költség az ajánlással együtt 20 Krt tesz: A felmaradt pénz legyen azé a ki a kéziratot borítékba tette, es annak a postára való átadásáról gondoskodott. — A küldeményt tessék B Gyarmatra intézni, post restant.

Nehogy azonban a Tekintetes Úrnak alkalmatlanságot okozzak, esedezem hogy vissza küldött kéziratom alkalmával magat bár mely rövid valasz adastól is megkímélni kegyeskedjek.

[Olvashatatlan sor] midön alazattal bocsanatot kernék okozott alkalmatlansagom miatt alazattal maradtam

alazatos szolgaja
Sréter Kalman

a Tekintetes Úr
Szandan 6/3 879

785.

A BÉCSI [...] TÁRSASKÖR BIZOTTSÁGA – JÓKAINAK
[1879. márc. 20. (?)]

A bécsi akadémiai magyar olvasó- és társaskör bizottsága kedves kötelességét teljesíti, midön önnek azon szives készségért, mellyel körünk javára ön felolvasás megtartását megígérni kegyeskedett, ezennel mélyen átértzett köszönetét fejezi ki. De bármennyire szükséges és óhajtandó lenne is körünkre nézve, ha a tervezett fölolvadás jövedelmével a kör alaptökéjét gyarapithatnók: azon óriási csapás, mely alföldi testvéreinket sujtotta s melynek enyhítése előtt háttérbe lép minden egyéb érdek, azon elhatározásra ösztönözte a kör bizottságát, hogy a tartandó felolvasás összes tiszta jövedelmét a szerencsétlen árvizkárosultak segélyezésére fogja

787.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1879. márc. 27.]

Kedves Barátom!

Idezárom az egyik váltót 1260 frtról a többit átadandja neked Dr. Stroing ur.

Leányom elhalt, utazom. Hétfőn vagy kedden itt leszek.

Üdvözöl

Bpest, 1879. márcz. 27-én

hived
VGábor

788.

GR. ESZTERHÁZY ISTVÁNNÉ – JÓKAINAK

[1879. ápr. 6.]

Pozsony Aprilis 6.

Tisztelt Nagyságos úr

Megfogja nekem mint ösmeretlennek bocsátni bátorsagomat, midőn ez első alkalommal egy nagy kéréssel járulok Nagyságodhoz, ezt azon ban mentendi azon körülmény mi szerént a szegedi árviz károsultak érdekében fáradozunk Pozsony városában. Egy diszelóadás vagyon ugyan is tervezve a színházban folyohó 23 dikán Nagy hálával tartozunk önnek azon készségéért melyel városunknak gyönyörű szerzeményét át engedni szíves volt Fájdalom ezt azonban itt létre hozni nem lehet ennek folytán egy más módon szervezett díszelőadást szervezünk Egy magyar kis szindarab leendő műkedvelők által adva s közben zene és szavallás páro-

súlva leend. Ezen alkalomra egy magyar nyelvben szerkesztett szellem dús alkalmi Prologra lenne szükségünk; kihez folyamodjunk ha nem őnhöz?, kiben a hazafias szellem magasabb irói tehetséggel dicsően parosúlva van. Az előadás természetesen Ó Felsége ezüst lakodalma alkalmára leend.

A comitée nevében kérem őnt posta fordultával tudatni velem valljon kérésünket teljesítve egy oly szép szerzeménnyel szerencsétetni hajlandó leendne e bennünket Fogaddja férjem baráti üdvözléteit, s maradok

Nagyságod őszinte tisztelője

gróf Eszterházy Istvánné
Báró Jeszenák Gizella
Lakásom Wentur utca Wittmann ház

789.

HEDVIGE WITTE – JÓKAINAK

[1879. ápr. 30.]

30 avril 1879.

Varsovie

Monsieur,

Ce n'est qu'avec la plus grande timidité, que j'ose vous envoyer[!] ces mots. Je ne pense qu'avec envie que vous daignerez les regarder. Je considère comme un grand bonheur, le pouvoir de vous parler, bonheur qui se réalisera un jour peut-être. Peut-on connaître un homme en lisants ses écrits? Oh! Monsieur, je crois vous connaître!

Monsieur, vous êtes patriote! un vrai Hongrois, qui comprend le bien de ses confrères, qui aime sa patrie d'un amour filial, ou non, plutôt maternel; jamais l'enfant ne peut égaler une mère dans les tendres soins, pour un être chéri. Cette

où l'âme a besoin de se nourrir des idées plus fraîches, plus nobles que celles de la vie quotidienne.

Agréez, Monsieur, l'expression de mon admiration et de mon respect pour vous, et ne me refusez pas d'envoyer votre photographie et celle de Madame votre femme.

Hedvige Witte
Varsovie. Rue Królewska N. 41.

790.

ENRICO CROCE – JÓKAINAK

[1879. máj. 6.]

Bucarest, 6 Maggio 1879

Illustre Signore e Collega,

Noi Italiani abbiamo amore e stima per la cavalleresca Nazione Ungherese. In quasi tutte le lotte per la nostra indipendenza una generosa falange di fratelli Magiari ci hanno sempre steso disinteressatamente la destra, e l'Italia ha scritto i loro nomi a caratteri d'oro nell'albo dei fasti patrii.

In questi ultimi tempi poi l'Ungheria ricostituita viene considerata a buon dritto dai nostri connazionali come un valido baluardo contro l'irrompente Germanesimo e contro l'allusione Moscovita.

In questa doppia e difficile missione l'Ungheria potèva contare sopra l'appoggio di tutti i patrioti ben pensanti che seco lei dividono delle legittime preoccupazioni per l'avvenire dell'Europa e delle Nazionalità.

Quand'ecco il vostro cattivo genio venne a distogliervi da quel proficuo lavoro. Invece di raccoglimento, voi siete gettati a corpo perduto in una politica di avventure e di pericoli, fidando nelle ingannatrici promesse del Cancelliere-Sirena di Berlino.

Ed oggi poi, invece di tenervi raggruppati e compatti alle Nazionalità della Cisleitania, invece di renderle affezionate e fedeli, voi avete intrapreso non un'opera di assimilamento, densi di seissione, di sminuzzamento, di distruzione. Merce' l'inconsulto progetto che si stà dibattendo nel vostro Parlamento per introdurre per forza la lingua magiara nelle scuole non magiare, voi non solamente alterate e indispettite contro di voi tutte le Nazionalità distinte della Monarchia, ma soprattutto voi fornite un'arma ai vostri nemici che speriamo non abbiano un giorno a ritorcere contro di voi.

Perché: tenetelo bene a mente: il nemico più remibili [fö-lérás] è al nord, e dal nord<etra> si scaglieranno contro voi i primi colpi alla vostra esistenza. Ora voi vi preparate a quella lotta suprema cercando di annichilire, ma anzitutto di eccitare contro di voi Popoli e Nazionalità che nel momento del pericolo si [beszúrás felülrl] farebbero schierati con voi dandovi un aiuto preziosissimo.

Fra queste Nazionalità — che, come voi furono baluardo dell'Europa ieri e lo saranno oggi — la Romena occupa un posto distinto perché avendo tenuto testa tanto tempo contro altri invasori, le sue tradizioni, il suo avvenire e la propria conservazione le tracciano un sistema marcatissimo di alleanze e di difesa; ed io che vivo in mezzo a questa nazione e ne conosco gli umori e le aspirazioni, so che esta lungi dall'esservi avversa, presente in voi il futuro allesto nelle lotte non lontane.

Lascio giudicare voi dunque se sia atto di buona e saggia politica la vostra legge di magiarizzazione che i Romeni, di quà e di là dai Carpazii, a torto o a ragione considerano come una sentenza di morte sopra la loro nazione.

Come Italiano adunque, come amico della vostra Nazione, di quella Romena e in generale di tutte le Nazionalità conculcate ed oppresse, lasciate ch'io deplori il fatale accie-

camento col quale i vostri uomini di stato preparano la via ai progetti del comune nemico.

Voglia il Cielo poi che e per il vostro avvenire e per la tranquillità e l'esistenza dei diversi popoli d'Oriente voi non gettiate oggi un germe di tremende scissure e di acerbe inimicizie mortali al vostro avvenire.

A voi di cuore

Tutto vostro
Enrico Croce

791.

HANDLER JAKAB – JÓKAINAK

[1879. máj. 16.]

Nagyságos
Jokai Mór képviselő
úrnak
Pesten

Mélyen tisztelt úr!

Becsületérezésemtől ösztönöztetve elmulaszthatatlan köntelenségemnek tartottam: hazám legnemesebb hazafijával, – egész Europa legbecsültebb irójával tudatni azon legújabb demonstrációkat melyet egynéhány, éretlen, fanatikus, rossz egyénektől vezetett ifjú Nagyságod ellen tervezett; és Ngsdat felkérni ez ellen intézkedést tenni.

Az egész magyar akadémiai hallgatóság szerencséjére elhárítatott ezen végtelen szégyen tőle, mely azt az egész művelt világ, előtt pellengére állította volna.

Részint az elterjedett hír miszerint Nagyságod még nem jött volna vissza Pozsonyból, részint a félelem komolyabb következményeitől e gyalázatos szandéknak, főképen pe-

dig, a csekély, száma a részvevőknek visszatartotta ama gyáva kamaszokat. —

A fáklyamenet megszűnése után, mely azon este Wenczel egyet. tanár tiszteletére rendeztetett, 11 orakor visszatértek a kiküldött kémek azon rémhírrrel hogy a szt. Hermandad szolgálai helyőken vannak, s eszerint a dolog nem gyermekjáték, s jól fontolóra veendő ennek hallása után daliás hőseink legjobb rendben hazafelé indultak. — Csekély véleményem szerint belátják végre miszerint minden további kísérlet hasztalan — Ezt nem azért említem hogy talán Méltóságodat egy aggodalomtól szabadítsam, mely nem létezik, mert jól tudom hogy egy Jókai ily mozgalmakat csak ignorálhat, ha nem komolyabb egyetemi polgártársaim nevében, kik velem együtt mindenkor készek azon férfiúnak minden erejüket felajánlani ki: Kossuth- és Petőfivel egy rangban a magyar szabadságnak legelső elő harczosa volt, B.k. és Cs..y által tevőtra vezetett collégáinkért bocsánatot kérni.

Batorságomért engedelmet remélvén, maradtam mély alázattal

Bpest 1879 Május 16 án

Méltóságod
legőszintebb tisztelője
Handler Jakob
technikus

Hochgeborner Herr!

Verzeihen Sie mir meine Freiheit, die mich veranläßt Sie mit meiner Korrespondenz zu belästigen.

Zu Überzeugung, daß Ew. seit jüngsten Jahren mit dem gottseligen[?] Pótefi Sándor in näherer Bekanntschaft standen, und daß Sie auch in Bezug auf das Aussuchen seiner Spuren — näher der Quelle sind als irgend Jemand anderer, — so erlaube ich mir Ew. um einen großen Gefallen zu bitten, die, wollen Sie so gütig sein mich zu benachrichtigen ob die letzten Nachforschungen, nach dem Sterbetage und Orte des Pótófi mit dem erwünschten Erfolge gekrönt wurden.

In einem von mir verfaßten Werke, worin Pótófi der Gegenstand der Tragedie vorkommt, will ich auch seine letzten Tage resp. sein Ende genau angeben.

Bis daher weiß ich nur so viel, daß nach vielen Bemühungen sehr wenig vom Pótófi in Erfahrung gebracht wurde nämlich, daß Pótófi in der Schlacht bei Schässburg Antheil nahm, und dort seinen Tod fand; daß ferner nach Angabe des Bon Kemény Farkas ein gefallener Honved vorgefunden wurde, der nach Personsbeschreibung dem Pótófi ähnlich sein sollte. Wenn es nun Ew. gelang von dem wirklichen Sterbeorte und Sterbetage des Pótófi etwas klares u Bestimmtes zu erfahren, so sein Sie gütig mich mit dieser Nachricht zu beehren, wofür ich Ew den größten Dank u Verbindlichkeit schulden werde.

In Erwartung des erwünschten Erfolgs meiner Bitte verbleibe ich

mit Hochachtung
Plato v Reussner

Adresse zu mir in Gruze Wielkie im Hause des Fürsten
Puzyna Postamt Poswol Gubernium Kowno in Lithau

793.

JÓKAI – ILLÉS VILMOSNAK [?]

[1879. aug. 2.]

Balatonfüred 1879 $\frac{2}{8}$

Kedves barátom

A részvényeim régen deponálva vannak a Tiszabank igazgatójánál, a meghatalmazásom a kezébe van. Kérlek képviselj bölcs belátásod szerint.

Isten veled. A viszontlátásig üdvözöl

igaz barátod
Jókai Mór

794.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

[1879. szept. 7.]

Bfüred 1879 Sept 7

Kedves Sándorom.

A „Szabadság a hó alatt” című regényemet Glaser már lefordította francziára, s azt Uhlbach át is dolgozta, hogy

correct irodalmi nyelven legyen vissza adva. Erre a műre nézve azonban én Szarvadynak adtam írott meghatalmazást, hogy kiadót keressen a számára; meg is ígérte; de már fél év óta nem tudok tőle semmit, s sürgetni meg restellem. Ha tehát ugyan erre a műre akarna egy francia kiadó reflektálni, [l még egyszer ráhúзва] elébb Szarvadynál kellene kérdezősködni az ügy miben létéről, a ki lakik Boulevard Malesherbes 144 sz. alatt.

Egyéb regényeim közül, francia lap számára leginkább ajánlhatnám az „arany embert” németül megjelent Berlinben Janke Ottónál és Reklámnál, pör is volt e két kiadó közt miatta, ugyanez van már lefordítva dán, holland és lengyel nyelvre, svédre is, úgy tudom. Kapható minden könyvtárban és vasuti indóházban; — nehéz a francia közönség izlését eltalálni, s egy elhibázott választás a premièrnél elronthat mindent. Azért ezt jó lesz megbeszélned Neményivel a ki nem csak a mű, hanem a közönség megbírálásában is competens. Azután mingyárt a Fekete gyémántok tetszett a német [betoldás felülről] közönségnek legjobban. Hanem itt félek, hogy a francia közönség mingyárt az elején megunja a paleontológiai bevezetést, s az északi pólus leírásában Verne modorát fogja találni: pedig épen az eredetiség a fő virtus. A többi regényeim mind magyar politika után ízlenek, azok közül a németül megjelenteket ide sorolom, a csillaggal jelöltek képzelhetők francziául is, a többiek nem:

1. Török világ Magyarországon. Bécs. Manschönnél.		
Képekkel rosz fordítás. III kötet		
2. Magyar Nábob. (megjelnt már francziául)	} Athenacum	IV
3. Kárpáti Zoltán		IV
4. Régi jó táblabírák		IV
+ 5. Új Földes úr. Jankénál		III
6. Mire megvénülünk. (Gebrochene Farben) Janke.		IV
7. Felfordult világ (Tollhäusler Wirtschaft) Janke		II

+ 8.Szerelem bolondjai. Athenaeum és Janke.	IV
+ 9.Fekete gyémántok. Janke	V
10.Eppur si muove (:Wir bewegen die Erde:) Janke	V
+11.Kőszívü ember fiai. Janke. Ennek persze más cím kellene	VI
12.Az élet komédiásai. Janke.	VII
13.Jövő század regénye. Stampfel.	VIII
+14.Arany ember. Janke. Reklam (utóbbi rosz)	V
+15.Egy az Isten. (Die nur einmal lieben:) Janke	VI
16.Politikai divatok. (Andere Zeiten, andere Menschen) igen rosz fordítás	IV
17.Szegénység útja. Bécsben.	I
18.Névtelen vár. Janke	V
+19.Szegény gazdagok. Janke	IV
20.Szép Mihál. Janke. (Egyike a jobbaknak, de a közönségnek nem izlik:)	III
+21.Enyim, tied, övé (Mein dein sein) Janke	VI
+22.Szabadság a hó alatt. Stampfel.	IV
23.Rab Ráby. (Lloydban és Stampfelnél!) De ezt nem hiszem, hogy francia közönség goutirozza. S utólagosan azt látom, hogy halmozva van benne a korrajz, de kevés a regényesség.)	V CII

Összesen száz két kötet, azután meg IV kötet novella Costenoblenél, s két kötet humoristicus elbeszélés Jankénál, meg egy kötet „Észak honából” Stampfelnél.

Ezek között csak nyolcz, a miből lehet választani.

A min most dolgozom: „a kik kétszer hálnak meg” (?) (:Qui se meurent deux fois)? szintén adható volna francziában, mert sok eredeti és új dolog lesz benne, s a forradalmon kezdődve lejön egész a szegedi catastropháig. (Perse: idő kell arra, hogy valakik kétszer meghaljanak:) hanem ezt csak octoberben kezdik el németre fordítani s Januarban

közölni. Mind ezt légy szives Neményi barátunkkal megbeszélni s aztán tudósítsatok az eredményről.

Mindnyájan egészségesek vagyunk s a pápaiakkal együtt mindnyájatokat üdvözlünk, de már több papiros nincs

szerető bátyád Jókai Mór

795.

JÓKAI – HEGEDÜS SÁNDORNAK

[1879. szept. 14.]

Kedves Sándorom

Jövő csütörtökön szándékozunk hazamenni, ha valami nagy szél nem fú. Előtte való nap még táviratozok, ha más-kép nem, hát Veszprémből; hogy kocsikkal várhassanak a vasutnál.

Küldöm ezt a 19én benyújtandó váltót, melyen kiállító te sziveskedel lenni, forgató Szathmáry, a törlesztés 140 frt. a kamat 20.

A borokat, kérlek, a hogy veszik, úgy adjátok, mert az új bort nem tudom hová tenni, ha a régi is itt marad.

Mint Szarvady leveléből olvastad, ők is mozdulnak valamit előre, én írtam neki s a Revue számára készitek valamit.

A congressusi Kálvinista ügyre nézve, [beszúrás] a pesti Napló tegnapi cikkének akarok valamit felelni, holnap megkapjátok. (Ha más valaki nem verte volna még vissza ezt a Kálvinista hierarchiával kokettirozó kortesbeszédet.

Mindnyájatokat csókolunk,

szerető bátyád
Jókai Mór

BFüred 1879. 14/9.

Uram!

Az ön lapjában s ha nem csalódom az ön tollából ma egy közlemény foglaltatik, mely Szemere Bertalan emlékét sárral tökéletesen bepiszkolja. Nemcsak a miniszterét de az emberét is

Ezennel állithatom hogy Szemere Bertalan *sohasem hazudott!*

Ki róla azt meri írni, azt vagy félrevezették, vagy hitvány gazember!

Ám veszekedjék a Hon az Egyetértéssel, nem bánom. De ne keverjék bele azon ember emlékét, ki nekem atyám volt s ki vagyonát s ép elméjét a haza szolgálatában vesztette el.

Ez nem méltó egy magyar emberhez s legkevésbé Jókaíhoz.

Szeretem hinni hogy félrevezették, azért felszólítom a kérdéses passus egyszerű visszavonására, a holnapi lapban.

Ha ez nem történik meg a további lépések megtételét magamnak tartom fönn.

tisztelettel
Szemere Attila

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK

[1879. okt. 27.]

Szöllöske. Oct. 27^{én}.

Tisztelt barátom!

F. hó 24^{ról} kelt szíves soraidat köszönettel vettem. A hozám intézett kérdés<re>t illetőleg szokásom lévén csak olyat állítani a miről egészen biztos vagyok, ma sem azt nem merném állítani hogy Szemere éngem erélytelenség hiánya miatt megszólított volna – sem az ellenkezőt. Én alig hiszem hogy köztünk efféle párbeszéd tartatott volna – de egészen biztosan csak azt állithatom, hogy ha éngem Szemere megszólított volna – mire ismétlem nem emlékszem – és én azt feleltem volna, hogy nem kell az embernek a hida maga után elégetni, azt bizonyosan nem olly értelemben mondtam volna melyet szégyenlenem kellene, hanem bizonyosan olly értelemben melyet ma is fentartanék.

Én azt hiszem *ejyet* fogsz vélem érteni az iránt – hogy nem tartom szükségesnek magamat azíránt védeni – egyes úton jártam e a forradalom alatt vagy sem!

Kérésem tehát az – hogy nem kellene sem fõntartani az állításodat – sem revedálni attol, hanem ha általában szükségesnek látod a további nyilatkozatot csak azt mondani – <hogy> a mit fentebb írtam.

Igen sajnállom egyébiránt hogy miattam kellemetlenséged volt – és csak baráti indulatodat lá<tt>tom abban hogy felvetted a kesztyüt.

Engedd meg hogy ez alkalommal köszönetet mondjak azon meleg és szép czikkért melyet neved alatt közöltél a Honban. lemondásom alkalmából.

Viszonzlátásig üdvözöl

öszinte tisztelő hived
Andrássy

798.

JÓKAI – H. PULSZKY POLYXÉNÁNAK

[1879. okt. 28.]

Tisztelt Urhölgy

Igen kedves felszólítására van szerencsém Nagysádnak megküldeni ezt a kéziratot, a mit Törzs Kálmán irt néhanapján. Előre is köszönöm Nsdnak jóságát nőm iránt s azután arra kérem, hogy sziveskedjék nekem e kéziratot használás után visszaküldeni, a mi rám nézve ereklye egy barátomtól, azon időkből, a mikor még egy csoport becsületes embert nem tett egymás ellenségévé a political Moloch.

Legmélyebb tiszteletem mellett maradok

Bpest 1879 oct 28

igaz tisztelője
Jókai Mór

799.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

[1879. nov. 6.]

Mon cher Ami,

Voici une proposition que je suis prié de te faire à propos de la nouvelle que tu veux bien offrir à la revue de Madame Adam. Elle s'interdit toute publication non originale, qu'il s'agisse d'une oeuvre française ou étrangère; si donc tu veux réellement donner quelque chose à la nouvelle revue, il faut commencer la publication chez elle.

Bien entendu Madame Adam est toute prête à te payer des honoraires ou plutôt il faut que tu acceptes les honoraires que tous les collaborateurs de la nouvelle revue reçoivent.

Aussitôt après la publication dans la nouvelle revue ton oeuvre pourra paraître où tu voudras.

J'ai trouvé ici un français, une merveille qui répond au nom de Bariche et qui écrit le hongrois avec une élégance et une perfection rare, même parmi nos écrivains indigènes. Je lui ai fait demander s'il veut bien se charger de la traduction de ta nouvelle, j'espère qu'il y consentira.

La Revue paraît le premier et le quinze de chaque mois et si tu veux paraître dans le Hon le premier janvier il faudrait envoyer ta nouvelle immédiatement afin qu'on put la donner dans un des numéros du mois de décembre.

Ulbach me dit qu'il espère enfin pouvoir te mettre après ton roman russe. Je l'ai rencontré il y a huit jours et m'a promis de t'écrire aussitôt qu'il se mettrait à l'oeuvre.

Mille Amitiés
Fr Szarvady

Paris le 6 Novembre 79
144 B^d Malesherbes

800.

MADELEINE SZVISZTUNOV – JÓKAINAK [1879. nov. 6.]

Moscou, le 6 Novembre 1879

Monsieur,

Ayant passé trois ans à Pesth je n'ai pas eu le plaisir de faire votre connaissance, mais j'ai beaucoup admiré vos romans et l'un d'eux: „Az uj földesur” m'a tellement plu, que je l'ai traduit en russe. J'ai trouvé dans ce roman tant d'individus sympathiques!

Je m'adresse à vous en vous priant de me permettre de faire imprimer ma traduction. L'un des meilleurs journaux russes consent à publier cette traduction.

Ce journal connaît mon style depuis longtem[p]s. Il s'agit donc à présent d'obtenir votre consentement et celui de votre éditeur.

Ayez la bonté, monsieur, de me donner au plus tôt un mot de réponse. Vous m'obligerez infiniment en m'envoyant *une courte notice sur vos ouvrages et quelques notions biographiques*. Peut être pourrez Vous m'envoyer un *Cours de littérature hongroise*, d'où je pourrais tirer les notions, qui me sont nécessaires pour *l'avant propos*, afin que le public russe fasse connaissance avec le plus célèbre romaniste hongrois. Je m'empresserai de vous faire parvenir, avec mille remerciements, le *livre de littérature hongroise*, que je vous demande la grâce de m'envoyer si vous consentez, à ce que j'imprime la traduction du roman.

Agréé, je vous prie, Monsieur, mes très respectueux hommages.

Madeleine de Svistounof.

J'envoie ci-joint une enveloppe avec mon adresse et un bout de papier avec la même adresse, pour que vous puissiez l'attacher au *livre de littérature*, si vous avez la bonté de me l'envoyer.

LOUIS ULBACH – JÓKAINAK

[1879. nov. 11.]

14, IMPASSE DES EPINES
COURBEVOIE
(SEINE)

Monsieur.

Courbevoie 11 novembre 1879.

Notre ami commun, J. Szarvadi m'a fait faire une traduction *littérale* de votre roman, *La liberté sous la nège, ou le livre vert*. Je me suis engagé à mettre en français *littéraire* cette traduction et à Vous servir d'introducteur auprès du public français.

C'est avec grand plaisir que j'ai accepté cette tâche. Je vous prie de croire au soin minutieux avec lequel je la remplirai, m'attachant à faire parler exactement dans notre langue, si rebelle aux traductions, le charme poétique, la vivacité, l'énergie de votre récit.

Ai je besoin de vous assurer que Vous n'avez à redouter de ma part aucune mutilation sacrilège?

Je tiens à ce que mon oeuvre de confraternité internationale serve absolument, uniquement la vôtre, et je lutterai le mieux que je pourrai contre les perils qu'offre toujours l'interprétation d'un talent si personnel.

mais, il m'arrivera quelquefois, comme pour certains titres de chapitres, intraduisibles en français, de dégager le sens, plutôt que l'expression littérale.

C'est là toute la permission que je vous demande. Szarvadi, qui a d'ailleurs le texte hongrois, me viendra en aide, toutes les fois que la traduction qui m'a été remise me paraîtra offrir des difficultés.

Je n'ose me flatter d'être assez connu de vous pour vous

inspirer une confiance sans réserve, et pour que vous m'accordiez le droit d'agir envers votre beau roman, aussi librement que j'agis envers celui de mon ami le plus cher, que je voudrais faire estimer et admirer du public français.

Bien que je croie à l'utilité de deux ou trois abréviations dans des passages, plus compréhensibles en allemande [!] qu'en France, *je n'y toucherais pas, sans y être autorisé.*

Le roman paraîtra dans un nouveau grand journal, le *Gil-Blas*, sous le titre de *Le livre-vert* qui est votre sous titre, et j'espère que son scènes, dont je serai aussi fier que de celui d'un de mes romans, en rapprochant nos scènes, rapprochera nos esprits dans une amitié lointaine et sincère.

Croyez moi donc Monsieur, votre tout dévoué confrere.

Louis Ulbach

Je ferai prendre le premier chapitre d'une petite notice sur vous et vos oeuvres. Je me suis procuré quelques notes dans ce but, mais si vous pouviez les compléter par l'envoi de quelques renseignements, inédits ou imprimés, je vous serais très reconnaissant.

Édes barátom! Én azt hiszem hogy Ulbach mindent el fog követni <elég> kedvedbe eljárhatni. A regény későbben kötetbe fog megjelenni Lévy [az *L* ráírásos javítás] Calmannál a kívántatható [a *k* ráírásos javítás] módosításokat tehát a könyvbeli megjelenés előtt csináltathatandó

maradok hived
Szarvady

Bariche kész a novelládat franciára fordítani.

802.

LOUIS ULBACH – JÓKAINAK

[1879. nov. 10. (?)]

Mein Herr! Ueber Ersuchen unseres gemeinsamen Freundes Friedrich Szarvady habe ich es übernommen, seine

Uebersetzungen in literarisches Französisch umzuschreiben. Ich habe diese Aufgabe mit Vergnügen übernommen und werde sie mit jener Sorgfalt durchführen, welche die treue Wiedergabe des dichterischen Reizes, der Lebhaftigkeit und Energie Ihrer Diktion erfordern. Ich werde mich aus allen Kräften bestreben, durch meine Arbeit Ihr Wirken zu befördern, welches in so lebhaftem Masse die internationale Verbrüderung (confraternité internationale) herbeizuführen bestrebt ist. Unsere erste Arbeit wird Ihr schöner Roman „Die Freiheit unter dem Schnee“ sein, welchen wir unter dem französischen Titel „Le livre vert“ herauszugeben gedenken. Als Einleitung werden wir dem Buche Ihre Biografie und die Würdigung Ihrer literarischen Verdienste vorangehen lassen. Genehmigen Sie u.s.w.

Paris, 10 November 1879.

Louis Ulbach.

803.

JÓKAI – ORMÓS ZSIGMONDNAK

[1879. nov. 25.]

Méltóságos Fő Ispán úr

A Méltóságod által küldött történelmi nevezetességű emlékérmét nagy örömmel vettem, s azt legbecesebb ereklyém között fogom megőrizni. Kegyeskedjék a tisztelt bizottsággal közölni hálás köszönetemet a küldeményért s részvétemet azon hazafias örömben, melyet ez érem megörökít. Tartson meg Méltóságod továbbra is kegyes jó indulataiban, miket megérdemelni törekszem

őszintén tisztelő honfitársa

Bpest. 1879 nov 25.

Jókai Mór

804.

JÓKAI – ARANY JÁNOSNAK

[1879. nov. 27.]

Szeretett öregem.

Magam nem lehettem ott, prózai akadályok miatt, tegnap háromszorosan arany jubilaumodon, azért hadd fejezzem ki ezen a papiroson legőszintébb baráti és pályatársi üdvözetemet Hozzád. Igazán mondom, az apostolok öröme Mesterük feltámadásán nem lehetett nagyobb, mint az én örömöm a Te feltámadásodon. Adjon az ég Neked minden jókbul anynyit, a menynyit a dicsőségül adott.

Budapest 1879 nov 27

öreg barátod
Jókai Mór

805.

ERNEST GRANDMONT – JÓKAINAK

[1879. dec. 20.]

(CONSULAT GÉNÉRAL
DE FRANCE
EN HONGRIE.)

Budapest, Le
20 Décembre 1879

Monsieur,

Nous venons déjà faire appel à votre aimable obligeance, en vous priant de vouloir bien faire traduire en Hongrois, les statuts corrigés de la société d'assistance française, que Vous trouverez ci-joints.

Nous ne connaissons personne qui puisse, aussi bien que

vous, faire la traduction destinée à être soumise au Ministère de l'Intérieur du Royaume de Hongrie.
Veuillez agréer, Monsieur, avec nos remerciements à l'avance, les assurances de ma considération la plus distinguée

Le Chancelier du Consulat général

Ernesth de Grandmont

Monsieur Maurice Jokai,
Homme de Lettres et Député [A címzés tkp. a levél els
oldalának alján]
au Parlement hongrois etc.
etc. etc. etc. Budapest

806.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1880. jan. 9.]

Kedves barátom!

Nagyon megkérlek, ird alá mint kibocsátó e váltót, mely nem nevezhet *csereváltónak*, miután ezen öszveget még augusztusban *egészen* kikellett volna fizetnem.

A mellékelt levélben executioval fenyegetnek; én 7 nap óta a szobát rözöm fog- és arczdaganatom miatt s „glebae adstrictus” helyzetemnél fogva nem vagyok azon helyzetben, hogy ezen öszveget *most* kiteremtsem.

Az executio kikerülésének csak egyetlen módját látom, hogy téged megkérjelek ezen váltónak egyszersmindenkorra aláírására, kötelezván magamat, hogy azt a lejáratkor *egészen* beváltom s így nem zaklatlak aláírással; különben is szabadulni akarok és reménylem fogok is, minden eféle

miseriától, els sorban pedig épen a kisbirtokosok intézett váltóitól.

Kérlek, ne tagadd meg ezt nekem. különben zavarba jövök.
Üdvözöl

9/I 80

hived
VGábor

Kérlek, küldd vissza Szervánszky levelét. [a bal margón keresztben írva]

807.

JÓKAI – A MAGYAR KIR. BELÜGYMINISZTÉRIUMNAK

[1880. jan. 26.]

Nagyméltóságú belügyministerium!

A hírlapíróknak 1880 évi január hó 25 én tartott közgyűlése alólírottakat bizta meg, hogy az alakítandó „Hírlapírói egyeslet” alapszabályait megersítés végett a Nagyméltóságú belügyministeriumhoz terjesszük fel.

Ezen megbizás értelmében a közgyűlés által elfogadott alapszabályokat három példányban van szerencsénk mellékelni, s kérjük azoknak megerősítését.

A hírlapírok közgyűlésének megbizásából:

Budapesten, 1880 évi január 26 án.

Jókai Mór
id. elnök

Hindy Árpád
közgyűlési jegyz

EDUARD ENGEL – JÓKAINAK

[1880. febr. 1.]

1/II 80

Berlin W
jetzt Lützow Ufer 11

Liebster Freund,

Glauben Sie nicht, daß ich jenen Brief an einen von mir persönlich geschätzten Ungarischen Mitarbeiter des „Magazin“ schrieb, ohne mich vorher an *bester* Quelle informirt zu haben.

Ich darf ohne ein festes Versprechen zu brechen, Ihnen die Quelle nicht nennen, zumal da der Aermste sonst von den Herren Ungarn wohl massacrirt werden würde. Seine Information wird in extenso *in 14 Tagen* im „Magazin“ erscheinen.

Mir will scheinen lieber Herr und Freund, als betonten Sie nicht genügend den Kernpunkt der Frage, welche doch darin besteht: eine Majorität der Stadtvertretung von Ofen-Pest hat unter dem Beifallgejohle der sogenannten Studenten, unter den Eljengéheule der magyarischen Presse und ohnedas sich *eine Stíme* aus den höheren ungarischen [betoldás felülrl] Literaturkreisen seitdem dagegen erhoben, das dtsche Theater in Pest unterdrückt! —

H. von Reviczky schreibt mir: ja, das dtsche Theater war eine elende Bretterbude, ferner, wie Sie auch, es wurde nicht Schiller, Gthe, Kleist, sondern Offenbach, Strauss etc. dort cultivirt. darauf antworte ich: wenn das dtsche Theater eine Bretterbude (was nach meinem Gewährsmann nicht wahr sein soll), so müßte die Stadtvertretung den direktor zur Renovirung anhalten. Und was das Repertoire anbetrifft, welches ich gar nicht vertheidigen will, — seit wann

hat man es erlebt, daß aus *ästhetischen* Gründen einem Theater die Konzession versagt worden wäre, vorausgesetzt daß nicht gegen die Grundregeln der modernen Gesittung auf der Bühne verstoßen wird? Da nun aber die deutsche [betoldás felülrl] Bühne in Pest wahrscheinlich nur ebenso schlecht gewesen ist wie alle ihre Kollegen im Reich u. in Oestreich, so sind diese Gründe — Scheingründe.

Ich bleibe dabei: ein Volk, welches es geschehen läßt, daß eine nicht übermäßig unanständige Bühne, weil [betoldás felülrl] auf <der> ihr [föleírás] in deutscher Sprache gespielt wird, verboten wird aus Nationalhaß — das sinkt zur Gruppe der Völkerschaften herunter, welche z.B. Missionäre verspeisen, weil sie anderer Farbe u. Sprache sind als die zu Bekehrenden.

Man rotte, wenn das Gesetz es erlaubt, die Sprache, die Religion u. was immer aus, — aber die Kunst u. ihre Ausübung ist ein so neutrales Gebiet, daß, wer dieses verletzt, nach völkerrechtlichen Grundsätzen hors de la loi steht. Ich liebe die deutschen Ungarn im allgemeinen nicht sehr, obwohl ich <dort> unter ihnen [az utolsó két szó föleírás] liebe Freunde habe — Sie nicht zuletzt —, aber meine Stellung zu der Frage würde wahrscheinlich dieselbe sein wenn die Herren Ungarn den Rumänen oder den Hottentotten, welche alle in Pest leben mögen, das Recht verweigert hätten, ein eigenes Theater zu haben. Die Deutschen in Pest mögen kein eigenes Theater *verdienen*, aber das rechtfertigt nicht die Irokesenrohheit des Pester Theaterverbots.

Ihr herzlich ergebener
Dr. Eduard Engel

Machen Sie von diesem
Brief welchen Gebrauch *in*er.

TÓTH ENDRE – JÓKAINAK

[1880. febr. 28.]

Vattán, febr. 28. 1880.

Kedves Móricom!

Hogy nem valamelyik megjelent regényed alkalmából, hanem a napi rendben levő költségvetési viták folytán legközelebb tartott beszéded következtében gratulálok, és pedig *őszintén* gratulálok neked, ennek oka nem azon elvi állás pont melyen te állasz, és én nem állok; hanem beszéded legfőbb szépvége[!]: azon *igazság*, melylyel a mérsékelt ellenzékét, a mi veletek szemben valóságos *neszme* (non sens), oly cáfolhatlanul állítottad kellő világosság elé, hogy annak kormányra-jutási reményeit legalább is hosszú időre, ha nem örökre, a többi, „földiekkal játszó égi tünemény” sorsára juttattad.

– Nem állhattam meg, egy benső szükségnél fogva, hogy kifejezést ne adjak előtted a benyomásról, melyet beszéded reám gyakorolt. De azt sem hallgathatom el, négy szemközt, hogy a Tisza Kálmán trancsérozása se volt kevésbbé hatásos, melylyel Apponyi grófot, a néhai Simon Pistaként „felelemezte hetvenhét részre, mint a francziák a levegőt.” Mióta a viták évek óta folynak, így a kormánypárt még nem zilálta szét a „mérsékelt ellenzékét”. S nagyon kellene csalódnom a közérzület ismerésében midőn azt állítom, hogy ezen eljárások általános rokonszenvet költöt. Én azt hiszem hogy így van.

Van ugyan igaza Grünvaldnak egy passusában, melyben azt állítja, hogy a kormánynak törekedni kell az alkotmány fejlesztésére, a nemzet önálló céljai felé. Hanem az egyidőre a lehetetleneket, miket számotokra az adott helyzet teremtett, nem veszik figyelembe.

Sokat irhatnék még neked, hogy ismételjem a mit már mondtam a mérsékelt ellenzékre nézve, mely ellenetekben semmi igazzal sem léphetne kormányra, hanem csak azokat mondanám el, a miket te sokkal jobban tudsz.

Én itt, a függetlenség zászlajának egy ismeretlen csendes köz embere, ki azt már csak egy jobb jövő reményéért is szükségesnek tartom fentartani s nemzedékről nemzedéknek adni át, — csak arra kérlek téged, azzal a közvetlen melegséggel, mely ifju korom óta változatlanul csatol hozzád: tartsátok fenn a megyei önkormányzatot s a mennyiben lehet terjesszétek minél szélesebbre jogkörét!

Ezt előtted felesleges volna indokolnom. —

Most peddig, engedd meg, hogy személyedben az én *elnökömhöz* intézzek egy kérdést, mely kérésemet is magában hordja.

Nem lehetne-e a „Petőfi-társaság” kiadványai közé felvétned egy költői beszélyemet? Címe „Zrinyi Ilona”. —

Az inséges idők és adók rútol megviselnek. Néha azt hiszem hogy a „Kék szakáll” hőse vagyok, a kit a vadmacskák igen sundán megtépáztak. — Pusztulunk veszünk!

Isten veled, és áldjon meg az Isten.

Ölel szerető barátod
Tóth Endre

810.

HEGEDŰS JÓZSEF — JÓKAINAK

[1880. márc. 5.]

Nagy-Károly 5ⁿ Marcius 1880.

Mélyen tisztelt országgyűlési Képviselő Ur!

Azon kiváló meg tiszteltetés mely a februar 26^{ik} ülésben elmondott nagy szabású beszédének igénytelen személyem-

hez tett meg küldéssel reám esett—öszinte meg valva egész valómat meglepőleg át lengte, mennyiben annak minden igéje, minden betűje a mélyen tisztelt képviselő ur homok nélküli tükör tiszta lelkét, s' törhetlen hazafiúi érzetét jelzik — melynek egy nagyobb körbe lett felolvasása mind annyiak keblét a méltó elösmerés, és tisztelet érzetével tölté el — azon status férfiúval szemben kinek az irodalom magaslatán termett babérait, a politcai észszerű maga tartás, s' a haza emelkedhetésinek érdekeit szívéen hordó szeplőtlen érzet gyöngy harmata ápolta, s' fejlesztette oly erőssé, hogy azt az elfogóltság nézete ha talán meg tépni akarnáis — delejes hatást szórva *ne nyulj hozzámként* marad mint talizmán, s' az ernyedhetlen múnkásság teremtett személye —

Ne vegye a mélyen tisztelt[!] képviselő ur hizelgésnek ebbeli kijelentésemet, hiszen ez keblem rejtekének melegéből, s' azon fére ösmerhetlen tisztelet, és ragaszkodás érzetiből fakad mely a már elmúlt, s' reánk mindég el borúlt lelki lehangoltságot idéző 1849^{ik} évi szomorú dráma utolsó felvonásának emlékével füz a mélyen tisztelt képviselő Urhoz — a midönis akkor Szalontán lakva — mint menekült s' üldözötteket vóltam szerencsés szerény házamnál pár napig fájdalmas érzések között bár — kedves neivel — a feledhetlen emlékü Nyáry Pállal, s' a Nemzeti Színház egykori büszkeségivel Schódelnéval, s' több menekült társaival — tisztelhetni, s' a multak ekkénti előidézésivel örömmel ragadom meg az alkalmat hogy kijelenthessem mi szerént azon idő óta, de azt meg előzőlegis a midön az irodalom szerény nap'számossává szentelte fel magát, s' az emberi ész legtermékenyebb müveivel hozta meg a társadalmi életnek a valódi lelki élvezetet, söt a szomorú emlékü ötvenes évek óta — miglen a nemzet ön magának 1867^{ikbe} vissza adatott vólna — irataiban visz hangot adott a Nemzet meg mérhetlen fájdalmának, s' ápolta a nemzet fiai lelkükben a remény csíráit, s' magas röptü lelke malasztyával enyh balszamoto szórt a

fájó keblek fel szaggatott sebeire — folytonosan, és ernyedhetlenül a mai napig tisztelője lettem, s' ezekből kifolyólag engedje meg a mélyen tisztelt képviselő úr kijelenthetnem mi szerént jól esik lelkemnek meg ragadhatni az alkalmat a midőn keblem zártt érzetinek ha bár a legparányibb keretbenis kifejezést adhatnom, s' ezzel egy idejüleg hálásan megköszönhessem becses küldeményét mely magány irataim között fog hiven őriztetni, s' emléke nagyságánál fogva tiszteletbe tartatni — engedje továbbá még aztis hogy magamat nagy becsü hazafiui kegyeiben ajánlhatva — lehessek változhatlanúl — kedves neje Ó Nagyságának őszinte tiszteletem kijelentetésinek kérése mellett —

A mélyen tisztelt ország-gyűlési Képviselő Urnak

őszinte lélekből tisztelő hive
Hegedüs József
polgármester

811.

HORVÁTH DÖME – JÓKAINAK

[1880. márc. 12.]

Pest; március 12. 1880.

Mélyen tisztelt Barátom.

Több mint egy év előtt tett azon ígéretemet, hogy az én kis gazdaságom keretében az utóbbi évek alatt teljesen kiveszett *őszi barackfák* helyett választékos kecskeméti faj *alma*, *cseresznye* s' *kőrösi meggy ótványokkal* fogok kedveskedni — a mult évi tavasszal benem válthattam.

Részint akkoriban történt lábtörésem a szobaőrzéshez lánczolt s' leginkább azért, mert a szokatlan hosszú tél, s' az ólmos essők a fiatal ótványokat annyira megrongálták, hogy azoknak átültetése tavaly biztosnak nem ígérkezett.

Most azonban az ótványok igen szépek. 'S így közelebb lenn levén, intézkedtem, hogy a napokban Hozzád Kecskemétről a vasuton vagy *20 db szép alma, cseresznye s' ugynevezett üvegmelegy* ótványok gondosan expediáltassanak.

A jelzett küldeménynyel együtt vagy *10 db nyári kajszin baraczk ótvány* is expediáltatik, akár a te részedre, akár ha Nálad nem szükségeltetik, az ajánlatom alkalmával jelen volt, s' általam szívesen üdvözlendő *Hegedűs Sándor* kedves Őcsém részére.

Fogadd jó szívvel őszinte baráti megemlékezésemet.

Isten minden áldása legyen Veled, s' az általad minden körülmények közt oly nemesen, és példányszerűen szolgált Hazával. —

Megtisztelő barátságodba ajánlottan, legőszintébb indullal maradtam —

hived:
Horváth Döme

812.

KARÁCSONYI JÁNOS — JÓKAINAK

[1880. márc. 24.]

Tisztelt Baratom

Mihály Ferencz erzsébet városi Kir Ügyészégi irnok folyamodott Nagy Mlgu M.Kir igazság ügyi Minister Urnak hogy a Kézdi Vásárhelyi Kir Torvényszéknél üresség be jött írno kí állomásra át helyezés utján ki neveztessek, — én Nevezettel különösen Neje utján a Báró Apor Családdal régi esmeretségben vagyok, igen nagy kedvezmény lenne rá nevezve ezen Áthelyezés, [*A*-ja *á*-ból javítva] mert Háromszékre hazamenne, 's élet modja meg könnyíttetnék, rám nevezve pedig különös előnyvé válnék ha jó embereim czelja elerhetésére közvetve is kozremüködnék.

Kérlek tisztelt barátom azügy oly csekély lévén, hogy befolyasod minden esetre eredmény nélkül nem maradhatna légy szives sietve lépéseket tenni igazság ügy ministeriumánál, hogy Mihály Ferencz folyamodása sikerülhessen tisztelettel vagyok

Karácsonyi Janos

Erzsebetváros 880 Mart, 24

813.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

[1880. ápr. 16.]

Kegyelmes Uram
Kedves barátom

Kérlek, légy szives, Matkovich Pál megszorult író társunk sorsán valami módon segíteni

Bp 1880 $\frac{16}{4}$

igaz hived
Jókai Mór

814.

JÓKAI – ISMERETLEN GRÓFNÉNAK

[1880. máj. 9.]

Mélyen tisztelt Grófné.

Nagysajnálatomra, távollétem miatt, elkésve kaptam Méltóságod kegyes meghívását s így elvesztettem azt a szerencsés alkalmat, hogy Méltóságod fényes vendégtársasága közepett egy kis árnyékokot képezhessek. — Fogadja a Grófné kegyes megemlékezéseért hálás köszönetemet, s azon mély

tiszteletemnek kifejezését, mely, a milyen régi, oly elmulhatatlan.

Bp. 1880 Máj 9.

leghivőbb tisztelője
Jókai Mór

815.

JÓKAI – PRÜCKLER IGNÁCNAK

[1880. jún. 11.]

Midőn az „Írók és művészek társasága” köszönetét nyilvánítja önnek szives adományáért, azon 50 üveg „Kincsem” pezsgőért, melyet ön a társaság esztergomi kirándulása alkalmából ajánlott fel nekünk, el nem mulaszthatjuk egyuttal megjegyezni, hogy a kedélyesen elköltött pezsgő, mint az ön hazai gyártmánya, általunk oly kitünőnek találtatott, hogy nem kételkedünk kimondani, mely szerint az minden tekintetben becsülettel megállja helyét a legjobb minőségű francia pezsgőkkel szemben is. Fogadja ön ismételtlen is köszönetét a társaságnak szives megemlékezéseért.

Kelt Budapesten 1880. június 11.

Jókai Mór s.k., az „Írók és művészek társasága” elnöke.

816.

GRÓB ADOLF – JÓKAINAK

[1880. jún. 21.]

Igen tisztelt képviselő ur!

Sacher — Masov aszony ki itt Etsédén nyaral férjével és családjával, felszóllított arra, hogy nevében és megbízásából kérjem fel Ngodat az iránt, hogy ő tagja óhajtana lenni a' magyar írók és művészek egyletének.

Sacher – Masov urhölgy, neje az ismert Sacher Masov német írónak, <és> maga is egyes novella írónd.

Ezen missiómat ezennel tisztelettelyesen előadván, engedje meg Ngod, hogy saját ügyemben is mint kérő jelenjek meg.

Kérésem abból áll: kegyeskedjék szerény hajlékomat nagybecsű látogatásával szerencséltetni. Vidékünk gyönyörű, egészséges, a' közlekedés igen alkalmas, mert a' vasuti allomásom Hatvan, hová Pestről 7 szer lehet naponta közlekedni.

Az esetben ha e' szerencsében bennünket részesíteni olly kegyes lenne, esedezem 2–3 nappal elébb engem tudatni, hogy fogatom az állomásnál kellő időben ott legyen.

Magamat nagybecsű hajlamába ajánlva, kiváló tisztelettel vagyok

Etséden u.p. Hatvan 1880 Jun. 21^{én}
Ngod

híve és szolgálja
Grósz Adolf

817.

JÓKAI – DR. FENYVESSY FERENCNEK [1880. júl. 11.]

Szeretett jó barátom!

Azon kedves levelére, melyben engem [főléírásos beszúrás] családommal együtt szíves volt meghívni a Pápán rendezendő emléktáblai ünnepélyre, megkísértek *kiengesztelő* választ adni. Kiengesztelőt azért, mert én azon az ünnepélyen jelen nem lehetek. Először is úgy meghűtöttem magamat (ebben a nagy melegben a *nyári fejemet* viseltem, s az mindjárt rheumát kap) hogy nem birom egyik fogamat a másikkal érinteni; s a ki most meg akar szalajtatni, csak azt

mondja, hogy menjek valahová bankettre! — De hogy ha bár olyan föltétlen ura volnék is mind a harminczkét fogamnak, mint akkor, mikor még a derék *Klára Mariska* főzte lakomához voltam mindennap hivatalos, még akkor sem menék el Pápára azon a napon, a melyen az én nevemre vonatkozó emléktábla lesz ott felavatva. A mik ily emlékörkötő ünnepélyeknél elmondanak, azok mind olyan dolgok, a miket magának az érdekeltnek már [beékelés fölírással] csak a föld alul szabad végig hallgatni. Még azt is nehéz kiállni, ha az embert szemtül szembe szidják; hát még ha szembe feldicsérik: — ez csak leköszönt minisztereknek jár ki, — mint büntetés-súlyosbitás.

Azért engedjék meg önök, igaz szeretteim, hogy e mostani kopasz fejü, őszszakállú [bekapcsolás felülről] „veterán” helyett hadd mutassam be önöknek azt a lombos haju, sima állu ifjonczot, a ki még akkor csak rekruta volt.

— Abban az időben, hogy Pápán jártam iskolába, tele voltam hypochondriával. Örökös szurást éreztem a mellemben, azt hittem, tüdővészben vagyok; lopva a Tapolcza partján a keserédes csucsor gyökereit szedegettem, azokat rágcáltam, tudva azt *Diószegiből*, hogy az a mellnek használ. Szegény jó anyámat el-el rémitettem életről lemondó leveleimmel. — Egyszer gyermekkoromban járt nálunk egy öreg ismerősünk, ágról-végről tán rokon is, a ki [beékelés felülről] régóta elszegényedve úgy tengődött, hogy egyik ismerősnek a házából a másikra vándorolt. Ettől hallottam elmeséltetni a fátomát. Fiatalkorában nagy beteg volt, s nagyon szeretett volna élni. Hát egyszer éjszaka megjelenik előtte egy hosszú fehér szakállu agg, s azt mondja neki: „no fiam, meg fogsz gyógyulni; hanem aztán nem élsz tovább tiz esztendőnél: aként intézd a dolgodat”. — Az atyafi az éjjeli látás után csakugyan egyszerre felgyógyult s aztán bízva a próféciában, aként intézte a dolgát, hogy az alatt a tiz esztendő alatt úgy elköltse minden vagyonát, nehogy holta utánra

valami maradjon. Ámde az ősz férfiú nagyon rosszul lehetett informálva, mert a rászédett atyafi még azután negyven esztendeig járta a világot, magának és másoknak terhére. — Ennek a meséje nem akar kimenni a fejemből soha. Én is fo-hásházkodtam annyi sok éjszakán (ébrentartva a köhögéstől), „óh uram Isten, csak tiz esztendőt adj még élnem. Nem kérek én Tőled se gyönyöröket, se gazdagságot; csak azt, hogy engedj dolgoznom! Engedd meg, hogy azt a tengert, azt a ködöt, azt a chaoszt, a mi itt a lelkemben forr, hömpölyög, zszibong, napvilágra hozhassam. Adj tiz esztendei munkaidőt nekem!” Ez volt erőszakos imádságom mindennap itt a Kláraház utcza szobájában.

De szavamon fogtak!

Mióta már a negyedik kapitulációt szolgálom <azóta>: s a tenger, a köd, a chaosz még most is ott forr, zszibong feszit. Úgy állok már a munkám halmazá hegyé<re>n, mint *Simeon Stylites* a pusztában rakott oszlopán, s én is, mint a pusztai anachoréta, mindennap viszek fel még egy követ s csinálom a tizezer keresztet.

Nem panasz szól belőlem. Ellenkezőleg. Áldott legyen a lán, mely utamra rávilágított; áldott legyen a kéz, mely arra rávezetett! Nem kértem Istentől se gyönyört, se gazdagságot; csak munkabíró erőt; — s a munkában meg lett adva a gyönyör, meg a legnagyobb gazdagság: a független szabad ember életmódja. Legsötétebb hálátlanság vona tőlem — Isten és hazám iránt, — ha pályámnak egyetlen árnyoldalára is visszaemlékezném, ha tartogatnék lelkemben mást, mint a megelégedés kéjérzetét, mikor visszanézek — egész odáig, a hol a legelső novellámat megirtam.

Megvan-e még az [főléíráshoz beszúrás] a *szőlőlugas* a *Klára-ház* <ban> kertjében (a szőlőtő halhatatlan) a hol azt a borzalmasan fantasztikus elbeszélést megirtam, a minek „Istenitélet” a neve? Akkor virágzott a szőlő, a döngő méhek segítettek benne. A mű pályázatra volt szánva: azért kellett

azt titokban írni, hogy idegen szem meg ne lássa. A „képző-társaság” öt arany jutalmat tűzött ki pályadíjul, egy versre és két novellára. Mikor már be voltak adva a pályaművek, még azután is minden délután kijártam megkérdezni a növekedő szőlőszemekről, hogy mi lesz a munkám sorsa?

A szőlő pedig savanyu volt: még várni kellett.

Hárman laktunk egy szobában: *Kerkápolyi Károly*, *Pap Dini* és én. *Pap Dini* genialis fiú volt: tele elmésséggel, csinos könyvtárt tartott, a miből Kerkápolyi Toquevillet tanulmányozta, én pedig Boz Dickens első művét a *Pickwick clubot*. *Petőfivel* (akkor még *Petrovics*) és *Orlayval* csak a tanórákon találkoztunk és főképen a „képző-társaság” ülésén.

Milyen komoly dolog volt ez!

A tagok mindig teljes számmal jelen: *Tarczy* tanár [beszúrás fölülről] volt az elnök. A tagok által benyújtott szépirodalmi és aetheticai munkák kiadattak bíráltra. S aztán az ülésben felolvastuk a művet és a bírálatot. Mindenki elmondta rá észrevételét. — A köztetszés<t>ben részesült [föleírásos betoldás] <nyerő> műveket azon kitüntetés érte, hogy azokat a szerzőjük sajátkezüleg [utólagos betoldás] beírhatta az egylet albumába, a minek az volt a címe: „Érdem-könyv.” Ezekből ismét kiválogatva alakult meg egy jó kötetnyi Album: a „*Tavas*”, melyet a társulat saját költségen adott ki — s nem vesztett vele. E társaság tagja volt *Kolmár József* is, emelkedett hangú költeményeiről most is nevezetes író, és *Bárány Gusztáv*, kinek egy [föleírásos beszúrás] *Walter Scottra* emlékeztető magyar lovagkori, s egy bibliai tárgyú: *A levita felesége* című [beszúrás fölülről] novellája erőteljes nyelvezetével s fényes fantasiájával annyi reményre jogositott egykor.

Jó barátok voltunk mind [utólagos beékelés]. — De azt nem abban az értelemben kell venni, hogy összeálltunk egymást dicsérni: hanem úgy, hogy versenyeztünk egymással, mindenben és mindenütt: versenyeztünk az osztályban a

hely elsőbbségeért; én csak harmadiknak jutottam fel (első volt Kerkapolyi, második Gondol Gábor) versenyeztünk a nyelvtanulásban; versenyeztünk a pályázaton, megmondtuk egymásnak a hibáit s örültünk egymásnak a diadalán, a sikerén. Ez az igazi barátság.

Végre eljött a várva várt nap, a pályabírák véleményeinek kihirdetése.

Soha ünnepélyesebb nap nem lebegett előttem.

A pályabírák voltak *Kovács Pál, Stettner Ignác és Turczy Lajos*.

Az első pályadíjt, a két aranyat nem én nyertem el, hanem *Orlay*, nekem csak a második jutott, az egy arany, s az elismerő véleményekből is a fényesebb, [ráírásos javítás] a [beszúrás felülről] magasztaló *Orlay*nak; nekem csak bűzdító, a jövőre utaló.

S el kell ismernem, hogy *Orlay* koszorúzott novellája, nem csak jobb volt az enyimnél, de valósággal jó volt. Szép hangulat, költői én, erőteljes nyelv, művészeti alkotás egyesültek benne; míg az enyimben nem volt más, mint vad fantázia.

Hanem az az egy arany, s ez az aragnál drágább szó, hogy „előbbre törj!” egész életemnek irányadójává lett <ek>.

„Ezt” nem felejtettem el; „azt” nem adtam ki soha.

Pedig volt egyszer egy olyan nap is az életemben, mikor nem volt több pénzem, mint az az egy arany, és egész nap éheztem. „*Világos*” után volt: az útfélen maradtam, kenyeret nem adtak már olyan bankjegyen a milyen nekem volt, az aranyomat pedig nem adtam volna oda, ha éhen halok is. Ekkor talált rám egy jó barátom; s megmentett pályaaranyom most is itt van az ereklyéim között. — Forgalomból kiment „*devise*”; kalmár nyelven — de nekem útjelző *devise*, fénye.

Azt tartják, hogy egy porszemnyi gyöngyforgács, a gyöngyér kagylóba belopva, azt gyöngytermésre bírja ösztönöz-

ni. Ezt hiszem én a pályadíjakról. Az ifjai kedély felnyilatlan kagylóiban egy gyöngyforgács is alkotó ösztönt támaszthat fel.

Nem tudom, van-e önöknek most képző társaságuk? Ha nincs, hát alakítsanak. Én megpróbálom a próba folytatását. A jövő évre és azontul minden évben, a mig élek, kitűzők öt aranyat: a mennyit mi elének kitűztek; úgy a hogy akkor tették, pályadíjul a pápai tanuló ifjuság köréből a versenyre kelni szánt verses és prózai költeményekre; nem jutalom, nem díj; csak emlék gyanánt. Fogadják el tőlem, mint hálám örökségét.

Azután – majd nemsokára lesz nekem alkalmam pápai barátaimat élőszóval is forrón üdvözölhetni; nem is egy alkalom; de kettő. Van nekem két hajdani kedves tanárom Pápán; kiknek egyike (Vaály Ferencz) vezetett be engem a költészet, rhetorica és philosophia csarnokába, a ki megismertetett a természetrajz örök szépségü régióival; a másika (Tarczy Lajos) pedig, a ki feltárta előttem a természettudomány felséges világát; mindkettőjük az „excelsior” jelmondatával önismeretre, fölfelé törekvésre serkentettek, mind kettő, megragadó előadásával azt éreztetve, hogy a „tudás munkája” nem a halandók kinzására kitalált büntetés; hanem az olymplátogatók kiváltságos gyönyörűsége. Ezen régi „barátainak” rövid időn ötven éves tanári [föleírásos beékelés] jubileuma fog bekövetkezni. Meg lesznek azok ünnepeelve tisztelőik, egykori tanítványaik által. Ezen ünnepek <en>ben [ráírásos javítás] hivatlanul is részt fogok venni, mint egyike a legtöbbel tartozó adósoknak.

Most pedig, kérem önt, szeretett barátom, legyen szives legforróbb hálámat kifejezni mindenkinek, a ki rám megemlékezni kegyes volt. Különösen pedig azon derék honleány fiainak, ki nekem hosszú évsor előtt valódi édes testvérem volt a távolban; s kik azt a házat, melyhez ifjukorom anynyi édes emlékei csatolnak, nevemnek följegyzésével megtisz-

teltek. Legyen áldás e házon, a mily igazán én ezt szívemből kívánom!

Az ég áldja meg önt, szeretett barátom! Ha jónak találja ön, legyen szives e levelemet a „Pápai Lapok” ban közzé tenni, s ismerőseimmel mindenesetre bizalmasan közölni.

B.-Füreden, 1880. Jul 11 én

őszintén tisztelő honfitársa
Jókai Mór

818.

A PÁPAI ÜNNEPLŐK – JÓKAINAK

[1880. júl. 17.]

[Távirat]

„Jókai Mór városunknak, szívvel lélekkel ünnepeltjét szívből, lélekből üdvözlük a Pápán összegyűlt ünneplők.”

819.

JÓKAI – A PÁPAI ÜNNEPLŐKNEK

[1880. júl. 18.]

[Választávirat]

„Rólam kegyesen megemlékező szeretteimnek legmélyebb hálámat, sirig tartó hűséges ragaszkodásomat kérem kifejeztetni. Lelkemben önök közt jelen – Áldás mindnyájunkra!

Jókai Mór.”

Kedves barátom!

Fogadd baráti köszönetemet szives jó indulatodért, melylyel öcsémet nemcsak utba igazítottad, de még azt is megígérted neki, hogy az Athenaeum igazgatóságához benyújtando kérvényét nagy sulylyal biro ajánlatoddal támogatni fogod. Ez által nemcsak őt, de engem is hálára köteleztél.

—

Baráti jó indulatodat ime sietünk igénybe venni, s az ő bizonyítvánnyal felszerelt, kérvényét ide mellékelvén: magam részéről is arra kérlek, légy szives ajánloveled kíséretében e kérvényt a nevezett társulat igazgatóságához elküldeni. — Azon is gondolkodtam, hogy talán magam is felmegyek a fővárosba, és ott ügyében lépéseket teszek. — De végre is abban állapodtam meg, hogy egyéniségem ismeretlen voltánál fogva nem sokat eszközölhetnék én ott ki. —

Egy pár sor írásod sokkal több eredményre juthat mint az én egész heti járkálásom. — Ujlag is kérlek tehát légy szives e kérvény mellé egy pár ajánlo sort írni, s ez által öcsémet kitűzött céljához segíteni. —

Sok embernek jó orát szerzél a pápai ünnepélyrendező bizottsághoz irt leveleddel; részemről legalább kétszer is elolvastam azt és véghetetlen jokat nevettem humoros ötleteiden. De mivel te nem vagy leköszönt miniszter — s így a szembe feldicséréssel büntetni nem akarlak: hát a továbbiakról hallgatok. Annyit azonban még is megmondok hogy nem csak jó humorod kifogyhatatlanságát, de emlékezőtehetséged eleveenségét is bámulom. Hogy a menydörgő menköbe tudsz oly régi időre, és oly apro dolgokra visszaemlékezni. Mikor 1842-ben hozzánk Kecskemétre jöttél tanulni, már fejlettebb koru ifju emberek voltunk, és még sem tudok

oly aprora visszaemlékezni, mint te elbeszéléseidben mindenre visszaemlékezel. — Nagy ajándéka ez az égnek, azon égnek melyről a pápai nőegylet koszorujára az jegyeztetett fel, hogy oda nagykésőre térj vissza. — A pápai nőegylettel együtt mi is azt kívánjuk.

A „Hon” szíves volt egy általam a Jogakadémiákról írt cikket a legközelebbi mult vasárnapi számban közölni. Ha kikerülte volna figyelmedet: kérlek olvasd el. — Nagyfontosságú dolognak tartom, hogy egy szabadszellemeű igazán magyar egyetem állittassék fel a protestansok egyesült erejével, s a sok semmitérő dirib-darab jogakadémia megszüntetessék. — Épen most tartja itt a tiszántuli ref. egyházkerület közgyűlését, s a Jogakadémiák ügyében kibocsátott vallás- és oktatásügyi Miniszteri leirat tegnap került napirendre. Meggyőződéseem egész hevével emeltem szót az egyetem eszméje mellett, s jo hatást tett. A nagyon látogatott egyházkerületi közgyűlésen mindenki át volt ez eszme üdvös voltától hatva, s a kimondott határozat tartalma körülbelöl ez: A tiszántuli ref. egyházkerület jelen hazai körülmények között a jogi képzésre vonatkozó jogát fel nem adja, hanem azért törekszik hogy a többi ref. egyházkerületek öszpontosított erejével egy csonka egyetemet állittson fel bölcsészeti és tanárképző, theologiai, és jogi facultasokkal Debreczenben. — E célból a többi ref. egyházkerületek rögtön felhivandók, hogy a miniszteri leiratra adando együttes válasz, valamint a <az> [ráírás] jogakadémiák [a szó eleje ráírás] sorsa feletti határozat megállapítása végett megbizottakat küldjenek ki. Ez egyházkerület pedig egy bizottságot küldött ki hogy ez haladék nélkül összeülvén készittsen egy tervet hány tanári kathédra szükségeltetnék a három facultas felállittásához, mikép lenne az szervezendő, mennyi pénzérő szükségeltessék ahoz, és e megkivánt erők előteremtéséhez mennyivel képes a debreczeni collegium pénz alapja járulni, s mennyi lenne azon összeg, melynek

előteremtését a többi egyházkerülettől váránk. Ime az ügy kilépett a merő eszmekörből, s a megvalosulás terén mozog. Szeptemberre készen kell lennünk a tan és költségvetéssel; készen is leszünk. — Azt hiszem ez ügy téged nemcsak mint író, képviselőt, és hazafit, de mint hitfelekezetünk tagját is érdekeli. Bocsáss meg hát ha ez alkalmat arra is felhasználtam, hogy erről értesíttselek.

Öcsém ügyét ujjal is jó indulatodba ajánlom. Kedves nőd ő Nagyságát nőm ezerszeresen csókolja. Én pedig neked és kedves nőd ő Nagyságának minden lehető jót, kellemes fürdői napokat, s tartos joegészséget kívánok. — Isten áldjon meg!

Ohajtja:

Debreczenben, jul: 21. 1880.

őszintén tisztelő igaz barátod:
Kőrösi Sándor

821.

JÓKAI – HORVÁTH LAJOSNAK

[1880. júl. 23.]

B. Füred Jul 23. 1880.

Önnek különösen meg kell köszönnöm azon atyafiságos megemlékezést, hogy azon ház falába nevemnek egy követ beillesztetett a melyben az ön családja engem valóban tagjának tekintett, s úgy bánt velem, mint gyermekével. Rokoni, baráti szeretet tényének kell azt elfogadnom mert *különben* egy emlékkő egy olyan drágakő, a mit *élő ember* meg nem fizethet. Én ugyan, lelkembe tekintve, nyugodtnak érzem magamat az iránt, hogy a mi napjaim még hátravannak, azok sem fognak olyan foltot illeszteni élttem folyásába, a miért önnek a ház falát valaha sárral dobálja meg a nemzet; de

még is az az emlékkő senkire nézve sem anynyira emlékeztető, mint én rám, a kinek napról napra ügyelnem kell, hogy abból még csak egy darabka is le ne csorbuljon. Olyanforma kötelezettséggel jár ez, mint a bibornoki kalap, a mivel a megtiszteltnek többé nem szabad kilépni az utcára gyalog, nehogy csak a lába hegyét is besározza.

Fogadja ön hálás üdvözetemet egész családjára nézve is. Lakjék azon ház födele alatt mindenkor boldogság és megelégedés! ezt a téli arczképemet pedig legyen ön szives emlékül elfogadni: a haj ugyan hamis rajta, de minden egyéb igaz, s legigazabb ön iránti változhatlan baráti szeretetem.

igaz hive
Jókai Móri [!]

822.

NENDTVICH GYULA – JÓKAINAK

[1880. júl. 29.]

Igen tisztelt, kedves barátom!

Szegény embert az ág is húzza! Ez rajtam kiválóan teljesült; erőszakosságokat, excentriákat kelle eltűrnöm, — de ha jogomról és követelésemről vólt szó, — ott is a bíróságok az erősebbnek — a ravaszabbnak adták meg az előnyt.

Ilyes ügyben alkalmatlankodom ismét; de nem épen sok, a mit kérek, 's azért legelőször is szives türelmedet kérem e sorok elolvasására.

Én oly bolond vóltam teljes életemben, hogy a közjóért minden telhető áldozatot meghoztam, 's a közönség érdeke mindig messze előbbre járt nálam a magánérdekemnek. — Így soha semmiféle részvényes biztosító társulatnak ügynökségét nem vállaltam el, azon meggyőződésből indulva ki, hogy a részvényesek nem a szegény kárt vallott bizto-

sító fél méltányos kielégítését hordják szívükön, hanem a nagyobb osztalékra törekednek. — Keletkezett az „erdélyi kölcsönös biztosító”, — ennek lettem ügynöke. — Tisztátlanok voltak az intéző kezek, — megbukott; ’s még most is kereskednek rajtam egyet-mást, — pedig én a leglelkiismeretesebben védtem az ügyet. — Nem sokára ezután támad a „magyar kölcsönös biztosító bank”, ’s felkérnek ügynöksége elvállalására; elfogadtam. De, nehogy úgy járjon, mint az „erdélyi”, 100 ftos „részletjegyeket bocsátott ki, melyek képezendék az ideiglenes tartalék alapot. ’S ezt a kormány is követelte. — Az ügynökök bíztak meg ezek elhelyezésével; de mivel ez lassan haladt, ’s a kormány egy bizonyos összeg összehozásaig a működést meg nem engedte, az igazgatóság az ügynökökre tólt 2 ily jegyet, mondván, hisz csak 30 % ot kell befizetni, — a többire szükség nem lesz. — De ez sem mutatkozott elégnek; újabban még egynek elfogadására unszolta az ügynököket, azzal indokolva kívánatát, hogy ha ezt nem teszik, akkor a bank nem létesülhet. Természetes, hogy a ki Át mondott, Bt is mondjon. — Vólt így már most 3 jegyem, ’s engage-írozva vóltam 300 ftig, — ’s erre 30 % befizetve. — De az ügyek nem akartak jól fejlődni; opposíció kerekedett, ’s összekellett egy nagy gyűlést híni. Rám ír az igazgatóság, hogy, — nehogy a bank ellenségei túlsúlyra vergődjenek — az ügynökök részletjegyeik számát 5re egészítsék ki — ennyi kívántatik az alapszabályok szerint 1 szavazathoz —, hogy az igazgatóságot támogathassák, — hisz’ csak 30 % ot kell befizetni. — Még mindig az ügy szentsége, jótékonyága forgott megcsalt szemeim előtt, — ’s elfogadtam még e kettőt is. — A mint ez megtörtént, kezdtek a hírek a bank ügyeinek roszúl állásáról kerengeni. Megtarttatott a gyűlés, — ott aztán hozatott egy olyan „ibis, redíbis”-féle határozat, melyből a vidéki közönség nem tudott eligazodni, — a lapok pedig épen nem segítettek tájékozni. — Kéretett, hogy lábra álljon a bank — nem emlékszem már mennyi?

— egy bizonyos számú percentet. Megkellett adni; később ismét, a már befizetett összeg elvesztésével ijesztgetés mellett — az alapszabályok értelmében — egy csomó száztoli, — úgy hogy végre nekem az egész 500 ftra még maradt tartozásom 140 ft, melyekről váltót kellett kiállítanom „nem, mintha azt kikellene váltani, hanem csak a számadások tökéletessége végett, — de különben elvesz az eddig fizetett összeg.” — Alig küldtem be a váltót, kapok Baldácsy Antal báró ügyészétől felhívást, hogy fizessem meg a 140 ftot, mert Baldácsy megvette a bank activáit — passzívait. — Idő közben értesültem, hogy bizony a bank megbukott, — ’s erre egy felhívást kapok Margitay Dezső ügyvédttől (:most országgy. képviselő:) hogy neki oly okmányjai vannak, melyekkel a feleket minden fizetéstől felment. Hittem neki; fizettem neki; az eredmény az volt, hogy a 140 ft 210 ftomba került végre hajtás útján. [ez a három szó *-gal a margón] — Ismét egy szédelő kiaknázta jóhiszeműségemet! Margitay képviselővé lett, ’s hirdette, hogy irodáját valami Málity ügyvéd vette át. — Ez nekem eszembe jutott, midőn ezen Malitytól felhívást kaptam, hogy ő neki biztos adatai vannak (: à la Margitay:), melyekkel a részletjegyek összegét vissza szerzi, ’s azért elmentem Kissfaludy Pál barátomhoz, ki ügyvéd tanácsot kérni. Ez Pesten egy képviselőnél kérdést tett Mality iránt; innen azonban nagyon nem megnyugtató tudósítást vett. De mert — gondolom — april 13^{ára} volt kiírva a jelentkezésre e részletjegyek iránt, Kissfaludy tanácssára dr. Caizer Ákost földi, mert baranyai [az utolsó három szó *-gal a margón], kértem fel képviselőmül. — Ez keresetemet 2 forumon elvesztette. Miért? nem tudom. Irtam neki, hogy mikép lehet az: hogy Baldácsynak jogában volt az activákat behajtatni, a passzívákat pedig nem fizetni? Azt felelte rá, hogy Baldácsy csak az activákat vette meg. ’S ez ismét szörnyű családja volna a közönségnek, mert a lapok határozottan állíták, hogy összes ügyeit megvette a banknak. —

Ez az én 500 ftomnak keserves historiája, mely a becsületes, jóhiszemű emberben minden hitet képes kiölni a becsületesség iránt, — de még még valami iránt is, minthogy a kormány a felügyeleti jogot a bank ellenében magának fenntartotta.

Kérésem tehát az: minthogy módodban van — de, természetes, más kérdés az: kedved van e? — , sziveskednél megtudakozni — talán az igazságministeriumnál? — hogy áll ügye a „magyar kölcsönös biztosító bank” „részletjegyei”-nek? van e hely, a hol — ’s reménység, hogy ezek valaha beválttatnak?

Nem írtóztató vólna e, hogy, ha valaki egy oly jótékony intézetnek szánja tevékenységét, ’s annak hatásosabbá tételéhez keserves keresményjével hozzájárul, — melynek élén ily nevek állanak: elnök: Tisza László, — választmányi tagok: Zeyk Károl — oly annyira csalatkozzék, hogy vagyonát elveszti?

Igen kérlek tehát, ha teheted, szíveskedjél tudakozódni: mi reménységem lehet, ’s hol kellene kereskednem? ’s az eredményről engem tudósítani.

Bocsáss meg alkalmatlankodásomért; de ha elgondolod, hogy mily csapás vólna nekem e nagy összeget oly gyalázatosan elvesztenem; tán menteni fogsz. Oly sok csapás ért, — ez kétségbe ejtene.

De arról is, kérlek, légy meggyőződve, ha semmit sem tenél is, hogy érzelmeim Te irántad változatlanok maradnak, melyekkel mindig vagyok

tisztelő, igaz híved
Nendtvich Gyula.

Bodolya 29/7 880.

Kedves Sándorom.

Legelőször is itt küldök ötszáz forintot, a miből kérek majd adj át Szabó Bandinak 150 ftot, a többit pedig fordítsd a Hon kiadásainak pótlására, miután Vérey jövőben a Hon szerk. pauscháléjából vonja le a Népvilág nyomdai contóját s ez körülbelől enynyire megy. Ezt a levelet pedig, a mi Véreynek szól, küldd le hozzá.

Azután kérek, igazítsd el valahogy ezt a nagykanizsai dolgot. Eredj el Pronayhoz s mutasd meg neki ezt a két levelet. A nagykanizsaiak engem szólítottak fel küldöttségileg, hogy engedjem magamat jelöltetni; más nem vihető keresztül, a kerület ellenzékivé lesz, s azzal aztán egész Zalának a sorsa *balra* van döntve még a jövő választási campagnera is. Én azt válaszoltam nekik, hogy ez nagyon kényes dolog: én a mostani kerületem választóit meg nem sérthetem azzal, hogy míg a mandatum le nem járt, más kerületben ajánljam magamat, hanem ha személyes hozzájárulásom nélkül megválaszthatnak, hogy ezt a kerületet, a jövő campagnera való tekintetből pártunknak megtartsam, az eddigről lemondhatok, s együtt állhatok helytt.

A továbbiakat e két levélből megértheted.

De én magam az előrebocsátott indokbul, meg nem mozdulhatok és az egész választási mozgalomba be nem folyhatok. Ha tehát pártunk s a Kormány szükségesnek látja, hogy ez a terv megvalósuljon, tegye meg a mulhatlanul szükségeseket; ha pedig nem helyesli, tudassa velem rövid uton, hogy a jelöltségről lemondhassak s egyúttal gondoskodjék a kanizsai kerületnek alkalmas jelöltrül: mert ezt a positi-

ót elveszteni nagy baj lenne. Nekem azonban, a mostani állapotomban akármi kívánatosabb, minthogy egy választási parádé költsége a saját nyakamba szakadjon. A miniszterelnöknek is irtam e tárgyban; de tőle sok időre érkezhetik ide levélbeli válasz. Ezt tehát, kérlek, intézd el a legnagyobb bölcsességgel. Valami lengyel levelet kaptam a mit persze nem értek, kérlek, kerestess valakit, a ki magyarázza meg, hogy mi tudnivaló van benne?

Idezárom az Üstökös számára való jövő heti penzumot.

Aztán kérlek, tudd ki valahonnan, hol laknak Trencsin megyében Andaházy és Szitányi kollégáink? hogy irhassak nekik előre.

Tizedikén hazamegyek a déli vonattal. 18^{án} utaznánk innen.

Mariék itt vannak; mindnyájan csókolunk mindnyájatokat.

BFüred 1880 Jul 30.

szerető bátyád
Jókai Mór

824.

TISZA KÁLMÁN – JÓKAINAK

[1880. júl. 31.]

Kedves Barátom!

Nem igen bánám ugyan ha a tintát, irást stbi soha fel nem találták volna, de miután van tinta házamnál és kegyetlen szüleim irni is megtanítottak sietek válaszolni tegnap későn este vett soraidra, még pedig bezárva itt ez esetlen tréfát – komolyan.

Valódi központ a fővárosban nincs, néha szükségből Podmanjitzky Frigyes szerepel ugyan még mint alelnök – az

általános választásoknál tudod hogy az volt – de valódi comitée azt mondhatni nem létezik.

A Csengery temetésekor szólottak a Komáromiak Prónayval, ki kérésökre irt Andrásynak 's az ettől kapott megköszönő de egyúttal tagadó választ velök közölte.

Én irtam még akkor a főispánnak, de abból mai napig semmi választ nem kaptam, a Komáromiak közül pedig velem directe senki sem érintkezett. Somsics a Zalai alispán volt eljövetelem előtt nálam, de jelöltet ő sem említett csak azt mondogatta, hogy ha Andrásy nem fogakarni a kerület valószínűleg ellenzéki kezekre kerül. Én biztattam de tőle is újabb hirt nem vettem.

Miután így tájékoztalak saját tájékoztatlanságom felől, átterek magára a kérdésre.

Átlátom helyzeted kényességét, át azt is hogy te magadat kínálgatni oda nem mehetsz, miután egy más kerület képviselője vagy, de ha csakugyan úgy áll, hogy téged megválasztanak, a mit pedig valószínűnek tartok miután mindenkinek azt mondták, hogy ők csak országós embert választanak meg, *akkor elutasítani a jelöltséget* hiba lenne, másoknak pedig kötelessége megtenni a törvények korlátai között mindent, hogy választásod biztosíttassék.

Ezen irányban irtok ma Prónaynak 's egyúttal felkerém,[!] hogy ha tud valamit Komáromiakról, azonnal értesítsen téged, egyúttal érintkezzék azokkal kikkel helyzetében érintkezni lehet; kik a választásra befolyást gyakorolhatnak.

Én különben legkésőbb aug 6^{kán} reggel Budán akarok lenni; így majd könnyebben érintkezhethünk,

Addig is isten veled
Pest Juli 31. 880

igaz barátod
Tisza Kálmán

Bártfai fürdő $\frac{2}{880}$

Igen tisztelt barátom!

Hét éve már hogy anygali nőmet és evvel családi boldogságomat — el veszítém, azolta hat árván maradt gyermekkel küszködöm ez inséges földön, meglehet hogy Ti egykori képviselő-társaim bennem csak a bon vivent tarokozó pajtást láttatok, engem boldogit annak tudata hogy e feltevésben csalódtatok, mert én félretéve az emberi gyarlóságokat, le mondva minden szenvedélyről egyedül kötelességemnek éltem bár a sors keze e hét éven át szűnni nem akaró üldözésben részesített.

Az elmúlt két évben már nagyon közel áltam ahoz hogy bele fáradva a küzdelembe búcsút vegyek ez árnyék világtól, azonban a veszedelmek sokasága erőt adott, s ma újra élek szegényen bár de szeplőtlenül, beteg testel de emelt fővel, önérzetesen — csaknem a büszkeségig, megnyugvást egyedül azon öntudatból merítve hogy kötelességemet teljesítém. Szerencsétlenségem fő oka volt hogy az oportunitás híve lenni nem tudtam és meggyőződésemmhez mindenkönokon ragaszkodtam.

Volt Megyém és kerületem mely nem kívánt tőlem egyebet csak hogy pápista vagy kálvinista legyek, de én egyik sem voltam, ezelőtt nem kívánt mást mint hogy Deák párti legyek, most pedig hogy ellenzéki; és én ismét egyik sem akartam lenni, lehettem volna és lehetnék (ingyen) képviselő, de én ez előtt inkább egy vagyont költék el és maradtam Tisza párti; most pedig mint sem ellenzéki legyek inkább Jókai Mórtól kérek egy kerületet.

Tisza kormányra jutásaért igen sokat áldoztam, és a hosszszas drága nehéz küzdelemért a jutalom? mellőzés és feledés lett.

Más tisztességes ember pártjával bukik, én pártom győzelemre jutásával családi intriguáknak lettem feláldozva, visszalépésem ólta éltem hon egyedül családomnak gyermekeimnek, de fájdalom oly korban és viszonyok között; hogy gyermekeim vagyont nem szaporítani de elveszteni voltam kénytelen, és én nem késtem Nékiek adni a magamét, most már jobbára közelednek a nagykorúsághoz és én szeretnék terhükre nem lenni — de kérni nem tudok, kegyeket nem fogadok, az egy mit elfogadnék és a mi éltem alkonyán megvigasztalna a képviselőség volna, ezt sem mindenki kegyéből, de a Jókai kezéből igen.

Ha tehát Kanizsa megtisztelti magát Jókai megválasztásával, és ha Jókai Szepesi Sz. györgybe nálam alkalmasb egyént nem ajánlhatna, 's ennek folytán megválasztatna, akkor egy ember tragédiájának 4^{ik} vagy 5^{ik} felvónásában a költő keze oly fordulatot idézhetne elő, mely némileg hasonlítana azon át alakításhoz melyben — színre hozva — a Szép Mikhal részesült. A költőnek minden szabad, Jókainak semmi sem lehetetlen, tartok tőle hogy Jókai nem fog tartani utódjául érdemesnek és ebben — fájdalom — igaz lesz, azonban a Csikszék családom egykori fészke, honnét őseim a Törökök elől menekültek, Csik-Szentimrét déd apámnak egykor Magyar ország királyainak legnagyobbika Mátyás adományozta, miért ne adományozhatná Csikszék e^{gy}ik kerületét a dédunokának Magyar ország költőinek legnagyobbika.

befejezésül annak kijelentésére szorítkozom hogy bár mit teendsz, határtalan tisztelem, és szeretet teljes ragaszkodásom becses személyed erányában változást szenvedni nem fog, üdvözöl

mélyen tisztelő barátod
SzentImreiElek

Kedves Sándor öcsém.

A legutolsó calligraphiádból azt olvastam, hogy Kanizsán dictióznom kell. Remélem, hogy ezt csak post festa értetted, mert választás *előtt* nincs az a kincs, a miért odamenjek. Tisza ír <t> nekem Pestről, s az van a levelében, hogy én *magamat ajánlani oda semmiképen nem mehetek*; de ha megválasztanak, a mit *ő valószínűnek tart*, s a mihez igéri, hogy ők is mindent elkövetnek, akkor ezt a választást el nem fogadni nagy hiba lenne (kétszer is aláhúzza a szót. Hosszu és humoros levelet írt.

Addig azonban még én hazamegyek, Tisza hatodikán érkezik. Én kilenczedikén, hetfőn megyek a reggeli vonattal, és így délben 12re ott vagyok. Visinek mond meg, hogy akkorra (tehát ne 10re) küldjön le valakit az indóházhoz, a ki nek a kis kutyát átadjam.

Itt én már elkezdtem a jövő választásokra való ágyazást. Három most ellenzéki kerületnek már fogom a fülét; azok olyanok, mintha már bizonyosak volnának. Majd szóval többet. Azonkívül Eötvös K. Molnár Al. és Szalay Imrének a dolgán is igyekezek segíteni. Ráth Károly uradbátyád már el van harangozva szinte. Lehet itt de kell is [az utolsó három szó beszúrás] verni a vasat (*meg a főispánokat.*)

Nem Jankótul, hanem Zanarskytul vártam én a regény folytatását, Sándor küldje az Üstökösöket, májusrol.

Pénzt a szükségesekre végy el a kezedben levőből, hetfőn én azt helyreteszem: otthon van a pénztáramban készen.

Itt mindenki üdvözöl, és fázik.

BFüred $\frac{4}{8}$ 80.

Isten veled
szerető bátyád
JMór

827.

ANDAHÁZY PÁL – JÓKAINAK

[1880. aug. 4.]

Károlyfürdő 1880^{ik} evi aug 4^{én}
Parkstrasse Rubens I Stock

Mélyen tisztelt barátom!

A svabhegyi nyaralodban történt megállapodásunkhoz képest becses tudomásodra hozom, miszerint Károlyfürdőt f. hó 16^{án} elhagyom, 's 20ka körül Hradnán (vasuti allomás Zsolna) leszek, téged 's feleséged Ónagyságad bevárando – Légy tehát oly kegyes engemet elutazási szandokodról Hradnára u posta Predmér Zsolnán át értesíteni, hogy ahoz képest magamat alkalmazhassam.

Ó Nagyságanak kezeit csokoltatom, magamat pedig nagyon becsült hajlamidba ajánlva vagyok

hived
Andaházy Pál

828.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1880. aug. 10.]

Kedves Sándorom

Sok fatalis accidens közben éjjélre bevergődtem Veszprémen át Fűredre, a hajó megszökött előlem: itt találtam Friednek a levelét az aug. 5^{én} lejárt 2000 ftos váltó miatt.

Ez fel van jegyezve az általam Neked átadott lajstromban, kérlek fizetted ki.

Várady váltóinak törlesztésénél vettem föl ezt az összeget, szintén a szeptember elején lejárót : a mi mind ott van a bűnlajstromban.

Isten veletek, csókollak

szerető bátyád
JMór

BFüred 1880 $\frac{10}{8}$

829.

RÓZSAÁGI ANTAL – JÓKAINAK

[1880. aug. 19.]

Arad 880 aug. 19.

Tisztelve szeretett Moritzom!

Talán nem fog kellemetlenül érinteni ha vidéki magányomból, hová Trefort minister úr ó kegyelmességének jó indulatából internáltattam, mint régi jó czimborád néhány percznyi idődet igénybe veszem. Hiszen ugysem gyakran történik, hogy jó barátaimnál alkalmatlankodjam.

Soraim célja, hogy úgy a magam, mint nőm (Hajnalka) nevében felkérjelek, hogy Budapestre-való visszamehetésemre nézve, ne tagadd meg tőlünk kegyes pártfogásodat.

A mint tudom a f.é. september hó 15ikén megalakuló úgy nevezett szépirodalmi társulat létrejötte egyedül a te műved és ennek prosperalása fényes nevedhez van kötve.

Hogy kivagyok és mi vagyok, arra talán teendőid halmaza daczára is emlékezni fogsz és így feleslegesnek tartom azon kört bővebben kijelölni, melyet akar administratí, akár pedig irodalmi tekintetben is betölteni képes vagyok.

Nem tagadom, hogy mióta vidékre száműzettem, irói működésem majdnem egészen megbénult, mert rendkívül bosszanto az öntudatos íróra nézve a főváros márvadó! — kö-

reinek azon sértő közönye, melylyel viseltetnek a vidék irodalmi működése iránt.

Két regényem is megvan kezdve, de látva és tapasztalva a clique-szellem működésének hatását, íróasztalomon hevertetem a kéziratot a nélkül hogy vágyat éreznék magamban több erélyt kifejteni. Hisz kész novellaim is alig juthatnak napfényre, sőt nemis jutnak, a mennyiben most is van egy kötetre való — a fiókomban. Hasonloképen Hajnalka. Ha két fiam neveltetése nem tenné szükségessé, hogy a fővárosban lakjam, valóban nem igen törném magam, mert a mi személyemet illeti, én leszámoltam a fővárossal. Másrészről pedig a megélhetés szempontjából is kívánatas ránk nézve, hogy a fővárosba visszakerüljek, hol a tevékenységnek sokkal háladatosabb és nagyobb tér kínálkozik, mint egy szegényebb vidéki városban, hol egyedül 1200 ft. tanári fizetésre vagyok utalva.

Kedves Moritzom! A sors oly helyzettel áldott meg, hogy áldozat nélkül is jót tehetsz azokkal, kik önvétkök nélkül szerencsétlenek.

Ne vondd meg kegyességedet egy régi jó barátodtól, ki nek egész családja rajong érted és intézkedjél, hogy a befolyásod alatt álló társulatnál alkalmazást nyerjek, akár mint szerkesztő akár pedig más minőségben.

Vagyonomat elvesztettem ugyan, de mocsoktalan nevem tisztaságát megőriztem és kezeimhez nem ragadt a corruptionális korszak piszkából még csak egy szemernyi sem.

Kérlek ne taszits el magadtól — mint a régi gárda egyik edzett közlegényét, a ki aegised alatt még talán strázsames-terségig is vihetném.

Bár miként is cselekedjél érdekemben, én mindig megmaradok tántorithatlan

igaz hived
Rozsaági Antal
bárányutcza 1° sz.

[Töredék]

[...]

Most még néhány szót a közelebbi vidékről. Sándor volt Széll Kálmánnál, mint azt Neked előre megmondta. Majd elmondja személyesen, miket tapasztalt. Széll ambícióját mi nem tudjuk kielégíteni, tehát nála nélkül, s ha kell, vele szemben kell haladnunk. Úgy tetszik, érintkezésben van Senynyeyvel, s tán Szlávyval is (az utóbbit nem értem, hisz a mit erőszakkal és küzdelemmel lehet csak elérni, az már czintárczán volt neki presentálva — ingyen, és nem egyszer: mért akarna harag útján eljutni oda, a hova barátság útján nem volt kedve letelepedni?) Tehát a Vas megyeiekre ne számoljunk. Annál több kilátásunk van tért foglalni Veszprémben, Zalában; [az írásjel pontból javítva] <A [?]> Fehérben, még Somogyban is. Veszprém városban, Eötvös ellen Véghelyi Dezsőnek kedvező chanceai vannak (csak a püspököt kell körülfogni jó idején.) Pápán Ráth Károly nem kell, helyette Forpáthy [?] a gróf titkárja kivihető, a ki ha a mi segélyünkkel lesz megválasztva, akkor a mi hívünk lesz, ha a nélkül akkor ellenünk lesz (a hogy az számtalan más olyannál megtörtént.) [olvashatatlan szótöredékek] az enyingi kerületben biztos Magyar László, plébános, igen derék, és népszerű, okos ember. A tapolczai kerületben Odescalchi többet fel nem lép. A mult választást Verhovay húszer forintjába kerítette szegénynek. Itt az összeírás alkalmával százhátvan leglármásabb szélbali kortes maradt ki, a mi jó részt Écsynek az érdeme, a ki jó siker esetén méltó lesz a megemlékezésre: ezzel nagyon le van nyomva a mérleg pártunk javára. Fehérben Kégl Gyuri fog fellépni egész komolysággal. A tabi kerületben (Somogy) könnyű szer-

rel megtehető Zichy Tóni. A tihanyi apátság s a benczések ezúttal a mi pártunkon vannak, a kik mind a két oldalon (tapolczain és tabin) sokat tehetnek, a multkor mind ellenünk voltak. — Ennyit arról, a mit közvetlenül tudtam meg. A kanizsai választás eredménye ne verjen le bennünket. Ez a kerület mindig határozottan ellenzéki volt és csak rendkívüli furfangok mellett volt kormánypártivá tehető minden választásnál, s ezen is lehet jövőre fordítani. A premissziv polgári házasság azonban „itt” a zsidókra nézve talán az [beszúrás felülről] eredményhez adna valamit; [a t ráírást vastagítás; az írásjel is utólagos javítás pontból] legalább a Lloyd így mondja (:ha lehet neki hinni, mikor imádkozik:)

Péchy Marczival jó volna beszélni, hogy valamiféle pillangóvá alakuljon át, mert a míg ő pupai hüvelyében pihen, az alatt a szélbal elveszi Kolozsvárt. Szint így a többi barátainkkal is, — kiknek mi a legbiztosabb kerületeket hagytuk elfoglalni, s kik most a nagy ménkü pártonkívüli dicsőséggel elvesztetik magukra nézve is, de ránk nézve is a kerületeiket.

Mind ezekről a dolgokrol bővebben szeretnék írni a lapjaimban is, ha Te helyeselnéd, de ha jobbnak látod, hogy arról, a mit *tenni* kell, ne *beszéljen* sokat az ember, arra is rá állok. Lapjaink egyébiránt megvannak az eddigi közönségükkel. Népvilágom terjed, az Ústökös ismét felvette a politikai élcz harczy keczyüt; colportage útján sokat eladok belölük, hanem eladni, meg pénzt kapni két különböző dolog: colporteuröm csak váltókkal fizet, azért kérlek, légy szives a Népvilágnak a három elmúlt óra esedékes költség fölleségét nekem majd alkalmilag kegyesen átadni

Az ohajtott találkozásig is Neked minden áldást, és jó egészséget kívánva, maradok

Bfüreden 1880 Sept 14^{én}

igaz hived
Jókai Mór

831.

JÓKAI – PÁLFY SÁNDORNAK

[1880. szept. 15. (?)]

Tekintetes polgármester
és
mélyen tisztelt polgártársam!

Hosszabb utamból visszatérve, csak most értesülök azon nagy kitüntetés felől, miszerint Szeged városa egyik utcáját rólam nevezte el. Fogadja ön és tisztelt polgártársai e hazafias megtisztelésért legforróbb hálám kifejezését. – Engedjék meg, hogy én viszont cserében lelkemnek egy megnevezetlen érzését (a mit minden magyar érez s talán csak a magyar érez): a mi több a reménynél, mert meg van benne a megvalósító vas akarat, – hadd nevezzem el „Szeged”-nek; hogy valahányszor e szót leirom „Szeged” ezt értsem alatta: „örökké megmarad a nemzet itten;” – Éljen és viruljon az újra emelkedő város: áldás, megelégedés öröködjék meg tetői alatt!

Hálásan tisztelő honfitársa
Jókai Mór.

832.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNÉNAK

[1880. szept. 17.]

Kedves Jolánkám.

Vasárnap reggel indulunk innen s így délben tizenkét óra-kor Budán leszünk. Kérlek küldesd le arra az időre Carl-t egy hintóval, meg egy parasztszekérrel az indóházhoz. A Zsuzsának pedig hagyd meg, hogy hozzon húst és azt tegye fel levesnek; egyéb ebédnek valót viszünk innen magunkkal.

Csókolunk mindnyájatokat, a viszontlátásig.

Bfüred 1880 $\frac{17}{9}$

Szerető bátyád
JMór

Zala Oktober 15^{én} 1880.

Mélyen tisztelt Uram!

Elszigetelve és beboritva Zala porától, én vagyok az utolsó a ki megtudja hogy nem Somogy járhatatlan Megyénének legkissebb falujában lakok hanem hogy engem a Helikonra szállásoltak.

Ujságot, nagyobb lelki nyugalmamra, én nem járatok, de járatja Anyám a Pester Zeitungot. beküldi hozzám Saissa Ur e vagy Pázmándy barátom szivességéből a Gazette de Hongrie-t. Ezen lapok kivonataiból látom, a mit egyébiránt a napról napra szaporodó és valóságos processio alakba hozzám járó látogatok számától mint egy előre éreztem, hogy valami nagynak valami fontosnak kellett történni.

Olvasom németül, olvasom magyarul hogy Jókai Mór rólam irt. Olvasom a nagyobb részt ügyetlen kivonatokat is. Ugyan már hol láthatom ezt az eredeti Jókai irta cikket? – Elhozzák ezt is végtére, de csak e napokban.

Ott látom milyen nagy barátsággal ajándékoz meg engem Hazánk nagy írója!

Az egész családi kör jelenlétében ünnepélyesen, a mint az alkalom azt megkívánja, olvassuk el a szép cikket.

Örömteljes meglepetés volt e cikk első benyomása.

Fogadja is ezért, habár elkésett, de őszinte szivből eredt köszönetemet. No de már ilyen az ember – hiú és elégedetlen. Azt hiszi, hogy Jókai a ki talán épen Mátyás deák valami szép tettét szedi még szebb versekbe egy ilyen amolyan éhen haló piktör életének adataira figyel, – azt kívánja, hogy valami mellékes keresztnév, helyiség vagy illyesmi

pontossága megállítsa mester tollát – gyors rohamában. A nagy író nagybecsű figyelmét csak is alázatos köszönettel kellett volna fogadnom.

Parce mihi domine – peccavi!

Megvallom hogy néhány adatok nem azonosságát nem csak én hanem családom is, a ki ezeket igen jól ösmeri, ki emeltük. Sajnáltam hogy Ruprich barátomra, a tryptika készítőjére a nagy író figyelméből nem esett egy jótévő sugár! A Szegény Mary ra pedig egy egész hét személyből álló fehérszínű csata rá esett. No hiszen volt hadd el hadd! Megemlítendő hogy családom tagjai körén kívül családunk résztvevő jó barátjai füleltek a cikk felolvasására. Ezen résztvevő fülelő barátok körében találkozott egy olyan a ki észrevételeinket nyilvánosan rectificálni jónak találta. A „Hon” !!! is figyelemre méltatta ezen rectificatiót. De azt hogy ezen apróságokból még valami hosszú polémi<k>a támadjon, ezt csak is Prém József ur közbenjötté okozhatta.

Ezen igen szives Ur mint – biz Isten elfelejtetem – milyen ujság levelezője mutatta be magát – ő a mint monda – engemet tanulmányozni jött!

Tessék – ha izlik.

Egy amerikai ösmerősünk, jó leány de bizon rossz piktorné is megjelent nálam. No most már vigan ment a feuilletonizálás! Megeredt az apró csata!

Mary nélkülözhetetlen munkatársam és segédem.

– Nem igaz! – De bizon igaz, hiszen Deák képemen is ő festette a gyertyatartókat meg a bokrétákat is. – Jézus Mária! majd ha megtudják azt is hogy Mary rendezi és tisztítja a szindeszkatát, de ecseteimet is ő mossa ki, pedig ezt anygali türelemmel és valóságos lelkesüléssel – akkor aztán mi érdem marad nekem? mivé leszek én? – egy csunya hollóvá a ki Styx, Ágai és Mary tanítványának ragyogó páva tollaival ciffrázza fel magát.

Prém József Ur jól irott és illő hangulatban tartott cikk-

jét beküldötte nekem — ergo nem ő — hanem az ő cikkjét felhasználó feuilletonisták csapnak ilyen lármát —

A napi lapok papírja nagy szabású — ezt coute qui coute valamivel tele kell tölteni.

Dögvész, rabló és öngyilkosságok, hála Isten, gyéren vannak de azért ritka madár egy Jókai cikkje! Hát elő vele! — elő evvel az Ipolyi-felejtett piktorral is, a ki ugyannyira feltolja magát a hazai közönség figyelmébe és a ki erőnek erejével a magyar festők sorában helyet akar usurpálni! —

Lehetséges és valószínű is hogy én vagyok az első a ki Önt mélyen tisztelt Uram ezen apró toll csatára figyelmeztetem. Hagyjuk ezt önmagában felolvadni: ez lesz — úgy hiszem — legjobb.

Én pedig Önt mélyen tisztelt Uram csak arra kérem hogy az én *kizárolag* hálás érzelmeimről barátságos figyelméért legyen meggyőződve.

Legmélyebb tisztelettel és a legbarátságosabb üdvözetekkel az én és családom, Maryt hozzá számítva részéről maradok

lekötelezett szolgája
Zichy Mihály

834.

VÁLI FERENC — JÓKAINAK

[1880. nov. 21.]

Kedves Öcsém!

Mivel tréfás mondásomat, melylyel legközelebbi itt létedben Horváth Lajos öcsénket, mint szélbali vezért mutattam be előtted, — több látogató kozbejötté miatt, be nem végezhettem; hogy pártunk hatalmas emberéről téves véleményben ne légy: ugyanazért most egészitem azt ki így; mert ő azt

ígérte, „hogy a pápai 48-as kálvinista korteseket a szabadelvű kormány részére fogja szavaztatni”.

De térjünk a főtárgyra:

Az ellenzék minden felé nagy zajjal készülődik a választási csatára: talán már a szabadelvűeknek is elkellene kezdeniök a munkát, s talán szabadelvű bizottságokat kellene felállítani minden választó kerületben, melyek a népet pártunk részére meg tartanák s az elcsábítottakat vissza szereznék.

Továbbá Mózesként kellene kigyógyítani a balvány imádókat, az illető saját irataiból készítvén az ellenszert a hiszékeny népnek s bebizonyítani, hogy Kossuth tanácsa szerint vesztenénk el igazán függetlenségünket s legalább is két annyi adót kellene fizetnünk, mint most fizetünk. Ezt azért kell tenni; mert a nép azt hiszi, hogy, ha az ellenzék győz, akkor függetlenek leszünk s adót nem fizetünk.

Többel most nem terhellek.

Jó Istenünk áldjon meg mindnyájatokat. Csókol
szerető bátyád:
Pápán Nov. 21-én 188 Váli Ferencz

835.

ÉCSY LÁSZLÓ – JÓKAINAK

1880. nov. 21.

Kedves jó Móriczom!

Pesten lévén, nem találtalak hon: így eljöttem a' nélkül, hogy veled szolhattam volna, gondoltam azomban [!] hogy novemberbe még jössz, de sok dolgod lévén nem jöhettél, a' fügefákat Kalaposné csinyáltatta, én pedig adtam trágyát, Rozsákat még nemengedtem [!] becsinyáltatni, hiszen viritanak, Kalaposné kért tőlem fizetés fejében 10 ftot aszt ad-

tam nékie nem tudom jól tettem e: Mi folytonosan dolgoztunk az alsétálotéren majd meglátod minő szép vizesházat építtettem a' régihez, Jungh angol hajóépítész pedig a' balaton [!] parton csinos munkahelyiséget készíttetett. Kál-lai Gyula ur uj szép nyaralót 16 szobával erkélyekkel és fr. konyhávalkészíttetett [!], ma kóstoltuk meg az ujonnan készült kuttyának édes vizét. Fő Ispánnak igen jelesen Glavina ő Nsga nevezetett ki – minden meg fogtörténni [!] itt létedkor megbeszéltük *ígért* [beszúrás fölülről] *ügyem miként van?* – Antika mult hétfőn esküdött meg Kupricz Sándorral tihanyi Apát ő Nsga esküttette őket, kik szerencsésen már Nagy Váradra érkezvén, a' tegnapi levél folytán igen boldogak, – jelentsd kézcsókolásóm Ngod ne-jénél, a' kellem-dús Rózsa kisasszonyt, a' szép reményü Hegedüs uri család-ot üdvözölvén, úgy Huray fő orvos urat ne-jével együtt tisztelvén, téged ölelve vagyok

Bfüred nov 21 880

szerető barátod
Écsy László

836.

ADOLF FJODOROVICS MARKSZ–JÓKAINAK [1880. nov. 23.]

StPetersburg den 11/23 Novbr 80.

Hochgeehrter Herr!

Wie mir mein Freund Zichy Michael schreibt, haben Sie bei ihm im Sommer die beiden von ihm gemalten Prämiens-bilder zu meinem illustr. Journal „Niwa“ pro 1880 gesehen, und zu meiner Freude daran Gefallen gefunden.

Ich mache mir daher ein ganz besonderes Vergnügen dar-

aus, Ihnen ein Expl. dieser beiden Bilder zu Lermontow's Dichtung „Der Dämon“ zu übersenden. Dieselben werden Ihnen per Post von Wandsbeck aus der Artistischen Anstalt von Gustav W. Seitz, dem ich gestern die betreffende Ordre sandte, zugehen. Ich ließ zugleich dem Packete ein Expl der Jessenschen deutschen Uebersetzung von Lermontow's Dämon beifügen, und wird Ihnen nach dem Lesen des kleinen Poems der Inhalt der Bilder verständlicher sein.

Die Titel der beiden Bilder sind:

- 1) Der Tanz Tamara's
- 2) Tamara von den Ihrigen betrauert.

Dieselben wurden vor einigen Tagen an die Abonnenten der Niwa in Stadt u. Land versandt — vollständig gratis u. portofrei. —

— In Rußland mehren sich die Verehrer Ihrer vorzüglichen und ganz einzigen belletristischen Werke von Tag zu Tag, und die Zahl der Zeitschriften, die Ihre Romane und Novellen übersetzen, wird immer größer.

Ich selbst brachte in den letzten zwei Nummern meines Journals Ihre kleine reizende humoristische Novelle „Der Pfingstkönig“ — welche allgemein gefällt. Die Uebersetzung wurde mit besonderer Sorgfalt ausgeführt, u. liest sich im Russischen so gut wie ein Original.

Wenn es Sie interessirt, so sende ich Ihnen gerne diese Nummern auf Blatter, oder auch den ganzen laufenden Jahrgang desselben.

— Ich möchte in der „Niwa“ gerne Ihr Portrait, — hochgeehrter Herr bringen, nebst Ihrer Biographie, u. bitte Sie daher freundlichst, mir eine Cabinetkarte von Ihnen einzusenden zu wollen zu diesem Zwecke. Wenn es Sie interessirt, so sende ich Ihnen mit großem Vergnügen auch meine Karte ein en échange, u. bitte ich darüber verfügen zu wollen.

Inzwischen bitte ich Sie, den Ausdruck meiner unbegrenzten Verehrung und Hochachtung entgegen nehmen zu wollen – womit ich die Ehre habe zu zeichnen als

Ihr ganz ergebener
A. F. Marcks
Herausgeber u. Redacteur der
„Niwa”

Herrn Maurus Jókai
Pesth.

[A levél utolsó lapján ceruzával írt megjegyzés:]
Ujdonság reggelre és aztán a Lloydnak levonat adandó.

837.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

[1880. nov. 27.]

Páris, nov. 27.

Kedves barátom!

Szives soraidat és a „Nihil in Ungarn”-t megkaptam. Sasvári már hozzáfogott a novella fordításához és remélem, hogy ezt a novellát is a Globe-ban vagy másutt el fogom helyezni. Ami a leveledben felsorolt regényeket illeti, jó volna ha azokból egy-egy példányt nekem mielőbb megküldenél, hogy azok közül egyet kiválasszak és lefordíttassak. De ezuttal ne a német, hanem a magyar szöveget küldd el.

Lakczimemet tévesen irtad mult leveled borítékán; pedig két lakczimem is van, az egyik irodámé (38 avenue de l'opéra) a másik pedig lakásomé (144. boulevard Maiesherbes.)

Arról tán olvastál a lapokban, hogy Ulbach hétfőn este az Association internationale littéraireben felolvasást tartott rólad, melyben igen melegen méltányolta regényeidet.

A részletek, melyeket a Zöld könyvből felolvasott, nagyon tetszettek, sok tapsot arattak.

Hiszem és meg vagyok győződve, hogy annak a regénynek, melyet most kezdenénk fordítani, szintén nagy sikere lesz. Melegen óhajtom is. Várom tehát az említett könyveket és maradok

őszinte hived
Szarvady Frigyes
38, Avenue de l' Opéra

838.

CHARLES PIAT – JÓKAINAK

Budapest, 29 9bre 1880

Monsieur,

Vous êtes prié de vouloir bien assister à la séance qui aura lieu Mercredi, 1er Décembre à 3^h. 1/2, Chez M^r le général Türr, dans l'intérêt de la Société d'Assistance aux Français

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma parfaite considération

Charles Piat
Secrétaire

839.

JÓKAI – HURAY ISTVÁNNAK

[1880. dec. 24.]

Kedves Pistám.

Sándortul hallom, hogy Te neheztelsz azért, hogy mult-kori látogatástok alkalmával valami akadálya volt a Veletek való, mindenkor igen szívélyes, találkozásnak az én részem-

ről. Sajnálám, ha azt az akadályt világosan meg nem ismer-
néd. Én magam kívántam, hogy senkit ez este hozzám be ne
küldjenek, mert olyan ügyet kellett akkor és rögtön harmad-
magammal elintéznem, a mi nem türt se halasztást se félbe-
szakítást, se tanukat, s a minél nagyon, becsület és a haza
érdeke forgott kérdésben, s a mi nagyon jó volt, hogy akkor
el lett intézve.

Légy róla meggyőződve, hogy őszintébb szeretettel és
tisztelettel nálamnál Hozzátok senki sem viseltetik s na-
gyon kérlek, hogy a belsőmben változatlanul létező indu-
latot Irántatok ne mérlegeld soha az én, vagy a mi külső
formaságaink után.

Boldog ünnepeket kíván Mindnyájatoknak, s csókol

Bpest 1880 $\frac{24}{12}$

igaz hü rokonod
Jókai Mór

840.

DIÓSY MÁRTON – JÓKAINAK

[1881. jan. 14.]

M. Diosy.

134. Fenchurch Street.
London. E.C. Januar 14^{ke} 1881

Mélyen tisztelt Uram

Jelen soraimmal

Kolb A urat bátorkodom Nagyságod kegyes figyelmébe
ajánlani.

Kolb ur több éven at a' Londoner Zeitung fő szerkesztője
volt, 's hazánk ügyeinek, úgy mint az itteni Magyar Egyesü-
letnek mindég rokonszenves szó szólója. — Jelenleg az ös-
mert Reuter Bureau által kiadott „Correspondenz” segéd
szerkesztője. Hogy mi járatban látogatja most meg Buda-

pestet, 's miért kívánt éppen Nagyságodhoz ajánlatni? Nem tudom. Nekem csak annyit mondott: hogy egy, honi érdekeinket nagyban előmozditható ügyben fáradozik.

Ez legyen mentségem, hogy Nagyságodat bokros — 's a magyar nevet dicsőítő, foglalkozásaiban háborgatni bátorítottam. —

Maradtam Nagyságodnak igaz hű tisztelője

Diósy Márton

Nagyságos Jókai Mór
országgy képviselő Urnak
Budapesten

841.

PAP GÁBOR — JÓKAINAK

[1881. jan. 29.]

Kedves Rokonom!

Veszprém vármegyében megindultak az alispán választásra irányzott mozgalmak. Az ellenzék mindent elkövet, hogy a' kormánypárti Véghel' y Dezsőnek az oly fontos alispáni állomásra megválasztatását akadályozza. — Pártunknak érdekében áll az ellenzéknek e' törkvését lehetőleg el-lensúlyozni 's e' célból a vármegyében egyes befolyásos egyéneknek a' párthoz csatlakozását, pártunkkal érdek so-lídarításba hozatalát elő mozdítani.

Két ily befolyásos egyéniséget lehetne most megnyerni. Az egyik Dr. Láncz, ki az által lenne lekötelve, ha jelenleg Zala-Egerszeghi kir. törvényszéki bíró Mészöly Lajos ur — kit a' veszprémi püspök is ajánl — a' budapesti kir. törvényszéknél üresedésben levő két — vagy a' pestvidéki kir. törvényszéknél üresedésben levő egy bírói állomás egyiké-nek vagy másikának elnyerésére segítették. Mészöly Lajos

urat én is ismerem, szép készütségü, alaposan képzett egyéniség, kit bátran lehet kinevezés végett Pauler igazság ügy-minister Ur ó Excellentiájának ajánlani.

A' másik megnyerendő befolyásos egyéniség a' veszprémi püspök jószágkormányzója Róth Iván, kinek általam személyesen nem ismertt fia Róth Iván a' közlekedési ministeriomban üresedésben levő *segéd fogalmazói állásnak* elnyerhetésére folyamodott. Véghel' y Dezsőtől nyertt értesülésem szerint e fiatal ember „ritka készütségü és igen kedves egyéniség 's atyja Róth Iván, pártunknak egyik kiváló tagja, ki megérdemli, hogy fia érdekében minden elkövetessék.”

—
Kedves Rokon! Az ellenzék mindent elkövet, országszerete izgat, a' központos Pesten országos csődületeket inszeniroz! E' lázas tevékenységgel szemben pártunk azon tagjainak — kit a vidéki párt összetarthatása érdekében a' központon hatni képesek — nem szabad az ezen célhoz vezető eszközöket felhasználatlanul hagyniok. Én kérve kérek, érvényesítsd befolyásodat a' párt érdekében, mely érdek birt egyedül mostani beteges állapotomban annyi kívánatos teendő mellett is e' levél írására! Ajánld a' fönnirtt egyéneket, kiket Véghel' y Dező oly melegen és bizonyosan fontos okokból ajánl. Ajánld őket az igazság — 's illetőleg a' közlekedési Ministereknek. Tisza K. ó Excellenciáját is légy kegyes ezen ajánlottak ügyének megnyerni. Egy vármegyének politicalai állásfoglalására nagy befolyása van annak, hogy ki áll az élén, mint első választott tisztviselő! 'S ha Láncz és Róth Iván és velök a' veszprémi püspökség megnyervék, akkor pártunkra nézve sokkal kedvezőbbek lesznek ugy az alispán — mint a képviselő választási esélyek.

Tegnap Károly napon voltunk együtt. Szivből üritettünk éretted is — mint testvérért — poharat, kérve Istent közhasznu életednek öröm- boldogság 's egészség rózsáival ko-

szoruzottan a' haza javára még évek hosszú sorára terjesztéseért.

Szives szeretettel 's áldáskivánattal vagyok RKomáromban január 29/881.

Szeretvetisztelő rokonod 's barátod
Pap Gábor

842.

JÓKAI – POMPÉRY JÁNOSNAK [1881. febr. 27.]

Nagyságos Pompéry János úrnak
Budapesten.

A hirlapirói egyesület mai közgyűlése alapszabályainak 17 §.a értelmében Nagyságodat tiszteletbeli tagul választotta.

Kérjük Nagyságodat, hogy ezen választást tudomásul venni és elfogadni méltóztassék.

Hazafiúi tisztelettel

Budapest, 1881 február hó 27 én

Hindy Árpád
titkár

Jókai Mór
elnök

Barque „Chandernagor”
Barcelona. February 28. 1881.

Mélyen tisztelt nagyságos képviselő Ur!
Legkegyelmesebb Uram!

Ezer bocsánatért esdekelve vagyok bátor e sorokat írni és nagyságodat felkérni, hogy ezen levelemre póstafordultával válaszolni kegyeskednék.

4 levelemre mindeddig választ nem nyerék és Nagyságod leveleimet mindenestre kezei közzé nyeré. Én 50 font Sterlingért esedezem és azon összegért ujjolag esedezem mivel saját és kedves nőm jövődöbeli boldogságunk azon összegzen függ.

Ennél fogva kérem és esedezem nagyságodnak ne tagadja meg ezen segélyét ezúttall mert óh forró érzelmek között hálánk követendi minden lépteit a nemes jó tettért.

Nénémről levelet nyerék és Ó ujjolag Pesten vagy on ide mellélkelve küldöm néném lakását és esedezem nagyságodnak kegyeskednék öt valamely napon magához rendelni mivel ezen levelében ujjolag tudtomra adá hogy jószágaimról szóló iratok valamint a takarékpénztári könyv 3500 font [!] értékben bizonyos egyén kezei között vagy on de mig én Ó nékie bizonyos összeget nem küldök tudtomra adni nem fogja.

Ennélfogva esedezem nagyságodnak nékem a fenntebb említett 50 font Sterlinget a lehetőségig azonnal megküldeni és késöbben nénémmel beszélvén nagyságod mind azon összegeket melyeket nékem küldeni kegyeskedett azon összegből lehúzatja. Ellenkező esetben én kötelezem ma-

gamat Nagyságodnak a legnagyobb hálával ezen utamróli vissza tértemkor az összes segélyét vissza fizetni.

Kérem esedezem Nagyságodnak kérésem meghalgtatásáért és kérem ne tagadja meg segélyét én tőlem midőn jövendőbeli boldogságom és szerencsém kezei között vagyok.

Kérésemet ismételve és legkegyesebb válaszáat és segélyét minél előbb elvárva

vagyok és maradok nagyságodnak legalázatosabb szölgája

Lukynich István
tengerész kapitány.

[4. oldalon:]

Address: Capitain.

Capt. Etienne de Lukynich
Second sur le navire du „Chandernagor”
Liberian Consul.
Barcelona
Spain.

Minél előbbi legkegyesebb válaszáat legkegyesebb segélyével egyetemben elvárva vagyok és maradok nagyságodnak örökké hű és legalázatosabb szölgája

Lukynich István

Néném Adressa:
Molnár utcza 25 szám
3 ajtó szám.
Magyari Teréz

Kecskemét; apr. 15. 881.

Mélyen tisztelt Barátom.

Ismervén jó szívedet, s' lekötelező baráti készségedet, engeddd meg, hogy mint apa, egy bizalomteljes kéréssel fordulhassak Hozzád.

Fiam: *Horváth Béla* kir. alügyész a kecskeméti kir. törvényszék mellett, – a törvényszéknél megüresedett *birói állásért* folyamodott, s' miként biztosan értesültem – ott az összes pályázók közt a törvényszék és elnöke által, együttesen a *legelső* helyre lett kandidálva.

Hiszem és <olvashatatlan szókezdet> reményilem, hogy a törvényszék jogosult és indokolt előterjesztés alapján, az illetékes Igazságügyminister ur Exja által is, a mélyen tisztelt Ministertanácsban ajánlattani fog.

De tudván, hogy ott a döntő szerep Ó Exja *Tisza Kálmán* miniszerelnök ur kezében lesz, s' ez őt jelleménél és képességénél fogva jogosultan meg is illeti, s' tudván azt is, hogy irányodban ő is Méltán – benső baráti bizalommal van, engeddd meg tehát, hogy ez indokbul bizalmasan felkérhesselek, ha teheted, és fiamat méltónak találándod reá: lennél szives alkalomszerűleg ez érdekből Ó Exjával szólni, s' fiamat szives figyelmébe ajánlani.

Annyit jó lélekkel mondhatok s' ezt a törvényszéki előterjesztés igazolja, hogy a pályázók közt, jellemesebb, képesebb és munkásabb egyént nem ajánlhatnál. Magasabb befolyású egyének mást ajánlhatnak, de jogosultabbat nem.

Én, igénytelenségem érzetében, nem tudtam bátorságot venni arra, hogy Ó Exjának irjak. –

Isten áldása legyen Veled. —
Megtisztelő barátságodba ajánlottan, legőszintébb indu-
lattal maradtam —

lekötelezett híved
Horváth Döme

845.

ÉJSZAKI KÁROLY – JÓKAINAK

[1881. ápr. 16.]

Kolozsvár April 16^kán 881.

Tisztelt Barátom!

Hogy drága időd rovására sokat ne irjak, dolgomat —
mely különben hosszú — mindjárt a közepén kezdem.

A ministeriumban a 14^k évet szolgáltam előléptetés nél-
kül, átmentem mult Novemberrel az Államvasutak Igazga-
tóságához rangban fogyatkozással, fizetésben előmenetel-
lel, — de Budapestet el kellett hagynom, Novembertől Ko-
lozsvárott vagyok, — távozással a fővárosbul sok min-
dent fel kellett adnom, ezért vissza törekszem a fővárosba.
Most erre, sőt előlépesre alkalom nyílik.

Az államvasutak pénzügyi szakosztályának főnöke — Be-
retvás — átment az országos bankhoz, helyét előrelátható-
lag a vezértitkárság főnöke nyerendi el, tehát ennek, a tit-
kárság főnökének, helye marad üresen, s ez az, melyre com-
petálok.

E hely a jelenlegi állásom egyenes vonalába esik, vagy
is: jelenlegi állásomról az előléptetés erre visz, tehát igé-
nyem van reá. Vetélytársam — komolyan tekinthető — csak
is egyetlen van, de ez az alapos igények kérdésében össze-
hasonlíthatatlanul mögöttem áll, — fele annyi időt szolgált,

mint én, — 30. éves sincs, míg én a 60^{on} túl vagyok (:még a régi gárda szolgálja:), és a mi sokat számít: idegen szakosztályban működik, melynek vonalába [felülről betoldás] a keresett állás nem esik. A mi azonban az ő kilátásait kedvezőbbekké teszi, s velem szemben neki fölényt ad, az azon szerencsés multból következik, hogy már két korábbi minis-ter indokolatlanul elkényeztetett kegyencze volt, — kit még az sem döntött meg, hogy saját osztályfőnökének nejevel állt tovább, s midőn e miatt a ministeriumból távoznia kellett, büntetésül az államvasutigazgatósághoz helyeztetett át 1200 ft rendkívüli fizetési pótlékkal rendes fizetésén túl, — a hol most épen úgy az államvasutak gavallérja, mint azelőtt a ministeriumé volt.

De ez mind cimera, — legfőbb előnye abban rejlik, hogy egyik nagybátyja a belügynél ministeri tanácsos, a másik pedig épen az Államvasutak Igazgató tanácsának elnöke, — amaz Ribári József, emez Ribáry Sándor, — ezek, és különösen ez utóbbi, pártolják feltétlenül, és az utóbbi pártolja azon általános és osztatlan ellenszenv daczára, mely e fiatal ember ellen ugy a ministeriumi, mint a vasutigazgatósági hivatalos körökben nyilatkozik.

Biztos kutforrásból tudom, hogy nekem is van, és pedig esetleg a leghatalmasabb pártfogom, és ez maga a minister Ordódy Pál ő maga, ugyan az, a ki a kinevezést saját hatáskörében és függetlenül eszközli, — de ti boldog független emberek arrol fogalommal sem birtok, hogy a ministeri szándék tanácsosai mesterkedéseivel szemben mily gyarlóvá válhatnak? — Ez az, a mitől félek, jóllehet az is áll, hogy azon első közlekedési minister, a ki saját lábán jár, az épen Ordódy. — De hát — exempla sunt odiosa. Példának okáért: a vezértitkár a pénzügyi szakosztály ideiglenes vezetését már tényleg átvette, — a minister, a mi igen természetes, hogy a titkári szakosztály vezető nélkül ne legyen, engem ideiglenes szolgálattételre azonnal berendeltetni kívánt; — már

ezt sikerült amazoknak opportunitási szempontokkal hátráltatni; holott ha csak ideiglenes minőségben oda juthatok, már háromnegyed részben nyertes vagyok.

Most lukadok ki kérelmem tárgyával. Tégy kérlek értem erőszakot magadon, fáradj oda Ordódy miniser Urhoz érettem, és ügyemért, és légy szives engem neki pártolólag ajánlani. Tudom hogy erre valóságos önfeláldozásra van szükség, azért meggondolkodva tettem, haboztam, halasztottam is, mig körmömre nem égett, de feltalálni egyebet nem bírtam, mint ezt, a mitől saját hátrányomra mindedig tartozkodtam. De teszem, mert tudom, hogy szavad olyan, mint a nehéz ütegé, mely a határozó perczben érkezik a kellő positiona, s már első megszólalásával eldöntötte a csata sorsát. És merem, mert hiszem, hogy multamat ismered, hogy mint feltétlen napszámosa a küzdelmes és nyomorult hazai életnek öreg napjaimban nem minden érdem nélkül törekszem a biztosabb révbe. Bocsáss meg és fogadd el kérelmemet

(:Farkas utca 7. sz:)

igaz barátod
Éjszaki Károly

846.

STAMPFEL KÁROLY – JÓKAINAK

[1881. ápr. 21.]

(Stampfel Károly,
kir. akad. könyvkereskedés
königl. akad. Buchhandlung

(Pozsony, Pressburg,) 21/4. 1881.

Hochverehrtester Herr!

Vor einigen Tagen habe ich an „Atheneum” (wegen der Überlassung Ihrer daselbst erschienenen deutschen Roma-

ne) geschrieben. Die Antwort welche mir zukam lautete: Man müßte erst den Vorrath abzählen. Nun werden Sie mich wohl fragen was ich mit den älteren Romanen vor habe. Und dies erlaube ich mir Ihnen in untenstehenden Zeilen mitzuthellen. Schon als ich das erste Werk von Ihnen herausgab, schwebte mir der Gedanke vor, eine Auswahl in einer billigen Lieferungs Ausgabe zu veranstalten wozu ich die in meinem Verlage bereits Erschienenen mit auch verwende [az utolsó tagmondát beszúrás a lap alján]. Dieselbe soll vorläufig aus 6 bis 8 Werken bestehen und auf circa 60 Lieferungen à 25 fr berechnet sein. Ich hoffe auf einen günstigen Erfolg, und erlaube ich mir Sie zu diesem Behufe um Überlassung Ihres neuesten Romanes „Pater Péter“ zu bitten. Sollten Sie diesen meinen Wunsch noch erfüllen können, so würde ich Ihnen sehr dankbar sein. Gewiß steht so viel fest, daß; durch eine billige Lieferungs Ausgabe Vielen Gelegenheit geboten wäre, sich Jókai's Werke nach und nach anschaffen zu können. Ich bitte Sie deßhalb gefälligst um Mittheilung, ob Sie mir den Roman Pater Péter noch ablassen können, um meine Vorkehrungen für das Unternehmen treffen zu können.

Indem ich Sie Hochverehrter Freund sammt Ihren lieben Angehörigen im besten Wohlsein hoffe, grüße ich Sie herzlichst als

Ihr
mit Hochachtung ergebensten
C Stampfel

847.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

[1881. máj. 5.]

Kedves Sándorkám.

Örömhír! Jolán ma megszorodott. Egy *fiu* meg egy *leány* van itt. Ime a bimetallizmus in praxi. Anya és gyerme-

kek mind egészségesek. Légy nyugodt. — Rögton beszéltem Szapáryval. Azt mondta, hogy egész belátásodra bízza, hogy hazajöjj e, vagy ott időzz tovább? Az utóbbi esetben mennyi pénzt küldjön utánad, azt ird meg neki. Hanem ő ma Bécsbe megy s csak 11-ikén jön vissza.

Nőm küldi utánad ezt az 50^{est} megrendelése fedezetére.

Itt minden jól van. Csókolunk mindnyájan; különösen Jolán.

Távíratoztam apátoknak, főleg dajka végett. Neked nem engedtek az asszonyok távíratozni, hogy meg ne ijedj. A képviselő házban általános a sensatio ez esemény felett. Mindenki üdvözöltet általam, s a közérzület e szókban nyer kifejezést. „Ki hitte volna, hogy ez a Sándor olyan mérges gyerek!”

Isten veled, a viszontlátásig

szerető bátyád
Jókai Mór

Bpest 1881. $\frac{5}{5}$

[Boríték:]

A monsieur

Alexander Hegedűs

(deputé hongrois)

chargé Paris

avec un bille de banque

de fl. 50=100 francs

Rue Scribe Hotel d'Athenée

[hátán:]

Maurice Jókai

Küls[!] Statio utca 26 Budapest

Bécs 1881 6. 5.

Igen tisztelt Barátom!

Ne vedd rossz néven, ha csak ma teszek eleget azon kedves kötelességemnek, melynek már f.h. 3^{án} kellett volna teljesítenem t.i. hogy lehető legmelegebben meg köszönjem neked azt mit pártunk, de különösen az én érdekemben Váczon f.h. 1^{én} tettél. Ha netalán megválasztatásom sikerül miben ugyan ma még kételkedem, úgy azt egyes egyedül neked köszönhetem, mert azt mondhatom hogy a' kerületbeli vezér férfiak ma, és eddig elé még, mit sem tettek. És ha meg is bukom, mindig vigasztalni fog az, hogy hazánk egyik nagy fija te<is> segéd kezét nyújtottál nekem, mert azt mondhatom, hogy nagyhatású beszéded a vácziaikat elbájolá. A kerületbeli 23 községről valymi keveset tudok. Eddig csak is Podmaniczky Gézától kaptam néhány sorból álló levelet, részletekben senki sem közölt semit, sem a' lapok, sem egyesek a' kerületből. Jó formán még azt sem tudom, hogy a' szabadelvű párt tulajdonkép engem felléptett e'? Kaptam ugyan egy eléggé érthetetlen sürgönyt Bendár Dénestől Váczról d.u. 3 1/2 órakor vasárnap, én feleltem is a' szabadelvű párt elnökének Váczon, nem tudom azonban hogy sürgönyömet ki kapta meg.

A földolog mindenek előtt most már az volna, hogy remek beszédedet, melyet Váczon tartottál, brochúra, v. bár mily más formában (csak nem hirlapilag) minden egyes választóm megkapja. Kellene tehát azt 12–1500[!] magyar, és 4–500 tót példányban kinyomatni és minél hamarább szétküldeni.

Én egyelőre ezt látom, hogy bár f.h. 1^{én} a párt megalakult, de szervezkedésről még csak szó sincs, pedig már nagyon itt volna az ideje.

Én itt naponta 5–6 órát mint Ceremonien Meister elvagyok foglalva, és f.h. 12^{ke} előtt alig kerülök haza.

Még csak arra kérlek, hogy ügyemet támogasd a' végrehajtó bizottság előtt, minden tekintetben és különösen kérlek hass oda, hogy a kerületedre felajánlott összeget, vagy legalább most ha vissza térek egyelőre azon összeg felét, kiutalványozzák mert én magam voltaképen még el sem kezdtem [a d betoldás] dolgozni, és 2 lepedő már pfutsch.

Még egyszer mély köszönetemnek adva kifejezést, szives fáradozásod, és eredmény dús közreműködésedért, maradok

igaz tisztelőd
Ráday Gida a' régi [!]

Kérlek, a' neked elmenetelem előtt át adott, programm, és beszámolási beszédeimet és jegyzeteimet f.h. 12^{ig} lakásomra Zöldfa utca a 28^{ik} sz. 2^{ik} emelet elküldeni.

849.

VERESS GYÖRGY – JÓKAINAK

[1881. máj. 9.]

Kedves uram öcsém!

Midőn az Ilyefalvi választó kerület szabad elvű pártjának értekezletéről, 's annakfolytán kedves öcsém Uramnak ezen választó kerület számára követjeleltetésről való értesítést megküldeni szerentsés vagyok, ezt teszem azon kijelentéssel, mi szerint nem feledkeztem el azon ígéretmről sem, melyet személyes találkozásunk alkalmával tettem: hogy

t. i: még a' választás előtt, ha jelelésünk elfogadtatásban részesülni szerentsés léend a' helyi viszonyokról 's némi ezen kerületet közelebb érdekelhető ohajok mint program beszéd tárgyait képező kérésekről értesítésemet megfogom tenni. —

Méltóztasson tehát uramöcsém, ha választó kerületünk, önt képviselőül megnyerni szerentsés lehet egyenesen engem: „Veress György ügyvéd u:p. Sepsi Szentgyörgy Arkoson” értesíteni, 's én annak folytán, mivel az értekezletnek, 's némileg a' pártnak is igénytelen elnöke a' további tén-
döket elfogom intézni és most.

A követjeletetés lényegéhez nem tartozólag igazolom az „ötsém uram” atyafiságos megszolitást, mint együtti beszélgetésünk eredményét, midön uram ötsém kérdé: „hát bátyámuramé, vagy öcsém uram? én l:ön/ 53 éves vagyok”, mire én: „én pedig 73” mire ön kimondta határozatilag: „tehát bátyám uram” bátyám uramnak öcsém uram inkább megfelel, mint a' máí divatos nagyságos, 's ki tudja minő czimek, és néhai Deák Ferencz sokszor mondá nékem kedélyesen, ne félj Gobe merta székelynek minden szabad= 's mü ma önt értekezletünk alkalmával székely nemzeti rokonunká ávatók bé, mi oly testvériséget jelent, hogy régi törvény eink szerént a' ha székely ember nek magvaszakadt: hagyatékát a' szomszéd öröklé — meg van tehát az adoptio — továbbá nem feledhetjük valodi sogorsági viszonyunkat sem, hiszen az én nagy anyám testvér vólt az ő nagysága nagy anyjával, 's ő nagysága fiu leány lévén (: profetta) a' férjet viszi magával nemzetiségibe. Végre ott van a' politikai elvrokonság — mind ezek oly jog czimek, mik igazolják az ötsém uram megszollitást, — 's mint ilyen ajánlom magamat ötsém uram atyafiságába, 's csak arra kérem istenemet, az önt nagyon tisztelő nagy székelyrokonsággal együtt: engedje nekünk azon szerentsét, hogy önt mint miénket szívünk-
höz szorithassuk 's ezen ünnepélyesség kéresztül vitelében

én lehessenek a' kereszt apa — ki magamot hazafiui rokon ér-
zeteibe ajánlva, egyszersmind szerentsés vagyok meg külön-
bötetett atyafiságos tisztelettel maradni

Kedves ötsém uram

alázatos szolgálja
Veress György

Arkos majus 9^{kén} 1881 —

850.

FRANKENBURG ADOLF — JÓKAINAK [1881. máj. közepe]

Kedves jó barátom! Somló Sándort, tehetséges vidéki
színészt, a ki a nemzeti színházban szerződötési célból
vendégszerepelni fog, szives figyelmed- és pártfogásodba
ajánlja őszintén szerető

öreg bátyád

[Címzés:]
Nagyságos
Jókai Mór
országgy. képviselő
úrnak
stb.

851.

JÓKAI — BERTHA SÁNDORNAK [1881. máj. 26.]

Le sousigné autorise M. Alexandre de Bertha de contrac-
ter des traités et des arrangements concernant ses oeuvres
avec les éditeurs français. — Il declare de vouloir leur sau-
vegardr[!] sous les droits acquis.

Budapest 1881 le 26 Mai

Maurice Jókai

Egy magyar nábob	40
Kárpáti Zoltán	40
Decameron magyar	100
Szegény gazdagok	40
Új földes úr	30
Mire megvénülünk	40
Szerelem bolondjai	40
Fekete gyémántok	50
Enyim, tied, övé	50
Egy az Isten	50
Névtelen vár	50
Pater Peter	12

852.

JÓKAY LAJOS – JÓKAINAK

[1881. jún. 23.]

Duna Radvány 23/6 1881.

Nemes Hazafi e cím<i>

Nélkülöz minden Czoffót
 De méhibe rejt minden jobbat!
 Ön ollan mint a nap,
 mely a homalyba iss ragyog.
 Vagy mint a gyémánt
 mely a mocsár iszapjába iss fénylik,
 mint a gyöngy, mely az örvénybe fo-
 gamzék, él és rejlik.
 Ön nem téveszti össze a bájós rózsát,
 a bogáncs tuskével.
 a természetest, a természet ellenessel.
 az erkölcsöt, a szenvedéllel.
 a serelmet, a kibéküléssel.

az édes anyát, a mostohával.
Kinek lant a kezébe,
Annak erény a szívébe.
Kinek dallama vonzó,
annak lelkülete égbe ható.

Jól eset sajgo szívemnek, hogy a komoly irat, nem torzítva, és nem vált a nevetség tárgyává a(terén) mely az egykori boldokokat helyettesíti, ámbár nem az eredeti iratomat, azért bátor voltam Nemes Hazafi ide mellékelve tisztelet tellyesen meg küldeni, mert nem (programot) hanem emlék iratot bocsájtottam a nép köze, mert annak nem program, kell, hanem erkölcs, mely azt vezesse az élet utain.

Fogadgya Ön nemes Hazafi méltó köszönetem elismerő kifejezését

Jókay Lajos

853.

VERESS GYÖRGY – JÓKAINAK

[1881. jún. 27.]

Kedves Barátom!

A mandatumod nállam a' legszebb rendben készen van, minthogy azonban én a' disz okmányokátadására kiküldöt bizottságba is bevagyok választva, az a' kérdés nem lesze terhedre, ha annak személyes kézbesítése ekkora t:i. Jul. 11–12re fog halasztatni, mert Pestre multhatatlanul felakarok menni – alkalmasént tudod miért –

Választásod a' lehető legszebb és ünnepélyesebb volt – ezért gratulálok neked, és gratulálok különösen a' választó

kerületnek, mert igazolva látom előre kimondott azon nézetet, hogy soha ennél, szebb, és értelmesebb választó kerületet nem láttál – üdvözöllek kedves nőd ö ngával és maradok a' rövid időni viszont látásra

SSzentgyörgy 27/6 881

őszinte barátod
Veress György

táviratilag értesíts belé egyezele!

854.

CSÁSZÁR BÉLA – JÓKAINAK

[1881. jún. 28.]

Kedves barátom!

A zsidó a nyomdai számlát Málík szerkesztő urral felhozták, hogy én ezen nyomdai költségekrőli kimutatást a végrehajtó bizottságnak terjesszem föl.

Én azonban oda utasítottam, hogy küldjék fel egyenesen Br. Podmaniczkyhez, annyival inkább, hogy én egyáltalában semminémü választási kiadásokról közvetíteni hajlandó nem vagyok.

A számláját a zsidónak igazoltam, hogy a Nemere a kimutatott napokon 4000 példányban küldetett szét, még pedig az erdélyi megyéken kívül N.Várad és Debreczen is részültek 100–100 példányban.

Hogy ez jelenlétemben espediáltatott, erről jól állok becsületemmel.

Ezt megírni szükségesnek tartottam.

Maradtam

Szerető barátod:
Császár Béla

Sztgyörgy 1881. 28/6.

KONCZ LAJOS – JÓKAINAK

[1881. júl. 8.]

Szombatfalva Julius 8^{án} 881.

Nagyon tisztelt Sogor Ur!

Háromszékről Nagy Borosnyorol testvérem Koncz Györgytől Levelet kaptam, melybe örömmel írja, mi szerént Ön meg ígérte hogy a' nyáron Kedves neje ő nagyságával őtöt Nagy Borosnyon meg látogatja — ha ezt meg teszik, énis bator vagyok fel kérni, hogy az alkalommal engemet is családomotis, Udvarhely Székbe Szombatfalván meg látogatásukkal tiszteljenek meg —

Szombatfalva a' Hejasfalvi vasut állomástól három orányi távolságra vagyok — ha minketis meg látogatásukkal Szerencsétetni kívánnának, méltoztat a' Székely Udvarhelyi telegraf állomáson értesíteni, hogy mikor lesznek Hejasfalván és én a' Kocsimot beküldöm

Adresem

Koncz Lajos földbirtokosnak

Szombatfalván
u.posta Telegram állomás
Székely Udvarhely.

Ez alkalommal Udvarhely megyétis a' közepébe Budvára alatt meg láthatják —

Én nem vagyok ön előtt egészen ismeretlen, mert egy Levelemmel a' mult télen felkerestem alkalmatlankodtam volt, én nem tudom annak következtében, de a' sikert a' mit akartam elértem —

In reliquo állandoul vagyok
Nagyon tisztelt Sogor Úrnak

tisztelő öreg Székely rokona
Koncz Lajos

Kedves Barátom!

Midőn jelen évi Junius 25^{én} a' választás Ilyefalván, a' legszebb rendel, 's legnagyobb lelkesüléssel — béfejeztetett, mig otthelyben a' meg bizo levél mellé a' most is ott található értesítéssel szándekoztam azt azonnal néked át küldeni, ebben Császár Bálint azon nyilatkozattal akadályozott meg, hogy illő lenne azt a' diszpolgári okmannyal együtt nagyobb ünnepélyességgel átadni személyesen annyival inkább mivel a' Tisza minister elnök ur megbízó levele is így fogna át adatni —

Mivel azonban a' minister elnök ur tegnap nagy ünnepélyességek közt már megbízó levelétis, polgári diszokmányát is már át vette nemtartottam többé helyesnek, 's indokolhatónak megbízó levelednek tovább magamnál tartani, ám bár el vagyok határozva, hogy a Sepsi Szent Györgyi küldöttséggel majd Augustus derekán én is személyesen tiszteleghessek — ezért van szerentsém a' megbízó levelet idezárni azon őszinte ohajtással: adja isten, hogy mig képviselőséget viselni kedved leend 's nevezetesen, mig jeleni választó kerületedet meg nem unod — megválasztatásod mindég oly ünnepélyes, 's egyhangu légyen mint a' mostani, és mostani megbízatásodat folytonos jó egésségben 's kitaro erélyességgel folytathasd.

Aminister elnök fogadtatásáról, 's közbeni ki mulatásáról nem irok semmit eleget irtak, 's fognak még irni avatottabb tollak az enyimnél — annyit mondok tsak, ott voltam én is. Földvárrol Szentgyörgyig kísértem, nem vólt fogadtatás a népesebb, 's talán fényesebb; a' tiédnél, én ugyan személyesen nem hallottam, hanem illetékes körökben beszél-

lik, hogy ő nmtga oda nyilatkozott volna, hogy szívélyesebb fogadtatást képzelni se lehet — 's nem hiszi hogy Váradon hasonló váraokozék rája — ezt hiszem, mert [az r ly-ra írva] óly nép mint a' székely ki annyira feltudja ajánlani egész valóját annak, kit tisztel és szeret, több tán nem is létez — hanem nem halgathatom el azon szerentsétlenséget mi előpatakon történt, 's hol ő nmtgát tsak az isteni gondviselés menté meg a [ráírás] szerentsétlenségtől — a' vendéglő előtti sétány utánna kétlépéssel beszakadt, 's vagy 40^{én} [!] zuhangtak be a' 1 1/2 méternyi mélységbe — 's szenvedtek láb és oldalborda betöréseket — nem akarom ezen szerentsétlenséget leirni, mert most könnyü abból bár minő capitalist tsinálni, 's megfogják majd azt is irni, hogy a' gonosz ellenzéki lapok, az egész eseményt ki gondolt bosszu, vagy isten tudja minek fogják tulajdonítani.

Én azt jegyeztem meg, midön semmi veszély nem vólt hogy nem jó ő nmtgának az ellenzékkal járni mert az mint ez eset bizonyítja törbe viszik előpatakán ugyan is a' birto-kosság nevében Székely Gergely nagy habaréki fogadta, 's ő vezette a' veszélyes helyre — de hála a' gondviselésnek nem lett semmi baja —

es most isten kedves barátom választó kerületed büszkeségire, a' hazajavára éltessen hosszason — 's hozzon közibünk mert az emberek várnak — ámbár itt is bé teljesedik bajos ígérni, 's te mégis ígértél, már nem tagadom a' teljesítés könnyü vagy bajos lépés de választóid mulhatatlanul várnak, 's várlak énis különösen ugy téged, mint kedves ösmeretlen rokonomat kedves nőd ő ngával, addig is pedig mig vagy így — vagy személyesen találkoznak nagy tisztelettem mellett maradok

Arkos 17/7 881

oszinte barátod, rokonod
Veres György

JÓKAI – ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[1881. júl. 31.]

Benke József született Erdélyben, Laborfalván Székely földön Tanult Nagy Enyeden, ott, mint theologus diák első eminens volt. Őt más legkitünőbb társával együtt a consistorium által kitiltatott; azért, mert a hajukat levágtatták, holott az akkori diákoknak hosszú hajat kellett viselni; Így jött ki Magyarországra, itt színészsé lett és katholizált. Első neje Györből volt, attól van Laborfalvy Róza leánya; később Miskolczon tanár lett, s mint nyugdíjazott tanár halt meg ez előtt 15 évvel Miskolczon. Tudományos képzettségű ember volt; sokat fordított francia klasszikusokból, a mely munkái most is meg vannak kéziratban. Második házasságából született Jozefa leánya, most Huray István főorvos neje. Tizenkilencz gyermeke közül, csak ez a kettő él.

Boríték: [sajátkezű]
T. Szinyyey József

úrnak

Sürgős

Helyben

[idegen kezű rákeltezés:] jul. 31. 81

TAHY GYULA – JÓKAINAK

[1881. aug. 2.]

Budapest 1881 augusztus 2 án

Nagyságos Jókai Mór urnak

Helyben

Van szerencsém tudósítani, hogy azon háromezer o. ért forintot, melyeket Nagyságod a Hon napi lapnak 1881 ik évi

II 1/4 évének deficitje fedezésére nekünk átküldött, a külön kiállított nyugta tanúsága szerint is — kezünkhöz vettük.

Tisztelettel maradván

Alázatos szolgája
Tahy Gyula
mint az Athenaeum pénztárnoka

859.

GR. WASS ÁDÁM — JÓKAINAK

[1881. aug. 4.]

Czege 1881 augusztus 4

Méltóságos Képviselő Ur!

Hirlapjaink, valamelyikének közelebbi számában örömmel olvastam, hogy Méltóságos Ur egy nagyobb szabású történelmi regényen dolgozik, melynek tárgyát II ik Rákóczi Ferencz korából meríti.

Ha ez így van (:adná az ég hogy igaz legyen:) azon esetben én mint egyike számtalan ismeretlen tisztelőinek, bátor leszek a legnagyobb készséggel és tisztelettel felajánlani családi levéltárunkból — melynek ugyan rendetlen öre vagyok — több rendbeli a dicső fejedelemnek ama korra vonatkozó *missiliseit, hadi rendelvényeit és proclamatioit* stb: stb: melyek főként az Erdélyi hadjáratra vonatkoznak és részszerént egy akkora élő és a fejedelem feltétlen híve és ama kornak egy jelentékeny tényezője Czegei Wass Dániel Doboka megye főispánja és Kolozsvár várossának főkapitánya az én szülő nagatyámhoz vannak intézve stb: stb:

Lehet hogy Méltóságod már talán bőségében van ama kor adatainak, azonban ha gondolja, hogy hát ha ezek között is található használható történelmi *anyagot*, úgy én kész örömmel szolgálnék azoknak *eredetiben megküldésével* közlésével (:ad fideles manus:)

Igaz ugyan, hogy korrajz és történeti regényekben nem keresünk szigorú történeti igazságot (:jo hogy nem halja ezt Deák Farkas barátom:), de még is ha a regény kronológiai igazsággal s egy egy eredeti missilissel van spékelve, az érdek kétszeres: habár a nagy Romai költő kegyes engedélye szerint „Pietoribus atque poetis quidlibet audendi, semper fuit aequa potestas”

Kivánalmához képest csekélységem készen áll, nagybecsű rendelkezésére. —

Fogadja a Meltóságos Ur az én kitünő tiszteletemnek nyilvánítását, melyel maradok ismeretlenül is

kész barati szolgája
Grof Wass Ádám

lakásom és u:p: Czege
(:Erdély:)

860.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1881. aug. 8.]

Kedves Sándorkám

Itt küldök százötven forintot, többet nem tudok, majd ha hazakerülök, kipótolom a hiányzót, oszd fel magad és Tahy között. — Ezt a Domahidy féle levelet, a váltóval együtt add át Sándornak, járjon el benne, s küldje aztán vissza a levél értelme szerint.

Azután: az én czimemre küldjön Sándor, nachnahme mellett két hordó hydraulikus cement<e> meszet, reparaturákra kell (meg ne ijedj, hogy *épitetek!*): minél előbb.

Mi mind jól vagyunk, csókolunk mindnyájatokat Károly bátyámmal együtt

szerető bátyád
JMór

BFüred 1881 $\frac{8}{8}$

Kedves Sándorkám,

1. Köszönöm az ebédet; nem veszek részt benne. Olyan bajom van, hogy Dower port kell szednem.

2. Küldök ime 50 ftot a hiány pótlására.

3. Ha te azt hiszed, hogy én azt az 1300 ftot, a mit a fđhittel-intézettül kapék, elkártyáztam, hát nézd át az ide mellékelt rubrikát, s meglátod, hogy mire adtam ki. — Pénzt most a német kiadómtul kaptam, innen az 50 ft. Tehát lásd.).

4. Itt a regény vége. Azután meg a jövő regénynek a bejelentése. [a szó ráírással is javítva, az *n* beszúrás fölülről]

5. Kérek, izenj oda Schwartzhoz a Lloydnál, hogy mennyire van már a fordítással: küldje el, ha készen van, én meg az <addigi> azontúl elkészültet küldöm el majd neki, ha tudom, hogy hová?

6. Sándor vegye meg számomra Lauffer Vilmosnál a Nagyszombati harczok Thaly Kálmántol s küldje el.

7. Szintén küldjön nekem Seefehlnertől véve egészen ilyen minisztervelin papiroost hat konzot.

8. Ha a Sepsiszentgyörgyiek eltalálnak jönni Pestre, s ott keresnek, mond meg nekik, hogy én most oda nem mehetek, mert német hasam van. Ellenben őket igen szívesen látom itt Füreden s táviratoztasd meg, mikor jönnek, hogy itt szál-lásrol és egyébről gondoskodjam számukra.

9. Ha a majorosunk rendelkezik már érett ringlott [betoldás fölülről] szilvával, a pirossal és érett paradicsommal, azt elküldheti, mert itt utóbbi ritkaság.

10. Szintén azt a ferslagba pakolt kandallót kinn az udvaron, jól leszegezve vitesse le Józseffel és küldje el Füredre.

11. Az apró bajokat leszámítva, mindnyájan jól vagyunk,
kivánunk nektek is hasonlót, apró bajok nélkül.
Csókolunk mindnyájatokat

Szerető bátyád
J Mór

862.

JÓKAI – MOLNÁR ÁDÁMNAK

[1881. aug. 16.]

Kedves régi jó barátom

Azért nem válaszolhattam korábban kedves leveledre, mert beteg voltam, feküdtem, ma utazhattam először az ágytól az íróasztalig. És így huszadikára én Komáromba nem juthatok el. Pedig alig lehetne rám nézve nagyobb gyönyörűség, mint együtt lehetnem Veletek, azon néhány kortársal, jó barátal és rokonnal, a kik az édes mult időkre még velem visszaemlékeztek; — felkeresni hajdani magamat az új nemzedékben; — leróni a tiszteletadóját [!], a mivel a minden tekintetben becsülésreméltó Komárom közönségének, mint a város szülötte mint költő, és mint hazáját féltve szerető politikus tartozom: — és ami fődolog, megtudni azt, a mit eddig nem tudtam, hogy hol születtem? Mind ezt keresztülhúzta egy irigy járvány s most a komáromi út helyett rajtam van a nagy China-utazás, t. i. [!] nem én Chinába, hanem a China én belém.

A Komáromi Lapoknak is kigondoltam valami emlékiratát az ifjúkori időkből; de most azt sem tudom papírosra tenni, a szemem zöldet lát, a fülem alig hallom, a mit írok: mihelyt olyan állapotban leszek, hogy egyik gondolatot a másikhoz tudom ragasztani, elküldöm neki az apróságot.

Azt is megigérem, hogy még ez évben lemegyek Hozzá-

tok, egy baráti ölelésre, mihelyt időm és egészségem engedi. Addig pedig légy szives mind azokkal, kik a szeretetteljes kitüntetés által nekem azt a jutalmat előlegezik, <hogy> a mit más halandó csak holta után szokott elérni, legforróbb hálám kifejezését közölni. Isten tartson meg Benneteket s áraszsza Reátok és Városunkra legjobb áldásait.

B.füreden 1881 Aug 16^{án}.

szerető barátod
Jókai Móricz

863.

LEON GODZIEMBA – JÓKAINAK

[1881. aug. 27.]

Jaśnie Wielmożny Jubilacie!

Były członek Delegacyi Jubileuszowej z r. 1879 z B. ośmiela się złożyć pierwszą część swej pracy, która na Uroczystość ową była przeznaczoną, a dopiero teraz świat zobaczyć mogła własnym Kosztem — prosząc najuprzejmiej o laskową tejsze ocenę. W miarę wychodzenia I, III etc. Tomów różnej tresii pracy rymowanej, ośmielę się również nadsyłać.

Najniecześniejszy sługa
Leon Godziemba (Węgliński...)

Kraków 27/8 1881
(Ul. Karmelicka N. 161.)

LEOPOLD RILLA VON SACHER-MASOCH – JÓKAINAK

[1881. szept. 7.]

Leipzig, den 7. September 1881

Sehr geehrter Herr!

Mit dem 1. Oktober erscheint hier eine große internationale Revue, unter meiner Leitung, welche in dieser Zeit nationaler und religiöser Hetzereien und Exzesse die schöne Aufgabe erfüllen soll, ein geistiges Band der Versöhnung von Volk zu Volk, von Kirche zu Kirche zu schlingen.

Ich hoffe auf den besten Erfolg, da ich mir bei allen gebildeten Nationen und ganz besonders in Paris große Sympathien erworben habe, bei Protestanten, Katholiken, Griechen und Juden gleich gut angeschrieben bin und meine Verleger in jeder Beziehung der großen Aufgabe gewachsen sind.

Ich lade Sie hiermit herzlichst ein, an unserem kosmopolitischen Unternehmen kräftig mitzuarbeiten und bitte Sie dringend, uns den ersten Beitrag schon bis 1. Oktober hinzusenden.

Was ich besonders wünsche, sind kleine originelle Novellen im Umfange von 500-1000 Zeilen, die in einem Hefte abzuschließen.

Mit besonderer Hochachtung
Dr. Leopold Rilla von
Sacher Masoch

Ich bitte um eine in ungarischer Sprache nicht publizierte Originalnovelle. Übersetzung besorgen Sie selbst. Als Honorar erlauben wir uns Ihnen 20 Pfennig pro Zeile anzubie-

ten, Zahlung nach Abdruck. Ein Halbjahr nach Abdruck steht die Novelle zu Ihrer Verfügung. Die ungarische Wissenschaft wird gleich in den ersten Heften sehr gut vertreten sein durch Vambéry und Schwartz Gyula.

Wir haben in den ersten Heften Beiträge von Daudet, Mme Adam, Ouida, Darwin, Renan, Carl Vogt, Schleiden (Nachlaß), Bluntschli, Castellan [?] usw.

865.

MOLNÁR ÁDÁM – JÓKAINAK

[1881. szept. 22.]

Mélyen tisztelt nagy Hazafi
szeretett Barátom!

Lélek emelő ünnepet ült Komárom város közönsége folyó évi Augustus 20^{ik}án, méltót Hozzád az Ünnepelthez.

Komárom sz. kir. városa, azon emlék táblával, mellyel szülőházadat megjelelte, feldiszította magát s biztosította egyszersmind, hogy azon büszkeségének alapja, hogy Téged első sorban magáénak vallhat, soha vita tárgyát ne képezhesse.

Sajnos, hogy e fényes Ünnep díszítményeiből alig adhatunk át egyebet, mint a Neved dicsőítésére felállított emlék táblára illesztött koszorúkat; mely koszorúk virágai elvesztették ugyan már színöket és illatjukat, de potolja mind ezt azon biztosítás, hogy Irántad érzett tiszteletünk és szeretetünk, hervadhatlan virágai soha változás alá nem esnek. És ismervén nemes Szivedet, nem kételkedhetünk a fölött, hogy a komáromi iparos ifjak által készített ládát — habár ez nem egyéb mint a komáromi asztalosok különleges kiviteli áru czikkét képező „tulipános ládának” disz kiadása, s így, mint kézmű ipari készítmény, nem felel meg a kifej-

lött műzslés igényeinek — az ebben elhelyezett koszorúk és fényképekkel együtt kedves emlékül fogadod. —

A sajtóságos ládára nézve — kegyes engedelmek kikérése mellett — az Irántadi tiszteletből azt készítők kifejezett kívánságához képest, azt jegyezvén meg: hogy mint a hajdankori frigyláda, az isten és az izrael népe közötti szövettség jeleül szolgált, s őriztötött a szentek szentében, úgy legyen ez „új szövetségi frigyláda” a Köztud és Komárom város összes lakossága között fenn álló kölcsönös vonzalomnak, igaz szeretetnek jelképe; és valamint Izraeliai a régi frigyládjában leg becsesebb szent irataikat tartották, tartsd Te is emez új frigyládjában azon nagy becsű kézírataidat, melyekből az egész világra oly mérhetlen haszon; Reád s a házára annyi fény és dicsőség háramlott... Ha az új frigy láda nagyobb, mint az ó szövetségi volt, ennek oka alig lehet más, mint hogy a Zsidók által féltett szentíratok mennyisége, így század részét se tehetné azoknak, melyeknek elhelyezésére a jó komáromiak az új ladját szentelték. —

Hazaifui üdvözetem s kiváló tiszteletem őszinte kifejezési mellett vagyok és maradok

szeretve tisztelő barátod
Molnár Ádám
úgy is mint az ünnepélyt
rendező bizottság elnöke.

866.

JÓKAI — ISMERETLENNEK

[1881. szept. legvége]

Küldöm a Regényt, Kérem a Hummel Sándort délután hozzám kifárasztani. Beteg vagyok, nem mehetek sehová, Sándortul majd küldök Szabó Endrének, a mit I^{ben} szokás küldeni.

Jókai Mor

81. IX v X.

867.

A FIUMEIEK – JÓKAINAK

[1881. okt. 15.]

[A távirat – valószínűleg olasz nyelvű – eredetije ismeretlen.]

868.

KÜLLEY EDE – JÓKAINAK

[1881. okt. 16.]

Budapest 1881. okt. 16.

Mélyen tisztelt Barátom!

Gyöngélkedésed miatt, melyért őszinte részvételem ezenél kifejezem, nem lévén szerencsés nálad személyesen tiszteletemet tehetni, bátor vagyok – sógorném Dr Fromm Pálné látogató jegyére, melyet kétségkívül megkaptál, hivatkozálag – jelen soraimmal alkalmatlankodni, hogy ismét kérjelek, miszerint engem Pauler és Tisza minisztereknek ajánlani kegyeskedjél.

A Curia mindkét osztályánál, melynek legfőbb ítélőszéki osztályánál én különben is mint kiegészítő kir. táblai bíró alkalmazva vagyok, több rendes bírói állomások üresedésben lévén, ezek egyikének elnyeréséért folyamodtam.

Ne vond meg – kérek alássan – tőlem hatható pártfogásodat. Jó lélekkel biztosíthatlak, nem érdemetlen kéri azt ki nem annyira az ő, mint családja, gyermekei számára

Ezerszer bocsánatot kérve, a miért ismételve alkalmatlankodom, és tiszta szívből kívánva, hogy mielőbb ismét a legjobb egészségnék örvendjél, maradok

mélyen tisztelő barátod
Külley Ede

JÓKAI – ISMERETLEN MEGHÍVÓJÁNAK [1881. nov. eleje]

Hochverehrter Freund!

Auch das Glück kommt nicht allein, selbst an einen Freitag nicht. — Jetzt bekommen wir eine Einladung zum Diner auf den 4. vom Herrn Minister X. — Und da es doch selbst den eifrigsten Verfechtern des Dualismus nicht zugemuthet werden kann, daß sie an einem Tage an zwei Mittagshalen Theil nehmen sollen, so sehen wir uns gedrungen an Sie diese Kollektivnote abzusenden, worin wir Sie freundlichst ersuchen, Sie mögen die Mahl treffen, welche von den beiden Alternativen leichter einführen soll: ob es für Sie möglicher ist, die hochgeschätzte Frau Gemahlin davon zu überzeugen, daß wichtige staatliche Rücksichten ein Virement der Freitagsgenisse auf einen Donnerstag erheischen — , oder aber, daß wir Se. Excellenz darüber kapazitiren, daß er sich statt unser zwei andere Gäste assentieren lasse?

Wir bitten Sie darüber zu entscheiden und das Resultat uns mitzutheilen, ansonst müßten wir mit 70 Perzent beim österreichischen und mit 30 Perzent beim ungarischen Diner partizipiren.

Unsere ergebensten ... Ihr
Jókai Mór & Komp.

Igen tisztelt Úram Bátyám!

Az előpataki jupon — ez alkalommal is — megtartottam a bizalmas megszólítást, pedig talán helyesebb lett volna a rangszerű megszólítást tenni, miután most mint kérő, kérelmező járulok Igen tisztelt Uram-Bátyámhoz, a képviselőnkhez...

Pályáztam a kézdivásárhelyi kir. törvényszéknél üreseésben lévő birói állomás elnyerhetéseért. A kérvények a kézdivásárhelyi kir. törvényszék által e hó 28–29-én fognak az Igazságügyminiszterhez felterjesztetni. Leszek-é onnan ajánlva vagy nem? erről tudomással nem bírok; reményem hozza kevés, mert miként igen tisztelt Úram Bátyám itt léte alkalmával is értesült — a törvényszéki birói kar ellenzéki szellemü lévén: én mint 3 próbás kormánypárti candidálatásomra alig számíthatók.

Qualificatiom — a legkitünőbb; hasonlóval egy pályázó sem bir, mert már elméleti bizonyítványaim az érettségítől elkezdve az utolsó államvizsgáig minden vizsgálati tantárgyból a legkitünőbbek. Van ügyvédi oklevelem s ezenkívül már 1875-től kezdőleg vagyok itt S.-Szentgyörgyön albiró. Tehát mellőztetésem nem lenne jogosult és meg lehet győződve Uram Bátyám, hogy pártfogásáért nem is folyamodnám, ha arra méltatlan lennék...

Pótsa főispán is irt érdekemben Tisza miniszterelnök úr ó excellentiájának, mert Igazságügyér ur ó nagyméltósága ajánlatait mellőzni szokta.

Én Úram Bátyámba bizom és alázatos tisztelettel kérem: kegyeskedjék pártfogása alá venni és kineveztetésemért illetékes helyen szót emelni.

Azon reményben, hogy kérését egyik kiváló tisztelettel vi-
seltető választójának contravertálni nem fogja alázatos tisz-
telettel maradok

Igen tisztelt Úram-Bátyámnak
Sepsi Szentgyörgyön, 1881. 23. 11.

legkissebb szolgája
Geréb János

871.

VÉREI JÓZSEF – JÓKAINAK

[1881. nov. 23.]

/Névjegy/

Tisztelt barátom!

Hegedüs azt mondja, hogy ha mára nem szerez kihallga-
tást ugy ez idénre alig ha el nem kestünk

Tisztelő hive
V

23/II 81

872.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

[1881. nov. 26.]

Kedves bátyám

A feleségem szépen kéret, hogy Bálinttal együtt légy ke-
gyes holnap, vasárnap, velünk ebédelni, 1 órakor az idő
Szives örökös üdvözetem mellett

Bpest 1881 Nov 26

igaz atyafia
Jókai Mór

ÉCSY LÁSZLÓ – JÓKAINAK

[1881. nov. 27.]

B-füred Nov 27. 881.

Kedves Móriczom!

Kedves soraid s a' ben foglalt 10. ftal megkaptam; már Nov. elejin kivette a' 10 ftot a' Kalaposné, mit szívesen adtam nékie – a fűgék becsinyállásához adtam trágyát, a' Rozsák mind bevagnak kötve 's pedig allol vattával, fellül Zsuppal, tehát rendbe van már most minden, mit lehetett, lehajtott a' Rozsák közül szép lassan, hogy elne törjenek hát csak nem jösz füredre? a' jó időben lehetne fákat ültetni – úgy hiszem Okber 10ⁿ eljössz mire mind szeretet ház igazgató tanács tagja [beékelés] meghiva is vagy, ekkor Molnár Aladár Ur helyett elnök választás foglenni, úgy hiszem Szilassy Aladár Ur is eljön obér 10. délután 2. orakor leszen a' gyűlés, reggel megindultok, 1. orakor ide érsz ebédelünk nálam, 4. orakor a' választás megtörtént, a' kerted és házad környékit megnézed vasárnap ha akarsz ebéd után vissza mehets Pestre – és láttuk egymást, és kü beszéltük magunkat – Nsgs nőd kezét csokolva a' bájtjeljes Roza művésznét üdvözölvén vagyok András, Sándor [beszúrás] és Antikam ügyét nagy hatalmadba ajánlo

Bécsi jó német bajtársainkat miért nem animáltad, jöjjenek füredre, a' jóbalatoni fürdők használatara.

hü barátod
Étsy László

Kedves Móriczkám!

Amint az ide mellékelte levelléből láthatod Fenyvesy ugyan csak rájuk ijesztett a pápai színház bizottsági urakra. Én ugyan bizton hiszem, hogy meg irod az ohajtott *prológot* miután Etelkétől még mikor pestről megjöttek hallottam; hogy Sándor ugyan elfeledett neked szólni a' pápaiak kérelméről – no biz az nem is csoda annyi mindenféle elfoglaltatás közt – de a' mént ők t.i. Marisom és Etelkénk előtted említették akkor egész szivességgel mondtad „irok hát hogy ne irnék” – persze azóta bizony neked is elég módod volt nem gondolni a' pápának irandó színház megnyitási prológra – az a' Fenyvesy meg az isten adta habarékossa nem merészelt – ugy látszik – hozzád közeledni valami kéréssel, az itteni intézők pedig egész nyugalommal várták tőled az ohajtott prológot, abban a' boldog hitben élve, hogy Fenyvesy rég elvégezte nálad a' kérelmezést. Én bizonyos vagyok benne, hogyte az én külön kérelmem nélkül is megírod, de hát az ért még is csak kérlek én is, tedd meg még pedig ugy: hogy *itt* kilehesen nyomatni az ünnepélyre megjelenő, és a' színházi diszítésekre árusítandó *lapban*

Magunkról ezidőszerint hála istent irhatok mind férjem mind a' magam állapotunkra nézve, én ugyan a szobából sem igen merek kilépni, de férjem már letzkékre is eljár, bár meg gyenge a' nagy betegség miatt, szives üdvözetét küldi, én is csókollak tégedet és Rózakat, reményilem *fölösleges* kérelmemre ha szükség nincs is, de legalább meg teszed azt hogy ezeket az *itt* kétségbe esett urakat megvigasztalod *pár-*

szó bizonyos ígéreteddel – sürgönyözz kérlek csak annyit:
hogyan lesz *prológ* – úgy é megteszed?

Isten veled ismételve csókol szerető testvér nénéd

Eszter

875.

RÁKOSI JENŐ – JÓKAINAK

[1881. dec. 2.]

Tisztelt barátom! A „Függetlenség” tegnap egy hirt közölt rólad, melyet a „Hon” esti lapja megczáfolt. A nevezett lap ma főntartja híret s két íróra hivatkozik, kiket egyébiránt hajlandó megnevezni is. Nem tudom, megkérdeztétek-e ez iránt. Minthogy azonban a mi nálad tett látogatásunk – az enyém és Csukásié – végzetesen összeesik e hírrel s én nem tudom, kik látogattak meg párosan ugyanez időben téged, s minthogy továbbá nem tudom, érdemesnek tartottad-e a „Függetlenség”-ből megtudni a kérdéses két író nevét, alkalmat veszek magamnak arra a kijelentésre, hogy az a hír tőlünk nem származik. Én, s állítása szerint Csukássy is, arról is, a mit nálad láttunk és hallottunk, csak legintimusabb körünkben beszéltünk; arról, a mit nem hallottunk, értvén különösebben a fiúmei hivatalt – még ott sem. Meglehet e sorokra nincs is szükség, de én mégis végtelenül röstelném, ha bármely indiskréciónak vagy illetlenségnek csak az árnyéka is rám esnék, ezért kérlek vedd tudomásul.

Ószinte tisztelettel stb.

Budapest, decz. 2.

Rákosi Jenő.

Tisztelt barátomnak e szivességét köszönöm, s hogy magam nem siettem valami nagy czáfolgatással előállni, arra a hirre, hogy a kormány engem egy fiumei kormányzósági tanácsosi állomásra akar kinevezni, s én azért lemondok regényírósról, képviselőségről, minden eddigi működésemről, ez csak azért volt, mert nem képzelek olyan jámbor embert, a ki ezt elhiszi. Ha nagyon töröm rajta a fejemet, honnan keletkezhetett ez a furcsa hir, azt gyanitom, így volt az: a **trieszti biztosító társulat** részvételével alakított **általános takarékpénztár**, melynek részvényese vagyok, megválasztott **igazgatói tanácsosának**, ezt meghalotta [!] valahol két ur, (különben minden hirlapban benn volt) míg ez elmondta másik két urnak, lett Triesztből Fiume, biztosító társulattól kormány, igazgató tanácsosból kormányzói tanácsos, s így lettem én fiumei sindaco! — Viczcznek igen jó, magam is eleget nevettem rajta, de a szerzőségében nincs részem. Ennyire nem szoktam még a „jó” barátaimat sem felültetni. — Ne tessék még örülni, nem megyek el sehová.

Jókai Mór.

Igen tisztelt s szeretett Móricz bátyám!

Ime, megérkezett az én zaklatásom órája is, pedig jól tudom, hogy kedves Móricz bátyámnak — egyéb gondjait, bajait nem is véve számba — igen igen sok drága idejét lop-

ják el és sokszor meg is keserítik az ilyen kérelem-félék; de miután szíves ígéretét bírom, hogy ügyemben segítségemre lesz: mellékelem folyamodványomat azon kérelemmel: legyen oly jó és, ha csak teheti, nyujtsa át személyesen Trefort miniszter urnak. E folyamodvány egy másik példánya a *rendes hivatalos uton* ment fel az oklevéllel s azt meg kellene előznie ennek a folyamodványnak. Ha ez alá lesz írva, akkor ki lehet azzal a másikkal cserélni könnyen.

Még egyet! Igen lekötelezne, ha (feltéve, hogy az ügy jól dől el) Szász Károly is tudna róla, mert nem akarnám, hogy a dolog úgy tűnjék fel: mintha az ő *háta mögött* történt volna, annál is inkább, miután pártfogásáról ő is biztosított.

Bocsásson meg e zaklatásért. De ha a mai világban oly nehezen lehet előre haladni! s különösen az ilyen magamféle csöndes embernek, a ki szűkebb körben lárma nélkül működöm, ügyetlen is vagyok s éppen nem ismerem az ilyen hivatalos eljárások sok fonalú fortélyait.

Legyen segítségemre, még egyszer kérem; hálás leszek érte tiszta szívvel, igaz szeretettel.

Nóm őszinte üdvözlétéhez, a magam kiváló tiszteletét s nagyrabecsülését csatolva

maradok

lekötelezett híve
Endrődi Sándor

Nagy-Várad, 881 3/12

878.

SAMARJAY KÁROLY – JÓKAINAK

[1881. dec. 3.]

Kedves barátom!

Talán még emlékezel azon kellemes estélyre melyet 1879 aug gán a pozsonyi vár-rom falai között töltöttünk.

Ugyan az nap délután a vaskút (Eisenbrünnel) völgyben és a Murman magaslaton is megfordultunk.

A vár több részleteit s az említett pontok fényképeit mellékelve küldöm.

Szeretettel ölel

Pozsony 1881
dec 3án.

régi hived s tisztelő rokonod
Samarjay Károly

879.

NEY FERENC – JÓKAINAK

[1881. dec. 4.]

Budapest, 1881, decemb. 4.

Tisztelve szeretett
Régi Barátom, Mór!

A legújabban fölmerült kacsók szárnycsattogásának hatása alatt meg nem állhattam, hogy tegnap a melléklapon följegyzett kis epigrammot ne rögtönözzem.

Fogadd szívesen, Hozzád való ragaszkodásom jeléül.

Ha érdemesnek tartod akárhol való közlését is, köszönettel veszem. Ha nem: marad csupán hü baráti emlékezés.

Tisztelő barátod
Ney Ferenc

[A 3. oldalon:] *Jókai Mórnak*

Mit Rólad mondtak s műveidről eddig, az annak,

A mi Te benned van, tüköre, másolata.

Most mondják, hivatalt vállalsz. Nyilván csak az okból:

Hogy most már ők is mondjanak – *eredetit*.

Ney Ferenc

MEDGYES LAJOS – JÓKAINAK

[1881. dec. 7.]

Tisztelt barátom Ur!

Ezennel küldöm Petőfi életiratára vonatkozólag Déezsi át vonulását 1849-ben, a velem való társalgását, ki ekkor engemet felköresett [a „kö” beékelés]

A Hon tárczájából olvastam nevémet, ki még élek.

Elsőbben is a Hon tárczájába kívánom közleni az iratomat. Az után tegyen vele barátom Ur a mit jónak lát, csak-hogy tudjak a cikk sorsáról.

Isten adjon barátom Úrnak hosszú életet, hogy szép regényeivel növelje a nemzet dicsőségét itt [két sor közé írva] és az egéz muvelt világon.

Fogadja forró üdvözetemet! Vagyok

Tisztelt barátom Úrnak

hazafi tisztelője
Medgyes Lajos.

Dées 1881. December 7.

[Címzés:] Tekintetes *Jókai Mór* Úrnak mint a Hon tekintetes szerktőjének tisztelettel Budapesten

VÉREI JÓZSEF – JÓKAINAK

[1881. dec. 8.]

Igen tisztelt barátom!

Okom van azt óhajtani, hogy az az audientia *mielőbb* meglegyen. Ha tehát oly szives akar lenni hogy közbenjárjon, ugy kérem, tegye meg *mielőbb*

Tisztelő barátja
Vérey

XII/8 81

[„Levelező lap” feliratú levélpapír]

Nagyságod Ur!

A Pápai állandó színház azon kiváló szerencsében részesült, hogy az első szó, mely benne elhangzott, Nagyságod nagyhatású költeménye volt; nagy kitüntetés volt ez, a színház megnyitási ünnepélyére, 's nagy horderejű a színház jövőjére.

Avatott tollak lelkesedéssel hirdették azt az összes sajtóban, 's érzi, 's tudja azt mindenki, — százak, a kik hallották, 's ezrek, a kik olvasták, — és nekünk alig marad hátra egyéb, minthogy hálás köszönetünket nyilvánítsuk azon nagymérvű szivességért, azon nagybecsű adományért, melyet így, 's ilyen értékben csak Jókay Mór adhatott nekünk, és a hazai színügynek.

Fogadja Nagyságod Pápa város közönsége, és a színház részvénytársaság nevében legmélyebb tiszteletünk, 's hálás köszönetünk nyilvánítását, 's engedje ujabban is megerősítettnek tudni azon kapcsolatot, mely Nagyságodat emlékeiben Pápa városához fűzte, és fűzi.

Hazafiui üdvözléssel maradván
Nagyságodnak
Pápán, december 12. 881.

alázatos szolgái
KissLászló
igazg. vál. elnök

Woita Jozsef
Szvoboda Vencel
Antal Gábor
Galamb József
Mészáros Károly

HorváthLajos
Voyta Adolf
Tóth Lajos
Gaál Lajos

883.

JOZEF DERNJAČ – JÓKAINAK

[1881 vége–1882 eleje]

Hochgeehrter Herr!

Nehmen Sie beiliegende Arbeit freundlich entgegen von Einem, dem Ihre Werke schon so viele frohe Stunden bereitet, und der es immer bedauert hat, die herrliche Schilderung des Waagthales in „Zweimal sterben“ wegen Unkenntnis der ungarischen Sprache nicht im Original genießen zu können.

Gleichzeitig erlaube ich mir Ihnen vom Redacteur der Zeitschrift für bildende Kunst, Herrn Professor v. Lützwow viele Empfehlungen zu übermitteln.

Mit vorzüglicher Hochachtung
Euer Hochwohlgeboren
ergebener
D. Jozef Dernjač
Scriptor an der Bibliothek der k.k.
Akademie d. bild. Künste, Wien
I. Schillerplatz 3.

884.

AZ ILYEFALVI IFJÚSÁGI ÖNKÉPZŐKÖR – JÓKAINAK

[1882. febr. 19.]

[távirat]

Ifjúsági önképzőkörünk mai napon mint Nagyságod születésnapján becses személye iránti határtalan tisztelete kifolyásául diszgyűlést tart, ez alkalomból kérjük az egék Urát,

hogy drága személyét a haza és a nemzet felvirágoztatására
még sokáig boldogon éltesse. Az önképzőkör nevében

László Lukács
elnök

[Címzés:]
T. Nagyságos Jókai Mór Úrnak
Magyarország koszorús
költőjének Bpest

885.

SIMONFFY IMRE – JÓKAINAK

[1882. márc. 1.]

Jókai Mór urnak,
mint a Petőfi-társaság elnökének

Budapesten

A Petőfi-társaság, mely rövid fennállása óta már oly tevékeny és sikeres működést fejtett ki a magyar nemzeti irodalom művelésében, az irodalom népszerűsítését tűzvéni ki feladatul, egyik közelebbi ülésén azon határozatot hozta, hogy felolvasó üléseit nemcsak a fővárosban, hanem időnkint vidéken is fogja tartani. Szerencsésnek nevezné magát Debreczen városa, mely mindig kegyelettel és meleg érdeklődéssel viseltetett nemzeti irodalmunk mozgalmairól, ha a Petőfi-társaság legelső vidéki ülésének helyéül városunkat választaná. Engedje meg tehát nagyságod, hogy a Petőfi-társaságot városi tanácsunkkal egyetértve városunk nevében igaz magyar vendégszeretettel meghívjam, méltóztassék f. évi május vagy június havi felolvasó ülését Deb-

reczenben megtartani és pedig, ha lehetséges, oly időben,
mikor a főiskolai tanuló ifjúság itthon van.

Kiváló tisztelettel maradván,
Debreczenben márczius 1-én,
Simonffy Imre
kir. tanácsos, polgármester

886.

JÓKAI – BR. WCLASSICS GYULÁNAK

[1882. márc. 16.]

Kegyelmes Uram
kedves barátom

Valami alkalmatlan rheumatikus baj gátol, hogy a mai
örömnapon jelen lehessen abban a fényes társaságban, mely
üdvkívánataival illusztrálja estélyedet. Legyen azok közé so-
rolva az enyém is: mint legcsendesebb, de legigazabban ér-
zett szívbéli ohajtás: hogy jutalmazza meg az Ég a Te gyer-
mekeidben azokat a magas érdemeidet, a mikért e Haza
adósod maradt.

Kérlek légy kegyes, őszinte hódolatom szerény kifeje-
zését, és őszinte szerencsekívánataimat átadni Kegyelmes
aszszonyomnak, és az én fölöttébb tisztelt pártfogónémnak,
kedves Leányodnak; — melyhez részemről egy kis önzés is
járul: — most már majd szabad lesz Neki az én regényeimet
is olvasni. Áldás kísérje, fogadja minden utaiban!

igaz tisztelő hived
Jókai Mór

Budapest 1882 Mart. 16

Nagyságos polgármester ur, igen tisztelt uram!

A szives meghívás, melyet nagyságod Debreczen város közönsége nevében a Petőfi társasághoz intézett: megörvendeztetett minket. A nagy magyar város, mely a nemzeti műveltségnek évszázadok óta jeles főiskolájával ott a sik magyar Alföldön, vezére, derék magyar népével a nemzetiségnek hatalmas oszlopa: a meghívással ujjab tanúságot tett arról, hogy rá tudja tenni ápoló, melengető kezét arra a szivre, melynek minden dobbanása a hazáé — az irodalomra. A „Petőfi-társaság” örömmel vette a meghívást, annál is inkább, mert Debreczennél alkalmasabb és méltóbb helyet keresve sem találhatott volna vándor-felolvasógyűlésének megnyitására, és nekünk, a magyar irodalom közharczosainak ünnep lesz az, mikor az önök körében megjelenhetünk, ott megtarthatjuk felolvasó gyűlésünket; mert az önök irodalomszeretetétől társaságunk minden tagja ujjab lelkesedést fog nyerni a további munkálkodásra. Elmegyünk az önök városába, és elvisszük oda szívünk meleg érzéseit, lelkünk igaz gondolatait, hogy egyesüljünk önökkel szivben és lélekben, mint hű testvéreinkkel, mint a magyar irodalom lelkes támogatóival, a kik kezet nyujtanak nekünk buzdításul, hogy magunk elé tűzött célunk felé, a magyar irodalom nemzeti irányba való művelése által egy lépéssel tovább jusunk. Társaságunk egyelőre mélyen érzett köszönetét nyilvánítja nagyságodnak s nagyságod által a nemes város közönségének a szives meghívásért. A további teendőkre nézve társaságunk titkára és társaságunknak Debreczenben lakó tagja, Vértesi Arnold fogják nagyságodat tiszteletteljesen fölkeresni.

Fogadja nagyságos polgármester ur kiváló tiszteletem mellett hazafias üdvözetemet.

Budapest, márc. 22.

Jókai Mór,
mint a „Petőfi-társaság” elnöke

888.

HERMAN OTTÓ – JÓKAINAK

[1882. márc. 30.]

Budapest 1882. márcz. 30.

Kedves barátom!

„A Schulverein fölsülése” című dráma utolsó fölvonásának legvégén egy kis görögtüzet szeretnék gyújtani; fele részben pozsonyi, fele részben sopronyi Kraxelhuber salétromból és büdöskőből keverve, ohajtanám.

Pozsony végett már szoltam is neked — ez a legnehezebb.

Én ott az öreg Samarjay Károlyt ismerem s Prileszky Tádé azt mondja, hogy van befolyása a pozsonyi németeknél is; legott irtam is neki.

Tudván azt, hogy Samarjai neked kiválóan jó embered, arra kérlek, hogy levelemet pár sorral támogatni sziveskedjél.

A demonstráció most így áll: vasárnap kezdi a Szepesség; Herocs Soprony táján próbálkozik; Vizsolyi a kerületiben; ma budai polgárok jártak nálam s én fölkértem br Kemény János bátyánkat, hogy tudná meg Tiszától: mit gondol erről? Tisza azt mondta, hogy ha a demonstráció lefolyása tisztességes lesz, köszönettel veszi.

Hát, lelkem, ebben a dologban nemcsak az ördöggel, hanem még veletek is paktálok s ezennel ismételve is fölkérlek arra, hogy Pozsony ügyében ne sajnáld azt a pár sort.

Tisztelő hived
Herman Ottó

OTTO JANKE – JÓKAINAK

[1882. ápr. 12.]

Berlin, 12 April 82.

Hochgeschätzter Herr Freund!

Zurückgekehrt von einer langen Geschäftsreise finde ich Ihren lieben letzten Brief und beeile mich Ihnen mitzutheilen, daß ich den Roman „Geliebt bis zum Schaffot“ der Roman Zeitung anerbieten werde und in Anbetracht der ökonomischen Verhältnisse dieses Journals Ihnen als Honorar 1000 Gulden offerire — für Abdruck und Buchausgaben. Die namenlose Concurrnz hat die Roman Zeitung in Betr. der Abnehmer jetzt herunter gedrückt, weshalb ich Ihre hohen Forderung leider nicht bewilligen kann. Ich muß mit gegebenen Verhältnissen rechnen!

Von Ihren Romanen sind es einige, welche sich einer besonderen Gunst im Publikum erfreuen. Ich nenne Schwarze Diamanten, Goldmensch, Arme Reiche etc. Wie ich Ihnen schon früher schrieb hat an diesem Erfolg der neuere niedrige Ladenpreis den Haupt Antheil und von diesem niedrigen Verkaufspreis muß ich noch 50 % Rabatt an die meisten Wiederverkäufer geben!! Dafür sind Sie nun in Deutschland ein sehr beliebter Dichter geworden trotz der jetzt bei uns herrschenden Strömung gegen die Ungarn, welche sich zu Gegnern unseres Reiches erklärt haben. A propos: Ich werde thun was in meinen Kräften steht um politische Artikel gegen Ungarn für die Revue abzuweisen. Tendenziös ist Revue nicht, wir wollen verstehen nicht aufregen. Preussen und Ungarn haben sich ja immer gutgestanden. Und ich selbst habe nun nimmerzu nichts gegen die Ungarn, was diese hauptsächlich Ihnen zu verdanken haben.

Ich schicke Ihnen heute ein Paket mit neuen Büchern, darunter auch den Roman „Beowulf“ ein Sport Roman, welchen ich Ihnen zu lesen empfehle. Vielleicht gefällt er Ihnen.

Mit herzlichen Grüßen von Haus zu Haus nenne ich mich

der Ihrige
Otto Janke

P.S.

Kürzlich habe ich einen Roman empfindend sehr teuer bezahlt. „Was sich der Tottenkopf erzählt“. Wir hatten vor Empfang darauf gerechnet, daß dieser Roman drei starke Bände geben würde und Honorar und Herstellung und Ausstattung darauf eingerichtet.

Der Roman war aber kaum zwei Bände stark, das nur durch entbehrlichen Druck etc. erzielt werden konnte dem Äußeren nach. *Bei keiner* Zeitung konnten wir einen Abdruck erreichen, man wies das Manuscript überall zurück. – Wenn nur bei dem neuen Roman der Umfang größer wäre – so ist es wohl billig das *mehr* mit dem *weniger* das ewige zu wagen seien?

O. J.

890.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

[1882. aug. 5.]

Kegyelmes uram! Kedves barátom!

Bocsáss meg, kérlek, hogy levélben alkalmatlankodom, de lehetetlennek hiszem, hogy Általad most kihallgatást nyerhessek; nekem pedig holnap el kell utaznom s az ügyek egy része sürgetős, amiért Hozzád kell fordulnom.

Először is Láng Lajos barátunk ügyében fordulok Hozzád. Ő, mint tudom, Konek helyébe óhajtana tanárrá ki-neveztetni. Abban az esetben a mi „uj” lapunk szerkesztő nélkül maradna, vagy pedig; hirtelen szerkesztő változás fordulna elő, ami a lap sikerét kétségessé tenné. Minthogy pedig Lángnak érdemei vannak, hogy az óhajtása teljesüljön, azért a „mi” lapunk rendezése érdekében nekem minél előbb tudnom kell azt, hogy a kormány mi nézetben van a katedra betöltésénél; miután Konek helyét szeptemberben már be kell tölteni.

Második ügy, melyben kegyes pártfogásodat kérem a Hon-tul (éppen a fúzió lehetősége miatt, a kettős személyzet redukáltván) elbocsátandó egyik munkatárs Frecskay János személyes érdeke.

Kérlek légy kegyes, azt az igen derék szorgalmas és hűséges emberünket arra az állásra alkalmazni, mely rendelkezésre áll s melyet ő egész tehetsége és tanulmánya szerint a legjobban be tudna tölteni.

A harmadik ügy, amiért Kegyességedet igénybe veszem, Káldy Gyula zeneiskolai tanár dolga. Neki felmondattott; — az igazgatóság által, holott Általad lett kinevezve. Ő igen jó énektanár, hivatásának mindég megfelelt, tizenkét év óta szolgálja ez intézetet s nekem igen jó barátom. Azért esedezem Nálad, kegyeskedjél őt vagy állásában meghagyni, vagy ha ez nem megy már, valami nyugdíjban részesíteni, vagy minden lehetőségek fogytán legalább érdekeihez mért végkielégítéssel abfertigolni.

A negyedik dolog, a balatonfüredi Szeretetház ügye; de ez már hosszabb história, mintsem hogy röviden rezümálni lehetne. Az ügy miben állásáról ugyis fogsz majd illetékes közegtől részletes tudósítást kapni. Addig is ajánlom kegyes pártfogásodba az intézetet, mely rögtöni segélyre van szorulva.

A végső kérésem pedig saját személyes ügyemben inté-

zem Hozzád. Ez a festő akadémia kérdése. Létre jön-e az az idén? Eljön-e Benczur igazgatónak — és végül lesz-e abban a tanintézetben az én leányomnak helye, aki már a Székely alatti festőiskolában a kurzust bevégezte s akit abban az esetben, ha itt nem folytathatja művészi kiképzését, máshová kellene küldenem.

Kérlek, légy kegyes nekem ezekre az alkalmatlankodásaimra óhajtott kedvező választ adni.

Mindenkorra maradok
igaz hived és kész szolgád

Jókai Mór.

Budapest, 1882. aug. 5.

891.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1882. aug. 15.]

Kedves Sándorkám

Az Iparbankban jár le *18^{ik}án* egy 200 ftos váltóm. Kérlek, váltasd be és vedd magadhoz, itt küldöm rá a pénzt.

Még is megjött valahára a dolgozó kedvem, s hozzáfogtam egy regényhez az új lap számára, s annyira megyek vele, hogy elkezdhetjük September elején, fennakadás reménye nélkül. Czime „Bálványos vár” magyar pogánykorbeli mythossal teljes regényes historia.

Ez hát meglenne. De hát a szerkesztőségi kérdés miben van? Én azt mondom, hogy inkább Octoberre halasszuk az új lap megindítását, mint fiascot valljunk vele. Pedig most azt látom, hogy Láng candidaturája már egészen komolyan van felvetve.

Kérlek, ezzel az idemellékelt levelemmel kerestessd fel Weisz Juliánt, ha ott nem található, akkor tudakoztasd meg

a Lloydnál. Ha ott sem tudják, hol van: küldd el a levelet Bécsbe a Wiener Allgemeine Zeitung szerkesztőségéhez, *recepisse mellett.*

Augusztus 30^{ikán} este hazamegyek, de éjjelre már nem megyek ki a hegyre. Másnap is csak attól függ, hogy mint készülünk el a lappal? Hanem azután 1^{ben} kimegyek délután, a mikorra kérlek, hogy rendeld be a kocsit.

Mink most mind jól vagyunk, üdvözlünk, csókolunk mindnyájatokat.

Bfüred 1882 $\frac{15}{8}$

Szerető bátyád
Jókai Mór

A kutyák jegyeit is itten küldöm: a feleségem tárczájában összeszakadtak biz ezek, de azért még olvashatók. Sándor ragassa fel papírra; Róza azt mondja, hogy ő maga akasztotta fel a most kapott rézjegyeket a kutyák nyakába; ha elveszett volna, vetess másikat a Néró számára.

[Boríték:]

Nagyságos

Hegedüs Sándor
országos képviselő urnak
rokoni szeretettel

Terhelve 2 darab 100 ftos

Budapest

összesen 200 forintal ó. é

Athenaeum. Barátok tere 3

Jókai

892.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

[1882. aug. 16.]

Kedves Sándorkám

Tegnap egy váltó kifizetésére, ma pedig a vízvezetékes Steinitz számára küldök itt parancsolatodra Kétszáz forintot.

Isten áldjon

Bfüred 1882 $\frac{16}{8}$

szerető bátyád
Jókai Mór

A feleségemnek *tubákot* kellene, hogy küldjön a Trézsi, kérlek sürgettesd meg, mert *periculum in mora*.

JM

893.

KOZMA SÁNDOR – JÓKAINAK

[1882. szept. 1.]

Igen tisztelt barátom!

Becsületben s becsületes munkában töltött életem s hosszas hivatalos pályám folyamában most legutóbb az esett meg rajtam, hogy az egyik magyar élczlap az „Üstökös” egy félreérthetetlen torzképben olyannak tüntet fel, mint a kit hivatalos minőségben nem a törvény, nem a kötelességérvet vezérel, hanem a „zsidó”, a ki pénzes zacskóját nyújtja felém.

Hogy e közlemény mint élcz mit ér, — azt nem keresem, de azt tudod te is, hogy az érdemileg nem egyéb aljas, gaz rágalomnál.

Egész életem, minden viszonyaim ellenmondanak e hitvány gyanúsításnak, s én a becsületes emberek jobb véleményére támaszkodva tán ignorálhatnám is e rágalmat, a rágalmazóval együtt, ha némely igen komoly tekintet az ellenkezőt tennem nem parancsolná.

Mindenek előtt megvallom, az ember, a családapam megsértett becsületének fájó érzete az, mely felszólalni készíttet s azon elhatározásra bír, hogy ne nézzem el a becsületrablók illetén már-már szokásossá vált orvtámadásait, hogy ne tűrjem el, hogy fokonként reám is „reám szokjanak” és hogy végre – ha még lehetséges – megnehezíttessék az erkölcsi tönkre tevés ezen könnyű, kényelmes mestersége, melynek már annyi tisztességes ember s annyi szent érdek esett áldozatul e hazában.

De aztán azt sem hagyhatom figyelmen kívül, hogy épen most, midőn egy szokatlanul nagy jelentőségre vergődött bűnygyben az annak elintézésére hivatott egyéneknek cselekvésük és elhatározásuk teljes szabadságára van szükségük, az én kötelességem azon terrorizmussal, melyet a journalistika némely közege megteremtett s melynek hatásával nem csak általában a vélemény szabadságát, hanem a hivatalos közegek objectivitását is megbénítani törekszik – mondom az én kötelességem az első sorban szembeszállni s visszautasítani a megfélemlítésnek ez alkalommal igen kényelmesen is kezelhető minden üzelmeit.

Hogy a rajtam elkövetett bántalmazással szemben a megtorlás utjai közül melyik vezetne legbiztosabban az érintett célhoz: azt egyelőre nem tudom. De mielőtt a kellő tájékozást megszerezhetnem, elhatároztam, hogy mindenek előtt a magyar írókhoz fordulok, hogy megkérdézzem őket, vajjon megengedhetőnek, a journalistika tisztességével általában a magyar lapirodalom komoly céljaival pedig különösen is megférőnek találják-e, hogy magyar lap a közélet tisztességes embereit, a kötelességüket teljesítő hivatalnokait

minden bizonyíték, adat és gyanuokok nélkül pusztán vad kedvtelésből lepiszkolja, s ha becsületét, mint valami érték-telen dolgot sárba gázolja, mint ahogy azt velem az „Üstökös” cselekedte.

Én nem akarom, nem bírom elhinni, hogy a magyar journalistika az egyes írók illetően visszaéléseivel szemben akár csak közönyt is foglalhasson el.

Ezért fordulok most a magyar hírlapírókhoz, jelesen a te vezetésed alatt működő „Magyar Hírlapírók egyesületéhez” azon kéréssel, hogy az, kitűzött hazafias céljának megfelelőleg, a hírlapirodalom tisztessége nevében mondja ki: hogy Szabó Endre urnak, az „Üstökös” című lap szerkesztőjének irányomban követett eljárását nem helyesli, és hogy a becsületsértést és az indokolatlan rágalmazást a sajtó fegyvere gyanánt használni szabados dolognak nem tartja.

Hogy én a közvádoló — s nem író — járulok a sajtó emberei elé: az előttek bizonyosan nem változtat a dolgon. Reám nézve az egyesület határozata csak megtisztelő, csak megnyugtató lehet. De arról is meg vagyok győződve, hogy az egyesület egy komoly férfias határozatával senkit sem fogna inkább megbecsülni, mint épen önmagát, s semmit inkább felemelni, mint a magyar hírlapirodalom reputációját.

Midőn ügyemet a fentebbiekben indokolva figyelmedbe ajánlom, egyttal értesítelek, hogy írásban foglalt kérésemet Urvárnak megküldöttem.

Tisztelő barátod
Kozma Sándor,
m. k. főügyész.

Kedves barátom!

Hozzám intézett becses leveledet csak a lapokból olvastam; az írott levél engem valószínűleg Balaton-Füreden keres, holott én most itt laptemetés és lapszületés ünnepét ülöm. Az ellened intézett sajtóbeli sértésről is csak itt értesültem, azt is csak hallomásból, mert vannak dolgok, a miket a kezembe nem veszek.

Ha volna Magyarországon törvény az írói jogról, régen azon kezdtem volna, hogy tiltakoznám az „Üstökös” czime és az abban használt írói nevek kiválóbbjainak használata ellen; de mert nálunk a szellemi tulajdon védelmére nincs törvény, kénytelen vagyok tünni, hogy az általam alapított s sok éven át nehéz igazságoknak még nehezebb elmondására s a közönség mulattatására igyekező élczlapocskát, a mint én azt belefáradva abbahagyom, utánam folytathassa akárki. Szabadságában van mindenkinek, a mint én a szellemi csizmámból kihuzom a lábamat, rögtön papucsot csinálni belőle, s így viselni tovább. De nem is tiltakozhattam az „Üstökös” jelenlegi szerkesztője ellen, mikor ő e lap folytatására vállalkozott, mert én Szabó Endrét, a mig az én szerkesztésem alatt működött, egészen másforma írói individualitásnak ismertem, mint a mivé most átszellemült. Leszámítván egy, nem is hirlapi uton elkövetett „kisebb hatalmaskodását” melyért a sértő a maga foruma, a hirlapíróegyesület bírósága előtt elégtételt adott, semmi megrovásra méltót nem találtam írói modorában, a mellett szép költői tehetséget ismertem fel benne, úgy hogy egész nyugodt lélekkel hagyhattam rá, hogy folytassa hát, a saját öklére azt a lapot, a melynek évekig főmunkatársa volt: talán ha sa-

játja lesz, még jobban fog irni. — Hát ennek az ellenkezője történt; — nemcsak az, hogy egészen ellenkező politikai irányba csapott át, még a szélbalt is tulhaladva; mert hiszem ez lehet indokolható vélemény-változtatás; de az a modor, az a hang, a melyet még magyar irodalom nem látott, nem hallott: ez a valóságos „eschatologia” (magyarul „disznokodás”). Eleinte elolvastam: igyekeztem barátságos szóval felvilágosítani a szerzőt, hogy ez nem hozzá, és nem hozzánk méltó modor: a büzcshinálás sikere nem diadal s a sárral dobáló a saját tenyerét bántja meg legjobban! stb. Most már nem veszem kezembe ezt a lapot.

De hát mi elégtételt lehet nyerni az olyan sértés miatt, a minő a te személyed felé irányoztatott? A sajtóper utját semmiesetre nem tanácsolom. Jó lehet ez ismeretlen nevű polgárok számára; de a kinek a neve széles körökben ismeretes, arra nézve a sajtóper nem egyéb, mint elefántta nevelése a megcsipő szunyognak. Soha nagyobb absurdumot nem gondoltak ki jogászok és bölcsészek egyesült erővel, mint mikor a „becsüle[t]sértés” ügyeit nyilvános tárgyalás alá utasították. Lehet, hogy a sértőt elítéli az esküdtszék, de egyuttal magát a sértő rágalmat, a mit eddig a beperelt zuglaptól alig olvasott ötszáz ember, most már valamennyi hazai és bécsi hirlap háromszázezernyi példányokban sokszorozza. S jaj annak, a kinek hires neve van. A rágalmazó nevét elfelejtik, de az övét nem arra, hogy amaz el lehet ítélve, senki se fog visszaemlékezni, de a rágalom emléke megmarad. Azért írhatja én ellenem valaki akár azt, hogy ezüstkanalat loptam, még akkor sem inditok ellene sajtóper. A becsület-sértési pernek nyilvános tárgyalása mellett három dolognak nem lehet elégtételt keresni: az ismert névnek, a közhivatalnak és a női becsületnek: semmiféle rágalom ellen.

Ugy hiszem, hogy a leghelyesebb utat választottad, a midőn a hirlapíró-egyesület becsületbiróságát hivatd fel elégtételszerzésre.

Nem akarom a testület itéletét praeoccupálni, melynek magam is tagja vagyok: csak annyit mondhatok, hogy ez a testület, a menynyire féltékeny a saját becsületére, anynyira tiszteli a más becsületét.

Fogadd őszinte baráti üdvözetemet.

Budapest, 1882. szept. 2.

hivéd
JÓKAI MÓR

895.

JÓKAI – PAP GÁBORNAK

[1882. szept. 3.]

Szeretett Szent Atyám,

Nagy becsú leveled sok tévedés után most jutott kezemhez. Természetes hogy részt kívánok venni Bocsor tanárunk jubileumának emelésében [olvashatatlan szó], kérlek légy kegyes az én nevemet is [olvashatatlan szórész]igatni tanítványai diszes sorába.

Kedves nőd kezeit csókolva téged forrón üdvözölve

marad

Budapest 1882 Sept 3
Szerető rokonod és
hivéd

Jókai Mór

896.

JÓKAI – MOLNÁR ÁDÁMNAK

[1882. szept. 3.]

Kedves barátom

Most vettem át a tulipántos ládát; s azóta egyebet sem csinállok, mint azt mutogatom. Ennél kedvesebb műemlékkel még nem találkoztam a világban. Igazán remekben készült munka! Asztalos, festő, rajzoló, fényképész, könyvkötő, lakatos mind igazi világtárlatba kitenni méltó remeket készített benne. A hozzá kötött véghetetlen nagy szeretetről pedig, melylyel engem mindnyájan elhalmoztatok, nem is lehet papiroson beszélni. Azt talán élő [az / más betűből ráírással javítva] szóval; de még inkább (a hogy az én tehetőségemtől telik) élő tettekkel lehet csak megköszönni.

Kérlek add át hálás üdvözetemet mind azoknak, a kik ez emlék létrejöttéhez hozzájárultak: ott fog az is állni az íróasztalom mellett, egy kincscsel telt láda: valahányszor a kedélyem kimerül, ezt nyitom ki s megtöltöm belőle!

Isten áldása Rajta és szerette szülő városomon!

Budapest 1882. Sept 3.

Ölel
igaz barátod
Jókai Mór

897.

JÓKAI – FOGHTÚY DÉNESNEK

[1882. szept. 3.]

Kedves édes öcsém! Ámbár sokat olvastam már a tulipántos ládámról, de mégis felülmúlta az a várakozásomat, mikor a valóságban megláttam. Soha nagyobb örömet nem okozott nekem valami, mint ez. Igazán „frigy ládája” rám nézve.

Ha én olyan szépen meg tudnám azt köszönni, mint amilyen szép annak a kigondolása és a kivitele. Egész nap ezt bámulom és bámultatom másokkal. Könyvet kellene róla írnom, ha azt akarnám, hogy megértse minden ember, mi van ebben minden. S ami legdrágább mindebből, ami ebben rejlik, az én szeretteimnek a szive. Fogadd tőlem a legforróbb hálmát e kifogyhatatlan öröm tárházaért, s add át legmélyebb tiszteletemet mind azoknak, a kiket — a láda az én szívemben megörökített. — Budapest, 1882. szept. 3. Isten veled.

Ölel szerető rokonod

Jókai Mór
m. k.

898.

SZABÓ ENDRE — JÓKAINAK

[1882. szept. 10. előtt]

Nagyságos uram!

Ön a Kozma Sándor főügyész úr által ellenem megindított sajtó-ügyben egy nyílt levelet tett közzé a „Nemzet”-ben, abban a szerencsében részesítvén engemet, hogy az egész cikkben velem foglalkozott. Minthogy a „pártatlan” sajtó erre a levélre nem reflektált, csak annyiban, hogy egy része minden kommentár nélkül lenyomtatta, kénytelen vagyok én szóba állani önnel.

Hogy mi volt a célja az ön, mint a Hirlapírói Egyesület elnöke levelének, azt kinyilvánítanom nem szükséges: úgy is eltalálta azt minden józanul gondolkozó ember, ha csak annak a véleménynek nem akar valaki igazat adni, hogy miután a nagy alvó a „Nemzet” még nem adott magáról semmi életjelt, ön egy kis szenzáció-allövetet akart neki adni.

Hanem a dologra.

Azt mondja ön, hogy ha volna törvény az írói jogról, régen tiltakozott volna az „Üstökös” czime és az abban használt írói nevek kiválóbbjainak használata ellen, de mert nincs, kénytelen azt tűrni, kijelentvén, hogy szabadságában áll mindenkinek, mihelyt ön a szellemi csizmájából kihúzza a lábát, abból pupucot csinálni.

Hm! Hát ön egy szellemi csizmát adott át nekem! Ugyan méltóztassék visszaemlékezni a múlt évi októberre, midőn ön érthetően kinyilatkoztatta, hogy az „Üstökös” beszünteti! – Valljon miért szüntette be? Kérek alázatosan egy kis őszinteséget: nem azért-e, mert nagyon vékonyan állt olvasók dolgában? S ön mégis azt mondja, hogy nekem egy csizmát adott át! Nem úgy, nagyságos uram! Ön átadott nekem egy szellemi kalucsnit, s én csináltam abból isten által adott tehetségem, szorgalmam által sarkantyús magyar csizmát, mert most már olvassák ám az „Üstökös” annyira, hogy én most havonként netto annyi forintot veszek be csak Budapesten az egyes eladásból, mint amennyi krajczárt vett be tavaly az Athenaeum. Ismétlem: ön a szemétre dobott egy rongyos kalucsnit s én azt az ön ismételt kijelentett engedelmével vettem fel a szemérről. De vegyük: hogy én elfelejtettem volna az ildomosságot, nem kérdeztem volna öntől, hogy folytathatom-e tovább az „Üstökös”, hát azt hiszi ön, hogy nekem nem lett volna szabad mihelyt az ön „Üstököse” megszűnt, folytatni egy lap szerkesztését, melyet úgy hívnak, hogy „Üstökös”? Nem hiszem, hogy ezt akármiféle írói jogra alkotott törvény meggátolhatta volna.

Még egyszerűbb az, a mit az „Üstökös”-ben használt írói nevek ellen való tiltakozására kell elmondanom, már csak azért is, mert egyik ismert „jó” barátom, Veres Filkó, a „Fővárosi Lapok” szerkesztője, ezt a kérdést máris kiszinezve írta meg az újságjában, nyilván használni akarván írói repulációjának.

A dolog a következőképen áll:

Mikor az ön nyilatkozatát olvasám, megint a nélkül, hogy arra köteles lettem volna, egy levelet intéztem önhöz, kérdezvén, hogy melyek azok az írói nevek, melyek ellen kifogása van? Tallérossy Zebulon és a politikus csizmadiá? Ön szóval átadta nekem a feleletet, hogy t.i. Tallérossy Zebulon: a politikus csizmadiát – megjegyzé ön – nem bánja, ha tovább szerepeltetem is, miután azt nyolc év óta tényleg én irtam; végül kifogást tett Kakas Márton ellen is, mire én azt válaszoltam, hogy én nem használok Kakas Márton, hanem Kakas Marczy nevet – s ezzel azt hiszem: minden olvasó előtt megtettem a különbséget ön és magam között.

Minthogy beszélgetésünk alkalmával nem tartottam érdemesnek szóvitát kezdeni se Tallérossy Zebulon, se Kakas Marczyért, de főképen azért, mert ön nyilvánosan akart ártani írói reputációmnak, egyszerűen megígértem önnek, hogy óhajtása szerint fogok cselekedni, de elhatároztam, hogy a nyilvános támadásra nyilvánosan felelek.

A politikus csizmadiáról nem szólok, mert az ellen ön sem tiltakozik. (Persze én azért önként lemondok róla.) Hanem Tallérossy Zebulonnal másképp áll a dolog. Mint magánlevelemben is megírtam: Tallérossy Zebulon nyelvén 5 – 6 év óta többnyire én beszéltem az „Üstökös”-ben. Hanem ez még semmi. Történt ugyanis, hogy egyszer ön is irt Tallérossy-levelet. S mi volt az ön kéziratában? Ez: „Tallérossy Zebulon (az öreg) levele Mindenváró Ádámhoz.” Én, mielőtt a kéziratot szedésbe adtam volna, megkérdeztem öntől, hogy minek az az „öreg” jelző Zebulonhoz? Ugye bizony: méltóztatik rá emlékezni, hogy azt tetszett felelni: „De már hogy ne kellene az a jelző; hiszen régen te vagy Tallérossy Zebulon, én már csak az „öreg vagyok”. Mert ha nem méltóztatnék emlékezni, (– persze, persze: ön ilyeneket mihamar elfelejt –) akkor tessék megnézni az Ön által irt Zebulon levelet az „Üstökös” 1881-iki május 29-iki számban: ott megtalálható az ön megkülönböztető „öreg” jelzője.

Most már kérдем én: volt-e nekem igaz jogom, férhet-e kétség az én jóhiszeműségemhez Tallérossy Zebulon neve használatára nézve? S van-e joga önnek, nagyságos uram, bármely írói tulajdonjog alapján tiltakozni az ellen a figura ellen? Hanem hát azért nekem mégsem kell szegény Zebulon, mert mint ön jól mondá: tudok én magamnak más alakot kitalálni, ha akarok, p.o. hát ha az országgyűlési leveleket ezután magával **Jókai Mórral** iratom Mindenváró Ádámhoz?

A mi végül a **Kakas Marczi** nevet illeti: hiszen én bizonyosan megtettem a kettő közt azt a különbséget, mint megtettem volna akkor, ha azt írom ifj. Kakas Márton. S hogy az ilyen szabad és szokásos, hivatkozom „öreg Bolond Miska” és „Bolond Miska”, – „Kákay Aranyos – II. Kákay Aranyos, és III. Kákay Aranyos” példáira, kik mind más-más személyek és nálamnál hiresebb írók. Hanem hát nekem azért a Kakas Marczi név sem kell: elhagyom azt is önként jóvoltomból, hogy önnek örömet szerezzek vele; tudok én magamnak más nevet is keresni, teszem azt: minthogy az ön Kakasa elpusztult, s így a kokhin-khinai kakasokat juttatja eszünkbe: én majd a nyalka „Magyar Kakas” nevet fogom használni, mint amely kakas-faj a legszivósabb, legkitartóbb országunkban.

Azt is mondja nagyságod egy helyütt, hogy gyakran mondta nekem, hogy nem illik az a hang (értsd: politika) én hozám, a mely az „Üstökösben” van. Hát ha önön megesett az, hogy annyi sok dologról megfeledkezett, engedje meg, hogy én is éljek azzal a kifogással, hogy az emlékező tehetségem gyenge. Mert akárhogy töröm is a fejemet, nem tudom kisütetni, hogy mikor eshetett ez meg? Hacsak nem akkor, mikor február végén az Athenaeum előtt találkoztán, ön azt mondá nekem: „Most már jó a lapod.” – „A képeim még kissé gyengék” mondok. „De épen azokat dicsérik” felelé ön.

Hej tudom én, hogy én nekem nagy bűnöm van ön előtt:

az, hogy most már nem abban a táborban szeretem a házámat, a melyben ön. Ezért irt ön én rólam egy hasábos regényt. De édes istenem! ha önnek szabad volt politikai meggyőződését annak idején rosszabbra változtatni, miért ne lett volna szabad nekem jobbra változtatni?

A nagy haraggal rajtam ütött sebeket aztán mégis csak beragasztja nagyságod egy flastrommal: szép költői tehetséget ismert fel bennem. Mindenesetre megtisztelő rám nézve, hogy egy olyan szellem óriás ilyen elismeréssel nyilatkozik rólam: de azt hiszi nagyaságod, hogy ezzel a flastrommal be lehet ragasztani azt a tátongó sebet, melyet az ön iránt mindvégig legbensőbb ragaszkodást, igazi fiui szeretetet tápláló szivemen ütött?

Mielőtt földhöz vágnám ezt a nyomorult tollat melyet saját reputációm megvédése érdekében ön ellen kellett tintába mártanom, szólok az „Üstökös” „Zsidóországnak” Bródiájával illetéknépen: „Mindenben kell rebachnak lenni.” Nekem is megvan nehéz áron szerzett rebachom:

1. hogy egy tapasztalással, egy ember ismerettel életem gazdagabb — bár szivem szegényebb;

2. hogy miután ön kiexequálva tőlem az ön iránt tartozó adosságomnak: szeretetteljes ragaszkodásomnak utolsó grislijét is, nem tartozom már önnek semmivel, nem tartozom többé hátamat tartani, a mint eddig annyiszor tettem, — midőn ön ellen az elkeseredés, a gyűlölség haragos nyilait pattogtatják! Hanem azért vagyok Jókai Mórnak, az írónak

tisztelője
Szabó Endre

899.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

[1882. szept. 11.]

Kedves Sándorkám

Itt küldök 225 ftot váltó törlesztésre, a mit kérlek majd adj át Hummelnek. Mi 15^{ikén} megyünk haza a reggeli vovattal. Kérlek, légy szíves ez nap 11 < $\frac{1}{2}$ > órára lerendelni Károlyékat egy hintóval, meg egy szekérral az indóházhoz.

Addig is csókolunk mindnyájatokat

szerető bátyád
BFüred 1882 $\frac{11}{9}$

J. Mór

900.

JÓKAI – ROTTLER JÓZSEFNEK

[1882. szept. 18.]

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Nagy örömmel vettem önnek szíves küldeményét, az általam kapált búzát; a mire elmondhatom, hogy „exegi monumentum aere perennius”. A buza tovább él, mint az ércz.

Isten áldása legyen Önnek üdvös gazdálkodásán s lelje örömét munkája sikerében.

Engem pedig tartson meg ezentul is szíves barátságában

Bpest 1882 Szept 18.

igaz hive
Jókai Mór

Colpach 1882. oktober 7.

Kedves barátom.

Nagy érdekléssel olvasom a Petőfi szobor leleplezési unne-
pély előkészületeit, és veghetetlen sajnalom hogy ez alka-
lommal nem lehetek koztetek.

De legyen bár távol, veletek érzek, és teljes szívvvel, lélek-
kel osztozom e hodolatban melyet a nemzet e korán letünt
nagy szellemnek adozik, és hogy e hodolatomnak nemi ki-
fejezést adjak egy koszorut menesztettem Bpestre. —

<Kérj> Bocsass [ráírás] meg, hogy e küldemenyemet
hozzad címeztem, és engedd meg, hogy téged kérjelek
fel a koszorú at vételére Te tudom hogy el leszel foglalva.
De ad valakinek oda, a ki azt a többiek közzé le tegye...

Óhajtottam volna a Parisi Magyar Műveszek testületének
neveben küldeni [a k más betűből javítás] a koszorut és ez
által annak [betoldás felülről] nagyobb moralis [betoldás fe-
lülről] nyomatekot adni <ezen t[...]nek.> De én egészségi
alapotom miatt csak pár nap mulva terek vissza Parisba, és
igy nem érintkezhettem collegaimmal. De reményilem nem
fog szerénytelenségnek fel tunni, hogy csak mint privát hü
hazafi, és Petőfinek sokszor meg siratoaja teszem ezt. —

Mikor hozod kedves leanyodat Parisba? Azt hiszem jobb
volna minél előbb. Reményilem megfogja találni Parisban
haladására szükséges tápot, és pihenésére, hazunknál a kis-
darab othont.

Tudod e meg, hogy a Munkácsi felejthetetlen uton mit
ígértél? — hogy megírod a Magyarok bejovetelésének histo-
riáját. Nagy érdekléssel várom ezt, mert senki sem képes oly

eleven és *festői* fantáziával előadni e kepet mint te. Sokat gondolkoztam mind ezen szép tervek felett melyeket e kedelyes uton meg beszélgettünk, és hiszem hogy egy kor nemi <fab[?]> eredménye is lesz. —

Borzalommal olvasom a zsidó heccek komoj fordulátát. Mi lesz belőle?! azt hiszem egy par igen szigorú büntetés a tetten kapottaknak nem volna rossz hatással. Én rogtön föbe lovetnék egy pár verekedőt. Mi? — No de ezzel nem untatlak tovább. Csak még nőmnek szives üdvözetét akarom <át adni> kijelenteni [fölírással] és kérlek kedves nőnek készcsókomat átadni és ezzel maradok leg öszintebben szerető és tisztelő barátod

Munkácsy

Én nem lathattam a küldött koszorut, mert mondom nem lehettem Parisban. De remenylem jól sikerült. mert olyan embert biztam meg annak meg rendelésével, kiről fel teszem, hogy elég izléssel fog eljarni. restelleném ha csalodnám. De még inkább. ha el késnének vele. — —

902.

JÓKAI — GYÖRGY ALADÁRNAK

[1882. okt. 11.]

Kedves barátom

Mély megilletődéssel értesültem arról a súlyos csapásról, mely Önt és családját feledhetetlen jó nevének elvesztése által érte. Az ég adjon önöknek vigaszt e szomorúságukban. Fogadják nőm és családom mélyen érzett részvényilatkozatát e gyász napjaiban.

Itt küldök Önnek hatvan forintot eshetőlegesen szüksége enyhítésére, figyelmeztetve, hogy ily gyász eseteknél az írói

segélyegylet is szokott hozzájárulni, s ez iránt magam fogok beszélni Vadnayval.

Isten legyen önnel,

Bpest 1882 Oct 11

igaz barátja
Jókai Mór

903.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

[1882. dec. 9.]

Kedves barátom

Itt küldök két fényképet a jobbak közül

Isten önnel!

Bpest 1882 $\frac{9}{12}$

igaz hive
Jókai Mór

[Boríték:]

Tcz

Huszár Adolf urnak
baráti szeretettel
Bajza utc[za]

904.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

[1882. dec. 14.]

Kedves barátom

Egy családunkat ért haláleset miatt el kell utaznom, s csak vasárnap délután jöhetek vissza, azért kérem, halaszszuk el a munkánkat talán az ünnepekre

Isten önnel

Bpest 1882 Decz 14.

igaz hive
Jókai Mór

[Boríték:] Ngyos Huszár Adolf úrnak
tisztelettel

Bajza utcza

905.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

[1882. dec. 21.]

Igen tisztelt barátom

Örömmel értesültem becses leveléből, hogy jövő Vasárnap szerencséje lesz a kopasz fejemnek az Ön művészi véssűje által megörökíteni: – ez alkalomból a feleségem kéreti Kegyedet általam, hogy részesitse családjunkat abban a szerencséében, hogy egy kis barátságos ebédet osszon meg velünk szerény asztalunknál, *ugyan ezen a napon*. – Becses beleegyezését remélve,

maradok, kiváló tisztelettel
igaz hive
Jókai Mór

Bpest 1882 Dec 21

906.

AZ „ASSOCIATION LITTÉRAIRE...” – JÓKAINAK (IS)

[1883 januárja]

A levél eredeti francia szövege
nálunk
hozzáférhetetlen.

907.

JÓKAI – ÉCSY LÁSZLÓNAK

[1883. febr. 6.]

Kedves barátom

[Tre]fort ő exc. nekem azt válaszolta, hogy a kért összeg már jó ideje, hogy utalványozva van az igazgatóság számá-

ra a veszprémi adópénztárnál, s a többi szükségelt összegeket is ki fogja szolgáltatni, Most a Ti feladatotok utána látni hogy hol van hát a kiutalványozott pénz, s legrosszabb esetben feljönni Pestre; mert én semmit nem tehetek, ha a miniszter úr azt mondja, hogy már kiutalványozta.

Ezt az ötven forintot, kérek légy szives átadni Frölichnek, odahivatván őt magadhoz, s tudatni vele, hogy a még általa specificált egynehány forintot a mi ezenfelül járna, majd megkapja, ha lemegyek, s meglátom a munkát. Kérlek, tudasd velem, hogy hát Sturmnak mivel tartozom?

Egyebekre nézve maradok szives üdvözetem mellett

Bpest 1883 $\frac{6}{2}$

igaz barátod
Jókai Mór

908.

JÓKAI – SZÁSZ KÁROLYNAK

[1883. febr. 20.]

Kedves barátom

Dél előtt 11 óráig itthon (Kerepesi út 21 szám a.) azontul az országházban mindennap rendelkezésedre állok.

Baráti szives üdvözlettel

igaz hived

Bpest 1883 Febr 20

Jókai Mór

A CHICAGÓI DEÁK FERENC-EGYLET – JÓKAINAK

[1883. márc. 14.]

Office of the Deák Verein. Chicago, martius 14. 1883.

Nagyságos Jókai Mór országgyűl, képv. urnak

Budapesten

Nagyrabecsült hazafi!

Szeretett hazánk Győr városa és vidéke vészáldozata jávára a chicagói „Deák Egylet” ugy tagjai mint Chicago város nemes áldozatkész közönsége között gyűjtést rendezvén, melynek összes eredménye, mellékelt utalvány szerint 1500 forintot, azaz „egyezer ötszáz forintot o. é. teszen.”

Nagyságodnak elismert részrehajlatlan, — és előítélet-től ment emberszeretete — nemes lelküése — bátorított bennünket arra, hogy fentnevezett összeget nagyságod kezeihez juttassuk és hazafiui üdvözetünk kifejezése mellett van szerencsénk arra fölkérni, méltóztassék ezen könyördományt azon borzasztó csapással sújtott honfitársaink között, — kiknek vészkiáltások távollevő hazánkfiai szívében meleg és tartós viszhangra talált — valláskülönbség nélkül — bölcs belátása szerint — azok fölsegélyezésére fordítani.

Bocsássa meg nagyságod, ha idejével visszaélve, ezen sokrokban egyszersemind a chicagói Deák-egylet léte és tevékenységéről néhány rövid megjegyzést teendek. — Az egylet tagjai egyesegyedül bevándorolt magyar zsidók — tiz évi léte óta összes működése oda irányult, hogy bevándorolt — valláskülönbség nélküli honfitársaink — ugy anyagilag mint jó tanács és munkaalkalmazás által segítsen.

Tekintetbe véve a jelenleg hazánkbóli tulnyomó kívándorlást, — ezen feladatunk annálinkább nagyobb erélyt igé-

nyel, miután a szegény, egyedül anyanyelvüket bíró, tapasztalatlan honfitársunk – az itteni osztrák-magyar consul által nem hogy segély – de még csak kihallgatásban sem részesül.

Ha ragaszkodásunk, – dicső magyar hazánk iránti szeretetünk – honfiai érzelmünk – a nagy távolság daczára, sem csökkent, melynek legfényesebb bizonyítékául következő adatok szolgáljanak:

A budapesti árviz alkalmával Ráth Károly polgármester urnak küldetett Budapestre 1450 frt, a szegedi árvizkárosultaknak 8282 frt. A jelenlegi küldemény 1500 frt, összesen 11,232 o.é. frt.

Ezek után fogadja nagyságod legmélyebb hódolatunk és kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását és azon kecsegtető reményben, hogy nagyságod becses válaszával minél előbb megszerencséltet.

Maradtunk nagyságod alázatos tisztelői.

A Deák Ferencz egylet nevében: Dr. **Loew Sándor** s.k., elnök, **Groal Samu** s.k., titkár, **Kiss Ferencz** s.k., pénztárnok. (P.H.) **Mike Peabody**, nevem ezelőtt **Patzauer Miksa** s.k., **Black István** s.k., bizottmányi tagok

910.

JÓKAI – SZELESS JÓZSEFNEK

[1883. ápr. 6.]

Kedves barátom!

Mind feleségem, mind magam hálás köszönettel fogadtuk szíves meghívástokat a Katona ünnepélyre. Fájdalom, hogy mind a kettőnknek az egészségi állapota olyan, hogy minden utazástól és ünnepélyekben való részvételtől visszatart. Az egész világi életünk az itthon négy fala mögé záródik. Légy kegyes az előttem annyira feledhetetlen emléké drá-

ga jó kecskeméti közönség előtt kimenteni a testi gyarlóság
miatti távolmaradását legigazibb tisztelőiteknek
Baráti üdvözetem mellett

Budapesten, 1883. Ápril 6.

igaz híved
Jókai Mór

[Címzés:]
Tekintetes Dr. Szeless József urnak
barátilag
Kecskemét

911.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

[1883. ápr. (máj.?) 22.]

Kedves barátom

Tegnap este későn volt nálam Aczél Béla báró, elpanaszolni a baját egy a lapodban megjelent páholyi fengangú beszédre vonatkozó újdonság miatt. Engem arra kért, hogy szólnék Veled, hogy a felesége, mint nő iránt, legyetek kiméléssel. Ezt a kérést közvetítem Nálad. Véleményt nem teszek hozzá. A sajtó kötelességét teljesíti, a midőn nyilvános helyen történő figyelmetlenségeket megró. Te azonban nagyon jól érted, hogyan kell ilyen helyzetben a személyes él kikerülésével a közönség érdekének [a 4. betű ékezete áthúzva] eleget tenni? Az is bizonyos, hogy a Te lapodtól a túsúrás is érzékenyebben esik, mint más egynémelytől a nyársdöfés. Azért kérlek, hogy közbenjárásomat ne vedd roszt néven: csupán az irodalom érdekében teszem azt. — Baráti üdvözetlel maradok

Bpest, 883 Apr 22

igaz híved
Jókai Mór

912.

JÓKAI – KÁLDY GYULÁNAK

[1883. jún. 9.]

[névjegy]

Kedves barátom

A nőm kéreti szépen, sziveskedjék megizenni, hogy lesz e szerencsénk Kegyedhez és Paulay barátunkhoz vasárnap délben, a mikor szivesen látja Önöket ebédre, a svábhegyen?

Igaz tisztelettel

Bp $\frac{9}{\sqrt{7}}$ 883

híve
Jókai Mór

913.

JÓKAI – LABORFALVI RÓZÁNAK

[1883. jún. 25.]

Betlér 1883 Jun 25 [a nap 20-ból
ráírással 25-re javítva, majd
az egész áthúzva és alája még egyszer: 25]

Kedves Rózám

Még sem megy olyan hamar a haza utazásom, mint gondoltam. Most Gömörben vagyok s itt két díszünnepélyt kell köszönettel fogadnom, a mi tiszteletemre rendeztetett szerdán és csötörtökön. Különbemis oly sok az itt nyert adat és kép, a miket fel kell jegyeznem és lerajzolnom, hogy az is elég dolgot ad három napra nekem. Ma már egyszer voltam Krasznahorkán, de még egyszer vissza kell mennem. Ott a várban senki sem lakik, s az ide másfél óra járás. Eddigelé

már a regényem fő személyeinek mind megkaptam a hiteles arcképeit: azonkívül a többieket, a mik itt nincsenek, majd lefényképeztetik és utánam küldik. — E szerint csak pénteken utazhatom haza, a mikorra kérlek, hogy este fél nyolczra küldd oda elejbém a kocsit. Addig is csókollak ezerszer. Rózának sok tárgyat viszek. Isten veletek

Szerető Móriczod

914.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1883. júl. 30.]

Kedves Sándorom

Még egy uzsorás váltóm van, a mitől meg kell szabadulnom. Ezért igénybe szeretném venni a hitelintézetnél nyitva levő hitelemet, s a te szivességedet: kérlek légy jó azt az 1400 ftos váltómat kiállítani saját rendeleltre, elől hátul aláírva, s aztán a hitelintézethez beküldeni: az összeggel Grossman Jakab lesz kifizetve.

Isten áldjon mindnyájatokat
Bpen 1883 Dec 3.

szerető bátyád
Jókai Móricz

[A borítékon:]
Nsgs Hegedüs Sándor
képviselő urnak
rokonilag
H

JÓKAI – A FREMDENBLATT SZERKESZTŐSÉGÉNEK

[1883. nov. 15.]

Hochverehrter Herr Redakteur!

Indem ich Ihnen meinen herzlichsten Dank für die gütige Mittheilung meiner in der Versammlung der Literaturfreunde gehaltenen Improvisation ausdrücke, muß ich Sie gefälligst bitten, ein kleines Quiproquo darin berichtigen zu wollen. Es heißt darin „Eure großen **Minister**, die über die Jahrhunderte hinausragen, haben ja auch für uns gearbeitet.“ – Nun bin ich zwar der eifrigste Verehrer unserer gemeinsamen **Minister**, und hoffe auch, daß ihre Leistungen über die Jahrhunderte hinausragen werden, doch habe ich dieses nicht gesagt, sondern Folgendes: „Eure großen **Meister** (Góthe und Schiller nämlich), die über die Jahrhunderte hinausragen, haben auch für uns **geleuchtet**.“ Indem ich befürchte, daß bei der ersteren Textirung leicht der Verdacht entstehen könnte, als hätte ich bei dieser Gelegenheit als **ungarischer Delegirter** Anlaß genommen, das Gelöbniß des Schweigens zu brechen, da ich doch bloß als **simppler Schriftsteller** daselbst Ungarn repräsentirte, so bitte ich Sie um die je eher erfolgende Berichtigung dieses – bei der schlechten Akustik leicht erklärbaren – mißverstandenen Passus.

Mit größter Hochachtung
Ihr ergebenster Jokai Mór.

Budapest, 15. November 1883.

916.

JÓKAI – BARTÓK LAJOSNAK

[1883. nov. 25.]

Kedves barátom

Ez a kép egy vonásban sem hasonlít ahoz, a kit ábrázolni akar, azért kérek, hogy ne közöljétek, mint illet. Inkább lehetne belőle Pálmay Ilkát csinálni.

Egyébiránt üdvözöllek

Bp 1883 $\frac{25}{XVII}$

hived
Jókai Mór

Bartók Lajos urnak
a Petőfi Társaság elnökének
a Bolond Istók szerkesztőjének
barátilag

[Boríték:]
Nagyságos

hived
Jókai Mór

917.

ÁGAI ADOLF – JÓKAINAK

[1883. nov. 29.]

Kedves jó uram.

Mindenütt kerestem Jókainé arczképét, sehol sem kaphattam meg. Egy fametszetet vagy lithografiát ajánlottak ugyan, de céljaimnak csak a fotografia felel meg.

Midőn megígérem, hogy úgy a fénykép, mint eredetije iránt a legnagyobb kimélettel és lovagiassággal leszek – amit egy Jókainé irányában még csak ígérni is vakmerőség – tisztelettel kérem, egy a keze ügyében levő jó fotografiát egy napra rendelkezésemre bocsátani.

Vagyok megtörhetlen szeretettel hűséges ellenfele

Ágai

Pest. nov. 29.

T. cz. Jókai Mór urnak. Pesten.

918.

IFJ. EMICH GUSZTÁV – JÓKAINAK

[1883. nov. 30.]

Édes, kedves Komám Uram!

Midőn az egész ország vetekedve iparkodik hódoló tiszteletét és nagyrabecsülését, mélyen tisztelt kedves Nőd elé juttatni, mi sem természetesebb, hogy én is a tisztelgők sorában szerény helyet kívántam foglalni, már csak azért is, hogy az én generatiom beliekkal együtt a sok nemesítő, ideális élvezeteket, melyben ragyogó művészete részesített, felujuló ifjúi hévvel meg köszönjem.

Néhány nap óta ismét lázas betegség fogva tart s így megbocsátasz, ha Téged kérlek meg arra, hogy a legmélyebb tiszteletemmel hódoló kézcsoomat légy szíves átadni kedves Nőd Ó Nagyságanak, azon őszinte kíváнатommal együtt, hogy a Magyarok Istene, az ország diszére s a Te igaz boldogításodra sokaig, igen sokáig erőben s egészségben éltesse!

A legőszintébb tisztelettel és igaz baráti szeretettel üdvözöl

hív komád
EmichGusztáv

Budapest, 1883 Novemb 30 án.

919.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1883. dec. 18.]

Hochverehrter Freund.

Ich habe den Operntext Zigeunerbaron, sowie das Drama Goldmensch fix, und fertig — im Kopf: habe aber *jetzt*

keine Zeit solches aufs Papier zu bringen: vor Weihnachten kann ich unmöglich dazu kommen. Dann werde ich Ihnen eilend den Operntext gehörig scenirt liefern, Sie brauchen dieselben dann nur in Verse zu setzen. Bis dahin sende ich Ihnen die [beékelés fölülröl] bis hieher erschienenen Theile dieser Erzählung, damit Sie mit dem Inhalt bekannt werden. Herr Strauss habe ich übrigens sehr vieles davon schon erzählt, damit wir die musikalischen Motive kennen.

Mit Goldmensch bin ich dann bis Ende März fertig.

Heuer schicke ich Ihnen etliche Portraits von mir; wollen Sie so liebenswürdig sein und dasselbe an jeden guten Bekannten austheilen zu lassen, die sich an mich erinnern wollen.

Mit freundlichstem Gruß

der Ihrige

Bpest 1883 Dec 18.

Jókai Mór

[Címzés:]
Herrn I. Schnitzer
Wien
Schwindtgasse 10.

920.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1883. dec. 30.]

Lieber Freund

da schicke ich den ersten Akt, folgt schnell das übrige nach.

Ich könnte sehr gute *Musik*-motive liefern, wie z.B. das wirkliche Zigeuner Trauerlied von Nagy Ida: „Fáró hesz kherda csina phengoesz!”

Ich kenne aber keine Noten, und kann mit Niemandem

darüber Rücksprache nehmen (thun es auch nicht willig:) aber dem Compositeur selbst könnte ich dieselbe *vorsingen*, und auch andere Zigeuner und ungarische Weisen, die er sehr gut verwenden könnte, dann die Lieder, welche ich in petto habe, sind wenigstens 60 Jahre alt, und heute ganz unbekannt; da müßte er selbst herunterkommen und mich besuchen, mit Noten papier versehen; etwas anderes kann ich nicht ausfinden. Ihre Candidatur kam zwar zu spät, so macht man in Ungarn nicht Corteskedés: das muß früher angefangen werden.

Glückliches Neues Jahr

30/XII 83

Ihr ergebener
Jókai Mór

921.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. jan. 9.]

Liebster Freund.

Hier schicke ich die eingeschaltete Szene, wird sich gut machen.

Auch das Bild vom Plattensee mit Tihany, zum Gebrauch, bitte aber dasselbe aufzubewahren, denn es ist mein eigenes Kunstwerk.

Jetzt muß ich nach Szegedin laufen, am Samstag (17ten) Mittags komme ich nach Wien [beszúrás föléírással] abends könnten wir zusammen speisen, vielleicht mit Jauner auch.

Alle Grüße an alle.

Bp 1884 Jan 9.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

922.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

[1884. jan. 14.]

Kedves Sándorkám.

Az Iparbank, mint az idezárt leveléből láthatod, liquidál, kérlek szépen, légy szives az itt felmondott 4 darab váltó 970 [7-es másból javítva] ftnyi értékeig ezt az egy darab 900 ftost kiállítani, azután Visi Imre barátunkat felkérni a forgatásra, a váltót az első hazai tak. pénztárhoz beküldetni, a mivel aztán az Iparbanknál levő váltóim végkép törlesztve lesznek.

Isten áldása veletek

Bp 1884 Jan 14

szerető bátyád
Jókai Mór

923.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. jan. 23.]

Hochverehrter Freund.

Ich komme nur Samstag *Abends* nach Hause, bitte also Ihren werthen Besuch demnach einzurichten. Sonntag früh von 9 Uhr stehe Ihnen aber schon zur Verfügung.

Bp 1884 $\frac{23}{I}$

Ihr Jókai

924.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1884. febr. 19.]

Bécs 1884 Februarius 19^{kén}

Szeretett Jókai úr!

Nagyon háladatos lenék, ha oly jó volna engemet hétfőn e hó 25^{kén} 1 $\frac{1}{2}$ órakor itt Bécsben meglátogatni.

Úgy örültem, hogy oly szives volt Futtaky által nekem megígérni, hogy akar segíteni nagy tervemnek kigondolásában. Legjobb lenne ha eleinte egyedül beszélhetnénk; és aztán 2 órakor jönnének a más urak, a nagy üléshez.

Szivesen üdvözölve,
Rudolf

925.

A RÉVAI TESTVÉREK – JÓKAINAK [1884. febr. vége]

Méltóságos Jókai Mór Urnak
helyben

Van szerencsém értesíteni, hogy a mai napon a következő pontokban egyeztünk meg Méltóságod újabb műveinek önálló füzetes és kötetes kiadása tárgyában.

1./ Ön rendelkezésünkre <[többször javítgatott, olvashatatlaná tett szó]> bocsátja <„A cigánybáró” > „A lőcsei fehér asszony” [föleírás, az előző cím áthúzása után] című új, eddig sehol meg nem jelent művét oly czélből, hogy mi ezt nagyobb 8° alakban illusztrációkkal ellátva 2< $\frac{1}{2}$ > – <3>2 [ráírással javítva] $\frac{1}{2}$ [utólagos beszúrás] ives füzetekben bocsássuk közre.

2./ A tiszteletdíjról ez esetben eltekintve a közös haszon és közös kárra megindítandó vállalatba Méltóságod befekteti szellemi munkásságát a kézirat átengedése által, mi ellenben magunkra vállaljuk a munka typographiai és illusztrativ kiállítását és terjesztését teljesen saját risiconkra, a nélkül, hogy Méltóságodat e tekintetben bárminemű felelősség terhelné.

3./ Az előállítás költségei az első füzet közrebocsátása után ivenkint, fejezetenként és kötetenként pontosan meg fognak állapíttatni valamint a nyomtatandó példányok száma a sikerre való kilátások által befolyásolva, közösen fog <közöttünk> általunk [föleírás] megállapíttatni, annál is inkább csak később, mivel az első és második füzetekből erélyes és beható terjesztés céljából okvetlenül nagyobb kiadás nyomása szükséges.

4./ Az előállítási költségek fedezése után, melyekre nézve valamilyen bevételekre nézve is [az utolsó négy szó felülről való beékelés] <külön is> mindenkor önnek rendelkezésére álló külön könyvet fogunk vezetni a fennmaradó tiszta haszon közös osztozkodás substrátumát képezi olyképen hogy a haszonból 50 % Méltóságodat, 50% ellenben minket illet.

5./ A leszámolás minden év Május elején történik; Méltóságod azonban jogosítva van az elért eredményhez képest haszonrészének megfelelő előleget felvenni. Ha a felvett előleg a leszámoláskor meghaladná az Önt megillető rész összegét, a különbség áttétképen terhére iratik, ellenkező esetben pedig a különbözet általunk készpénzben fizettetik le.

6./ Azon esetre, ha <„A cigánybáró”> „A lőcsei fehér asszony” [föleírás] cz. regény ilyenmü kiadása anyagiilag <sikerrel koronáztatnék> sikerülne [az utolsó három szó föleírással beékelve] és Méltóságod művei közrebocsátásának eme módozatát ön magára nézve anyagi szempont-

ból előnyösebbnek ismeri föl – ezentúl megirandó minden újabb munkáját hasonló feltételek mellett bocsátja rendelkezésünkre, mi ellenben kötelezzük magunkat azokat *megszakítás nélküli* egyetemes kiadásban szintoly feltételek mellett folytatólagosan kiadni.

7./ A 6^{ik} pontban érintett <eshetőség> eset<én>ben [ráírásos javítás] új és végleges szerződést fogunk <közös megállapodással> a jelen <szerződés> megegyezés értelmében [az öt utolsó szó a kihagyott alá való betoldás] kötni.

926.

JÓKAI – SZÁSZ KÁROLYNAK

[1884. márc. 2.]

Kedves barátom

Kajtár Bodonyi Kálmán urat fundationalis stipendium tárgyában bátor vagyok kegyes pártfogásodba ajánlani

Bp 1884 $\frac{2}{3}$

igaz hived
JókaiMór

[Névjegy:] Jókai Mór.
Kerepesi-út 21.

927.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. márc. 6.]

Hochverehrter Freund

I. Ich sandte Ihnen vor etlichen 5 Tage eine ganze komische Scene zu Akt II. Sie erwähnen nichts davon. Wenn Sie es nicht bekommen haben, so bitte ich mir das telegra-

phisch Kund zu geben, daß ich reclamiren kann. Besser als bisher kann Barinkays Kriegslust nicht motivirt werden. Ein ung. [beszúrás fölülról] Edelmann *mußte* auf die einfache Aufforderung Carneros, des königl. Commissars dem Aufruf Folge leisten. Da gabs kein Raisoniren.

II. Jedenfalls komme ich nach Wien hinauf, aber ich weiß nicht wann doch bald.

III. Den Goldmensch habe ich bereits angefangen, und soweit gebracht, daß ich die dramatische Einheit erzielte, in Folge dessen das Stück 5 Aufzüge mit einem Vorspiel haben wird, ohne durch Verwandlungen gestört zu werden. Auch das Ende habe ich glücklich gelöst, und das romanhafte ins dramatische umgewandelt: bis Ende April werde ich damit fertig.

IV. Schwarze Diamanten muß man noch erleben. Wenn ich lebe, dann werde ich was machen.

V. Weder über Zigeunerbaron noch über Goldmensch pflege ich mit wem nimmer zu discuiriren. Der von Ihnen erwähnte Klatsch mag davon herrühren, daß einmal im Reichstag an der Journalistengallerie vorüberfahrend mir von den dort anwesenden Reportern erzählt wurde, was das Styx für Verse auf *uns* gemacht hat; da habe ich mich ganz deutlich dahin geäußert, daß ich solches für einen sehr schlechten Witz halte, denn Ihre Verse, Romanzen und Couplets, sind sowohl in poetischer als in musikalischer Hinsicht *ausgezeichnet schön*. Wie daraus etwas ehrenrühriges für Sie herauskommen soll? Das verstehe ich nicht. Für die Zukunft will ich mich nun in meilenentfernung halten, vor jeder Journalisten neste.

VI. Ebenso steht es mit der Burgtheater Unterhandlung. Nicht eine Idee habe ich davon. Dem ungarischen Nemzeti Színház habe ich den Arany ember wohl versprochen. Das wissen Sie aber der deutsche Goldmensch gehört Ihnen und Jauner, wenn Sie sich neues darüber verständigen.

Und um Ihnen den Ernst meiner Worte zu <bart [?]> erhärten, so will ich Ihnen auch die Summe nennen, die ich laut unseres Übereinkommens hinsichtlich der Tantieme in voraus bekommen möchte. Es sind rund zweitausend Gulden zahlbar an dem Tage, wie ich das Manuscript des Arany ember ungarisch Ihnen übergebe, mit der Vollmacht, dieselbe in allen anderen Sprachen aufführen zu lassen.

Und damit bleiben wir gute Freunde. Mit herzlichsten Grüßen

Bpest, 1884 $\frac{6}{3}$

Ihr treuster
Jókai Mór

928.

JÓKAI – DEGRÉ ALAJOSNAK

[1884. márc. 10.]

Degré Alajosnak
Kedves barátom.

Úgy el vagyok már adósodva megígért munkákkal, hogy lehetetlen másképp kigázolnom belőle, mint hogy Kridát mondok – s kiegyezem 20 perzentbe

Pedig hidd el nekem, hogy nagy igyekezettel fogtam hozzá a Neked megígért munkához a martius 15 iki Ország Világ számára a miről meggyőződhetel ha a fejezetek czimeit elolvasod.

1. fejezet 1848. Szabadság, egyenlőség, testvériség.

2. fejezet 1884 Zikczene, zakczene, üssük a zsidót [III. fejezet.] Éljen a] szabadelvűség; le a [conservativ]sággal. Előre! Előre!

4 ik [fejezet] 1884. Le a szabadelvűséggel! Lobogjanak a conservativ zászlók! Hátra! hátra!

5 ik [fejezet] 1848 Talpra magyar! hi a haza! Hol [olvas-
hatatlan szó] az ágyúk?

6 ik fejezet 1884 [felülről beékelve] Talpalj magyar! hínak
haza! Hol a „kis üst?”

De hát nincs időm ezt a szép tárgyat kidolgozni az idén.
Annálfogva ezúttal érd be a fejezetek czimeivel: hiszen esz-
tendőre is nap lesz: akkor majd korábban hozzáfogjunk s ha
a Kalendáriumból a martius 15^{ét} ki nem felejtik, ha Te is itt
leszesz, [a három utolsó betűt szennyeződés fedj] ha én is
itt leszek, meg az Országvilág is itt lesz, hát majd a jövő esz-
tendei számban írjunk valami lelkesítő dolgot, hogy legyen a
nagyon tisztelt publikumnak min nevetni: addig is maradok
(mert muszáj) Budapesten 1884 Mart. 10^{én}

hü öreg barátod
[Jókai Mór]
[aláírás kivágva]

929.

JOHANN STRAUSS – JÓKAINAK

[1884. márc. 11.]

Hochverehrter Meister und Freund!

Erlauben Sie mir, Ihnen in den Überbringer dieser Zei-
len Herrn doktor Steinbach, einen Freund meinc[r] Hau-
ses vorzustellen welcher mich um die Gelegenheit ersucht,
seine Bitte persönlich Ihnen, mein hochverehrter Freund,
unter breiten zu köñen.

Ich hätte nicht gewagt Sie mit dieser Bitte zu lästigen,
weñ nicht der Umstand, dass doktor Steinbach als Ihr *Lands-
mañ* mit seinem Wissen und Köñen Ihrerseits einer geneig-
sten Beachtung seines Wunsches würdig sei, mir Hoffnung
auf Ihre Entschuldigung eingeflösst hätte.

Mit vorzüglicher Hochschätzung und der Bitte mich Ihrer lieben Frau bestens zu empfehlen

Ihr ergebenster
Johann Strauss

11. März 84

930.

PFEIFER ISTVÁN – JÓKAINAK

[1884. márc. 30.]

Budapest, 1884 Marczius 30^{án}

Nagyságos Jókai Mór urnak
helyben.

Nem csekély – és valóban legkevésebbé sem kellemes – meglepetésemre az Athenaeum Nagyságod regényeit a következőleg hirdeti *mint új, olcsó kiadást 1884 évszámmal*:

„Jókai Mór regényeinek új, rendkívül olcsó s mégis díszes kiállítású kiadása. A koszorús regényíró műveinek eddigelé megjelent népszerű kiadásai az olvasónak, habár olcsó áron, de selejtes minőségű papíron, nehezen olvasható betűkkel nyomtatott füzetkékben nyújtják a kedvelt regényíró munkáit. A jelen kiadás célja e hiányon segíteni, lehetségesé tevéen, hogy a nagy regényíró műveit, díszes kiállításban, könnyen olvasható betűkkel, finom papíron nyomtatva, a kevésebbé tehető magyar olvasó is jutányosan megszerezhesse. E sorozatban eddig megjelentek: *Enyim, tied, övé. Hat kötet. 2/40, Arany ember. 5 kötet. 2/80. És mégis mozog a föld. 6 kötet 3/50 kr. A véres kenyér. A szegénység utja. Egy kötet (– 70 ft Föld felett és víz alatt. Regénykék. Egy kötet.) – 90 ft.*”

Tehát azon regényeket, a melyeknek új olcsó kiadási joga

a boldogult bátyámmal kötött szerződés alapján az enyim, és a melyek ily módoni hirdetéséhez az Athenaeumnak határozottan nincs joga. Ezen hirdetése és kiadása által az én kiadásomat egészen tönkre teszi és engem igen nagyon károsít, mert ezek után ki fogja az én roszabb kiadásomat megvenni — ha ő a hirdetett szebb kiadást ugyan azon az áron, sőt még olcsobban megkaphatja? Másrészt a közönség kell hogy bizalmát ily eljárás mellett az én kiadásom iránt elveszítse, s nem ok nélkül! mert arra a meggyőződésre fog jutni, hogy nem sokára pár év múlva az első kiadótól úgy is olcsóbb és szebb kiadáshoz jut, mi által én nem csak anyagi de erkölcsi kárt is szenvedek. (Véleményem szerint ily eljárás az írónak sem válik előnyére!)

Hogy mi ok indította az Athenaeumot ezen eljárásra, ismeretlen előttem — s alig hihető hogy ezt az állítólag még fenmaradt (50–60) első kiadásu példányok miatt — annál kevésbbé mert egy első rangu kiadó, mint az Athenaeum, ily ok miatt nem bocsájtaná a fent említett hirdetményt világgá. —

Bátorkodom tehát ezek után Nagyságod figyelmét ezen ügyre azon kérelemmel felhívni, sziveskedjék ezt az én és kifogásnélkül fenálló jogom értelmében azonnal rendezni, mert sajnálatomra nem vagyok azon helyzetben, hogy erkölcsi elégtétellel megelégedhessem, hanem minden körülmények közt tökeletes elégtételt és kártalanítást követelek. Ezzel magamnak és boldogult testvérem özvegyének is tartozom.

Az én véleményem szerint az Athenaeumnak kötelessége leend az „uj, olcsó kiadás, 1884” czimmel és boritékkal ellátott példányokat a forgalomból azonnal kivonni, ezáltal kiadásomban megcsorbitott jó hírnevem helyre lesz állítva, másrészt pedig az Athenaeumnak fenmaradt példányokat, melyeket ő évek óta árul, tisztába kell hozni, valamint az ily

óriási árleszállítás által általam szenvedett kár is megtérítendő leend az én részemre.

En elvárom Nagyságod igazság- és jogérzetétől, hogy kártalanításom — tekintve egymásiránti összeköttetésünket — a legjobban és gyorsabban elintéztessék mely várakozással vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Pfeifer István

931.

OZMAN AGA – JÓKAINAK

[1884. ápr. 23.]

„Mélyen tisztelt Költő! Semmi sem okozhatott volna nekem nagyobb örömet, mint annak arcképe, kit évek óta csodálok; arcképe ama nemes hazafinak, kiért szívem fellelkesült, s ki művei által lett előttem kedves, bárha őt, fájdalom, szcmmélyesen nem ismerem. Mennyire sajnálom, hogy nem tudok magyarul s így nem köszönhetem meg szeretett anyanyelvén azt a nagy szívességet, melylyel szerénytelen kérésemet teljesítette. Ugy képzeltem Önt, mint ahogy kedves képe rám tekint; úgy képzeltem barátaim leírása szerint a költőt, ki nekem megszámlálhatatlan élvezetes órákat szerzett. Olvastam majdnem minden művét, azonosítám magamat hősnőivel, örvendtem s szenvedtem, nevettem és sirtam azokkal; dicsőítettem hőseit s átéreztem mind azt, mit remek tolla elém varázsolt, mert Önnek hősei nem regényhősök, hanem olyan fenkölt lények, kiket barátok gyanánt zárunk szívünkbe. A lángoló hazafiság, mely Önnek gyönyörű műveiből beszél, eltöltötte lelkemet s föllelkesített Magyarország vitéz fiai iránt, kik Önben látszanak megtestesülvén s úgy tetszik nekem, mintha kedvenc hősőm Jenői Kálmán lenne saját szellemének önrajzolta képme. Igen, ne-

mes költő és hazafi! Önnek művei ébresztették föl bennem a vágyat az eszményi nemes törekvések iránt; Önnek tüzszelleme s fenkölt eszméi emeltek magas körökbe, a mesék honába, messze a mindennapi élet nyomorai fölé; adja az ég, hogy minden óhaja teljesüljön, mit hazáját illetőleg szívében hord. Bocsásson meg, azért, hogy tollam elragadott, s hogy ily soká vettem türelmét igénybe, s ha valamikor a Dunán fel Ulmba jó, engedje meg, hogy kicsiny otthonomban Önben Magyarország jó génuszát üdvözölhessem.”

Közli *Ozman aga*.

932.

JÓKAI – FEKETE LÁSZLÓNAK

[1884. máj. 1.]

Budapest 1884 Máj. 1.

Tekintetes Szolgabíró úr
mélyen tisztelt honfitársam.

Ismerve Önnek a józan hazafiságban és tisztavízű szabad-
elvűségben gyökerező politikai elveit, mint elvbarátomhoz
bátorkodom ezen soraimat intézni, felkérve Önt, hogy nagy-
becsű befolyását és pártolását a jövő képviselő választásnál,
a szabadelvű párt jelöltje, Szemere Attila barátunk diadal-
rajtuttatása mellett kegyeskedjék érvényesíteni.

Jelöltünknek mind fényes tehetségeit, mind hazafias jel-
lemét Ön bizonyára épen olyan jól ismeri, mint mi mindany-
nyian: ha ezekhez dicsőült atyjának, Szemere Bertalannak
minden magyar szívből felrótt érdemeit is hozzá adjuk; ha
azon reményünknek kifejezést adunk, hogy a nagyreményű
utód e fényes pályát folytatni méltán hivatva van, s egykor
[Bor]sod megyének büszkesége lehet; akkor méltán remél-

hetjük, hogy e pálya kezdetéhez az első sorompót felnyitni Borsod legértelmesebb választó kerülete nem tétovázhat.

E méltán vártt sikernek kivásához hazafias közre működését kérve és ohajtvá maradok hazafiúi üdvözetem mellett

igaz tisztelő honfitársa
Jókai Móricz
országos képviselő

933.

BOLESLAWA JAROSZEWSKA – JÓKAINAK

[1884. máj. közepe]

[Szöveg szerint nem ismeretes]

934.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. máj. 17.]

Lieber Freund

Die Hiobspost über den Brand des Stadttheaters hat mich erschüttert. Alterirt dieses Unglück nicht unseren Vertrag? Wo können wir nun Goldmensen aufführen? Das Stück ist schon fertig. Ich lasse es aber für das Nationaltheater kopiren. Das Original gedenke ich Ihnen selbst mitzubringen. Ich komme in Wien am 28ten Abends an: und verbleibe dort auf geheiß Seiner Hoheit des Erzhrz. Rudolf auf [beékelés felülről] mehrere Tage. Dann können wir unsere Angelegenheiten besprechen.

Ich bitte Sie aber mir mit umgehender Post über folgende Alineas Auskunft zu geben!

1. Sind Sie am 28–31 ten Mai zu Hause?
2. Ist Herr Jauner, und Herr Strauss damals in Wien?

3. Wie weit sind Sie, und wie weit ist Herr Strauss mit Zigeunerbaron?

4. Wo können wir meinen Goldmensch in Wien aufführen lassen (das Stück scheint mir gelungen, und die Bühnenhindernisse sind darin glücklich überwunden.)

5. Können Sie mir <das> den versprochenen Vorschuß auf die Tantieme bis Ende Mai, gefälligst zur Verfügung stellen?

[A lap túlfelén, keresztbe írva:]

Ich bleibe bis 24 ten Mai in Pesth. Dann gehe ich nach Kaschau, bleibe dort bis 27 ten, folglich, wenn Sie mir schreiben wollen, so thun Sie daß je eher.

Mit allen Grüßen an alle.

Bpest 1884 Mai 17

Ihr treuster
Jókai Mór

935.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1884. jún. 22.]

Herrn

Mor. Jókai, Schriftsteller, Reichstags: Abgeordneter,
Grosskreuz H. orden etc. etc. Hochwohlgeboren in
Budapest.

Hochgeehrter Herr!

Ich nehme hiermit dankend Kenntniß von Ihrer mir mittelst Schreibens ddo 18. Juni 1.J. gegebenen Erklärung, wonach mir von Ihnen das Recht der Übertragung Ihrer Stücke in andere Sprachen, sowie die Verfügung über diese

Übertragungen und ihre Aufführungsrechte mir für allemal unter der Bedingung überlassen wird, daß Alles, was an nicht-ungarischen Bühnen für die gedachten Stücke an Einreichungs-Honoraren, Aufführungshonoraren und Tantiémen eingeht, zu gleichen Hälften zwischen Ihnen und mir zu vertheilen ist.

Auch nehme ich mit Dank Kenntniß, von Ihrer mir in demselben Schreiben ertheilten Ermächtigung, bezüglich Ihrer Stücke u. der dieselben betreffenden Aufführungen Verträge zu schließen, Abrechnungen zu pflegen, Gelder in Empfang zu nehmen, Vollmachten zu ertheilen, kurz alle Rechte auszuüben, deren Ausübung durch den Vertrieb der Stücke sich als nothwendig erweisen möchte.

Die Abrechnung zwischen mir und Ihnen hat mindestens einmal jährlich und zwar Ende Mai eines jeden Jahres zu erfolgen, doch ist Ihnen das Recht vorbehalten, in meine diesbezüglichen bücherlichen Aufzeichnungen und in die betreffenden Belege zu jeder Zeit Einsicht zu nehmen.

Nach Ihrer eigenen Erklärung bezieht sich die mir ertheilte Vollmacht nicht nur auf den „Zigeunerbaron“ welches Stück von uns Beiden in Gemeinschaft gearbeitet worden ist, und nicht nur auf den „Goldmensch“, — sondern es gilt diese Vollmacht auch für Ihre sämtlichen ferneren dramatischen Productionen, gleichviel ob ich an dieselben als Director, als Mitarbeiter oder als Bearbeiter theilhaftig bin. Die mit dem Vertriebe, resp. der Bearbeitung der Stücken (letztere soweit es sich um Bearbeitungen in andrer Sprachen als die deutsche Handeln würde) verbundenen Spesen, werden in Rechnung gestellt, und gemeinschaftlich von beiden Theilen getragen, u.z. zu gleichen Hälften.

Die gegenseitigen Vertragsrechte gehen auch auf die beiderseitigen Erben über, und dauern insolange, als sie überhaupt einen materiellen Werth haben.

Betreffend [ráírva kiolvashatatlan rövid szóra] Ihre be-

sonderen Vollmachten bezüglich des „Zigeunerbaron“ erkläre ich gleichfalls, dass ich mit demselben vollständig einverstanden bin.

Wien 22 Juni 1884.

In vorzüglichster Hochachtung
ergebenst
Ignaz Schnitzer

936.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1884. jún. 28.]

Wien 28 Juni 884

Hochgeehrter Herr!

Ich bin nun auch mit dem 3. Akt Zigeunerbaron fertig u. von Competenten Leuten wird die ganze Arbeit als überaus gelungen bezeichnet. Strauß aber will nicht recht vorwärts kommen, u. sich auch nicht verpflichten die Composition bis Ende Jänner zu Ende zu führen. Wenn wir aber nicht zu diesem Termin das *ganze Werk* fertig haben, so kannes heuer einfach nicht mehr gegeben werden. Ich habe Herrn Strauß schon angedeutet, daß wir einen Saisonverlust nicht so leicht ertragen können, u. daß es jetzt nur ein „entweder oder“ gabe. Mittwoch gehe ich auf sein Gut hinaus – gibter[!] mir da die bindende Erklärung *nicht*, so müßte ich – wenn auch mit schwerem Herzen – das Ganze von ihm zurückziehen. In diesem Falle würde es etwa Suppé komponiren, der uns jedenfalls die Garantie brächte, daß zu Beginn des Feber die erste Aufführung stattfinden kann. Doch möchte ich, sehr geehrter Herr, einen so entscheidenden Schritt in dieser Sache doch nicht thun, ohne Sie verständigt zu haben, u. Ihre Meinung zu hören. Nun Strauß habeich

gesagt, daß weitere Änderungen an dem Buche absolut nicht vorgenommen werden, und daß auch Sie auf die Fertigstellung dringen, weil im ungarischen Ausstellungs Jahr diese Operette das Budapester Repertoire beherrschen muß. Ich bitte nun, mir gef. *postwendend* zu antworten, damit ich eventuell Ihren Brief auch Herrn Strauß zeigen kann. Man muß redlich deutsch mit diesem Herrn reden, sonst wird der Zigeunerbaron bis zum jüngsten Tag nicht fertig.

Mit dem „Goldmensch“ bin ich morgen fertig, u. lasse ich morgen unser Freund Jaume Einblick in die Arbeit nehmen, die Ihnen, — ich wiederhole es — gar vortrefflich gelungen ist, wassich nunmehr an kleinen Wünschen für den Schauspieler ergibt, will ich Ihnen noch vor meiner Abreise nach Marienbad, die am 7. Juli erfolgt, mittheilen.

Ausser dem Theater a.d. Wien wird von deutschen Bühnen zunächst das Hamburger Stadttheater u. das Deutsche Theater in Berlin die Ehre haben den Goldmensch aufzuführen, u. zwar wahrscheinlich schon in heuriger Saison. Eine Abschrift meiner Übersetzung können Sie auf Wunsch im Laufe von 8 Tagen erhalten.

A propos — Von der in Aussicht gestellten Einladung Sr.k.H. d. Kronprinzen zur Mitwirkung an „Oesterreich-Ungarn“ habe ich bisher nichts gesehen. Bin ich aus Vergessenheit übergangen worden, oder <woll> wird einfach im Rahmen Ihres Werkes für meine bescheidenen literarischen Qualitäten kein Platz sein?

Nochmals bitte ich, mir die vorliegenden Zeilen mit Bezug auf Strauß bestimmt u. mit Postwendung beantworten zu wollen. Wenn nöthig telegrafisch.

Und nun empfehle ich Ihnen hochgeehrter Herr, indem ich Ihnen und Ihrem geehrten Hause unser Aller herzlichste Grüsse und Wertschätzung sende.

In Ergebenheit Ihr
I. Schnitzer.

Nagyságos Ur!

Az Ó Felsége Rudolf trónörökös által tervezett és saját legfőbb felügyelete alatt létrehozandó népismertető műnek tervezetét a Nemzet idei 175 számában olvastam. Ne vegye Nagyságod tolakodásnak, hogy e prospectus XVII. XIX. XX. és XXI-ik fejezetére egy pár észrevételt teszek.

Az azon fejezetek alatt előforduló némely czimek nincsenek a maguk hely<ökön>én [ráírás] az ország geographiai helyzetének nem felelnek meg.

Jelesen a XVII-ik fejezetben a szokodoli barlang, a periodicus forrás és a Béla-vára, nem Biharban, vidékén, vagy Szabolcsban fordulnak elő, hanem az első Alsó-Fehér megyében, az utóbbiak pedig Torda-Aranyosmegyében fekszenek.

A XIX. fejezet alatt rossz helyen fordulnak elő a vidrai csiga-kövélet és vizesés, mindkét hely Torda-Aranyosmegyében fekszik a Kis-Aranyosvölgyében. A Gainai leány vásár a Biharban van. „Kaluger-táncz” nincs, hanem igen „Kaluser”.

A XX. fejezetben (Aranyosvidék) nem foglalhat helyet Toroczkó, — mert az nem az Aranyos völgyén fekszik. A Leányka-Kő pedig teljesen érdemetlen arra, hogy külön czímet képezzen, a melyben az a kiálló kő csak sziklarobbanás utján, utcsináláskor, állott elő. Az ehez fűzött monda egészen ujkeletű csinálmány. — „Tordamegye” ma már nem létezik.

Bátor vagyok egyuttal felemlíteni azt, hogy a prospectusban e vidék, e megye nincs kellőleg méltányolva. Sok nevezetesség hiányzik belőle. Jelesen hiányzik:

- 1., a skárisorai jégbarlang, a mely világhírű.
- 2., a csepegő-kőbarlang (Toroczko mellett), nevezetes.
- 3., a Buvópatak, Szolcsván.
- 4., A Székelykő, Toroczkon.
- 5., a toroczko-szentgyörgyi vár;
- 6., a Jáva-völgyében Géczyvára, Alsó-Jáva.
- 7., Szent-László, népviselet, Szent-László-pénze.
- 8., Torda, fejedelmi város, só bányáival, fényes multjával, országgyűléscsével, romai várával, vízvezetékével.
- 9., a volt Aranyos-székéből: Várfalva, romai várával, aranymosásaival; az Aranyos [a kezdőbetű *a*-ból ráírással javítva] mentén az aranymosás.

Nem volna egészen indokolatlan, ha a XX. fejezet czime egészen megváltoznék, Torda-Aranyosmegye nevet nyerne és ezen fejezet alatt előforduló, fennebb megemlített helyek, úgy felvétetnének még abba a fennebb 1–9. pont alatt felsorolt részletek, a melyek arra érdemeseknek ítéltetnének.

Bátor vagyok még megjegyezni azt is, hogy Hora és Cloška, úgy Jáнку, e megyében éltek, házuk maig is áll a havasi részekben.

Tisztelettel bátorkodom megjegyezni, hogy én a XIX fejezet alatt előforduló: Kalusertáncz, Románnépköltészet, Román népviselet, Román lakodalmi menet, (s talán ide bejöhethetne Román szokások, babona) gainai leány vásár, úgy a vidrai vizesés, Toroczko és vidékének leírására szivesen vállalkozom s egyéb czimeknél is bármily csekély mértékben is (e megyére vonatkozólag) ha szolgálhatok, igen szerencsésnek fogom magam tartani.

Fogadja Nagyságod kiváló tiszteletem nyilvánítását, melylyel maradtam

Nagyságodnak

alázatos szolgálja:
Moldován Gergely
Kir.tanácsos, Torda-Aranyosmegye
tanfelügyelője.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. jún. 30.]

Schwabenberg 1884 $\frac{30}{17}$

Hochverehrter Freund

Daß Sie mit Zigeuner-Baron fertig sind, ist recht erfreulich: umso weniger ermuthigend aber die Nachricht, daß Herr Strauss mit dem musikalischen Text in diesem Jahr nicht fertig werden soll. Ich bitte Sie wenden Sie alle Ihre Beredsamkeit auf, um unseren genialen Freund dazu zu beantragen, daß er sich auf den Olymp vorwärts bewege: dort soll ja auch in Sommerzeit sehr schön sein. Sonst entfällt uns die Ausstellungsperiode in Budapest und da kommen die mageren Kühe Faraos im anderen Jahr.

Die Aufforderung zu Rudolfs Werk bekommen Sie schon sobald ich die unterschriebenen Blanquets in genügender Zahl bekommen werde.

Für alles übrige vielen Dank, und alle Grüße.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

[Címzés a borítékon:]
Herrn
Ignaz Schnitzer

Wien
Schwindgasse 10

Bpest Schwabenberg 1884 $\frac{1}{7}$

Hochverehrter Herr und Freund.

Freilich wäre es sehr erwünscht, wenn Sie noch bis zur nächsten Wintersaison mit der musikalischen Dichtung des Zigeunerbaron fertig werden sollten. Die Weltausstellungsepoche in Budapest rückt heraus, und es wäre Schade dieselbe zu verlieren. Ich entsage auch nicht der Hoffnung, daß Sie bei dem künstlerischen Reichthum Ihrer Vene, diese Aufgabe bewältigen werden. Bei unsereinem, der mit der Beihilfe der Musen arbeitet, ist ja das Schaffen keine Mühe, sondern ein Hochgenuß. Und wir wissen schon das Wunderwerk, daß wir in einer Woche der Begeisterung so viel zu Stande bringen, als wir in sechs Wochen der absoluten Ruhe versäumt haben. Darum bitte ich Sie, den Zigeunerbaron, bis zu seiner Vollendung als Alp auf Ihren Gewissen lasten zu lassen.

Meine persönlichen Interessen sollen aber dabei gar nicht in Anbetracht kommen. Das Hauptziel bleibt ja die möglichst größte künstlerische Aufgabe gelöst zu haben: und hierin ist Ihre künstlerische Vena maßgebend: und ich würde es mir nicht verzeihen, wenn ich Sie auch nur im mindesten Eindruck bedrängt hätte. Invita Minerva!

Meine besten Grüße an Sie und Ihre hochverehrte Frau Gemalin.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

940.

JOSEF WEILEN – JÓKAINAK

[1884. júl. 3.]

(Wien,) d. 3. Juli (188)4.

Hochverehrter Freund!

Heute hat S.K. Hoheit alle Briefe unterfertigt u. ich sie der Post übergeben.

Die beifolgende Inschrift bitte ich als offizielle zu betrachten, sie den Herren mitzutheilen u. weñ Sie es oportun finden, in den Journalen zu veröffentlichen.

Der Kronprinz kehrt erst am 16^t nach Wien zurück. Wollen Sie alle Mittheilungen mir zukommen laßen, ich stehe immer in Verbindung mit ihm u. werde Ihnen seine Entscheidung rasch zusenden können. — An S.K.H. Erzherzog Josef hat der Kronprinz heute eigenhändig geschrieben u. ihn zur Mitarbeiterschaft für das Thema der Zigeuner selbst [betoldás fölülról] aufgefordert.

Mit herzlichem Gruß

Ihr
treu ergebener
J. Weilen

941.

BR. RAUCH GÉZA – JÓKAINAK

[1884. júl. 7.]

Schloss Lužnica Post Berdovze
Kroazien dem 7. Juli 1884.

Sehr verehrter Herr von Jokai.

Obwohl nicht vom Schicksal — begünstigt und des Glückes nicht theilhaftig — Ihnen persönlich — vorgestellt zu

sein – erbitte ich mir die Erlaubniß als Anwalt eines Dritten – mich an Sie wenden zu dürfen. –

Herr Dr. Alexander von Valesich – derzeit als Privat Arzt in Valasca bei Abazzia beschäftigt – ein Mann der weit über den Kreis seiner – Fachwissenschaft-hinaus gestrebthat, der – als Journalist – in der Zeit des Aufblühens – der neuen Coalition – Kroaziens mit Ungarn bis in die Zeit – des beginnenden Verfalles – der ungarischen Staatsidee in Kroazien eine ausgezeichnete Feder-gewidmet hat – der später seines Dienstes und Lebensunterhaltes beraubt – wie alle *aufrichtigen* Anhänger der ungarischen Staatsideen in Kroazien – zu einer Parias-Rolle verurtheilt der gänzlichen Vergessenheit mit überantwortet – wurde. – Dieser Mann ersucht mich – an Sie mit der Bitte zu wenden – <lh[?]> demselben – die Vergünstigung angedeihen lassen zu wollen – ihm in geeigneter Weise – die Mitarbeiterschaft – an dem großen Werke „Oesterreich Ungarn in Wort und Bild“, deren endgültiges vollendetes Gelingen schon durch die Übernahme der Redaction durch Sie – über alle Zweifel erhaben ist – gütigst verschaffen zu wollen.

Als Beweis seiner verschiednen Anlagen schriftstellerischen Thätigkeit überließ er mir beiliegende 7. Documente davon 6. Zeitungs-artikel – welche ich hier im Originale beilege behufs geneigter Einsichtnahme.

Ich glaube behaupten zu dürfen daß Dr. Valesich sich zur Verfassung von Monographien über Kroazien gewiß vollkommen eigenen würde.

Indem ich unbekannter Weise Ihnen den Ausdruck unge-theiltester Verehrung und Hochschätzung übermittele

Zeichne ich mich. hochachtungsvoll
Géza Baron Rauch
Dr. der Rechte

942.

JOSEF WEILEN – JÓKAINAK

[1884. júl. 10. körül]

Tisztelt uram és barátom!

Ő cs. kir. fensége, Rudolf trónörökös főherczeg urunk f. hó 6-án vasárnap, mint régebben meg lett állapítva, Ő felsége kíséretében, Polába utazik. Ő fensége élénken sajnálja, hogy az osztrák-magyar monarchia czimü népismeri munka magyar részére felügyelő szerkesztőségi bizottságának alakulásában személyesen részt nem vehet, s meghagyta nekem, hogy önt felkérjem: fejezze ki ő fensége legmagasabb nevében, minden a gyűlésben résztvevő tagoknak, szives üdvözlétét, s legmelegebb köszönetét azon szeretetreméltó készségért, melylyel a hazafias irodalmi vállalat előmozdítására vállalkozni sziveskedtek. Fogadja stb.

Weilen József

943.

BOJNICIĆ IVÁN – JÓKAINAK

[1884. júl. 10.]

Zágráb, 1884. július 10-én.

Méltóságos Uram!

Utolsó levelemben késznek nyilatkoztam, Méltóságodnak a horvát irodalmi és művészeti viszonyokról a trónörökös munkája érdekében felvilágosítást adni. Miután levelemre eddig feleletet nem kaptam, bátorkodom ezennel magam Méltóságodnak az említett munkánál való közreműködésre a következő horvát tudósokat ajánlani:

1./ Horvátország legrégebb történetére nézve:

Dr. Rački Ferenczet, a délszláv akadémia elnökét.

2./ Horvátorsz. középkori és újabb történetére:

Miškatović József, országgyűlési képviselőt és az orsz. levéltár igazgatóját. Szükség esetében elvállalom magam is ezen részt.

3./ A horvát geographiára: Klaić Vjekoslavot, a horvát egyetem tanárát.

4./ A horvát műtörténetet és régészetet elvállalom magam.

5./ A horvát ethnographiára: Dr Kršnjavi Isidort, a horvát iparmúzeum igazgatóját.

6./ Horvátország irodalomtörténetére:

Dr Pavić Armit, a horvát egyetem tanárát.

Ezen férfiak irodalmunk legkiválóbb díszei, és (Račkit és Pavićot kivéve) legkevésbé sem túlzó chauvinisták vagy a magyarok ellenségei.

Egy művészünk is van, a ki az illusztrációkat készíthetne. Ez Mašić Nikola, egy már a külföldön is ismert fiatal festő, Pilloty tanítványa.

Rólam és saját eddigi irodalmi munkásságomról szerezhet magának Méltóságod Pulszky Ferencznél vagy Fraknoi Vilmosnál fölvilágosítást. Ezek, mint általában a magyar történészek mind, engem személyesen ismernek; hiszen én három évig az országos Széchényi-könyvtár tisztviselője voltam.

Csak még arra bátorkodom Méltóságodat figyelmeztetni, hogy ne méltóztassék a horvát rész szerkesztésével egy szerb író megbízni, mert az nálunk az egész munka elleni ellen-szenvet szülne. A Starcevicspárti túlzók úgy is izgatnak e munka ellen, mert annak főszerkesztésével egy magyar író, Méltóságod, megbizva van.

Ha időm megengedi följövök még ezen hónapban Buda-

pestre, és akkor majd bátor leszek, Méltósággal személyesen a munka horvát részéről értekezni.

Fogadja, Méltóságos Uram, ezen alkalommal is kiváló tiszteletem kifejezését, melyyel maradok

Méltóságodnak
alázatos szolgája.
Dr Bojničić I.

944.

JÓKAI – GYARMATHY ZSIGMONDNAK [1884. júl. 12.]

Kedves barátom

Melkának már meg is irtam a Trónörökös ő fnge felhívó levelét; de nem tudom, hogy *hová* küldjem el neki? A levél Nagy Miklósnál lesz, a Vas. Újs. Szerkesztőjénél: ezért kérek őt tudósítsd; mert én pár nap mulva itt hagyom Bpestet. Mindenesetre igen szívesen veendjük Melka rajzait.

Egyebekre nézve baráti üdvözetem, s szívből tisztelt nődeknek adandó kézcsókom mellett maradok

Bpest 1884 12/7

igaz barátod
Jókai Mór

[Címzés:]

Az Osztrák Magyar Monarchia Írásban és Képben.

Nsgos

Gyarmathy Zsigmond

alispán urnak

baráti tisztelettel

Bánffi Hunyad

Laxenburg Augusztus 1^{jén}

Kedves Jókai!

Köszönettel vettem levelét, és a szakelőadók névjegyzékét. Meg vagyok győződve, hogy Ön épp oly óvatosan mint kellő tapintattal választott, de még is kívánatosnak tartanám, ha Ön e jegyzéket a hirdetményben minden kihagyás nélkül közzé tenné; p.o. N. N. a szerb Ethnographia előadója s.a.t. Önnek fekszik érdekében, hogy tekintve a kis nemzetiségek érzékenységét a felelőség egy része saját fajtársaik vállaira háríttassék át. Czélszerűnek látszanék továbbá, ha Ön programjának főpontjai ezen urakkal mielőbb közöltetnének a végből, hogy az általuk nem személyesen kidolgozandó czikkekre nézve alkalmas munkatársakat hozhassanak javaslatba.

Az itteni felfogásnak megfelelő ily főpontok: a 2, 3, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, és 21^{ik}, — még minden egyéb csak ott lenne tárgyalandó, hol a népet jellemző különös sajátosságok merülnek fel. E' megszorítás a tér tekintetéből is elkerülhetetlen, mert a Szt. István koronája országai számára megállapított 4 legfellebb 5 kötetet túlhaladni nem lehet.

Valjon a 15. és 17, <és> 20 [ráírás] és 24^{ik} pontok is felvétessenek e — némi indokóknál fogva még jól megfontolandó lenne. Weilen tudatá velem, hogy Nagy Miklós urnak a II^{ik} kötet 1st füzetinél használandó anyagos [!] meg küldötte és Miel Ágostonnak a II^{ik} kötethez még többet is fog küldeni. Jó lenne, ha Ön lehetővé tenné, hogy a magyarországi rész két első füzetét mielőbb sajtó alá adhassa.

Bocsásson meg, hogy oly sokká váratám válaszomra, de

levele vételekor éppen $2\frac{1}{2}$ napra a hegyekbe rándultam, <és> midőn visszaérkeztem a hadgyakorlatok mostani szakában katonai teendőkkel valék elhalmozva.

A Balaton parti jó levegő reménylem úditőleg hat egészségire

Legszívélyesebb udvözetekkel Önnek hü

Rudolfja

946.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1884. aug. 8.]

Laxenburg, Augusztus 8-kán 1884.

Kedves Jókai Ur!

Fogadja legszívélyesebb köszönetemet leveleért, mely igen megörvendeztetett és a program megküldéseért. Ezt érett megfontolás, és beható tanulmányozás végett még egy ideig magamnál tartani, és Weilennel együtt ohajtanám át-olvasni, hogy a birodalom két részét érintő dolgozatokban legalább némi egyöntetűség legyen elérhető; de sajnálatomra Weilen jelenleg nincs Bécsben, s csak Augustus közepén érkezik vissza.

Különben a dolog nézetem szerint most még nem sürgős, mert a nyár folytán az irodalmi működés alig fog megkezdetni, és így azt hiszem, hogy számítását nem zavarom meg, ha a program iránti végelhatározásomat csak folyó hó második felében veendő.

Futtakyról is, ki négy nap előtt meglátogatott, hallám: hogy a pénzügyi viszonyok nem kedvezőleg haladnak. E részben eléggé nem ajálhatom Önnek, hogy vállalatunk előmozdítására Budapesten is pénzügyi bizottság alakitassék.

A Bécsben már megalakult bizottság Dumba úr kitűnő vezetése mellett igen hasznos szolgálatokat tett.

Mi a kellemetlen román izgatásokat illeti, méltóságunk alattinak tartanám illynemű tamadásokra válaszolni, 's csak azok teljes mellőzését tanácsolhatom Önnek. Illy túlzott chauvinismus, és nemzetiségi pártgyülölködések ellenében sem fegyver, sem pénz nem áll rendelkezésünkre.

Fogjuk azokat még gyakran úgy román, mint szláv részről tapasztalni. Ez ellen a legjobb óvszer egyrészt a souverain megvetés, másrészt számos ismert, és jó érzelmű irodalmi férfiú megnyerése az érintett nemzetiségek köréből.

Fülöp sógorom nagy örömmel fog [!] értünk a gömöri felvidéket leírni. Reményelem, hogy a falusi élet nyugalma Önre jótékonyan hat; kimélje is magát, és keresse az üdülést, mert mindnyájan számítunk Önre, 's nagy szükségünk lankadatlan erejére.

Legszivesb üdvözlettel Önnek

Rudolfja.

947.

MADAME ADAM – JÓKAINAK

[1884. aug. 10. körül]

Madame Adam (Juliette Lauber) M[onsieur le Docteur Paul Segond, Chirurgien des Hospitiaux, Agrégé à la Faculté de Médecine de Paris, Madame Paul Segond, Mesdemoiselles Pauline et Claude Segond Mesdemoiselles Constance et Anastasie Raincourt. Ont l'honneur de vous faire part de la perte douloureuse, qu'ils viennent d'éprouver en la personne de Madame Veuve Olympe Lamber, leur mère, grand mère, arriere-grand'mère et nièce, décidée à l'Abbaye du Val de Gif (Seine et Oise) le 9 Août 1884 dans sa 71-ème année.

Görgői síremlék, melynek rajzát Ruchietti Miklós
1884. aug. 10-i levelével küldte el Jókainak

HIC IACET GEORGIUS BUBECK
MAGR TAVERNICORM
REGALIA Q FECIT ETRUERE
ECCLESIA BTE VGINIS FRATRIBS HEREMITIS
ORDNIS STI PAULI PRIMI HEREMITE -
ANNO DNI MCCCLXXI -

[A lap hátoldalán:]

Ezen sír emlék a görgői (Torna megye) r. kath. kiseded templom
falába van be falazva. Le vettem 1836. évi jul. 26. án.

[Megjelent rajzban az 1866. évi Vasárnapi Ujság 4. számában.]

Hegedűs Sándor arcképe
(Aki kötetünk időkorében 19 levelet kapott Jókaitól,
de ő egyet se küldött)

Z.N. 163.675
2. h. Szendrői
Pyezsa-Schwarzenberg 1884 $\frac{1}{7}$

Hyposensibilisator Gyermek és Felnőtt

Fürzlich war ich sehr unzufrieden, wenn Sie mich mit
Ihrer unvollständigen Bestimmung über die unvollständige
Lösung des Hyposensibilisators fertig machen sollten.
Die Bestimmung der Löslichkeit in Wasser ist sehr
schwierig und ich habe dieselbe zu ermitteln, ob
auch wenn ich nicht die Bestimmung, daß Sie, die
den künstlichen Hyposensibilisator Gyermek, die
Löslichkeit zu ermitteln machen die Unvollständigkeit, die
mit der Löslichkeit der Masse verbunden ist für die
Bestimmung der Menge, sondern die Hyposensibilisator.
Aber wie ich Ihnen schon mit der Bestimmung, daß
nicht in einem anderen der Bestimmung so wird
zu Grunde bringen, als wie in fast allen
den absoluten Fällen zu ermitteln haben. Wenn Sie
auf die, die Hyposensibilisator, die zu einem anderen
als die auf Ihre Hyposensibilisator legen zu legen.
Nunmehr ganz vollständige Bestimmung sollen aber
dabei ganz wie in der Bestimmung der
Zusammensetzung der die unvollständige Hyposensibilisator
Bestimmung zu ermitteln: und wenn die Hyposensibilisator
Bestimmung der Bestimmung: und ich ermitteln
wie ich ermitteln, wenn ich die auf wie in der Bestimmung
Bestimmung Bestimmung sind. Nicht ermitteln!

A Johann Strausnak írott 1884. júl. 1-i Jókai-levél részlete
(Alkotó az alkotóhoz)

Rudolf trónörökös arcképe

RUCHIETL MIKLÓS – JÓKAINAK

[1884. aug. 10.]

Különösen tisztelt
Nagyságos ur!

Olvasván a f. évi „Nemzet” június 3-iki mellékletében azon értesítést, miként Nagyságod tanulmány utját Abauj - Torna megyében augustus vége felé méltóztatik meg kezdeni, és a többi között Szádvárt is régi vár omladékával tanulmányi szempontból meg tekinteni; ez inditt tehát énemet arra, hogy egynéhány adatot én is bátorkodom mintegy tájékozásul Nagyságod rendelkezésére bocsátani, miszerint kegyeskedjék azt egy 81 éves aggastyántól el fogadni. Mert bizony megvallom őszintén: vajmi jól esnék nekem is, ha-hogy hajlott koromban némi nemü csekélységgel tehetnék hű szolgálatot ott, hol annyi jelesek vállvetve <sok> sorakoznak.

Hazafiui hódoló mély tisztelettel vagyok
Budapest IV. Magyar utca 23. szám Augustus 10^{én}

alázatos szolgája Nagyságodnak
Ruchietl Miklós
Esterházy hgi ny. tiszt.

JÓZSEF FŐHERCEG – JÓKAINAK

[1884. aug. 15.]

Alcsuthon. 1884. 15/8.

Tisztelt barátom!

Mellékelve küldöm az ígért leltárt azon munkákról, melyek cigányokra és indusokra vonatkoznak; van még több is, de mind különféle indiai betűkkel nyomtatva. Ha egyik másik érdekelné szolgálatára állnak. Miklosichhoz kérdést intéztem, valjon ő is ír a' cigányokról, de azt a' választ nyertem, hogy ő csak a lajtán túli szlávokat vette át, tehát a' romák egészen rám maradnak nyelvészeti szempontból; így tehát át is vághatok egy kicsit a' magyar határon túl.

Itteni alsó kertemben a' négy napi fölhőszakadások és árvizek sok kárt tettek, de a' környéken is sujtatott több község, főkép kert, hol több ház összedőlt és sok apró marha elsodortatott. E napokban felszedem sátorfáimat és indulok 5 heti őszi gyakorlataimra, melyek befejeztével cigánnyá válok.

Ajánlom magamat kedves emlékébe maradván legőszintebb tisztelője József főherceg.

[Címzés:]

Nagyságos Jókai Mór országos képviselő úrnak, sat.

Balatonfüreden.

[A boríték hátoldalán:]

József főherceg

Alcsuthon

950.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. szept. 2.]

Liebster Freund.

Hier schicke ich Ihnen die Scene, die noch eingeschaltet wurde im original. Bitte diese noch hinzufügen; – im nationaltheater wurden schon die Decorationen großartig gemacht, die Niemandsinsel ist bereits fertig in beiden Ausstattungen die Hauptrollen sind an Nagy Imre, Helvey L. (Athalie) Markus E. (Noemi) vertheilt; das Stück wird wahrscheinlich im November auf die Bühne kommen. Auch wegen des „Schwarze Diamanten hat Herr [a nagy H korábi kis gótbetűsre rárajzolva] Paulay erklärt, daß er dasselbe an der Nationaltheaterbühne aufführen lassen wollte. Selbst wenn es ein Ausstattungsstück werden soll, doch. – NB muß noch erlebt werden. Jetzt leide ich an einer fürchterlichen Grippe.

Alle Grüße an alle

Bfüred 1884 Sept 2.

Ihr ergebenster
Jókai Mór

951.

JÓKAI – SZEKULA JÓZSEFNEK

[1884. szept. 10.]

[Távirat]

Kérem, fogadja és adja át a műkedvelő uraknak, hölgyeknek, szintugy a Prolég szerzőjének legmélyebb hálánk kifejezését. Betegségem akadályozott a leutazásban. Üdv. Szegednek!

FÜLÖP SZÁSZ COBURG HERCEG – JÓKAINAK

[1884. szept. 22.]

Tisztelt Nagyságod!

Rudolf Fő Herceg trónörökös sógoromtól arrúl értesülvén, miszerint Nagyságod a trónörökös pártfogása alatt megjelenő Osztr. Magyar Állam nagy műnek szerkesztésénél szíves vólt igénytelen tollamra is gondolni, a' mennyiben nekem jutna feladatúl Gömörmegye várainak leírása, — a midőn készséggel felajánlom e tekintetbeni szerény közreműködésemet, kívánatos lenne, ha Nagyságoddal ez ügyben személyesen értekezhetném; miért is Octóberhó 1seje és 10^{ik}e között Pohorellán szívesen látom. —

Ha az érintett idő tetszése szerinti, úgy sziveskedjék engem jövetele napja és órájáról valamint arrúl értesíteni, valjon Tiszólczon, Dobsinán vagy Popradon keresztül érzékik, hogy a kellő intézkedéseket megtétehessem

Kitűnő tisztelettel és hazafiúi üdvözléttel.

Bécs Sept 22^{én} 1884.Fülöp Szász Coburg
dGothai HercegJÓKAI – PAULAY EDÉNEK
[Névjegy]

[1884. okt. 11.]

Különösen tisztelt barátom.

Bátor vagyok kegyednek szíves figyelmébe ajánlani Bettelheim Fanny kisasszonyt ki a szini tanodába ohajtana föl-vétetni mint drámai növendék. Az atyja kért föl ez ajánlásra.

Egyebekre nézve maradok

igaz barátja
Jókai MórSvábhegy 1884 $\frac{11}{10}$.

954.

JÓKAI – JOHANN STRAUSSNAK

[1884. okt. 17.]

Hochverehrter Freund und Meister

Ich war dieser Tage auf Reisen, darum die verspätete Begrüßung zu Ihrem Meisterjubiläum meiner Seits.

Empfangen Sie die bestgefühlten Grüsse eines Collegen, der zwar ein guter Mensch, aber ein schlechter Musicant ist; Sie der in beider Qualität sich selbst den Rang ablaufen. Gott erhalte und erhebe Sie noch höher!

Meinen Handkuss an Ihre hochverehrte Frau Gemalin[!].
Mit freundlichster Hochachtung

Ihr
ergebenster

Bpest 1884 $\frac{17}{10}$

Jókai Mór

955.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1884. okt. 22.]

Oct. 22^{kén}.

Kedves Jókai Úr!

Weilen által hírt vettem, hogy Ön e hó 24^{kén} Bécsben meg fog érkezni; 25^{kén} lesz a Redactionban egy nagy ülés mind az itteni urakal; nagyon örülnénk ha Ön is részt venne; legyen hát oly szives 12 órakor a Stallburgon a redactióba jöni.

Nagyon örülök Önt hosszú idő után végre viszont láthatni.

Szivesen üdvözölve
Rudolf

956.

JÓKAI – JOHANN VON FORSTERNEK

[1884. nov. 11.]

Hochgeehrter Herr.

Ich erkläre hiemit, daß ich das Quartier im Iten Stock Nr. 36. Sándorgasse in Ihren Zinshaus zur Miete nehme, vom Iten Mai 1885 angefangen auf drei Jahre um das Mietzins von 1600, sage sächszähhunder [!] Gülden ö. w. einer förmlichen Vertrag; wenn erwünscht können wir später machen. Aus Drangabe habe ich die Ehre hiemit einhundert Gulden zu übersenden.

Mit größter Hochachtung

Budapest den 11sten Nevber 1884

Ihr ergebenster
Jókai Móríz

[Boríték:]

An Hochwohlgeborenen Herrn
Johann v. Forster
mit Hochachtung
Ihrer

957.

KÖNYVES TÓTHI KÁLMÁN – JÓKAINAK

[1884. nov. 15.]

A Jók Java!

Nagyságos Uram!

Mélyentisztelt Hazafi!

Ihletett Költő!

Bálványzott Iró!

Kegyess Pártfogója azoknak, kik bíznak benne erős bizodalommal! s.a.t

A „Nap fiának”, a mennyei birodalom császárájának sincs anyi czime, mint Jókai Mórnak s elfogyna tiz iv is, mig előszámlálhatná ily magamfajta gyarló halandó mindazt, a mi méltán megilleti. Nem is igyekezem tehát azon s most csak is azon címére fektetek fősulyt, a mely engem s az illetőket legközelebből érdekli.

Soha még magam érdekében egyetlen lépést nem tettem, hogy az akadályokat más háritsa el. A követ elmozdítám magam, ha nem birtam azzal, ott hagytam s mentem más uton. Nem kiáltoztam idegen segítség után. Pedig néha bizony az is jó! De már mások érdekében annyit jártam néha-néha, hogy szinte belesántultam, kértem, könyörögtem, hogy könyökömről majd lement a bőr. Magamért szégyenlenék, de mások érdekében szólalni föl, kötelességemül ösmerem. Azt hiszem, Nagyságod, még nagyobb mértékben ki van ennek téve, s a hozzáintézett kérő levelek aligha nem tennének már két jókora vaskos kőtetet. Nohát egy levéllel én is szaporítom.

Azt hiszem, hogy Nagyságod is megkóstolta már a Lápossy czég borát. Elég renomméet vivott ki e czég nemcsak fővárosunkban de még Londonban is. E czég tulajdonosa özv Lápossy Ferenczné, Csanak Róza, — ama Csanak József debreczeni kereskedőnek leánya, ki a művészet s irodalom terén jónevet vivott ki magának, nem mintha egy képet festett, egy zenedarabot komponált vagy csak egy karczrajzot irt volna is, — de a mi szintén nem megvetendő dolog, művészetet s irodalmat anyagilag segélyezte. Ama Csanak József, ki a nagy Jókainét s még nagyobb férjét az 50 éves jubiléum alkalmával Debreczenben fogadni szerencsés volt s arra nemcsak ő de még unokái is büszkék lesznek.

Tehát, tárgyunkra térve, miután az exordiumon tul vagyok, megemlítem, hogy ennek a Csanaknak egyik lánya Huzela Elekné. Az a Huzela Elek pesti kereskedő. És ennek a Huzela Eleknek van egy jóra törekvő testvére D^r Hu-

zela Mátyás, ki jelenben Budapesten törvényszéki jegyző. Csanak, ennek leányai most megmozditnak minden követ, (értem, még a követeket is) hogy Dr Huzela Mátyás *Debreczenben alügyészé neveztessek ki*, hogy aztán megnősülhessen, illetőleg oly állást nyerhessen el, hogy nemzetünk gyarapodását eszközölhesse.

Nagyságodnak irányomban tanusított kegyes szívessége felbátorított engem arra, hogy ez ifju érdekében fölkeressem, megkérvén arra, hogy őt ő exciájának, Tisza Kálmán urnak s másodsorban méltóságos Kozma főügyész Urnak figyelmébe kegyesen ajánlani méltóztassék. Nagyságodnak, én legalább ugy ösmerem, egyik éltető eleme, hogy másokkal jót tegyen. El is veszne reája az a nap, melyen jót nem tehet. Ha mások nem nyujtanak, azt hiszem önmaga keresne alkalmat, hogy jót tehessen. A debreczeni alügyész, Kémery Károly meghalván, mostanában töltik be helyét. Nem önmaga lesz Nagyságod, ki őt ajánlja. Többen is csatlakoznak melléje, de mégis a család legnyomatékosabbnak Nagyságod pártfogását tartja.

Ha azért nincs ellenére, jó lélekkel ajánlhatja, mert Dr Huzela Mátyás, mint kir. alügyész méltán betölti azt a helyet, hová aspirál.

Kérésem meghallgattatásának biztos és erős reményében zárom be leveletem s kedves nejének kezeit csókolva vagyok Debreczenben 1884. Nov. 15ⁿ

Nagyságodnak

legőszintébb tisztelője
Könyves Tóth Kálmán
ref. lelkész.

SZAPÁRY GYULA – JÓKAINAK

[1884. nov. 25.]

Tisztelt Barátom!

Szóbelileg nyilvánított becses kivánságod folytán van szerencsém szíves tudomásodra hozni, hogy részemről is helyesnek tartom, hogy a Trónörökös Ő Fensége által tervezett „Osztrák-magyar monarchia írásban és képben” című munka magyar kiadására nézve felmerülő pénzügyi kérdések előkészítése végett egy öt tagu pénzügyi bizottság alakíttassék, s hogy az alelnökleted alatt alakítandó bizottság két tagja Általad, két tagja pedig általam jelöltessék ki.

Együttal van szerencsém értesíteni, hogy a mennyiben a bizottság alakítása a Trónörökös Ő Fenségének jóváhagyásával is találkozniék, abba saját részemről Wekerle Sándor pénzügyministeri osztálytanácsost és Péchy Imrét az államnyomda igazgatóját jelölöm ki.

Szíves üdvözléssel

Budapesten, 1884. november hó 25-én.

őszinte híved
Szapáry

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1884. nov. 26.]

LAXENBURG 1884 Nov. 26^{k^{án}}.

Kedves Jókai úr!

Mostanig lehetetlen volt nekem, Budapestre utazni. Ő fensége a császár és király Bécsben tartózkodván, kötelessé-

gem vólt itt maradni, azon kívül épen most az idő, hol az ujoncz osztályokat vizsgálni kell; Bécsben már elvégeztem ezt a fázasztó feladatot, Bruckban és Mauerben is vóltam, de a jövő napokban még Kornenburg Wiener-Neustadt, és Hainburgba utazni fogok; fájdalom feleségem 4 nap óta erős torokgyulladásban szenved. Ki őtet kényszeríti az egész napot ágyban tölteni.

Deczemberben, Karácsony előtt Budapestre jövünk, legyen oly szíves nekem véleményét írni, ha most már le kell jönnem egy napra a bizonyos nagy tanács miatt; ha nem épen szükséges inkább csak Deczember második feliben leutaznék, mert most a jövő 14 napban sok minden féle dolgom lesz, de ha lejövetelem a mi ügyeinkre nézve fontos, akkor természetesen örömett Pestre utazok, — miután feleségem ismét egészen helyre lesz álva, egyedül nem szeretnék őtet hagyni, mert úgy is el van válva a betegség végett a gyermek-től és akkor nagyon búsulna.

Szívesen üdvözölve vagyok, és maradok hű munkatársa és barátja

Rudolf

960.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1884. nov. 27.]

Kedves Jókai!

Nem válaszolhattam elébb, mert hogy alkalmatlan ne legyen tudni akartam, mikor fognak Ő Felsőgeik Budapestről, illetőleg Gödöllőről eltávozni. Mint hallom, Ő felsége December 1^{jén} érkezik Bécsbe, de még ez sem bizonyos, mint hogy azonban ügyünk sürgős, kérem Önt legyen szíves az ülést December 3-ára előkészíteni.

Én Weilennel jövök. Kiket akar ön magyarországi munkatársaink közül meghívni, azt egészen tapasztalt ügyismertére bízom, de mégis felemlitendőnek vélem, hogy kevés tag jelenléte az ülés sikerére többnyire kedvező hatást gyakorol, míg ha sokan vannak, sokat is beszélnek s' keveset végeznek.

Legszivesb üdvözetekkel Önnek

hü Rudolfja.

961.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1884. nov. 28.]

Nov. 28^{kén}.

Kedves Jókai úr!

Nagy örömmel vettem érdekes levelét; tökéletesen beleegyezék a <z> pénzügyi bizottságnak össze állításába; és meg is vagyok győződve, hogy ezáltal a nagy vállalatnak finansziális része legjobban és biztosabban rendbe lesz hozva.

A bevezetés végett legjobb lesz, ha mi együtt Pesten néhány szavakat kiigazítanánk.

Deczember 9^{kén}. vagy 10^{kén}. szándékozok Pestre jönni; és a nagy bizottságban, a program megállapításában részt venni. Ezen kívül is akarnék a jövő évi nagy kiállításnak mostanig már elvégzett építményeit meg nézni.

Minden esetre csak egy vagy két napig Pesten tartózkodhatnék, mert karácsony előtt Bécsben még sok dolgom lesz, és az ünnepeket úgy is feleségemmel Pesten fogok tölteni.

Szivesen üdvözölve maradok hü munkatársa

Rudolf

259

962.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1884. dec. 4. (?)]

Kedves Jókai Ur!

Nagy örömmel és hálával vettem utolsó levelét.

Feleségem hála Istennek ismét tökéletesen helyre állt úgy hogy én bátran Bécsből elutazhatok. Deczember 9^{kén}. 6 óra-kor reggel Budapesten meg fogok érkezni; nagyon kérnék az urakat 9re reggel a conferanciába híni; legyen oly szives engemet tudositani arról is, melyik házban és teremben tartatik é [?] az ülés és kik az urak köz<t>ül [ráírás] megjeleⁿi fognak. 11^{kor} szándékoznék a conferenciát elhagyni, mert ki kell meⁿem a városi ligetbe a kiállítási építményeket meg-nézni.

Délután Gödöllőbe óhajtanék utazhatni.

Szivesen üdvözölve

hü munka társa
Rudolf

963.

JÓKAI – GR. ESTERHÁZY KÁLMÁNNAK [1884. dec. 11.]

Budapest 1884 Dec 11

Méltóságos Intendans ur
Kedves barátom

Nagybecsű felszólítására készséggel engedem át „arany ember” czimű drámámat a kolozsvári nemzeti színház számára szini előadás végett, az írói tulajdonjog átruházásaért egyszor mindenkorra, 80, az az nyolczvan forintot kérve.

Ohajtandó, hogy a kolozsvári színigazgatóság, darabom színrehozatala esetére ne a nyomtatott példányt; hanem a bpesti nemz. Színháznál használt írott példánynak a másolatát használja, mint a mely már a szinpadhoz van átdomítva.

Fogadja Méltóságod legmélyebb tiszteletem kifejezését

tisztelő szolgálja és igaz hive
Jókai Mór

[Boríték:] Méltóságos
Gróf Esterházy Kálmán urnak
kolozsmegye főispánjának, s a kolozsvári
nemz. színház Intendánsának
baráti tisztelettel
Kolozsvár

964.

GR. ESTERHÁZY KÁLMÁN – JÓKAINAK [1884. dec. közepe.]

Érk. decz 15 – 884.

Nagyságos Jókai Mór országgyűlési [beszúrás felülről]
képviselő urnak.

Budapest
Kerepesi ut.

Nagyságos országgyűlési Képviselő ur!
Kedves barátom!

Fogadja meleg köszönetemet azon hazafias készségért, melylyel az „*Arany ember*” című drámát az itteni nemzeti színháznak előadás végett átengedni sziveskedett.

Pénztárnok utasítva van, hogy a 80 ftnyi özszeget mielőbb Nagyságod kezébe juttassa.

Egyszersmind van szerencsém biztosítani, hogy e jeles mű mindenestre a budapesti <berendezés> színpadhoz idomított példány [az utolsó három szó betoldás föléírással] szerint fog itt is színrekerülni, s kétségkívül nagy sikert aratand.

Ujból megragadom az alkalmat kitünő tiszteletem kifejezésére

Nagyságod

tisztelő honfitársa és igaz [beszúrás felülről] barátja

EK [kézjegy]

v. elnök és intendáns

965.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1884. dec. 18.]

Hochverehrter Freund.

Arany ember wird am nächsten Donnerstag (Weihnachten) gegeben, und am 1 ten Jän. (Neujahrstag). Vorgestern wurde es zum 7 ten Mal gegeben, noch immer bei gedrängtvollem Haus u. mit abonnement suspendu. Die Tantiemes Rechnungen beweises es, daß es kein fictives Publicum gewesen. Die Direction ließ das Stück doppelt besetzen, so daß in der letzten Vorstellung drei Rollen in neuen Händen waren, und sehr gut gelungen. Auch das Publicum hat sich daran gewöhnt, daß das Stück bis 11 Uhr dauert u. harrt aus.

Wird Sonnenthal am Donnerstag [utólagos betoldás felül] uns besuchen so bitte ich Sie mich davon im voraus zu verständigen.

Hier schicke ich Ihnen die Umarbeitung des III ten Actes und der Verwandlung, im Urtext.

Mit der 6 ten und 7 ten Verwandlung läßt sich aber keine Veränderung vornehmen. Ich kann kein Wort mehr in

die Szene hineinschalten, sonst verderbe ich den *Sinn* des ganzen Stückes.

Das Publicum amüsirt sich leidlich bei den 5 Aufzügen, ob die letzten 2 schlimmer beschaffen sind, das soll s schon mir in den Kauf nehmen.

Das Pesther Publicum hat es so angenommen, und ich kann mich nicht blamiren mit einer in usum Delphini Viennensis umgearbeiteter <olvashatatlan betű> Folie.

Also entweder steht, oder fällt das Stück, so wie es ist, anders kann ich's nicht machen.

Jetzt habe ich mich an die Bearbeitung der Schwarzen Diamanten gemacht, mit Einverständnis der hiesigen Direction, die für die Ausstattung des Stücks alles thun will. Bis Ende März gedenke ich damit fertig zu machen.

Alle Grüße an alle
Bpest 1884 Dec 18

Ihr ergebenster
Jókai Mór

966.

KLAPKA GYÖRGY – JÓKAINAK

[1884. dec. 19.]

Confidentielle.

Fiume 19. XII. 84

Igen tisztelt barátom,

Bocsáss meg ha egy pár perczre szives figyelmedet igénybe veszem. Az ügyek itt nagyon rőszul állanak. Az annyira szükséges összetartás és egyetértés a fiumei lakosok között megszűnt; meghasonlás és gyanuskodások léptek helyükbe. A régi fiumei polgárok Ciotta, a podesta körül sereglettek össze, míg a bevándorlottak és a magyar tisztviselőknék egy része a kormányzóval tartanak. Szükséges hogy a béke, 's

pedig mentül előbb, helyre állitassék, ne hogy a horvát el-
lem a helyzetből hasznot huzva, tuleröre kapjon. Az utolsó
választásoknál a horvát párt már is 140 szavazattal és egy kü-
lön programmal fellépni merészkedett a mi még eddig soha
sem történt. Ha néki még <k[?]> nagyobb tért engedünk
akkor nem sokára többségben leend.

Hogy e bajon hogyan lehetne segíteni azt a kormány leg-
jőbben meg tudhatja — ha egy arra való bizalmas egyént
ide küldené[!] — a ki a szükséges (:igaz és lelkiismeretes:)
jelentéseket az itteni helyzetről neki megtehetné — én ma-
gam személyes kérdésekbe beleavatkozni nem akarok.

Egy veszedelmes fordulatot vett a nyelv és nemzetisé-
gi kérdés is. Azon magyarosodási erőltetett működések a
melyek onnan felülről rendeltettek, igen rossz vért szültek
az olasznyelvű lakosoknál, a kik, bár mennyire is szeressék
hazánkat, a legnagyobb állhatatossággal ragaszkodnak régi
tradíciói, municipalis jogai, és olasz <nyelvökhöz> szoká-
saihoz. Szükséges hogy magyarosodási vágyainkkal egy bi-
zonyos határt túl ne lépjünk, mert akkor nem a kitűzött célt
de ép az ellenkezőt érnénk el, és a fiumeiek, ha csak dacból
is, gyermekeiket nem a magyar de inkább a horvát iskolákba
küldenék; a mi számos esetekben már meg is történt.

Tekintetbe kell vennünk azon kívül hogy Fiume városá-
nak egész környéke horvát, hogy itt egy horvát igen jól ellá-
tott Gymnasium létezik, egy horvát megyének főhatósága,
's hogy a városi őrség tisztán és kizárólag horvát katonákból
áll — és hogy e körülmények is mennyire járulnak hozzá a
horvát ellem terjeszkedésére.

Ide magyar katonaság kell és a megyének áthelyezése egy
más városba, például Buscariba. —

Nagy gonddal tölti a hazafi lelkét az is hogy ugy a hazá-
ban mint a kormánynál mily kevés érdek és részvét mutat-
kozik azon egyedüli magyar tengeri hajózás társaság irányá-
ban a mely annyi erőködés és kinok közt már alig fentarthat-

ja magát. Ha e társaság megbukna, az nem csak hogy szégyenére válna a magyar névnek — de roppant kárára is a magyar kereskedelemnek. A társaságnak itteni igazgatósága mindent elkövet hogy hivatásának megfelelőhessen — de elégtelen eszközeivel alig ha azt még sokáig birni fogja.

Ide segítség kell, egy erősebb subventio, 7 hajó helyett 12, és akkor biztosak lehetünk hogy a magyar tengeri hajózás nem fog mese maradni, de helyét becsülettel fen fogja tartani a világkereskedésben.

Ha annyi áldozat után, a melyekre Fiume emelkedésére magunkat elszántuk, ezt az utolsót elmulasztanánk — az annyi volna mint félben hagyni az egész munkát és a jó Istenre bizni kereskedelmi fejlődésünk jövőjét.

Sennyey beszédét nagy érdekléssel olvastam. Igen szép. De a büszke phrázisoknak mi az értelme? — ha nekem valaki azt magyarázni tudná nagyon megköszönném neki. —

Hazafiúi kötelességemmé tartottam e pár bizalmas szót hozzád intézni. Tán jól volna azoknak tartalmát Tisza Kálmán, a miniszterelnökkel is közölni. A helyzetten itt segíteni kell és pedig mentül előbb.

Szives és igen becses barátságodba magamat ajánkva, maradtam

tisztelő hived
Klapka György

Kérlek ne mond senkinek hogy én itt Fiumében tartozodom. Nekem csend és nyugalom kell. —

967.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

[1884. dec. 24.]

/Kártya/

Kegyelmes uram
Kedves barátom

Fogadd el tőlem kegyesen baráti emlékül ezen legújabb
művemet

Az Ég minden áldását kívánva Rád
maradok

Bp. 1884 $\frac{24}{XVII}$

igaz hived és szolgád
Jókai Mór

968.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. dec. 31.

Verehrtester Freund

Unter dem niederschmetternden Eindruck der fürterlichen Catastrophe, welche die arme Junerische Familie getroffen, hatte ich gar nicht die Muth über etwas Goldmenschliches zu denken. Es ist wirklich, als ob Jehwah den armen Franz zu einen zweiten Hiob auserkoren hätte, um alle Schicksalsschläge an ihm zu erproben lassen. Wenn der Ausdruck eines mitfühlenden Freundenschmerzen wohlthut, so schreiben Sie ihm solches von meiner Seite mit.

Was nun „nos moutons” betrifft, so bin ich [föleírással beékelve] ganz einverstanden damit daß Goldmensch an der Wien gespielt werden soll.

Ich sprach mit dem Director des national Theater wegen der Decoration. Derselbe sagte, daß den Decorationsmaler des Theaters zwar jede Arbeit für fremde Bühnen untersagt ist, daß <wir an> die Direction aber für diesen speziellen Fall die Erlaubniß ertheilen will, dem Wunsche der Direction des wiedener Theater zu willfahren. — Heute schickte mir nun Paulay den Decorationsmaler Anton Spanruft (adresse Damjanichgaße, 36. Ateliere des Nationaltheaters) mit dem ich Rücksprache getroffen. Er ist geneigt die Decoration der Niemands Insel zu malen. Das Hinterstück kann ja aus meiner anderen fertigen Courtine entnommen werden, und die Versetzstücke können auch vereinfacht werden. Er kann <es> in einem Monat fertig werden damit. Das weitere (nämlich die Größe der Bühne in wiedener Theater, und die Preisbedingungen) bitte ich mit dem Maler selbst ausrichten zu wollen.

Die besten Grüße zum Neuen Jahr vom Haus zu Haus.

Bpest 1884 dec 31

Ihr aufrichtigster
Freund
Jókai Mór

969.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1885. jan. 3.]

- 3 Jänner 885

Ich u. meine Frau danken dir, hochgeehrter Freund auf's innigste für die freundliche Neujahrsgrüße u. küssen deiner lieben Gemahlin verehrungsvoll die Hände. Daß ich nicht, wie es wohl die Pflicht u. mein Herz geboten hätten, schon vorgestern schrieb, hat eine traurige Ursache. Der Vater meiner Frau liegt im Sterben, und wir sind fortwährend

Zeugen seines Auflösungskampfes — so haben wir in unserem öden Hause einen recht traurigen Winter, und meine Freude an dem ganz einzigen Erfolge des Zigeunerbaron ist eine durch die Ungunst des Schicksals nur zusehr getrübt. In dem trostlosen Hausarrest den ich habe, fand ich Zeit genug die beiden Finale's im II u. 3. Akt im verein mit Joh. Straußtotal umzugestalten, sodaß dieselben viel farbiger und dramatischer sind. Bei der 75. Aufführung sollen sie schon produziert werden. Deinem Besuche sehe ich mit Freude entgegen. Inzwischen die herzlichsten Wünsche, Grüße u. Empfehlungen an dich u. Alle deine Lieben!
In treuer Verehrung

dein I Schnitzer

970.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS — JÓKAINAK [1885. jan. 12.]

Kedves Jókai Úr!

Sietek az általam corrigált bevezetést Önnek át küldeni; viziontlátásra a 17^{kén}.

Szivesen üdvözölve, vagyok és maradok

kis munka társa
Rudolf

Bécs 1885. [4-esből javítva ráírással] Januarius 12^{kén}

971.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. jan. 15.]

Kedves barátom.

Szombaton délután fogad a Főherceg, de hogy mely órában, azt még [fölírással betoldás] nem tudom. Én önhöz 6 – 8 óra között fogok ez nap elmehetni. Különben még Vasárnap is ott leszek, de akkor egész délig el leszek foglalva.

Mi van avval a Czigánybáróruól közlött hirrel a bécsi lapokban. Hogy mi a szöveghez mással iratunk zenét, Strauss meg a zenéhez mással szöveget. Ez átkozott rosz tréfa volna.

Majd szóval talán többet beszélhetünk erről.

Az Arany ember itt folyvást dühösen tetszik, fele a közönségnek nem kap helyet a 11ik előadásnál. Hát Bécsben mi lesz vele? Itt a decoratrök végett már beszéltem. Festik ezokat?

A viszontlatásig, szíves üdvözlettel

Bpest 1885 $\frac{15}{1}$ igaz barátja
Jókai Mór

972.

HULICIUS FR. SZTANISZLÓ – JÓKAINAK

[1885. jan. 31.]

Nagyságos úr!

Most tizenkét éve, mikor Nagyságodnak egy 1848 évbéli honvédzászlót személyesen át akartam adni, de ezen szándékom kivitelében – már nem emlékszem, mily körülmények által – akadályoztatván, kénytelen voltam az Athenaeumban egy urat felkérni, hogy a zászlót levelemmel együtt Nagyságodnak az én nevemben átadja. Már akkor, sőt jóval

előbb is Nagyságodat híres tudósnek, emberbarátnak s nagy és igazságos magyar honfinak tartottam ezt az által tanusítván, hogy Nagyságodnak egy emléket az 1848iki évből az az egy zászlót adtam vissza, mely a magyar nemzetet függetlenségéért és szabadságáért a harczba vezette!

Ezen meggyőződéseim még szilárdabb lett, mikor azon híres, bátor beszédet olvastam, melyet Nagyságod 1885 január 22^{ik} emlékezetes napján az országgyűlésben az oktatásügyi költségvetési vita alkalmával tartott. „Nem tartom panszláv üzelemnek, ha valaki a magyar kulturális törekvéssel parallel a maga nemzetiségének kulturális törekvését állítja oda mellénk. Mi nekünk Magyarországot még egyszer meg kell hoditanunk s azt csak a szellem s műveltség eszközeivel tehetjük s az érdekek kiegyenlítésével, hogy ezen országban ennek minden ajku fia érezze magát idehaza. A nagy hadjáratban többé a mi ócska fegyvereink bennünket meg nem segítenek. Le kell vetnünk a farkasbőr kaczagányt és fel kell kötnünk a bőrkötényt.” Ezen arany szavakat csak egy igazán szabadelvű, derék becsületes ember mondhatta, egy ember, ki az emberi nem történetében hosszú ideig mint egy csillag tündökölni fog. Vegyen ezen nemes nyilatkozatáért a legszivesebb köszönetet egy férfitól, ki szintén már negyven évig kedves cseh nemzetének szolgálatában működik[!].

Szerencsét kívánok a magyaroknak, hogy egy kérdésben, mely reájok nézve a legnagyobb érdekekkel bír, a csupa, tiszta igazság megszólalt. Ohajtanám, hogy Nagyságod nagy, hazafias s bölcs nyilatkozata az egész magyar nemzetben visszhangot keltsen.

Ne féljeteK, magyarok a panszlavismustól, ez csak ellenségünk által kigondolt rémkép, de féljünk mindnyájan a pangermanismustól, mely valósággal létezik. Igen, a német a mi nemnémetek közös, halálos ellensége, mely ellen közösen őrt állnunk kell, mert birvágya határtalan.

„Inkább a kigyó a jégen fölmelegszik, minthogy a német

a csehet szeretné” mondja egy népdalunk s ugyan ezen dalt a magyar is dalolhatná.

Nagyságodat lelkemben forrón csókolva, levelemet azon őszinte óhajjal végzem, hogy a Mindenható Isten Nagyságodat még hosszú ideig az emberiség javára életben tartsa, s remélem, hogy az idej országos kiállítás alkalmával Nagyságodat személyesen üdvözölhetni fogom.

Ezzel maradtam

kiváló tisztelője:
Hulicius Fr. Sztaniszló s.k.

Mšeno, Csehországban, 1885 január 31^{én}.

973.

TREFORT ÁGOSTON – JÓKAINAK

[1885. jan. 31.]

Budapesten 1885 év Január hó 31^{én}

Tisztelt Barátom!

Értésemre esett, hogy a Trónörökös Ó Fenségének magas pártfogása alatt megjelenendő és az Osztrák-Magyar Monarchia néprajzi állapotát széles alapon ismertetni szándékozó nagy mű hazánkra vonatkozó részének sokszorosító munkái – nevezetesen a cinkografiai munkák – Bécsben fognak készíttetni.

Engedd meg, hogy én ezen célzat ellen a magyar iparművészet érdekében óvó szót emeljek, és hogy hozzád intézzem azt, mint a ki ezen nagy érdekű vállalat Hazánkra vonatkozó részének szellemi intézője vagy. —

Ha nem volnánk azon helyzetben, hogy az említett munka itthon, hazai erővel is kiállítható, sajnálattal bár, de kénytelen volnék meghajolni e szükség előtt; de miután

a helyzet — örömömre — egyáltalán nem ily kedvezőtlen — mert hisz a cinkografiai munkákra itt van Klösz és Weinswurm — nem nyughatom meg a hazai erők mellőzésében, és pedig annyival kevésbé, mivel a nevezett vállalatot céljainak elérésében budgetem is támogatja 6000 forinttal.

Én nem járulhatok ahoz, hogy ezen összeg — a mennyiben lehetséges — ne itthon értékesíttessék.

Számítok e részben szives támogatásodra és egyuttal azon kérést intézem hozzád, hogy ne csak ezen összegre nézve, hanem egyáltalán oda hatni méltóztassál, hogy a minket érdeklő és Hazánkra vonatkozó rész kiállítása lehetőleg hazai erőkre bizassék, mert csak ez esetben lehet sikere azon akciónak a melyet a hazai iparművészet érdekében megindítottunk

Szivélyes üdvözlettel vagyok

őszinte hived
Trefort

974.

AUGUSTE LAVALLÉ — JÓKAINAK

[1885. febr. 18.]

Liège (Belgique) 20,
rue Libotte
18 février 1885.

Monsieur,

Ayant lu quelques uns de vos romans il m'a semblé singulier qu'aucun — à ma connaissance — n'eut été présenté en traduction au public français. Cela tient sans doute à ce que votre langue est peu répandue au delà de la Létha mais il pourrait se faire une traduction française d'après

l'édition allemande. Dans le cas où vous penseriez que ce mode n'offrirait aucun inconvénient sérieux, je vous prierais de vouloir bien m'autoriser à traduire quelques unes de vos oeuvres.

Il est bien entendu que ces traductions paraîtraient à Paris — que j'habite d'ailleurs car je ne suis ici que pour un mois ou deux. — C'est à Paris que j'ai publié déjà des ouvrages de Sacher-Masoch, Franzos, W. Jensen etc.

En attendant votre réponse dans laquelle vous voudriez bien indiquer le cas échéant de quelle traduction allemande je devrais me servir (celle de O. Janke sans doute) je vous prie, Monsieur, d'agréer mes salutations les plus distinguées.

Aug. Lavallé

975.

JÓKAI — A KÉT EGYETEM IFJÚSÁGÁNAK [1885. febr. 18.]

Szeretett ifju barátaim!

A hirlapokból értésemre esett, hogy ti az én hatvanadik születésem napját azzal akarjátok megünnepelni, hogy engem üdvkivánataitokkal megtiszteljetek.

Rám nézve bizonynyal örvendetes állapot az, hogy hatvanadik betöltött évemben is munkabíró erőmben megtartott az Isten s a ki azon örül, velem együtt örül: s ha ti is kifejezést akartok ennek adni, az csak hálámat költi fel.

De nagyon kérlek titeket, ne kössétek össze a sziv nyilatkozatát semmi nyilvános tüntetéssel. Azt nem fogadhatnám el.

Mondhatnék mellékes okokat, miért nem? Hivatkozhatnám hajlott koromra, gyöngye egészségemre, a téli zord idő-

re, a mik nem tanácsolják, hogy utczai tüntetés hevélyében részt vegyek; de én ti hozzátok szólva, mint okos ember okos emberekhez, mint hazafi hazafiakhoz akarok beszélni.

Épen e napok alatt folyik törvényhozásunk termeiben egy hazánk életében [!] mélyen beható törvényjavaslat tárgyalása, melyhez a kik hozzászólnak, bizonyára mindannyian szívük legbenső meggyőződésének adnak kifejezést. A hazafiui kötelesség feladata, nem tágitani a szakadást az ellentétes vélemények között, de inkább közelebb hozni ezeket[!]. Nem kívánatos, hogy bármely oldalról jövő tüntetés e nagy kérdés eldöntésére nyomást gyakoroljon. Az pedig elkerülhetetlen volna, ha egy nyilvános és tömeges üdvözlés az én személyem számára „most” a politikai tüntetéstől külön választható nem volna.

És én rám magamra nézve is az egész üdvözlés nektár kelyhét egyetlen méregcseppje az ellenmondásnak megkeserítené fenéig. Azért kérlek, ne hozzátok nekem fáklyákat, hanem hozzátok, ha köszönteni jöttök, a szivetekben égő lángot. Én ennek a lángnak a fényénél ragyogóbbnak fogom látni a haza jövőjét, mely ti reátok van bizva, mely láng se kormot, se füstöt nem hagy maga után. Ezzel a lánggal szívemen látlak benneteket.

Isten tartson meg titeket és általatok hazánkat.

Budapest, 1885. febr. 18.

Jókai Mór.

976.

RAKOVSZKY GÉZA ÉS IFJ. SZÁSZ KÁROLY – JÓKAINAK
[1885. febr. 18.]

Nagyságos képviselő ur!

Tudomány- és műegyetemi olvasóköriünk, mint az egyetemi ifjuság testületi képviselője, nem mulaszt el egy alkalmat

sem, midőn hazája nagyjai iránt őszinte hódolatát és tiszteletét fejezheti ki oly események adtán, melyek erre önkényt kínálkoznak. Nem mulaszthatja el őszinte hódolatának, lelkesültségének Nagyságod iránt, akkor kifejezést adni, midőn hatvan évnek babéra és myrtusa füződik a lánglelkű költő, az aranytollu regényíró, a jeles hazafi halántékai köré, s az egész haza őszinte örömében üdvkivánataival jelentékeny részzel adózik e napon az ifjuság is. Nagyobb szabásu, imposans tüntetésben akart az ifjuság ez érzelmeinek kifejezést adni, s ha ezt épen Nagyságod határozottan kifejezett óhajára — sajnálattal mellőzni kell, nem teheti azt, hogy bár szűkebb körben is ne juttassa kifejezésre azt, mit fátylavilágnál az ország szívének lelkesült népárjai közt akart elmondani, bebizonyítani. E végből azon alázatos kérelemmel járulunk Nagyságodhoz, hogy az ifjuság tisztelgő küldöttségét szintén elfogadni méltóztassék s megjelenésünk idejét meghatározni kegyeskedjék. Maradván állandó és hű tisztelettel, a tud. és műegyetemi olvasókör nevében

Rakovszky Géza
elnök
ifj. Szász Károly
titkár

977.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. febr. 18.]

Bécs Februar 18^{kán} 1885.

Kedves Jókai!

Születése hatvanadik év fordulója alkalmából sietek Önnek nóm és magam nevében legbensőbb üdv kívánatinkat nyilvánítani. Tartsa meg Önt a gondviselés még hoszú évek

során teljes erőben és egészségben drága hazánk irodalmának és szellemi érdekeinek; tartsa meg nekem, és közösen kezdeményezett nagy vállalatunk hasznára is. Egész szívemből kívánom, hogy sok irányú hazafias tevékenységének üdvös sikerét élvezhesse, és örömteljes, boldog napokat éljen!

Weilen által értesültem magyarországi munkatársaink buzgó, és eredménydús működéséről.

Néhány nap múlva dél felé utazom, s' reménylem, hogy visszaérkezésemkor magyar irodalmi társaink és művészeink számos művét, és rajzait fogom itt találni átolvasás, és megtekintés végett.

Szerencse kívánataim ismétlése mellett, legszívélyesebb üdvözlettel vagyok

Önnek hű munkatársa

Rudolf

978.

JÓZSEF FŐHERCEG – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

[Távirat]

Hazánk tengerparti pálmakoszoruzta végpontjából családommal együtt legbensőbb, legőszintébb üdvkívánatainkat küldjük a holnapi ünnepre; ismétlődjék az még igen sokszor

Fiume

József főherceg

979.

ÁGAI ADOLF – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

Budapest 1885 febr. 19

Szeretett és mélyen tisztelt Mester,

Korra bárcsak tizenegy év, de dicsőségre egy örökkévalóság választ el Tőled.

A csodálat és hála érzetétől elfogódva járulok Eléd mégis, mert szívemnek szüksége van rá kimondanom Neked, hogy ami kevéske lettem, a Te fényes lelked kisugárzásának köszönöm. Nem is kell tudnod felőle, mint nem veszi számba a nap, hogy a potyószilvát is megérlelé; de nekem ki kellett ezt mondanom.

Hatvanadik tavaszába csavarodol életednek.

Adja a Mindenható, hogy még soká hullajtsad virágaidat.
Élj boldogul, élj boldogítva!

Hived

Ágaiadolf

Ngs Jókai Mór urnak.

980.

RÁTH KÁROLY – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

/Névjegy/

Mélyen tisztelt kedves barátom,
és – uram öcsém!

Engedd meg, hogy hatvanadik születés napod alkalmából szívből fakadt legjobb szerencse kívánataimat én is ki-

fejezhessem, és a' legőszintébb tisztelettel párosult baráti
üdvözetemet küldhessem. Tartson meg az Isten a' hazának,
az emberi kor legvégsőbb határáig!

hived ./.

19/II 85

981.

TORMA KÁROLY – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

Szeretett öregem!

Üdvözöllek vénséged – Csíki Sanyi bátyánk szerint „tö-
kéletes korod” – jubileumán.

HAVE . SENEX . VIRIDIS

Az úristen tartson meg ennek a sületlen, szerencsétlen
országnak dízére, dicsőségére hosszú – hosszú ideig; s áld-
jon meg mind a két kezével.

Minapi okos beszéded elragadott. Te voltál az, a ki épen
a szeg fejére koppintottál s erősen rákoppintottál. Kellott-e
az Apponyinak?

Ha megérdemli, szeresd

fogytig való hívedet
Torma Károlyt

Budapest, 1885. febr. 19.

982.

BERCZIK ÁRPÁD – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

Mélyen tisztelt mester!

E nagy napon – mely az egész hazának örömnapja – en-
gedje meg, hogy az utolsók közt egy szerény helyet a magam

szerencsekívánatainak is kikérjek. A hely az utolsó lehet — de érzelmeim őszintesége vetekszik azok <k>ével, [az é föléírásos beszúrás, az eredetileg második k v-re javítás ráírással] kik az első helyen állanak.

Éltesse Isten önt drága mester mindnyájunk gyönyörűségére ily szellemi s testi erőben minél tovább; ragyogjon még sokáig az irodalomban a fényes tűzoszlop, melynek neve Jókai — hadd legyen nekünk — az irodalom szerény művelőinek lelkesítő-buzdító szövétneke.

Kiváló tisztelettel és hódolattal

Berczik Árpád

Budapest,
febr. 19.
1885.

983.

BRANKOVICS GYÖRGY — JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

Mélyentisztelt Uram!

E pillanatban érkezvén a vidékről haza, az esti lapokban olvasom, hogy ma ülte meg 60-ik születésnapját!

Engedje meg, hogy e napon én is, szívem mélyéből üdvözöljem Önt s őszinte kifejezést adhassak annak a lelkem mélyéből fakadt kívánságomnak, hogy az Úr Isten Önt még sokáig éltesse, s amily parány vagyok én a nagy mindenség keretében: olyan nagyon áldja meg a mindenség Teremtője Önt! Maradok

Bpest. 1885. Febr. 19.

őszinte tisztelője
Brankovics György

984.

VADNAY KÁROLYNÉ – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

/Kártya/

$\frac{19}{12}$ 85.

Kedves költőm!

Árasszon az Isten további drága életére is olyan fényt és meleget, mint aminőt Ön áraszt lánglelkével ami sziveinkbe.

Vadnayné

985.

MANDELLO HUGO – JÓKAINAK

[1885. febr. 19.]

Engedje meg hogy egyik régi tisztelője is fejezze ki születése napja alkalmából legmelegebb és őszintébb szerencse kívánatait. Sokkal szerényeb volnék ezen soraimal alkalmatlankodni hogy ha az üzleti véletlen nem szerencsétetett volna meg avval hogy személyes érintkezést idézet elő és így alkalmat nyújtott arra hogy nem csak a régen tisztelt és csodált költőt de a magasztos és kiváló magán embert is ismerhettem meg.

Midőn a társadalom és költészet érdekében ismétlem kívánságomat hogy a szép napót még hoszu évek során át ünnepelhesse testi és szellemi épségben
maradok őszinte tisztelője és szolgálója

Mandello Hugo

19/2. 85.

986.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. febr. 21.]

Kedves barátom.

A dal partitúráját tegnap előtt elküldtem, a Costumeképek ott vannak a Vasárnapi Újságban, a mit Önnél hagytam. 26^{án} felmegyek Bécsbe, a főpróbára. s ha a darab 28^{án} lesz, kérek egy páholyt magamnak és a feleségemnek fenntartani.

A gratulációt köszönöm, elég szomorú dolog az, hogy az ember 60 esztendőt kapott a hátára. Bár én is elfelejthetném.

Szíves üdvözetem mellett

Bp 1885 $\frac{21}{2}$

igaz barátja
Jókai Mór

987.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. márc. 6.]

Lieber Freund.

Ich beeile mich auf deine Anregung gleich zu antworten.
Es besteht zwischen der Direction des National Theaters und allen ungarischen Autoren ein Contract, laut deßen Originalstücke, die auf der letztgenannten Bühne aufgeführt wurden, in *keinem* anderen Budapester Theater gegeben werden dürfen, und dieses Contract basirt auf einem Erlaß des ungarischen Ministeriums des Inneren. Das

National Theater wird nämlich subventionirt. Nun könnte noch dieses Hinderniß behoben werden, um eine Ausnahme zu erwirken sein, aber ich rathe dazu aus rein ethischen Gründen absolute nicht.

Jetzt jubelt unsere Pesther Presse unisono wegen der warmen Aufnahme des deutschen Goldmensch in *Wien*: wenn aber derselbe nach *Pesth* kommen sollte, bekämen wir die Kehrseite des Teppichs zu sehen. Das liebe Wiener Publicum betrachtete in mir den Ankömmling der gastfreundlich empfangen werden soll. Der Pesther Publicus würde den Überläufer betrachten, der fahnenflüchtig geworden – unsere Chauvinisten sind groß! Und noch dazu rechne die Rivalität der Schauspieler, und die Gewißheit daß beim Vergleich entweder beifällig oder abfällig der Urtheil ausfallen soll, die Gehäßigkeit nicht ausbleiben kann, und pro superabundanter selbst der Text des ungarischen und deutschen Dramas so grundverschieden ist: so kann ich dir als gewiß voraussagen, das ein hiesiges Debutiren mit einem totalen Mißerfolg gleich wäre und solches konnte die Chancen für die ausländischen Bühnen ganz verderben.

Darum bitte ich Euch, nehmt zur Kenntniß jenes officielle Hinderniß, die ich erwähnte, und so lieb es mir auch für meine Person wäre Euch alle in unseren Mauern sehen und Euch alle (:beiderlei Geschlechtes) an mein Herz zu drücken, so haltet das für eine andere Gelegenheit auf (Schwarze Diamanten.) bis dahin soll lieber Mahomed zum Berge wallfahren, als der Berg zu Mahomed.

Meine alle Grüße von uns allen entgegen [?]. Für Dich und deine Lieben, für Franz Jauner, Walzel, Gfin [?] Buska, Marberg, Ranzenberg, Girardi etc. aus tiefstem Herzensgrund Dein

liebender Freund
Jókai Mór

Bp 1885 $\frac{6}{3}$

988.

A ZÜRICHI MAGYAR EGYESÜLET – JÓKAINAK

[1885. márc. 11.]

A március tizenötödikét [!] belső okok folytán ma este ünneplő zürichi magyar egyesület önnek az ünnepeelt költőnek, mint a negyvennyolcadik évi fiatalság egykori vezérének hódolatteljes hazafiui üdvözetét küldi.

Mocsáry,
elnök

989.

JÓKAI ÉS PÁRTJA – GR. TISZA KÁLMÁNNÉNAK

[1885. márc. 28.]

Nagyméltóságu grófnó!
Kegyelmes asszonyunk!

Azon országos szabadelvű párt, mely vezéré a közügyet előmozdító nehéz feladataiban, mint elvhű tábor, követi: egyszersmind őszintén ragaszkodó barátok köre is, mely a magánéletben a kimagasló jó barátot, szeretetével környezi mindenha.

Kegyelmességtek fényes családjára azon örömnapp közeledik, amidőn, egyszer az életben, leszáll a földre az ég: a család egyetlen leánya oltárhoz lép, menyasszony-diszszel.

A házasságok égben köttetnek; de a földön folytattatnak, – a földi boldogságát mindenki önmaga teremti magának.

Az égiek minden áldása fogadja ezt a menyasszonyt, a ki nászhozományul szülői erényének példáját, hűségét, szerelmét hozza magával.

Kivánjuk teljes szívünk­ből, hogy a bájos ara, ugyanazon boldogságnak, mely őt a szülői háznál, mint örök nap sugározta körül, — folytatását lelje meg az új háznál s el ne veszítse soha; hogy találja meg az élet nagy világát is olyan szépnek, mint a milyen szívének kis világa volt.

Kivánjuk kegyelmesség­teknek, a boldog örö­m­yá­nának és apának, hogy család­juk minden tagját, mint nemzet­fen­tar­tó oszlopot, mint nemzetalkotó házat, lássák megörököl­ni e hazában.

Adja meg az ég kegyelmesség­ednek és szeretett férjének a családi élet legédesebb örömeiben azt a jutalmat, a mivel a nagy érdemek terhét hordó kiváló alakoknak a világ mindig adósa marad.

Fogadja kegyelmesség­ed igaz szívből jött szerencse és üdvkivánatunknak egyhangu kifejezését.

990.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. márc. 29.]

Lieber Freund.

Am 1ten April bin ich in Wien. Dann wollen wir über alles sprechen.

Schwarze Diamanten bringe<nt[?]> ich mit, bereits fertig und recht gelungen.

Alle Grüße an alle!

Bpest 1885 $\frac{29}{3}$

Dein aufrichtiger Freund
Jókai Mór

Méltóságos Uram,

Mielőtt a fővárost elhagytam volna, bátorságot vettem magamnak Dr Marienescu kir. táblai bíró kíséretében Méltóságodat azon indokból felkeresni, hogy az „osztrák–magyar monarchia írásban és képekben” című ethnographiai mű számára szolgáltatandó munkálatok tekintetében némi tájékoztatást nyerjek.

Legnagyobb sajnálatomra azonban Méltóságod nem fogadhatott minket, és így kénytelen vagyok jelen soraimmal alkalmatlankodni, hogy a nevezett művel szemben elvállalt kötelezettségemnek megfelelhessenek.

Már ezelőtt is kétszer voltam oly bátor Méltóságodat levélben felkeresni, a midőn egyrészt – a nyert felszólítás folytán – az egész mű szerkezetére vonatkozó szerény nézeteimet kifejeztem, másrészt pedig azon tárgyakat megjelöltem, melyekről magam is írhatnék.

Miután azonban nem lehettem oly szerencsés leveleimre választ nyerni, és miután a tervezetnek végleges megállapítása óta arról semmiféle közlemény nyilvánosságra nem jött, – úgy én mint többi román munkatársaim is teljesen tájékozatlanok vagyunk teendőink iránt.

Nevezetesen azt sem tudjuk, hogy a monarchia innenső részében lakó románok mint különálló egész tárgyalatnak-e, avagy csak megynként érintetnek, és pedig mely megycékben s minő tárgyú fejezetekben?

Ezért bátorságot veszek magamnak, Méltóságodat megkérni, szíveskedne úgy a magam mint a többi román munkatársaim tájékoztatása végett tudtomra adni, hogy a végleges

tervezetben mily intézkedés történt hazánk román népességével szemben.

Én a magam részéről a következő tárgyakról szereztem be adatokat és irhatnék:

1. Az osztrák magyar államvasút társaság délmagyarországi aczél- és vasgyárai, bányái és uradalmi (Resicza, Anina, Oravicza)

2. A román időszaki sajtó.

3. Az egyleti élet a románoknál, különösen a parasztlárdák.

4. A délmagyarországi „Tieran”-ok, (a mult században a Moldvából inmigrált román telepek.)

5. A krassói (7 községből álló) „krassován” (bolgár) telep.

—

Ugyanazért azon kérelemmel is fordulok Méltóságodhoz, méltóztatna értesíteni, hogy mindezen tárgyakról írhatok-e és hogy munkálataimat mikorára kell beszolgáltatnom.

Miután későbbben állandó lakhelyem ismét Budapest lesz, és miután esetleg szükség lehetne a román tárgyú fejezetek rendezése és fordítása végett román erőkre, — eziránt is készséggel felajánlom szolgálataimat. —

Azon reményben, hogy Méltóságod fenebb előadott kérelmeimet figyelemre méltatni fogja, és intézkedéseit nevem alatt Resiczá-ra (Krassó-Szörény) kérve, — maradok kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett,

Méltóságodnak

Resiczán, 1885 apr. 5ⁿ

alázatos szolgálja:
Dr Diaconovich Cornél
ezelőtt a „Viitorul” szerkesztője.

992.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. ápr. 8.]

Lieber Freund

Den Anfang vom V ten Akt habe ich ein wenig verändert, so wird es anschaulicher sein, ich bitte Dich dieses ins Manuscript einzuschalten. Bei der hiesigen Direction habe ich das Stück schon eingereicht. Paulay hat es gesehen u. sagt, es sei besser als der Goldmensch.

Mit vielen Grüßen

Dein treuester
Jókai Mór

Bp 1885 $\frac{8}{4}$

993.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1885. ápr. 23.]

Bécs 1885 Aprilis 23^kán

Kedves Jókai!

Mellékelve közlöm az ígért iratot, s' kérem azt lehető leg-rövidebb idő alatt visszaküldetni. Tartalma Ó Felsége által már jóváhagyatván, változást többé nem szenvedhet.

Nagy hálára kötelezne ha a lefordított szöveget folyó hó 25^kén reggel itt megkaphatnám.

Legszívélyesb üdvözzel
Önnek
Rudolfja

994.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

[1885. máj. 1.]

Kegyelmes uram
kedves barátom.

Itt küldöm az említett kéziratot. Azt hiszem, hogy rá fogsz Te arra érni ma és holnap, hogy áttekintsd s aként a legközelebbi alkalommal már véleményyt mondhass felőle Ó Fenségének.

Bocsánatot kérve az alkalmatlanságért, maradok

Bp 1885 $\frac{1}{5}$

igaz hived
Jókai Mór

995.

PAUL LINDAU – JÓKAINAK

[1885. máj. 9.]

I.v.d.Heydt Strasse,
W.

Schr geehrter Herr!

9 Mai 1885.

Nahezu alle Mitarbeiter an „Nord und Süd“ haben meiner Bitte, mir zum *Hundertsten* Hefte durch einige aphoristische Zeilen einen Beweis ihrer freundlichen Theilnahme am Gedeihen unserer Zeitschrift zu geben, in liebenswürdigster Weise entsprochen. Sie gehören zu den Wenigen, auf deren Beitrag ich Werth lege, und die meine Bitte bis jetzt noch nicht erfüllt haben. Da ich das Heft, das in einer besonders starken Auflage erscheint, in den nächsten Tagen abschliessen muss, wiederhole ich meinen früher geäußerten Wunsch, danke im Voraus verbindlichst und verbleibe

hochachtungsvollst und ergebenst
Paul Lindau

996.

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK

[1885. máj. 14.]

Tisztelt barátom!

Vélem közlött kéziratodat már egy pár nap előtt akartam néked visszahozni – miután nagy figyelemmel és érdeklődéssel átolvastam – még néked is csak gratulálhatok a műhöz. Csekély megjegyzéseimet szóval akartam előadni. Sajnos azonban már 2 nap óta beteg vagyok – orvosom a kiementelt eltiltotta – ha tehát idő van – én egész nap ott-hon leszek ma és holnap –! és igen fognék örvideni ha szives volnál felkeresni, csak arra kérnék miután általában látogatást nem fogadok lennél szives kártyádat felküldeni.

Viszonzásig üdvözöl

öszinte tisztelő hived

Budapest. Majus 14^{én} 885.

Andrássy Gyula

997.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

[1885. máj. 14.]

Kegyelmes uram
kedves barátom

Nagy sajnálattal hallottam már tegnap kedves fiadtól, hogy beteg vagy, ezért nem akartam Nálad alkalmatlankodni, de ha szives vagy megengedni, holnap tíz órakor teszem Nálad tiszteletemet

Addig is köszönöm kegyes hozzájárulásodat a tervezett munkához s maradok mély tisztelettel

Bp 1885 Máj 14.

igaz hived
Jókai Móricz

Baden, Weilburgstrasse 12

15/5 885

Mein hochgeehrter Freund!

Ich bin heute endlich soweit, daß ich mit dem vollständig neu gearbeiteten II. Akt des Zigeunerbarons fertig bin, — hoffentlich werde ich in 2–3 Wochen auch den letzten vom Halse haben.

Herrn Jauner habe ich auch von diesen Umänderungen, trotzdem er mich wiederholt ersuchte, nichts mitgeteilt, weil er gar zu geneigt ist, Dankbarkeit dort zu beanspruchen, wo ihm keine gebührt, u. weil er sich nicht nur in der Affaire des „Goldmenschen“ sondern im ganzen mir und Dir gegenüber so häßlich benommen hat, daß es mir widerstrebt, mit ihm zu verkehren. Ich werde die Details darüber Dir gelegentlich unser nächsten Zusammenkunft mittheilen — brieflich ist derlei für den Schreiber sowohl wie für den Empfänger zu langweilig. Falls Jauner Dich wie ich vermuthe in Budapest persönlich „fangen“ wollte, warst Du wohl so vorsichtig, ihm keine bindende Zusage zu machen? — Mit meiner projektirten Reise nach Budapest ist es vorläufig nichts. Ich werde erst anfangs September hinunterkommen. — Im Juli werde ich Dir detaillirt meine Bemerkungen über die „Diamanten“ machen. In Briefen möchte ich Dich gebeten haben die Aufführung dieses Stückes am Nationaltheater *nicht vor December* zu gestatten. Vorerst soll der *Zigeunerbaron* herauskommen, der spätestens Anfang November bestimmt in Szene geht. — A propos — letzthin hat sich auch Feleki u. sw. an Strauß um das Werk gemeldet, u. sich dabei auf *meine* Zusage berufen.

Sei doch so gut, mit allen die[?] Reflectanten in Budapest niemals zu conferiren, u. die Sache zu klären. — Roynus a propos! Gelegentlich des „Concordia“ Ausflugs nach Budapest bitte ich Dich *dringendst Niemanden* etwas über diese neuen Arbeiten mitzuthemen. Verfrühte Notizen schaden der Sache mehr als Du glaubst.

Mit den herzlichsten Grüßen von Haus zu Haus
Dein stets treu ergebener
I. Schnitzer

999.

STAMPFEL KÁROLY — JÓKAINAK

[1885. máj. 23.]

(C. Stampfel's
k.k. Hof- und königl. akad. Buchhandlung, Kunst- &
Musikalien-
handlung, Verlagsbuchhandlung
Preßburg, Deák-gasse Nr. 8.)

Carlsbad, 23 / Mai 1885.

Hochverehrtester Herr!

Soeben im Besitze Ihres werthen Briefes gelangt, (welcher mir von Preßburg aus hierher eingesandt wurde,) sage ich Ihnen vorerst meinen ergebensten Dank, für die freundliche Zusage der Biografie des Erzherzogs Josef's für Ende Juli. Wahrhaftig es freute mich ungemein, daß mir wieder die Auszeichnung zu Theil wurde mit Ihnen hochverehrtester Herr in Verbindung treten zu können. Obwohl ich in den letzten Jahren viel verlegte, und meinem Verlag mehr die Richtung für die Jugend und überhaupt für das Pädagogische gab, so gedenke ich doch immer mit Stolz je-

ner Zeit, wo ich Ihre Werke zuerst verlegte, denn Sie brachten mir Glück. Vom Rab Ráby sind im Ganzen nur mehr 80 Explare vorrätig, von Névtelen vár circa 50 Expl. Wäre mir Révai nicht dazwischen getreten, so wäre ich wahrscheinlich noch heute Verleger Ihrer Werke. So mußte ich aber vom Romanverlag abziehen und ein anderes Feld betreten. Mein vor kurzem fertig gewordenes „*Magyar Pantheon*“ und „*Fölfedezések és találmányok könyve*“ werde ich mir Ehrenexemplare zu übersenden erlauben und bitte um gütige Entgegennahme.

Auch mit Ihren deutschen Romanen habe ich ein schönes Resultat erzielt. Durch meine deutsche Lieferungs Ausgabe habe ich circa 500 Explare verbreitet und hätte ich überhaupt noch ein grösseres Resultat erzielt, wenn Janke nicht auf einmal ungünstigere Bedingungen gestellt hätte. Auch mit einer ungarischen Lieferungs Ausgabe der *népkiadás* vom Franklin Verein ihrer Romane hatte ich im Vorjahr begonnen, doch das will nicht ziehen; einestheils ist der Preis zu hoch, andererseits sind auch die vom „Franklin Verein“ gestellten Bedingungen für mich, die denkbar ungünstigsten.

Wie Sie daraus ersehen, arbeite ich noch immer, wenn auch indirect, denn doch fest mit Ihren Werken. Sehr freue ich mich schon auf das unter Ihrer Redaction stehende Werk des Kronprinzen, auf dessen Erscheinen.

Sollten Sie hochverehrtester Herr, was den Vertrieb dieses epochemachenden Werkes betrifft, auch auf meine Wenigkeit denken wollen, so empfehle ich meine Dienste unterthänigst.

Mich Ihrem fernern gütigen Wohlwollen
bestens empfehend
zeichne mit hochachtungsvolle
Ergebenheit
Stampfel Károly

1000.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1885. máj. 15–28.]

Heute lese ich in den Zeitungen, daß Sie mit dem Burgtheater wegen eines Dramas unterhandeln. Ist das wahr? Es wäre uns aufrichtig gesagt nicht angenehm, *bevor* der „Goldmensch“ seinen Weg gemacht, denn wir haben damit eigene u. interessante Pläne zu deren Durchführung auch gehört, daß das deutsche Publikum Sie bei dieser Gelegenheit zum erstenmal als Dramatiker kennen lerne.

Letzthin hat Strauß einem sehr kleinem Kreise – 4 Personen – etwas von seiner Musik vorgespielt. Dann wurde ein bischen poentirt, und auf das Wohl M. Jókai's getrunken. Ich übernahm es Ihnen hievon zu berichten, was hiermit geschieht.

Und nun alle Bitte in *eine* zusammengezogen: haben Sie die Güte, die in diesem Briefe gestellten fragen gef. baldigst u. punktweise zu beantworten. Ich drücke Ihnen in Verehrung die Hand, hochgeehrter Herr, u. empfehle mich Ihnen mit den freundlichsten Grüßen als

Ihr stets ergebenster
I. Schnitzer

1001.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1885. máj. 28.]

Baden, Weilburgstr. 12.
– 28 Mai 885.

Geehrtester Freund!

Ich habe schon auf zwei Briefe keine Antwort – warum?
Ich lese soeben, daß du zur „Goldmensch“-Aufführung

nach Prag gehst. Da wäre es doch hübsch wenn du vorher noch in Baden halt machen wolltest, — wir führen dann zusammen zu Strauss hinüber — 1/4 Stunde von hier — u. du könntest dich jetzt da das Werk seiner Vollendung entgegengeht zum erstenmale an dem Anhören der großen wirklich prachtvollen Finale's erfreuen. Auch würde es kaum schaden wenn wir doch nocheinmal mit einander sprächen, weil ich eben daran bin, den neuen *dritten* Akt des „Zigeunerbaron“ in Angriff zu nehmen. (Die beiden ersten sind fertig.) — Die Photographien habe ich noch nicht abgegeben, denn es zeigt sich, daß du mir um zwölf Stücken zu wenig gegeben. Ich habe also nur — um Eifersüchteleien zu begegnen, — annoncirt, daß du jeden u. jeder eine mitbringst. Das mußst du nun wohl thun, u. im Vorbeigehen auch diejenigen mitnehmen, die du mir schon übergeben hast u. die ich zu dem Zwecke auch bei mir draussen habe. Jedenfalls lasse mich, hochgeehrter Freund, nach Empfang dieser Zeilen sofort wissen ob u. an welchem Tag ich dich erwarten darf. Mit den herzlichsten Grüßen u. Empfehlungen von Haus zu Haus

In treue und Verehrung
Dein
I. Schnitzer

1002.

JÓKAI — ADOLF KLAARNAK

[1885. máj. 29 — 30. (?)]

[Távirat]

Ich will mein Versprechen allenfalls einlösen, nach Prag zur Aufführung des „Goldmenschens“ zu kommen; aber ich leide an schmerzlicher Neuralgie perhoneszire daher diesmal jedes Festessen. Aber herzliche Grüße können wir aus-

tauschen auch ohne Banket, jedoch nicht nach der Vorstellung, denn dann sehnt sich mein Kopf zu Bette.

1003.

PESTY FRIGYES – JÓKAINAK

[1885. jún. 1.]

Budapest 1885 június 1^{én}

Igen tisztelt barátom!

Küldöm a toldalékot a bajvívásról szóló cikkemhez. Helyet lehetne adni kéziratom második ívében ezen kikezdésnél: „A lovas viadorok lovas bajvívásban is alkalmaztattak” stb. Tetszésedre bizom vajjon mind a két példát akarod-e felhasználni, vagy csak egyet, — azért irtam azokat külön lapokra. Azt az esetet, mely a harcos ló beavatkozásáról, minden esetre vélem felveendőnek. A forrás idézését, hogy honnan merítettem ez adatokat, el kellene hagyni, azokat csak saját becses figyelmed számára irtam a sorok alá!

A mi a rajzokat illeti, légy kegyes a rajzolókat az egyetemi könyvtárba küldeni, hol Szilágyi Sándor neki fog rajzokat mutatni, — persze a német bajvívási eljárásból. A rajzolóknak feladata az volna, magyar köntösű és fegyverzetű lovagokat rajzolni, és tekintettel lenni a *korra*, a melyből egy bajvívási esetet akar feltüntetni. Hogy hibát ne kövessen el, jó volna őt arra is utasítani, hogy cikkemet olvassa át.

Az Athenaeum kiadásában megjelent évek előtt: *A lovagkor és hősei* című munka, mely már egészen elfogyott. Ismeretlen szerzője (gondolom Sárkány) az én munkámból is merített. Képei alig igényelhetnek valami auctoritást; de a (szerzőj) rajzoló ezeket is nézze meg, tán eszméket ebrésztene[!]. Ez a könyv is meglesz az egyetemi könyvtárban; ha

nem, akkor az Athenaeumnál megnézheti annak egyetlen példányát.

Címét az athenaeumi könyvjegyzékből kivágván, ide mellékelem.

Szívesen, bár mikor rendelkezésedre bocsátván irói közreműködésemet, és nemes törekvésednek a legszebb sikert kívánván maradok

őszinte baráti tisztelettel
híved
Pesty Frigyes

1004.

JÓKAI – FRANZ JAUNERNEK

[1885. jún. eleje]

Homo proponit, Deus disponit.

[A távirat eredeti német szövege nem maradt fenn. Első mondata abban is latin lehetett.]

1005.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. jún. 3.]

Lieber Freund

Ich war recht krank, darum kann ich nicht zu der ersten Aufführung meines Stückes nach Prag reisen. Jetzt ist mir besser, so daß ich am Samstag schon hingehen kann. Freitag nach mittags reise ich von hier ab, und bleibe über die Nacht in Wien. Ich bitte dich schreibe mir die Namen jener Schauspieler und innen auf denen ich noch keine dedizierten Photographien bei Dir gelassen habe, ich werde sie. Dir sogleich schicken. Die vier Stücke aber, die ich für Buska,

Marberg, Ranzenberg und wer noch? schon seramisirt [?] habe, und deren Inhaber jetzt in Prag gastiren die schicke mir aber Jauner gleich mit Postwendung nach Prag [az utóbbi két szó föléírással betoldva].

Ein Buch nehme ich auch mit für Dich: das Zeug für den Operntext deutsch. Rückkehrend kann ich in Baden absteigen, und bei Euch auf einen halben Tag verbleiben. Wenn Du mir nach Prag schreibst, so adressire [!] den Brief per Güten des Herrn Angelo Neumann Th Directors.

Die besten Grüße
Bp $\frac{3}{6}$ 85

Dein teurerer
Jókai Mór

1006.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. jún. 20–22.]

Kedves Jókai!

Fogadja leszivesebb köszönetemet érdekes leveleért; igen örvendek, hogy a vállalatunkra vonatkozó munkálatok Magyarországon jól előre haladnak, — mi nagyon szükséges is, mert a deczemberi határidőt föltétlenül meg kell tartanunk. A bévezetést megírtam, még kijavításával vagyok elfoglalva, azután lemásoltatom, s Önnek legkésőbbben 23^{án} megküldöm. A papir minta iránti óhajtságát közlém Weilen-nel, s melegen ajánlottam neki, közvetlenül fog e részben Önnel érintkezésben bocsájtkozni.

Mi a budapesti testgyakorló egyesületi, annak óhajtságát jelenleg, sajnálatomra nem teljesíthetem; ez idő szerint Bécsből nehezen távozhatnám, de igen fogok örvendeni, ha ősszel, vagy tél folytán a testgyakorlókat csarnokukban meglátogathatom, s tanuja leendek működéseiknek. Folyó hó 26^{án} reggel Budapestre jövök egy napra, melyet a kiállításnak szándékozom szentelni.

Konkolyi Miklósért megteszem, mi lehetséges, de a sikerért nem kezeskedhetem, majdnem valószínűtlennek látszik előttem hogy ott külföldi egyén azon állomást elnyerhesse.

A közeli viszontlátásig legszívélyesb üdvözetekkel
Önnek

Rudolfja

1007.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. jún. 25.]

[Távirat]

An Herrn Reichsrath 1885
abgeordneter von Jokay 25/VI
Schvberg bei Ofen 2'5'

25/VI 2.
Wien Burg 4094

Wenn ihnen und den Herrn die Stunde nicht zu früh ist bitte ich Sie morgen mit Keleti und Director der Staatsdruckerei um 8. uhr früh bei mir in meiner Wohnung in Ofen zu sein beste Grüsse.

Rudolf

1008.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK [1885. jún. 27.]

Lieber Freund.

Ich sprach mit B. Podmaniczky wegen der Oper. Er antwortete mir, er will abwarten, wie das Stück in Wien reusirt? sonst ist kein Hinderniß das, daß die Oper auf dem kö-

nigl. ung. Opernbühne aufgeführt werde. Mehr Rath weiß ich nicht zu schaffen.

Der Roman existirt deutsch nicht. Die Szaffi ist ein Bruchstück nur davon. Den anderen Roman hat man für dich und J. Strauss bereits abgedruckt (?).

D<as[?]> [ráírás]ie Medaille habe [fölkötte betoldva a köv. szó:] nicht ich, sondern die Herausgeber von Jauner geschickt. Jedenfalls werde ich meine (nicht Dir, sondern Deiner hochverehrten Gemahlin) übersenden, wenn ich nur nach Pesth komme. Jetzt bin ich ein Weinbauer.

Schwabenberg 27/6 85.

Alle Grüße an alle
Dein getreuer
Jókai Mór

[A baloldali lapszélien:]

Die Bilder sollt Ihr haben, das kostet aber Zeit, und Geld. Muß alles bestens werden, und jetzt sind weder Künstler da, noch was anderes.

1009.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

[1885. jún. 30.]

Kegyelmes uram
kedves barátom

Holnap délelött 11 órakor bátor leszek Nálad tiszteletemet tenni, ha nem találod alkalmatlannak. Ma az országházban voltam, s nagyon sajnálom, hogy szives látogatásodat el kellett veszítenem.

Legmélyebb tiszteletem mellett maradok

Bpen 1885 $\frac{30}{VI}$

igaz tisztelő hived
Jókai Móric

P.-Sz.-Tamás, jun. 30. 1885.

Mélyen tisztelt barátom!

Az erdélyi közművelődési egyesület célját én is megértetem és mélyen érzem is azt. Midőn elhangzott az erre vonatkozó első lelkesítő hang: ott hagytam az ekevasat, mellyel családom kenyerét keresem, kétes reményekkel és elvonulva a magán érdek küzdelmétől, időt szenteltem nemzeti életünk érdeke fölött gondolkodásba merülni. Bármennyire örvendetes is a haladás újabb időben anyagi és szellemi tekintetben hazánkban, bármennyire el kell ismernem a lendületet culturalis, ipari, kereskedelmi, földművelési sőt magyar nemzeti tekintetben is bizonyos mértékig: megelégedett, nyugodt még sem tudok lenni tisztelt barátom; mert lehet e haza minden tekintetben előhaladt, ha magyar nem lesz, nem boldogíthat minket, nem érezhetjük hazánknak. Ha körültekintünk hazánk határán, nemzetileg alig tettünk hódításokat; sőt a határon túlról, beszórogatott üszkők hazánk nemzetiségei között most már állandó mozgalmakat, sőt velünk szemközt állandó szembeszállást, életteljes actiot eszközöltek. Ezzel szemben igen helyes volt a közművelődési egyesület fölállítása. Várva-vártam az eredményt. Megdöbentem az eredmény kiserősége fölött, midőn a lapok hirdették az első föllelkesülés eredményét 100,000 frtot. Ez legyen kifejezése a nagy magyarország [!] és magyar nemzet lelkesülésének! akkor, mikor a nemzet gyarapításáról, sőt Erdélyben és más határrészekén a nemzet megmentéséről van szó?! Lelkesedés ez? mikor százezres jövedelmekkel bíró nagyjaink, mikor gazdag clerusunk, milliókkal rendelkező viralista [!] polgártársaink az egyenlőség sáncaiba

belépett gazdag polgárosztályok, vagy néhány forinttal vagy hallgatással válaszoltak a nagy nemzeti kérdésre?! – Ha ilyen lelkesedés hangzik vissza a szent tárogratóra; ó, akkor jobb volna jámbor csendben tűrni a pusztulást; nem kellene kihivni az ellenactiót, nem kellene ascenirozni egy nemzeti kudarcz fénytelen helyzetét, (mert a halasztgatás kétesse teszi az eredményt a tömeges fillérgyűjtés pedig nem lehet kilátásban.) A cél, melyet az egylet kitűzött, szent és nagy, nehéz is; elérésére hatalmas culturális eszközre van szükség, és ennek megszerzésére nagy anyagi vagyis pénzzerő szükséges; nem száz vagy 200 ezer frt; hanem legalább 4–5 millió forint. És ezen összeg eléréséhez 200 frttal járulok hozzá. Biztos vagyok róla, hogy ha tehetős hazánkfiak az én csekély adományomhoz aránylag járulnak a szent célhoz tehetségeikhez képest: ugy a közművelődési egylet 10 millió forinttal fog rendelkezni és célját teljesen el is érheti. – Hassatok ti hatalmasok lángszavaitokkal; mert a cél nagy és az eszközöknek is nagyoknak kell lenni. Nem vért, csak nyomorult pénzt kér a nemzet tőlünk; tehát kisebb áldozatot, mint előbb őseinktől. Mert pusztá szép szavak és banquetek nem teremtenek nemzetet: az ipar, földmivelés, kereskedelem emelkedése még nem elég magyar nemzetet alkotni. – Bocsáss meg, hogy kissé keserű hangon irtam e sorokat. Aggódtam, hogy a lelkesülés, mely e nemzetet megtartotta, nevelte, szabaddá tette, hanyatlóban van nemzetünkben. Adja isten, hogy én csalódjam; meglehet, az én látásom az alföld délibábjain át megforditva tükröződik vissza. Meglehet öreg korom scrupulusa ez, vagy türelmetlensége, mert én is óhajtanék még valamit látni az eredményből s nyugodtan térni vissza a röhöz és ekeszarvhoz.

Isten veled; öreg hived

Tomori Anasztáz.

1011.

KARL ALBERT BOMBELLES GR. – JÓKAINAK [1885. jún. 30.]

Lieber Freund!

Im höchsten Auftrage Seiner k. und. k. Hoheit des durchlauchtigsten Kronprinzen habe ich mich betreffs Herrn von Konkoly an Grafen Borohgrave, Cabinets-Director Seiner Majestät gewendet und sende Ihnen anbei dessen Antwortschreiben, wornach die angestrebte Stelle bereits seit 2 Monaten anderweitig verliehen worden ist.

Ich benütze diesen Anlaß Sie mit der erneuerten Versicherung meiner vollsten Hochachtung recht herzlich zu grüßen.

Ihr
ergebenster
C A Bombelles

Laxenburg, 30. Juni 1885

[Címzés:]

An Seine Hochwohlgeboren den Herrn Mitglied der
Ungarischen Akademie der Wissenschaften
etc. etc.

Moriz Jókai
in *Budapest*

1012.

TREFORT ÁGOSTON – JÓKAINAK [1885. júl. 1.]

21/943 Sz.

Miként már Nagyságodat f. é. apr. 4-én 13.462. sz. a. volt szerencsém értesíteni, a trónörökös Ő Fensége alatt kiadan-

dó néprajzi mű magyar részének költségeire 1885-re törvényhozásilag adott 6000 frtból már 5400 frt., kiutaltatván, csak 600 frt maradt rendelkezésére. A már kiutalt összeg egy jelentékeny része, 2400 frt még a múlt évben, midőn arra a törvényhozás hitelt még nem nyitott, lévén kifizetendő, ezen összeget kölcsönkép kellett felvenni, melyet az 1885-iki költségvetés megszavazásáig terjedő kamatai, 87 frt. 29 krnyi összegben, szintén a f. évre adott 6000 frtot terhelvén, a kimutatott 600 frtnyi maradék tényleg 512 frt 71 kr-ra apad. Ezen összeget a fővárosi IX. ker. állampénztárnál egyidejűleg kifizetni rendelem.

A f. évi július hótól december végéig terjedő időre Nagyságod f. é. jun. 9-éről kelt becses levelében kért további két részletnek megadását, a felhozottakra tekintettel, szintén indokoltnak találván, a július – szeptember hónapokra eső 1500 frtnyi részletet szintén kiutaltam, az október – decemberre eső 1500 frtot pedig f. é. okt 1-én fogom kifizettetni.

A felhozottak alapján tehát oda utasítottam a fővárosi IX. ker. állampénztárt, hogy Nagyságodnak, mint a Rudolf trónörökös védnöksége alatt megjelenendő s Magyarország néprajzi viszonyait tárgyzó mű szerkesztő bizottsága elnökének ezen mű költségeire kétezertizenkét frt 71 krt bélyegtelen nyugtájára beszámolandó előlegkép fizessen ki.

Mivel pedig a szóban forgó 1500 frtot túlkidáskép voltam kénytelen kiutalni, oly célból, hogy ezt az áll. zárszámadás alkalmával kellőképen indokolhassam, felkérem Nagyságodat, hogy az eddig kiutalt összegekről szóló számadását mielőbb bemutatni sziveskedjék.

Budapesten, 1885. Julius hó 1ⁿ

Trefort

[Címzés:]

Nagyságos Jókai Mór országgyűlési képviselő úrnak.

Wien 2 Juli 885

Hochgeehrter Freund! Das Begehren Podmaniczky's verstehe ich nicht, obgleich es erfüllt werden kann. Wenn die ungar. Oper nicht a priori *añim̄*, daß sie mit der Erreichung des Werkes einen starken Sieg erringt, dann ist mit ihr einfach nicht vernünftig zu reden. Die Wiener Hofoper wollte blind abschließen u. riesige Einreichhonorare (f 6000) geben, sie hatte weder Buch noch *Musik* sondern nur Eines verlangt: den Contract. *Diesen* sollte glaube ich die ungarische Oper von Allem abschließen denn irgend einer *Wohlmeinung* das Werk zu unterbreiten, dazu gibt sich Strauss unter keiner Bedingung her, u. dazu brauchen auch wir uns nicht zu verstehen. Deine Übersetzung ist vorläufs große und unnöthige Arbeit, denn sie wird gewiß classisch ausfallen u. kann darum doch nicht auf die Musik passen wo eben jeder Ton mit der Silbe *zusammengestimm̄* ist, immerhin aber würde es für Kaldy leichter sein eine Übersetzung die man ihm gibt für die Musik einzurichten, das gebe ich zu, — eine sehr verwendbare talentvolle Kraft ist der junge Kozma (Sohn des Staatsanwalts) er hat vor 2 Jahren meinen Muzzedin (der an der Hofoper gegeben war) in's Ungarische übertragen, daß man alle Verse vom Fleck eng auch ungarisch singen konnte — der würde die Arbeit um F 100 ausgezeichnet liefern, doch das könnt Ihr euch unter Alles arrangiren wie Ihr wollt — die Hauptsache ist, daß die ungarische Hoftheater-Intendanz Farbe bekenne, denn daß sie hinterher etwa sagte man habe es *ihr* offerirt u. sie habe es nicht *genom̄en*, das würde das Werk einfach zu Grunde richten. *Wir offeriren nicht* — wenn die Intendanz darum

ersucht, u. gleichzeitig einen bindenden Vertrag mit Pönale abschließt, dann ist die Sache durchführbar, anders kaum, besonders in Budapest wo aus Allem gleich der unsinnigste Tratsch entsteht.

Ich habe von dem Buch erst die Verse fertig. Die Prosa werde ich am 10. in Gastein zu arbeiten anfangen, es ist aber nicht viel so daß ich am 20 Juli damit fertig bin, dann wird es in Wien copirt und am 1. August werden Exemplare fertig sein.

Ich bleibe hier bis 7. dM, Abends. Ich höre bis dahin wohl noch von dir? Herzlichste Grüße von Haus zu Haus

Dein getreuer
I. Schnitzer

1014.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. júl. 4.]

Lieber Freund.

Allem Anschein nach ist das Gebahren der Direction der ung. Oper nichts anders als ein in zarter Form entworfener Refuse. Als ich Baron P. frug, ob als in dem Falle, daß die Straussische Oper recht gut gefallen sollte, so würde sie gewiß im Jahreslauf 10 mal gegeben werden? Da sagte er eiligst. „oh so oft schon *nicht!*“ und erzählte mir wie man *ebenso* die Oper *Atala* (?) forciren wollte, und dadurch verdorben hatte. (Ist ein Stück vom Kapellmeister der Oper, Text von Várady Antal) (Und das sind doch ganz andere Kerls, als die Macher des Zigeunerbarons!)

Kinsky könnte zwar andere Übersetzung haben, doch hat nur eine untergeordnete Stellung, und kann ohne directen Auftrag keinen Schritt thun. Übrigens als ich mit ihm hier-

über sprach, <so> meinte er auch, zuerst soll das Libretto übersetzt werden. Was will man aus dem Libretto erfahren?

Hingegen kann ich Dir berichten, daß das Volkstheater bereits die Blaha engagiert hat. Die wäre also die Person, mit welcher Ihr die Hauptrolle betraut sehen wüßtet. Doch das ist jetzt ganz Euere Sache: ich will weder mit der Oper, noch mit der Volkstheaters Direction irgend etwas mehr besprechen. Meine Laufbahn, als Theateragens ist abgeschlossen.

Und noch zum Überfluß seid Ihr da oben über *mich* wüthend wegen den unsinnigen Zeitungs [olvashatatlan szó], die in hiesigen Blättern vom <Sch> Stangel [?] laufen, als hätte ich die närrische Passion der Wahrheit ganz entgegengesetzte Neuigkeiten in Zirkulation zu bringen.

Gehet schon ins Land! Ich gehe <kiolvashatatlan szó> bereits!

Dein ergebener
Jókai Mór

Bpest 1885 $\frac{4}{7}$

1015.

PULSZKY FERENC – JÓKAINAK

[1885. júl. 10.]

Muzeum Julius 10 *dik*
/885

Tisztelt Barátom

Átnéztem az egészet, s tudván hogy a munka nem a tudósok hanem a nép minden olvasó osztálya számára készül, azt tartom, hogy a Jokai cikkei is, melyekhez egy pár észrevételt csatoltam, meg állják a kritikát, ha az nem kicsinyes. Barátunk igen ügyesen kikerülte az udvari politika Scylláját és a nemzet túlságos követeléseinek Charybdiszát, a mint az oly munkában szükséges, mely a trónörökös védpaizsa alatt

jelenik meg. Ne gondoljanak <á> sem a bécsi szerkesztőkkel, sem az itteni szélbali ítéletekkel, a munka jó s meg állja a sarat

barátja
Pulszky Ferenc

fordítsd

Miután Jókaival most alig fogok találkozni, kérdezem, <ki> kell e Kossuth és Deák nevét egészen kikerülni? Menyire népszerűvé válnék a trónörökös, ha ezekről is ha csak egyszerű említés tétetnék! – Ez egyébiránt csak egy oda vetett eszme, Jókai jobban ismeri az udvar sikamlós parkettjét mint az amnestiált vén rebellis. –

Ne felejtsd ki Kálmánnál a boszorkányokat Mátyásnál nem szükséges több vázlat, midőn Budáról ir majd Jókai, akkor le fogja írni az udvar fényeit. – [a margón keresztben írva]

Cikkemnek egy új kefelenyomatát fogom kérni a fordítás miatt, melyet nem szeretnék másra bízni [a keltezés és a megszólítás között a lap megfordításával utólag betoldva]

P.

1016.

ULLMANN KÁROLY PÁL – JÓKAINAK [1885. júl. 19.]

Budapest 1885. évi Jul. 19. n.

Mélyen tisztelt méltóságos Ur!

„Kárpáthy Zoltán” nevű csodaszép regényében, azon emberbarátok közt, kik magokat az 1838^{diki} árviz alkalmával

kitüntették: „Szitányi” (quondam Ullmann:) van felsorolva mint az, ki a mentési munkálatokban hathatósan vett részt.

— Szabadjon megjegyeznem, hogy ezen állítás annyiban nem felel meg a tényállásnak, a' meḡyiben nem Ullmann Mórt, a későbbi Szitányit, hanem boldogult édes atyámat, Ullmann Frigyes, (:Ullmann Sándor, Méltóságod képviselő-társa' nagyatyját:), az akkoron virágzó: Ullmann és Turteltaub „hajós-czég”' főnökét illeti azon dicsőség ama borzasztó és Méltóságod által oly hatalmasan leirt napokban ugy szerepelhetni, a' mint az a' feḡemlített regényben, oly mesterileg, 's hiven előadatik.

A' boldogult édes atyám iránti kegyelet ellen vélnék véteni, ha meg nem kísérteném, hogy ezen, csakis hibás információn alapulható előadása a' ténynek, helyre igazitassék, 's így azon alázatos kéréssel bátorkodom Méltóságodhoz fordulni, hogy páratlan szépségű regényének legközelebbi kiadásában a' „Szitányi” nevet (mely akkor még nem is létezett:), b. édes atyám nevére: „Ullmann Frigyesre” kiigazíttatni kegyeskedjék. —

Állításom támogatásaul, melléklem azon dicserő oklevelet, melyet b. atyám Lónyay Jánostól az akkori ad hoc kormánybiztostól nyert, 's melyben kimerítően felvannak sorolva mind azon érdemek, melyeket ő azon gyászosemlékű napokban szerzett.

Midőn még felemliteném, hogy boldogult atyám 1848/9^{ben} a' haza szent ügyének tántorithatlan hive volt, hogy annak támogatásában, összes, nem jelentéktelen vagyónát elveszíté, hogy két éven át Törökországban a' száműzetés keserű kenyerét ette, 's 1851^{ben} haza térvén a' legszegényesebb körülmények közt meghalt, azt csakis azért teszem, hogy kimutassam, miszerint Méltóságodtól várandó, talán nem szerénytelen kérésem teljesítése, nemcsak egy valódi emberbarát', de egy derék önzetlen hazafi emlékét örökítené.

A' melléklet kegyes visszaküldését, valamint alázatos kéresem teljesítését tartalmazó becses válaszát várván megkülönböztetett tisztelettel maradok

Méltóságod
alázatos szolgája
Ullmann Károly Pál
az első magyar általános biztosító társaság aligazgatója.

1017.

JÓKAI ÉS PULSZKY FERENC – PÁLFY SÁNDORNAK
[1885. aug. eleje {?}]

Tisztelt Polgármester ur:

A francia írók és művészek legkiválóbbjai, a magyar írók meghívása következtében, e hó 9-dikén érkeznek Budapestre, hogy az országos kiállítást meglekintsék. Miután azt óhajtjuk, hogy francia barátaink helyes fogalmat szerezzenek maguknak hazánkról, elhatároztuk, hogy úgy a felföldet, mint hazánk gyöngyét, a délibábos rónákkal telt alföldet is megmutatjuk ama nagy nemzet fiainak, a mely oly sok esetben bizonyította már be, hogy együtt örül, együtt busul velünk magyarokkal. Magától értetődik, hogy épen Szeged városa az, a melyet első sorban akarunk nekik bemutatni. Hisz a vész elmultával épen francia barátaink voltak az első, a kik belátták, hogy a haragos elemek által okozott szerencsétlenségen segíteni kell, s ők voltak azok, a kik segélynyújtó kézzel jelentek meg a romokban heverő város kapujánál, s ugyancsak ők voltak az első, akik [!] velünk együtt örvendezve hirdették a világnak, hogy Szegeden még az elemek hatalma sem birt kifogni, mert a rommá lett Szeged phönixként emelkedett ki habsirjából. — Mi a magunk részéről Horváth Gyula orsz. képviselő urat és tagtársunkat kértük föl, hogy tegye magát a tekintetes polgármester ural

érintkezésbe a francia vendégek fogadása ügyében, s midőn most az „Irók és művészek Társasága”-nak nevében is hazafias tisztelettel kérnénk, hogy kegyeskednék ez irányban mindent elkövetni, hogy vendégeink elfogadása minél impozánsabb s a város hagyományos vendégszeretetéhez méltó legyen, van szerencsénk egyttal azt is tudatni, hogy a francia vendégek Szeged városába e hó 18. érkeznek.

Hazafias tisztelettel maradunk alázatos szolgálói

Jókai Mór
elnök

Pulszky Ferenc

1018.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. aug. 10.]

1885. Augusztus 10^{kén}

Kedves Jókai!

Nagy hálával vettem érdekes levelét és az átküldött szép rajzot, úgy mint a oly [beszúrás felülről] jól Magyarba fordított bevezető cikket; minden esetre jobbnak találnám, az eredeti német neveket hagyni, mert nehéz volna őket magyarban visszaadni.

Az utolsó időben nagyon sok dolgom volt; a nagyobb katonai gyakorlatok már kezdettek, és ennek következtében mindég fel és alá kell kocsiznom Bécs, Bruck és Laxenburg közt. Holnap után pár napra Ischlbe megyek, de rövid tartózkodás után ismét ide vissza térek.

Szívesen üdvözölve maradok hű munka társa

Rudolf

Pozsony, 1885. aug. 18.

Kedves Bátyám!

Még június elején közlé velem Nagy Miklós, hogy a trónörökös a Rákóczi-hadsereghez s korhoz több illusztrációt óhajt, — tehát én keresnék és jelölnék ki. Erre én Pozsonyból irt levélben valami nyolcz képet ajánltam, mindenikről megjelölvén: eredetije hol, kinél van, s mi módon másoltatható le? Köztük egyik legérdekesebb egy birtokomban levő 1706-iki eredeti olajfestmény, a mint kuruczok és labanczok a fegyverszünet alatt együtt vigan mulatnak. Nagy Miklóstól tovább semmi választ nem kaptam; de úgy értesülök, hogy ő beteg, s valahol fürdőn van, — és ez az oka, hogy most Noked írok, s a főntebbieken kívül tudatom veled, hogy azóta még sikerült Lanfranconi barátunk révén még néhány igen érdekes kuruczvilági katonai és polgári costume-képet szereznem, (:pompás rézmetszetek, — fölötte ritkák, s egy tusrajz, unicum,:) melyek, ha úgy tetszik, szintén rendelkezésre állanak. Továbbá a most nyári útaimban láttam Kölnben a híres Wouwermann rajzai s compositiója szerint készült két remek gobelint, melyen Zrínyi a költő, korabeli <h> magyar huszárok igen élénk tábori jelenetei ábrázolják. A costumek kor-hűk, (:hisz Wouwermann akkor élt!:) és hogy a compositió mily eleven, arról e kitűnő hollandi genre-festő neve kezeskedik. Vétek volna lemásolatlanul hagyni e ritka műdarabokat, s első ismertetésük legilletékesebben, legméltóbban a trónörökös könyvében történhetnék.

Ezeket akartam, igaz tiszteletemből, hű ragaszkodásomból kifolyólag, figyelmedbe ajánlani.

Maradván a legmelegebb üdvözlettel és vonzalommal

igaz tisztelő híved
s hű rokonod
Thaly Kálmán

1020.

NÉMETHY EMMY – JÓKAINAK

[1885. aug. 22.]

Gratz d. 22/8/85.

Geehrter Herr,

Dürfte ich Sie bitten die außerordentliche Liebenswürdigeit zu haben, beiliegendes Stammbuchblatt, durch einige Wort von Ihrer Hand zu schmücken; Sie würden dadurch zu besonderem Danke verpflichten, Eine, Ihrer wärmsten Verehrerinen

Emmy von Némethy
Charlottendorfgasse 3
Gratz

Oestreich
– Steiermark –
[A borítékon:]
Herrn Moritz Jokai
Pest
Emmy von Némethy
Charlottendorfgasse 3
Gratz
– Oestreich –
(Steiermark)

1021.

JÓKAI – KÁLDY GYULÁNÉNAK

[1885. aug. 25.]

Kedves Terka leányom.

Az a jégverés elég szomorú dolog: de hát még szomorúbb is lehetne, ha idább is jött volna. A vinczellér számára itt küldök 15 ftot: a földhordásra ez elég lesz. Ha hazamegyünk, majd megnézem, mekkora a kár?

A feleségem azt izeni, hogy semmi esetre el ne költözzetek a mi hazamenetelünkkel; mert ő azt szeretné, ha szüretig ott maradtátok: neki semmi terhére nem vagytok, sőt inkább jól esik neki az otl létetek; mely véleményéhez én is csatlakozom. Egyébiránt 3^{án} vagy 4^{én} otthon kívánunk már lenni; a napot majd megtávirozom a kocsik végett. Itt hideg van: én mindössze kétszer tudtam fürödni a Balatonban

Üdvözöl csókol benneteket minden ember, velük együtt

Bfüred 1885 $\frac{25}{8}$

igaz öreg apád
Jókai Mór

[Boríték:]

Ngos

Káldy Gyuláné aszszonyságnak

kiváló tisztelettel

Terhelve 3 d · 5 ft

összesen 15 ft. o.e.

fr 27

Budapest
Svábhegy
Jó[kai villa]

Tisztelt barátom.

Szives felszólítására, hogy Petőfiről irjak valamit, ezt válaszolhatom. A mit én tudtam Petőfiről, azt már mind megírtam: újat nem tudok. Hanem tudom önt egy igen becses kútforrásra igazítani, a honnan egészen új adatokat meríthetünk Petőfi utolsó óráira nézve. — Zeyk (Imre?) az Amerikában járt kitűnő hazánk fia, ki jelenleg a magyar kormány által megbízott tengerparti főbiztos Fiumében beszélt nekem érdekes dolgokat Petőfi utolsó megjelenéséről az ismerős világban, Segesvár alatt. Itt esett el Zeyk testvére Domo-kos; a kit én forradalmi <és> csata képeimben (Sajó nevem alatt) le is írtam Bem futásának hősi védelme után itt látták utoljára Petőfit is, de mind eddigi adattól merőben eltérő helyzetben. Forduljon ön e derék hazánkfiahoz s kérje fel, hogy közölje a nekem elmondottakat, a mikre én pontosan nem emlékezem már.

Egyébiránt ha létrejön az a terv, hogy <P> a segesvári csatában elesettek sírját felbontassuk, én magam is oda fogok menni (ha élek) és *bizonyosan* mondhatom, hogy ha Petőfi az ott elesettek között volt én valami jeltől rá fogok ismerni a mi rajta Craneológiai rendkívüliség volt.

Ezen levelemet is nyilvánosságra hozhatja <ön [?]>.

igaz hive
Jókai Mór

Az elbeszélés kezdetét küldöm ez egy számra való, decemberben be lesz fejezve.

JM

Képeket hozzá otthon rajzoltatok

JM

1023.

JÓKAI – GHICZEY N.-NEK [?]

[1885. szept. 7.]

Kedves barátom

Itthon vagyok ma délután 5 óráig: ha szerencsésítesz látogatásoddal, magam tenném Nálad tiszteletemet; de itt kell várnom, és nem mozdulhatok ki addig

Baráti üdvözetem mellett

Bpest 1885 Sept 7

du 2 órakor

Kérlek küldj izenetet a hordár által

maradok
igaz hived
Jókai Móricz

JM

1024.

GR. KÁROLYI ISTVÁN – JÓKAINAK

[1885. szept. 9.]

Nagykároly, Sept. 9. 885.

Kedves Barátom!

Folyó hó 12^{én} a „Széchenyi-társulat” NKárolyban tartja közgyűlését — én egy Inditványt fogok ez alkalommal benyújtani stb — Ha az ide mellékelt „Inditványban foglal-

takat helyesled? igen kérnélek, régi jó indolatodra és irántam mindég tanusított barátságodra támaszkodva; nem az én igénytelen személyiségem végett, de közös ügyünk „a magyarság” „magyar-nyelv” fentartása, terjesztése érdekében; mint igazán aranyember — arany tolladdal annak pár vonásával — Indítványomat a „Nemzetben” támogatni —

A toastot csak időtöltésül küldöm neked. Nődnek kérlek add át tiszteletem

igaz barátod
Károlyi Pista

1025.

JÓKAI — SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. szept. 10.]

Lieber Freund

Ich lasse die Costumebilder bereits machen, und sobald ein Paar fertig sind, sende ich sie an Dich ab. Ihr muss aber Geduld haben, wenn ich dieselbe arbeit, was Gaul in einem Jahr für zwölftausend Gulden vollbringt, in zehn Tagen für 200 Gulden machen lassen soll. Das Materiale dazu habe ich bereits aus allen Museen z'sammeng'sucht.

Nächstens mehr
alle Grüße an alle
Dein aufrichtiger
Jókai Mór

$\frac{10}{9}$ 85 Bpest

Lieber Freund

Hier schicke ich Dir drei Costumebilder

1. Barinkay bei seiner Ankunft, – orientalische Tracht
2. Derselbe als Vojvode seiner Zigeuner im 2 ten Akt II Verwandlung (drittes Bild folgt.) Ungarische Costume von der Zeit Maria Theresias
3. Cortes anzug der Arsena

Die übrigen folgen in paar Tagen nach. Kosten, per Stück 5 florins, werden vielleicht 12 oder 14 werden.

Schwarze Diamanten werden am 2ten October aufgeführt, Loge für Euch im Iten Rang reservirt gratis ob früher Ember Tragédiája gegeben wird, ist unbestimmt. Schreibe mir, wann Zigeunerbaron probefestig ist? ob ich zuhören soll? Wann soll Kálmán Király in der Burg aufgeführt werden?

Ob Goldmensch nicht mehr auf die Bühne gelangt?

Dann schicke mir umgehend Libretto von Zigeuner. Kann sich Zeichner nicht ohne dies zurecht finden

In aller Eile

Dein

Jókai

$\frac{15}{9}$ 85

[A levél túloldalán:]

Erläuterung zu Bildern <stoffe>

1.2. Zigeunerbaron bei seiner Ankunft

Kannst wählen, welcher? 2 ter gefällt mir besser. <Jacke>
Ist auch noch Saffi da im 1 ten akt

1027.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. szept. 18.]

Lieber Freund.

Die Bilder sollen bald nachfolgen. Ember trag. wird einen Tag früher gegeben, als Fek. Gyém. und Ihr sollt Euere Loge auch haben.

Aber schicke gleich das Libretto zum Zigeunerbaron.

Dieser Tage geht Káldy hinauf, um sich im Auftrage der Direction mit Strauss zu besprechen. Ich bitte Dich, empfangen ihn gefällig.

Alle Grüße an alle

Dein
Jókai

$\frac{18}{9}$ 85

1028.

ORMÓS ZSIGMOND – JÓKAINAK

[1885. szept. 20.]

Temesvárott 1885. September 20^{kán}

Igen tisztelt barátom!

A fővárosban utolsó fenn lételem alkalmával személyes találkozás végett kerestelek: hogy fölkérjelek miszerint színházunk megnyitására kilátásba tett ide jöveteled alkalmára vendégemül szerencsétleni kegyeskedjél, lejöveteled idejét s ezzel kapcsolatban a színház megnyitásának napját megbeszéljük; — azonban nem lehetvén szerencsém tisztelt személyedhez, meghívásomat levél alakjában postára téve intéztem hozzád.

Utazásaimról tegnap haza érkezve, a polgármestertől, ki veled találkozni szerencsés volt megértettem: hogy érintett levelem kezedhez nem jutott, — továbbá hogy az én és a polgármester távolléte daczára Geröfy igazgató, a nélkül hogy e részbeni elhatározásod kijelentését bevárta volna, a színház megnyitását hirdetése által October 3ra már kitűzte.

Midőn ezen körülményeket becses válaszod kikérése mellett tudomásodra hoznám, nem mulaszthatom el egy uttal kijelenteni miszerint a temesvári hazafias érzelmű közönség körünkbe megérkezésedet a legnagyobb öröm érzülettel lelkesedéssel várja, s a napot illően megünnepelni készül. Gyanításom szerint nyilvános banquet sem fog hiányozni, s e részben pártunk itteni vezérférfiainak érzületével egyesült saját óhajtásomat fejezem ki, midőn bizalmasan fölkérlek, hogy főkép az Apponyi által vidékünkön meghonosított nagy mérvű izgatások ellensúlyozásául, szokásos megnyerő claszikus modorodban az itteni hazafias közönséget beszédben üdvözölni szíveskedjél.

Budapesten lételem alkalmával Podmaniczky Frigyes a lejövetelre szintén fölkértem, ki is jövetelét megígérte hasonlólag vendégem leend.

Mind ezek után midőn lejöveteled és nálam szállás vételéd iránti kérésemet megújítanám, egy uttal értesitelek, miszerint nagy örömünkre fogna szolgálni, ha az ünnepélyes alkalomra egy uttal tisztelt nődet is körünkbe hoznád kíséretül, mely esetben minthogy önmagam nőtelen agglegény vagyok, Ó Nagysága illő elszállásolásáról a velem egyházban lakozó, nő Alispán unoka öcsémnél szintén gondoskodva van.

Ezek után becses válaszod kikérése mellett magamat nagyrabecsült baráti hajlamaidba ajánlva maradok tisztelettel

híved
Ormós Zsigmond

1029.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. szept. 21.]

Lieber Freund

Schicke allsogleich den Text vom Zig. Bar. man kann ja Gestalten nicht zeichnen, die man gar nicht kennt, eder die Bilder werden nicht fertig.

Dann halte ich für uns eine Loge in Dispozition für die erste Aufführung der Oper. <olvashatatlanul kihúzott talán két betű>

Am 25ten komme ich nach Wien zur Aufführung meines Kálmán Király, dann sollen wir uns irgendwo treffen, den anderen Tag kehre ich schon zurück

Dein
Jókai

$\frac{21}{9}$ 85 Bp

1030.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1885. szept. 22.]

Sept 22^{kén} 1885.

Kedves Jókai!

Nagyon sajnáltam, hogy nékem nem sikerült Önt az utolsó napokban láthatni; de visszatérve Pohorellából a felséges úrnál kellett maradnom két napig Gödöllőn, és onnand épen csak egy napra Budapestre jöhöttem, mert itt Laxenburgban szándékoztam lenni, feleségem visszajövele alkalmául.

Jövő hó 8^{kán} vagy 10^{kén} Budapesten leszünk, és akkor reményilem Önt viszont láthatni.

Hála Istennek a mi nagy vállalatunk ügyei itt, ép úgy mint Magyarországon szépen haladnak. Ma Weilen átadta nekem Pulszkynak gyönyörűen írt cikkeit, már német fordításban, ép úgy Hunfalvynak munkáját, és az én bevezetésemet. Az első füzetek ez által már teljes rendben vannak.

Szivesen üdvözölve vagyok és maradok hű munka társa

Rudolf

1031.

JÓKAI – PAULAY EDÉNEK

[1885. szept. 22.]

Kedves barátom

Egy lap azt írja, hogy elmarad az új darabom oct 10ikre. Ez anynyiban volna nekem baj, hogy hetvenhétfelé kell futnom s mindent a szerint intéztem el, hogy 2 ikán 3^{kán} itthon lehessenek. Ha ez megváltozik, nekem is mindenféle tervemet felkell forgatnom. Azért nagyon kérem, legyen szives e levelem átadójának megmondani vagy nekem megírni, hogy mint áll ez a dolog? Én most nem mehetek be, mert bele kaptam a szüretbe (majd megiszszuk az áldomását, igen jó borom lesz) csak csütörtökön délután két órára kerülök Pestre. Az nap Bécsbe megyek, a hol másnap adják a Burgban a Kálmán királyomat. Ott is tartanom kell a hátamat, ha vernek.

Szives válaszáért epedve,
maradok
Svábhegy $\frac{22}{9}$ 85.

igaz hive
Jókai Mór

321

NB Ez a sok tintapetty pedig nem az Andromeda csillagködét képezi ám, hanem beleakadt a toll hegye a papirosba.

Jm

[Boríték:]
Nagyságos
Paulay Ede
igazgató úrnak
barátilag
Nemzeti Színháznál

1032.

JÓKAI – ORMÓS ZSIGMONDNAK

[1885. szept. 24.]

Budapest, *Svábhegy* 1885 Sept 24

Mélyen tisztelt barátom.

Fölöttébb megtisztelő meghívásodra örömmel válaszolhatom, hogy a mi különben is ohajtásom volt, azt meg is tehetem: hogy a temesvári színház megnyitására leménjek. Én innen Zikán reggel utazom el, és így délután érkezem meg Temesvárra: nagybecsű ajánlatodat, hogy Te Hozzád szálljak, legnagyobb örömmel fogadom. Nőm, nagy sajnálatára, nem részesülhet abban a szerencsében, hogy becses meghívásodra útra kelhessen.

A mi a bankettet illeti, azt végignézni kész leszek, s ha megengeditek *erre az alkalomra* való toasztot is elmondok; de nem tanácsolnám, hogy ennél az ünnepélynél pártpolitikát hozzunk az abroszra. Nekünk *most* csak egy cél kell keresztül vinnünk: a temesvári magyar színészet zöld ágra juttatását: ezért ovakodnunk kell bármely párt, vagy nemzetiség *duzzogásának* felköltésétől. Kassán is az volt a hiba,

hogy már a színház megnyitásánál mondott prológban megsértették a németeket, s azóta *ezen* következetesen kerülnek a magyar színházra, az igazgatók nagy kárára. Azonkívül is én már elmondtam Apponyira vonatkozólag Kassán, a mi elmondandó volt, különben is elenyészik most az ő kortes körutja a bolgár események zajában. És végtére — Temesvár egy kiváló magyar államférfinak a választó kerülete. Én ott politikai programbeszédet nem tarthatok; mert a képviselő kollégám ezért méltán megneheztelhet rám, sőt dezuálhat. Hanem ha Horváth Boldizsár is ott lenne, s ő kezdene e tárgyról valamit: az övéhez csatolt véleményemmel, talán nem ártanék. Te jól tudod, hogy milyen veszedelmesek a Kanapé processusok.

Az nem igaz, hogy engem Tisza küldött volna Kassára Apponyi ellen beszélni; mert én ő velem három hónap óta se személyesen, se levélben nem találkoztam, hanem lementem *kötelességszerűen* a választóimhoz, még a tavasszal megállapított határnapra, a mikor még Apponyi *a jelen alakjában* meg sem született.

Végül arra kérlek, légy szíves tudósítani bennünket, Podmaniczkyvel együtt, hogy a színház megnyitásán díszmagyarban kell e jelen lennünk, hogy az esetben a fegyverzetünket is magunkkal vigyük.

Egyebekre nézve magamat szíves barátságodba ajánlom, kedves unokaöcsédet, az alispán urat szívesen üdvözölve maradok, kiváló tisztelem kifejezése mellett

igaz tisztelő barátod
Jókai Mór

1033.

ORMÓS ZSIGMOND – JÓKAINAK

[1885. szept. 26.]

Temesvárott 1885. September 26

Igen tisztelt barátom!

Folyó hó 24^{kén} irt becses leveled, melyel October 2^{kán} le-
jöveteledről velem együtt az itteni közönséget és tisztelő-
idnek vég nélküli számát biztosítottad nagy örömkre és
megelégedésünkre szolgált, miután így most már biztosítva
vagyunk hogy színházunk magyar nemzeti és felavatása illő
ünnepélyességgel fog megtörténni.

A párt politikának az ünnepélyes lakoma alkalmával el-
némulása iránt tett észrevételeidet teljesen osztom s azon
felvillanyozással teljesen megelégszünk, a melyet szokáso-
san elmés toasztot mindnyájunkban fölébreszteni fog.

Podmaniczkynek lejöveteled idejét megirtam, Jekelfa-
lusyt pedig e mai napon jövetelre szintén fölkértem. Cél-
szerü volna ha mind a hárman egy vonattal érkeznetek.

Nőd ő nagyságának távol maradását sajnáljuk, miután így
iránta való tiszteletünket ki nem jelenthetjük.

Ezek után magamat nagyabecsült baráti hajlandósága-
idba ajánlva maradok

tisztelő igaz barátod
Ormós Zsigmond

1034.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

[1885. szept. 26.]

Mélyen tisztelt barátom!

Most is, a mult hetekben is több izben kerestelek. Addig
is, mig szóval előadhatnám, ez úton jelentem, hogy okto-

ber hó folyamán teljesen rendbe jövünk, azon hóban érend-
vén véget a szigeti pénzüntézeteli leszámolásom, honnan
nagyobb özveg jár ki részemre a vételárból.

Addig is szivból üdvözöl M.Sziget, 1885. sept 26.

állandóan hived
Várady Gábor

1035.

SMIALOVSKY SÁNDOR – JÓKAINAK [1885. szept.]

Unterschloß Letava im Sept. 885
Post: Letava
via Sillein

P. T.

Das hiesige Volk erzählt sich, daß der hl. Stephan, der
erste König Ungarns, welcher so viele Nationalitäten unter
einer Krone vereinigte, im J. 1848 beim Ausbruche des ge-
genseitigen Haßes zwischen diesen Nationalitäten, vom H.
Gott die Erlaubniß sich ausgebeten, vom Himel herabzu-
steigen, daß er wieder Frieden zwischen ihnen stiften kön-
ne.

Gott erlaubte es und der hl. Stephan ließ sich vom
Himel herab und postirte sich gerade vis-à-vis der Thuro-
czer Gebirge und ganz nahe von Rajecz-Teplitz.

Vis-à-vis der Thuroczer Gebirge, weil er sie noch zu über-
steigen hatte, um zu dem Herde der Panslaven in Thurócz-
St. Marton zu gelangen.

Ganz nahe von Rajecz-Teplitz, um sich in diesen verjün-
genden Quellen zu verjüngen und seine Himelischheit ab-
zuwaschen, damit ihn die Erdbewohner leichter erkennen
könnten.

So stand er da mit seinem ganzen königlichen Gefolge in tiefe Gedanken versunken — endlich mit seinen heiligen unsterblichen Augen sehend, daß nicht einmal er mit dieser Bagage (Originalausdruck der Volkssage) mehr was ausrichten werde können, ergriff ihn ein unendliches Wehe und verwandelte ihn samt seiner Suite in Stein.

Und so steht noch jetzt oberhalb der Straße diese imposante, monumental-kolossale Statue dieses heiligen Königs allhier und das Volk macht, den Hut abnehmend und auf die Knie fallend, das Zeichen des heiligen Kreuzes und verrichtet da die inbrünstigsten Gebete für das geliebte Vaterland und wundert sich und schimpft darüber, daß die großen Herren, die Fürsten, die Könige und Kaiser bis jetzt säumen herzukommen, ihrem vom Himmel directe herabgestiegenem heiligen Collegen aus alter — alter Zeit ihr Compliment zu machen!

Das Volk fragt hier, warum diese Herren so egoistisch sind und nur in Budapest das Fest des heiligen Stephan feiern, da sie doch hier den heiligen König in seiner überirdischen Erscheinung sogar von Angesicht zu Angesicht schauen können. Die hiesige ungläubige, die so — aber fälschlich genaunte Intelligenz will in dieser Felsen-Statue nur ein zufälliges Natur-Revolutionen-Gebilde erblicken, aber kein 848tes Revolutionen-Jahr!

Chacun a son goût, aber der Glaube macht selig. Amen.

Meine allerwinzigste Wenigkeit ist so frei, diese vielsagende Sage unserem gewaltigen gottbegnadeten Maurus mit der Bitte einzusenden, daß er bei Verfaßung des monumentalen Werkes über Ungarn unter dem Protectorate unseres wackeren Kronprinzen auch auf unsere, mit der Glorie des hl. Königs gekrönte Gegend nicht vergeße, zu welchem Zwecke ich meinen Sohn I. Dr Smialovszky Valerius angesprochen habe, daß er das wunderschöne Fotografien-Bild von Rajecz-Teplitz, welches er in die Budapester Welt-

ausstellung zur Exposition eingesendet hat, Ihnen als Ca-
deau offerire –

Sag' o Maurus: ich acceptire.

In vorzüglichster Verehrung
Smialovszky Sándor
gew. Uhlane in der poln. Legion v. 849

1036.

JÓKAI – HAYNALD LAJOSNAK

[1885. okt. eleje]

/Távirat/

Kalocsa

Bibornok érsek Haynald Lajos ő eminentiájának

Fogadja eminentiád legőszintébb üdvkívánataimat het-
venedik születésnapjára. Kísérje ég áldása hosszú évek során:
tartsa meg nemzetünk javára.

Jókai

1037.

HAYNALD LAJOS – JÓKAINAK

[1885. okt. 3–4. [?]]

Nagyságos Jókai Mór ur

Budapest
Kerepesi ut.

Kedves távirati üdvözlete által nagyon megtisztelve és
bensőleg megörvendeztetve érezvén magát a hetvenedik
évébe nem régen belépett öreg ember, kéri az Istent,
hogy Nagyságodat és szeretettjeit áldja meg és boldogítsa.

Haynald

1038.

JÓKAI – BERTHA SÁNDORNAK

[1885. okt. 11.]

[Névjegy]

Bp 1885 $\frac{11}{10}$

Kedves öcsém!

Bátor vagyok Kegyednek fiatal jeles zeneművészüket
Nádas Rezsőt szíves barátságába ajánlani, legyen szíves őt
Párisban utasítani művészi pályája célja felé

Rokoni üdvözléssel maradok
igaz hű bátyja

Jókai Mór

[A boríték címezése:]

A monsieur

Alexandre Bertha

Paris

1039.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

[1885. okt. 19.]

Lieber Freund

Ich lese in allen Blättern, daß die Operette am Samstag
gegeben werden soll: und Du schreibst mir kein Wort dar-
über. Ich bitte Dich benachrichtige mich mit Postwendung
ob das wahr ist? Denn am 22 ten Nachmittag komme ich
nach Wien zur Delegatinnensitzung. Wenn die premiere am
24 ten vor sich geht, so nehme ich meine Frau auch mit. Hast
Du für mich eine gute Loge im I Rang reservirt?

Bitte um freundliche Antwort

Dein aufrichtiger Freund

Bpest, 1885 $\frac{19}{10}$

Jókai Mór

MYSKOVSZKY VICTOR – JÓKAINAK

[1885. okt. 19.]

Mélyen tisztelt Uram!

Miután én – mint a Rudolph trónörökös főherczeg Ö fenségének védnöksége alatt megjelenendő nagy mű rendes és Ö fensége által sajátkezüleg aláírt decretum által fölszólitott munkatársa mai napig dolgozatok vagy rajzok beküldésére felszólítást vagy megbizást még nem kaptam – dacára annak, hogy eddig n. úr számos író és művész dolgozatok és rajzok beküldésére felszólítatot –; azzal a kéréssel járulok Nagyságodhoz – mint ezen mű magyar részének főszerkesztőjéhez, nem vólna oly szives nekem is alkalmat nyújtani, hogy e magas és engem igen megtisztelő megbizásnak és felszólításnak én is megfelelhessenek.

Nagyon sajnálom, hogy Kassán tartózkodása alkalmával nem lehetett szerencsém Nagyságodnak eredeti rajzaim és adataim gyűjteményét bemutatni; sok érdekest lehetne ezen anyagból az említett műben felhasználni és közölni, – mert a magyar nemzet százados kulturájának monumentális műemlékei csak is itt, Magyarország felső részén, még találhatók fel. –

Kiváló tiszteletem s nagyrabecsülésem kifejezésével maradok

Nagyságod

tisztelője és tagtársa
MyskovszkyVictor
tanár. Akadémiai tag.

Kassa 18 ¹⁹/_x 85

1041.

JOSEF MIŠKATOVIĆ – JÓKAINAK

[1885. okt. 31.]

31. 10. 85.

Sehr geehrter Freund!

Im beiliegenden Blatte sende ich Dir das Verzeichniß der kroatischen Mitarbeiter. Es sind ihrer nicht Viele, ich bin aber überzeugt, daß sie das Nothwendige in würdiger Weise leisten werden.

Mit ausgezeichnetener Hochachtung

ergebenster
Jos. Miškatović

Sie sind Alle
in Agram wohnhaft.

[Melléklet Miškatović Josef – Jókai Mórhoz írt, 31. 10. 85. dátumú leveléhez:]

Die kroatischen Mitarbeiter an dem Werke S^{ner} K. und Kön. Hohheit des Kronprinzen: Oesterreich Ungarn in Wort und Bild.”

Ludwig v. Vukotinović für den geograf. Theil

Josef Miškatović für den historischen Theil.

Professor Dr. Isidor Kršnjavi für Kunst und Haus Industrie.

Dr. Bojničić für archeologischen Theil.

Janko Jurković und Professor Armin Pavić: Literatur, Volkslieder und Volksgebräuche.

Mara Čop: Beschreibung erwähnungswürdiger Gegenden

Maler Nikola Mašić für Illustrationen.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

[1885. nov. 5.]

Alcsúthon 1885. 5./II

Tisztelt Barátom!

Mivel legkevesebb kilátásom nincsen tavasz előtt Budapestre jöhetni, a' mellett az idén a' szüreti multság is végkép elmaradt és Októberhó 3^{ától} midőn tüdőgyulladásba esem még mostanáig sem voltam a' szabad levegőn és első sértám legyen az út Fiumébe ha Lumniczer rendeletét akarom betartani, nem látok más módot mint cigány dolgozatomat kezeibe pósta útján szolgáltatni.

Iparkodtam legszűkebb keretbe szorítani nyelveszeti tudományomat, de még is keveset terjedelmes, azonban segíthet rajta kellő törlésekkel, ha pedig kevés azon is könnyen segítek egy teljes rövid nyelvtannal. Meglehet hogy a' többi részekben is talál törülni valót mert van olyan is benne a' mi fiatal leányoknak nem való, de hát 'e nép eredetiségét mutatja. Szóval az egészből lehet kivonatot csinálni.

'E napokban jön hozzám Uszódról az én szabadságolt honvéd altisztem, Sztojka Ferencz cigány kolompár és költő, ki az ott divó cigány nyelven írt szótárt és költeményeket azok között mi ketten is szereplünk. Ezen munkát az én költségeimre kiadom. Ha itt végeztem vele Nagyságodhoz küldöm mert ez eredeti rom. A' fő hogy oskolákat végzett, és utóvégre kolompárnak jó költő is.

A' hogy erőhöz jövök Fiumébe rándulok ott azután bajom maradványai elmulhatnak.

Ajánlva magamat kedves emlékébe maradván váltig
legöszintébb barátja

Józseffh.

1043.

HORN ANTAL – JÓKAINAK

[1885. nov. 5.]

Sehr geehrter Herr!

Nicht mein Bruder, sondern mein Neffe Emil Horn wohnt
in Paris, rue Daubigey, 16.

Hochachtungsvoll u. Gruss
Horn

Donnerstag

1044.

BR. ORCZY BÉLA – JÓKAINAK

[1885. nov. 10.]

Wien 10 November 1885

Copie.

Euer Wolgeboren!

Auf Grund des von Euer Wohlgeboren mir heute übergebenen Briefes des Herrn A.B. Schindler habe ich S^e Excellenz den Herrn Ministerpräsidenten *Tisza* *gefragt*, ob er eine Einwendung dagegen habe, daß Herr Schindler im Wege eines Majestätsgesuches die Erlangung des *ungrischen Adels* anbahnen möchte; worauf S^e Excellenz mir sagte, daß er dagegen keine Einwendung erhebe, sich jedoch als Minister des Innern vorbehalten müsse, seinerzeit, wenn das Gesuch an ihn gelangen wird, dasselbe Sachgemäß prüfen zu lassen, und dann darüber zu entscheiden.

Die Rückstellung des früheren Gesuches sammt Beilagen werde ich veranlassen.

Mit der Versicherung meiner Hochachtung bleibe ich

Euer Wolgeboren
Ergebenster
B. Bela Orczy $\frac{m}{p}$.

1045.

JÓKAI – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[1885. nov. 11.]

Nagyságos Szilágyi Sándor urnak Budapesten.

Fölkérem Ng \bar{s} Uraságodat, hogy a történeti részhez a már kész vagy megrendelt illusztrációk számának kiegészítésére szükséges rajzok megrendelése ügyében $\bar{n}g$ Benczur Gyula urral és szerkesztőségünkkel *egyetérőleg mielőbb* intézkedni sziveskedjék.

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1885. nov. 11.

Jókai Mór
szerkesztő

1046.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

[1885. nov. 17.]

Alcsúthon 1885. $\frac{17}{11}$.

Tisztelt barátom!

Folyó hó hetedikéről kelt levelében azt mondja, hogy (igen nagyon összeszorított munkámban) törülésről szó sin-

csen, fájdalom ellent kell mondanom és szégyenemre bevallanom hogy magamnak kell törülni benne és újra írni, mentségem csak az, hogy először nem vagyok rendes író és másodsor hogy a' szanszkrit nyelvben nem vagyok oly jártas mint a' cigánban és így történt hogy 2 helyett az időket elcseréltem a' leírásban. Tehát kérem küldje vissza szívesen ezen beküldött íratomat, hogy azt a' darabot újra irjam. Csak fél órai munka és a' kiigazítottat póstafordultával ismét kézbesítendem. Ugy jöttem a' leírási hibára, hogy most az én cigány nyelvtanomát tisztázom a' nyomtatásra és abban találtam a' helytelen vörös jeleket. Szerencse hogy észre vettem, mert ugyan rám estek volna a' nyelvészek és tudósok.

Jelentem egyszersmind hogy 20 án este indulunk Fiumébe, ámbár a' hideg időben itt még nem mehetek a' levegőre még is javulást reménylek az Adria partján.

Sztojka Ferencz művének első lapjait már beküldte nekem Malatin úr Kalocsáról a' ki átvette a' nyomtatást.

Tudtommal ez lesz az első cigánymunka cigánytól írva.

Nőm üdvözli Önt én pedig váltig maradok szégyentelt munkatársa és legőszintébb

tisztelője
Józseffh

1047.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. nov. 25.]

Bécs 1885. Nov. 25^{kén}

Kedves Jókai!

Ó Felsége December 1^{jén} délelőtti 11 órakor leend kegyes, irodalmi művünk első füzetének bemutatattatása végett. Önt, Weilent, és engemet elfogadni.

Ugyan az nap délutáni 6 órakor nálam ebéd lesz, melyre Önt ezennel meghívom. Sziveskedjék Ön nevében Keletit és Haynald bibornokot is meghívni, de az utóbbit csak oly feltétel alatt, ha a Bécsbe való utazás terhére nem lenne.

E részben diplomatiailag kérem kinyomoztatni, vajjon kellemes lesz e a bibornoknak az említett ebédre megjelenni, mert Ötet e napon mellőznöm lehetetlen ugyan, de azt sem akarnám, hogy az öreg úr oly messzire fáradjon csak az én kedvemért.

Kérem Önt végre arról is gondoskodni, hogy az Ó Felsége elé járulandó küldöttségről, és az ebédéről előre sokat ne irjanak, jobb ha ez majd utólag történik.

Legszívélyesebb üdvözetekkel Önnek

Rudolfja

1048.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

[1885. nov. 28.]

Fiumében 1885. 28./II

Tisztelt Barátom!

Szives levele nagy örömet keltett az egész Fiumében tanácszó kis alcsúthi családban, mert reményt nyújtott, hogy itt is üdvözölhetjük. Csak valósuljon ezen remény! Megfog arról győződni hogy magyar földön is lehet a' pálmák árnyékában sétálni. Ha ezen kert régi időkben létezett volna ugy is annak fényes leírását birnök egyik munkájában mely az itteni vidéket és népét oly híven ecseteli.

Igaz hogy most küldök be egy leírást ezen kertről de az csak föld- és növénytani. Ez pedig vándorol Kolozsvárra a' magyar növénytani lapokhoz. Föczélja bemutatni mily sikeresen lehet magyar földön délszaki vidéket előidézni.

Kiigazított cigány vázlatomat visszaküldöm, de bocsánatot kérek hogy a' rendkívüli kedvező enyhe égáljban meghízott; tettem hozzá még egy íge ragozását a' cselekvő és szenvedő alakban. Nem tudtam a' nyelvészeti viszketeget elnyomni, legalább lesz valami törülni való. Ugy is majdnem még a' névmások is csusztak volna bele de mérsékeltem magamat.

A' viszontlátás szép reményében maradok váltig

legöszintébb barátja
Józseffh

1049.

JÓKAI – NAGY MIKLÓSNAK [1885. nov. vége – dec. eleje]

Kedves Miklós öcsém.

A Debreczen cikket, kiigazitva Futaki által megküldém. A főherczeg kivánatára a munkatársak közé még vedd fel *Rónay Jácintot*, az ezután nyomatandó példányokba. Ma küldik el a clicheket.

Ölel: hived
Jókai Mór

1050.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK [1885. dec. 2.]

2. sz.

Nagyméltóságú Elnök Ur!

A szerzői jogi szakértő bizottság szervezésének idejében Excellentiád kegyes volt mint Vallás- és Közoktatásügyi m.

k. Minister a bizottság üléseinek megtarthatására a Magyar Tudományos Akadémia alelnökétől a Kisfaludi terem használatát kikérni. Az Akadémia alelnöke Excellentiád ezen megkeresésére m. é. júniushó 30-án 492. sz. a. kelt és Nagyméltóságodhoz mint Vallás- és Közoktatásügyi Ministerhez intézett átiratában a nevezett helyiséget a bizottság részére átengedte.

Miután azonban a tisztelettel fenhivatolt átirat egyedül a terem használatára adott a bizottságnak jogosítványt, másrészt a bizottságnak jelenleg semmi [be]vétele nincs, sőt később is csak csekély pénzerővel fog rendelkezni: bátorkodom Excellentiádnak ama már szóval kilátásba helyezett bőkezű kegyelmeért folyamodni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia egyes helyiségeinek használatánál az alapszabályok értelmében külön fizetni szokott fűtési, világítási és tisztogatási költségeket a szerzői jogi szakértő bizottságnak mindazon időre, a meddig az Akadémia helyiséget igénybe venni kénytelen lesz, kegyesen elengedni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását, melylyel maradtam

Budapesten 1885. decemberhó 2-án

Nagyméltóságod
alázatos szolgája
Jókai Mór
a szerzői jogi szakértő bizottság elnöke

1051.

VASZIL VERESCSAGIN – JÓKAINAK

[1885. dec. 9.]

[Az eredeti idegen nyelvű levél — kézirat híján — nem ismeretes.]

1052.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK [1885. dec. 15.]

[Távirat]

Legyen oly szives nekem három példányt az első magyar kötetnek első füzetének ide küldeni.

Szivesen üdvözölve

Rudolf

1053.

JÓKAI – RÉVAI MÓR JÁNOSNAK [1885. dec. közepe]

Révai testvéreknek

Kérem rögtön küldeni három példányt az első füzetből a Trónörökösnek Elfelejtkeztek volna ő rola. Hát a király és királyné kaptak e füzetet.

Jókai Mór

1054.

KILYÉN SÁNDOR – JÓKAINAK [1885. dec. közepe]

Kolozsvártt, 1885 december

** Uram!*

Alúlirott, az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsánál irnok vagyok, havi 40 frt fizetéssel díjazva.

Ezen összeggel én és családom három tagja minden szükségünket tisztességesen fedezzük, sőt még egy néhány krajczárt olyanokra is fordítunk a mi a lelket gyönyörködteti.

Szegény embernek talán szinte jobban esik ha családja tagjainak valamivel örömet szerezhethet. Mindig szoktam csekély jövedelmemből annyit megtakarítani, hogy új év napján az enyémekeket meglephessem s nekik örömet szerezzek.

Azonban bár mily csekélység legyen is az amit tőlem kapnak, az mindig maradandó becsű, mert nem holmi pipere- vagy játékszereket adok nekik, hanem jó könyveket, hangjegyeket sat.

A közelgő újévre nagyobbik fiamnak ** -od egyik munkáját az „új földes urat” akarom megszerezni s azt albumszerűleg szép diszkötésbe szándékszem köttetni. Hogy annál meglepőbb legyen ajándékom a könyv felső táblájára szeretném ** -od becses arczképét szépen odailleszteni.

Nagyon sokat gondolkoztam, mi uton szerezhethém meg ** -od arczképét, mert nekem Budapesten nincs ismerősöm. A kényszerűség vezetett azon merész lépésre, hogy ** -odnál alkalmatlankodjam e végett nagyon szépen kérem ** -odat az ide mellékelt 50 kr értékű bélyegért sziveskedjék nekem kis kártyaalakban megküldeni becses arczképét.

Ne vegye ** -od tolakodásnak ezen fellépésemet én ha valamivel tehetném, meg szolgálom különösen is ** -od sziveségét.

Határtalan tiszteletem nyilvánítása mellett
maradok ** -odnak

alázatos szolgája
Kilyén Sándor

* A csillag olyan czimzést jelent, a mi nekem nem dukál.
J. M.

NYITRAY EMIL ÉS PERCZEL LAJOS – JÓKAINAK

[1885. dec. 15.]

New York, 1885. decz. 15.

Mélyen tisztelt honfitárs!

Honfiui kötelességet ohajtott teljesíteni az amerikai magyarság lapja, midőn itt lakó hazánkfiait felszólítá, hogy az erdélyrészi culturegylet javára az ön kéziratainak egy-egy lapját váltsák meg.

Sajnálattal kell ugyan beismerni, hogy lapunk felszólítása nem felelt meg a várakozásnak, mert csak 21 megrendelő jelentkezett Amerika százezernyi magyarjai közül. Azonban itteni honfitársaink élete küzdés és nyomor egyrészt, másrészt pedig a hazai culturegyleti mozgalmakkal csaknem egy időben, az itteni magyarság anyagi és szellemi jólétének emelése érdekében szintén mozgalom indult meg, mely igénybe vette itteni honfitársaink áldozatkészségét, megalakulván a „Magyar Társulat”, s így ezen körülményeknek róható fel, hogy nem sokan iparkodtak a magyar nemzet legnagyobb írójának kéziratát megszerezni, s ez által az erdélyi culturegyletet nagy munkájában támogatni.

Becses kéziratát megrendelték: Mogyorosy Árkád [!] tr. seminariumi tanár, a szt. Ferencz-rend házfőnöke, Allegany, N. Y., Body Endre, Quebec, Canada, Németh János, Hazleton, Pa. Guydos István, Chicago, Ill. Geyger József, Albany, Ga. Gombos Pál, Stelton, Pa. Fazekas András, Stevens-Point, Visc. Psénák József, Farmingdale, L. J. Pecsénye István, Kelleys Island, Ohio. Wittich Árpád Gyula, Gowen, Pa. Röck István (a magyar egylet elnöke), New-York, N. Y. Magyar Mihály, New-York N. Y. Karácsonyi & Kmetz czég, New-York, N. Y. Dr. Weisz Gyula (a magyar-

angol iskola tanára), New-York, N. Y. Dr. Rácz Sándor, New-York, N. Y. Nagy József, New-York, N. Y. Tottis Izidor, New-York, N. Y. Szabó Ignác, New-York, N. Y. Nyitray Emil (az „Amerikai Nemzetőr” kiadó tulajdonosa), Perczel Lajos (az „Amerikai Nemzetőr” szerkesztője.) Összesen 21 megrendelő, s az ezektől befolyt összeget 42, azaz negyvenkét frtról kiállított váltóban azon kéréssel van szerencsém beküldeni, legyen oly kegyes s jegyeztesse fel minden lapra, külön-külön azon nevet, kinek a kézirat kézbesítendő legyen; a szétküldést mi fogjuk eszközölni, miért is az egész csomagot czimünkre kérjük küldeni.

Kiváló tisztelettel:

Nyitray Emil

Perczel Lajos

az „Amerikai Nemzetőr” kiadó az „A. N.” szerkesztője.
tulajdonosa,

1056.

SZÁSZ-COBURG DE GOTHA FÜLÖP – JÓKAINAK

[1885. dec. 22.]

Nagyságos Ur!

Tudomásomra esvén, hogy Nagyságod a megbízásom folytán szerkesztett s nagy utazásom folyama alatt általam összeállított növénygyűjteményre vonatkozó növénytani műnek birtokában még nincsen van szerencsém annak egy példányát mellékletben átküldve ezennel rendelkezésére bocsátani. —

Ugyanezen alkalommal kérem Nagyságodat sziveskedjék velem tudatni mikorra készítsem el az általam az „Osztrak magyar Monarchia írásban és képben” című mű számára szerkesztendő cikket, melyet nóm, általa készített néhány rajzzal illusztrálni fog.

Kívánva hogy küldeményem Nagyságodra kellemes ha-
tással legyen 's szives válaszát elvárva maradtam
Nagyságod

Bécs 885 Decz 22^{én}

lekötelezettje

Fülöp Szász-Coburg de Gothai Herceg

[A borítólap címezése:]
Von Seiner Hoheit
dem Prinzen

Philipp von Sachsen Coburg Gotha

1057.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

[1885. dec. 22.]

Bécs 1885. Deczember 22^{kén}

Kedves Jókai!

Szives köszönet leveleért; Mi a füzetek átküldését illeti,
azokat jövőben nekem kérem megküldeni, magam ohajtván
mind a magyar, mind a német példányokat Ó Felsőgeiknek
bémutatni.

Nagy örömmel értesültem hogy a mű Magyarországon is oly
eredmény dús fogadtatással találkozik.

A dalmát czimerre nézve Önnek nézetét teljesen osztom.
Debreczennek Ön által fogalmazott leírását illetőleg igen
célszerűnek tartom, hogy az a munkatársaknak minta ként
rendelkezésükre bocsájtassék; legjobb lenne a cikket ki-
nyomatni, s a javítási iveket az illetőknek, kiknek erre szük-
ségük van, megküldeni; így aztán a törvény és az illem min-
den visszaélést kizár. Határozottan ellenzem, hogy a mű szá-
mára írt bármely cikk már elébb hirlapilag közzététessék.

Gödöllő környékének leírására nézve nem csatlakozhatom Önnek nézetéhez; egy részről nővérem a 18 éves leány alig fogná a czikket egészen jól megírhatni, — s más részről oly irodalmi vállalatban, melynél az írók és a tudós világ legjelesbjei működnek közre egy leánynak, bárki legyénis az, részvétet nem engedni lehet; ártana ez a mű tekintélyének, s kellemetlen eszrevételekre szolgáltatathatna alkalmat.

A tervezett ünnepély védnökségének eszméjét is elejteni kérem; mert a részbeni legfelsőbb engedélyt, melyet minden ily esetben ki kell kérnem, valószínűleg nem nyerném meg, a visszautasítást pedig kockáztatni nem tanácsos, s' aztán nem vállalhatok Magyarországbán oly védnökséget mely Bécsben nem lenne megengedhető. Attól vélek tartani, hogy az itteni Concordia az adott példát követve, hasonló tervel lépne föl, melynek valósítása kereken megtagadtatnék; ennek pedig igen kedvetlen következményei lehetnének. Bocsásson meg, hogy ma csak ellentétes nézetekkel válaszolok, de azt hiszem, Ön is helyeselni fogja felfogásomat.

Stephanieval együtt boldog ünnepeket kívánunk Önnek; legszívélyesebb udvözlöttekkel Önnek hű

Rudolfja

1058.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

[1885. dec. 22.]

(J. SCHNITZER)

(WIEN, IV. SCHWINDG. 10)

Gehrter Freund!

Ich empfehle dir hiermit Herrn Gerlay mit der höflichen Bitte, ihm in seiner Angelegenheit die an sich gefördert zu werden verdient, ein bischen protectionierend zur Seite zu

stehen. Hoffentlich fällt dir das nicht allzu schwer u. *nimmst*
du mir die Bitte nicht zu sehr übel.

Mit dem herzlichsten Gruße dein getreuer

I Schnitzer

22 Dec. 885

1059.

KILYÉN SÁNDOR – JÓKAINAK

[1885. dec. 30.]

** Uram!

Vettem becses küldeményét, mindnyájunk előtt drága arczképét, de hiszen én csak kisdud olcsóbszerü arczképért alkalmatlankodtam és kaptam helyette egy felséges nagy képet s a mi még drágább előttünk, emlékirattal.

Én azonban ezen becses ajándékot soha nem tudom **-odnak meghálálni, csak kérem a jó istent áldja meg minden javával.

Szegény ember vagyok, de még is annyira vergődve, van nekem egy kertem – annak minden munkáját magunk végezzük; magam különösen a gyümölcs tenyésztést szenvedélylyel üzöm s hála istennek elég siker koronázza fáradozásomat. Az idén különösen sok gyümölcsünk volt, de nem állandó és nagyon olcsóért kellett eladnunk, hanem még is segített így is rajtunk.

Fogadjon el **-od tőlem egy néhány ponyik almát, melyek saját természetnyeim – olyan jó szívet adom, s olyan örömet szerez nekem elfogadásával, hogy azt ki sem lehet mondani. Van közte egy néhány batul is, de a batul nem fejlődik nálunk olyan szépen ki, mint a ponyik.

A látát pedig a mibe küldjük a fiam készítette, mert én ugy szoktattam hozzá tartozóimat: hogy a tanuláson kívül

mesterséget is tanuljanak. Fiam az asztalosmesterséget kedveli, estvéként és szünidők alatt ilyen ládákat készít egy gyertyagyárosnak – és minden ládának az elkészítéséért 20 krt kap, az anyagot az illető gyáros adja.

Minden este egy órán át és a vasárnapokon s ünnepnapokon olvasunk. Ilyenkorra szerzek aztán én egy egy jó munkát. Most megvettem az „Uj földes urat”.

Boldog újévet kívánva ** uramnak vagyok tisztelettel
Kolozsvártt, 1885. december 30-án

lekötelezett szolgálja
Kilyén Sándor

1060.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

[1885. dec. 31.]

Fiumében 1885. $\frac{31}{12}$

Tisztelt barátom!

Fogadja legbensőbb hálámat szives újévi kívánataiért és azon örvendetes tudósításért hogy jövő hónapban itt üdvözölhetjük a' magyar pálmák alatt.

Családommal együtt szívünk mélyéből kívánjuk hogy az 1886. év jó egészséggel és boldogsággal árássa el és hogy ezen holnap kezdő évben változatlanul maradjon lelki barátságunk.

Maradok szerencsés viszontlátás reményében váltig

őszinte barátja
Józseffh.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Itt főképp a III. Levelezés-kötet folyamán előforduló rövidítéseket szedjük ki. A kiadás kötetsorozatának egészen végigvonulók bármelyik kötetünkből tisztázhatók.

Ék	Életképek (Az 1840-es és 1870-es évekbeliek egyaránt)
FL	Fővárosi Lapok
H	A Hon
HhM	Jókai Mór Hátrahagyott művei 1–10. k.
JKK	Jókai Mór összes műveinek jelen kritikai kiadása
JLev	Jókai Mór Levelezés I–III. k. és majd a továbbiak
MH	Magyar Hírlap
MN	Magyar Nemzet
MTA	A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratára
N	Nemzet
OL	Országos Levéltár
OMMík	Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen I–XXI. k.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár kéziratára
pEL	az Esti Lapok (Debrecen) pesti folytatása
PH	Pesti Hírlap
PIM	A Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratára
PN	Pesti Napló
Ü	Az Üstökös
Váli Mari	Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról. Bp. 1955.
Vita Zsigmond	Jókai Erdélyben. Bukarest 1975.

szokásos
v.
megszokott
v.
leggyakoribb

} vízjel

vízszintesen igen sűrű
(1/4 - 1/2 mm)
függőlegesen viszonylag ritka
(1 - 1 1/2 cm)
bordázat

VU

Vasárnapi Ujság

A LEVELEK JEGYZETEI

715.

BR. WENCKHEIM BÉLA – JÓKAINAK

1876. jan. 21.

K: OSZK Fond V/661.

Csontszínű, fekete keretes, 180x115 mm méretű levélpapír. A szöveg nem teljesen foglalja el az első két oldalt, a többi kettő üres. Tintaátütéses, viaszfolt van rajta, egyébként ép.

M: Magyar Salon XX. k. (1893–94. évf.) 878.
fakszimile (cím nélkül, magyarázó felirattal)

A királyi pár – külön-külön érkezve és távozva – 1876 januárjának végén tett látogatást a magyar fővárosban. Jókai fogadása régebben tervebe volt véve. Ferenc József jan. 28-án visszautazott Bécsbe, a királyné tehát magában fogadta az írói jan. 30-án, vasárnap délelőtt. A mindig gyors hírszolgálatú H most csak egy hét elteltével, febr. 6-án ad hírt a fogadásról a *Különféle* rovatban „*A királyné előtt*” címen:

„Ma egy hete, vasárnap délelőtt (mint régebben kitűzött elfogadási napon) volt szerencséje Jókai Mórnak legujabb regénye legelső példányát átnyujthatni ő felségének a királynénak.” Az előző nap elhunyt Deák Ferencet illető néhány szó után tért át a királyné „[...] a műre, melynek dedicatióját legkegyelmesebben elfogadta, kérdezősködve a szerző irodalmi működéséről, a regény tárgyáról és a korszakról, melyből az véve van, valamint idegen nyelven megjelent műveiről, s végül legkegyelmesebben megígérte, hogy el fogja a művet olvasni, melyet tokjából ki is vett és meg-

tekintett, kérdezve, hogy mennyi idő kell szerzőnek, míg egy ilyen munkát bevégez? [...]”.

Jókainak a fogadásra ajándékkul vitt műve a H-ban ezen a napon lefutó, de könyv alakban épp azokban a napokban megjelenő *Az élet komédiásai* c. háromkötetes regénye.

báró Wenckheim Béla (1811–1879) István nádor főudvarmestere, majd főispán, részt vesz a szabadságharcban, emigrál, de kegyelmet kér és kap. 67 és 69 között belügyminiszter, végül a király személye körüli miniszter. (Vö. még: JLev. II. k. 167., 648., 657., 936.)

Nopcsa általam tudatja – felsőszilvási Nopcsa Ferenc (1815–1904) 1861-ben főispán, majd államtitkár, 74-ben fivérével együtt magyar báróságot nyer. A levél kelte idején Erzsébet királyné főudvarmestere.

csak polgári ruhában – ha későn ír is az eseményről a H, jólértesültségét igazolja: „A királyné sima, szintelen fekete ruhát viselt, fejedelmi egyszerűségű diszitással [...] Az elfogadottal tudatva volt, hogy ne diszöltönyben, hanem csak szokott egyszerű polgárruhában jelenjék meg.” (H i. szám)

le hullott a mak szegény frak – a levélíró emlékezetében Jókai: *Az a szegény frakk* c. versének sorai járhatnak. Ennek versszakzáró refrénje a cím.

716.

JÓKAI – E. KOVÁCS GYULÁNAK

1876. febr. 2.

K: OSZK Levelestár.

Az egészen világos szürke színű, 210x170 mm méretű levélpapírnak csak első oldalát foglalja el a jellegzetes lila tintás szöveg, a többi három oldal üres. A kemény tapintású papír biztosítja a kézirat kifogástalan állapotát.

E[csedij] Kovács Gyuláról I. JLev II. k. 943.

Jókai levele frissen elkészült *Milton* c. darabjával kapcsolatos, amelyről a további levelezés során majd még annyi szó esik.

A levél címzettjével Jókai az előző évben is váltott levelet (JLev II. k. 524–25.). Kovácsné Pataki Rózsa az ötvenes években Kolozsváron játszott együtt a vendégszereplő Laborfalvival (vö.: JLev I. k. 242., 457.), az isme-

retség valószínűleg az asszonyok oldaláról alakult ki, ahogy erre Oltványi Ambrus jegyzetei is utalnak (JLev II. k. 943.).

Nem ismerjük E. Kovácsnak azt a levelét, amelyre Jókai jelen írása válaszol. A színész Jókai *Milton*járól, pontosabban annak készülésétől legkorábban Szigligetinek abból a visszautasításából tudhatott, amelyet a Nemzeti Hírlap támadására adott. Jókai maga sem hagyhatta szó nélkül a Nemzeti Színházat (és feleségét) ért rosszindulatú híreszteléseket, utána Szigligeti veszi át a szót. Ennek végén olvasható: „Ugy tudom, hogy még csak egy felvonása kész [...]” (H 1876. jan. 11.) Természetesen a *Milton*ról van szó. Jó három héttel később a H hírt ad a mű írásának haladásáról: „A' *Milton*' négy felvonásos drámájának írásával Jókai Mór már befejezéshez közeledik.” (H 1876. jan. 25.)

De ekkor már Jókai kezében lehetett E. Kovács kérése, hisz a H ugyanitt arról is tudósít: „Előadásra eddigelé kérték: a kolozsvári színház, hol E. Kovács Gyula jutalomjátékaul fog előadatni, a meiningeni színház, [...] tavasszal Londonban is készül előadni a társulatuk, s kérte végre Laube a bécsi Stadttheater részére [...]” (Uo.)

Jókai tehát E. Kovácsnak ezt a valószínűleg 76 januárjának közepe táján írt levelét nyugtázza, és adja meg a színésznek darabja eljátszásának engedélyét.

Mint ismeretes, az ősbemutató ápr. 3-án volt a Nemzetiben. Jutalomjátéokra 1880 után már csak vidéken maradt lehetőség. Ezeket a színház-történetek nem tartják számon. Azt lehet tudni, hogy 1876-ban Kolozsvárt három estén játszották a *Milton*t: máj. 13-án, júl. 21-én és aug. 8-án; benűnk a címszerepet mindhárom estén E. Kovács alakította. (Vö. Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári színészet és színház története*. Kolozsvár 1897. 482.)

Mivel Jókaiék tovább is figyelemmel kísérték E. Kovács sorsának alakulását, arról is van értesülésünk, hogy a színész Pesten is bemutatkozott az angol költő szerepében:

„A nemzeti színháznak októberben E. Kovács Gyula vendége lesz. Több szerepe közül fel fog lépni *Miltonban* is. [...] Az igazgatóságnak továbbá ajánljuk figyelmébe, hogy ne csupán vendégszerepeltesse, hanem szerződtesse is E. Kovács Gyulát. A tragikai hősi szaknak nincs jelenleg képviselője színházunknál. — Szerződtetése már csak azért is kívánatos, mert hősré, ha még annyi volna is, nagy a szükség.” (Ék 1876. 884.)

OTTO JANKE – JÓKAINAK

1876. febr. 15.

K: OSZK Fond V/261.

Csaknem téphetetlen, nehéz papír, szürkésfehér szín, 220x145 mm-es. Gót betűvel írott német szövege az első három levéloldalt foglalja el, az utolsó üres. A levélíró az első két oldal bal margóját is teleírta utólag. Bár tiszta az írás, meglehetősen nehezen olvasható. – A kézirat – megtámadhatatlan anyaga miatt – teljesen ép.

Janke kiadó régi ismerőse és levelezőtársa Jókainak. (Vö. JLev II. k. 876. és több járulékos hely.) Természetesen mindig üzleti ügyekről tárgyálnak.

A könyvkiadó mondanivalója magyar fordításban:

Berlin, 76. 2./15.

Igen tisztelt Uram és Barátom!

Tegnap temettük el kedves Wallnerunkat. Százával kísérték az emberek. A kedves Wallner Ágnes asszony mélyen meg volt rendülve, – a gyerekek úgyszintén.

Nekem kedves barátom volt az elhunyt. Jó húsz évig meghitt érintkezésben álltunk, zavaró hang soha nem fordult elő köztünk. Ez az új veszteség ezért mélyen megrendített.

Minden olyan ember halálával, akivel együtt éltünk, mindig magányosabbak leszünk mi, vén huszárok. – Hát Ön hogy van? Semmit sem hallat magáról? Tegnapelőtt együtt voltam közös barátunkkal, Dr. Karl Braunnal, a „mi Braununkkal”, aki meleg szeretettel gondol Önre. Kértem, hogy olvassa el „A jövő század regényé”-t, ugyanis szívesen tenném függővé a megjelenést az ő véleményétől. Dr. Braun megteszi nekünk ezt a sziveséget, és ma meg is kapta a kéziratot. Ez csakis az *Ön érdekében történik*. A német könyvpiacnak az Ön könyveivel való elárasztása nagy kárt okozott. Sok regénye nem felel meg a *német ízlésnek*. Ezért nem szeretnék egy olyan regénnyel, amelyiknek nincs sikere és nem tetszik, a hírnevének

ártani. Hiszen néhány munkája rendkívül tetszett. Miért nem kapom meg új regényének a folytatásait? Mindig nagy bajban vagyunk miatta és sok kellemetlenséget kell kiállnunk.

Nagyrabecsléssel
az Ön
Janke Ottója

[A sorok előtt keresztben írva:]

1872 nyarán történt Karlsbadban, hogy Wallner sürgősen fölszólított, mutassam be az Ön műveit Németországban. Wallnerrel Ön is veszít, kedves, tisztelt Barátom! nagyon, nagyon sokat!!!

[A levél második lapján keresztben:]

A „paraszttorta”, amit frissen sütve küldtem karácsonyra a hölgyeknek – nem ízlett? Biztosan „egyenesen a házba” érkezett a láda? Vonzalmam édes kis jele kívánt lenni.

haben wir unseren lieben Wallner begraben – Franz Wallner íróról és színigazgatóról l. JLev II. k. 805., valamint Jókai 1874-es levelét és Wallner 1871 és 75 közti levelei a keltüknek megfelelő helyen.

Dr. Karl Braun – Karl Braun-Wiesbaden író, újságíró, közgazdász l. JLev II. k. 843., Jókai levele hozzá 1873-ból.

keine Fortsetzungen Ihres neuen Romans – *Az élet komédiásai* c. Jókai-regényről van szó, amely 1876 januárjának végéig „folyt” a H reggeli számaiban. Janke öt kötetben bocsátotta ki a német fordítást még ebben az évben.

Bauerkuchen – a „Kuchen” a németeknél mindenféle sütemény közös neve. A mi értelmünkben vett tortához kevés köze van, igazában lepény (zsíros tészta), de kerekre sütik és tortaszeletekre vágják.

K: OSZK Fond V/612.

Gyászkeretes tört fehér, 177x110 mm-es papíron fekete tintával írott levél, a levélpapír 1. és 4. oldalán. A belső két oldal üres. Végig nehezen, helyenkint alig olvashatóan kapart írás. Az igen vastag, kemény anyag szinte gyűrhetetlen, a kézirat ép.

A korábbi Türr-levelek jegyzeteiben (JLev II. k.) semmi nyoma – holott a tábornok írásmódjának ez egyöntetű sajátossága – : a magánhangzókön többnyire semmiféle ékezés (általában: mellékjel) nem fedezhető fel. Ez a sajáttság ebben a levélben még a korábbiaknál is zavaróbb.

Jelen írás azok közé a Türrnél viszonylag ritka levelek közé tartozik, amelyekben valamiféle keltezés – itt: hónapra és napra vonatkozó – található. Az év – amelyet a levélíró elhagy – alig lehet kétséges, a levél tartalmi vonatkozásaiból kifolyólag. Mégis elírásra kell gyanakodnunk. Türr sorából – Nizzából – olyasmi vehető ki, mintha Jókaiék már az olasz városokat járnák („mino odot találatok”), Velencébe pedig éppen ez időben érkezének. Márciusban a tábornok legfeljebb arról a *tervről* tudhat, hogy Jókai és felesége menni szándékoznak Olaszországba. Hiteles adatok szerint (Szinyei József: i. m. V. k. 543. hasáb) ápr. 9-én indulnak kéthetes észak-olaszországi tartózkodásra. Eredetileg talán korábbi indulásra számítottak, s éppen a kedvezőtlen időjárás következtében halasztódott az útjuk? Ha jól értem a levelet, a keltezésben – mintegy egy hónapos – elírás gyanítható.

tábornok barátom – személyét nem ismerjük, de talán korábban szóban megbeszélték. Ez idő tájt Türr Budapesten is megfordult.

a komisz Hoteliek miatt – aligha szállodabelieket akar mondani, inkább: szállodásokat (hotelier).

A velencei kalmárból Türr emlékezetből is pontosan idéz: Portia mondja:

„*God made him, and therefore let him pass for a man.*” (A színmű I. felvonásának 2. jelenetében) Vas István fordításában:

„Isten teremlette őt is, ezért hát csak vegyük emberszámba.”

K: MTA K 513/241.

Csontszín, 200x125 mm-es méretű, megszokott vízjelű (vízszintesen sűrű, függőlegesen ritkább bordázat) levélpapír, a jellegzetes lila tintás írás. Csak a 4. levéloldal nincs teljesen végigírva. Az 1. oldal kék színnel szennyezett valamelyest, bár ez az olvashatóságot nem nehezíti.

M:

- I. Arany János levelezése író-barátaival. Hátrahagyott iratai és levelezése IV. k. Ráth Mór, Bp. 1889
- II. Arany János levelezése író-barátaival. Összes munkái XI–XII. k. Franklin, Bp. 1900
- III. Arany János levelezése író-barátaival. Franklin, Bp. é. n. 1900 (?)
Levelünk mindhárom kötetkiadásban: IV., ill. XII. k. 454–56.

A kézirat és a kötetkiadások szövege közt csak a megjelenésükig eltelt idő helyesírási modernizálódása tekintetében tapasztalhatók csekély változások. A három kötetkiadás – mint az egyező lapszámok is igazolják – egy szedés lehuzatai, nem is lehet köztük eltérés.

Ezzel a levéllel indítja el Jókai azt a munkatárs-keresést, amellyel mérész lapindítási tervét kívánja megalapozni. De mindjárt az első lépésnél elakad. Hiába: eltökéltsége annyira végleges, hogy terve kivitelezésének akár egymaga is nekilát. Végül nem is marad más választása, csupán ez a kétségbeesett lépés, mivel az alapmunkatársul kiszemelt Aranytól nem nyer kellő támogatást.

Nyaktörő vállalkozásnak látszik elgondolása valóban. De egészen kivethetetlennek nem ígérkezik, hisz némi hagyománya van sajtótörténetünkben az irodalmi *napilap*nak. Lényegében ilyen 1849-től jó fél századon keresztül folyamatosan a *Hölgyfutár* (Nagy Ignác, majd Tóth Kálmán lapjaként), s tulajdonképp ez a lap folytatódik 1864-beli megszűnése után, azonos szerkesztővel hangsúlyozva a folytonosságot a *Fővárosi Lapokban* (Vadnai, Szana). Jókai is megkísérli. Így jön létre az Életképek új folyama, két hónappal ennek a levélnek elküldése után. „Tulajdonos és lapve-

zér: Jókai Mór, felelős szerkesztő: Törs Kálmán.” Napi 8–12 A/4-es oldal. Meddig?

„*lasciate ogni speranza*” – A teljes befejező sor: „Lasciate ogni speranza, voi, Ch’entrate!” Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel! (Dante Alighieri: *Divina Commoedia*. Inferno III/9, Babits ford.)

én is lapszerkesztő leszek – az eredeti tervek szerint az Ék új folyama 1876. júl. 1-jén indult volna meg, utóbb úgy határoztak, hogy próbaszámokként végigmennek június hónapban.

„*Das ist nicht so leicht, als Violinspielen*” – ez nem olyan könnyű, mint hegedülni

mondá a korcsolyamester Ole Bullnak, mikor az – Ole Bull norvég hegedűművész és -virtuóz (1810–1880). Paganini-tanítvány és -követő, aki végigjárja Európa és Amerika hangversenytermeit. Közben és utána igen sokat tett hazája közmvéltetésének emeléséért. Pesten 1839-ben hangversenyzett legelőször.

és Életképeket trunk – az eredeti Ék Frankenburg divatlapjából vált Jókai kezén irodalmi és művészeti hetilappá, amely bizonyos időben heti két alkalommal is megjelent.

mikor Pákh távollétében a Vasárnapi Ujságot is szerkesztettem – Jókai munkatárs (később hosszabb ideig főmunkatárs) a VU-nál. 1855 nyarán Pákh szerkesztő Graefenbergbe ment gyógyüdülni, s Jókaira hagyta a szerkesztési munkát, ahogy Jókai édesanyjának is panaszolta. (I. JLev I. k. 149.)

a mekkai Kaába – a Ka’ába (kocka) az iszlám legfőbb szentélye Mekában.

később az Üstökösnél – Jókai *Az Üstökös* c. élelclapja 1858-ban indult és 82-ig állt az ő szerkesztése alatt, de még 1918-ig élt.

cidevant – előbb; tréfás hatása abban van, hogy a nagy francia forradalom alatt a szó az arisztokraták neve.

antistes – (templomi) előljáró

Csengery Antal – I. JLev I. k. 396. és vö.: ua. II. k. 877.

Szász Károly – I. JLev I. k. 436.

Greguss Ágost – I. JLev I. k. 283.

autographon – kézirat

K: megsemmisült Budapest 1944–45-ös ostroma idején.

M:

- I. Arany János levelezése író-barátaival. 1–2. Ráth, Bp. 1888–1889. Levelünk: 2. k. 457–58.
- II. Arany János levelezése. 1–2. k. Franklin, Bp. 1900. Arany János összes munkái 11–12. k.
- III. Arany János levelezése. 1–2. k. Franklin, Bp. 1900 [?] 1–2. k. Arany János munkái. Levelünk mindkettőben: 457–58.
- IV. Arany János leveleskönyve. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a mutatókat készítette Sáfrán Györgyi. Gondolat, Bp. 1982. Levelünk: 612–14.

Arany a nyílván nem postán kézbesített Jókai-leveleire még aznap válaszolt. Amit megtudunk leveléből egyébként, nagyrészt egyebűn is közismert.

nem akarok részletekbe bocsátkozni — úgy érződik, mintha testi bajairól, melyek rengeteg zavart okoztak életében (főként az epehólyag-gyulladás), nem akarna szólni. Újabban ennek már van irodalma /vö.: Pál Endre: *Arany János betegségei* (It. 1986. 316–37.)/

megkísértettem [...] bele is buktam szerencsésen. — *Próbálkozzál te most* — Arany ekkor már túl volt az Akadémia két folyóiratának, a Szépirodalmi Figyelőnek (1860–1862) és a Koszorúnak (1863–1865) mint magasrendű orgánumok méltatlan kudarcán. — Fenntartásai, baljós sejtelmek — mint ha a próféta beszélt volna belőle — sajnos, igazolódtak; az új Ék hét és fél hónapi vergődés után kimúlt: „Az »Életképek« című szépirodalmi és társadalmi napilap mai száma kijelenti, hogy miután a közönség részéről kellő pártolásban nem részesült, megszűnik.” idézi a H 1877. jan. 15-i reggeli kiadása.

maga is szerkesztő — többük végzett különböző időkben szerkesztői teendőket, ha nem is éppen a 70-es évek derekán.

annyira politikai [...] ember lett — ez a megnevezettek közül valószínűleg Csengeryre vonatkozik.

nem irodalmi dolgokat, hanem egyéb vesződséges munkát – ismeretes az MTA merénylete Arany személyét illetően: több, mint másfél évtizeden át lefoglalta a költőt adminisztratív, időrabló és fáradságos tennivalókkal, elvéve energiáját a költészettől.

invita Minerva – a horatiusi szállóige („Minerva bosszúságára”) a következő sor(ok)ból kiszakítva kelt önálló életre:

„Tu nihil invita dices faciesne Minerva:
id tibi iudicium est, ea mens. [...]"

Murakózy Gyula fordításában:

„Bár nem szólsz és cselekedsz semmit,
ha Minerva nem ihlet
– és ízlésed, eszed – [...]"

(Quintus Horatius Flaccus: *Opera Omnia*
– *Összes verse*. Bp. 1961.; Epist. II/2. 385.)

Ha megérem azt az időt – és lapod is megéri – mire Arany 1877 tavaszán megszabadul az Akadémiától, az Ék már nem él.

721.

JÓKAI – SZIGLIGETI EDÉNEK

1876. ápr. 4.

K: OSZK Levelestára.

Két egyforma, egyenkint négyoldalas, 200x124 mm-es, okker színű, vízszintesen sűrű, függőleges irányban ritkás bordázatú vízjellel rendelkező, kemény tapintású levélpapír. Az elsőnek mind a négy oldala teleírva, a másodiknak még elsője sem egészen, a többi három üres (a szöveg is szól róla, hogy utolsó megjegyzését a szerző *külön* papíron közli). – A keményebb papír ellenáll az időnek. – Pontokba szedett kifogásai közül a 2. és 9. szám közötti nyolc utólag ceruzás áthúzást kapott, mint ahogy érvényteleníti valaki a megoldást nyert gondjait.

A levél a Levelestárnak abban a palliumában foglal helyet, amely a Paulay Edéhez címzett írásokat gyűjti (ma is ott fekszik). Holott egyetlen egyet nem értenünk Mályusznéval, aki már 1978-ban hitelt érdemlően megállapította, részletesen meg is indokolta, hogy az írás csak Szigligeti-

hez szólhat, hisz a kívánt változtatásokat csak az igazgató engedélyezheti, ez pedig a levél írása idején Szigligeti, aki ebben az időben még a drámai szakigazgató is egy személyben a Nemzeti Színháznál. Pedig Mályuszné nem is kívánt mélyebbre ható vizsgálatokat végezni az itteni tárgykörben.

Mi kimondhatjuk, hogy Jókai közvetlenül *Milton* c. négyfelvonásos színpadi művének nemzeti színházi bemutatóját (1876. ápr. 3.) követő napon közölte megjegyzéseit, ill. kívánságait az igazgatóval, aki különben már sok évtizedes, valóban „kedves barát”-ja.

Borának mégis el kell mondani a végső sorokat – Milton leánya a bemutáson kihagyta ezt a hét sort:

Urak, barátim, két nemes lovag,
Most már halljátok végső válaszom.
A míg Miltonnak rám szüksége van,
Addig atyámat én el nem hagyom.
A míg az ő nagy éjszakája tart,
Az én menyegzőm napja nem virrad.
Míg Milton él – én férjhez nem megyek.

(NK 39. k. 23.)

Utána Morton és Lambert szavai (együtt öt sor) elmaradnak, *monológiát művészi pauzákkal hosszabbítsa Milton* – ma kissé nehezen képzeljük el, hogy a II. felvonás fináléjában a gyászmenet kivonulására hogyan nem bizonyult kellő terjedelműnek Milton hatvansoros monológja. (Id. kiad. 51–53.)

Monmouth, mikor Bluntot produkálja – a III. felvonás 2. jelenetéről van szó (id. kiad. 57–58.), ahol a király természetes fia Bluntnak, Milton síríg tántoríthatatlan hűségű szolgájának hangján próbálja kétségbe ejteni a címszereplőt. A vak Milton végül – Monmouth szagáról – felfedezi a cselt.

várja végig, míg a király elmondja a maga négy sorát – a könnyen befőzésnek vehető „én megbocsátok” után ez a négy sor következik:

Azért, mivel vádolnak, majd ítél
A Court of Assises. Védőd én leszek,
És addig e hely nem lesz börtönöd,
De menhelyed, hol bizton megmaradsz.

(Id. kiad. 70.)

„ostoba” szót váltás fel – ugyancsak az utolsó felvonásban, most már a 4. jelenetben hangzik el:

...megtudni azt,
Hogy a nő, kit imádtunk: ostoba! (76.)

Flye közbeszólása – ugyanebben a 4. jelenetben:

Milton, tudósra ne bíz magadat,
Inkább a ló legyen bírád... (80.)

a végső „dixi” helyett... – az 5. jelenetben Lambert így végzi esküjét:

...vádja

Rut rágalom, s hazugság. Dixi! (83.)

majd a 7. jelenetben:

Isten engem úgy segítsen. Amen! (83.)

Venio nunc ad fortissimum virum – a Cornelius Neposból (Timoth, 4.) vett, akkoriban közismert idézet: most (pedig) a legderekből hősre térek át.

Milton e sor helyett – az utolsó felvonás 9. jelenetében hangzik el:

Isten! ki jelen valál,

Miért nem végzed be itéleted? (85.)

Lehman úrnak[...] úgy színte Nagy Ignác úrnak is – a Milton színpadra állításának két fontos személyisége:

Lehmann Mór (1819–1877) Európát járt díszletfestő. A 60-as évek elejétől a Nemzeti Színháznál dolgozik.

Nagy Ignác csaknem három évtizedig, 1855 és 1884 között állott a Nemzeti Színház szolgálatában mint sűgő és ügyelő.

a királyt detronizáljuk – a levélíró szemérmes elhallgatását félretéve megmondhatjuk: Pintér Sándor (1871–1894 között a Nemzeti Színház tagja) alakította a király szerepét a Miltonban, ahogy a korabeli színlapokról leolvashatjuk (Szigligeti válaszleveléből is kiderül). – Jókai a jelek szerint nem tudta kívánságát keresztülvinni, hónapok múlva is Pintér maradt az angol király.

A kiszemelt Felek Miklós (1818–1902) megnyerő külseje mellett igen sokoldalú tehetség. 1852-től a Nemzeti Színház művésze és rendezője.

K: ismeretlen. Tisza Lajos családjának birtokában.

A szöveg egy nyolcadrét levél négy lapján helyezkedik el. (Vö. ItK 1925. 92–96.)

M: ItK 1925. évf. 96. (Baros Gyula: *Jókaihoz írt levelek.*)

A főszöveg pontjai – itt és más Baros-gondozású levelekben – a közlő számára elolvashatatlan betűket (szavakat) jelölnek.

A keltezés a levélírás körülményeiből és a levélíró szavaiból deríthető ki. Láthatólag sürgős válasszal van dolgunk Jókai ápr. 4-i levelére. A *Milton* második előadása ápr. 7-én volt, erre Szigligeti páholyjegyek küldését ígéri. A legkésőbbi időpontokat számítva, úgy hogy még a jegyeknek is meg kellett érkezniök az íróhoz az előadás időpontjáig, s ha feltételezzük, hogy Jókai postán küldte levelét, Szigligeti írásának kelte legvalószínűbben ápr. 6-a, de legkésőbb 7-e (akkor már futárral).

Mert a L[...] és [...] tudtommal fegyver nélkül jöttek – Mert a Lambert és Morton tudtommal [...] – az a két főrangú ifjú, akik a IV. felvonás folyamán bajvívásban küzdenek meg két ellenséges személy képviselőjében.

beszéltem Felekivel – Felek Miklósról van szó; l. az előző levél jegyzetét.

már Szigeti Imrét is megkínálták – Szigeti Imre jellemzőszínész (1831–1902), 1868-tól a Nemzeti Színház művésze.

3-szor [...] 4-szer – jelentése itt: 3-szor (harmadszor) [...] 4-szer (negyedszer).

nem ragaszkodom az én Pintéremhez – l. az előző levél erre vonatkozó jegyzetét.

NEVILLE MÓR – JÓKAINAK

1876. ápr. 4–6.

K: ismeretlen (valószínűleg angol nyelvű).

M: töredéke a H. 1876. ápr. 9. reggeli kiadásában.

A levél még töredékében is egyike azoknak a – Jókai levelezésében korántsem ritka – kéréseknek, amelyekben általában fordítók (itt előadó is) folyamodnak hozzá valamelyik művére vonatkozóan.

Hiányzó keltezése a körülményekből hüvelyezhető ki.

Mint közismert, Jókai *Miltonjának* ősbemutatója 1876. ápr. 3-án folyik le a Nemzeti Színházban. Hír ugyan korábban is felröppent a készüléséről, konkrétan részleteiről azon a felolvasáson értesült a közönség, amelyet a szerző tartott a Kisfaludy Társaságban márc. 29-én (meg a másnapi H-beli tudósításból), a bemutatót megelőző napon egy jelenetet is hozott a lap (III. fev. 5. j.), a bemutatót magát hatalmas sajtóvisszhang követi, a H-ban dr. Dux Adolf írja róla a bírálatot, kizárólag a műre szorítkozva (H. 1876. ápr. 4.). Tehát csakugyan lehetett róla tájékozódni. — Egy hét sem telik el, s a napilap már a szerzőnek írt levél érkezéséről tudósít, s ebből ad közre megfelelő részletet. Ezt olvashatjuk:

„Milton” angol fordítási jogát Neville Mór tehetséges színész háznője kérte el s ugyan ő megkérte Jókait arra is, hogy azon angol fordítás színpadra hozatala esetében Milton szerepét az angol s amerikai színpadokon ő játszhasa.”

S mindjárt oda is iktatja a levél megfelelő szakaszát magyar fordításban:

„Mélyen tisztelt uram!

Csak ma reggel érkeztem ide, s igen sajnálom, hogy a fővárost csakhamar el kell hagynom. Igen szerettem volna látni az ön »Milton«-ját, mely már is híres mű, s mely iránt a legnagyobb érdeklődés csatlakozik [!] a dramatikai világban. Semmi sem tehetne engem büszkébbé e világban, mintha ön megadná azon kegyes engedélyt, hogy »Milton«-t nekem lehetne kizárólagos jogom bemutatni az angol s amerikai színpadon; ez volna az én első nem Shakespeari szerepem s ezen esetben teljes örömmel törekedném, hogy e nagy műnek megfelelhessenek. Az ünnepek után visszajövök Buda-

pestre csak azért, hogy az előadást megnézhessem, időközben is szeretném azonban olvasni azt s néhány részletét angolra lefordítani. Bizalommal kérem azért stb. —”

És mintha a H. valóban mindenről értesülve volna, még Szigligeti Jókainak írt levele szövegéről is, mintegy annak válaszolva, hírt ad a fenti cikkfejteték keretében arról is, hogy Jókai újabb színművet készít a Nemzeti számára Lokietek Erzsébetéről „A vaskezü királyné” címmel (H. 1876. ápr. 9., reggeli kiadás). Ez a darab — tudunkkal — nem készült el.

724.

VÉNINGER FERENC — JÓKAINAK

1876. máj. 13.

K: OSZK Fond V/638.

Sárga színű, apró levél, 144x114 mm-es méretben. Felköszöntő sorai az első levéloldalon bőségesen elférnek, még akkor is, ha az „*isteni szó*” kétszeres betűnagysággal, vastag aláhúzással van kiemelve; a többi három oldal üres, gyűretlen.

A levél írója Weininger Ferenc pénzügyi tanácsos, 1873–1878 között fővárosi bizottsági tag. Levélbeli ódájából arra következtetünk, hogy hódolata tárgyának pártjába tartozhat, amely most már kormánypárt.

Láthatólag az első felbuzdulás adta kezébe a tollat.

Az idézett cikk a jelzett napon a H-ban szokásos címlapi jelöléssel (*Budapest, május 11.*) kapott kibocsátást, a szerző teljes nevű aláírásával. A magyar kormány megegyezését (főleg gazdasági, elsősorban pénzügyi kérdésekben) magyarázza meg a választóknak. A szabadelvű párt politikájának alapját három elv finom egyensúlyában jelöli meg: 1. őszinte és becsességű szövetség Ausztriával; 2. szabadelvű alkotmányos kormányzat; 3. nemzeti politika. „Az uj egyezmény, ha nem is absolute jó, — a mit senki sem állít felőle; de számokkal kifejezve, ötödfél millióval több, mint volt a kilencz év előtti” — magyarázza. A képviselők döntő többsége — mint az aránylag elérhető legjobbat — elfogadta az egyezményt. Ezért látja megmagyarázhatatlannak hatvankilenc tag kilépését a szabadelvű pártból. „Azokat értjük, a kik az önálló vámterületet és önálló nemzeti bank rögöt-

ni felállítását tűzték ki alapelvül” – fejt ki, ezekkel nem lehet tanácskozni, hisz nekik független helyzet kell. De akik az alapállásba belenyugszanak, csak a részletek ellen van kifogásuk – sokféle változás lehetősége esetére – van mód egyezsége jutni: bebizonyosodhat, hogy a távolság, mely őket elválasztja, csak látszat.

A fentiek világos kifejtését nyugtázza Véninger úr olyan lelkesen, ahogy levele mutatja.

725.

BERTHOLD AUERBACH – JÓKAINAK

1876. jún. 29.

K: OSZK Fond V/20.

Hatalmas, 273x210 mm méretű, eredetileg talán fehér, mára csontszűr-kére avult levélpapír, hosszanti rácsos finom hálóval. Fekete tintával írott gót betűs német szövege csak a kezdő levéloldalt fedi, a többi három üres. Általános állapota jó, elég tartósnak is látszik.

A levélíró személyét illetőleg l. JLev II. k. 921.

Jó évtizeddel korábban már hozott a H Auerbach-regényt napi folytatásokban. (Vö. JLev II. k. 920–21.) Jelenlegi leveléből nem teljesen világos ugyan, de az sejtethető, hogy a „melléklet” talán az éppen befejezett regény valamilyen formájú szövege, esetleg annak részlete lehet.

Fájdalom, nem ismerjük Jókai választát erre az Auerbach-levélre. Így sőtétben tapogatódzunk kézírata vagy nyomdai levonata további sorsát illetőleg. Pedig válasszal mégiscsak számolhatunk. Hisz a német író társ csaknem másfél évtizeddel idősebb Jókainál, annak kérését alighanem méltatta valami megjegyzésre!

További elmélkedésre csak Jókai egy hónappal későbbi német nyelvű, „ismeretlen”-nek szóló válasza kapcsán vállalkozhatunk.

Magyar fordításban:

Egy mű befejezése után olyan társsal beszélni, mint Ön, kedves Jókai, igazi öröm, de persze beszélni kellene és nem írni. Így csak azt mondom Önnek: munka közben voltak a legboldogabb napjaim. Ön tudja, mit jelent

ez, és hogy a hiányosságok fölismerése mellett is bízik abban az ember, hogy másoknak is megszerzi azt az örömet, ami csakis költői alkotásokból árad.

Küldök Önnek egy mellékletet, a lehető leggyorsabb beleegyezését kérve.

Július 15-ig még itt maradok.

Szívélyesen üdvözlő

Auerbach Bertholdja

Tarasp. Engadin. Svájc.

1876. június 29.

nach Vollendung eines Werkes – hatvannégy éves korában, irodalmi művek garmadájával a háta mögött, volt már olyan rangja a szerzőnek, hogy egy június végén elkészült munkáját még ki tudta adni ugyanannak az évnek második fele folyamán. Tehát ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani, Auerbach melyik kötetéről lehet szó, elég az 1876-os évben szétnéznünk. Az adatok szerint a szerző ebben az esztendőben egy emlékezőn (Nikolaus Lenau) kívül egyetlen háromkötetes gyűjteményt jelentetett meg – gondolom – elbeszéléseiből. Összefoglaló főcíme: *Nach dreißig Jahren*, alcíme pedig: *Neue Dorfgeschichte*, s mind a három kötet saját címmel is rendelkezik. Tehát ennek sajtó alá rendezésével: bizonyára korábban megírottakból, amelyeket talán ki kellett itt-ott egészíteni, talán néhány újjal is frissíteni.

Ich schicke Ihnen eine Anlag – ezt a mellékletet az előbb ismertetett mű valamely részletéből képzeljük el.

Tarasp – Bad Tarasp: az Engadin-völgy egyik teraszán elhelyezkedő gyógyfürdőhely, amelynek alkalikus vize a Karlovy Varyéval vetekszik.

Engadin – az Inn felső folyásának 90 km-nyi völgyvidéke a svájci Graubünden kantonban.

K: MTA Ms 4749/165.

Világosszürke színű, 145 x 115 mm-es méretű, nehezen kivehető vízzel ellátott levélpapír. A lila tintás írás még az első levéldoldalt sem tölti ki egészen, a többi három oldal teljesen üres. A jó minőségű papíryanag kifogástalan állapotban van.

A szöveg második bekezdésének üres helyébe a margótól kezdve Jókai játékból egy kézelős kézfejet rajzolt, amely kinyújtott mutatóujjával a bekezdés első szavára utal

A nyúlfarknyi firkantás kísérőirata lehet a laptulajdonos Jókai kézirat-küldeményének az Ék felelős szerkesztője, Törs Kálmán számára. A küldemény a lapban a július 13-án megindítandó *Hajdan, most és valaha! c.* emlékezősorozat első két fejezetét foglalta magában, úgy elosztva, hogy az indítás és a folytatás nagyjából azonos terjedelmű legyen.

Törs Kálmán – Jókai – mondhatnám – felújított lapjának újdonsült szerkesztője. Az Ék napilapként indult új életének. Törs személyéről l. a JLev II. k. 712.

kiterjed hat-hét számra – Jókai vérbeli újságíróként pontosan méri fel munkáját. Törs júl. 13-tól hat egymás utáni napon (júl. 19-ig, a 34–39. közötti számokban) helyezi el a jelzett sorozatot. Minden alkalommal egy-egy fejezet olvasható a lapban, csak vasárnap, 16-án és a befejezés alkalmával hoz két-két (utolsónak rövid) fejezetet. Láthatólag a szerkesztő sem volt mindig tisztában a Jókai-írások terjedelmével – vagy későn kapta a kéziratot – : az Ék júl 12-i számában az addig folyó *Rendkívüli nők* végső közleménye után ott áll: „Folytatás következik”, holott másnap a *Hajdan...* kezdődött el.

Don Pedro – Bartók Lajos (1851–1902) író, költő álneve, amelyet csak élc lapban, humoros írásai alatt használt. – A fiatal szerzőt Jókai karolta föl, nála volt az Ű munkatársa; később a *Bolond Miska*, majd a *Borsszem Jankó c.* élc lap szerkesztője. Elszórt adatok korábbi *Levelezés*-kötetekben is található Bartókról.

a „*füredi béka-egérharc*”-ról közelebbit nem tudunk.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

1876. júl. 26.

K: a marbachi Schiller-Nationalmuseum német irodalmi kéziratárának tulajdona, ismeretlen raktári számon.

A 210x130 mm méretű levélről xerox-másolatunk van a nevezett kéziratár jóvoltából. A nyilván lila tintás szöveg a xeroxon feketének látszik, és csaknem két levéloldalra terjed, de utóbbin egy vékony csíkot üresen hagyott a levélíró. A – gondolom – páros oldalak üresek. A kézirat állapotja jónak látszik. – A kezdetés alá idegen kéz sötétebb tintával „15. VIII.” dátumot, a bal felső sarokba az ismeretlen „1” alá kérdőjelet írt, s a bal margóra egyik sor mellé ismeretlen jelet rajzolt.

Az előttünk fekvő írás Jókainak egy válaszelevele. Mivel sem a címzettet, sem annak korábbi levelét mondani-, pontosabban kérnivalója szempontjából nem ismerjük, szerzőnk feleletéből kell megkísérelnünk valamennyire rekonstruálni.

Rátékitésre úgy tűnik, mintha valaki író-, szerkesztőféle a N-ben való folyamatos közlést próbálna kieszközölni a főszerkesztőnél. Ahol Jókai – kínjában – azt ígéri, hogy könyvkiadójának ajánlja majd a művet, ott már Auerbach neve is kibújik, s erre még jobban elbizonytalanodunk, hisz neki alig egy hónapja vette utolsó levelét (talán válaszolt is rá). De ha ide kapcsolódik Auerbach jún. végi közlési kérelme, arra valami utalás csak lenne ebben a válaszban is, akármilyen csekély jel mutatná az összefüggést! Az itteni ígéreteket bizonyára megtette Auerbachnak is – már előbb. Így a német író kerülő úton végzett sürgetésének gyanúja is esik.

Akárkitől ered is a kérés, a főszerkesztő teljesen valós okból kénytelen kitérni teljesítése elől.

Magyar fordításban:

Bfűred, 1876. júl. 26.

15. VIII.

Igen tisztelt Úram!

Szolgáljon mentségül arra, hogy nagybecsű levelére ennyire megkészetten válaszolok, hogy nem voltam Budapesten és sokat utazgattam. Még sokkal nehezebb azért mentegetőznöm, hogy becses ajánlatának ezúttal

nem tehetek eleget, mivel a következő évnegyedre hírvül adtam a közönségnek egy három-hatkötetes regényemet, és most már vízre kell bocsátanom, a lapomat pedig egy fél évre igénybe veszi.

De Auerbach új műveit kiadásra fogom ajánlani az Athenaeumnak.

Köszönöm szíves figyelmét, és kérem, továbbítsa baráti üdvözetemet Auerbach úrnak.

Nagyrabecsüléssel
odaadó híve
Jókai Mór

nicht in Budapesth war – Jókai ilyenkor más években is balatoni nyaralójában tartózkodik.

sechsbündigen Roman von mir selbst angekündigt habe – nem üres kifogás: megtámadhatatlan valóság. Az igazában hatkötetes *Egy az Isten c.* regényt az újság közönsége fogantatásától számon tartotta (1875 novemberétől írott értesülése is volt róla), alakulása fázisairól rendszeresen kapott híreket, s az új negyedévtől (okt. 1.) csakugyan élvezhette, tovább egy fél évnél.

die Auerbachischen neue Werke dem Athenaeum zur Herausgabe, empfohlen – lehet, hogy megtette, akkor a könyvkiadó nem állt kötélnek. Tizenhárom év múltán jelentkezett az Athenaeum a Frecskai fordította *Waldfried* második magyar kiadásával, majd az 1920-as évek végén a következő Auerbach-munkával.

728.

JÓKAI. – GR. TELEKI SÁNDORNAK

1876. júl. 26.

K: jelenleg valószínűleg Jancsó Elemér egyetemi tanár örökösének tulajdonában van.

A kis negyedrért levél hátsó oldalán piros tintás szöveg:

Jókai Mór kézirata

Teleki Sándor ajándéka

Tanay Gusztáv *tulajdona* – a név nyomdai betűkből összeállított pecsétnyomóval írva, az aláhúzott szó kézírás.

Provenienciájáról több verzió van forgalomban.

A századforduló körül Berkessy Márton kolozsvári államvasúti felügyelő tulajdona. Hozzá sógorától, a fiatalon elhunyt Tanay Gusztáv egyetemi hallgatótól került. Azt sejtí, hogy sógora ajándékba kaphatta a kéziratot hasonló nevű színész nagybátyjától, akivel Teleki gróf barátságot tartott. – Mások szerint a levél talán az Erdélyi Nemzeti Múzeum gyűjteményéből kerülhetett Tanay Gusztáv kolozsvári könyvkötő mester birtokába, majd ismeretlen úton és időpontban Jancsó professzorhoz. – Olyan terv is létezett, amely szerint valamelyik tulajdonos a budapesti Nemzeti Múzeumnak szándékozott ajándékozni, hogy a többi Jókai-relikviával együtt legyen.

M:

- I. Gyalui Farkas: *Jókai Kolozsvárt*. Keleti Újság 1925. febr. 19. (stilizált átírás)
- II. Szentimrei Jenő: *A vallásszabadság városában*. (Tabéry G. – Incze E.: i. m. 84–85.) Facsimile és stilizált átírás
- III. Jancsó Elemér: Jókai levele Teleki Sándorhoz (ItK 1940. 390.)
- IV. Szekeres József: *Egy az Isten* (JKK 69. k.) kritikai jegyzetei, 300. (betű szerinti szöveg)
- V. Vita Zsigmond: i. m. 162. (alig olvasható facsimile és stilizált átírás)

1871 áprilisának elején a Jókai-házaspár „színházi” látogatást tesz Kolozsvárt. Ez az író harmadik erdélyi útja. Az év nyarán, augusztusban gróf Teleki Sándor (Petőfi „eleven” grófja) hívja meg pihenni Koltóra: „[...] sóvárgunk, vágyódunk utánad [...]” (549. levél: JLev II. k. 377.) Ekkorról datálódik tehát a közvetlen meghívás. – Alig kétséges, hogy Jókai már jóval korábban, akár többször is élt volna a lehetőséggel. De öt évvel később is csupán úgy lehetett szó egy újabb erdélyi útról, hogy az Róza kolozsvári vendégzereplésével menne végbe. Nyár elején az elgondolás még kivihetőnek látszott, de július második felére, sok huzavona után, különböző műsorváltozásokra hivatkozva, nem volt hajlandó a színház felléptetni az öregedő színésznőt. (Vö. Szekeres: i. m. 299.)

Nyilván mindezek eldőlte után írhattott szerzőnk Telekinek: egyedül körülkönyezetanulmányozó gyűjtőútra. Szigorúan két hét. (Együttes külföldi útjaik sem voltak hosszabbak!) – A levélben előzetesen megadott terv minden pontjában megvalósult, némi kibővítéssel. – Teleki később

Jókai nála töltött napjaira igen szép lapokat írva gondolt vissza (*Emlékeim.* I–II. Bp. é. n., II. k. 127–31.)

Domahidy Feri — I. JLev II. k. 591–92. Tegyük hozzá: a mindenkori kártyapartner. 1875. ápr. 25-étől (1892-ben történt lemondásáig) Szatmár megye népszerű főispánja.

729.

GR. TELEKI SÁNDOR — JÓKAINAK 1876. júl. vége

[Töredék]

K: nem ismeretes

M: [töredékként] Vita Zsigmond: i. m. 163.

Lényegében ez a levél sem ismeretes kéziratában. Azzal a pár szóval kell beérmünk, amennyit Vita Zsigmond elárul belőle. Erről a levélről egyedül ő tud. Amit kiragadott idézete mond, az viszont nagyon is beleillik Teleki szájába. Legfőképp ezért kell valószínűnek tartanunk. Meg azt is könnyű elhinni, hogy Jókai levelére (közvetlenül megelőző darabunk) — hisz annyi ideje várta —, magától értetődően azonnal válaszolt (júl. 28–30. körül).

Ami kételyt ébreszt bennünk:

1. nem árulja el Vita, honnan veszi, pedig nem túl szűkre szabott jegyzeteiben ez is bőven elférne;
2. más meg sem említi ezt a válaszlevelet, pedig vannak a teljes kérdéskörnek kiváló ismerői

cicseroné — kissé népies-magyaros formája a latin-olasz ciceronénak: idegenvezető, útikalauz

csorbádszi — török gazda, házigazda

OTTO JANKE – JÓKAINAK

1876. aug. 9.

K: OSZK Fond V/261.

Levélpapírja szürkültlő csontszín, 170x145 mm nagyságban. Fekete tintás, sűrű sorokban írott apró gót betűi mind a négy levéloldalt igénybe veszik, sőt a kezdőoldal margójára is szükség van az utóirat számára. — A vízszintes félbehajtást mutató kézirat állapota kifogástalan.

Az üzletember nyaralásában sem veheti le gondjait: utánakullognak azok. S ha ilyenkor nem tud kellő higgadságot tanúsítani, ráfizethet türelmetlenségére.

Janke zavartalan viszonyban áll Jókaival, hisz korábban már személyesen is meglátogatta az író t füredi nyaralójában. De ekkor láthatóan nem érzi magát kellően nyeregben: üstökön akarja ragadni az alkalmat. Aki ellen megnevezés nélkül hányja a szikrát, az feltehetően Kertbeny Károly, aki eddig a legtöbb Jókai-kötetet forgalmazta a német piacon. Ekkor Janke két halálos ellenséggel viaskodott Berlinben sajtó- és jogi csatákban: a fordító Kertbenyvel és a kiadó ifj. Philipp Reclammal. Előző évben megnyerte az ellenük indított perét. Az utóbbi kártérítést fizetett, a Kertbenyre mért ítélet nyomán az irodalmár 1875-től kezdve nem fordít több Jókait, az író kívánsága szerint tiszteletben tartja kizárólagos kiadóját (vö.: D. Szemző Piroska: *Szerzői jogi vita Jókai német kiadása körül*. Magyar Könyvszemle 1964. 324–37.). — Kertbeny az ítélet évében végleg hazajött; ezt Janke eleinte el se meri hinni. Most azonban Jókai mutatkozik előtte közönyösnek: hiába bombázza őt üzletháza levelekkel, ezeket az író figyelmen kívül hagyja. A „kizárólagos kiadó” honoráriumot emel, akár duplájára is bizonyos feltételek mellett. — Holott ezúttal az író egyáltalán nem tudatosan verte fel a maga ázsíóját. Csak induló irodalmi folyóirata foglalja le, ezért nem ér rá Jankéval törődni.

Íme a levél magyar fordítása:

Marienbad, 1876. aug. 9.
Schützenstrasse, „Borussia”

Igen tisztelt Jókai Úr!

Két hete itt tartózkodván kúrán, berlini üzletházamból azt közölték velem, hogy több, Önhöz intézett levélre nem jött válasz, és most találgatják: talán nincs is a birtokán? Remélhetőleg ez a levél eléri ott, és így arra kérem, ne maradjon továbbra is adós a kívánt válasszal. Minden körülmények között azt kívánom, hogy semmi félreértés ne férközhessen közénk! Bármilyen legyen is, ami lehangolhatta, higgye el, hogy részünkről mindig a legtisztább szándékok és nézetek állnak fenn, és legőszintébb törekvéseimet, hogy művei német nyelvterületen tért hódítsanak, gyalázatos és meg nem érdemelt kellemetlenségek keresztettkék. Mintha minden összeesküdött volna ellenünk! De most már úgy látszik, szabad lett a terep. Az a gyalázatos ember, aki a barátjának nevezte magát és a *legnyomorultabbul* kihasználta jó szívét, úgy látszik, csakugyan lelépett a színről és többé nem akar semmit tenni ellenünk. Ha valóban így van és nem lép közénk egy harmadik, akkor zavartalanul élvezhetjük kapcsolatunk, ami Önnek is jobb honoráriumot tesz lehetővé. Mondja meg Ön, kedves Jókai Úr! Ha egy kiadó helyzetébe képzelem magát: ugyan hogy érezné magát, ha – miután egy szerzőnek a *művét* illően honorálta és áldozatok árán előállította – hirtelen közbelépne valaki más, aki anélkül, hogy tiszteletdíjat fizetett volna, sokkal olcsóbban hozná piacra a művet?

A veszteségeket mint kiadónak el kell viselnem, ha nem is szívesen, de hogy még azokat az alávaló rágalmozásokat és becsületsértéseket is zsebre vigyam, mint amilyenek ilyen „mauvais sujet”-ből történtek, az már túl-megy minden határon. – Önt persze, tisztelt Jókai Úr! a nyomorultul szégyenletes német fordításokkal misztifikálták; ezért ne utasítsa vissza fölkinált kezemet, amely megint jóvá akarja tenpi az Önnek okozott károkat. A fennálló körülmények között nehéz lesz számomra a honorárium fölmérése. De intézhetjük-e úgy, hogy ha fél évvel egy új regényének a megjelenése után nem következik be drágulás, utánfizetést végzek? Ennek a nagyságát könnyű megállapítani.

Az én *Deutsche Roman Zeitung*-om számára soha többé nem fogadok el olyan regényt, ami nincs készen a kezemben. Az „Enyim, tied, övé” a legkínosabb, legszörnyűbb helyzetbe hozott. Az előfizetők kigúnyolták ígéreteimet, amelyeket képtelen voltam megtartani. A következmény az előfizetők számának a csökkenése volt! Rövid ideje újra kiadok egy folyóiratot, amely csakis és *kizárólag külföldi regényeket* hoz.

Sajnos még nincsenek meg a költségeink és gazdaságosan kell eljár-nunk. De ha van kész regénye, amit Németországban még nem nyomtattak

ki, olyan terjedelem mellett, amelynek az Ön regényei, azt a honoráriumot, amit ajánlottam, szívesen a duplájára – *tehát 500 márkára* [?] *emelem*.

Ne habozzék a válasszal, – táviratozzon lehetőleg Marienbadba – ezért nagyon hálás lennék.

De bárhogy is forduljon a dolog: ha helyettem más kiadót részesít előnyben, ami most a nyilvános feltűnés után persze nem eshetne jól nekem – maradjunk akkor is barátok erre az életre, amit *én* már többnyire magam mögött tudok.

Bárhol és bármiképpen is bizonyíthatom tiszteletem és őszinte vonzalmam érületeit, mindig egészen az Ön

Janke Ottója
vagyok és maradok.

Ui. E hó 24-ig maradok Marienbadban.

Schützenstrasse „Borussia” – a keltezésben az utca megjelölése után a marienbadi szálló neve szerepel, a biztosabb viszontcímzés érdekében.

mehrere Briefe an Sie keine Antwort erfolgt sei – ezekből a levelekből nem maradt fön­n egy sem.

kommt uns kein Dritter in die Quere – itt történik feltételezésünk szerint titkos utalás Kertbeny személyére.

von einen „mauvais sujet” passirt ist – ilyen rosszindulatból történtek *das geht denn durch über den Spaß* – ilyen rágalalmazásokról, becsület-sértésről konkrét formában nincs tudomásunk.

die elendschmachvollsten deutschen Uebersetzungen – a legelnézőbb bírálók is legfeljebb így fogalmaznak Kertbeny­ről: „műfordításai nem hibátlanok” (MIL).

Deutsche Roman Zeitung – erről a folyóiratról a legrészletezőbb sajtótörténetek sem tudnak, könyvtárainkban egyetlen szám nem található belőle, címét sem ismerik.

eine Abnahme der Abonentenzahl – a regény német fordítású folyóiratközlésével kapcsolatban 1874. aug. végén Jókai kérdést intéz Jankéhez (677. sz. levelünk: JLev II. k. 502–03.). Oltványi Ambrus – hivatkozva a JKK megfelelő kötetére – azt írja: „...nem tudunk róla, hogy az *Enyim, nied, övé* német fordítása napvilágot látott volna Otto Janke regényúj­ságjában. A JKK sem tartalmaz erre utaló adatot ... ” (Vö.: JLev II. k. 927.)

A JKK-kötet sajtó alá rendezője (Gergely Gergely) nem marasztalható el, a folyóiratközlésről csak ennek a levélnek alapján lehet tudni. De Jankének az ígéretei kigúnyolásáról írott sorait nincs okunk kétségbe vonni. – Tehát a folyóirat – ha számításunk nem csal – 1874 őszén indulhatott.

Seit Kurzem verlege ich wieder eine Zeitschrift – utalás a Deutsche Revue-re, I. Janke 1878. áprilisi levelét.

einen fertigen Roman haben – nem tudjuk, mit válaszolt erre Jókai, mivel erre semmilyen közlését nem ismerjük. De a levél várható érkezése idején még aug. 19-ig az író Erdély földjén jár, s hazajövet aligha ítéli annyira sürgősnek a Karlsbadba való táviratozást. Pedig tudott volna mit ajánlani, nem nagy fáradsággal.

das Honorar, welches ich offerirte, aufs doppelte erhöhen – valószínű, hogy ez a honorárium csak a Deutsche Revue-beli megjelenésekre vonatkozik.

731.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

1876. aug. 11–12.

K: PIM V. 2528/58.

Négyoldalas, tört fehér színű, 180x110 mm-es, megszokott vízjeles levélpapír. Ennek 1. és 3. oldala telt meg a lila tintás szöveggel. A papír nem vastag, de erős, így állapota hibátlan.

Teljesen külön kérdés a boríték, amely ezúttal került össze a belétartozó levéllel. Ennek is tört fehér a színe, 145x110 mm méretű. Szakadt, gyűrött, némileg hiányos is. Van rajta elől négy bélyeg, mindegyiken külön-külön jól olvasható a postai bélyegzés: „Nagybánya” körirat, alatta ez a keltezés:

12

8

76

Az utolsó sorbeliek kissé nagyobb számjegyek. – A korabeli írásmód szerint tehát: 1876. aug. 12. A boríték hátán három bordó pecsétviasz.

Azt a két üres borítékot, amelyek közül ez a fenn ismertetett az egyik, a PIM teljesen külön vásárolta a Hegedús-levelektől (V. 3919/1–2.) A pal-liumon félvezetőd dec. 12-i kelet. Levelét is most sikerült keltezni. Tehát egybekerültek.

Nagy Miklós is feltűnőnek ítéli Jókai külföldi utazásai időtartamának szűkre szabottságát. (Vö.: Nagy M.: *Jókai Mór alkotásai és vallomásai tükében*. Bp. 1975. 162 és kk.) Ha első itáliai ismerkedését (1876 áprilisa), amikor Rózával utazott együtt, nem volt hajlandó két hétnél hosszabbra tágitani (a vonatkozás leszámításával), a házastárs nélkül végigjárt (harmadik) erdélyi látogatását járműutakkal együtt kontemplálta 13–14 napra. Hegedűs Sándornak írott két erdélyi levele beszédesen mutatja elgondolásait. A két keltezetlen levél egymástól pár napos távolságban született, legvalószínűbben Teleki Sándor koltói kastélyában, mivel eleve ez ígérkezett utazása egyetlen biztos és aránylagos nyugalomú pontjának. Ez a szusszanás – folytonos kiruccanásokkal tarkázva – augusztus 11-e és 14-e közé esik. Az a korábbi levél, amely 16-i hazaérkezésről beszél, tehát Nagybányán, a másik, amely helyesbítve az elsőt, 17-ét jelöli meg a visszajutás napjának, talán szintén Nagybányán vagy Angyaloson került postára.

A jelen levél – úgy látszik – válasz egy táviratra, amelyet a H szerkesztőségében adtak fel. Lehet, hogy ez már ott várta Koltón a laptulajdonos érkezését, és intézkedést (valószínűleg táviratit) kért a Pázmándy-ügyben. Ilyen megfontolásokból keltezhető ez a válasz augusztus 11–12. körülnek.

Pázmándy 200 ft-ját eligazítani – ifj. Pázmándy Dénes személyére vonatkozólag l. JLev II. k. 822. – A jelek arra mutatnak, hogy tapasztalatai alapján Jókai Pázmándyban legfeljebb alkalmi cikkíróként bízott meg. (74–75-ben többnyire a Reformba ír, később a PN-hoz megy át.) Nem is lett a H állandó munkatársa sose: a 200 Ft „eligazítása” rá kedvezőtlenül oldódott meg

mind a négy lapnál – a lapok: Ü, H, Igazmondó, Ék

a többi lapok [...] hogy állnak – Pesti Napló (Urváry Lajos), Fővárosi Lapok (Vadnai Károly), Borsszem Jankó (Ágai Adolf)

Sándorkának már két foga van – tehát Jókainak Erdélyben voltak otthoni értesülései – valószínűleg egy Balatonfüredről kapott levélből –, ezért tud a nyaraló család gondtalanságáról, Károly bátyja balatoni tartózkodásáról és pesti látogatásának szándékáról, ami magányos életét vendéglátói gondokkal növeli.

Hummel Sándor – a H szerkesztőségének altisztje (mai szóval hivatalsegédje).

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK 1876. aug. 13–15. [?]

K: PIM V. 2528/59.

A levél Révai-másolata OSZK Fol. Hung. 2261

Csontszín, 215x137 mm-es, szokott vízjeles levélpapír, négyoldalas, amelynek 4. oldalára került – nyilván figyelmetlenségből – a lila tintás írás. – A „Küldesd...” kezdetű mondat a bal margón keresztben van írva; az „Ezt a levelet...” kezdetű a bal sarokban, a búcsúformula melletti üres helyet tölti be. – A három további oldal üres. – A kemény papíryanag fenntartja a hibátlan állapotot. – A borítékba zárva egy másik zárt levél is jött a Földhitei Részvénytársulatnak címezve, amelynek a válaszát a címzettnek meg kellett őriznie.

L. az előző levél jegyzetét.

Itt már a hazajutás és az otthoni, eddig elmaradt tennivalók sürgős pótlása foglalkoztatja az író. Menten megvonja fáradságai gyorsmérlegét: „Nagyon érdekes és tanulságos utam volt.” Helyesbít a visszaérkezés időpontján.

A Földhitei Részvénytársulatnak megírtam – az itt folyó, bizonyára saját ügyét közelebbről nem ismerjük.

küldd el Sándorral – ez ismét Hummel, aki a levelet kézbesíti.

GR. TELEKI SÁNDOR – JÓKAINAK 1876. aug. 21.

K: OSZK Fond V/585.

M: ItK 1925. 97. (Baros Gy. közlése.)

Csontszín, a másutt is megszokott sűrű vízszintes és ritkább függőleges bordázatú vízjeles, 100x65 mm méretű, bal felső sarkában pikk figurás levél-

papír. A szöveg az első levéloldalon elfér. Fekete tintája itt-ott elmosódott, az olvasást csak kevéssé zavarja. Minősége védi a kéziratot.

Ez Teleki legutolsó levele Jókaihoz. Ritkán találni ilyen méretű, de láthatóan levélírássra — nyilván: külön — gyártott papírt. Ha az ember az eredetit nem látja, magát a szöveget töredéknek nézi.

A kelteztést csak valószínűsíteni lehet. Jókai ásványgyűjtő szenvedélyéről Teleki kétségkívül csak barátja koltói tartózkodása során hallhatott, esetleg győződhetett meg. Mivel aug. 17-én, csütörtökön reggel váltak el, a szép kő fellelését a nap megjelölésével is elég volt keltezésül írni. Ezért gondolhatni ezt a legközelebbi hétfőre, tehát aug. 21-ére. Ásvány és levél együtt kerülhetett Jókai birtokába. A küldemény útja ismeretlen.

kap — erdélyi tájszó: talál

734.

JÓKAI – VÁRADY GÁBORNAK

1876. aug. 22.

[töredék]

K: nem ismeretes.

M: Várady Gábor. *Hulló levelek*. I–III. Máramarossziget 1894. — Levélrészletünk: III. k. 219–20.

Váradyról I. JLev I. k. 394.; II. k. 612–13.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesülete 1876. aug. 22-én Máramarosszigeten tartotta évi közgyűlését. Az egyesület megyei elnökeként Várady Gábor nyitotta ezt meg, beszéde folyamán hangzott el, 1894-ben jelent meg nyomtatásban is — egyebek mellett — ez a pár mondat: „A hozzám és a közgyűléshez érkezett számtalan üdvözlő levéllel, távirattal nem fárasztom az olvasót, csak Jókai leveléből, mint előttem legbecsesebb erekyéből jegyzek ide néhány sort. Balatonfüredről írja aug. 22-ről: [...]”, s idézi a kézhez vett levél három mondatát.

Csak a címzett idézetéből ismerjük a levelet szemelvényesen.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1876. aug. 24.

K: PIM V. 2528/6.

A Révai-másolatok közt is (OSZK kéziratára, Fol. Hung. 2261/316)

Csontszín papír, 177x110 mm-es méretben, a szokásos vízjellel. Ezúttal a lila írás az első és harmadik oldalra került, ez utóbbinak jó felét foglalja el. A 2. és 4., a 3. alsó felével együtt üres. A finom papír ellenálló képességének köszönhetően a kézirat állapota kifogástalan.

A címzett röviddel családba kerülése után – mint közgazdász, később mint több bank igazgatósági tagja – eleve kiválóan alkalmas volt az írónak gyakori bank- és váltóügyei könnyed intézésére. Ismert tény, hogy ezek a pénzzavarok a különböző barátok és ismerősök kezeseként sújtják Jókait, aki efféle szívességet senkitől nem képes megtagadni, holott tisztában van vele, hogy a dolgot majd Róza előtt – esetleg nem kis nehézséggel – titkolnia kell. S ez a későbbiekben még sokszor ismétlődik meg.

ízenj oda Sándor által – Hummel Sándorról van szó.

az Életképekkel tudom hogy mit tesztek? – az irodalmi napilap ugyan nyáron sem rosszabb az átlagnál, de a „vezér” jónak szeretné látni. Egyelőre bízik magában, unokaöccse megnyugtatóásával magát biztatja.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1876. aug. 26.

K: PIM V. 2528/7.

A Révai-másolatok közt: OSZK Fol. Hung. 2261/317, hibásan 8/30-i keltezéssel.

Egy átlagos levélpapír félbetépett, tehát csak kétoldalas, szélein kissé szakadozott darabja. Tört fehér színű, 177x110 mm-es méretű. Egyik ol-

dalán elfér a lila tintás szöveg, a másik oldal üres. A kemény papíron a borítékba helyezés hajtása látszik. Állapota kissé szennyezett, megviselt.

Ki nem fogyó munka: váltók és regények írása, s a bizalom is töretlen a jövőben.

fizetted ki Tahyval – Tahy úr már korábban is teljesítette ilyen váltóügyletek elrendezését (vö.: 673. levél: JLev II. k. 499–500.).

megírtam egy kötet regényt – gondos utánakeresés nyomán nyilvánvalóvá lett: a regényírói siker az *Egy az Isten* (majdani) első kötetének bevégezése. A mű folytatásai okt. 1-jén indulnak meg a H-ban.

737.

JÓKAI – FRECSKAY JÁNOSNAK

1876. aug. 28.

K: OSZK Levelestár.

Szürkésfehér színű, 177x110 mm-es méretű levél. Csak hátsó, 4. oldala tartalmaz szöveget, lila tintás írással, többi három oldala üres. Erőszakos, mélyre ható apróra hajtogatások láthatók az elég kemény papíron, mintha egy kisebb borítékba akarták volna belekényszeríteni.

A címzett személyéről l. JLev II. k. 627., 921.

A levél a rendszeres váltóügyletet folytatja.

Domahidy Ferenc főispán és kártyapartner ilyen szerepét már korábban is tapasztaltuk (vö.: JLev II. 591–92.).

P. Szathmáry Károly (1831–1891) író, újságíró közreműködésére is szükség volt. Róla: JLev II. k. 667., 712., 851.

A váltóügyletekre vonatkozó kifejezések értelmezését l. a 762. sz. levél jegyzeteiben.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

1876. szept. 8.

K: PIM V. 272.

M: Ék 1876. szept. 10.

Csontszínű, 180x110 mm méretű, négyoldalas hajtogatott levélpapír, lila tintás írással. A szöveg az első két levéldoldalt foglalja el, az utóirat van a 3. oldal tetején, a többi rész üres. Az ellenálló papírranyag védi a kéziratot.

Az írott és a nyomtatott szöveg jócskán eltér egymástól. Törs, a felelős szerkesztő ezt írja levélközlése elé: „Lapunk vezérértől, ki jelenleg nincs Budapesten, a következő levelet veszszük.” – A kéziraton a keltezés a levél végén található, a lapban az élére kerül. – Jókai a szerkesztőségnek fogalmazott, a szerkesztő átalakításokra kényszerül, hogy a kapott engedély szerint a közönség elé adhassa a „vezér” mondandóit. Elmarad tehát az utóirat, hisz az csak a szerkesztőséget illeti, az utolsó bekezdés pedig ilyen formát ölt: „Keressük mi feladatunk súlyát egyébben. Én is jobban fogok igyekezni ezután, hogy, ha tudok, írjak többet és jobbat lapjainkba, mint eddig. Pedig tudok.”

A Fővárosi Lapok Budapest másik irodalmi napilapja. Vetélkednek is jó ideig, elégtétellel csapnak le egymás kifogásolható megfogalmazásaira, elírásaira, tévedéseire, esetleges hibáira, – megfelelő gúnyos glosszáokban, néha egész cikkben is.

Amit Jókai levele elején szóvá tesz („nem kell polemizálni soha”), arra a Törs-féle glosszára vonatkozik a „Vegyes közlemények” rovatból (Ék 1876. szept. 5.), amely visszavágás a FL „*Triumphus*” c. csipkelődésére (1876. szept. 3. 251.). A laptulajdonos tehát bölcsét tanácsolt. A felelős szerkesztő erre felelőtlenül – állandóan a tilalomra hivatkozva – azt írja meg a FL ellen, annak „*Történelmi baklövések*” c. vitacikkére (FL 1876. szept. 8.), amit válaszolna, ha a tilalom nem állna fenn: „Megvalljuk, kissé nehezünkre esik, elhagynunk ezt a kedvező positiót, melyet Vadnay ur annak nyújt, akit magával polémiába erőszakol. A felfúvott üres hólyag, ha üt, nagyot puffan s elhiszi magáról, hogy ő Uchatius-ágyu. Az afféle felfúvott ürességbe tűt szurni, nem utolsó élvezet. Lapunk vezére ettől az élvezettől foszt

meg bennünket, midőn ennek az üres nagyságnak könnyűszerrel való lezállításában megállít.” (Ék 1876. szept. 10.)

Vadnai – alcíme szerint – „*Provokált tárcá*”-ja tudományos szempontból tévedéseket, hibákat vél felfedezni Jókai *Rendkívüli nők* c. (Ék 1876. júl. 1–12.) regényes képsorozata, ill. *Utazás a harangokkal együtt* c. (Ék 1876. jún. 8–29.) útirajza egyes kitételeiben. Törs ezekre – már csak a tilalom miatt sem – kíván részletesen reflektálni. De van – állítja – egy hölgytől származó olvasólevele. Ez válaszol az „őrült Johanná”-t tárgyaló *Rendkívüli nők*-részletet bíráló FL-kifogások egyikére. Vadnai sorai (az érthetőség kedvéért):

„T. barátunk Jókai a földrajzi tudományt is gazdagítja egy nevezetes fölfedezéssel, azzal t. i., hogy Bázél, melyről eddig az egész világ azt hitte, hogy svájci város, Flandriában fekszik. Reméljük ugyan, hogy Európa térképének e helyreigazítása nem fog komoly konfliktust vonni maga után a svájci és belga kormányok közt, mindamellett a közbéke érdekében óhajtjuk, hogy valakinek eszébe ne jusson koszorús ironknak e geniális elmeszütleményét németre lefordítani.” (FL 1876. szept. 8.)

A hölgy (nevét is elárulja Törs) olvasólevele pedig:

„Szerkesztő ur!

Szanszkritország fölfedezője új foglalatást tett a geographia birodalmában. Kitalálta, hogy Bázél csak Svájcban van, Belgiumban nincs. Milyen tudatlan Jókai, hogy ezt nem tudja. Ez nagyon szép volna, csak igaz is volna. Tessék figyelmébe ajánlani a nagy geographusnak Ritter geographisch-statistischer Lexikon 5. kiadását (megj. Lipcsében, Wigandnál 1864-ban!) a melynek I. kötete 114. lapján ez áll: »Basel, Landsch. in der Schweiz, getheilt in die 2 Halbkantone: Basel-Land u. Basel-Stadt« stb. És mindjárt utána »Baséle Df in Belgien, Prov. Ostlandern, links an der Schelde, 5000 Ew.« Az meg világos, hogy Basel és Baséle is magyarul írva: Bázél. Tisztelettel Török Béláné.” (Ék 1876. szept. 10.)

Így védi meg nem is Törs, hanem az olvasó Jókait. Csak a szójárása hasonlít feltűnően a Törséhez.

Értelmezés a szerkesztőségi szöveghez:

Vadnay – Vadnai Károly I. JLev II. k. 627.

Uchatius-ágyú – báró Franz Uchatius által feltalált, akkor újfajta ágyú-típus, melyet a 70-es évek derekán az egész osztrák-magyar hadseregbe bevezettek.

A Ritter-lexikon idézete magyarul (a rövidítések feloldásával): *Bázel* vidék Svájcban két félkantonba osztva: *Bázel* tartomány és *Bázel* város; az-
tán: *Bázel* község Belgiumban Ostlandern tartományban, a Schelde folyó-
tól balra, 5000 lakossal. (Az „Ostlandern” bizonyára sajtóhibás alak „Ost-
flandern” helyett.)

739.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

1876. szept. 10.

K: PIM V. 1052.

Az előző levél papírával mindenben megegyezik. A lila tintás írás itt is csak az első két levéloldalt foglalja el, a hátsó kettő üres. Állapota kifogás-
talan.

Postafordultával küldött válasz ez a levél az *Ék* szept. 10-i cikkére, s
mindjárt útmutatás is a további teendőkre. Legfontosabb benne a képek
felküldése.

A szerkesztő késedelem nélkül tudatja olvasóival: „Jókai erdélyi és
szathmári útjának legérdekesebb vagy legfestőibb tájairól több képet raj-
zolt, melyek szintén az »Életképek«-ben jelennek meg még e hónapban.
Több cikk is lesz a képekhez, ú. m. Thorockó; [...]” – s aztán lemásolja
a levél címfelsorolását, szóra sem érdemes apró eltérésekkel, de az arab
számok elhagyásával.

Törs a képeket nyomdai munkára elő is állíttatta, de az Athenaeum
nyomda – a mai Ferenciek tere egyik sarokházában – csődöt mondott
mindjárt a kezdet kezdetén.

Szept. 17-én, mikor elsőnek *A szamos-ujvári fegyencztelepet* tette közzé
az *Ék* az *Uti táskából* kezdő darabjaként, hozzá egyik illusztráció Zichy
Mihály rajza volt az új Petőfi-díszkiadásból (Király és hóhér), a másik ket-
tő pedig a szemközti oldalon teljesen idegen, ide nem tartozó kép (Battai
hun sírhalmok és A régészek a battai hunhalmokon). Ekkor talán még bí-
zott a szerkesztőség valami kedvező fordulatban. De szept. 18-án a borító-

lap előfizetési felhívásában arról értesítik a közönséget, hogy leszállítják az előfizetési díjat (félévi 9-ről 8 Ft-ra). „Indoka az árleszállításnak, az, hogy a mit tervezünk, lapunknak naponkint, képekkel ellátását, technikai akadályok miatt lehetetlennek találtuk [...], s ezért nem viseljük az illusztrált lap sokatigérő címét.” (Ék 1876. szept. 18.)

Így az Ék olvasói – minden szép ígéret ellenére – az útitáskából még egy közleményt kapnak két folytatásra bontva (szept. 19. és 20.). A cím is összevonás (*Teleki Sándor. Koltó. Egy európai muzeum. Petőfi Koltón. A megénekelt cigány. Pila Anikó. Kakas fogta farkast.*), a tartalom tulajdonképp hat korábbi témának összerántása, amelyhez képről szó sincs. – Más részletek egybeült jelennek meg, részben később. (NK LXI. k. 324 skk.)

A czime is más lesz – az Ék már júl. közepén lelkendezve lobogta: „**Jókal Mórtól** még ez év folyamán regényt kezdünk meg az »Életképek«-ben. A regény történeti lesz s tárgya a 17-ik századból van véve. Czime lesz: »*A kik vérben dolgoznak*«”(Ék 1876. júl. 18.) – A lap szept. közepi híradása ezzel semmi kapcsolatot nem érzékeltetve, újdonságként adja tudtul: „»**Szép Mikhál**« címet visel **Jókal**-nak legújabbán elkészült 3 kötetes regénye, melynek közlését közelebb kezdjük meg lapunkban.” (Ék 1876. szept. 13.) – A rövid mutatvány – csakugyan kivárva – szept. 20-án jött a történeti regényből (új címével), folytatásos közlése pedig okt. 1-jén, az új negyedévben indul. (Vö. JKK 32. k. 315. ír a címváltozásról.)

740.

JÓKAI – TÖRS KÁLMÁNNAK

1876. szept. 14.

K: PIM V. 1051.

Ollóval szelt fehér színű, keményebb, 176x110 mm-es papírdarab, összehajtás nélkül. Az előoldalt elfoglalja a hárombekezdéses szöveg, hátlapja üres. A tinta a megszokott lila. – Állapota kielégítő.

Ez a papírnyelv ismét egy kéziratköteg kísérőlevele.

Keltezésében az évszám nem lehetett kétes: Kálmánnak csak az Ék fennállása idején ment posta, tehát 1876. A továbbira nagy könnyebbség a

„Holnap várjuk az ősrégészeket Füredre [...]” mondattal. Az ősrégészek hosszú hónapokon át tartó – az újságok híradásaitól kísért – előkészítés után szept. 4-én ültek össze a budapesti Nemzeti Múzeum nagytermében, Európa számos országából, sőt a tengerentúlról is érkezett tudós és érdeklődő sokaságából. A két héten át folyó előadások során több vidéki archeológiai utat is tettek a résztvevők (egy részük legalább, tizenöt „lővontatású” szekéren). Ezek során szept. 15-én érkeztek Füredre, mint az *Ék Vegyes közlemények* híreiből olvashatni:

„A régészeti kongresszus tagjai ma, mint lapunkat táviratilag értesítik, gözőssel B.-Füredre érkeztek, hol őket ágyudörgéssel, lobogókkal üdvözölték. Délelőtt meglátogatták Jókaiékat Zichy Jenő gróffal s délben lakomára gyűltek a nagyvendéglőben. Délután a gözőssel Tihanyba mentek hol az apátur fogadta őket s oszonnára marasztotta. Megtekintették az itt levő régiségeket s aztán kirándultak Badacsony felé. Az idő kedvezett a tudósoknak, kik el vannak ragadtatva hazánk e kies vidékétől.” (*Ék* 1876. szept. 15.)

A levél kelte tehát: szept. 14.

Ezt a cikket egyszerre közöld – a szept. 10-i levél örvendező terveivel szemben itt a szerző alighanem tudja már a nyomdai előállításban bekövetkezett bajokat: megfelelő minőségű képet az Athenaeum nem képes előállítani (vö.: a megjelölt levél jegyzeteivel). Innen a megszakítás nélküli közlésre vonatkozó utasítás. Ezt Törs terjedelmi okok miatt képtelen teljesíteni (háromba szedi az *Úti táskából* darabjait). Az első részlet még képet is kap, ha a tartalomtól idegeneket is (ő még talán bízik is 17-én), de másnap már kénytelen közzétenni a „kép nélküli lap” lesújtó hírét, a vételár leszállításával együtt, amint a már hivatkozott levél jegyzetei részletesen tájékoztatnak róla.

távíratozom az esendő csodákat – az *Ék* imént idézett közleménye ez a távirati jelentés.

küldd el Vérey Igazgatónak – ezt a levelet nem ismerjük. Vérei Józsefről l. a JLev II. k. 757.

RÁCZ ENDRE – JÓKAINAK

1877. jan. 3.

K: OSZK Fond V/466.

Csontszín, vízjelszerűen egymásra merőleges irányban bordázott, 210x172 mm-es méretű levélpapír. Szövege az első két és fél oldalt foglalja el, a többi másfél üres. Minden s-e hosszú. A kevésbé tartós papír már foszladozni kezd.

A levél írója a Jókai-irodalomban ismert személy: annak a Tardonának református papja, ahol 1849-ben a bujdokló író menedéket talált. A lelkész a négy és fél hónap folyamán állandó lelki vigaszt jelentett Jókai számára, kényszerű tétlensége gyöttrő idejét igyekezett elűzni, elviselhetőbbé tenni. Karácsonykor ő állított ki a távozó írónak Kovács János névre „Ut levelet” – mint írta – „a közönséges Jegyző távol létében” (vö. JLev I. k. 344.). A környező levelek jegyzeteiben is sok információt nyújt RácZ Endréről Kulcsár Adorján. – Emlékiratai ki vannak adva. Ebből is, egyebünne is tudjuk, mennyire fájt neki, hogy Jókai soha további élete során nem látogatózott Tardonára, akkor se mutatott hajlandóságot a betérésre, mikor amúgy is arra vezetett útja.

A lelkésznek ez az egyetlen fennmaradt levele Jókaihoz, ezt se a maga érdekében írta.

Csányi Béni barátunk itt hagyta ez árnyék világot – Jókai tardonai házigazdájáról l. JLev I. k. 332–33., 344. és általában Jókai 1849 őszi leveleit.

lépj fel mellette jó akaró ajánlattal – valószínűnek tartjuk, a kérésnek az író eleget tett, de bizonyítékunk nincs.

succurre afflicto – siess az elesett segítségére

BR. BALDÁCSI ANTAL – JÓKAINAK

1877. jan. 21.

K: OSZK V/29.

Fehér színű, 228x145 mm méretű, BA monogramos piros címerdíszítéssel. Egy levéloldalnál alig több az írás, a többi üres. Öreg ember betűi,

amelyek cirkalmasságuk miatt nehezen olvashatók. A levél állapota kifogástalan.

A levélben is hivatkozott újságcikk, a *Nagy uri fogás* ismerete elengedhetetlen a szöveg megértéséhez:

„Báró Baldácsynak régi szokása a bélai kastélyban évek óta vezetett büntető könyvbe jegyezni be a házi tiszttség és cselédség minden kisebb, nagyobb vétségét, és a negyedévi fizetéseknel kellő büntetéspénzt vonni le a megróttak fizetéséből.”

Az „Esztergom” híre szerint — írja tovább a cikk — bekerült a büntető könyvbe az udvari pap neve is. Csakhogy tőle lehetetlen volt az 5 forint büntetéspénz levonása, mivel neki nem volt fizetése. Az eljáró tiszt viszont megkapta az utasítást: „Írjon be neki kétszáz forint fizetést és vonjon le belőle 5 frt büntetéspénzt!” — Így a káplán fizetéshez jutott, a báró úr pedig megmentette büntetőjogi csorbítatlan hatáskörét — bélai palotájában. (Vö.: H 1877. jan. 15. esti kiadás.)

báró Baldácsi — 1kp. Baldacci, korzikai eredetű lovagi család, amely nálunk honosodott. 1814-ben osztrák báróságot szereznek, erdélyi águk 1830-ban erdélyi báróságra emelkedik és a „végezkekényi” előnevet kapja. A levélíró Antal (1802–1878) országgyűlési képviselő, nagy vagyonát a hazai protestáns egyházakra hagyta.

egy Zuglaptól kívánja gazdagítani pletykáit — az utalás az *Esztergom* c. vegyes tartalmú hetilapra vonatkozik. Ebben az időben Ompolyi (ez Mátrai Ernő 1846–1897 újságíró egyik álneve) szerkeszti, vasárnaponként jelenik meg egy középnagyságú íven. Öt éven keresztül (1874. júl. 1. és 1879. szept. 14. közt) maradt fenn, az *Esztergomi Népujsággal* olvadt össze, folytatása az *Új Esztergom* lett.

legy szíves e kevés sorokat bévenni, és rögtön közölni — hiába a fenyegető felszólítás: a H nem tér vissza többé Baldácsi báró ügyére, nem kísérli meg sérelmét orvosolni. Ez a látszólagos méltánytalanság azért nem furcsa, mivel a báró panaszos levelében semmi cáfolatot meg nem fogalmazott, dohogáson kívül konkrét ellenvetést nem hozott fel. Így elégtételre is alig számíthatott.

collega barátom — a levélíró a címzettel való képviselőtársi viszonyra hivatkozik.

FRANZ SMOLKA – JÓKAINAK

1877. febr. 19.

K: OSZK Fond V/528.

230x145 mm méretű vékony, csontszín levélpapír. Fekete betűs szövege három levéldalt betölt, az utolsó üres. A gót betűs szöveg jól olvasható, a kézirat sértetlen, általános állapota kifogástalan.

A levélíró ez egyetlen alkalommal szólt írásban Jókaihoz. Franz Smolka (1810–1899) lengyel nemzetiségű ausztriai politikus. Küzdelmes élet után – egyszer halálra is ítélték – a hevesen-nyolcvanas években a lengyel képviselők vezére, a változó kormányok alatt szilárdan vezető szerepet visz. 1881-ben a birodalmi gyűlés elnökévé választja. 1893-ban vonul vissza végleg.

Levelében zeneszerző honfitársa érdekében próbál közbenjárni az író-fejedelemnél. Hasonló alkalmakkor Jókai túl sok gondot nem szokott nyakába venni védenecéért. Mit tett most, nincs róla tudomásunk. Grossmann darabját előadták Bécsben, tanúság rá a Pester Lloyd lelkes kritikája (1877. febr. 21.), nálunk a Nemzeti Színház soha, az Operaház pedig majd hét év után nyílik meg előtte.

A levél magyar fordítása:

Igen tisztelt Uram!

A múlt évben Pesten lezajlott küldöttségi bankett alkalmával volt szerencsém Önnek bemutatkozni, – és bármilyen kevésbé jogosíthat is fel ez a körülmény arra, hogy jelen kérelmemet mentse, mégis számítok jóságos bocsánatára, amikor a nálunk is ünnepelt költőhöz és a művészet pártolójához fordulok avval a kéréssel, hogy egyik honfitársamat, egy tehetséges zeneszerzőt, egyik művének Magyarországon való jóakarató fogadtatására vonatkozóan az Ön jóságos *erkölcsi* támogatásában részesítse. –

Talán ismeretes Ön előtt, hogy a legutóbbi időben „A vajda szelleme” c. operát Bécsben már sokszor előadták, és mindig telt ház előtt, és éppen a zenéje örvendett a zeneértők részéről nagyon kedvező fogadtatásnak és kritikának. – A zeneszerző lengyel, neve Ludwig Grossmann. Most ezt

az operát Pesten is bemutatnák, és minden okom megvan arra, hogy azt higgyem, hogy a fogadtatás rokonszenvezőnek ígérkezik (tekintet nélkül annak művészi értékére), mert a cselekmény egy magyar fürdőhelyen játszódik a Kárpátokban, és magyar dallamok jelentik az opera fénypontját.

Miközben arra kérem, hogy jóságosan bocsássa meg ezt a lépésemet, teljes nagyrabecsüléssel írom alá

legalázatosabb szolgálja

D^{or} Franz Smolka

birodalmi tanácsos, képviselő

Bécs $\frac{1 \text{ ebr. } 19.}{877.}$

die Oper „der Geist des Wojewoden” – a háromfelvonásos művet, melynek szövegét L. Anezin írta, Varsóban mutatták be 1873 októberében. A bécsi bemutató 1877. februárjában volt.

Namens Ludwig Grossmann – a lengyel szerzőt, Grossmann (1835–1915) azóta teljesen elfelejtették. Nincs operatörténet, amely említést tenne róla, a részletes zenei lexikonok is ignorálják. A jelen művön kívül egy előadott operájáról van tudomásunk.

744.

JÓKAI – ISMERETLEN BARÁTJÁNAK

1877. márc. 20.

K: OSZK Levelestár.

A szokásos vízjelű, 210x135 mm méretű halványszürke levélpapír fekete tintás írással. A szöveg az 1. levéloldalt foglalja el úgy, hogy még ráfér a meghívandók névsora is, amelyet alighanem a címzett jegyzett oda. A többi három oldal üres. A 4. oldal tetején ugyancsak fekete tintával: „Vettem 1877. márcz. 20.” – A levél szövege egyetlen javítás nélküli tiszta írásképet mutat.

A címzett személyéről csak feltevéseink lehetnek. Mindenképp az Akadémia hatalommal rendelkező vezetői valamelyikére gondolhatunk (Arany „főtitoknok”-ra, Csengery Antal akadémiai másodelnökre).

A levél arra az előzetes tanácskozásra hívja meg a bírálókat, amelynek

célja véleményük egyeztetése volna a Karácsonyi-díj pályázatára beküldött művek értékelését illetőleg, amelyről az MTA szakosztályi ülésén ápr. 9-én kell jelentést beterjeszteniök. — Jókai levelét márc. 20-án, egy keddi napon juttatta el a címzetthez, s a következő csütörtököt, tehát márc. 29-ét jelölte meg az ülés időpontjául. Az összejöveteletről közelebbit nem tudunk, mindenesetre megegyezésre jutottak. Amiben megállapodtak, arról az akadémiai jegyzőkönyvből tudunk.

A Karácsonyi-díj az MTA drámai pályázatainak egyike, dr. Karácsonyi Guidó alapítványából. — A Csengery elnöklete alatt összeült bíráló bizottság jelentéséből megtudjuk, hogy az 1876-ban kitűzött 400 arany jutalomra 11 pályamű érkezett be, s a levélen is jelzett „bizottság valamennyi tagjának egyhangú megállapodása szerint a kitűzött jutalom nem adható ki. A pályaművek nagyobb része, bármily szerény irodalmi mértékkel mérve is, kritikán alól áll”. — Két pályamű érdemelt egyáltalán bírálatot: a *Sophonisbe* és a *Mózes* c., ezekről igen részletes kritika szól, de ezek szerzőjének nevét, így Madáchét is elhallgatja szeméremből az Értesítő (vö.: a MTA Értesítője 1877., 91–96.).

Az eseményről a H is igen nagy részletességgel számol be, a két megbírált színpadi mű elemzésének nem kis teret szentelve (*A magyar tudományos akadémia ülése*. [Összes ülés a Karácsonyi-pályázat eredményének kihirdetésére. — A III. osztály ülése.]). (H 1877. ápr. 10.)

745.

ADOLPHE BELOT — JÓKAINAK

1877. márc. 20.

K: OSZK Fond V/40.

Két egyforma, csontszínű, 212x135 mm-es méretű négyoldalas finom levélpapír, az egyik végigírt négy levéloldalához csatlakozik az új, ennek utolsó egy és negyed oldala üres. Sértetlen, szépen írt francia szövege tökéletesen olvasható.

Adolphe Belot (1829–1890) a maga idejében népszerű francia prózaíró. Regényt, színpadi művet írt nagy mennyiségben. Legnagyobb sikerét általában első vígjátékával (*Le testament de César Girodot*) aratta. Számos

regénye közül többet magyarra is lefordítottak. Egy évszázad alatt minden művével együtt tökéletes feledésbe merült.

Belot kísérlete sikertelen maradt. Nem tudunk róla, válaszolt-e Jókai a francia szerzőnek, de mivel az sose jelentkezett többé, felelete kedvező aligha lehetett.

Tény, hogy Jókai nem állt kötélnek. Belot célja nyilvánvaló: levele világossá teszi, hogy a Szeps báróhoz hasonló szerződéssel próbálja elhelyezni Jókai valamelyik lapjába (ekkor éppen három élt: H. Ék, Igazmondó) *A párizsi szultán* c. regényét. Sem ez, sem más munkája meg nem jelent folytatásokban egyik újságban sem, pedig ezek nem voltak szűkkeblűek francia regények iránt. – Még azt sem mondhatjuk, hogy a H nem ismerte volna Belot nevét: többször is nagyon melegen ajánlja például olvasóinak – a levélben is fölemlített – *A rémes titok* c., Jules Dautinnel közösen írott munkáját (Sasvári Ármin fordításában) mint „Egy minden ízében modern regény”-t, amely „Érdeklődésünket egy pillanatra sem engedi lankadni”. (H 1877. jan. 23. és 30.) – Az is igaz ezzel szemben, hogy amikor a H *Az európai irodalom 1876-ban* c. cikksorozatában Franciaország kortárs irodalmát ismerteti (H 1877. jan. 15.), ott elő sem fordul Belot neve, holott már akkor is jócskán forgalomban voltak munkái.

Magyar fordításban:

Maison Lafitte, közel Párizshoz
1877. március 20-án

Uram,

a közelmúltban jelentettem meg a lapban, a Bulletin Français-ban, amely a francia Hivatalos lap irodalmi és politikai melléklete, *A párizsi szultán* című regényem első részét.

Pár szóban összefoglalom az ön számára ennek a munkának gondolatmenetét:

Egy Franciaországban felnövekedett angol hölgy, világjárt nagy utazók lánya és asszonya, 1869 táján hozzámegy egy francia férfihoz, de Guéran úrhoz, aki néhány havi párizsi együttélés után nem képes az utazások lázának ellenállni, és nekivág Közép-Afrikának.

Két évet tölt itt, hazalátogatás nélkül, de Guéran asszony egy napon a haláláról értesül, anélkül, hogy részleteket megtudhatott volna.

A hölgy úgy gondolja, komoly feladatok háramlottak rá: összegyűjteni mindazokat a férjére vonatkozó dokumentumokat, amelyek még hiányznak, megkísérelni felkutatni azokat az iratokat, amelyek a tudománynak hasznosak lehetnek, megnézni a helyeket, ahol ilyen szerencsétlenül elvesztett, síremléket emelni neki, és lehetőleg elégtételt szolgáltatni emlékének.

Rettenthetetlen asszony ő, amellet becsületes a szó minden értelmében, és teljesen elszánt.

Elhatározza magát a Közép-Afrikába való utazásra, csatlakozva három párizsi utashoz: egy íróhoz, egy festőhöz és egy orvoshoz, eltökélt emberekhez, akik mindnyájan szerelmesek ebbe az elragadó asszonyba.

Csatlakozik még hozzájuk egy Miss Poles nevű kisasszony mint társalkodónő, aki – úgy tudom – megelőző utazásai során a híres Alexina Cinének, ennek az ismert, gazdag holland hölgynek volt a kíséretében, aki bejárta Afrikát, és akit 1872-ben gyilkoltak meg a tuaregek.

A francia expedíció Marseille-ben száll hajóra Egyiptom irányába, át-szeli a Vörös tengert Szuakinig, azon a földön megy át, amely elválasztja a Vörös tengert a Nílustól, és megérkezik Kartumba.

Utazását ezer kaland veszélyeztette: zivatar, arabok támadása, egy rabszolgakaraván felszabadítása, alin és néger nők tánca, nem is említve az egyéb kalandokat, amelyek magával az akcióval járnak.

Mindez mozgalmas, drámai, szórakoztató, de ugyanakkor teljesen szakszerű földrajzi szempontból: minden francia, német és angol szerzővel konzultáltunk: Schweinfurthtal, de Heuglin úrral, Bakerrel, Granttal, Speckel, Livingstone-nal, Cameronnal, a Poncet testvérekkel stb... A párizsi Földrajzi Társaság elnöke, Malte-Brun úr maga is elismeri, hogy egyetlen földrajzi tévedés sincs munkámban.

Ez az első rész, amelynek a folytatásokban való napi lapközlése tegnap ért véget, összesen 49 folytatás, kb. 1400 sor (rövid sorok).

A második rész, amelyen pillanatnyilag dolgozom, s amelynek közzététele kb. tizenöt nap múlva folytatódik, nagyjából ugyanennyi sort foglal magába, mint az első. Íme, a tervezete néhány szóban:

De Guéran asszony arról értesül Kartumban, hogy férje halála talán nem is olyan biztos, mint mondják. A núbiai rabszolga, aki Schweinfurthot kísérte 1870-től 1879-ig a nyam-nyamok és a mombuttonok országába vezetett expedícióján, fönntartja, hogy egy francia utazó, aki még Schweinfurth előtt akart ide behatolni, egy ismeretlen népség fogságába esett, de lehetőség van felkutatására.

De Guéran asszony nem habozik, és mindvégig lovagias barátai kíséretében nekilát férje kiszabadításának.

Ezernyi kaland közepette, amelyek az előbbieknél drámaibbak, mert az újabb ország, amelyen a hölgy átkelni készül, még veszélyesebb, még gyilkosabb, mint az előző, fölevez a Níluson, [egészen a legfelső folyásig] csiluk, nyám-nyám és mombutton törzsek közt halad át, behatol eddig földfedezetlen területekre, de olyanokba, amelyek meglétét az olasz Piaggio és többen mások föltételezik. De Guéran urat valójában egy olyan népesség tartja fogva, amelyet egy Fekete Vénusz nevű asszony kormányoz. A kiszabadítási kísérlet számtalan viszontagság után sikerrel jár.

Íme, Uram, a korántsem teljes tartalma néhány szóban az elkészült és a még elkészítendő munkának.

Egy, az önnek adottnál sokkal kevésbé részletezett terv alapján Szeps úr, a bécsi Tageblatt főszerkesztője aláírta velem az ide mellékelt szerződést, amelyet lemásolok önnek:

„Alulírott Mr Szeps, a Tageblatt főszerkesztője, annak nevében eljárva kijelentem, hogy megvásároltam Adolphe Belot úrtól regényét, *A párizsi szultánnőt*, hogy az közzétételre kerüljön lapomban, újraközlési jog nélkül, kétezer frankos áron, amely összeg fele a jelen napon, fele pedig június 1-én esedékes, a teljes kézirat visszaadásán túl.

Bécs, 1877. február 19-én
Aláírás: Szeps”

Ajánlok önnek, Uram, egy ehhez tökéletesen hasonló megállapodást, és lekötelezne, uram, ha szíveskednék nekem válaszolni

Mr Adolphe Belot
Maison-Lafitte-be
Párizs közelében
Franciaország

Azt hiszem, nem szükséges mondanom önnek, Uram, hogy szerzője vagyok az *Article 47*-nek, a németre lefordított regénynek, amely a Hallberger stuttgarter kiadó gondozásában jelent meg, a *Borzasztó titoknak*, amelyet Grosser úr bocsátott ki Berlinben, egyik szerzője *Az ifjabb Fromont és az idősb Rüsler*nek, amelyet legutóbb Bécsben játszottak, s még sok egyéb színdarabnak és regénynek.

Engedje meg, Uram, hogy megkülönböztetett megbecsülésemről bizto-
sítssam

Adolphe Belot

hasonló megállapodást – Belot-nak vagy sikerült még valahol kibocsá-
tania regényét a Tageblatton kívül (netán a *tervezett* magyar kiadást tekinti
másodiknak), mindenesetre az első francia kötet-megjelenésre (*La Sultane
parisienne*. Paris, E. Dentu 1877.) „Troisième édition” van rányomva.

szerzője vagyok az Article 47-nek – L’Article 47. (Paris, E. Dentu 1877.)
Később további kiadások. – Egy idő múlva – 1878 május-júniusában –
ez a darab a Nemzeti Színház játékkrendjén is megjelent, elég hosszú sorozatban.

A borzasztó titok – ezt fordította 1877-ben Sasvári *A rémes titoknak*.
Eredeti: *Le secret terrible* mémoires d’un cassier. Paris, E. Dentu 1876.
Utóbb több kibocsátás, más kiadóknál is (társ szerzőség).

Az ifjabb Fromont és az idősb Risler – itt a társszerzőséget maga Be-
lot is szükségesnek tartja hangsúlyozni. A kötetkiadás a tárgyalat évben így
jelenik meg: A. Daudet – A. Belot: *Fromont jeune et Fisler aîné*. Paris,
T. Michaelis 1877. – A darab alapjául szolgáló hasonló című regényt Al-
phonse Daudet még 1873-ban adta ki. – A darabot a Nemzeti Színház alig
félévvel a párizsi bemutatót követően tűzi műsorára. Ennek kapcsán derül
ki, hogy H-nál nem ismerik eléggé – vagy nem mindenki ismeri szóban
forgó francia szerzőnket. A budapesti bemutató napján, 1877. márc. 2-án
reggel H aláíratlan tárcacikke hét hasábon keresztül áradozik Daudet-ről,
Belot nevének említése nélkül. Ugyanez a lappéldány a színházi műsorban
megnevezi mind a két szerzőt. A másnapi színházi kritika (H 1877. márc.
3.) megint aláíratlan hathasábos cikke a társszerzőt már a címben, aztán a
szövegben következetesen A. Bolet-nek hívja, ha következetességnek lehet
minősíteni azt a két helyet, ahol a társszerzőség említést kap.

746.

NORDAU MIKSA – JÓKAINAK

1877. ápr. 10.

K: OSZK Fond V/416.

Tört fehér színű, 206x132 mm-es méretű, vízszintesen sűrű, függőlege-
sen ritkásabb vízjellel. Az 1. oldalán helyezkedik el a szürke tintásnak tűnő,

egyenetlen, görbés sorokba rótt szöveg, a fennmaradó három oldal üres. Olvasható és ép.

A levélíró személyéről I. JLev II. k. 837. Már a 70-es évek elején tett szolgálatot Jókainak *Eppur si muove* c. regénye németre fordításával, levélírára csupán ez egy alkalommal adta fejét.

Mandl Lajos (1812–1881) Párizsban élt magyar gépész. (Vö. Nagy Csaba: M. L. a francia diplomácia szolgálatában. In: Adalékok a 16–20. századi magyar művelődés történetéhez. Bp. 1987.)

Nordau (Max) Miksa német íróként közismert. Személyével kapcsolatban több kétség merül föl. Semmilyen forrás nem tud arról, mintha ő a Pester Lloyd tárcaszerkesztője lett volna, még hozzá 1877-ből nézve „azelőtt”. Azt viszont minden forrás, Oltványi is egyöntetűen vallja, hogy 1880-tól él a francia fővárosban. Ilyenformán három évvel korábban látogatásra ment oda, s elég érdeklődést keltő módon már volt Párizsban olyan közeli ismerőse kinti „hazánk fiai” közül, akinek kedvéért vállalkozott ilyen kérés megírására.

747.

JÓKAI – ISMERETLEN FÓESPERESNEK 1877. ápr. 11.

K: nem ismeretes

Írás csak a levél kezdőoldalán van, rajta véget is ér. A tinta színe – minden valószínűség szerint: lila – a fénymásolaton (mivel fekete-fehér) nem mutatkozik. A jellegzetes Jókai-frásmód, a teljesen kiírt aláírás: a másolat hitelességét kétségtelenné teszi. Ilyen hibátlan kezdőoldalhoz az egész kéziratnak megfelelő állapotúnak kell lennie. Hajtás nem látszik rajta.

Fénymásolat van róla birtokunkban, bal felső sarkában áthúzott, rézsút írott „Brown hagyaték” jegyzéssel. A szöveget erről közöljük.

Az író legkorábbi erdélyi útjától kezdve mindig kötött ismeretségeket különböző felekezeti papokkal, ahogy ennek pl. a második útra vonatkozóan a *More patrio* különböző részei beszédes bizonyítékai lehetnek.

Ennek a levélnek kapcsán viszont torockói ismeretségről van szó. De erről a harmadik útról nem ad olyan aránylag részletes közvetlen beszámolót, mint amilyen a másodikról készült. Így csak ismeretlennek jelölhetjük a főesperest, akire mint a vidéken otthonosan mozgó kalauzra kívánja bízni angol író-utazó vendégét. — Az *Egy az Isten* élménygyűjtő útjáról tudósító emlékezésekből mi csak Albert János torockói unitárius papról tudunk név szerint, aki Tordáig ment Jókai elé, s kísérte őt a maga kisvárosában és környékén. Hogy ő vált volna közben, rangban emelkedve esperessé, még kevésbé valószínűen főesperessé, ez merész fölfuttatás lenne.

Biztosabb, ha „ismeretlen”-nél maradunk!

Sir Browning — George B. ír régész 1876 végén érkezett hazánkba. Több hónapos ittéléte során előadásokat tartott, és hosszabb utazásokat tett a Felvidéken, valamint Erdélyben. Személyéről bővebb adatokat nem sikerült meg tudnunk. A levél címzettje úgyszintén ismeretlen előttünk.

748.

BARTÓK LAJOS — JÓKAINAK

1877. ápr. 18.

K: OSZK Fond V/34.

Csontszínű, 228x145 mm-es méretű, a megszokott bordázatú vízjellel. A fekete tintás szöveg csak az 1. levéloldalt foglalja el, a többi három üres. A kézirat jó állapotú, tisztán olvasható.

A levélíró személyéről l. JLev II. k. 795., 714.

Mint Bartók novemberi leveléből értesülünk, a kölcsönt váltóra az Athenaeum kiadótól vette föl. Jókai hasonló szolgálatot senkinek megtagadni nem volt képes, hogyan védekezhetett volna azzal szemben, aki évek óta szerkeszti helyette az Ü-t.

ÁBRÁNYI EMIL – JÓKAINAK

1877. máj. 7.

K: OSZK Fond V/2.

Négyzetrácsos vízjelű, okkerszín, a Pesti Napló szerkesztőségének cégjelzéses levélpapírja 230x145 mm-es méretben. A lila tintás írás elfoglalja az első három levéloldalt, a 4. üres. Kissé gyűrődött, szakadt is, de ez a pontos olvasást azért nem gátolja.

Az Ű-szám megjelenésének másnapján frissiben vetette papírra a levélíró a maga kétségbeesett panaszát a szerkesztőnek címezve, aki bizonyára fel sem figyelt a lapjában megjelent „támadás”-ra. — Mai sajtóedzetségünkkel tekintve a helyzetre, túlzottnak ítéljük érzékenységét, bár a kortársak maguk is alighanem mélyebb túsúrást láthattak benne.

Az Ű-beli gúnyrajz: turbános kürtőkalapban szamaragoló kobzos a *Zengő-török kráglimuzsika* c. enyhén ironikus aláíratlan vers előtt. Benne a plevnai győztes török magas rangú tisztek ünnepelnek és ünnepeltetik magukat, akik a Hungária kávéházi bálba látogatnak kobzosuk kíséretében. Csak az Ábrányitól fájlalt névkialakítást idézem a versből, az eredeti kiemeléseivel:

Én vagyok *Effendi Emil*.
A ki ha Pegazra il
Rugtat vele csillagot

Majd három versszak után:

S bálba *öket* ha viszem
Rajtam mász száz női szem,
Szinte szédül már a fej!
De rám tűzött a sejk egy turbánt
S ki játsztam eddig bus Petur bánt
Lettem most *Ábráhim bej!*

(Ű 1877. máj. 6.)

Fokozza a kínosságot a vershez függesztett jegyzet: „Megjegyezzük, hogy fenti verselet egyénisége egészen a képzelet birodalmából vett alak, és semmi élő emberre nem vonatkozathatik. »Üstökös«” (Uo.)

Ábrányi kétségbeesett levelében vigasztalást kért Jókaitól. Ha ilyet egyáltalán nyújtott valakinek a koszorús szerző, ezt legfeljebb élelőszóban tette.

750.

JÓKAI – VÁLY ESZTERNEK

1877. júl. 6.

K: PIM V. 2527/13.

Megtalálható a Révai-másolatok között is
(OSZK 2261/231.)

A kézirat homokszín, 235x150 mm méretű vékony levélpapír „Az »Athenaeum« hirdetési osztálya” fekete nyomtatású felirattal. A fekete tintás szöveg az 1. oldalt fedi és hét sort foglal el a 3.-ból, a többi hely rajta és a két páros oldal üres. Egyetlen javítás nélküli tiszta íráskép.

[...] *szedni* [...], *mint prenumeránsokat a fölséges publikumében* – a *prenumeráns*: előfizető. – Ilyen helyeken érhető tetten, hogy szerzőnk konvencionálisnak ható, odavetett apróságai sem légből kapottak. Amikor itt a prenumeránsok gyűjtésének kényelmetlenségéről beszél, benne már ott munkál az, ami nekünk jó két hónap múlva lesz kézzelfogható, amikor élelőszóban közlésezi a legújabbat:

„Előfizetési felhívás
Jókai Mór történelmi regénytárára
illusztrált kiadásban.

Történelmi alapeszméjü *új regényeim* saját kiadásomban fognak megjelenni évfolyamok szerint [...]

Az előfizetési díjak czimemre utasítandók [...]

Tisztelettel hívom fel az olvasó közönség figyelmét e saját vállalatomra

Jókai Mór”
(Ü 1877. szept. 16.)

Természetesen közben az Ü, az Igazmondó, sőt a H érdekében szakadatlanul folyik az előfizető-toborzás. Az író rezignált panasza tehát többszörösen is indokolt.

751.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1877. júl. 10.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, megszokott vízjelű, 177x110 mm nagyságú levélpapír. Lila színnel írt szövege csak a kezdőoldalra terjed ki, a többi három üres. Megszokott egyöntetűségével, javíthatatlanságával szerez örömet az olvasónak. – Sajnos, feltűnően gyűrött, hajlásainál betörött, de ép.

Nagy öröm ez a jó néhány évvel visszavezető írás. Kettőjük levelezése a 80-as évek derekán tetőzik, s még esztendőkön át tart. Nála több levelet Jókai – abban az időben – egyedül unokaöccsének, Hegedűs Sándornak ír.

Schnitzerről a majdani levelekből rengeteg apróbb-nagyobb részletet ismerünk meg. Első idézéséhez elég az elengedhetetlen adatokat rögzítenünk. Mivel nem izmos tehetségről van szó, csak régebbi lexikonok beszélnek róla.

A magyar származású, hisz pesti születésű Schnitzer Ignác (1839–1921) előbb a magyar fővárosban újságíró, évtizedeken át, utóbb Bécsben. Számos opera és operett szövegkönyvének írója, *A cigánybárón* kívül is. Nehezen képzelhető el, hogy más nyelvből is lett volna ideje fordítani, annál bosszantóbb, hogy nem hajlandó magyarul levelezni – még Jókaival sem! Sok Petőfit tolmácsol, Jókaiából hármat, több Szigligeti- és Csiky Gergely-darabot. Az ő terve nyomán készül a *Velence Bécsben* mulató és több élet-

revaló látványosság az osztrák fővárosban. A század végén jön létre ugyanúgy az *I. Ferencz József és kora* c. kolosszális körkép. — Idehaza kultagjai közé választja a Kisfaludy és a Petőfi Társaság.

Ez a levél a bizonyosság arra, hogy Jókai idejében fölfigyelt Schnitzerre. Ha megkerítette az egykori magyar újságíró készülő *János vitéz*-fordítását, küldött neki éppen íródó munkájából fordítani valót, akkor becsülte valamire. A levélben olvasható elismerő minősítést se sokat gyűjthetett össze életében. — Schnitzer 1880-ban települt át Bécsbe.

Levelünk keltezési hónapja a PIM kéziratári palliumán: március. Amellett, hogy az akkor fűthetetlen füredi villában Jókainak nem volt mit keresnie ebben a koratavaszi hónapban — soha nem is tartózkodott ott ilyenkor —, a kéziron is világosan látszik a római számos hónapírás első vonásának V-ös jellege. Vitatkozni legfeljebb a *júliuson* vagy *augusztuson* lehetne.

Petőfi János vitézéből ön által eszközölt fordításból olvastam — a mű a következő évben meg is jelent s nem is Bécsben: Petőfi Sándor: *Held János*. In deutschen Nachdichtung von I. Schnitzer. Mit einem Vorwort von M. Jókai. Die Illustrationen von Jankó. Leipzig 1878. Volckman — Grill.

A küldött honorariumot köszönöm — nem tudjuk, mit fizettek ki.

küldöm az új kötet kezdetét — a Bécsbe küldött új kötet eleje a *Görög nüz* címen összefoglalt elbeszéléssorozat egy későbbi részlete lehetett (a JKK-ban a *Riumin* VI. fejezete *A kaukázusi láz* címet viseli). De a fordításból ekkor semmi sem lett, ilyen majd csak 1888-ban Ludwig Wechsler munkájaként jelenik meg (vö.: JKK Regények 33. k. 295.).

752.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1877. júl. 26.

K: PIM V. 2528/8.

A Révai-másolatok közt: OSZK Fol. Hung. 2261/318. Hibásan 7/25-i keltezéssel.

Tört fehér színű, 170x104 mm méretű levélpapír, melynek 1. és 3. levéloldalát foglalja el a lila tintás írás (a jelzetlen utóíráttal). A 4. oldalon rézsút írott címzés: „Hegedűs Sándornak”, letört vörös pecsétviasszal. A

papírranyag elég vastag, mégis minden oldalán kitépések, szakadozások észlelhetők, a 3. oldalon a JM aláíró betűjelzés fele látszik csupán.

Jókai egész életében folyamatos pénzzavarral küzdött, igaz: változó okokból. Nem tudjuk — az ő levélbeli indokolásán túl — konkrét adatokból, hogy ekkor éppen mitől érezte magát különös szorításban anyagiak tekintetében. Bizonyíthatóan volt nyomasztóbb helyzetben is.

1877-ben a Normafa melletti svábhegyi szántóföldek eladása a levélből közeli lehetőségnek mutatkozik, hisz közvetlen felhatalmazást kap benne Hegedűs az áruba bocsátáshoz. Nem is lehetett nehéz, tudunkkal, rövidesen meg is történt.

Sokkal keményebb dió és csakugyan hosszantartó ügy a Stáció utcai „sárga ház” értékesítése (a „radikális segítség”). De az ügyes és már magas tisztségekbe emelkedett, elismert finánc-szakembernek, Hegedűsnek végül, 1881-ben ez is sikerül: a Fővárosra tudta sózni az eléggé rozoga épületet, még hozzá 38 000 ft-ért (az írónak jó tíz évvel korábban 12 000 + 14 000 + még párezerben volt), — talán a neves eladóra való tekintettel. (Vö.: Hatvany Lajos: *Házak és asszonyok*. In: *Beszélt házak*. Bp. 1957. 68–96.)

Érdemes befejezésül megjegyezni, hogy a házeladás időpontjáig Hegedűs még számos levelet kap Füredről az írótól, de ezekben említés sem történik ezekről az adásvételi dolgokról. Minőenesetre 1881-ben a Jókai-pár unokájával átmenetileg egy Kerepesi (ma Rákóczi) úti bérlakásba, újabb félév után pedig a Sándor u. 17-be „hordózkodik”.

ezt a verset, ha a jövő számra nem akarjátok hagyni — a H-ban biztos, hogy nem akarták Hegedűsék több erre alkalmas számra se hagyni. A szokásos hétfői számokban (ahol verset is közölhettek) a levél keltéhez képest széles távolságban se található Jókai-vers. Itt Bartók Lajos elégítette ki a közönség versigényét (júl. 30., aug. 13., ez utóbbi a VU-ból átvéve). — Ha a K|aka]s M[árto]n aláírású verset is Jókaiénak fogadjuk el az Ü címdoldalon (ha volt Jókai-írásuk, szinte kötelezőleg ide helyezték), akkor megvan az ekkor küldött vers: a főszerkesztő tanácsának megfelelően rögtön júl. 29-én megjelentették az Ü-ben az *A ki sir és a ki nevet* címűt. — Ha a név kezdőbetűihez ragaszkodunk, J. M. aláírású vers szept. 9-én olvasható az Ü-ben (*Zenta — Mohács*), de ha csak a teljes névaláírás tesz biztossá bennünket, akkor szept. 30-áig kell várnunk, az *Apotheosisra*.

Az Igazmondónak is írtam – *A muszkák arany ágyugolyói* c. novellát kettébontva hozta az Igazmondó: júl. 29-én és aug. 5-én.

A Hon regénye is készül – a *Görögűz* folytatásai már jún. elejétől szabályszerűen követték egymást.

753.

JÓKAI – BARÁTAINAK

1877. júl. [?] 22.

K: PIM V. 260.

A Révai-másolatok közt is megvan: OSZK Fol. Hung. 2261/114.

A kézirat homokszínű, egyszárnyúvá tépelt lap, 210x170 mm-es méretben. Jó másfél oldalt foglal el rajta a lila tintás szöveg, a 2. oldal maradéka üres. Foltok éktelenítik, de olvasását csupán nehezítik, még utólagos ráírásai és javításai alatt is jól olvasható az eredeti írás.

Aki gyanútlanul pillant a kéziratban a keltezésre, valóban VIII. hónapot lát. Tüzetesebb vizsgálattal megállapíthatja, hogy az V-ös római után egy egészen halvány, éppen hogy látható vonal képezi az első I-est, majd két határozott húzás (II) adja a másik kettőt. Ebből ki-ki magának okumálhatja ki, miképp jött létre az a látszat, hogy a tulajdonképpeni július augusztusnak nézhető. A továbbiak – remélem – mindenkit meggyőznek arról, hogy a levél csak júliusban íródhatott.

Szerencsés körülmény, hogy ennek a szerkesztőség (H) tagjainak szánt írásnak négy nappal későbből van egy – mondhatnám: – ellenőrző példánya, Hegedűs Sándorhoz címezve (1877. júl. 26.). Ennek utóiratában ugyanazokról a kéziratokról van szó, csak éppen említészerűen, amelyekről szóban forgó levelünkben a szerkesztőségi szakembereket érdeklő részletességgel és megfelelő magyarázatokkal. (Vö. az idézett levél jegyzeteivel.) Ha a levélnek azt a keltezését fogadnók el igaznak, melyet a gyanútlan olvasó lát rajta, felborulna a világ időrendje: egy hónappal korábban kerülne kezünkbe a kinyomtatott mű, mint amikor szerzője a mű kéziratát elkészítette. Alább a részletek.

már van 102 lap megírva – ez a megelégedett öröm a *Görögűz* c. elbe-

szélésfűzérre vonatkozik, amelyet ilyenformán a folyamatosság látszatával lehetett a H-ban hozni.

egy nagy regény vázlatán dolgozom – pár sorral alább Jókai ennek a némileg részletezett művének címét is elárulja (*Cythere gárdája*), s arról is megnyugtatja a H szerkesztőségét, hogy az a napilap számára készül. Végül minden megváltozik. A cím *Névtelen várrá*, a H-beli közlés szándéka pedig saját kiadássá, füzetes (tíz füzet) prenumerációs kibocsátássá (vö. a Vály Eszterhez címzett júl. 6-i levél jegyzetét) változik, amelynek keretében a mű 1877 október közepe és 1878 márciusának vége közt került ki folyamatosan a nyomdából. Az eredetileg tervezett kötetcímre valamelyest emlékeztet a regény nyitó fejezetének címe (*Cythere dandárja*). – A szerzői elgondolás ilyen elfordulása következtében a H olvasói 1877 szeptemberének első hete után december végéig nem olvashatnak napilapjukban Jókai-regényt. Sovány vigaszuk lehetett a dec. 23-tól négy számra szét húzott *Órdógsáncz* c. elbeszélés. Csak az új esztendő hozta meg az *Egy hirhedett kalandort*: tulajdonképpen ez a *Névtelen vár* jócskán megkésített pótlása.

el kell már hagyni a „görög tűz” címet – ennek a szerkesztői kérésnek a szerkesztőség nem tesz eleget: az ajánlott „*Riumin Oleg*” helyett az elbeszélésfűzér szept. 7-i, 54. folytatása is a régi címet hordozta: „*Görög tűz*. (Elbeszélések.) Mindenféle igazhívó népek történetéből.”

hangyatojás – a hangya szilárd burokba zárt bábájának helytelen, de elterjedt megnevezése. Főleg a kárt okozó fajok lárváiból gyűjtik, a kereskedelem madarak, halak táplálékául hozza forgalomba.

megrom az 1828/9-iki Balkáni harczot – bár levélbeli nyoma nincs senki tiltakozásának (ismertetés se történt az Igazmondóban soha a jelzett időpont balkáni harcairól), azt sem lehet tudni, milyen műfajban óhajtotta kivitelezni tervét a szerző, de a mű sose készült el.

„Az oroszok arany nyilai” – nem sokat változott a cím (*A muszkák arany ágyugolyói*: Igazmondó 1877. júl. 29. és aug. 5.).

„a jégpalota” – a „*Muszka rajzok*” sorozatban az Ü 1877. júl. 29-i számában „K – s M – n” aláírással.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

1877. okt. 2.

K: OSZK Fond V/261.

Fehéres csontszín levélpapír, 170x143 mm-es méretben, négyzethálós vízjellel. Fekete tintával írt szálkás gót betűi még a kezdőoldalt is csak nagyon levegősen foglalják el. A többi három oldal teljesen üres. – A papír címdoldalán szépen nyomtatott cégjelzés:

VERLAGS – BUCHHANDLUNG von OTTO JANKE in Berlin S. W. Alatta keltezésszerűen van kiírva a cég székhelye utca és házszám szerint (11. Anhalt. Strasse 11.), s tovább – még mindig nyomtatva a *den* meg az évszámból az 187., vagyis az évtized után csak a közvetlen évet, hónapot, napot kelljen tollal kitölteni. – A levélpapír vízszintes középhajtása után a fél levéloldal újabb keskenyebb behajtást kapott. Így minden oldalon három vízszintes hajtásnyom fut végig. – A kézirat általános állapota kifogástalan.

Janke kiadónak ez a közlése a levél külső ismérveit magán hordozza ugyan, de igazában egy kivonatos elszámolásnál alig több. A két megjelölt személy, egy pesti és egy linzi könyvkereskedő, minden bizonnyal Janke könyvkiadó vállalatának ügyfelei.

Íme a közlemény magyarul:

VERLAGS-BUCHHANDLUNG von OTTO JANKE in Berlin S. W.
11. Anhalt-Strasse 11, 1877. 10. 2.

Jókai Mór Úrnak Budapest

Igen tisztelt Uram!

Csatoltan küldöm Önnek a legközelebb fizetendő honoráriumok elszámolását

1	Elfogadvány K. O.-tól Stolp Pest 77. 12. /8.	220. M.
1	” Danner Linz p. 31/1. 78	100 ”

320 M.

amelynek behajtását Önnek bankárja lesz oly kedves majd elintézni.

Még felhívja figyelmét arra, hogy a stolpi elfogadványhoz még egy osztrák váltóokmánybélyeget kell beszerezni,

tisztelettel köszöntöm Önt
Otto Janke

755.

BARTÓK LAJOS – JÓKAINAK

1877. nov. 29.

K: OSZK Fond V/34.

Tört fehér színű, megszokott vízjeles, 208x137 mm méretű papír. A levszöveg (utóíráttal) az 1. és 3. oldalt teríti be fekete tintás soraival. Kifogástalan állapot és olvashatóság.

Csak körülményesen deríthető ki annak a rendszeres Ü-rovatban, a *Színházi fakovában* napvilágot látott csipkelődéscsokornak a háttere, amely ezt a szakító levelet eredményezte. Utalásszerűen próbálom összefoglalni azt a fővárosszerte közismert felbolydulást, amely abból jött létre, hogy bizonyos kaszinói urak és népszínházi páholybérlők Nikó Lina asszonyt egy másik színésznővel kívánták volna kicseréltetni: kifütyölik, ha nem távozik. Mivel a hölgy erre nem hajlandó, felkeresik Rákosi Jenő igazgatót, aki felhívja figyelmüket, hogy egy szerződésbontás 500 forinttal jár. A Nemzeti Kaszinóban egy íven gyűjtenek 200-at, elküldik az igazgatónak. Rákosi, a sajtó egyaránt simítani próbálja az ügyet. A nov. 25-i Ü-ben Bartók Lajos szellemes persziflázsa reagál az egész ügy minden részletére, nevetségessé téve a kaszinói páholybérlő urakat (budapesti „loge infernale” – kérdi a FL), név nélkül az alacsony színésznőt, de – sajnos – kiírt névvel a legérzékenyebben Rákosi Jenőt, kevésbé kímélve Ágait. A főnök számára a meglámadott személyek nem közömbösek (képviselőtárs, lapszerkesztő, ill. -tulajdonos), és fel tudja mérni – fiatal (segéd)szerkesztőjével szemben – a várható következményeket. Ezek elkerülésére teszi közzé nov. 29-én a H-ban nyilatkozatát:

„Nyilatkozat

Miután a népszínházi izgalmas kérdésbe az általam szerkesztett »Üstökös« is belevonatott, indittatva érzem magamat felhivatlannul kinyilatkoztatni, hogy én valamin azt a **tényt**, amely az izgalmat előidézte s az **összes Journalistika által megrovatott**, úgy azt a **hangot és modort** is, melyben az az »Üstökös« hasábjain – előleges helyeslésem nélkül – megrovatott, nem helyeslem és sajnálatosnak tartom.

Budapesten, 1877. nov. 28.

Jókai Mór”

Erre válasz Bartók itteni levele, még az első méreg felfortyanásában. – Párbajok tömege következik (Bartók a magáé elől ügyesen kitért), s közben mintha egy csöpp tétovázás érződne. Az Ü következő, dec. 2-i számában újraközli Jókai nyilatkozatát, mintha valamennyire bíznék főszerkesztője változtathatóságában, esetleg valami utólagos magyarázkodásban. Mikor aztán minden széthull előtte, maga is nyilatkozatot ír. Ez – kevés eltéréssel – a levélbeli szöveget ismétli meg a nyilvánosság előtt (azért is nem idézem az Ü dec. 9-i számából). Nem volt nehéz helyzetben: már rég szerkesztette az Ü-sel párhuzamosan Tóth Kálmán *Bolond Miskáját*, a másik élclopot, távozása után pedig haláláig a saját, ellenzéki *Bolond Istókját*. Többé levél közelségéig sem jutnak 1896-ig, bár Jókai feleségéről fényképet is küld neki 1883-ban (valószínűleg kérésére).

756.

JÓKAI – KOVÁCS PÁLNAK

1877. dec. 6.

K: Hegyeshalmi Boldizsárné, ill. fia magántulajdonában.

M: MN 1983. jan. 18. (Marafkó László: Ismeretlen Eötvös- és Jókai-levél).

A kézirat tört fehér színű, kemény tapintású, igen finom minőségű, szokott vízjeles, 200x130 mm méretű levélpapír. A lila tintás szöveg bőven elfér az 1. levéldoldalon, a többi három üres. Kiváló állapotú, hibátlan, szemre is igen szép írásképp.

A címzett dr. Kovács Pálról (1808–1886) – kiegészítéssel a JLev I. k. 278., 295-höz – összefoglalásként elmondható, hogy literátus orvos volt. Mintegy tíz önálló kötetet bocsátott ki, legalább ugyanennyi maradt kéziratban, köztük színpadot látott munkák. Jelentősége a győri irodalmi élet szervezésében és az izmos tehetségek segítésében nagy. „Sorsa a humuszemberé” – ahogy Marafkó jellemzi (vö.: *Irodalmi séták*. Bp. 1985. 24.).

Jókai lehelének megírására az alkalmat Kovács doktor irodalmi működésének ötvenéves jubileuma szolgáltatta. A csúcspontját képező ünnepséget – melyről a korabeli egész magyar sajtó megemlékezik, az Igazmondó előre közli teljes műsorát – délelőtt a győri Lloyd-épület nagytermében, délután a színházban tartják 1877. dec. 8-án. Itt főképp a szerző munkáinak részletei, ott a dicséretére elmondott igen előkelő beszédek (Xantus, Beöthy, Szana, Komócsy stb.) hangzanak el, majd felolvasták a címére érkezett üdvözlő táviratokat és leveleket, köztük gr. Baithyány Lajosnéét, Rónay Jácintét, a Felekypárét s – mint legreprezentatívabb írótságát: – Jókaiét.

757.

FRANZ VON DINGELSTEDT – JÓKAINAK 1878. márc. 22.

K: a Haus-, Hof- u. Staatsarchiv gyűjteményében a Burgtheater részleg *Korrespondenz mit Dichtern und Schriftstellern* feliratú aktacsomójában a SZIGLIGETI címszó alatt (J 89.).

Krémszínű, 340x210 mm-es kérvény jellegű levélpapír. Fekete tintás, gót betűs szövege ráfér a kezdőoldal jobb felén kiképzett oszlop alakzatába, a bal oszlop tetején kizárólag a címzés található. A többi három levéloldal üres. Nem könnyen olvasható írás. A beírt oldal bal felső sarkában idegen kéz sötétebb tintával írott – nyilván kéziratárosoktól származó – jelzése: „Jokay”. – A kézirat a szélén sárguló, szakadozó, kissé megviselt, de kielégítő állapotú.

M: Karl Glossy: *Aus der Briefmappe eines Burgtheaterdirektors*. Wien 1925.

Szép Ernő: *Magyar drámák a bécsi színpadokon*. Bp. 1930. A Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei. VI., a Függelékben (93.).

A levélíró elég ritka alkalommal találta úgy, hogy csak a levél segít a Jókaihoz vezető kapcsolat felvételében.

Franz von Dingelstedt báró (1814–1881) költő és dramaturg. Tanári és újságírói munka után különböző – de mindig színvonalas – németajkú színházak vezetője: intendánsa, ill. igazgatója. 1875-ben, a Burgtheater öt-évi vezetése után, a bécsi udvari színházak igazgatója a levél kelte idején is. A Burgtheater ekkor még az udvari színházak egyike, így kell részt vennie ennek műsortervezésében. – Egy fontos verskötete és sokat emlegetett Shakespeare-rendezései őrzik Dingelstedt nyomát a művészettörténetben.

A levélben fölített konkrét kérdésre az érdeklődő sürgős választ vár.

Íme a levél szövege magyar fordításban:

1878. III. 22.

Igen tisztelt Uram!

Ama sajnálatos körülmény folytán, hogy én nem tudok magyarul, avval a bizalmas kérdéssel kell fordulnom Önhöz, igen tisztelt Uram, mint ennek a nyelvnek és irodalomnak elismert mesteréhez: elhunyt kollégámnak, SZIGLIGETInek melyik darabja látszik Ön szerint kiváltképpen alkalmasnak arra, hogy a Burgtheaterban előadják?

A magam részéről egy komoly drámát részesítenék előnyben, amely témáját a magyar történelemből meríti.

Ha egyúttal megnevezne egy igazán hivatott fordítót a németre fordítás nehéz munkájára, kétszeresen lekötelezne. GROSS úr jelentkezett, SZIGLIGETI lánya pedig NEUGEBAUER urat ajánlja.

Avval a kéréssel, hogy bocsássa meg merész tudakozódásomat, amelynek megválaszolására előre is hálásan és minden viszonzásra készen maradok

teljes tisztelettel
az Ön alázatos
Fr. v. Dingelstedtje

Áttekintő szövegváltozatok

Karl Glossy szemelvényes levélkiadása sok pontatlanságot, félreolvasást, önkényes betoldást, helyesírási átírást mutat, figyelmen kívül hagy

minden bekezdést. Ez a tény a további idetartozó két levél nyomtatott alakjára is érvényes (l. 758., 760. sz. levelünket). – Bizonyára ezeket a hibákat vette át Szép Ernő doktori disszertációjába. 1930 körül talán nem fért hozzá a kéziratokhoz, esetleg ezért volt kénytelen Glossy nyomtatott anyagához folyamodni. És különben is csak értekezése Függelékében, mintegy mellékesen, témája lényegéhez csak esetlegesen tartozóként vette fel ezeket a leveleket.

Darabonkint kiszedni a hibás helyeket – túlbecsülését jelentené ezeknek a szemelvényes kiadásoknak.

Szigligeti – a levél megírásának idején két hónapja elhunyt nagy színpadi szerzőről és színigazgatóról l. 721. sz. levelünk jegyzetét és utalásait.

Herr Gross – Gross Károly (1838–1916) hírlapíróról, a Wiener Zeitung belső munkatársáról van szó. Magyar költők és novellisták alkotásait fordította.

Herr Neugebauer – Neugebauer László (1846–1919) az ajánlott személy. Író és műfordító, akit utóbbi tevékenységében szerzett érdemeiért a Kisfaludy- és Petőfi-társaság tagjai sorába választott. Saját munkái magyar tárgyú német művek. Fordításai kortárs vagy közelkorú lírai költőink verseiből kerültek ki, nagy mennyiségű színpadi művet ültetett át, továbbá Mikszáth-novellákat.

758.

JÓKAI – FRANZ VON DINGELSTEDTNEK 1878. márc. 25.

K: a Haus-, Hof- und Staatsarchiv gyűjteményében a Burgtheater részleg *Korrespondenz mit Dichtern und Schriftstellern* feliratú aktacsomójában a Szigligeti címszó alatt (k 717.).

175x110 mm-es csontszín, szokott vízjelű levélpapír. Lila tintás szövege megtölti az első két és fél levéloldalt, a megmaradó másfél üres. Egyetlen szó elejének ráírásos javítását leszámítva, a megszokott, egyöntetű, jól olvasható gótbetűs sorok. A levél egy vízszintes középhajtást visel. – A kézirat szennyezett, vízfoltos, de ép, így kielégítő állapotban van. Bal felső sarkában kéziratári eligazítás: „Jokai”.

M: Karl Glossy: *Aus der Briefmappe eines Burgtheaterdirektors*. Wien 1925.

Szép Ernő: *Magyar drámák a bécsi színpadokon*. Bp. 1930. A Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei. VI. Függelékében (93–94.).

A címzett Dingelstedtről l. a 757. sz. levelünk szövegét és jegyzeteit, amelyre ez lett volna az első válasz.

Jókai kétségtelenül érzett némi megtiszteltetést az előkelő bécsi igazgató fölkérésében, igyekezett tehát tisztos sürgősséggel, még január hónap folyamán felelni a nem könnyű kérdésre. — Nem nehéz kihámozni levele szövegéből, hogy mindazt, amit benne a *Gritti*-ről elmond, felesége javasolta neki, aki annak idején jelentős sikert aratott a darab Czibak Gertrúdjaként, így kedvező emlékei voltak róla. Szerzőnk a megbeszélteket — gondolom — mindjárt le is írta. De mikor egyet aludt rá, fölébredt benne az írói, sőt: tekintélyes írói felelősség. Félrerakta a megírt levelet.

Itt az egyelőre el nem küldött levél magyar fordításban:

1878. márc. 25.

Igen tisztelt Bátor Úr!

Nagyon kellemes kötelességet teljesíték becses levelére válaszulva. SZIGLIGETI valamennyi komoly drámája között, amelyek hazafias tárgyúak, *Gritti*-jét tartom a legalkalmasabbnak egy német színház számára. Az elhúnyt költőnek ez a legkerekebb és leghatásosabb darabja, és ami a fődolog: jól játszható. *Gritti* és felesége címszerepe bemutatkozás szerep lehet, még idegen művészek számára is, akiknek e szerepekben nem kell túl jellegzetes magyar típusokkal megbírkózniuk. Nálunk ez a darab még a leghosszabb ideje a színpadon, csak most éppen a két főszerep képviselői hiányoznak hozzá. De a Burgtheaterban vannak ilyen színészek. A feleségemmel is beszéltem erről (és az mértékadó), ő is éppen ezt a darabot ajánlja.

Ami a fordítást illeti, egészen kitűnő fordítóink vannak itt Budapesten. Dux, Neugebauer, Schnitzer és Rosen urak mindnyájan készek Szigligeti-műveket németre fordítani. De az Önök becses belátására bízom a döntést, nem tanácsosabb-e olyan fordítót választani, aki mindig kéznél van Önöknek. Amellett egészen más dolog olvasóközönség és a színpad számára fordítani, ahol a főszenpont a hatásos drámai dikció.

Köszönöm, hogy alkalmat adtak nekem arra, hogy Önnek, egy elhunyt barátom nevének és a magyar irodalomnak egy kis szolgálatot tehessek és azt a továbbiakban is felajánlom, maradva nagyrabecsüléssel

az Ön alázatos szolgája
Jókai Móric.

Dux – D. Adolfról l. a JLev II. k. 765. Egyébként a Pester Lloyd főmunkatársa, Jókai napilapjainak is rendszeres cikk- és kritikáírója.

Neugebauer – N. Lászlóról l. a 757. sz. levelünk megfelelő jegyzetét.

Schnitzer – Sch. Ignácról l. a 751. sz. levelünk jegyzetét.

Rosen – R. Sándorról l. a 770. sz. levelünk jegyzetét.

759.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

1878. ápr. 2.

K: OSZK Fond V/261.

Keményebb tapintású, szürkésbe játszó csontszín, 223x143 mm-es méretben. Fekete tintás, gót betűs, meglehetősen szellős szövege az első három levéloldalt foglalja el, az utolsó üres. Vízszintes kettéhajtásával a kézirat állapota kifogástalan, kár, hogy szennyezés, olajfolt ékteleníti.

A levél kísérő szövege egy folyóiratszámnak. Ez a kezdet olyan folyamatot indít meg, amely már itt mindjárt, utóbb még inkább danaoszi ajánléknak bizonyul.

Nagy csalódás, hogy erre se ismerjük Jókai – biztos Janke számára is – de nekünk különösen izgalmasnak gondolható választát.

A levél magyar fordítása:

Berlin, 1878. április 2.

Nagyrabecsült Barátom!

E levéllel egyidejűleg megy Önnek az én kiadómhoz átkerült
„Deutsche Revue”

áprilisi számának egy példánya, amelyet közvetlenül Önnek küldetek, hogy fölkeltem iránta az érdeklődését. A folytatást egy pesti könyvkereskedés (Stolp) útján küldjük majd Önnek.

Lehetséges talán, drága, tisztelt Barátom, hogy egy kis lármát csapjon a sajtóban ennek a vállalkozásnak az érdekében?

Referátum mellékelve!

Szívesen közvetíték a Revue-nek szánt juttatásokat. Talán hozzá tud járulni, hogy küldjön nekem egy párat. A Revue-nek egyelőre 1500 előfizetője van! Magyarországon pedig megint akkora politikai élet van, hogy nem hiányozhat az olyan anyag, ami az *európai világot* érdekli.

A még *be nem fejezett* regényének honoráriumfizetésével legyen türelemmel. Egy részletet azonnal küldök Önnek a teljes regény átvételekor, a többit rögtön a könyv kiadásának befejezése után. A Szép Mihálból most hozok egy olcsó kiadást 2 Márkáért, az **Ön portréjával**.

A könyvek épp most nagyon nehezen fogynak és tulajdonképpen nem kellene úgy belefognom, mint máskor.

Hát lesz háború?

Itt azt mondják: ha Ausztria a jó, kedvező, most meglévő előnyt fölhasználja és okos politikát folytat Angliával – az orosz engedni fog és engednie *kell*, mert most hirtelen nem képes semmiféle hadjáratot folytatni két nagyhatalommal.

A német nép tudni sem kíván Oroszországról. Itt Berlinben kevés barátja van a kancsukának!

Sok üdvözet háznépemtől háznépedig.

Hűségesebb érülettel

az Ön hű
Janke Ottója

Deutsche Revue – Janke *Deutsche Roman Zeitung*-ja nekünk ismeretlen, a *Deutsche Revue* viszont igen soká virágzó folyóirat. Félhavi lapként hívja életre Richard Fleischer (1849–1937) 1877-ben, amely szét kíván te-

kinteni – ahogy címlapja hirdeti – „über das gesamte nationale Leben der Gegenwart”. 1882-ig Berlinben jelenik meg, 83 és 94 között a lap tulajdonos szülővárosában, Boroszlóban (Breslau), majd az 1920-as évek első felében bekövetkezett elhalásáig Stuttgartban, végül már havilapként. Megszűnéséig kínosan őrzi független, minden pártbefolyástól mentes önállót, szabad szellemét. – Az már a levélből tűnik ki, hogy Janke ekkor lesz – egy időre – a *Revue* kiadója, és láthatólag bele akar hatolni – mind mélyebben – a szerkesztés munkájába. Korábbi levelében elejtette Jókai előtt, hogy ebben csak jeles külföldi regények részletei szerepelnek majd, ezért szeretné a magyar szerzőt – becsületesen honorálva – munkatársnak megnyerni.

in der Presse Lärm schlagen – okát ne kutassuk, de a hírverésre fölkért magyar szerkesztő egész áprilisban – ekkor lett volna igazán fontos – a H-ban említést sem tesz erről a vállalkozásról. Igaz, ha akármekkora „lármá”-t csap, se valószínű, hogy tódulnak az előfizetők egy berlini folyóirat után.

mir welche zu vermitteln – aligha próbált Jókai valamit is ígérni.

für den noch nicht fertigen Roman – ez az *Egy hírhedt kalandor a XVII. századból*, amelyet Janke a fordító megjelölése nélkül *Was der Totenkopf erzählte* címen bocsát közre három kötetben azonnal, majd 1882-ben újra (utána még ismételt). Csakugyan idejében leszögezte, hogy csak kész munkákkal foglalkozik, ez pedig csupán most „folyt” a H-ban, január eleje óta.

bringe ich jetzt eine billige Ausgabe – ez valóban megjelent még 1878-ban *Die schöne Michal* címen, az előző évi, ugyancsak tőle kibocsátott első kiadás után, aztán megújult még 1879-ben, sőt 1881-ben is.

Wird's denn nun Krieg geben? – az újságok ez idő tájt csakugyan – még nálunk is – ilyen címekkel harsognak, mint *Angol hadi készülődések Máltán, Plevnai hősök, Keleti vita az angol parlamentben, Románok és oroszok* stb.

hat die Krute wenig Freunde – a kancsuka, ez a török eredetű orosz szó rövid nyelű, fonott szíjkorbácsot jelent. Oroszországban a korbácsbüntetéseket ezzel a kegyetlen eszközzel hajtották végre. 1895-ben törölték el ezt a büntetésnemet.

JÓKAI – FRANZ VON DINGELSTEDTNEK 1878. ápr. 22.

K: a Haus-, Hof- und Staatsarchiv *Burgtheater* anyagának *Korrespondenz mit Dichtern und Schriftstellern* feliratú aktacsomójában a Szigligeti címszó alatt (k 709.).

Elsárgult fehér színű, 220x143 mm méretű, legszokottabb vízjelű levélpapír. A lila tintás írás az első két levéldoldalt fedi, a 3. felső felével, s üresen marad az utolsó másfél oldal. Idegen kéz kék aláhúzással emelte ki a darab német címét, vörös vonallal kíséri a margón a körötte levő sorokat. Levéltári eligazítás a bal felső sarokban: „Jokay”. Ennek is vízszintes középhajtása van. – A kézirat szennyezett, de ép, tehát általános állapota kielégítő.

M: Karl Glossy: *Aus der Briefmappe eines Burgtheaterdirektors*. Wien 1925.

Szép Ernő: *Magyar drámák a bécsi színpadokon*. Bp. 1930. A Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei. VI. Függelékében (94–95.).

Visszautalunk ennek a közleménynek két előzményére, a 757. és 758. sz. leveleinkre. Bennük és jegyzeteikben minden megtalálható, ami a megértéshez szükséges.

Amikor március vége felé Jókai eltette a Dingelstedtnek szánt válasza kész, de utóbb elbizonytalanodása következtében postára nem adott levelét, bizonyára úgy gondolta, hogy hozzáértőket von be, hogy felelősen ír hasson a Szigligeti-darab kiválasztásáról. Az eleinte csak homályosan várt „jó alkalom” akkor érkezett meg, amikor Lewinsky egyszer csak Pesten termett. Amint a szakértői véleményeket a gyakorló és gyakorlott színész is megerősítette, az író is merte vállalni a felelős válaszadást.

A maga igazolásául borítékba helyezte az új mellé régi válaszát is. Mert azóta, hogy a bécsi igazgató kérdését feltette, éppen egy hónap telt el.

Így szól Jókai válasza magyar fordításban:

Budapest, 1878. IV. 22.

Igen tisztelt Bátor Úr!

Hogy ilyen sokára válaszolok becses levelére, az találjon mentséget magában a nekem feltett feladat nehézségében. Ha arra szólított volna föl,

keressek ki Önnek SZIGLIGETI száz darabjából tizet, avval egy óra alatt készen lettem volna, de százból egyetlenegyét kiszemelni? És mi van, ha az nem nyerő hanem vesztes sorsjegy lesz. Ha a darab nem tetszik Bécsben, akkor örökre a magyar irodalom mérges darazsa leszek. Valójában készen volt már a levél, amelyben a Bátor Úrnak azt a darabot akartam ajánlani (ártatlanságom bizonyítékául itt van mellékelve *A* betűjelzés alatt), amelyik nekem a legjobban tetszik. De akkor különféle aggályok kerültek elő, előadható-e a darab a Burgtheaterban is (egy kis forradalmat csinálnak benne és kötelezően szidják az idegen uralmat); erre visszavontam a szavazatomat. Tegnap aztán LEWINSKY úr jelentésében megerősített országos tanácskozást tartottunk erről a közös ügyről, és akkor közmegegyezéssel elhatároztuk, hogy a legalkalmasabb darab SZIGLIGETI *Trónkeresője* lenne, ami éppen most szerepel a Nemzeti Színház repertoárján is. A darabot az Akadémia is megjutalmazta 400 dukátos tiszteletdíjjal, abszolút értéke van és kiváló szerepei az előadóművészek számára. Ismételten jó-ságos elnézést kérek a szándéktalan késedelem miatt.

Nagy tisztelettel

alázatos szolgálja
Jókai Móric

sub Littera A – sub littera absolvo (levelem mentiségére) latin szólást Jókai nyilván kifejezőkészletében tartja. Itt mégis kevés a valószínűsége, hogy alkalmazni kívánta volna, mert vele tautológiát hozott volna létre, ami azért a levelezés közvetlen hangjában nem megy éppen ritkaság számba. – Valószínűbb, hogy *A* betűjel alatt különítette el korábbi, visszatartott (de most a maga mentiségére mégis idemellékelte) levelét.

im Beisein des Herrn Lewinsky – Joseph Lewinsky (1835–1907) német színész. 1858-tól élete végéig annak a színháznak művésze, amely felfedezte: a bécsi Burgtheateré. A német színpad egyik legnagyobb jellemzőjének tartották. Többször megfordult nálunk is, irodalmunk iránt különösen érdeklődött. Irodalmi estjein magyar versek – külföldi fellépésén is – mindig szerepeltek. Ebbeli érdemeiért találta méltónak tagjai közé választani a Petőfi Társaság.

761.

JÓKAI – COHN FRIGYESNEK

1878. máj. 2.

K: OSZK Levelestár.

Csontszín, meglehetősen vékony, 320x144 mm méretű, háromba hajtott levél. Írása az 1. oldalon bőven elfér (a megszokott lila tintával), három további oldala üres. A levélpapír a hajtogatások mentén foszladozóban, szakadófélben van.

Sosem fogjuk megtudni, ki lehetett Cohn doktor. Azt gyanítaná az ember, talán a tőszomszédság ösztönözte írónkat a minél sürgősebb megkönnyebbítés irányába. De a Dorottya utca jó száz éve is pontosan ott húzódott (igaz: a Gizella és a Ferencz József tér között), ahol ma. Talán Róza asszony ragaszkodhatott Cohn doktorhoz.

periculum in mora – a késlekedés veszélyt hordoz (Líviusz: *Ab urbe condita* XXXVIII. 25, 13 nyomán).

762.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1878. máj. 8.

K: OSZK Fond V/632.

Névjegy. A rövid, fekete tintás szöveg bőven elfért a sárgás névjegy hátoldalán.

Ha valamivel szemben nem tartjuk túlzottnak Róza asszony szemrehányásait férje könnyelműségzámba menő lágyszívűsége miatt, Várady Gábor személye az. Egyértelműen a kihasználó „barát”-ot jelenti.

Mivel Várady meglehetősen sűrű megkeresései Jókait illetően döntő mértékben váltóügyletek körében mozognak, célszerű az ilyen vonatkozású kifejezéseket itt egyhuzamban tisztáznunk. Ez annál is szükségesebbnek mutatkozik, mivel a váltó – tehát a rá vonatkozó egész kérdéskör – életünkben egy időben csaknem mindenestül kiveszett, az idetartozó kifejezéscsokor is élő szókészletünknek legalábbis perifériájára szorult.

A váltó értékpapír, amely pénzfizetési ígervényként viselkedik.

A kibocsátó az a személy, aki a fizetést ígéri.

A rendelvényes (v. intézvényes) az a személy, akinek a részére a kifizetést a kibocsátó ígéri.

Az intézvényezett az a személy, akit a kiállító fizetésre felszólít.

Elfogadó akkor lesz, ha a felszólítást akceptálta.

A forgató olyan személy, aki a váltót másra átruházza.

Akire az átruházás megtörtént, az a forgatmányos.

A forgatmány (v. hátirat) az átruházási nyilatkozat neve.

A leszámítolás a váltó lejárat előtti értékesítése olyan formában, hogy a bank a váltó névértékét kifizeti a benyújtónak, megtérítve magának a lejáratig szóló kamatot.

A váltó óvatolás (óvás) az a művelet, amelyre akkor kerül sor, ha lejáratkor nem váltja be az arra kötelezett személy a váltót. Az óvatolást közjegyző útján végzik.

Elvileg *prolongálás* is létezik.

A *csereváltó* fogalma és neve ismeretlen a magyar jogi irodalomban. A magyar váltótörvényben (1876:XXVII. Tc.) sem fordul elő. Készülő *Nagyszótárunk* is csak Jókaira tud utalni ennél a címszónál. Nála elő is fordul néhányszor, de soha értelmezéssel. Leveleiben aztán olyan természetességgel használja, mint a legközönségesebb kifejezést. — Így lehet hívni az olyan váltót, amelyet 3. személy kap egy jogi úton be nem hajtható követelésről szóló váltó helyett (tehát behajthatóként). Becsületbeli adósság (kártya, fogadás stb.) kapcsán merülhet föl ilyen.

763.

FRANZ VON DINGELSTEDT — JÓKAINAK 1878. máj. 21.

K: a Haus-, Hof- und Staatsarchiv gyűjteményében a *Burgtheater* részleg *Korrespondenz mit Dichtern und Schriftstellern* feliratú aktacsomójában a Szigligeti címszó alatt (719. sz.).

A levél alaki jegyeiben mindenestül megegyezik 757. sz. levelünkével, hisz a két megnyilatkozás, egymástól két hónapnyi távolságban azonos viszonylatban íródott. A lila tintás szöveg a kezdőoldalt tölti meg, a 3.-at ép-

pen megkezdi néhány sorral, ugyanabban a két oszlopra különített formában, amelyet a levélíró korábbi írásában már megszoktunk. Ezúttal néhány ráírásos javítású betű úgy jelzi a fogalmazás egyidejűségét, hogy az eredeti csaknem kivehetetlen marad. — A kéziratnak szakadozott a széle, fehér színe elsárgult, emellett azért ép és nagyjobb részt olvasható, bár a szavak egybeforradása (egybeforradása) nagy mértékben nehezíti a jó kivehetőséget.

M: Karl Glossy: *Aus der Briefmappe eines Burgtheaterdirektors*. Wien 1925. 420–22.

A közlést ugyanaz a hanyag felületesség, pontatlanság jellemzi, amelyet a kötet többi levelénél tapasztaltunk (vö.: 757–59. sz. leveleink jegyzeteit).

A levélíró már többször jelölt korábbi levelének jegyzeteiben ismerteltük.

Az igazgató ezzel a levelével válaszol a címzett éppen egy hónappal korábbi dupla értesítésére (l. 759., ill. 758. sz. levelünket). Sajnálkozva kettenjük eredeti terve megvalósulásának elhúzódnása miatt — kiváló szervező-készségét dicsérjük ezzel — megkísérli Jókait mint szerzőt bekapcsolni a Burgtheater további műsortervébe. Nem rajta múltott, hogy erre csak az ő halála után kerülhetett sor.

Válaszlevele magyar fordításban:

Bécs, 1878. május 21.

Jókai Mór
hírmeves író részére
Budapest

Ha én Önnek, igen tisztelt költő, ma mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani azokért a szívélyes válaszokért, amelyeket nemzetközi körkérdésemre adott, teszem ezt azért, mert levélváltásunk tárgyát kész ténynek szeretném tekinthetni. Most végre ott tartunk, hogy a húsvétkor az Ön szíves részvételével tartott haditanácsunk határozatának megfelelően a következő évadban Schnitzer fordításában színre tudjuk vinni a Burgtheater színpadán a „Trónkövetelő” c. darabot. Quod Dii bene vertant. Mellékelesen megjegyezve a mi „kiegvezésünk” hamarabb jött létre mint egy bizonyos (vagy bizonytalan) másik kiegészés.

Egy könnyelmű pillanatomban – az öregkor nem óvja meg az embert könnyelmű lépésektől – az az ötletem támadt, hogy a Burgtheaterrel történt kísérlet kedvező eredménye után az Ön színházában is tartsunk egy vendégjátékot. Schnitzer azonban, úgy tűnik, nem nagyon örül ennek a gondolatnak, amely, ez lehetséges, itt sem aratna magasabb körökben nagy tetszést. Alkalmadtán szeretném azonban az Ön véleményét is hallani erről. Minthogy nem ismerjük egymást, talán fölösleges megjegyezni, hogy semmiképpen sem az ünneplő beszédek iránti személyes elvárás képezi e terv alapját. Inkább a kísérletezőkedv és az a meggyőződés, hogy a Thespiszekér vándorlásai már önmagukban is hasznosak.

Szívélyes üdvözzel, amelyet szeretném, ha híres feleségére is kiterjesztené, maradok az

Ön
alázatos
B. Fr. Dingelstedt-je

den „Thronprätendenten“ [...] auf das Repertoire des Burgtheaters setzen zu können – abban a Dingelstedtben, aki 1878 januárjában a maga és társulata nevében részvétlívratot küld Szigligeti elhunytá alkalmából a Nemzeti intendánsának, minden jóakarattal megvan a darab Burg-színházi műsorra vételéhez. Igaz, hogy Schnitzer fordításának olvastán lelkesedése jócskán mérséklődik, de szándéka a következő évadra még töretlen. 1878 őszén viszont a boszniai okkupáció teremt kedvezőtlen hangulatot a darab műsorra tűzéséhez. A színház tehát ismét halaszt. Az 1879/80-as évad kezdetén aztán az osztrák cenzúra teszi teljesen lehetetlenné a darab színre hozatalát. Schnitzer minden összeköttetésével sem tud többet elérni 1500 forintos kártérítése kifizetésénél. Ilyenformán tehát *A trónkereső* sose jutott a Burgtheater színpadára. Pedig Szigligeti öt más darabja már jóval korábbi időtől jól fut a bécsi színpadokon. *A Liliomfi* pl. 65 estén szórakoztatja az osztrák közönséget – a Carltheaterben, de a Burgban az sem. Ebbe az exkluzív szentélybe csak Dóczi Lajos tud – személyes kapcsolatairól révén – betörni legelőbb, Jókai is csak jóval később (vö.: Szép Ernő: Magyar drámák a bécsi színpadokon. Bp. 1930. 77–82.).

auch hier in höheren maßgebenden Kreisen nicht gefallen würde – azok győztek, akiknek nem tetszett, mert nem valósult meg.

Ihre Ansicht darüber hören – nem valószínű, hogy Jókai véleményt nyilvánított volna. Levél híján ezt nem ismerjük.

die Wanderungen des Thespis-Karrens – Thespis mondabeli görög drámaíró és színész (a Kr. e.-i VI. századból), aki először játszott tragédiát. Ezért őt tartják a szomorújáték atyjának. – A Theszpizs-kordéja vándorszínészek ekhós szekerét, egyáltalán a vándorszínészetet jelenti a kor szóhasználatában. – Később Jókai ilyen címmel – a magyar színészet pesti megjelenésének centenáriuma – ünnepi színpadi művet írt (JKK Drámák III. k. 131–205., ill. *Földön járó csillagok*: 207–325. és Radó Gy. jegyzetei).

764.

VICTOR TISSOT – JÓKAINAK

1878. júl. 19.

K: OSZK Fond V/592.

Sárgásszínű, 180x114 mm méretű, kevés tiszteletet kifejező levélpapír. Elnagyolt, gondatlan fekete betűs szövege az első oldalon és a 3. felső felén helyezkedik el, a fennmaradó két és fél levéloldal üres. A papír különböző részein barnás elszíneződés, ill. szennyezés, de az olvashatóságot nem ez nehezíti.

A levélíró három Jókaihoz címzett levele ismeretes, mind válasz nélküli, közülük a két Balatonfüredről írott tartozik az 1878-as évbe. Az 1845 augusztusa és 1917 júliusa között élő újságíró, író és élményekre, sőt kalandra vágyó szenvedélyes utazó életéről nem állnak rendelkezésünkre kellő részletességű ismertetések, bár elég sok munkája forgott közkezen a maga korában, ha ezek nem is magas színvonalú kötetek. Egy francia doktori értekezés: Rose Bohuss: *Victor Tissot*. Debrecen 1935.; és az idegen utazók hazánkbeli élményeiről, véleményéről számot adó Birkás Géza: *Francia utazók Magyarországon* (Szeged 1948.) nyújt valami fogódzót.

Így részben következtetjük, másrészt föltételezzük, hogy Tissot Magyarországra indulása előtt érdeklődhetett Párizsban élő magyaroktól (Horn, Szarvady, esetleg Zichy Jenő gróf stb.) hazánk viszonyairól. Ezek hívhaták föl a figyelmét Jókaira, akitől és akiről francia vagy német fordításokból

hallott-olvasott előzőleg. Személyesen később is kevésszer találkoztak. – Arról is csupán kódós képünk van, hányszor látogathatott Tissot hazánkba (vö.: Birkás: i. m. 150.). 1878 nyarán egész biztosan. Mindenesetre a Magyarországról kiadott útleírásai (*Voyage au pays des tziganes* (La Hongrie inconnue). Paris 1880. E. Dentu; *La Hongrie de l'Adriatique au Danube. Impression de voyage.* Paris 1883.) kint hátrányos hírünket keltették, idehaza felháborodást idéztek fel vaskos tévedéseikkel, elképesztő felületeségükkel. Róla nevezzük a hasonló melléfogásokat „tissotiádák”-nak.

Az említett három levél közül talán jogosan feltételezzük legkorábbinak az egyetlen teljes keltezésűt.

Horváth Haus – a Horváth-ház Balatonfüred központjában, a Gyógy téren álló talán legszebb műemléki épület (ma a Mecseki Ércbányászati Vállalat üdülője). Az 1798-ból való copf stílusú ház tágas, sokszobás épületként alkalmas volt beajánlott, neves személyiségek szálláshelyéül.

Nem tudunk a levél eredményéről: talán sikerült vele találkozást kicsikarni.

A levél magyar fordításban:

Füredi fürdők, 1878. júl. 19.
Horváth-ház

Uram,

ebben a pillanatban értesültem arról, hogy nyarát Füreden fogja eltölteni.

Nagy örömmel újítanám föl az ismeretséget önnel, de mivel nem akarnám önt zavarni, bátorkodom megkérdezni, mely órában tudna engem holnap fogadni.

Engedje meg, Uram, hogy legmélyebb tiszteletemről biztosítsam, amelyet tehetsége ébreszt bennem,

Victor Tissot

VICTOR TISSOT – JÓKAINAK

1878. júl. 21.

K: OSZK Fond V/592.

A kézirat méretben az előzőnek mása, halványabb sárga levélpapíron. A fekete tintás szöveggel az 1., 3. és 4. levéloldal telt meg, a 2. oldal üres. A silány íróeszköztől és a gondatlan írástól rendkívül nehezen olvasható, bár a kézirat anyaga ép, szennyezetlen.

Mint látható: a keltezésben egy helységnév és a hét megfelelő napjának megjelölése mutatkozik. Mi a körülményekből és a szöveg tartalmi jegeiből látjuk dátumrekonstrukciónkat nyilvánvalónak. Az 1878-as nyáron kívül Tissot aligha képzelhető el más esztendőbeli látogatáson Füred fürdőhelyén. Előző itteni levele júl. 19-én kelt, ez abban az évben péntekre esett. A vasárnap tehát: 21-e. — A levél időpontjában a nyaralójából más években is budapesti ügyintézésre többször hazalátogató Jókait kellett a francia vándornak fölkeresnie, nyilván egy korábbi megbeszélés alapján. Ezért is tekinthetjük Budapestre címzettnek ezt a borítékkal nem rendelkező levelet, különben tartalma is erre mutat.

Szövege magyar fordításban:

Füred, vasárnap

Uram,

már nem számoltam biztosra Zichy Jenő gróf érkezésével, akinek Zág-rábból írtam, amikor azt ígértem, hogy ma reggel Pesten leszek. De tegnap, egy pillanattal indulásom előtt érkezik egy távirat, amely kéri, hogy várjam be a grófot, aki látogatásomra jött, és aki nem kapta meg 15-i leveletem csak aznap reggel. Tévesen címeztem, és a gróf nem volt otthon.

Így az elsőbbség jogát neki kellett adnom, és elmaradni, nagy sajnálatomra, arról a találkozóról, amelyet ön adott nekem.

Reggel indulok Pestre, Veszprémen és Mártonhegyen át, ha nem lesz szerencsém találkozni önnel a fővárosban, nagy szolgálatot tenne nekem a Nagy Szállóba címezve azokat a bizonyos ajánló leveleket, amelyeket kedves volt kilátásba helyezni az Alföldre.

Engedje meg, Uram, köszönetemmel legtiszteletteljesebb és legodaadóbb érzelmeimről biztosítanom

Victor Tissot

comte Eugène Zichy — személyéről l. a JLev II. k. 738. — A gróf a tudományos közvéleményben is elismert világutazó, akivel levélírónk a némileg hasonló szenvedély okán és során teremtett kapcsolatot talán még a francia fővárosban a már említett közös ismerősök útján.

à qui j'avais écrit d'Agram — tehát valóban nem vaktában ugrott neki Magyarországnak a kalandvágyó újságíró, hanem jóval az ország határán kívülről indított szervezéssel, a korábbi ismerősök mozgósításával.

Martinsberg — Márton-hegy: a Budai-hegyvidék egyik 285 méteres magaslata. A Széchenyi-hegytől a Denevér-árok választja el, a többi oldalról a Mártonhegyi-, ill. a Németvölgyi-árok övezi. Rajta századok óta túlnyomórészt kertes település foglal helyet. Száz éve talán jelentősebb pont volt az út mentén, mint manapság.

en m'adressant au Grand Hôtel — Tissot a Grand Hotel Hungaria Nagyszállodát adja meg postacímül. Ez a százhusz év előtti magyar főváros legelőkelőbb és legnagyobb, csaknem háromszáz szobás luxusszállója, a Duna-parti szállodasor első és legjelentősebb tagja, amelyet Skalnicszky Antal tervei szerint építettek reneszánsz stílusban és nyitottak meg 1871-ben. Ma a Duna Intercontinental szálló egyik szárnya áll a helyén.

766.

VÁRADY GÁBOR — JÓKAINAK

1878. aug. 27.

K: OSZK Fond V/632.

Csontszín, 206x135 mm méretű, pársoros fekete tintás írást tartalmazó első levéldallal. Minden többi üres. Kifogástalan állapot.

Az aláírásért magától értetődő módon vissza-visszatérő barát jólérsült, — talán: hogy hiába ne jelentkeztek —: a Jókai-házaspár csakugyan augusztus végén indul első párizsi látogatására.

TISZA KÁLMÁN – JÓKAINAK

1878. okt. 3.

K: OSZK Fond V/594.

Egészen világos – csaknem fehérbe játszó – szürke színű, 220x140 mm méretű, igen vastos levélpapír. Fekete tintával írt szövege az első másfél levéloldalt foglalja el, a többi két és fél üres. A hibátlan állapotú kézirat javításmentes.

A Tisza Kálmán-kormány az október eleji napokban egyik mélyebb válságát éli át: a pénzügyi nehézségek már az előző évben is összeomlással fenyegették a kiegyezés ingatag épületét, most a boszniai okkupáció anyagi arányai Széll pénzügyminisztert lemondásra készítetik.

Nincs értelme kétségbe vonnunk Tisza szavait. Ő bizonyára a Pester Lloyd hasábjain olvasta az általa idézett álláspontot. A H okt. 3-i reggeli kiadása a N.[eue] W.[iener] Abendblatt híreként pontosan egyezőt idéz:

„[...] Tisza több föltétel elfogadásától tette maradását függővé. Széll meg, Tisza ellenben hajlandó maradni, ez a mostani helyzet [...]” – olvassuk az *Utolsó posta* rovatban.

A H esti kiadása a legteljesebb mértékben tesz eleget Tisza kívánságának: szó szerint elhelyezi aláíratlan vezércikkében a miniszterelnök szavait, álláspontját ritkított szedéssel emelve ki (H 1878. okt. 3. esti kiadás).

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1878. okt. 18.

K: OSZK Fond V/632.

Eredetileg talán csontszínű, 230x145 mm méretű levélpapír, amelynek majdnem három teljes oldalát írás foglalja el, csak az utolsó üres. A kézirat szennyezett, gyűrött, betépett, rongált, de azért mindvégig olvasható. – Már korábban is volt dolgunk a levélíró olyan küldeményével, amelyen csak az aláírás volt saját kezű (vö.: JLev II. k. 673.); itt legalább mentegetőzés kíséri, ott említés sem történt róla.

Sündersregister – bűnlajstrom
mellékelem tudvalevő barátunk levelét – Jókai bizonyára tudta – legalább a melléklet alapján –, melyik közös barátjukról van szó, nekünk már ismeretlen.

insolvens – fizetésképtelen

769.

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK

1878. okt. 27.

K: OSZK V/12.

Tört fehér színű, 195x125 mm-es méretű, igen finom levélpapír „JOYNSON” alatta: „1869” vízjellel, kékszín kilencágú koronás Andrassy-címerrel, benne „Fidelitate et fortitudine” körirattal. A fekete tintás szöveg bőven elfér az első levéloldalon, a többi üres. Feltűnő, hogy a szép, olvasható írás a keltezés és az aláírás előtt mázolás jellegű fekete elnyújtott foltot tartalmaz, mintha olvashatatlanná kívánna tenni a két megjelölt helyen valamit. A keltezés előtti foltban elnyelődött a talán ott szereplő évszám is.

A keltezés évszáma a tartalom erre az idő tájra való vonatkozása és az öröknaptár tanúsága alapján történt: 1878-ban volt okt. 27-e vasárnap.

Jókai élete csaknem minden mozzanatáról, még a jelentéktelenekekről is megemlékezett, esetleg sokkal később, erről a feltételezhető megbeszélésről még utalásszerűen sem szólt sose. – Andrassynak különben mindig jó véleménye volt a H-ről, korábban, ellenzéki lapként is dicsérte (vö. Jókai Kertbenyhez szóló levelét: JLev II. k. 340.). Valószínűleg most sem a H ellen volt kifogása – nem is tapasztalni még árnyalatnyi módosulást sem a napilap hangján a megbeszélést követőleg –, talán a pesti sajtóra, a többi lapra kívánt Jókain keresztül hatni a Monarchia külügyminisztere. Ezek azonban csupán feltételezések.

A levélíró személyéről I. a JLev II. k. 600., tevékenysége sok részletéről a jegyzetanyag több helyét.

K: OSZK Fond V/551.

Tört fehér színű, hosszanti rácsos lap levélpapírrá összehajtva. Így 210x135 mm-es levélpapír jött létre, amelynek csak 1. oldalán van szöveg, a többi három oldal üres. A szép fekete tintás írás jó állapotban van.

A levélíró személyére nézve l. a JLev II. k. 574. – Levélíró és címzett több évtizedre visszamenő ismeretségben vannak egymással, ha levélváltásban nem állnak is. A levélváltás nem is biztos, hogy helyes megjelölés, hisz Jókainak egyetlen Szarvadyhoz intézett levelét sem ismerjük ez idő szerint. A jelen levél kelte előtt jó másfél évtizeddel, amikor Jókai szerkeszti kilenc hónapig a MS-t, Szarvady párizsi levelezője ennek a lapnak (vö. az 1862-es Ivánka Imrének szóló Jókai-levelet: JLev II. k. 35.).

A Franciaországban dolgozó újságíró *nem magas számra rúgó* levele közül ez az egy szól magyarul. Az ügy – Jókai *Szabadság a hó alatt* c. regényének kérdése, itt is alcímén *Zöld könyvként* – a további levelekben – már franciául – széles hullámokat vet majd. Mivel a történelmi regény a levél keltének idején már egy hónapja „folyt” a H-ban, jó két tucatnyi részlet alapján Párizsban is lehetett róla tudomás.

szóllottam Calman Levynek – a francia könyvkiadó vállalatot Michel Lévy (1821–1875) alapította 1836-ban, s rövidesen maga mellé vette két fivérét. Michel halála után egyik bátyja, Calmann (1819–1891) lett a kiadó igazgatója, s ő Librairie Calmann-Lévy (így: kötőjellel) néven vezette tovább a céget haláláig. Hírmevet főként kortárs francia regényírók és költők 16-odréti formátumban kibocsátott népszerű sorozatával szerzett.

es Hebrardnak (a Temps igazgatójának) – Adrien Hébrard (1833–1914) újságíró és politikus, 1867-től a Temps című napilap igazgatója, belőle jelentős, főleg külpolitikai szempontból gondosan elemző, modern orgánumat formál. Majdnem két évtizedig szenátor is.

egy részét a kéziratnak (német fordításban) – nem éppen szertelen kívánság, de megjegyezhetjük, hogy színvonalas fordítás ekkor még nem volt a regényből. Fájdalom, nem található évszám a Stempfelnél Pozsonyban és Lipszében egyszerre kibocsátott *Die Freiheit unter dem Schnee, oder das grüne Buch* két kötetén. De mivel 78 végéig még az első kötet sem futott le

a H napi közléseiben, a német változat aligha jöhetett ki 1879 előtt. Ugyanekkor élvezhették a pozsonyi németek — a hónapot itt sem pontosíthatjuk — napilapjukban a folytatásokat (Neue Illustrierte Zeitung 1879.).

771.

PÁJER ANTAL — JÓKAINAK

1878. okt. 30.

K: OSZK Fond V/427.

Csontszín, 230x145 mm méretű, igen vékony, silány minőségű levélpapír, amelyen a tinta is szétfolyik, s a hátoldalra is átüt. A páratlan oldalakat fedi szöveg, feltűnően vastag, szürkére fakult — vagy eleve híg fekete — tintával rótt soraival; a páros oldalak üresek. A felsorolt silányságok ellenére a levél máig sérületlen maradt.

Mint közismert, 1875 és 1878 között Jókai Budapest Józsefvárost képviselte, ott fölöttébb népszerű volt, igaz, maga is komolyan vette választói bizalmát. Nem sokkal ciklusának lejárta előtt, júl. elején beszámoló beszédet tartott nekik (a H júl. 8-i reggeli kiadása hiánytalanul közli a teljes első újságdoldalnál is hosszabb szónoklatot). Ennek végén kéri meg a kerület főbb korifeusai: induljon zászlajuk alatt a következő cikluson is. Az aug. 5-én lefolyt szavazáson azonban — minden kedvező előjelet meghazudtolva — Szilágyi Dezső győzedelmeskedett 684 szavazattal a 615 szavazótól támogatott Jókaival szemben. Az író másnap röviden és higgadtan búcsúzott el pártlapjában *Józsefvárosi választóimhoz* címmel itteni híveitől. Lakóhelye szerint még egy teljes ciklust tölt a VIII. kerületben, de már Erzsébetváros képviselőjeként (vö.: Takács Sándor: *Jókai Mór politikai beszédei*. Bp. é. n. bevezetéseként: *Jókai politikai pályafutása*. CXXII.). — A Jászság bizonyára elkésett kedves és kecsgetető meghívásával. Jókai számára ekkor már valójában használhatatlan maradt.

A levélfő Pájer Antal római katolikus apátplébános (1817–1881). Különböző egyházi teendők ellátása során négy évig tanítást is vállalt az egrai tanítóképzőben. 1862-ben költözik Jászapatiba, itt működik élete végéig, korábban esperesként, majd apáti rangban. — A korabeli folyóiratok garadájában verselt és cikkezett. Szinnyei őt önálló verseskötetéről tud 1846 és 1858 között.

Jászkákóhalma – ma is jó négyezer lelket számláló nagyközség Szolnok megyében, a Tarna partján.

Szilágyi Dezső urat nem annyira elveiért – Szilágyi Dezső politikus, a kiegyezéskori Magyarország markáns államférfiúi egyénisége (1840–1901). 1871-től a Deák-párt, aztán a szabadelvű párt tagja, majd az egyesült ellenzék egyik vezérégyénisége. 1877-től a pesti jogi kar egyetemi tanára. 1878-tól kevés híján egy évtizeden keresztül képviseli Józsefvárost ellenzéki szellemben. A kor újszólván egyedüli Kossuthhoz mérhető szónok-egyénisége. Hatéves igazságügyminisztersége idején elévülhetetlen érdemeket szerez a magyar igazságügy modern átszervezésével.

772.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1878. nov. 27.

K: OSZK Fond V/632.

Csontszín, 207x123 mm méretű levélpapír. Csak a kezdőoldalon van fekete tintás szöveg, a többi három levéloldal üres. A papír kissé elszíneződött, de ép és fönnakadás nélkül olvasható.

A címzett már a boríték megpillantásakor tisztában lehetett vele, miről lesz szó a levélben.

Tafler a mi számunkra már ismeretlen személy, nem lehetetlen, hogy az előző Várady-levélben név nélkül szóba került megszorult ismerősük neve.

773.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

1878. nov. 29.

K: OSZK Fond V/551.

Tört fehér színű, 210x135 mm-es méretű, az egy hónappal korábban küldöthöz hasonló hosszanti rácsos – talán ilyen vízjelű – levélpapír. A

szürkésre fakult írású francia szöveg elfoglalja csaknem mind a négy levél-
oldalt. Különben olvasható, sérülésmentes.

Ebben a levélben teljesen kialakulatlan még a szóban forgó regény fran-
cia fordítójának személye. Róla először majdnem egy év múlva lesz – ak-
kor is csupán lehetőségként – szó. Ilyenformán pedig csak 1878-ra keltez-
hető a hiányzó évszámú írás.

A levél magyar fordításban:

Kedves Barátom,

tegnap egyedül én kaptam meg regényed első három példányát. Elolvas-
hattam és elejétől végigfaltam mindent, ami eddig megjelent. El vagyok ra-
gadtatva, és amint Nordmann úr eljuttatta hozzám (éppen tegnap) a regény
egy másik példányát, adok belőle egyet Hébrardnak, a „Temps” igazgató-
jának, egy másikat Calmann Lévy úrnak, akivel tegnap találkoztam Jules
Simonnál. Biztos vagyok benne, hogy könyvedet közreadják tárcában is,
kötetben is. Meg fogjuk látni, milyen feltételeket szabnak, igyekezni fogok
a legkedvezőbbekre.

Igazad van, hogy a vétségek és a sajtóhibák miatt panaszkodsz, szükség
lesz rá, ha már a fordításnál tartunk, hogy javítóit példányokat küldj nekem.

Nem értem, hogyan engedhetted meg kilenc számon keresztül, hogy
Krisanowskit y-nal írják. Aztán azt se vagyok képes ésszel fölérni, honnan
vett fordítód egy énekkar által előadott Beethoven-szonátát. Az a fontos,
hogy a regény érdekfeszítő, *sehr spannend*, és hogy a jellemek igazak.

Arról van szó, hogy jó fordítót találjunk, igyekezni fogunk egy ilyenre szert
tenni.

Glaser alkalmatlan erre a munkára, amelyre író szükséges és nem kon-
tár. Őt a többi munkára kérem (a maradékra). Végül majd küldetek, és
esetleg egy nyers fordítást talán rábízhatunk, amelyet utólag átfésültetünk
egy francia íróval. De Hébrard mondta, mihelyt először beszéltem neki re-
gényedről, hogy dolgozik keze alatt egy francia író, aki tud jól fordítani.
Meglátjuk, mire megyünk vele.

Vedd biztosra, hogy minden erőfeszítést megteszek Zöld könyved fran-
ciaországi megjelenéséért.

Megörvendeztetnél, ha elküldenéd lapodnak azokat a számait, ame-

lyekben regényed megjelenik. Saját kedvtelésekre magyarul szeretném azt olvasni.

Kérlek, add át tiszteletteljes hódolatomat Jókainénak,
őszinte híved

Szarvady Fr.

Péntek, november 29.
Malesherbes krt. 144.

A szóban forgó téma körülményeinek részletesebb ismeretében is bajos Szarvady közléseit pontosan felfogni. Ha jól értem: a levélíró valahonnan, egy lapban megkapta a *Szabadság a hó alatt* c. regény első három folytatását – úgy vélhetjük – német fordításban. Talán Pozsonyból, ahol a Neue Illustrierte Zeitung esetleg 1879-ben – a hónapokra nincs adatunk – napi folytatásokban aránylag frissen szállította olvasóinak Jókai új regényét. De mindez csak hiányt pótló feltételezés, amelyek tekintetében Szarvady véglegesen kétségben hagy. – Ugyanígy levegőben lóg közlése nyomán az a kérdés is, honnan tud Szarvady *kilenc* olyan újságszámról, amelyekben végig y-nal van elrontva – valószínűleg befejező magánhangzójával – Krzyzanowski neve. – Nordmann úrral kapcsolatban pedig „a regény” egy újabb példányáról esik szó. Mire gondoljunk?

Mons. Nordmann – Johann N. – eredeti családnévén: Rumpelmaier – osztrák író (1820–1887), az 1848-as bécsi mozgalom részese, 1859-től nem jelentéktelen lapok társszerkesztője (Wanderer, Neue Freie Presse). Hosszú ideig elnöke a bécsi hírlapírók egyesületének, a Concordiának. Minden műnemben dolgozott mint széles műveltségű, de csekély költői erejű szerző.

Hébrard-ról, *Calmann-Lévy*-ről l. Szarvady 1878. okt. 30-i levelének jegyzeteit.

Jules Simon – J. Francois (Suisse) S. francia filozófus és államférfi (1811–1896). A Sorbonne tanára. Mérsékelt köztársaság párti, a 70-es években közoktatásügyi miniszter, majd miniszterelnök. 1877-ben kénytelen megválni tisztségétől, később a szenátus tagja. Jelentős filozófiai és politikai művek sorának szerzője, nagy francia bölcselek (Aronald, Bossuet, Descartes) munkáinak sajtó alá rendezője. A század elejétől szobra áll Párizsban.

qu'on ecrive Krisanowski avec un y – Seweryn Krzyzanowski lengyel ezredes, az 1820-as évek titkos hazafias társaságának egyik vezetője. Az orosz dekabristák Déli Társaságával ő folytat tárgyalásokat a két szervezet esetleges együttműködéséről. – Jókai regényének a valósággal szemben kisé módosított felfogású alakja, többnyire Krizsanowszky változatban (vö.: Zöldhelyi Zs. jegyzeteivel: JKK 36. k. 297.).

ou ton traducteur a pris une sonate de Beethoven chantée par un chœur – az eredetiben Beethoven neve sem fordul elő, nemhogy ilyen nem létező műve.

Glaser est incapable de te faire ce travail – Glaser Manó (1836–1910) Pest szülötte. Itteni lapokba prózát ír, de születik egy kötet verse, pár vígjátéka, egy közülük *Ein gordischer Knoten* címen meg is jelenik (1864.).

Még ugyanebben az évben Párizsba teszi át székhelyét, francia nőt vesz feleségül, lényegében haláláig ott él. Mindjárt tagja lesz a Párizsi Magyar Egyletnek, s ezt rendszeres munkával mindvégig támogatja.

Lefordította Katona *Bánk bánját*, nyersfordítást készített Jókai *Zöld könyvéből* Ulbach átköltése számára. Többekkel franciára fordítja Kosuth emigrációs iratainak I. kötetét. Az Association littéraire internationale első ülésén Glaser képviseli hazánkat (1878). – Jó kapcsolatok fűzik a Francia Akadémiához, amelynek angol dolgozatokat fordít, magyar műveket recenzeál.

Párizsban 1869-ben verseskötetet ad ki *Sternlose Nächte* címen, amelyet Catulle Mendès menten franciára fordít (*Nuits sans étoile*). Francia kortársköltők fordításai is helyet kapnak benne, szól vers Aranynek, a régi hazának, Frankel Ingomárnak (Leó festő fivére).

Glaser ismerteti meg hazánkat François Coppée, Catulle Mendès francia szerzőkkel. (Vö.: Nagy Csaba: *A Bánk bán ismeretlen francia fordítója*. MN 1980. máj. 20.)

774.

JÓKAI – AMBRÓZY NÁNDORNAK

1878. dec. 10.

K: OSZK Levelestár.

Tört fehér színű, 235x150 mm méretű, vékony, könnyen gyűrődő papír. Tetején – ezúttal kétszer áthúzva – az eredete: „Az Athenaeum hirdeté-

si osztálya”. (Egy ízben Jókai innen, ilyen papíron köszöntötte névnapjára nővérét.) – A levélpapírnak csupán kezdő oldalán helyezkedik el a szöveg. Ez végig kalligrafikus, fekete betűs kézírás, de egyetlen betűje se Jókaié, még aláírása is kék bélyegző. Az alapszövegből valószínűleg jó néhány készülhetett, a nyomdai előállításnál – úgy látszik – olcsóbban. Minden nagy kezdőbetűje cirkalmas, díszes, a „Zöld könyv” cím vastagítva, a címzett neve is a többinél jóval nagyobb betűkkel kiemelve. Az áthúzott eredetmegjelölésen kívül csak a keltezés „Budapest”-je nyomtatás. Kiválóan olvasható, jó állapotú kézi sokszorosítvány.

Jókai „Történelmi regénytár”-áról már korábbi levelek (Vály Eszternek; barátainak) kapcsán szóltunk az idetartozó körülmények néhány részletéről. Röviden: 1877. szept. 1-jei keltezéssel a hónap közepén hirdette meg Jókai az Ü-ben (aztán egyebütt is) ezt a füzetes vállalkozását: történelmi tárgyú regényeit saját magánkiadásában jelenteti meg, úgy, hogy a személyesen neki címzett, az Athenaeum kiadójába (Barátok tere) küldött előfizetésekre kéthetenként kapnak egy-egy füzetet. 1877-re a szerző *Névtelen várát* és *Sárga könyv* c. munkáját ígéri prenumeránsainak. – Az Ü, de főképp a H többször is megnyugtatta őket, hogy a két hirdetett történelmi regényt még az ígért időpontnál is korábban vehetik kézhez, a szétküldésre – még a felhívásban – Jókai személyes felügyeletet vállalt. Ennek ellenére a *Névtelen vár* utolsó, 10. füzetét 1878 márciusának végén láthatta az előfizető, a másikat még később. A Történelmi Regénytár II. évfolyama, az 1878-as, eleve egyetlen regényt vett tervbe, a *Szabadság a hó alatt* *Zöld könyv* címmel. Az egész esztendő folyamán az előfizetők egy betűhöz se jutottak ebből a műből, hisz az egész első negyedév a *Névtelen vár* füzeteti utáni hajcihőben telt el. A csődöt mondott vállalkozás sorsának ez a kézírásos levélsokszorosítvány az egyetlen dokumentuma; három héttel a tárgyév befejeződése előtt füzetekről már említést se téve, a *kötet* szétosztását tolja át a 79-es év második negyedébe. – Az irodalomtörténet, még a regény kritikai kiadásának (JKK 36–37. k.) teljes jegyzetapparátusa sem tud arról, hogy nincs füzetes kiadás, arról se, hogy ilyen terv lett volna egyáltalán!

Az előfizetőkkel itt többrendbeli méltánytalanság esett meg, fölemlíteni is sok volna! De teljes megcsúfolásukat akkor érték meg, amikor a H október 1-jén elindította ennek a regénynek napi folytatásait. Azét a történelmi alkotását, amelyet a szerző kizárólagossággal előfizetőinek ígért,

joggal remélhették, hogy előttük senki se élvezhesse. — Arról már hírünk sincs, hogy áprilisban legalább csakugyan megkapták-e illetményüket az előfizetők. Aligha. Pedig ezzel még némi elégtételt kaphattak volna: kereskedelmi forgalomba a két kettős kötet 1879. aug. 1-jén került.

775.

ANTTI ALMBERG — JÓKAINAK

1878. dec. 14.

K: OSZK Fond V/10.

Igen szép, halvány krémszínű, 215x133 mm méretű, nagyon finom négyzethálós vízjelű levélpapír. Mégpedig kettő belőle, mivel fekete tintás, latin betűs német szövege hat és negyed levéloldalra terjed, a megmaradó egy és háromnegyed üres. Az írás szemre is fölöttébb tetszetős, tökéletesen olvasható. — A kiváló általános állapotú kézirat harmadoló hajtásokat visel. A papír finom, inkább vékony, de nagyon ellenálló.

A levél írója, Antti AlMBERG, aki Antti Jalava néven adja ki köteteit, tudós, publicista, író és műfordító egy személyben (1846–1909). Huszonhárom évesen a filozófia magisztere, s rövidesen a legnagyobb finn napilap, az *Uusi Suometar* első főszerkesztője. 77-től a szenátus fordítója, négy évvel később az egyetemen a magyar nyelv rendkívüli tanítója. Már a hetvenes évek derekán tudományos célú utazást tesz Közép-Európában, nálunk utóbb többször is megfordul. Finnországban a magyarság lelkes barátja, irodalmunk sikeres fordítója és népszerűsítője. A Magyar Történelmi Társaság tiszteleti, a Kisfaludy Társaság, majd a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egymást követően. Több könyvet írt rólunk, a nyelvről, az országról; lefordította Jókai *Az új földesúr* c. regényét és több más irodalmi munkát.

A jelen levél fordítás-kötetének kíséretében érkezett, sőt a könyvön kívül brosúrát is tartalmazott a csomag. Dicséretére mondjuk el, hogy magyarból fordított, ami ritkaság, bár levelet nem mert ezen a nyelven a szerző elé tenni. Sok mindent kérdeznie kellett közben, de a mű végére jutott.

AlMBERG német levelének szövege magyar fordításban:

Igen tisztelt Uram!

Amikor három évvel ezelőtt szerencsém volt Önt meglátogatni, olyan nagylelkű volt, hogy megengedte a műveit finn nyelvre fordítani, anélkül, hogy honoráriumot kötött volna ki ezért. E művek közül egy most már meg is jelent finnül, mégpedig „Az új földesúr”, és ezennel van szerencsém Önnek abból egy példányt elküldeni.

A fordítónak persze nem illik a saját munkáját megítélni; de mivel Ön bizonyára nem fogja tudni azt felülvizsgálni, mégis megengedem magamnak, hogy Önt, igen tisztelt Uram, biztosítsam, hogy ez a fordítás mindazzal a gondossággal készült, amilyenre egy olyan író, mint Ön, műveinek más nyelvekre való fordításánál jogot formálhat. Azok felől a kifejezések és beszédfordulatok felől, amelyek nekem, mint a magyar nyelvben még nem tökéletesen jártasnak érthetetlenek voltak, barátom, Budenz J. professzor volt szíves felvilágosítást adni, és ily módon mintegy 100 kérdésemre válaszolt, amelyeket írásban intéztem hozzá. — A finn olvasók számára, akiknek még kevésbé ismerősek a magyar viszonyok, a szöveg alatti megjegyzésekben egy sereg magyarázatot és közlést mellékeltem.

Még az a kötelességem van hátra, hogy bocsánatot kérjek Öntől, mivel engedélye nélkül közzétettem Kertbenyhez írott levelét, amely az Ön önéletrajzát tartalmazza. Az volt a szándékom, hogy magam írom meg az Ön életrajzát, hogy a regény bevezetőjéül nyomtassák ki. De mikor Budenzhez fordultam, hogy tőle több életrajzi feljegyzést kapjak Önről, mint amennyi itt rendelkezésemre állt, a kívánt közlések mellett elküldte nekem az Ön Kertbenyhez szóló levelének egy másolatát is, hogy anyagot szolgáltatson az életrajz megfogalmazásához. Azonban ez az Ön önéletrajza olyan meszerien volt megírva, hogy egy általam fogalmazott életrajz egészen eltűnt volna mellette az árnyékban; ezért nem akartam a finn közönséget megfosztani az élvezettől, hogy erről tudomást szerezzen, hanem lefordítottam és in extenso kinyomattam, mint a könyv bevezetését. Mivel ez utóbbi már majdnem teljesen ki volt nyomtatva, már nem volt időm arra, hogy engedélyét kérjem. Mégis remélem, hogy jóságosan meg fogja bocsátani ezt az önkényes eljárásomat.

Az „Uusi Tilanhaltia” kiadója, Magister W. Churberg — egy regénysorozat kiadója, amely a legjobb külföldi írók műveit tartalmazza, amelyek közé ez a regény is felvételre — tiszteletteljes üdvözlését és őszinte köszönését nyilváníja Önnek, és kéri, hogy hálájának csekély jeléül küldhessen Önnek egy példányt az „Egy utazás Finnországban” c. műből. (Ennek a szövege egyik legkiválóbb költőnkől, Zachris Topeliustól származik, és az illusztrációk a mi festőink képei nyomán készültek.) Mivel a statisztikai adatok, amelyek ennek a műnek a végén találhatók, már elavultak, még mellékelem hozzá statisztikai hivatalunk főnökének az egyik ez évi párizsi kiállításra szerzett brosuráját a „Le Grand-Duché de Finlande”-t.

Amikor kifejezem azt a szilárd meggyőződésemet, hogy az „Uusi Tilanhaltia” a finn közönségnél a legnagyobb mértékben elismerést és tetszést fog aratni és a maga részéről minket is nemzeti törekvéseinkben kitartásra fog tüzelni — mert hiszen sajnos nekünk is megvan a magunk szabadságharca az uralomvágyó svédek ellen, és e tekintetben még nálunk is csak „gyertyaszentelői napfény” van — van szerencsém

a legmélyebb tisztelettel
maradni
mint az Ön odaadó
A. Almergie (Jalava)

nämlich „Az új földesúr” — Jókai regénye *Uusi Tilanhaltia* címen Helsinkiben jelent meg 1878-ban, egy hat évvel korábbi más finn fordítás után.

Professor J. Budenz — Budenz József (1836–1892) ural-altáji nyelvész. Német létére nálunk megmagyarosodott, olyan eredményeket mutatott fel az összehasonlító nyelvészetben, hogy 36 éves korában a pesti egyetem külön tanszéket állított fel számára. Összehasonlító szótárával és alaktanával ő igazolta először tüzetesen a finnugor nyelvek összetartozását. — A levél-író személyesen ismerte Budenz professzort, vele közösen adott ki magyar nyelvtant. (*Unkarin kielen oppikarja*. Helsingfors 1880.).

eine Abschrift Ihres Briefes an Kertbeny — 1870. dec. 6-án Jókai valóban egy 200 sornál is hosszabbra terjedő önéletrajzot küldött Kertbenynek (JLev II. k. 772–77.).

in extenso — teljes terjedelmében

Magister W. Churberg — róla mint kiadóról részletesebbet nem tudunk, de ezek szerint értékes sorozataival derék munkát végzett.

Zachris Topelius – Zakarias (röviden: Zachris) Topelius (1818–1898) svéd–finn költő, a történelem professzora. Misztikus, mély vallásosságtól átítatott verseinél sikerebbek Finnország történetéből merítő romantikus novellái.

„*Le Grand-Duché de Finlande*” – a Finn Nagyhercegség
nur „*gyertyaszennelői napfény*” – ez az ünnep febr. 2-ára esik, a medve szétnézésének napja, tehát elég pislákoló napfényt mutat.

776.

JÓKAI – FALK MIKSÁNAK

1879. jan. 6.

K: nem ismeretes.

M: H 1879. jan. 7. reggeli kiadás.

A levél lapbeli közlésének keltezőeként ez olvasható valaki elírásából: „Budapest, 1878. jan. 6.” (kiemelés tőlem), ami az év elején gyakori és megbocsátható vétség.

A címzettéről. JLev II. k. 661., ill. két Jókaihoz címzett levelét: a 377-est (uo. 169.) és a 472-est (uo. 268.) jegyzeteit, a részletekről még többhelyt.

A H 1879. jan. 2-án hírül adta, hogy a Pester Lloyd ünnepel: 25 éve jelent meg első száma. A *Különfélek* apró híreinek terjedelmében méltatja a német nyelvű napilap eddigi útját, és „őszinte kollegiális rokonszenvel küldjük mi is üdvözetünket s elismerő nyilatkozatunkat” az ünnepre – mint írja (vö.: *A „Pester Lloyd” ma ünnepet ült*, H 1879. jan. 2., reggeli kiadás). Még ugyanaznap azt is közli a lap, hol válthat jegyet az, aki részt akar venni a jubileumi ünnepségen. Erre ugyanis jan. 6-án került sor az Európa Szálló dísztermében. Itt az ünnepi beszédek elhangzása után, többek pohárköszöntői között „élénk figyelmet keltett” a Jókaié, amelyet a szerző betegsége miatt Hegedűs Sándor olvasott fel (vö.: *Irodalmi jubilaumok*. H 1879. jan. 7., reggeli kiadás). Ennek a köszöntőnek szövege van a levélben.

K: Frankenburg „Album”-ába beragasztott tinta írásos levél (PIM V. 77., utólag számozott 2. oldal)

Eredetileg talán fehér színű, de mára már teljesen elszíneződött félbetépett levélpapír 203x140 mm méretben. Lila tintás szövege alig olvashatóvá halványodott, csak a kezdőoldalt veszi igénybe, hátsó oldala üres (arra van ragasztva). Ez az albumba ágyazás védi állagát.

M: PH 1879. jan. 13., a *Napi hírek* között.

A lapközlés pontos, csak a központozásban mutat gondosságával eltérést a kéziratától, azonkívül kétségtelenné teszi a keltezés *januári* hónapját, amely a kéziratból – a rövidítés közelállásából – akár június is lehetne (inkább ennek is látszik).

A címzett személyéről l. JLev I. k. 269., azonkívül sok elszórt utalást mindkettőben.

1879. jan. 5-én tartotta Frankenburg Adolf Sopronban, ahová jó évtizede telepedett le, ötvenéves írói jubileumát. A H ezen a napon tárcájában szívhez szólóan járul az ünnepséghez: „Azon kétség kívül számos s az ország minden részéből Sopron felé küldött üdvözetekhez, melyek az ünnepelt iránt elismerésük és kegyeletük adóját igyekeznek kifejezni, itt küldjük mi is a magunk meleg és őszinte üdvözetét.” (*Frankenburg Adolf*. H 1879. jan. 5., reggeli kiadás.) Ezt a soproni kaszinó dísztermében lefolyt ünnepelést is végigkísérhetjük a H – másutt már idézett – *Irodalmi jubilaemok* c. cikkéből, amelynek anyagát a lap a Fővárosi Hírek tudósításából veszi. Az aranytollat dr. Hérics János adta át az ünnepeltnek, a soproni hölgyek ezüstkoszorúját Veres József tanár; az MTA üdvözetét Nagy János kanonok, és Zichy Antal, az Akadémia tiszteletbeli elnöke tolmácsolta. Az ünnepi beszédekkel, válogatott zeneszámokkal tűzdelt estet az ünnepelt által alapított soproni irodalmi és művészeti kör rendezte elnökének méltányló tiszteletadásul.

Ehhez a jubileumhoz írta Jókai a kissé megkésve érkezett meleg, és sok tiszteletet kifejező, hálás levelét.

FALK MIKSA – JÓKAINAK

1879. jan. 8–10.

K: OSZK Fond V/151.

Névjegy. Krémszín, 107x65 mm-es szabályos, igen kemény névjegykártya. Címoldalán dőlt frott betűs, feketén nyomott név és közéleti cím. Hátlapján kézirásos fekete betűs sorok. Sajátosság benne, hogy a szöveg s betűinek többsége \int -sel került rögzítésre. A névjegy romolhatatlan állapotú.

A köszönő sorok írójáról I. JLev II. köt. 661. és részletkérdésekre mindkét kötet számos elszórt helyét.

Együttvéve sem sok, mindössze nyolc Jókaihoz címzett postaküldemény található az OSZK Falk-palliumában. Nem is igen lehetett több, alighanem mind megvan. Továbbiakat talán a személyes találkozások tették fölöslegessé. Más kéziratárakban sem tudunk továbbiakról.

Ha ilyen szűkében vagyunk az írásbeli Falk-megnyilatkozásoknak, akkor elég biztosan köthetjük ezt az egyetlen keltezetlen névjegyet ahhoz az eseményhez, amely nyomán volt mit megköszönni a valamivel idősebb író társnak: a 776. sz. levelünkben közölt felköszöntőt, a Pester Lloyd napilap fennállásának negyedszázados jubileumát. A kártya keltezését tehát ehhez az ünnepséghez (1879. jan. 6.) illesztettük.

Jókai a kollegialitás és sorsközösség némi emelkedettségével köszönti az „ezüstlakodalmat” megért (és még további hat és fél évtizedre is futotta!) napilapot, és elsősorban főszerkesztőjét, a barátját. A „kedves régi bajtársnak szeretetreméltó megemlékezéseért” mondott szíves köszönet a névjegykártyán talán joggal erősít meg bennünket eljárásunk helyességében.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1879. jan. 15.

K: OSZK Fond V/632.

A megszokott névjegykártya. Lehetőleg úgy intézi, hogy hátoldalán a fekete betűs mondanivalója elférjen.

JÓKAI – A NEUE ILLUSTRIRTE[!] ZEITUNG
SZERKESZTŐSÉGÉNEK

1879. jan. 17.

K: Szathmáry Lajos (Chicago) magántulajdona.

Elefántcsontszínbe hajló csaknem fehér, 260x206 mm méretű levélpapír. Világossá fakult lila tintájú szövege a kezdődoldalt fedi, és néhány sort átvisz a 3. oldal tetejére. Az itteni további tér, a 2. oldal és a 4. alsó fele üres, felső fele pedig a címzést viseli. A papír két harmadoló hajtás nyomát mutatja. Alsó szélén mindkét szárny gyöngye tűszúrásra, baloldala pedig ragasztásra enged következtetni, jelölül annak, hogy a levél korábban egy könyvbe lehetett rögzítve. A szöveget a felsorolt sérülések sehol sem érintik. A kézirat állapota ellenálló anyagánál fogva jónak minősíthető.

A Neue Illustrirte Zeitung irodalmi és művészeti hetilap, amely Bécsben és Lipcsében együttesen jelenik meg, mindig vasárnapra keltezve. Az általunk vizsgált időpontban VII. évfolyamát tapossa (tehát 1872-ben indult meg), adataink szerint 1886-ig állott fenn. 1879-ben Johannes Nordmann szerkeszti. — Az a 26 füzet, amelyekben Jókai munkája: *Die Freiheit unter dem Schnee* oder *Das grüne Buch*. Historischer Roman von Moriz Jókai folytatásokban megjelent, fordítót nem nevez meg, kelteztést nem ad: valamennyi egységes dátumot visel (October 1878–79), csak a számok növekszenek a füzeteken 26-ig.

A levél szövege magyar fordításban:

Igen tisztelt Szerkesztőség

Mivel Rosen úr a mi szerkesztőségünkől egy nagyon hibás kefelelyomatot kapott fordítás céljára, kérem Önöket, használják föl ezt a mellékelt korrekturát arra, hogy az abban előforduló értelemzavaró hibákat egy magyarul tudó úrral (legjobb, ha magával Rosen úrral) a német szövegben kijavíttassák.

És aztán kérem, szíveskedjenek eljuttatni az Önök becses lapjának utolsó számát is, ami hozzám nem érkezett el.

Nagyrabecsüléssel

alázatos szolgálja

Budapest, 1879. jan. 17.

Jókai Mór

[Címzés:]

A Neue Illustrirte Zeitung

Szerkesztősége

Bécs

I. kerület, Renngasse 5.

Az a regénybeli fordításrészlet, amely a pesti nagyon hibás kefelevonat szövege alapján készült, a jan. 12-én közönség elé került lappéldányban olvasható (ahogy számolom). De mindjárt el is bizonytalanít a jan. 17-i keltezésű levélben az új lappéldány sürgetése. Mégis az előző hetiben volt benne a hibás fordítás? Akkor miért a késői reakció?

Abban nem lehet vita, hogy Jókai Bécsbe írt a fent jelzett, tehát Bécs és Lipcse közös kiadásában megjelenő hetilap szerkesztőségének. Szerzőnk *Zöld könyvének* ezt a német fordítását nem tartja nyilván a regény kritikai kiadása (JKK 36–37. k.). A bécsi folytatásos közlés részben együtt halad a H-beli magyar folytatásokkal – azok 1879 ápr. elejéig tartanak – , a helytelen kefelevonat csakis így okozhatott benne zavart. – De tud a kritikai kiadás német fordításról folytatásokban egy ugyanilyen című, de „Pressburg”-ban (Pozsonyban) kibocsátott hetilapban. A fordító és a jelezhető megjelenési időpont itt is homályban marad (i. m. 36. k. 229.). De ebben Jókai sosem talált kifogásolni valót. Ha figyelt rá. Vagy ha egyáltalán tudott róla.

Herr Rosen – Rosen Sándor (1843–?) hírlapíró. Kezdetben a budapesti és bécsi hírlapoknak parlamenti tudósítója, később színeszeti cikkek és szépirodalmi művek szerzője. Több évig Heinrich Laube dramaturgiai segédje a bécsi Stadttheaternél, egyidejűleg a Nordmann szerkesztésű *Neue Illustrirte Zeitung* munkatársa. 1878 óta csaknem kizárólag politikai hírlapírója különböző bel- és külföldi lapoknak, ugyanakkor tagja a bécsi külügyminisztérium irodalmi osztályának. Sok munkát fordított, ill. dolgozott át színpadra. – A levélben kiderültek alapján Jókai *Szabadság a hő alatt* c. regényét is ő tiltette át németre legkorábban.

die darin vorkommenden sinnstörenden Fehler [...] zurecht weisen zu lassen – a lap közeli számaiban semmiféle helyesbítésre nem került sor.

781.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1879. febr. 16.

K: PIM V. 2528/9.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/319.

Csontszín, szokott vízjelű, 215x140 mm méretű, kellő finomságú papír. Csak első levéloldalát foglalja el a szöveg, amely ezúttal különös módon elhalványult lila betűket mutat. Egyébként jó állagú, egyvégtében megírt, javításmentes írás.

Az országgyűlés 1879. febr. 17-én, hétfőn kezdte meg a költségvetés vitáját. Hegedűs ennek legelső felszólalója. Jókai elővigyázatos aggodalma indokolatlan, rá csak 19-én került sor. A H majdnem négy teljes hasábon hozza „Országgyűlési tudósítás”-aiban a felelős szerkesztő beszédét, feltehetőleg szó szerint (H 1879. febr. 20., reggeli kiadás). Főképp a nemzet egységének szükségét hangsúlyozza. Kiválóan szórakoztatva a Házat, szavazza meg a költségvetés-tervezetet.

782.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1879. febr. 19.

K: OSZK Fond V/632.

Csontszín, félbetépett, így kétoldalassá vált, 228x140 mm méretű levélpapír. Közlendői a kezdőoldalon, a hátoldal üres. Gyűretlen, jó állapotú.

Állandósult pénzzavarában is minden bizonnyal igazat mond kesergésében; a közelállók tudhattak családi nehézségeiről.

JÓKAI – A BÉCSI [...] OLVASÓKÖRNEK 1879. febr. vége [?]

K: nem ismeretes.

A Révai-másolatok közt megvan; OSZK Fol. Hung. 2261.

M: H 1879. márc. 4., esti kiadás

PH 1879. márc. 4.

A közlő napilapok (számuk talán gyarapítható) vonásra egyező szöveggel ezeket a magyarázó szavakat helyezik levélközleményük elé: „**Jókai Mórt** a bécsi egyetem német–osztrák olvasó köre felkérte, hogy az egylet javára tartson egy felolvasást. Jókai Mór erre következőleg válaszolt:”

Ebben már benne van tehát, hogy itt egy olyan Jókai-féle válaszlevéllel van dolgunk, amelynek a bécsi egyetemistáktól származó felkérő levelét nem ismerjük, csak ki tudjuk következtetni. Azt is csak feltételezzük, hogy az egyetem német–osztrák olvasókörének fölkerése lehetett Jókai Bécsbe indításának kezdő mozdulata. Ez a válaszból tűnik ki: a felelet a szerző meghatódásáról ad igen becsülni méltó vallomást. Márpedig ilyen csak spontán megnyilatkozásból születhet. – Van ti. éppen ugyanebben a városban egy másik, egy akadémiai hallgatócsoport, amely március második feléből keltezett – de ott is korábbra visszautaló – hasonló felkérést. – Amit itt a német–osztrák olvasókörnek – valószínűleg melegebben – válaszolt Jókai, az csak az elérékenyülést árulja el, konkrét ígéretet nem nyújt. Az elvi beleegyezéssel a bizonytalan jövőbe tolja ki az elfogadott fölolvasás időpontját. Az majd később még pontosítást igényelt. Hogy végül erre – esetleg közös megegyezéssel – a fiatalok melyik csoportja vállalkozott? Úgy tűnik: az akadémiai magyar olvasó- és társaskör bizottsága. Ezért a részletek tisztázásáért erre a márc. 20-i valószínű keltezéssel közölt levéljegyzeteihez utaljuk az érdeklődőket.

SRÉTER KÁLMÁN – JÓKAINAK

1879. márc. 6.

K: OSZK Fond V/532.

Feltűnően nagyalakú, 330x208 mm méretű, eredetileg talán fehér, de jócskán elszíneződött levélpapír. Első két oldalát foglalja el a szeszínű tintás, ormótlan betűkkel, ferde, fölfelé tartó sorokban bukdácsoló szöveg. A papír gyűrött, tele barna foltokkal, de szakadása nincs. Benne most is a bankjegy: „Ein Gulden (österreichische Währung)”.

A levélíró *Sréter Kálmán* nagyhírű, nógrádi birtokos család sarja. A családnak számos jelentős, magas társadalmi tisztséget, hivatalt betöltő tagja van; amelyekükhöz valami irodalmi vonatkozás is kapcsolódik, azokról Szinnyei lexikona pontos adatokkal szól. Kálmánról ezzel szemben nem árul el születési adatot, s – bizonyára műve korábbi lezárulása miatt – halálozásit sem. Ahogy valószínűsíthető: az 1810-es évek derekán születetett. 1859-től egy évtizeden belül hét cím szerint megjelölt kötetét sorolja föl Szinnyei, többnyire verseket, de lehet tudni 1878-ban megjelent gyűjteményes munkájáról is. Jelen levele kelte idején hatvanas évei derekán járhat. A jelölt forrásból tudjuk, hogy saját költségén kibocsátott munkái alig kerültek könyvtárosi forgalomba, többnyire a szerző osztogatta el őket.

Ez a Szandáról (ez a helység adja a család nemesi előnevét is) keltezett levél láthatólag Kálmán egy elküldött kéziratkegéről érdeklődik. Jókaitól szeretne rá – bármilyen rövid – véleményt kapni. Az elküldésétől számított négy hét elteltével belátja, hogy ilyenre aligha számíthat. Effélére Jókai csakugyan alkalmatlan volt: ideje sem engedte.

A BÉCSI [...] TÁRSASKÖR BIZOTTSÁGA – JÓKAINAK

1879. márc. 20. [?]

K: nem ismeretes.

M: H 1879. márc. 21., esti kiadás.

PH 1879. márc. 21.

Más napilapok ekkori számai.

A napilapok bevezető szavaikban csak éppen utalnak a Jókainak címzett levél érkezéséről. A közleményt lezáró mondatuk is egységes: „Jókai a levélben foglalt feltételekbe készséggel adta beleegyezését.” Ez a közlést esetleg fölöslegessé tette az író válaszáat (ha mégis volt, ezt nem ismerjük).

Ez a konkretizáló felkérés egy korábbi elvi elfogadásra, beleegyezésre enged következtetni. Szerencsére megnevezést kapott a levélben egyetemünk német–osztrák olvasóköre, amelynek vezetőségével anyagiakról s annak hova fordításáról közös megegyezésre jutottak. Most már Jókai – két egyetemi hallgató csoport felkérésétől megnyugtatta és megtisztelve (vö. a február végi levél jegyzeteivel) – meg akarja hálálni a fiatalság bizalmát és nagybecsülését. Hogy nem maradt a szándéknál, hadd igazolja a napisajtó.

1879. ápr. 21-i esti kiadásában a *H Jókai pohárköszöntője* címen teljes szövegében közli azt a tósztot, amelyet az író a tiszteletére rendezett bécsi banketten a Hotel Metropole-ban mondott el. Előtte még a következőkben számol be Jókai másik, ugyanezen a vasárnapon lefolyt szerepléséről:

„Ezt [a bankettet] megelőzőleg lapunk szerkesztője, mint a »Lloyd« bécsi sürgönyében olvassuk, az iparos egyesület termében tartotta felolvasását a »csendes évek történeté«-ről, melyet vasárnapi lapunk mellékletén közöltünk. A terem megtelt hallgatósággal. A jelen levők közt volt Teschenberg miniszter, Russ képviselő s a polgári osztály legtekintélyesebb képviselői. Nők is nagy számmal voltak jelen. Jókait élénk éljenzéssel és hochhal fogadták. Felolvasása nagy érdeket s helyenkint derűtséget keltett. Különösen II. Józsefről mondott szavai, hogy annak emlékéit két dolog fogja fentartani!]: a vallásszabadság és a reseda illat, oly annyira gyújtott, hogy e helyen a felolvasás percekig tartó tetszésnyilatkozatok által lőn félbeszakitva. A felolvasás irányzata is a közönség tetszésével találkozott. Midőn a felolvasás véget ért, újra élénk és hosszan tartó tetszések nyilvánultak.

A banketten az osztrák–német olvasó egyesület elnöke, **Hornung** németül, **Pintér** egyetemi hallgató pedig magyarul köszöntötte fel Jókait [...]” (A H jelzett száma.)

Szerzőnk tehát a kétféle felkérést egybekapcsolta. A H mellékletéből (ápr. 20.) azt is tudjuk, mit olvasott fel. Ennek szövege Bécsben is magyar nyelven hangzott el: csak eredetiben volt ennyire élvezetes és váltott ki ilyen elemi erejű sikert, amilyenről a jelenlevők beszámolnak. A fölöl-

vasást követő banketten, a Metropole-ban két nyelven köszöntik az ötven-
négy éves mestert, aki itt cserébe németül mondja pohárköszöntőjét.

A bécsi akadémiai magyar olvasó- és társaskör bizottsága (mint levélíró)
– az ilyenfajta diák-, ill. társadalmi szervezeteknek ekkoriban se szeri, se
száma; nyilvántartásukra se vállalkozott senki.

azon óriási csapás, mely alföldi testvéreinket sújtotta – utalás az 1879.
márc. 12-i pusztító szegedi árvízre, mely a város házainak 5–6 % -át hagyta
lakható állapotban.

emlékét két dolog fogja fentartani – Jókai hatásos szövege – amely
mindjárt értelmezi is szavait – némi rövidítéssel így hangzott: „[...] Ó hoz-
ta be Egyiptomból ezt az eddig ismeretlen szerény kis virágot [...] a rezedát.
Ez II. József ajándéka. S ha minden alkotása elmulik is: ez a kettő fentartja
a nevét örökké: a vallásszabadság és a rezedailles. [...]” (H 1879. ápr. 20.,
melléklet.)

786.

ID. SZINNYEI JÓZSEF – JÓKAINAK

1879. márc. 25.

K: OSZK Fond V/574.

Csontszínű, 225x143 mm méretű, Szinnyei-emblémás levélpapír. Az el-
ső két levéloldalt és a 3-diknak felső harmadát tölti meg a fekete tintás
szöveg, a többi üres. Tökéletesen olvasható írás, hibátlan állapotú kézirat.

Ez esetben azzal a fölöttébb ritka esettel van dolgunk, hogy ennek
a levélnek rengeteg törléssel, áthúzással, föléírással és mindenféle mó-
don agyonjavított fogalmazványa is kezünkben van (MTA kéziratára, Ms
757/349).

Jókainak mindig kedves műfaja volt az élc minden fajtája. Lauka Gusztáv
Charivari c. (a 30–40-es évekbeli francia, ill. német élclap címét átültetőd)
tréfalapjának megszűntével ilyen című rovatot szerzünk az Ék-ben, majd
az EL-ban, sőt a pEL-ben is végig fenntartott. Az 50-es évek elnyomatá-
si idejében különböző naptárakba lopott be élccsokrokat, mihelyt enged-
ték, 1856 és 1858 között aztán öthetenként megjelenő élclapot szerkesztett

Nagy Tükör címmel. Ez ment át 58-ban *Kakas Márton Albumába*, de első számán ez nem jutott túl. Elnyúhatetlen kedvvel rövid hetek múlva, még ez év kora őszén (aug. 21.) *Az Űstököst* indítja meg Jókai, amely különböző korszakokat, rejtett segédszerkesztőket és „főmunkatársakat” élve át, 1918-ig tartja fenn magát, úgy hogy hivatalos – bár korántsem mindig tényleges – szerkesztőként ő áll a lap élén.

„Élcelő” élvezetét az Ű rendszeres gyakorlata mellett a közbeeső lapok (Igazmondó, új Ék) szerkesztése közben is kiéli. 1879 márciusának végén a bevett gyakorlattól eltérőleg úgy hív életre két új hetilapot Jókai, hogy ezeket nem előzi meg kellő figyelmet ébresztő hírverés. A H sokkal látványosabban propagálja a társlapokat, a sajtók még egyetlen nagyalakú hirdetést sem kapnak. Aki mindent elolvasott a H-ban, az találhatta meg a márc. 16-i reggeli kiadásban *A Különfélék* rovatban a következő híradást:

„Két új lap indul meg a jövő évnegyed elején, lapunk szerkesztőjének, Jókai Mórnak kiadásában. Mindkét lap heti lap lesz, a nép számára írva. [...]” Címét egyiknek sem árulja el; a leendő *Nagy Tükör*-ről ezeket adja tudtul: „[...] a másik élclap szintén ilyetén irányu, mely mellett azonban az »Űstökös« továbbra is fenmarad, csak hogy ez inkább a társadalmi humort kultiválja, míg a politikai élcz az új lapnak jut. A kiadón kívül, ki nagy előszeretettel fog az új vállalataihoz, mindkét lap köré jelentékeny s tekintélyes írói kör sorakozik, s a szerkesztőt Viss Imrét, azon igyekezetében, hogy ne csak a nép által élvezhető, de egyuttal irodalmi színvonalon állót is nyújtson, minden oldalról sokan támogatják. A két vállalat részletes programja s mutatóvyszáma már legközelebb megjelenik.”

Az Ű-ben pedig még erőtlenebb a fölhívás, életjelnek is alig mondható: az 1879. márc. 23-i, tehát a lapindulás előtti utolsó számban egy teljes oldalas kép látható *Kakas Márton új lapja* főcímmel. Ezen Kakas az atyafiaktól körülvéve kedvtelve olvas (felolvas?) egy szétnyitott újságot, amelynek tisztán olvasható a *Nagy Tükör* címe; a többi élclap pártolói megszégyenülten, törpévé zsugorodva sompolyognak el a diadalmas új élclap olvasóinak közeléből (Ű 1879. 95.).

Márc. 30-án aztán egyszerre kerül az újságárusok táskájába a két lap. A reggeli H így tudatja:

„Jókai új néplapjának s néples élclapjának mutatóvyszáma ma megjelent s szét is küldetett. A néplap czime: »Magyar Népvilág« az élclapé »Nagy Tükör« ; az előbbi nyolczadrétre hajtott legnagyobb alakú iven, az utóbbi kisebb iven jelenik meg, s mindegyiknek ára évnegyedre

1 forint.” – Itt közli a H előbb a néplap, majd az élclap tartalomjegyzékét. Ezzel fejezi be tudósítását: „A két lapot, mely az Athenaeum nyomdájában gondos kiállításban Visi Imre szerkesztése alatt jelent meg, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe s különösen a nép közt való terjesztésre.” (H 1879. márc. 30., reggeli kiadás.)

Tehát az új lapok beharangozásán (márc. 16.) lelkesült úgy föl Szinnyei: lehetőséget érzett benne a magyar anekdota- és élcikincses rendszeres történeti közrebocsátására, hisz a politika koloncától megszabadult Ű-nek most már lesz hozzá tere. – Jókai választát nem ismerjük. Ha ír, a kezünkben lenne. Az ennél kisebb jelentőségű leveleket is pontosan iktatta és gondosan megőrizte Szinnyei. – Ha az eredményt nézzük: az ajánlatból az Ű semmit fel nem használt. Történeti feldolgozás meg nem jelent benne.

Sajnos, sokat úgy se nyer az egyetemi könyvtár akkori tisztviselője, ha minden legszebb reményei szerint út be. Ahogy az 1876-ban felújított Ék hét és fél hónapot tudott – nem könnyen – kihúzni, a feltámasztott NT élete még szűkebb korlátok közé szorul: pontosan hat hónapon át jelent meg. S amilyen gyér hírveréssel érkezett, távozása a Jókai-lapokban nyomhagyástól is mentes. Még a H-ban sem jutott sept. 28-i kimúlásának két sor.

A levélíró *id. Szinnyei József* (1830–1913) személye a többiekével legálább azonos figyelmet érdemel. A szabadságharc tisztjéből előbb Pozsonyban, majd Pesten lesz ügyvéd. 1872-től a pesti Egyetemi Könyvtár tisztviselője, 1888-tól az MTA könyvtárában az általa szervezett hírlaptár őre. Hetvenedik évében jár, amikor az Akadémia levelező tagjává választják. Bibliográfiáit 1873-tól a VU-ban, 95-től haláláig a Magyar Könyvszemlében hozza nyilvánosságra. A belőle létrejött tizennégy kötet nélkülözhetetlen alapmű. Írt irodalomtörténeti munkákat, monográfiákat, naplófeljegyzéseket is (vö.: Jókai hozzá írt levelének jegyzeteivel).

a magyar „Fliegende Blätter”-t megalapítja – a *Fliegende Blätter* francia úttörés alapján 1844-től Münchenben megjelenő német élclap Kaspar Braun és Friedrich Schneider alapításában. Kezdetben politikai céllal, később már ezt elhagyva, csak a társadalmi élet félszégeit tűzi tollhegyre, azokat is jóindulatú humorral. 1859-től hosszú időn át W. Busch torzképei és az alájuk írott versikék határozzák meg a lap jellegét. Magyarországszerte páratlan népszerűségnek örvend végig.

787.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1879. márc. 27.

K: OSZK Fond V/632.

Csontsín, közepes vastagságú, 227x145 mm-es méretű levélpapír. Csillogó fekete tintával írott szövege (mivel tulajdonképp mindössze öt közleménysor) a kezdőoldal felső felére szépen elfér. A megmaradó három és fél oldal üres. Kissé gyűrött, külső részein némileg szennyezett a papír.

Dr. Stroing ur – számunkra ismeretlen személy. A levelezők mindketten jól ismerhették, Várady postájában többször említi szolgálatait.

Leányom elhalt – a napilapok is ezzel egyezően tudósítanak: a képviselelőház alelnökének egyetlen leánya, Camilla, b. Sztojka Gyuláné délután 4-kor sorvadásban elhunyt. „A család gyászában mi is őszintén osztozunk” – teszi hozzá a H márc. 28-i száma; másnap pedig szép nekrológot közöl az elhunyt fiatalasszonyról.

788.

GR. ESZTERHÁZY ISTVÁNNÉ – JÓKAINAK

1879. ápr. 6.

K: OSZK Fond V/148.

Fehér színű, 225x145 mm-es méretű, vízszintes vonalzást adó vízjeles levélpapír. Az elhalványult lila betűs szöveg az első két és fél levéloldalt fedi, az utolsó másfél üres. Bár a papír csaknem vékony, a kézirat állapota kifogástalan.

A levél keltének hiányzó évszámára vonatkozólag a tartalmi mozzanatok adnak pontos eligazodást. A Szegedet elpusztító árvíz időpontja ismert; a levél ezt követően jó három héttel később íródott.

Amint a szöveg elárulja, a levélíró, Esterházy Istvánnét, szül. Jeszenák Gizellát (1842–1915) Jókai nem ismerte. Kérésének előzményei is vannak:

Pozsonynak talán más személye(i) részéről. Amiért „hálával tartoz”-nak, az érhetőleg egy színpadi mű, amelyet azonban képtelenek előadni. Ez pedig minden valószínűség szerint Jókai *Hős Pálffyja*, amely ugyan a fővárosi Nemzeti Színház számára készült (lényegében a szegedi árvízről szól), a szerző vidéki nagyvárosainknak egymás után engedte át.

Egy Eszterházy grófnének, kivált, ha közérdeket képviselt, biztos, hogy válaszolt Jókai. A feleletet nem ismerjük. Azt viszont csaknem kétségnek vehetjük, hogy prologót nem küldött. Sokkal elfoglaltabb annál, sem hogy a hasonló, elég gyakori alkalmi felkéréseknek eleget tudna – és akar na – tenni. Ha ezúttal mégis megtisztelte volna őket, arról tudnánk, amint többi prologóját is őrizzük. S ha illet Pozsonyban előadtak volna, azt a H nem hagyta volna említetlen. *A szegediek javára* ekkoriban rovatcím a napilapban; a pozsonyi segítség nem volt túl gyors, egyébként is egybe volt kötve a királyi pár ezüstlakodalmával. A nagyszámú hasonló jótékony célú rendezvény közt mégis sort kerített volna méltatására a H, ha benne egy Jókai-prologóról megemlékezhetik.

789.

HEDVIGE WITTE – JÓKAINAK

1879. ápr. 30.

K: OSZK Fond V/666.

Fehér színű, 210x130 mm-es méretű, fekete emblémával, benne WI monogrammal díszített levélpapír. A lila tintás szöveg végig beborítja a négy levéloldalt, egyetlen javított vonás nélkül: láthatóan fogalmazványról készült tisztázat. – Az utolsó oldal kissé elszíneződött, még kisebb mértékben az elsőnek felső fele is, de mindennek az olvashatóságra semmi hatása.

A levélíró személyéről annyit lehet tudni, amennyit írásában ő elárul magáról: tizenhét éves, romantikus lelkű, jómódú lengyel cseperedő kisaszony, akinek alig is van más dolga, mint Jókai-regényeket olvasni.

Még szerzőnk is kevésszer kapott ilyen végig lelkendező, rajongó levelet, amely minden hátsó gondolat nélkül íródott. Választ kérni nem mer, útmutatást mégis szeretne valahogy kapni a nagy írótól – magyar nyelvi

tanulásához (hogy eredetiben olvashasson Jókait!). Levelében érezhetően nem anyanyelvén ír: enyhébb nyelvi hibáit ez magyarázza.

Magyar fordításban:

1879. április 30.

Varsó

Uram,

csak a legnagyobb bátortalansággal merem önnek elküldeni ezeket a szavakat. Csak vágyakozva gondolok arra, hogy kegyeskedik rájuk pillantani. Nagy szerencsének tekintem a lehetőséget, hogy önhöz szóljak, szerencsének, amely talán megvalósul egy napon.

Meg lehet-e ismerni valakit írásai olvasásán keresztül? Ó, Uram, én ismerni vélem önt!

Uram, ön hazafi! igazi magyar, aki felfogja honfitársai javát, aki hazáján gyermeki ragaszkodással csügg, vagy – nem, inkább anyáival; a gyermek sose képes egyenlővé emelkedni egy anyával, annak gyöngéd gondoskodásában a kedves lény iránt.

Ezt a magasztos erényt imádom önökben, annál is inkább, mivel lenygel nő vagyok, Korzeniowski unokája, akiről kétségtelenül hallott ön is beszélni. Joseph Korzeniowski maga is birtokában volt ennek az igazi hazaszeretetnek.

Uram, ön született megfigyelő! Senki nem tudná önnél jobban megfejtetni az emberi lélek titokzatosságát, senki kitűnőbbben vissza nem adhatná.

Uram, ön boszorkánymester! Varázslatos leírásaival olyan helyekre vezeti olvasóit, olyan festői tájakra, ahová akarja. Érezteti velük a Duna-part virágainak illatát, beszívhatja velük az erdők leheletét, és megsétáltatja őket mindenütt, ahol tehetséges tolla feltárja számukra a természet szépségeit.

Végül, Uram, ön fölfedte az avatatlanok előtt Magyarország minden kincsét, egy regényes, kevéssé ismert ország értékeit, tele költőiséggel, és íme, ez adja az ön regényeinek üdeségét, szépségét, ah! nem tudom kifejezni mindazt, amit érzek.

És most, Uram, nevetni fog. Mindezeket a szép dolgokat én csak fordításban olvastam, nem ismerem a magyar nyelvet. De olyan nehéz-e megtanulni? sose próbáltam, azt se tudom, hogy kezdjek hozzá. Merem remélni,

hogy ön nem utasítaná vissza, hogy megjelölje az utat, amelyet követnem kell az önök nyelvének elsajátításához.

Most még el kell mondanom, ki az a személy, aki önnek ilyen merészséggel ír. Az ön iránt érzett csodálatom jobban megérteti, mint ahogy én tehetném. De íme, egy igazán nehéz feladat. — Tizenhét éves vagyok, egyetlen lány, akit Anyja szeret, megvédi az élet töviseitől, csupán a rózsákat látva vele.

A sors mégsem kímél bennünket. A halál minden évben elragadja családunk egy-egy tagját. Ezek a veszteségek nyomot hagynak a fiatal szíveken; már nem vagyok gyerek, éppúgy kissé túlfűtött, de vannak pillanatok, amikor a léleknek frissebb eszmékkel kell telítődnie, nemesebbekkel a mindennapi életénél.

Fogadja, Uram, őszinte csodálatom és tiszteletem, és ne tagadja meg tőlem a saját és tisztelt neje fényképének elküldését.

Hedvige Witte
Varsó. Królewska N. u. 41.

petite-fille de Korzeniowski — Josef K. (1797–1863) lengyel író, pedagógus. Már negyvenéves kora előtt tanára a kijevi egyetemnek, majd a harkovi gimnázium igazgatója. 1846-tól Varsóban szerzett jelentős érdemeket a közoktatás területén. Írt realista regényeket, színpadi alkotásokat, elbeszéléseket. Művei gyűjteményes kiadása 12 kötetet tölt meg. Magyarra egy sora sincs lefordítva.

790.

ENRICO CROCE — JÓKAINAK

1879. máj. 6.

K: OSZK Fond V/94.

Igen vékony, halvány tojáshejszín, 210x135 mm méretű, megszokott, de szépen érvényesülő vízjegyű levélpapír. Címoldal: jobb felső sarkában ott a cégjelzés:

DIRECȚIUNEA
DIARULUI
„La Voce d’Italia”

Minden sora más-más jellegű és méretű betűkből áll. — Fekete tintás kaligrafikus, cirkalmi miatt mégis nehezen olvasható szövege mind a négy levéldoldalt végig, sehol sornyi helyet sem hagyva foglalja el. Az egész szövegen \int -ek (hosszú s-ek) és -ek vonulnak végig. — A kézirat két egymásra merőleges aszimmetrikus behajtást visel. Általánosan igen jó állapotú, vékonysága ellenére tartósnak mutatkozik.

A levélíró Enrico Crocéról annyit lehet tudni, amennyit levélpapírjának cégjelzéséből kiolvashatunk, elfogadva, hogy jogosan használja. Croce ennél a lapnál legalábbis munkatárs volt, de akár szerkesztő is lehetett. A megszólítás is erre enged következtetni. — Erről a nyilván olasz nyelvű sajtótermékről, La Voce d’Italiáról nem szólnak olasz források, románok hasonlóképp némák róla. Az alapjában román nyelvű cégjelzésben csak a lap címe szerepel feltehető szövege nyelvéen. A „diar”: napló — elég bizonytalan megjelölés, az időszaki sajtó bármilyen terméke lehet. Ennek „igazgatósága” (direcȚiunea) a levélpapír tulajdonosa.

A levélíró és lapja egyaránt ismeretlen, már csak a levélközlés célját kísérelhetjük meg kipuhatolni.

A kialakuló Románia az őt legitimizáló berlini kongresszus (1878) és I. Károly királyá koronázása (1881) között nagy bizakodással néz jövője elé. Mindjárt igyekszik a testvérmek választott újrómán nemzetekkel — elsősorban franciákkal és olaszokkal — szoros kapcsolatot kiépíteni. Így érthető az olasz La Voce d’Italia jelenléte.

Aki a laphoz tartozik, Bukarestből szemléli a világot, mondhatnám — eleve bizalmatlan Magyarországgal szemben. A feszült viszony az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia között már elég rég állandó, ez az erdélyi románokra is hat. Azt viszont minden nemzetiségünk egyöntetűen támadásnak érzi nemzeti mivolta ellen, hogy az 1879-es országgyűlés tavaszi ülészsaka (ápr. 26. — jún. közepe) törvénybe iktatja a magyar nyelv kötelező oktatását a népiskolákban. A többoldalú felhőrdülésre Jókai is vezércikkben (*A magyar nyelv a népiskolában*) érzi kötelességének szólni (H 1879. máj. 3., reggeli kiadás).

Láthatólag ez a törvény izgatja a román környezetben élő Crocét is. Ez adja kezébe a tollat, még az országgyűlés vitái közepette.

Íme levelének szövege magyar fordításban:

Bukarest, 1879. május 6.

Tisztelt Uram és Kolléga Úr!

Mi, olaszok szeretettel és megbecsüléssel viseltetünk a lovagias magyar nemzet iránt. Függetlenségünkért vívott csaknem minden harcunkban önzetlenül jobbját nyújtotta nekünk a magyar testvérek erős falanxa, s Itália nevüket aranybetűkkel írta be a nemzeti krónika lajstromába.

Az utóbbi időben aztán az újjáépült Magyarországot honfitársaink joggal tartották szilárd bástyának a beözönlő germanizmussal és a moszkovita terjeszkedéssel szemben. Ebben a kettős, nehéz küldetésben Magyarország számíthatott minden helyesen gondolkodó hazafi támogatására, aki osztozott vele a jogos aggodalomban Európa és a népek jövőjét illetően.

Amikor, íme, rossz szellemük eltérítette Önöket e jótékony hatású feladattól. A megfontolás helyett belevetették magukat egy kalandokból és veszélyekből álló politikába, bízva Berlin szirénhangú kancellárjának csalárd ígéreteiben.

És ma azután, Önök ahelyett, hogy egységben és összetartón megmaradnának a Lajtán inneni nemzetek között; ahelyett, hogy hűségesekek és igazak lennének hozzájuk, belefogtak egy asszimiláló törekvésbe, amely szakadással, széthullással, rombolással terhes. Hála annak a meggondolatlan tervnek, amelyet épp most vitatnak az Önök Parlamentjében — hogy erőszakkal bevezessék a magyar nyelvet a nem magyar iskolákban —, nemcsak hogy felháborítják és haragra gerjesztik maguk ellen az összes nemzetet, amelyet a Monarchia számlál, hanem mindenekfelett olyan fegyvert adnak ellenségeik kezébe, amelyről csak remélhetjük, hogy nem fordul egy napon Önök ellen.

Mert jól jegyezzék meg: az ellenség északon van és északról fognak Önökre zúdulni az első létükre mért csapások. És most úgy készülnek arra a végső harcra, hogy pusztítani igyekeznek, de főként maguk ellen fordítani azokat a népeket és nemzetiségeket, amelyek a veszély pillanatában igen becses segítséget nyújtva felsorakoznának Önök mellett.

Ezek közt a nemzetek közt — amelyek, mint Önök, a tegnap Európá-

jának bástyái voltak és azok ma is – a román megkülönböztetett helyet foglal el, mivel annyi időn át ellenállván más megszállóknak, hagyományai, jövője és magamegőrzése a védekezés és a szövetségesség rendkívül határozott rendszerét jelölik ki számára; és én, aki e nép közt élek, ismerem természetét, törekvéseit, tudom, hogy az korántsem ellenséges Önökkel szemben, és jelen lesz nem is olyan távoli küzdelmeikben.

Ráhagyom Önre tehát annak megítélését, vajon helyénvaló és bölcs politika-e az Önök elmagyarosítási törvénye, amit a románok a Kárpáton innen és túl, okkal vagy ok nélkül nemzetük halálos ítéletének tartanak.

Így, mint olasz, mint népük barátja, mint barátja a román nemzetnek is és általában véve minden eltiport és leigázott népnek, hadd fájjaljam a végzetes vakságot, amellyel az Önök államférfiai előkészítik az utat a közös ellenség terveinek.

Adná az ég, hogy jövőjükért és a Kelet különböző népeinek létezéséért, nyugalmáért Önök mégse vessék el rettentő viszályok és keserű ellenségeskedések magvait, amelyek halálhozóak saját jövőjükre nézve is.

Őszinte híve:
Enrico Croce

fidando nelle ingannatrici promesse del Cancelliere-Sirena di Berlino – Bismarck kancellár ígéreteiről történik említés, akivel a Monarchia még ebben az évben megkötöi a „kettős szövetség”-et.

per introdurre per forza la lingua magiara nelle scuole non magiare – az erőszak vádját utasítja vissza Jókai: „Az állam hivatalos nyelvének tanítása a népiskolában. Nem rákényszerítése a magyar nyelvnek a nem magyarokra; csak alkalomnyújtás annak megtanulására.” (H i. szám.)

791.

HANDLER JAKAB – JÓKAINAK

1879. máj. 16.

K: OSZK Fond V/213.

Csontszín, 185x116 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. Lila tintás szövege az első három levéloldalt tölti be, az utolsó üres. Javításmentes, elsőrendűen olvasható írás, a kézirat állapota is kifogástalan.

A levélíró személye nem lexikális adat. Gondos utánanézés is aránylag keveset deríthet ki róla. 1860-ban született az egykori Szerém vármegye rumai járásában fekvő Indjája nagyközségben. Oklevelének anyakönyve szerint a József Műegyetemen az 1884/85-ös tanévtől kapott képzést, oklevele 1891. máj. 15-i keltezésű, a későbbi értelemben vett általános, ill. építőmérnökként. Az 1879-beli technikussága nem egészen világos, hisz a hároméves felsőoktatási képzés alapján lehetett a technikus képesítést elnyerni, ami nagyjából a mai mérnöki fokozatnak felel meg. Látjuk, az oklevelet ehhez képest is aránylag késve szerzi meg.

Leveléből az a tény tisztán kiviláglik, hogy tanintézetéhez, ottani társaihoz az átlagosnál tartósabban kötődik. Arról a tervezett merényletről, amelyről a levél hírt ad, semmi tudomásunk sincs. Nem is lehet, a veszélyt hordozó terv nem valósult meg. Ha ez a levél föl nem hívja rá a figyelmet, Jókai sosem szerzett volna tudomást róla mint az életét fenyegető összeesküvésről. Handler feltehetően a tisztelők becsületének védelmében ír, hátha az író esetleg más forrásból értesülne — előbb vagy utóbb — a dolgról. Így legalább megbizonyosodhatott, mennyire nagyra értékeli személyét a hallgatók túlnyomó többsége.

Nagyságod még nem jött volna vissza Pozsonyból — nem ismeretes, Jókai miért járt volna ekkor Pozsonyban. Bécsből ápr. 22-én tért haza.

este Wenzel egyet. tanár tiszteletére — Wenzel Gusztáv (1812–1891) egyetemi tanárról, a jogtudósról van szó, aki 1850-től a pesti egyetem jogi karán magánjogot, bányajogot és perrendtartást adott elő. Hatalmas jogirodalmi munkásságot fejtett ki, régi okiratok publikálásával is nagy érdemeket szerzett, s még történelmi kutatásai is jelentősek.

a szt. Hermandad szolgálai helyőken vannak — a Hermandad (a. m. 'testvériség') a középkori kasztíliai és aragóniai városok testvérisége a főnemesség ellen. A kifejezés később általában a polgárőrséget, rendőrséget jelentette.

B.k. és Cs.y által tévútra vezetett — a kezdőbetűk rejtette személyeket nem ismerjük.

K: OSZK Fond V/481.

Kissé szürkessé avult fehér, 205x130 mm-es, legszokottabb vízjeli levélpapír. Bal felső sarkában dombornyomású PR monogram, hétágú koronával ékesítve. Fekete tintás, szálkás gót betűkkel végigrótt szövege az aláírás után megadott címzési tudnivalókkal éppen teletöltik az első kettő után a 3. levéloldalt is. Az utolsó üres. Az írás tiszta, javításmentes, átlagosan olvasható, itt-ott még kalligrafikus törekvéseket is mutat. — Harmadoló hajtásával, apró gyűrődéseivel, kis tisztátalanságaival a kézirat általános állapota jó, a legkisebb foszlás nélkül.

A levélíró von Reussnerről jó volna legalább szakadozott adatokat tudni. De nincs forrás, amely akárcsak a nevét ismerné, és nincs könyvtára az országnak, ahol egyetlen katalóguskartonja lenne. Meg kell elégednünk a leveléből kiolvasható adatokkal: előkelő német család fia, akit — talán nyaranta — vendégül lát Puzyna lengyel herceg, akinek birtoka már Litvániába esik. Talán az írásra is itt és így kapott rá.

Sejtelmünk sem lehet, létrejött-e egyáltalán az a „mű”, amelyben Petőfi a „tragédia tárgya”. Ha igen, sehol meg nem jelent, sehol elő nem adták (vagy csak zugban). Másképp a velünk kapcsolatos köteteket a világ minden részén felkutatató Széchényi Könyvtár megszerezte volna. Azt egyszerűbb föltételeznünk, hogy csak terv maradt von Reussner úr elgondolása.

Az is jellemző: ha idegenben valakit megragadott „Pótefi” személyisége, tragédiája, honnan szerezze be a szükséges adatokat? A költőn kívül él még eszméletében egy magyar! Arra nem is gondol: ha az mindenkinek válaszolna, aki hozzá fordul, tovább se jutna a levélírásnál! A válasz elmaradása lohasztja le von Reussnert?

Levele magyar fordításban:

Méltóságos Úr!

Bocsássa meg merészségemet, amely arra készlet, hogy Önt levelemmel zaklassam.

Abban a meggyőződésben, hogy Ön legifjabb évei óta közeli ismeretségben állt Istenben boldogult Petőfi Sándorral, és hogy Ön az ő nyomainak felkutatásában is – közelebb van a forráshoz, mint bárki más, – megengedem magamnak, hogy egy nagy szívfességet kérjek Öntől, legyen olyan jó értesíteni engem, vajon a legutóbbi kutatásokat Petőfi halála napját és helyét illetően a remélt siker kísérte-e. Egy általam szerzett műben, amelyben Petőfi a tragédia tárgya, az utolsó napjait valamint pusztulását is pontosan meg akarom adni.

Eddig csak annyit tudok, hogy sok fáradozás után nagyon keveset tudunk meg Petőfiről, tudniillik, hogy Petőfi részt vett a segesvári ütközetben, és ott érte a halál; továbbá, hogy Báró Kemény Farkas adatai szerint találtak egy elesett honvédet, aki a személyleírás szerint Petőfihez hasonlított.

Ha most Önnek sikerült Petőfi halálának igazi helyéről és halála napjáról valami világosat és bizonyosat megtudni, legyen olyan jóságos megosztelni evvel az értesítéssel, amiért Önnek a legnagyobb hálával és lekötelezettséggel fogok tartozni.

Kérésem óhajtott teljesedését várva maradok

nagyrabecsüléssel
Plato v. Reussner

Címem Gruze Wielkie-ben Puzyna herceg házában
Postahivatal Poswol Gubernium Kowno kormányzóság Litvániában

daß Ew. seit jüngsten Jahren – daß Eure [az Ew ennek régies, elavult megfelelője] seit jüngsten Jahren

in der Schlacht bei Schässburg Antheil nahm – erről már akkor is pontosabban lehetett tudni.

nach Angabe des B^{on} [Baron] Kemény Farkas – Kemény Farkas (Zsigmond bátyja) csakugyan tudhatott a szájába adott tényről mint Bem közvetlen küzdőtársa, de hogy írt volna róla, erre nincs adatunk. Legfeljebb előszóban tőle hallhatta az, aki leírta.

ein gefallener Honvéd vorgefunden wurde – honvédtiszti mivolta még félig lemeztelenített teteme alapján is nyilvánvaló.

im Haus des Fürsten Puzyna – a hercegről közelebbit nem tudunk.

Gubernium Kowno in Lithau – Litvánia – mint közismert – jó 120 évig (1795–1918) Oroszországhoz tartozik.

793.

JÓKAI – ILLÉS VILMOSNAK

1879. aug. 2.

K: PIM V. 987.

Fakult, világosszürke színű, 175x110 mm-es méretű, megszokott vízjeles levélpapír, amely kezdő oldalának felső felén a füredi ház kerttel, utcai farral körülvett fekete-fehér képét viseli „Jókai nyaraló” aláírással. A lila tintával írott nyolcsornyi szöveg ezen az oldalon bőven elfér, egészen ki sem tölti. A többi három levéloldal teljesen üres. A háromfelé hajtás csaknem keresztülvágja a nem silány papírt, a hajtás mentén ki is rojtosodott.

A címzett tekintetében újra adathiánnyal állunk szemben. Ezt a levelet a PIM 1961. jún. 18-án vásárolta Illés Istvántól (növedéknapló: 1961/6 sz.), a címzett nevét is tőle tudjuk. Az Illés családnak azóta ez a tagja is elhunyt, pedig csak tőle remélhettünk volna adatokat felmenőjéről, akihez Jókai levele szól. – Bizonyára jóhírű pénzügyi szakember lehetett, ha írónk az ő szabad rendelkezésére bocsátotta – nem tudjuk: mekkora – részvényállományát. Valami eget rengető hasznót – tudtunkkal – nem hozott a tőzsdézés az író számára még Illés Vilmos bölcsességének latba vetésével sem.

a Tiszabank igazgatójánál – mint ismeretes, nagy nehézségek legyőzésével sikerült Tisza Kálmánnak 1877-ben – a kiegyezés pénzügyi hatálya tíz évre volt eleve kiszabva – az Osztrák Nemzeti Bankot Osztrák–Magyar Bankká átalakíttatnia. Mivel ez Tisza műve, aki Jókainak egyebekben is a legfőbb politikai bölcsesség, innen a bizalmas megnevezés. Ennek budapesti székházában voltak a Jókai-részvények letétbe helyezve.

K: PIM V. 2528/10.

Igen halvány, sötét színű, 172x105 mm méretű, meglehetősen kemény levélpapír. A lila tintás írás csak szorítva és különböző nagyságú betűkkel róva fér rá a négy levéloldalra. Helyenkint a betűk halványak, elmosódnak, a papíron barna elszíneződések vehetők észre. A hármashajtás mellett nehezen vehető ki az írás.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/320.

Válaszlevélnek látszik ez a szöveg, pedig csak félig az. Létrejöttének indítékait nem ismerve, meg kell kísérelnünk a helyzet rekonstruálását: a H szerkesztőségébe jöhetett be egy előttünk ismeretlen francia kiadóvállalat képviselője *A zöld Könyv* után érdeklődve. Nem tudjuk, hogyan szerzett erről Jókai tudomást, de láthatóan az érdeklődésre írja válaszlevelét Balatonfüredről unokaöccsének, hogy a szerkesztőség ennek alapján tájékoztassa a francia vendéget.

Az írás több, előttünk ismeretlen előzményre utal. Így mindenképp létezett egy fenn nem maradt Szarvady-levél — egy héttel később Jókai vagy erre, vagy egy újabb, szintén ismeretlenre utal vissza — ; mi csak 1878 novemberéből valót láttunk a francia fővárosban tevékenykedő egykori munkatárs tollából. Értesítéseinkhez képest bizonyos előreszaladás mindenképp fönáll: itt Jókai befejezett tényként beszél Ullbach „átigazítás”-áról, amihez a fordító — kezünkben levő levele szerint — majd novemberben fog engedélyt kérni a szerzőtől. — Néhány külföldi kiadóvállalat nevével is gazdagítja tudásunkat Jókai ebben a levelében, a konkrét helyeken próbálunk velük ismerkedni.

Glaser már lefordította franciára, s azt Ullbach át is dolgozta — vö.: Ullbach ez év nov. 10-i levelével és annak jegyzeteivel.

Szarvady-nak adtam írott meghatalmazást — Szarvady személyéről l. az 1878. okt. 30-i levél jegyzetét.

a ki lakik Boulevard Malesherbes 144 sz. alatt — a lakcím Szarvady csaknem valamennyi levelén megismétlődik.

Janke Ottónál – vö.: JLev II. k. 876., ill. Jókai 644. levelét (uo. II. 475.) és ezek utalásait, ill. hivatkozásait. Kapcsolatuk tudnivalóiról l. a 717-es sz. levél jegyzetét.

Reklam – Philipp Reclam jun. lipcsei könyvkiadó vállalat, amely 1828-ban jött létre. Legismertebb terméke a Reclam's Universalbibliothek (1867 óta) több tízezres sorozata.

jó lesz megbeszélni Neményivel – Neményi Ambrus (1852–1904) két évig van Párizsban a Collège de France és a Sorbonne előadásainak hallgatójaként. Hazatérése után doktorál, és rögtön a Pester Lloyd szerkesztőségébe lép vezércikkírónak. A H-ban 1874-ben jelenik meg cikke.

Verne modorát fogja találni – Jules Verne (1828–1905) francia regényíró, a tudományos-fantasztikus regény egyik megteremtője. A világon talán nálunk a legnépszerűbb (hazájánál is jobban): magyar íróknak vesszük, nevét is magyarul olvassuk.

Manschönnél – annyi bécsi könyvkiadó közt Manschön is elfér. Az idézett történelmi regény kritikai kiadásában a sajtó alá rendező Oltványi Ambrus 1879 előtt egyetlen német fordítást ismer: a J. Ludwig és L. Zweig kiadónál 1855-ben megjelentet (JKK Regények 4. k. 403.).

Stampfel – Stampfel Károly Pozsonyban 1873-ban vette át Wigand Károly könyvkereskedését, s a meglévő mellé fejlettebb kiadót hoz létre. Kiadványainak jegyzéke nagy kötetet tesz ki (Pozsony 1873–1903).

Rab Ráby. [Lloydban [...]] – Jókai több regénye jelent meg fordításban a német nyelvű napilapban, rendszeres folytatásokban. A *Rab Ráby* 1879. jan. 5-től aug. 24-ig, majd (a történelmi befejezés) szept. 18-tól 21-ig „folyt” a Pester Lloydban, 62 részletben, a fordító megjelölése (Falk Miksa ?) nélkül (vö.: JKK Regények 38. k. 511.).

goutfroz – a francia szóból (goût) – amely latin alapú – német képzővel létrehozott, mára már kiveszett idegen szó: 'ízlik, ínyére van, élvezni' jelentéssel.

IV kötet novella Costenoblenél – Hermann Costenoble jénai könyvkiadó Jókai pár novella-fordítását, novella-gyűjteményét is kibocsátotta.

lejön egész a szegedi catastropháig – tehát szó van benne még Szeged árvízi pusztulásáról (1879. márc. 12.) is.

a pápaiakkal együtt – utalás a Vály családra (a tudós Vály Ferenc professzoron kívül Jókai nővére, Eszter és legkedvesebb unokahúga, Váli Mari).

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1879. szept. 14.

K: PIM V. 235.

Kivehetetlen alapszínű, teljesen elsárgult, 210x140 mm méretű, egyszárnyúvá tépett levélpapír. A lila tintás írás az első oldalt teljesen, a hátlapot felső negyedében fedi, a fennmaradó háromnegyed rész üres. – A kézirat restaurált, tehát a szöveg helyenként egészen eltűnt, végig nehezen olvasható.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/322. (A végén téves olvasatokkal, amint alább igazolódik.)

A levél rendszeres évi ismétlődés: ősz elején a család Füredről előbb a svábhegyi nyaralóba, később onnan a Stáció utcai „sárga ház”-ba költözik vissza. A fuvarról Hegedűs gondoskodik.

forgató Szathmáry – P. Szathmáry Károly

Mint Szarvady leveléből olvastad – számunkra ismeretlen levél (vö.: a szept. 7-i levél jegyzetével).

én írtam neki – ez a levél sincs birtokunkban.

a Revue számára készitek valamit – ezt Szarvady már egy éve sürgeti. Jókai szándékszik is írni talán, de sose készül el vele: a Nouvelle Revue 1879-es és 1880-as évfolyamának 30 számában semmi nem jelent meg Jókaitól. Neve ugyan a munkatársak közt olvasható, sőt egyik regényét is ismertetik a folyóiratban, de tőle való írást hiába keresünk (vö.: Szarvady több levelével, a nov. 6-ival is).

a pesti Napló tegnapi cikkének – a PN 1879. szept. 13-i számának reggeli kiadása tartalmazza a Jókai által kifogásolt vezércikket. Az aláíratlan és voltaképp címtelen írás a kálvinisták helyzetét vizsgálja a Tisza-kormány ideje alatt, s azt kedvezőtlenebbnek ítéli a Bach-korszak idején átéltnél. Különösen a klérus megbecsültsége hanyatlott, tagjainak semmit sem nyújtott a kormányzat. – Szász Domokos javaslatát (kérje a konvent az uralkodótól a közoktatási törvény szentesítésének megtagadását addig, míg az ki nem fejezte a vele való egyetértést) a PN is tapintatlannak ítéli, de a két konvent határozatai a kormánypolitika teljes vereségét jelentik.

akarok valamit felelni — nem lehetetlen, hogy szerzőnk megírta az el-
lenvetéseket tartalmazó megígért cikkét, de megérkezett a szerkesztőségbe
Szász Domokos nyílt levele szept. 13-i keltezéssel. Így aztán Jókai meg-
elégedett azzal, hogy szerkesztői közbeszúrással ezt a levelet közölje a
lapban („*A protestánsok és a kormány.*” Nyílt levél a szerkesztőhöz.) Szász
D. azt mutatja ki (a szerkesztő szerint sikertelenül), hogy nem járt el al-
kotmányellenesen a felekezeti iskolák főfelügyeleti jogi szabályozásának
kérdésében (vö.: H 1879. szept. 16., reggeli kiadás).

ezt a kálvinista hierarchiával kokettírozó kortesbeszédet — a Révai-má-
solat szövegében így olvasható: „...ezt a kálvinista hierarchiával kelettitrozó
kortesbeszédet.” Ha e szavaknak értelmük volna, Jókai betűit talán ennek
nézni sem volna lehetetlen.

796.

SZEMERE ATTILA — JÓKAINAK

1879. okt. 24.

K: OSZK Fond. V/564.

Csontszín, vízjeles, négyrét hajtott 175x115 mm-es levélpapír, dombor-
nyomású SA monogrammal, fölötté ötágú koronával. — Az első, jó másfél
oldalal helyezkedik el a javítás nélküli, pontosan olvasható szöveg, a papír
többi része végig üres.

Aláíratlan szerkesztőségi cikkben válaszol a Hon 1879. okt. 22-i száma a
Liberté c. párizsi lap egy Kossuth-riportjára, amelyben az emigráció feje fő-
löttebb megrója a magyar arisztokrácia szabadságharcbeli kétkulacos ma-
gatartását. A Hon *A magyar mágnások a szabadságharc alatt* c. cikkében
hathatós védelemben részesíti őket, hevenyészetten odavetett példamutató
aristokrata hőstettekre utalva. A baloldali beállítottságú Egyetértés még
nem is tudhatta, hogy a dicsérieriádát másnap b. Podmaniczky Frigyes még
bő kiegészítésekkel toldja meg (*A szabadságharcban résztvevő mágnások*:
H 1879. okt. 23.), de máris válaszol „Egy kortárs” aláírással a H-beli cikk
teljes szövegének közzétételéhez kapcsolva azonos című cikkében (Egyet-
értés 1879. okt. 23.) a maga megjegyzéseit, ugyancsak ötletszerű összeál-
lítást adva a mágnások hazaárulásszámba menő vétkeiről. Köztük erre az
esetre is hivatkozik:

„[...] Nem ismeri-e Jókai (mindjárt a szerkesztőnek tulajdonítva az aláíratlan cikket) *Andrássy Gyula* grófnak azon nyilatkozatát, melyet akkor tett, midőn *Szemere* őt erélytelenségeért kérdőre vonta s mely így hangzik: »Könnyű neked és Kossuthnak, de nekem nem szabad hátam megeit a hidat elégetnem«. Ugy látszik e hid nem is égett el [...]» (Egyetértés uo.)

Erre a H másnap viszontválaszt ad, kellő gúnyal. Belőle csupán idézett mondatunkra való reagálását írjuk ide:

„[...] Hogy *Andrássy Gyula* mit *beszélt* *Szemerének*, azt bizony mi nem vesszük számba. *Szemerének* sokat járt a szája, nincs sok fiduciaánk az adataihoz. Ezt jó lesz Kossuth iránti tekintetből is elfogadni a szélsőbálnak. *Beszéd? Beszéd!* Tény csak a »tett« [...]» (H 1879. okt. 24.)

A fentiek adják *Szemere* *Attila* levelének előzményét.

Következménye pedig a H másnapi „felelete [...]» a kérdéses passzus egyszerű visszavonására” készített felszólításra vonatkozólag: megint csak aláíratlanul:

„**Tegnapl** lapunkban közlött azon szavainkban, hogy *Szemere Bertalan* állításához nincsen fiduciaánk!, *Szemere Attila* ur, mint az államférfiu fia, atyjának megsértését találja, s tiszteletre méltó fiui buzgalommal tiltakozik, hogy az ő atyja nem hazudott soha. Nem is állítottuk, hogy **hazudott**, hanem rosszul emlékezett, a mi igen sok memoire írón megtörtént, s ha a téves adatok helyre igazítását az utódok mind becsületsértésnek vennék fel, akkor nem lehetne történeti igazságokat kideríteni. Mi azonnal irtunk gróf *Andrássy Gyulának*, felkérve őt, hogy nyilatkozzék, mondta-e azt *Szemere Bertalannak*, hogy »nem kell elégetni minden hidat a hátunk mögött!« Ha *Andrássy* azt válaszolja, hogy igen is mondta, akkor egész mértékben elismerjük, hogy *Szemere Bertalan* állítása **alapos** volt, ha pedig azt találja felelni, hogy ezt nem mondta, akkor *Szemere Attila* urnak meg kell nyugodnia abban, hogy, atyja, **mint magán-ember feddhetetlen, correct, igazmondó férfi** volt ugyan, de mint politikai memoire író, rosszul emlékezett, s a czáfolatnak alá van vetve.” (H 1879. okt. 25.)

797.

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK

1879. okt. 27.

K: OSZK Fond V/12.

Csontszín, 163x120 mm-es négyrét hajtott, felső tükrének közepén dombornyomású türkíz színű, kilencágú koronával ékített díszes *Andrássy-*

címeres (Fidelitate et fortitudine körirattal) levélpapír. — A fekete tintás, kevésbé javított szöveg az első két és fél oldalon helyezkedik el, kiválóan olvasható, a papír további másfél oldala üres.

L. az előző levél jegyzeteit!

A szerkesztőség nem üresen ígérgetett, hanem Jókai csakugyan azonnal írt gróf Andrásynak, akivel különben is váltottak levelet. Andrassy postafordultával válaszol, körülbelül olyan értelemben, ahogy a szerkesztő és a szerkesztőség előre elképzelte.

További fejleményekről nincs nyom.

revedálni – visszafordulni

köszönetet mondjak azon meleg és szép cikkedért – utalás Jókainak *Andrassy ismét itthon* c., a H 1879. okt. 10-i számában, Andrásynak a közös külügyminiszterségről való leköszönése alkalmából vezércikk helyen megjelentetett (és aláírt), valóban hozsannázó cikkére. — A H már okt. 2-án is közölt Jókaitól olyan aláírt, elemző cikket, amelyben történt utalás a leköszönésre.

798.

JÓKAI – H. PULSZKY POLYXÉNÁNAK 1879. okt. 28.

K: OSZK Fond VIII/2230.

Eredetileg sárga színű, ma kissé fakult, 220x140 mm-es méretű levélpapír. A lila tintás szöveg ráfér a kezdő levéloldalra, a többi három üres. A javítás nélküli, egyöntetű Jókai-levelek példája. Állapota kitűnő.

A levél címzettje, Pulszky Ferenc leánya (1857–1921), a modern magyar nőnevelés egyik úttörője. 26 évesen megy férjhez Hampel Józsefhez, aki apósa nyomdokain múzeumi vezető állást visel. (Vö.: Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*, VIII. k. 446–47.)

Ez egy alkalommal szóltak levélben egymáshoz: a pályája zenitjén levő író és a húszas éveik első felét töltő hajadon. A kért, ill. küldött kézirat felől kár lenne találgatásba bocsátkoznunk. Jókainak Törs-kézirata csak 1876-

ból lehetett, amikor a 33 éves író az új Ék-nél szerkesztősködött. Hét és fél hónapon keresztül naponta hozva létre a lapot, nem kevés írásra kényszerült. Rejtély, mi módon jutott egyezsége a kéziratkerő és az írások tulajdonosa, két és fél évvel a megjelentető lap megszűnte után. Az sem kevésbé fogas kérdés, mire használta Pulszky lánya a kéziratot.

Törs Kálmán, igaz hogy más pártállású lapoknál dolgozott utóbb, de távozásra a munka megszűnte, nem a politikai nézetkülönbség készítette. Idő múltával mégis el kellett távolodniok (78-tól Törs is képviselő).

799.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

1879. nov. 6.

K: OSZK Fond V/551.

Világosszürke, 210x136 mm-es méretű, vékony levélpapír. Első három és fél oldalán át a levél szövege húzódik, a 4. alsó fele üres. A francia szavak bizonytalan színű halvány festékekkel írótnak látszanak, leginkább a golyóstollas íráshoz hasonlítanak. A papír vékony voltához mérve meglepően ép állapotot mutat.

Szarvady már előző, októberi levelében is úgy tünteti fel a helyzetet, mintha Jókaival való előzetes megállapodások állnának írása hátterében. Itt, egy héttel később, ismét úgy indítja szavait, mintha Jókai szorgalmazta volna valami novellája francia fordításának elhelyezését – nála. Ez – Szarvady fontoskodásán kívül – semminek sem tulajdonítható. Írónk ez idő tájt örült volna, ha itthoni szorító – nem még kiépítendő – kötelezettségeinek eleget tudott volna tenni.

Az csakugyan fönnáll, hogy Mme Adam, leánynéven Juliette Lamber (1836–1936) jelentékeny szellemiségeket gyűjtve maga köré, művészeti szalont alakított ki Párizsban, s ennek során 1879. okt. 1-jén havi két alkalommal megjelenő folyóiratot indított *La Nouvelle Revue* címmel, amely aztán 1913-ig fenn is maradt, s amelyet az első két évtizedben saját maga szerkesztett. Egyébként a termékeny írónő 1884-ben két hetet Magyarországon töltött, erről adta ki – mert saját könyvkiadó vállalattal is rendelkezett – *La Patrie Hongroise* (Souvenirs personels. Paris 1884.) című,

magyarra is lefordított – *A magyarok hazája*. Bp. 1885. – útirajzát. – Odahaza baráti kapcsolatot épített ki a magyar emigráció tagjaival (Irányi Dániel, később Justh Zsigmond), levelezett Kossuthal, Turinban meg is látogatta.

Azon szorgoskodott tehát Szarvady, hogy az ott jelzett feltételek mellett Jókai egy novellája jelenhessék meg Mme Adam politikai és irodalmi folyóiratában, amelybe igazán akármelyik bőven belefért volna, hisz a lap egy-egy száma 14–15 íven jelent meg félhavasint.

Ezekon kívül Szarvady fordítók keresését is nyakába vette.

Levele magyar fordításban:

Kedves Barátom,

Íme, egy ajánlat, amelynek teljesítésére kérlek annak a novellának kapcsán, amelyet fel akarsz ajánlani Madame Adam folyóiratába. Ő minden nem eredeti (első) megjelentetést visszautasít, akár francianyelvű, akár idegen munkáról legyen szó; tehát, ha valóban akarsz nyújtani valamit a La Nouvelle Revue részére, a közzétételt nála kell elkezdened.

Természetesen Madame Adam hajlandó honoráriumot kiutalni neked, vagy inkább azt a honoráriumot kell elfogadnod, amelyet az új lap valamennyi munkatársa kap. S az új folyóiratban való megjelenést követően a munkádat ott bocsátod közönség elé, ahol majd akarod.

Találtam itt egy franciát, egy kész csodát, aki a Bariche névre hallgat, aki előkelően és ritka tökélyel ír magyarul, még hazai íróinkhoz képest is. Megtudakoltam, hogy szívesen vállalná-e novellád fordítását, remélem, beleegyeznek.

A folyóirat minden hónap 1-jén és 15-én jelenik meg, és ha a Honban január elején akarod indítani művedet, azonnal küldened kellene novelládat, hogy ott már valamelyik decemberi számban hozzassák.

Ulbach mondja, azt reméli, hogy végül is lesz ereje hozzálátni orosz [tárgy] regényedhez. Vagy nyolc napja találkoztam vele, azt ígérte, azonnal ír neked, amint hozzákezd a műhöz.

Ezer üdvözet

Fr. Szarvady

Párizs, 79. november 6-án
Malesherbes körút 144.

quelque chose à la nouvelle revue – a félreérthetőség elkerülésére s a helyesírási szabályoknak megfelelően így volna: [...] à La Nouvelle Revue, tekintve, hogy ez a fentiekben már tisztázott folyóirat címe, amely a Revue des Deux Mondes mellett a másik jelentős szellemi fórum a századforduló környékén. – Megjegyezni való, hogy Jókai a folyóiratba az első két évfolyam idején sose küldött se novellát, se egyéb írást (később már Szarvady sem erőltette). Az viszont igaz, hogy az első szám utolsó oldalán (226.) *Collaborateurs de La Nouvelle Revue* címen felsorolást kap mintegy 106 munkatárs és Szarvady, Ivan Tourgueneff, Général Türr, De Ujfalvy közt (hogy csak külföldiekből válogassak) 49-dikként ott olvasható Maurice Jókaié is.

au nom de Bariche – Alvinczy (Baris) Sándor (1852–1925) újságíró, aki az 1870-es évek közepétől 1886-ig Párizsban élt.

Ulbach – Louis U. (1822–1889) író, újságíró, irodalmár.

espère [...] pouvoir te mettre après ton roman russe – Jókai orosz tárgyú regényéről, a *Szabadság a hó alatt*ról van szó.

m'a promis de t'écrire – Ulbach állta a Szarvady-nak tett ígéretét: öt nap múlva megírta ajánlatát Jókainak (l. 801-es sz. levelünket).

800.

MADELEINE SZVISZTUNOV – JÓKAINAK 1879. nov. 6.

K: OSZK Fond V/542.

Tört fehér színű, a megszokott bordázatot kissé széthúzó vízjelű, fenn középen elhelyezett dombornyomatú címer (a papír saját színében) díszítésével ékes levélpapír, 200x125 mm-es méretben. A fekete tintás francia szöveg (utóiratával) a három első levéldoldalt elfoglalja, a 4. üres. A papírminőség ellenállása védi a kézirat sértetlenségét.

A külföldről származó levelek leggyakoribb típusát képviselik az olyan fajta kérelmek, mint amilyenek a Moszkvában lakó kisasszony fordul Jókaihoz. A levélíró személyéről semmi adatunk sincs, a címzettnek se lehetett. Kezdő műkedvelőnek látjuk sorai alapján. Kockáztatja tájékozatlanságával, hogy komolyan vegyük, meg azzal a körülménnyel, hogy csak

általánosságban, „a legjobbak egyikének” jelöli meg azt a napilapot, amely fordítását közölni hajlandó.

Magyar fordításban:

Moszkva, 1879. november 6-án

Uram,

három évet Pesten töltve sem volt meg az a szerencsém, hogy önt megismerjem, de sokszor csodáltam meg regényeit, s egy közülük: „Az új földesúr” annyira megteszett, hogy lefordítottam oroszra. Mennyi rokonszenves egyéniséget találtam ebben a regényben! Önhöz fordulok, kérve, hogy járuljon hozzá fordításom kinyomtatásához. Egyik legjobb napilapunk válik ennek a fordításnak közétételére.

Ez a napilap régóta ismeri stílusomat. Most tehát az ön és kiadója hozzájárulásáról van szó.

Legyen olyan jó, uram, adjon mihamarább egy szóban választ. Végtelenül lekötelezne, ha küldene *egy rövid jegyzetet munkáiról, meg néhány önéletrajzi adatot*. Talán küldhetne *egy Áttekintést a magyar irodalomról*, amelyből fölhasználhatnám azokat az adatokat, amelyekre egy előszóhoz szükségem van, hogy az orosz közönség ismeretséget köthessön a leghíresebb magyar regényíróval. Igyekezni fogok önt tájékoztatni a magyar irodalom ez alkotásának fogadtatásáról, ezer köszönettel, ehhez csupán azt a kegyét kérem, hogy küldje meg, ha egyetért vele, a regényfordítás kiadásának engedélyezését.

Kérem, Uram, fogadja tiszteletteljes hódolatomat

Madeleine de Svistounof

Mellékelten küldök egy megcímezett borítékot, s egy darab papírt ugyanazzal a címmel, hogy hozzácsatolhassa az irodalmi áttekintéshez, ha lesz olyan kedves elküldeni.

A levélíró egyáltalán nem látszik tudni arról, hogy az 1863-as megjelenésű *Az új földesúr*nak már két orosz kiadása is van: igaz, mindkettő Péterváron került ki a sajtó alól, egyik 1869-ben, a másik 1873-ban, bár fordítót egyik sem jelöl meg. — Biztosan megkaphatta Jókai jóváhagyását. De hiá-

ba váránk – levele alapján – fordítását egy moszkvai napilapban, a legjobbak valamelyikében, az ő munkájának megjelenési helye szintén Sankt Peterburg 1880., a Vestnik Europy 2–4. száma. (Vö.: JKK Regények 13. k. 334., Kulcsár Adorján sajtó alá rendezése.)

Két orosz nyelvű megjelenés után miért lett volna Jókainak kifogása a harmadik ellen? Hosszú választ azért a hölgy nem kaphatott, mivel egy árva szót sem tudott fordításához fűzni a szerző személyéről és munkásságáról.

801.

LOUIS ULBACH – JÓKAINAK

1879. nov. 11.

K: OSZK Fond V/615.

Tört fehér színű, 220x135 mm méretű levélpapír, sűrű vízszintes vonalú bordázattal vízjelként, gombostűdíszes, vágott jobb sarokkal, mellette keletes laccím olvasható a vágással párhuzamos fekete színű nyomtatással (a címszöveg levélközlésünkben). – A francia nyelvű levél silány tollal készült, elmosódó, sötét színű írást ad.

Jó két és fél oldalra terjed a levélíró mondanivalója (saját utóiratával); a 3. oldal fennmaradó részét Szarvady tölti be magyar nyelvű függelékével. A 4. levéloldal üres. – A kézirat kifogástalan állapotú, a finom anyagminőségnek is köszönhetően.

A levélíró és a szövegében említettek személyét a korábbi Szarvady-levelek jegyzeteiben ismertettük.

Magyar fordításban:

Epines köz 14.

(Courbevoie)

(Seine)

Courbevoie, 1879. november 11.

Uram,

közös barátunk, Szarvady J. elkészítetett velem egy nyersfordítást az ön regényéből, a *Szabadság a hó alatt, avagy a zöld könyvből*. Részemről elváltam, hogy ezt a fordítást áttegyem *irodalmi* franciára, és önt bevezessem a francia közönség köreibé.

Nagy örömmel teszek eleget ennek a feladatnak. Kérem önt, higgyen a legmesszebb menő igyekezetemben, amellyel be fogom ezt tölteni, s töreksem, hogy pontosan az ön nyelvén beszéltessek, amely a fordításnak annyira ellenáll, visszaadjam a költői bájt, az életerőt, az ön elbeszélésének energiáját.

Szükség van-e arra, hogy biztosítsam önt, nincs félnivalója részemről szentségtörő csonkítás miatt.

Ragaszkodom hozzá, hogy teljességgel a nemzetközi bajtársiasságot tükröző munkám kizárólag az ön művét szolgálja, és küzdeni fogok tőlem telhetőleg azok ellen a veszélyek ellen, amelyeket mindig rejt egy ennyire egyéni tehetség interpretálása.

Mégis be fog következni néha, mint néhány fejezetcím esetében, amelyek franciára le nem fordíthatók, hogy inkább az értelmet juttatjuk érvényre, mint a betű szerinti kifejezést.

Ebben áll minden hozzájárulás, amit öntől kérek. Szarvadi, akinek különben birtokában van a magyar szöveg, majd segítségemre lesz minden olyan esetben, amikor úgy tűnik, hogy a már megoldott fordítás mégis nehézséget rejt.

Nem merek magamnak azzal hízelegni, hogy ön annyira ismerne engem, ami önt fenntartás nélküli bizalomra ösztönözné és megadná a jogot olyan szabadon eljárni az ön szép regényével, ahogy tennem legkedvesebb barátom esetében, aki iránt tiszteletet és csodálatot akarnék ébreszteni a francia közönségben.

Annak ellenére, hogy szükségesnek tartok két-három rövidítést bizony részekenél, ezek érthetőbbek Német-, mint Franciaországban, mégsem nyúlnék hozzájuk, *csak az erre szóló felhatalmazás birtokában*.

A regény egy új napilapban, a *Gil Blas*-ban fog megjelenni *A zöld könyv* címmel, ami az ön alcíme, s remélem, hogy jelenetei, amelyekre ugyanolyan büszke leszek, mint bármely saját regényem jeleneteire, megközelítve a mi munkáink jeleneteit, közelebb hozza szellemünket egy tartós és őszinte barátságban.

Higgyen tehát nekem, Uram, az Önnek mindenestül lekötelezett bajtársának.

Louis Ulbach

Bevezető fejezetül rövid jegyzetet készíték önről és munkásságáról. Ezért valamelyes adatokat már beszereztem, de nagyon hálás lennék, ha kiegészítésükre néhány kiadatlan vagy eddig közzé nem tett felvilágosítást küldene.

sans y être autorisé – ezt a beleegyezést és engedélyezést valamilyen megnyugtató formában meg kellett kapnia. Glaser nyersfordítása alapján dolgozott – amelyért hálával adózott – , s kapott szabadságával az I. kötetben aránylag csekély mértékben élt (*Le tapis vert*).

un nouveau grand journal, le Gil-Blas – a Gil-Blas baloldali beállítottságú napilap 1879 és 1914 júliusa között. Szerkesztői között volt egy időben Maupassant is. 1892-ben egy ideig havonként kétszer melléklete is megjelent: a Gil-Blas Illustré. – A napi folytatásokban való közlés (legalábbis a francia I. kötet mértékéig) egész biztosan megtörtént: erről a Jókai birtokában levő tizenöt kötetes nagy *Larousse* (é. n.) 2. pótkötetének Ulbach címszava (1959) és a H 1880. okt. 27. reggeli száma tanúskodik.

les compléter par l'envoi de quelques renseignements – illet – még hozzá kiadatlant – aligha küldött Jókai, nem is volt szokása. Az adatbeli támpontok hiánya sajnálatosan meg is látszik Ulbach fordításának mintegy három lapra terjedő előszaván. Belőle egy oldalnyi ha szól Jókairól, jellemző módon két címmel a szerző működése kapcsán (Életképek, A Hon), köteiről egyetlenegy sem.

802.

LOUIS ULBACH – JÓKAINAK

1879. nov. 10. {?}

K: nem ismeretes.

M: Pressburger Zeitung 1879. nov. 18.

Ha ez a német szöveg egyszerűen egy francia levél német fordításának lenne felfogható, akkor Ulbach levele megjelenéseinek egyik változata-

ként sorolnánk föl. De nekünk, akiknek az eredeti is birtokunkban van, nyilvánvaló, hogy itt nem fordításról, mégcsak nem is szemelvényes közlésről vagy kivonatolásról van szó, hanem óriási szabadsággal végzett újságírói átköltésről. Ezt tehát érdemes külön kezelni. Aztán még azért is célszerű ez a megoldás, mert így módunkban van a *Pressburger Zeitung* körítését is közölnünk.

A levélben említett személyeket ismerjük.

Ha komolyan vennők a pozsonyi fordítás adatait, ezt a levelet – kezezése alapján – eredetije elé kellene beillesztenünk. A nov. 10-i dátum tehát pontatlanság.

Maga a levél magyar fordításban:

(1879. nov. 10. /?/)

Uram! Közös barátunk, Szarvady Frigyes felkérésére elvállaltam, hogy az ő fordításait irodalmi francia nyelvre átírom. Örömmel vállaltam ezt a feladatot, és avval a gondossággal fogom elvégezni, amit a költői bájnak, elevenségnek és az Ön dikciója energiájának hűséges tolmácsolása megkövetel. Minden erőmmel törekedni fogok, hogy munkámmal elősegítsem az Ön működését, amely olyan élénken igyekszik előmozdítani a nemzetközi testvériséget (confraternité internationale-t). Első munkánk az Ön szép „Szabadság a hó alatt” c. regénye lesz, amelyet „Le livre vert” francia címmel szándékozunk kiadni. Bevezetőül a könyv elé fogjuk tétetni az Ön életrajzát és irodalmi érdemei méltatását. Engedélyezze Ön stb. Párizs, 1879.

Louis Ulbach

A *Pressburger Zeitung* 1879. nov. 18-i számában a Literarisches rovat keretében adja olvasói elé a bennünket illető hírt *Jókai in der französischen Literatur* címen. Félretájékoztatásról magában a levélben sem beszélhettünk tulajdonképpen, vaskos melléfogás a körítésben sem fedezhető fel. De az újságírói nagyvonalúság, a gondosságnak és az adatok tiszteletének hiánya számtalan pontatlanságot eredményez. Ahogy bárki megállapíthatja:

„Unser in Paris lebender Landsmann Friedrich Szarvady gedenkt Jókai's Romane ins Französische zu überzetzen und hat Louis Ulbach, den bekanten französischen Romanschriftsteller und Mitredakteur des »Temps« in Namen Jókai's ersucht, die Korrektur der Uebersetzungen zu übernehmen. Der letztere hat aus diesem Anlasse folgendes interessante Schreiben an Jókai gerichtet: [...]” (Párizsban élő honfitársunk, Szarvady Frigyes Jókai regényeit franciára szándékszik lefordítani, és megkérte Louis Ulbachot, az ismert francia regényíró és a „Temps” társszerkesztőjét, hogy a fordítás átjavítását vállalja el. Utóbbi ebből az alkalomból a következő érdekes levelet intézte Jókaihoz: [...])

803.

JÓKAI – ORMÓS ZSIGMONDNAK

1879. nov. 25.

K: Temesvári (Timișoara) Állami Levéltár, Fond 131. Levelezés.
Ormós Zsigmond személyi kéziratárában.

A levéltári jelzetet Benkő Samu irodalomtörténész (Kolozsvár) kartársunk szívességéből ismerjük. A levél mindmáig publikálatlan. Kéziratát csak említett kollegánk látta, közelebbi adatkérésünkre ide vonatkozólag is azt válaszolta, amit az 1023-as sz. levelünk jegyzetében idézünk tőle.

A konkrét adatok tehát — ez idő szerint — a kézíratra vonatkozólag hiányoznak.

Jó volna tudni, hogy az emlékérem-küldemény tartalmazott-e pár személyesebb sort a megajándékozásra vonatkozólag a — kétségtelenül melékelt — körlevélen túl. Jókai az átvétel napján haladéktalanul megköszöni a megtisztelő figyelmet egy meglehetősen feszes levélben, csaknem hivatalos megszólítással. Később kapcsolata barátivá melegszik az értékes, sajátos főispánnal.

Annál is inkább, mivel később többször is előfordul, a levél címzettjének személye megérdemel egy bekezdést. Ormós Zsigmond (1813–1894) ősi, családfáját Könyves Kálmánig visszavezető familia leszármazottja. Bár aulikus családról van szó, Ormós Zsigmond fontos szerepet vállal a szabadságharcban, utána háromnegyed évet a temesvári kazamatákban tölt.

– Az ötvenes éveket részben külföldi tanulmányutakkal, részben irodalmi és tudományos munkássága folytatásával teszi a maga számára hasznossá. Utóbb a közéletbe is visszatér. 1871-től Temes megyének, 1875-től székvárosának is főispánja. Nagy jelentőségű tudományos működést fejt ki, sok részletkutatását *Az Árpádkori művelődés története* megírásával (1882) összegezve. Legendás hírvű műpártoló és -gyűjtő, alapító tagja és felvirágoztatója az országész jó néhány tudományos és művészeti szervének. (A részletek után érdeklődőknek: *Ormós Zsigmond. Emlékkönyv*. 1883. febr. 20.)

történelmi nevezetességű emlékérmét – a műtárgy nem maradt az utókorra, de a körlevél alapján pontosan rekonstruálni tudjuk. A legfőbb vonásokra szorítkozva: az érem a dél-magyarországi százados jubileum emlékére készült, vésőművésze C. Radniczky. Előoldalának felső felét Mária Terézia mellképe tölti ki, körirata is a királynőt ünnepli. Alul a négy megye (Temes, Torontál, Krassó és Szörény), valamint a három város (Temesvár, Versec, Pancsova) címere. A mezőny két oldalán az MDCCCLXXIX, ill. az MDCCCLXXIX-es évszám. – A hátoldal közepén Pannóniának a magyar koronával ékesített alakja ül trónuson, karjait a tartomány népeit jelképező három alak felé nyújtva, ezek pedig a hozzá való ragaszkodásukat közeledésükkel fejezik ki. Az istenasszony oldalán egy hírnök jogart, címert, kardot tart. Körirata: „A déli részek anyaországba kebelezésének évszázados emlékére.” (Vö. H 1879. nov. 25., esti kiad.)

Innen tehát a hazafias öröm a megajándékozottban.

a tisztelt bizottsággal közölni – ez a szerv, amelyet Jókai „bizottság”-nak mond, a Délmagyarországi történelmi és régészeti Társulat (ahogy magukat akkor jegyezték).

804.

JÓKAI – ARANY JÁNOSNAK

1879. nov. 27.

K: MTA K 513/242.

Csontszín, 225x145 mm méretű, megszokott vízjelű, jó minőségű, keményebb levélpapír, háromba hajtva. A – kivételesen – fekete tintás üdvözlő sorok egyetlen fölösleges vonás nélkül, szemre is igen esztétikusan

töltik meg az első levéloldalt, a többi három üres. — A kézirat állapota a papírminőségnek köszönhetően kifogástalan; kár, hogy különböző helyeken, főképp a szélek mentén barnás foltok éktelenítik a különben szép levelet.

M:

I. H 1879. nov. 28., reggeli kiadás

II. Arany János levelezése író-barátaival. Hátrahagyott iratai és levelezése IV. k. Ráth Mór, Bp. 1899.

III. Arany János levelezése író-barátaival. Összes munkái XI–XII. k. Franklin, Bp. 1900

IV. Arany János levelezése író-barátaival. Franklin, Bp. é. n. [1900 ?]
Levelünk mindhárom kiadásban: IV., ill. XII. k. 459.

A kézirat és a H szövege jelentéktelen helyesírási modernizálásokban és a „dicsőségből ~ dicsőségből” rag magánhangzójában tér el egymástól. — A kiadások egymás közt vesszőre egyeznek és a nyomtatott szöveget veszik alapul.

A H bevezetése a levél közléséhez:

„Jóka! Mór Arany Jánoshoz a »Toldi szerelme« megjelenése alkalmából a következő üdvözlő sorokat intézte: [...]” (A *Különfélék* rovatban)

Arany László a levél „arany jubileumod” kifejezéséhez ezt a jegyzetet fűzi: „TOLDI SZERELMÉ-nek bemutatása a Kisfaludy-társaság ülésén.”

A nevezetes Kisfaludy-társasági ülés nov. 26-án délután zajlik le: Gyulai mutatja be lelkesülten, csak felsőfokot használva az újonnan megjelent „középső” Toldit, s maga olvasta fel belőle — több, mint egy óras időtartamban — az ún. „prágai kaland”-ot (a III. ének 40. vsz.-ától a IV. 82. vsz.-áig) (vö.: H 1879. nov. 27., reggeli kiadás). — A Kisfaludy-társaság még az ülés napjának estéjén Greguss Ágost vezette küldöttséggel tiszteleg a költő akadémia-palotai lakásán (vö.: Ellenőr 1879. nov. 27., H nov. 27., esti kiadás).

A H nov. 27-én még tovább emeli az ünnep fényét. Egyrészt egy ilyen közleménnyel:

„Arany babérkoszoru Arany János számára. Néhány fiatal író kezdeményezése folytán a fõv. ifjuság között mozgalom indult meg, melynek czélja Arany János számára Toldi trilógiája alkalmából arany babérkoszort készíttetni.”

Másrészt azzal a két napra elosztott H. A. aláírású *Toldi szerelme* c. (egyenként két féloldal terjedelmű) tárcájával, amellyel méltán járul hozzá az országos irodalmi felbuzduláshoz (nov. 27., 28.).

805.

ERNEST GRANDMONT – JÓKAINAK

1879. dec. 20.

K: OSZK Fond V/195.

Tört fehér színű, 228x145 mm-es méretű, a legmegszokottabb bordázatu vízjeles papír, melynek bal felső sarkában található a fekete nyomtatású „cégjelzés”-e:

CONSULAT GÉNÉRAL
DE FRANCE
EN HONGRIE.

A kéziratos címzés az 1. levéloldal aljára került. A fekete tintás írás így fődí az első két levéloldalt, a hátsó kettő üres. Ez utóbbiakon némi foltok is észrevehetők. A tartós minőségű papír őrzi a kézirat épségét.

A Société d'Assistance Française a francia külügyminisztérium – elsősorban kulturális – szervezete, amely a franciabarát külföldiket egybefogja. Leginkább a jelenlegi kétnemzetiségű baráti társaságokhoz lehetne hasonlítani. Tisztázatlan, milyen kapcsolatban volt a szervezettel Jókai, de még a következő évre is levélbeli meghívást kapott egy ülésükre.

Magyar fordításban:

Franciaország
Általános Konzulátusa
Magyarországon

Budapest, 1879. december 20.

Uram,

már nemrég felhívtuk figyelmét szerető szívességére, arra kérve, legyen jó magyarra fordítani a francia segélytársaság javított alapszabályait, amelyeket megtalál ide mellékelve.

Mi senkit sem ismerünk, aki ezt a fordítást olyan jól elvégezné, mint Ön, hogy ez le legyen fektetve a Magyar Királyság Belügyminisztériumának.

Fogadja, Uram előzetesen is köszönetemet és megkülönböztetett megbecsülésemet

Az Általános Konzulátus irodaigazgatója

Ernesth de Grandmont

Jókai Mór úrnak,
író és a Magyar Ország-
gyűlés képviselője stb.
stb. stb. stb. Budapest

Ami a kezünkben van, az voltaképp kísérőlevele annak a küldeménynek, amelyet a francia konzulátus Jókai címére feladott. Az ismeretlen küldemény lényege nyilvánvalóan „a támogató szövetség” átdolgozott szervezeti szabályzatának lefordításra váró anyaga.

Nincs hírünk, mi lett ennek a szándékolt megbízatásnak a sorsa. Ez idő tájt szerzünk sokkal megtisztelőbb felkéréseket is kénytelen visszautasítani. Feltehetően elhárító válaszát nem ismerjük.

806.

VÁRADY GÁBOR — JÓKAINAK

1880. jan. 9.

K: OSZK Fond V/632.

Csontszín, 227x144 mm méretű, meglehetősen vékony levélpapír. Csak kezdő oldalát foglalja el a szöveg, de ezen még keresztbe írás is van, a többi három levéloldal üres. Tíntája máris szürkésfekete, mindinkább fakul. Azért olvasható és ép.

A címzett is bizonyára megszokta és belenyugodott, hogy nehéz cimborájának az 1870-es — 1880-as években kizárólag váltóügyletekkel kapcsolódó levelei vannak.

executio – végrehajtás
glebae adstrictus – röghöz szorított, ahhoz nyomott (nem: -kötött!)
Szervánszky – nyilván a szóban forgó váltó – egyébként ismeretlen –
fenyegetőző rendelkezése.

807.

JÓKAI – A MAGYAR KIR. BELÜGYMINISZTERIUMNAK

1880. jan. 26.

K: OL, jegyzőkönyvi sz.: 4741/1880.

A levél az itteni alapszabályzat borítójaként szolgáló teljes, négyoldalas ív kezdőoldalára került. Fehér, ma már kissé sárgult ívlap (miniszterpapír), hosszában végig behajtva. Ez a fölterjesztés igen szép, fekete tintás, kalligrafikus írással készült valamilyen hivatalban. Jókai saját kezének vonása rajta a vastag, fekete aláírás, az „elnök” megjelöléssel, amely elé idegen kéz rövidítette az „id.”-et, *ideiglenes* jelentéssel. A 340x215 mm-es méretű vastag, kemény papír soká lesz hibátlan állapotban. – Felső jobb sarkában 50 kr-os illetékbélyeg van felragasztva.

A megerősítést kérő levél megszövegezésében Jókainak személyesen annyi része lehet, mint az alapszabályokéban. Biztosan a benne járatos jogászoké a szavakba öntés.

Az alapszabályzat megfelelő részleteiről l. a 842. számú (1881. febr. 27.) levél jegyzeteit.

808.

EDUARD ENGEL – JÓKAINAK

1880. febr. 1.

K: OSZK Fond V/144.

Kissé elszíneződött fehér, 225x140 mm-es, a legmegszokottabb vízjeli levélpapír. A levél élén, de már a szöveg sorai közti üres helyet kiválasztva lilászöld, ovális keretű pecsét, benne részben köriratos szöveg:

REDAKTION
des
MAGAZIN FÜR DIE LITERATUR
DES AUSLANDES
BERLIN W. LÜTZOWUFER 41

A fekete tintával írott gót betűs szöveg nem könnyen olvasható, s mind a négy levéldalt véges-végig elfoglalja. — Az egy vízszintes középhajlítást viselő kézirat több javítással, betoldással, kihúzással kifogástalan állapotban van.

A levélíró buzgó levelező ugyan, de Jókaival ez egyetlen alkalommal találta fontosnak érintkezést keresni.

Eduard Engel (1851–1938) bölcséleti doktorátusának megszerzése után csaknem azonnal a német Nemzeti Tanács tisztviselője. Pályája elején mindjárt megírja egy sor nemzet irodalmának történetét, végezetül a sajátját is. Rengeteg irodalmi szakcikk, életrajzi monográfia elkészítése mellett nem veti meg a novellaírást sem, műfordításai is sikeresek, sőt — sokoldalúságának bizonyítására — idegen szakterületekre is elkalandozik: pl. a vasút problémáival foglalkozik jelentős hatással. Az itt szóban forgó Magazin für die Literatur des Auslandes sok előnyét látja kitűnő világirodalmi tájékozottságának.

A kezünkben tartott levél — Jókaihoz szólóan — meglep éles hangjával és azonnal is érezhető igazságtalan ítélkezésével. Megírására az alkalmat a menthető nemzetféltés adja, a Gyapjú utcai német színház irányában mutatott — mai szóval — nem éppen toleráns bánásmód hatására.

Ilyen enyhítő körülményeket keresve is marad kétségünk elég. Már azt nehéz tisztázni, vajon indító vagy válaszelevéllel van-e dolgunk. Az utóbbi felé billenti döntésünket az a körülmény, hogy a levélíró — elég homályosan — a „kérdés magva” hangsúlyának eltolódását kifogásolja Jókai valamilyen megnyilatkozásában. Végül a tulajdonképpeni „lehordás” annyiban fog a prominens magyar íróra tartozni, hogy a „német színház elnyomása” ellen Budapesten a „magasabb irodalmi körök” egyáltalán nem tiltakoztak, mint ha a hangoskodó ifjúsággal értenének egyet.

A teljes körű megértés kedvéért pár sor előzményül.

Kétségtelen, hogy a XIX. századi pest-budai német színjátszás fénykora az a 35 év, 1812 és 1847 közt, amely a Pesti Német Színház éppen róla

elnevezett Színház téri (ma Vörösmarty téri) épületében folyik le. 1847 és 1870 között a budai Horváth-kert veszi át a stafétabotot, de közben 1851 és 1870 közt az ún. Nottheater (a mai Erzsébet téren) is németül játszik, és bizonyos mennyiségű ilyen nyelvű előadást a Várszínház is hoz. — Az igazi csapást az itteni német Tháliára a nemzeti színházművészet fejlesztése érdekében a német lakosságú Buda tanácsa méri azzal, hogy 1870-ben rendeletet ad ki, hogy a jobbparti városban többé német nyelvű előadás nem hangozhat el. Holott eddig a felsoroltak mellett a Krisztina-városi Színkör is játszott időnkint németül. — Az 1870-es évek Budapestté izmosodó magyar fővárosában egyetlen színház áll a német színházművészet szolgálatában: az 1869-ben életre hívott Gyapjú utcai német színház (ma: Báthory utca), amely 1875-ig kabarészínházként működött. Fokozódó nehézségek közt él, bár a bécsi színházi világgal a legszorosabb összeköttetésben és a teljes német nyelvterület segítő közreműködésével, akik rendre európai nagyságokat, sőt társulatokat küldenek segítségére Budapestre. A zavarokat így is nehezen védhetik ki. A krónikus nézőhiány következtében rendszeresen fenyegeti a Gyapjú utcát a bezárás veszélye. 1879 őszén az agilis Robert Müller igazgatóságával óriási munkához látnak a közönség visszahódítására. Hiába szerzi meg az épületet a maga tulajdonába az Allgemeine Österreichische Bodencredit-Gesellschaft szervezete, decemberben már a zárvatartások miatt mégis árverésre írják ki a színházat, a bezárási rendelkezést a tanács csak a föltámadó sajtótiltakozás hatása alatt vonja vissza. Ilyen körülmények közt tengődik a színház végül is 1889-ig. S ugyaneddig képes németül előadni az 1879-ben családi vállalkozásként támadt Feld-féle Városligeti Színház, de ez a maga deszkaépületében csak nyári színháznak alkalmas, és csak népszerű sikerdarabokkal képes eddig fennmaradni. Egy évtized után magyar előadásokat tart. De mindezek megszűnte után is még 1908-ig folyik szórványosan német nyelvű előadás Budapesten. (Bővebben: W. Binal: *Deutschsprachiges Theater in Budapest*. Wien 1972. az osztrák színház történeti sorozat X/1. köteteként.)

A levél keltének időpontjában tehát két — inkább: másfél — német színház ad elő a nemzetiség anyanyelvén a magyar fővárosban, folyamatos nehézségek közt, de gondjait nem a magyar hatóságok idézik elő, hanem túléltésége, közönségének elfogyása. A szabadságharc utáni három évtized folyamán a főváros lakossága létszámában megkétszereződik, nagyon jelentős mértékben megmagyarosodik. Röviden fogalmazva tehát: egyálta-

lán nincs szó a német nyelvű színház elnyomásáról; sorvadása a társadalom fejlődésének, a természetes asszimilációnak következménye, amelynek során a magyar színjátszás megizmosodik, a németnek pedig nem marad nője. Igazságtalan tehát betiltásról, a művészet elleni merényletről beszélni akkor, mikor az állam még halódásában is próbálja a budapesti német színművészetet egy további évtizedig lehetőleg életben tartani.

Szélesebb összefüggésekbe helyezve ennek a levélnek mondanivalóját, talán kitapinthatók bizonyos ellenséges tendenciák ideszüremlései. 1880-ban a bécsi, 1881-ben a berlini Deutscher Schulverein kezd mind dühödtebb magyarelleses sajtóhadjáratba állítólagos sérelmeiért, amelyek a német kultúrát érik részünkről, létjogosultságát is ezzel próbálja indokolni. Szégyenkeznie kellene az alaptalan viszontvádaskodásért, de az a berlini kiadású folyóirat, a „Magazin ...”, amelynek a levélíró kiadójaként van jegyezve, mutat ilyen irányú beállítottságot. Hisz 1879 tavaszán nem egészen semleges vizsgálódást végez aláíratlan cikkében *Die Stellung der Siebenbürger Sachsen in Ungarn* címen (a folyóirat márc. 22-i számában), hasonlóképp nem ártatlan az 1880. december végi *Ein Wort zur Verständigung* c. J. A. Schwücken-féle cikk, s főleg nem a hozzá kapcsolódó kiegészítés a szerkesztőséghez címezve A. B. névjel tollából (mindkettő: dec. 25.). Az ezekben megnyilvánuló bizalmatlanság, gyanakvás nagyon rokon a Schulverein későbbi arcátlanul vádaskodó, a magyar műveltséget lekicsinylő, történelmi hagyományainkat sértő sajtóvitáival (vö. az 1882-es Herman Ottó-levél jegyzeteivel). Talán nem egészen alaptalan a felsoroltakban emezek előkészítését, hangolását, a közönség előre való meggyűrésát látni.

A levél szövege magyar fordításban:

Berlin W(est)
most Lützow Ufer 11.

Szeretett Barátom,

Ne higgye, hogy azt a levelet a „Magazin” egyik általam személyesen becsült magyar munkatársának anélkül írtam, hogy előzőleg a *legjobb* forrásból ne tájékozódtam volna. Határozott ígéret megszegése nélkül nem nevezhetem meg Önnek a forrást, mivel különben szegényt a magyar urak alighanem fölkoncolnák. Az információja in extenso 14 nap múlva fog megjelenni a „Magazin”-ban.

Nekem úgy rémlik, kedves Uram és Barátom, mintha Ön nem hangsúlyozná eléggé a kérdés magvát, ami pedig abban áll: Buda-Pest városképviselőtének a többsége az úgynevezett diákok tetszéskiáltása, a magyar sajtó éljenüvöltése közben és anélkül, hogy azóta *egyetlen* hang felszólalt volna a magasabb magyar irodalmi körökből, a német színházat elnyomja Pesten! —

Reviczky úr azt írja nekem: ja, a német színház egy nyomorúságos deszkabodé volt, továbbá, amint Ön is, hogy nem Schillert, Göthét, Kleistet, hanem Offenbachot, Straussot etc. kultiválták ott. Erre azt felelem: ha a német színház egy nyomorúságos deszkabodé volt (ami az én szakértőm szerint nem *lehet* igaz), akkor a városképviselőtének az igazgatót renoválásra kellene bízgatnia. És ami a repertoárt illeti, amit egyáltalán nem akarok védeni, — mióta élte meg az ember, hogy *esztétikai* okokból tagadták volna meg egy színháztól a koncessziót, feltéve, hogy az nem ütközik a modern pallérozottság alapszabályaiba a színpadon? De mivel a német színpad Pesten valószínűleg csak éppen olyan rossz volt, mint valamennyi lársa a birodalomban és Ausztriában, így ezek az okok — látszatki fogások.

Amellett maradok: egy olyan nép, amelyik engedi megtörténni, hogy egy nem mértéktelenül tisztességtelen színpadot, mert azon német nyelven játszanak, nemzeti gyűlöletből betiltsanak, — azoknak a népségeknek a csoportjához süllyed le, amelyek pl. misszionárusokat esznek meg, mert azok más színűek és más nyelven beszélnek, mint a megtérítendőek.

Irtsák ki, ha a törvény megengedi, a nyelvet, a vallást és akármit, — de a művészet és annak gyakorlása olyan semleges terület, hogy aki azt megsérti, a népjog alapelve szerint hors de la loi áll. Általában nem nagyon szeretem a német magyarokat, habár (ott) jó barátaim vannak közöttük — nem utolsósorban Ön —, de valószínűleg ugyanez lenne a kérdéshez való álláspontom, ha a magyar urak a románoktól vagy a hottentottáktól, akik mind élhetnek Pesten, tagadták volna meg a jogot, hogy saját színházuk legyen. A németek Pesten nem *érdemelnek* meg saját színházat, de ez nem menti a pesti színházi tilalom irokéz durvaságát.

Szívből alázatos híve
Dr. Eduard Engel

Bármikor bármit használjon föl
ebből a levélből.

Mitarbeiter des „Magazin“ – az itt röviden „Magazin”-ná egyszerűsített folyóiratnak a lilászöld pecsét hiánytalan címét tartalmazza. A Magazin für die Literatur des Auslandes c. orgánumot Josef Lehmann alapította 1832-ben, előbb heti három alkalommal jelent meg, majd harminc év után hetilappá változott. Célja – saját bemutatkozását idézzük – : „minden jelentős újdonságot és minden irodalom valamennyi áramlatát megértően követni”. Ötven év után 1881 és 90 közt a számonkint egy íves lap változó szerkesztők alatt többféle címen jelent meg, egészen 1915-ig. – A „munkatárs” megnevezés itt sem sokkal több, mint alig korábban Mme Adam Nouvelle Revue-jében. Nem tudunk róla, hogy Jókainak valaha megjelent volna valami írása a lapban, legfeljebb beszéltek benne róla.

in extenso – teljes terjedelmében

in 14 Tagen im „Magazin“ erscheinen – a titokzatos munkatárs örökre ígéret maradt. Sem két, sem több hét múlva nem hozta értesüléseit, információit soha.

betonten Sie nicht genügend den Kernpunkt der Frage – közel s távolban Jókai semmit a „Magazin ...”-ban nem írt. Ha az itt elmondottakat az íróval való vitának fogjuk föl – nehéz! – , akkor valami szóbeli megnyilatkozással száll vgy vél szembeszállni a levélíró. – Tartalmi kérdések a bevezetőben.

H. von Reviczky – Reviczky Gyula (1855–1889) a múlt századvég egyik legjelentősebb, új irányt vágó költői egyénisége. 1878-tól egy ideig a Hon szerkesztőségének tagja. H. – Herr.

ein elende Bretterbude – a tájékoztatás nem egészen téves, csak félrevezető. Az egyik német színház (a „fél), az Aréna úti Városligeti (nyári) Színház csakugyan favázas deszkabódé, de „a” német színház, a Gyapjú utcai, kőépület.

es wurde nicht Schiller, Göthe, Kleist – a klasszikus repertoár szerzői lennének.

Heinrich Kleist – a német drámairodalom egyik legegényibb és egyben már a maga korában legvitatottabb alkotója (1777–1811).

sondern Offenbach, Strauss etc. – a népszerű szerzők képviselői.

Jacques Offenbach (1819–1880) kiváló francia operettszerző. Legnagyobb sikereit az 1850-es és az 1860-as években aratta világszerte. Utolsó művében, a halála után bemutatott *Hoffmann meséiben* már az operaszínpadnak is megfelelőt hozott létre. Kölnnek, szülővárosának operaháza róla van elnevezve.

Johann Strauss (1825–1899) „a keringőkirály” I. saját levelénél.

z. B. – zum Beispiel: például

hors de la loi – törvényen kívül

Hottentotten – hottentották: Dél-Afrikában élő, alacsony termetű mongoloid nép. A múlt század közepére eső negyedszázados felívelésük után erősen hanyatlanak.

Irokesen – irokézek: Észak-Amerikában élő indián törzs. Ma már csak rezervátumokban élnek. Iszonyú kegyetlenségük rettegetté tette őket.

Machen Sie von diesem Brief – sem a címzett, sem a szerkesztőség nem óhajtotta semmire felhasználni, még szemelvényes közlésre sem.

809.

TÓTH ENDRE – JÓKAINAK

1880. febr. 28.

K: OSZK Fond V/605.

Tört fehér színű, 230x145 mm-es méretű levélpapír, amelynek első három oldalát foglalja el az igen halványlila tintás szöveg, 4. levéloldala üres. Kissé szennyeződött a kézirat, különben ép.

A levélíró személyéről keveset is elég mondanunk. Tóth Endre (1824–1885) költő, író. Ismertsége egyensúlyban van művészi értékével. Hat önálló kötete jelent meg: az első négy vers-, az utolsó kettő elbeszéléskötet. – 1849 végétől a feleségével kapott vattai kisbirtokán élt.

Az 1850-es évek kedvelt lírikusai közé számít. Jókaival nem áll személyes ismeretségben, noha a noteszában szerepel (JKK Följegyz. II. 308.), levélben azért fordulhat hozzá, mivel ő is tagja a Petőfi Társaságnak, Jókai pedig ennek örökös elnöke. Levele megírásának szemmel láthatólag egyetlen célja van (az írónak a költségvetési vitán elhangzott beszédéről való nagy dicsérieriádája után): mint elnökéhez fordul költői beszélye megjelentetését kérve a Petőfi Társaság kiadványai közt.

Ha Jókai minden hasonló kérelemre válaszol, kizárólag levelet írhatott volna életében. Ennek következtében tehát a *Zrnyi Ilona* költői beszély soha, sehogy meg nem jelent mind a mai napig. Szinnyei a kéziratáról sem

hallott, az irodalomtörténetben ennek a Jókaihoz címzett levélnek útján marad meg emléke.

Vatta — Borsod megyei, ma is virágzó község, negyedszázada 1200 lelket számlált.

a napi rendben levő költségvetési viták folytán [...] tartott beszéded — a parlament 1880. febr. 20-ától egy jó hónapra keresztül folyó ülészakán Jókai febr. 26-án szólalt fel széles körű figyelmet keltve (H 1880. febr. 27., reggeli kiadás).

a néhai Simon Pistaként „felelemezte” — ma már ismeretlen néhai személy.

Van ugyan igaza Grünwaldnak — Grünwald Béla (1839–1891) politikus, történelíró. 1878-ban lett képviselő, akkoriban többen vitáztak — főleg közigazgatási — nézeteivel.

a „Kék szakál” hőse vagyok — a *Kékszakáll* Charles Perrault közismert meséjének főszereplője. A XVII. századi francia prózaíró is világirodalmi vándortémaként veszi tollára, azóta is rengetegen dolgozták föl. Számunkra Balázs Béla újjáteremtése a legjelentősebb, amely Bartók operájának szövegkönyvéül szolgált.

810.

HEGEDŰS JÓZSEF — JÓKAINAK

1880. márc. 5.

K: OSZK Fond V/220.

Szürkésbe hajló fehér színű, viszonylag nagy méretű (290x230 mm) vékony levélpapír. A tágas oldalak közül a terjedelmes fekete betűk hármát töltenek meg, a 4. üres. Cirkalmas nagybetűi, a végig pontosan kitett órszavai ódonná teszik levelét. Amit ír, tisztán olvasható, s a levél állapotának a vékony papír nem ártott.

A levélíró személyéről azt lehet tudni, amit ő maga elmond soraiban. Hogy Jókai honnan szerezte ismeretségét, mi indította országgyűlési beszédével való felkeresésére — meg nem válaszolható kérdések. Az életben sose váltanak többé szót. Írónk még politikai pályája érdekében sem épít ki

ismeretségeket, – nem tudjuk, erre most mi készíti. Hegedűs polgármestert – mint köszönő levele indításában olvassuk – legalább ugyanilyen zavarral töltötte el, és lepte meg a személyét ért váratlan megtiszteltetés.

Nyáry Pál – I. JKK Lev I. k. 291. és továbbutalásai.
Schödölné – I. uo. 389.

811.

HORVÁTH DÖME – JÓKAINAK 1880. márc. 12.

K: OSZK Fond V/248.

Tört fehér színű, 225x145 mm-es méretű, meglehetősen kemény tapintású levélpapír. Három és negyed levéldalt tölt be a szöveg a maga nagy, fekete betűivel, az utolsó háromnegyed oldal üres. Az írás kifejezetten csúnya, helyenként igen nehezen olvasható: innen pár bizonytalanság. A papíryanag elég ellenálló ahhoz, hogy megmaradjon jó állapotban.

A levélíró Horváth Döme (1819–1899) olyan személy, aki néhányszor jelentkezik életében Jókainál levélben. Horváth Cyrill egyetemi tanár testvéröccse. Kecskemét szülötteként sokat tesz Katona emlékének ápolásáért. Hivatására nézve jogász, a királyi tábla tanácselnöke, többször képviselő, részben innen is ismeretsége az íróval. De sokféle lap munkatársa is, színpadi munkák szerzője, fordítója. Gazdaságával a megélhetés kényszeréből az önkényuralom egy szakaszában foglalkozik, amikor visszavonultan Kecskeméten él, 1861-től képviselőként visszatér a közéletbe.

Hegedűs Sándor kedves öcsém – a levélírónak is több oldalról lehet ismerős Jókai unokaöccse, aki kedvtelésből kertgazdaként is működik.

812.

KARÁCSONYI JÁNOS – JÓKAINAK 1880. márc. 24.

K: OSZK Fond V/286.

A szürkének egészen világos árnyalata ez a vékony levélpapír 219x143 mm-es méretével. Fakult fekete betűi a megszokottaknál jóval vastagab-

bak, kis- és nagybetűi nem mindig különböztethetők meg. Az első másfél levéloldalt foglalja el a szöveg, az utolsó két és fél üres. Még ép ez a gyöngye papíryanag, most kezd kissé szakadozni.

A levélíró Karácsonyi János ismeretlen személy. Jókai ekkoriban, 1878 óta Erzsébetváros, ma: Dumbrăveni (Románia) országgyűlési képviselője, idelátogatásai során kerülhetett vele ismeretségbe az itteni ügyészségen magasabb beosztású Karácsonyi.

Az ilyen jellegű kérelmek kosárszámra gyűlnek Jókai szobájában. Elképzelhető, hogy némelyik intézésére – elintézésére is – tesz lépéseket. Nagyon ritkán válaszol, kizárólag jóbarátnak. Itt nincs több írásbeli kapcsolat.

a Báró Apor Családdal régi ismeretségben vagyok – az Apor (Altorjai) székely primor család, 1300 körüli időből eredeztetik magukat. Egyik ősük 1683-ban Csíkszék főkapitánya, egy másik tíz évvel később még magasabbra hág, báróságot, sőt három évvel utóbb grófi rangot ér el. Az a János 1712-ben szerez báróságot, akinek az író Péter a fia.

813.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

1880. ápr. 16.

K: OSZK Levelestár.

Csontszín, 217x160 mm méretű, kemény tapintású levélpapír. A lila tinta fényét veszítette, meg is sötétedett. Érthető, hogy a pár sor még a kezdő levéloldalt sem foglalja el, a további három üres. Állapotán a borítékba kényszerítés súlyos bevágásokat hagyott; a vastag papír még így is ellenállt.

A levél címzettjéről a JLev II. kötete érintőlegesen több említést tesz. Trefort Ágoston (1817–1888) művelődéspolitikus, közgazdász, író. Mint a centralisták táborának tagja, már az 1840-es évek elején kemény csatákat vív a PH-ban. 26 évesen országgyűlési követ. Külföldről 1850 végén tér haza. 1861-ben békési alispán, 1872-től (Eötvöst követőleg) haláláig vallás-és közoktatásügyi miniszter. Művelődéspolitikai intézkedései heterogén

értékűek, főleg a felsőoktatást fejleszti. 1867-től az MTA tiszteleti tagja, 1885-től elnöke. Elméleti munkássága történeti értékű.

Matkovich Pál megszorult íróársunk – az író (1836–1887) Bús Vitéz néven népszerű humorisztikus szerzője az ötvenes-hatvanas éveknek. Rendkívül termékeny: rendszeres szerkesztő tevékenysége mellett 67 munkáját veszi címjegyzékbe halálakor (igaz, hogy jó része fordítás). Sok nyomorúságot él át pályája különböző szakaszain. 1880-ban Jókai kér számára segítséget, pedig még 81-ben kötete jelenik meg, a *Nevecsünet* naptárt 1883-ig szerkeszti. Fia elvesztése, elhatalmasodó vakulása minden jövedelmétől megfosztja. Temetéséről az írói segélyegylet gondoskodik.

814.

JÓKAI – ISMERETLEN GRÓFNÉNAK

1880. máj. 9.

K: PIM V. 2802.

Csontszín, keményebb tapintású, 218x140 mm méretű levélpapír. A kis-sé fakult lila tintás írás a kezdőoldalt is csak részben foglalja el a nyolc sort meg se haladó szövegével (ha a konvencionális tartozékok terjedelmét le-számítjuk). Egyetlen fölösleges vonás nélküli, szép tiszta sorok. Állapota annak ellenére is igen jó, hogy a hajtás kissé betépdődött rajta.

A grófné kilétét a levelet ajándékozó Szilárd Vilmosné 1967-ben sem árulta el. Valamit pedig föltétlen tudnia kellett a címzetről, ha nem is állt vele rokonságban, és csak kerülő úton jutott a kézirathoz. Most már minden lehetőség a kiderítéshez elveszett: bő másfél évtizede Szilárdné is el-hunyt.

A címzett tehát neve szerint ismeretlen, rangját a megszólításból vesszük.

JÓKAI – PRÜCKLER IGNÁCNAK

1880. jún. 11.

K: nem ismeretes.

M: Esztergom és Vidéke 1880. júl. 1.

Az Írók és Művészek Társasága 1880. jún. 6-ára, vasárnapra esztergomi hajókirándulást szervezett tagjai számára. A Duna-parti város ezt komoly megtiszteltetésnek fogta fel, nagy ünnepléssel fogadta a szervezetileg ideseregülő írókat és művészeket. Különösen a város újságja, a hetenként két alkalommal megjelenő Esztergom és Vidéke vert nagy port az eseménynek: adott ki rendkívüli számot jún. 6-ára, benne külön Emléklapot. A tiszteletnyilvánítás középpontjába minden tekintetben Jókai Mór került, már mint elnök is.

A művészek, írók lakóhelyük szerinti parton szálltak a Karl Ludwig hajóra. Már Vácott ünnepélyesen fogadta őket – elébük jöve – az esztergomi lap felelős szerkesztője, Körössy László. A köszöntöttek nevében György Aladár, a H belső munkatársa válaszolt. A kirándulás célpontjában, Esztergomban a megtisztelt város fejezte ki örömét és háláját az Írók és Művészek Társasága előtt. – S asztalukhoz ide egy váratlan kedves ajándék is érkezett a fővárosból. Az esztergomi újság erről így számol be, a köszönet szavait kommentálva:

„A »Kincsem« pezsgő. Jókai Mór, mint az írók és művészek társaságának elnöke a következő levelet intézte Prückler Ignác budapesti pezsgőgyároszhoz: [...]”

A kettőspont után jön a levél csonkítatlanul (Esztergom és Vidéke 1880. júl. 1.).

Aligha tévedünk, ha az azóta elfelejtett elsőrendű hazai pezsgő fantázianévét a felejthetetlen Kincsem versenyelő, a Blaskovics-istálló páratlan angol telivérje nevéből származtatjuk, amely ezekben az években (1876–1880) aratta megismételhetetlen diadalsorozatát.

A Hon a kirándulás napján két rövid hírt is közölt az Írók és Művészek Társaságának programjáról. Hétfőn pedig a reggeli és az esti kiadás egyaránt részletes beszámolót adott az útról, és a későbbi tervezett folytatásokban még szebb reményekre jogosító kilátásokról (vö.: H 1880. jún. 7.). De Jókai levelét sehol nem közölte.

K: OSZK Fond V/198.

Csontszín, 178x110 mm méretű, bal sarkában díszes monogrammal ellátott levélpapír. Lila tintás szövege (egyetlen áthúzással) az első két levéloldalt sem foglalja el egészen, az utolsó kettő üres. Olvashatósága, a kézirat állapota kifogástalan.

A levélíró Grób Adolf ismeretlen ecsédi földbirtokos. Az ugyancsak Ecséden nyaraló Sacher-Masochék sajátos módját választja az írószervezetbe való belépés kísérletének: az írónkat valószínűleg hírből és képviselői minőségéből – tehát: hallomásból – ismerő földbirtokosunkat bízzák meg szándékuk Jókaihoz közvetítésével.

Nem indultak éppen rossz esélyekkel. Az író-házaspár: Leopold Sacher-Masoch (1836–1895), aki novella-, regény- és vígjátékíró Charlotte Arand és Zoë von Rodenbach álnéven, ill. ezeken is, – hasonlóképp írónőként dolgozó felesége, Aurora von Rümelin (1845–1906), ha nem is híres, de mindenesetre ismert szerzők, irodalmárok. Sacher-Masochot magyarra is fordítják. Mi több: 1880 folyamán német nyelvű irodalmi hetilapot szerkeszt Budapesten. Igaz, hogy ez a számonként 12 oldalra terjedő lap, a *Belletristische Blätter* ápr. 18-ától mindössze 13 füzetet ér meg, de a szervezetbe lépés szándéka idején még megvan. Az író már 1881-ben Lipszében ad ki lapot.

Erről az aránylag korai írószervezetről a *JLev II.* kötete is szól röviden (905–06), hisz majdnem hivatalosan köszöntik a tagok a Jókai-párt ezüstlakodalma alkalmából (646-os levél: 479.).

Az Írók és művészek társasága 1872-ben jött létre spontán alapon. Céljukat így tűzik ki: „A magyar írókat és művészeket szorosabb személyes érintkezésre és eszmecserére egyesíteni – és minden politikai célok kizárásával, az irodalom s művészet érdekeit előmozdítani.” (Vö.: a társaság 1876-os *Évkönyve*, 7.) Első elnökük: Szigligeti E., titkáruk: Szana Tamás. Taglétszámuk 280 körül jár. – Levelünk kérdésére vonatkozólag a tagfelvétel érdekes. Kell hozzá: 1. rendes tag ajánlása, 2. a hirdetés 14 napi kifüggesztése; a felvételt a választmányi ülés szavazza meg. (Vö.: i. m. 7–10.) Külföldi tag nincs ugyan, de hát Sacher-Masoch budapesti szerkesztő!

– Így – , tagadhatatlan kényelmetlenségeket kellett volna vállalniok, ha kitarának szándékuk mellett. Valószínű, hogy végül visszaléptek, már csak időhiányból is.

817.

JÓKAI – DR. FENYVESSY FERENCNEK 1880. júl. 11.

K: a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei (Pápa) kézirattára, 0.753/1.

Fakszimiléje: PIM V. 4314.

Zöld színű, 340x180 mm méretű lapok, 4 ff., mindkét oldalon lila tintás szöveggel, csak az utolsó, 8. oldal nincs egészen végigírva. Kétúton olvasható írás, bár sok benne a kihúzás, javítás. Átlagos állapota jónak minősíthető.

M:

- I. Pápai Lapok 1880. júl. 18.
- II. Ellenőr 1880. júl. 19.
- III. H 1880. júl. 20.
- IV. PN 1880. júl. 20.
- V. Egyetértés 1880. júl. 20.
- VI. PH 1880. júl. 21. – részlet
- VII. Veszprém 1880. júl. 25.
- VIII. Magyar Népvilág 1880. júl. 25.
- IX. Berliner B.[örsen] C.[ourier] 1880. júl. utolsó harmada
Továbbá több napi- és hetilapban összefoglalás, utalás, hír róla.

A sajtó szövegei a kézirattól és egymás között jelentéktelen eltéréseket (szóvaltozatok, ragok, szójelek különbözőzése, helyesírási variánsok) mutatnak. Viszont páratlan egyöntetűséggel mindnyájan kihagyják azt a másfél mondatot, amely az utolsó előtti bekezdést zárja (... s kik azt a házat ... -tól ...ezt szivemből kívánom!-ig). – Ugyanilyen kísérteties a sajtószövegek egyezése abban is, hogy a kézirattal szemben mindnyájan júl. 14-ére keltezik Jókai levelét. – A berlini laphoz nem tudunk hozzájutni, csupán a Hon híradása alapján van tudomásunk róla, hogy – ismeretlen fordító munkája

folytán — hiánytalan Jókai-levelet hozott, amit szerzőnk nagy megbecsült-
ségére valló jelnek tekinthetünk.

Napjainkban is bevett gyakorlat, hogy koszorúzást, emléktábla-avatást,
köszöntő beszédet többnyire valamilyen évforduló alkalmából tartanak.
Pápa ezúttal mintha minden szokványos megoldással szakítana. Azt a há-
zat, melyben Jókai egy évet diákoskodott, új tulajdonosának, Horváth La-
jos jogakadémiai tanárnak éppen július közepére sikerült teljes átalakítás-
sal új arcúvá tennie. Mivel a friss tulajdonos a helyi lap felelős szerkesztője,
literátus ember, úgy ítéli meg, kár volna, ha az átalakítással a város elvesz-
tené egyik legnevezetesebb híressége itteni emlékét: emlékjelet tesz az
épületre (vö. következő levelünkkel).

A családiásnak tervezett irodalmi megemlékezés hírévé, a város ve-
zetősége rögtön részt kér belőle egész Pápa számára. Az a másik ház, amely
valaha Petőfinék adott otthont, már korábban kapott táblát, nem volt ne-
héz úgy dönteni, hogy akkor a „triumvirátus” minden tagja nyerjen méltó
megtiszteltetést: Orlai Petrich Somának is legyen táblája még az 1880-as
évben, ha Jókaié ilyen szerencsésen megoldódott.

A város tehát csatlakozik, mindjárt hozzákapcsolják az emléktábla-
avatáshoz ősi kollégiumuk évi rendszeres „öröm-ünnep”-ét (évváró). A
városi rendezvény csakhamar országos Jókai-ünnepséggé duzzad, mikor
három megye, Komárom mint szülőváros külön küldöttséggel kívánja ma-
gát képviseltetni. S ekkor a főváros is megmozdul. Mindenünnen a sajtó
tudósítói is érdeklődnek. — Így Pápa ünnepélyrendező bizottságot hív élet-
re Gyurácz Ferenc evangélikus lelkész elnöklétével, dr. Fenyvessy Ferenc
alelnökségével. Végül júl. 17–18-án, szombat-vasárnap kétnapos országos
ünnepség jön létre, alkalmi Jókai-ódával, egyéb szavalattal, ünnepi beszé-
dekkel, koszorúzással, díszétkezésekkel, pohárköszöntőkkel, bállal.

Idejében gondoskodhattak az ünnepelt és családja meghívásáról is. A
jelekből ítélve ezt a levelet is Fenyvessy fogalmazhatta. Jókai kimentette
magát az itt következő levéllel, leküldte Hegedűs Sándort helyettesül. A
hosszú levél csaknem az egész sajtóban helyet kap. Az ünnepségről szóló
tudósítás egészen egyöntetű, de minden lap *saját* tudósítójára hivatkozik.
A Hon *Pápán* címmel, „Sz — i E — e” betűjelű beszámolót is közöl az
ottani eseményekről. (Vö.: H 1880. júl. 19.)

dr. Fenyvessy Ferenc (1855–1903) előbb Veszprém megyében játszik köz-
életi szerepet mint jogász és ügyvéd, majd Pápán lesz a város képviselőtes-

tületének, ugyanakkor a megye közigazgatási bizottságának is tagja. Sok egyéb tisztség mellett alelnöke a pápai Jókai-körnek. 1881-től országgyűlési képviselő. 1879-től 1882-ig a Pápai Lapokat, aztán a Magyar Újságot szerkeszti, illetve ennek főszerkesztője. 1898-tól Veszprém vármegye főispánja.

a Klára Mariska főzje — a szállásadó Klára Sándor felesége. Klára személyéről a JLev I. k. 266–67. Kulcsár Adorján jegyzetei részletesen szólnak.

a Tapolcza partján a keserédes csucsor gyökereit szedegtettem — a Tapolca bővízű patakja mellett épült Pápa városa, a Bakony lejtőjén.

csucsor — a burgonyafélék családjába tartozó növénynevezettség népi neve (Solanum). Fajainak közvetlen számából fűvészkönyvünk tizet ismeret (vö. *Magyar fűvész könyv a Linné alkotmánya szerint*. Debreczen 1807. [Diószegi S. — Fazekas M.] I. k. 176–77.). Ennek gyakorlati kiegészítése (*Orvosi fűvész könyv, mely a magyar fűvész könyv praktikai része*. Debreczen 1813.) a Jókai által megnevezett csucсорfajtáról igen részletesen szól. Lerövidítve: „A Keserédes Tsucсор, nevét onnan vette, hogy ha az ember a' szárát vagy gyökerét megrágja, 's nyálát lenyeli: először émelygős keserű izt érez, azután pedig méz édesség lepi el a' száját, kivált ha eggy korty vizet iszik rá. Terem lapos nedves helyekenn, kivált a' nád közt [...] — Szedni kell pedig a' szárát vagy vennyikéjét [...] öszve kell vágni mint a' dohányt, és úgy árnyékonn megszárasztva tartani [...] Nagy haszonnal és bátorságossan lehet vele élni, a' Forróhideglelésbenn, Oldalnyilallásbann, Tüdőgyuladásbann [...]” (I. m. 173.)

mint Simeon Stylites a pusztában rakott oszlopán — a styliták vagy oszlopszentek keleti remeték, akik aszkézisből magános oszlopon töltötték sokszor évtizedeket. Az V-től a XVII. sz.-ig fordulnak elő főleg Egyiptomban, Szíriában, Palesztinában és más helyeken, nagy tisztelettel körülvéve.

mint a pusztai anachoréta — pusztába kivonult remeték, ezek közös lakóhelyen szabályozott aszkéta életmódot folytattak, ugyancsak tiszteletből övezve.

Kerkápoly Károly — (1824–1891) politikus, hegelianus filozófus, egyetemi tanár, három éven át pénzügyminiszter, szakmunkák írója. — A JLev I. és II. k.-ében többször van szó róla.

Pap Dini — P. Dénes (? — 1869) győri ügyvéd, a Győri Közlöny munkatársa. Két, sokszor használt gyűjteménye: *A pesti magyar országgyűlés*

1848-ban. Pest 1866. 1–2.; *A parlament Debreczenben 1849-ben*. Pest 1870. 1–2.

Tocqueville – Alexis T. (1805–1859) politikus és történétíró. 1849-ben a forradalom alatt külügyminiszter, később is monarchiaellenes. Fő művei: *L'ancien Régime et la Révolution* (1856) és *La démocratie en Amérique* (1835–1840).

Orlai – O. Petrich Soma l. JLev I. k. 433.

Kolmár József – (1820–1917) gimnáziumi tanár. 1838 őszétől filozófiát és jogot tanít Pápán a református főiskolán. Sokféle írnokoskodás után különböző lapok segédszerkesztője (Pesti Divatlap, Életképek). Somogy megyei főjegyzősége után sokat hányja az élet, 1854 és 1861 közt Baján tanít és szerkeszt, ösztöndíjakat alapít. Élete végén Pozsonyban él. 1907-től a Petőfi Társaság tiszteleti tagja.

Bárány Gusztáv, kinek egy [...] novellája annyi reményre jogosított – nem váltotta be ezeket a reményeket, mivel személyéről még Szinnyi sem tud. Gulyás is mindössze ennyit: „Apróbb közleményei: *Termtud. Közl.* (1892.) – Saját gyűjt.” (*Magyar írók élete és munkái*. II. k., Bp. 1940. 336. hasáb) – Jókai még hozzáad: *Az én iskolatársaim* (HhM 5. k. 156.).

Kovács Pál – l. 756. sz. levelünk jegyzetét JLev III. k.

Stetmer Ignác – ebben az időben pápai esperes. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lapba írt. Egyházi beszéde maradt fenn 1876-ból és 1880-ból. Alapvető adatait sem ismerjük.

Tarczy Lajos – l. JLev I. k. 264–65.

mint vad fantázia – a szerző önvalloámszerű kritikát hajlandó nyújtani, de pályamunkája címét el nem árulja. Az *Istenítéletről* – ez a cím – a tudnivalókat legteljesebben és legpontosabban Oltványi Ambrus jegyzetéből ismerhetjük meg (JKK Elb 1. 512–20.).

Vály Ferencz – l. JLev I. k. 271.

a leveletem a „Pápai Lapok”-ban közzé tenni – a címzett a legpontosabban teljesítette a meghagyást: ott jelent meg legkorábban: júl. 18-án.

A PÁPAI ÜNNEPLŐK–JÓKAINAK

és

JÓKAI A PÁPAI ÜNNEPLŐKNEK

1880. júl. 17–18.

K: nem ismeretes (sem a távirat postai úrlapját, sem a kézbesített dísz-táviratot nem őrizte meg senki.

M: Pápai Lapok 1880. júl. 20.

Ez a táviratváltás az 1880. júliusi Jókai-ünnepséghez kapcsolódik.

Mivel a helyi postahivatal a szombati (júl. 17.) napon féltucatnál is több különféle táviratot kézbesített az ünnepséget rendező bizottság kezéhez, magától értetődőnek ítélte, s még szombat este – a Fenyvessytől idejében leadott szöveg birtokában még esetleg ennél is korábban – elküldte a tisztelgő dísz-táviratot Fűredre.

Jókai köszönő válaszát vasárnapinak (júl. 18.) sejtjük.

820.

KŐRÖSI SÁNDOR – JÓKAINAK

1880. júl. 21.

K: OSZK Fond V/324.

Eredetileg talán fehér, ma már sárgult, kissé vastagabb, óriási: 292x230 mm méretű, inkább író-, mint levélpapír. A szöveg csaknem elfoglalja az első három levéloldalt, az elsón őrszóval. Kiváló olvashatóság, ép kézirat.

A levélíró személyéről I. JKK Lev I. k. 453–54., II. k. 849–50.

Egykori iskolatársak, régi barátok is többnyire ügyes-bajos intézendő-ikkal terhelik a mindent könnyen elintézni képes európai híró író. – A választ – ha volt – erre sem ismerjük.

Athenaeum – sajtó-, nyomda- és könyvkiadó vállalat (Barátok tere).

a pápai ünnepélyrendező bizottsághoz írt leveleddel – a Fenyvessy Ferenchez címzett, a pápaiakhoz szóló 1880. júl. 11-i hosszabb levélről van szó (kötetünkben: 817. sz. levél).

A „Hon” szíves volt [...] közölni – ez a cikk *A jogakadémiák* címen je-

lent meg a H 1880. júl. 18-i számában a címoldali kezdettel. Szerzője a Jókainak írott levelében olyan kiváló összefoglalását adja vasárnapi cikkének, hogy a címzett a cikk végigolvasásával sem jutott volna részletesebb információkhoz a szőnyegen levő kérdésekről.

821.

JÓKAI – HORVÁTH LAJOSNAK

1880. júl. 23.

K: a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei (Pápa), 0.753/2.

Másolata: PIM 1986/70-es növedéknapló számon. Idegen kéztől származó, de egykorúnak mondott másolat, „ismeretlennek” címzett levélként.

Világoszöld színű, 180x115 mm-es, kezdőlapjának tetején a Jókai-villa kerttel, fákkal körülvett rajzos képével. Lila tintás írása már halvány szürkére fakult, az első két levéloldalt foglalja el, a 3. egyetlen sort tartalmaz, a búcsúformulát és aláírást nem nézve. A megmaradó majdnem két hát-só oldal üres. – A kéziraton igen sokat ront a csaknem olvashatatlan fákltság. Nincs hajtvá. – Általános állapota így a kielégítőnél alig jobb.

Ugyanaz a pápai emléktábla-leleplezés, amelynek a meghívójára a maga mentéséül Jókai a júl. 11-éről keltezett emlékezésszerű levelet küldte Fenyvessynek, még egy kötelességet rótt az íróra: illő volt megköszönni az emléktábla fölhelyezését a Hosszú utcai ház új tulajdonosának. Néhány napi késedelem után Jókai eleget tesz a társadalmi kötelezettségnek.

Nem volt titok a korabeli közönség előtt, hogy az 1880-as épület nem azonos az 1840-es években ott állóval, a diák-Jókai egykori lakóhelyével. Klára Sándor kisvárosi portája a talán két nemzedékkal utóbb berendezkedő új tulajdonos, Horváth Lajos tanár, (1824–1911) a Pápai Lapok felőlős szerkesztőjének kezén lett ötablakos utcai homlokzattal rendelkező Horváth-házzá. Az akkori sajtó egyöntetűen hangsúlyozza az eltérést, a Népvilág példának okáért illusztrációt állít egymás mellé az épület régi és új formájáról (1880. 30. sz.).

A Hosszú utca 972-es számú házának új tulajdonosa jobbról a második ablak fölé illeszteti a Fellner Jakab pápai kőfaragó mester készítette szürke márványtáblát, ezzel a szöveggel:

Itt lakott
Jókai Mór
1841–42.

A tábla mögötti szobában mindjárt az ünnepség napjára egész kis Jókai-múzeum áll össze Horváthék buzgalmából.

A köszönetet mondó levélben az udvariasság és a megszépítő messzeség Jókaiában is átalakítja a jóval szürkébb valóságot. Rendelkezésünkre álló levelei 1842 áprilisából, amelyekben beszámolt édesanyjának pápai helyzetéről (JLev I. k. 9.) elég sűrű panaszt tartalmaznak a szállásadóra; nem idézem. Biztosan voltak a háziasszonynak emlékezetes főztjei, a házigazdának ízes adomái. A köszönő levélben egyébre nem illik emlékezni „az ön családja engem valóban tagjának tekintett, s úgy bánt velem, mint gyermekeivel”. Az új házigazda értékelő tisztelete tovább mélyíti a régi emlékeit.

Jókai leveléből az olvasó rokonságot érez ki a régi és új tulajdonos közt, az egykorú sajtó hangjaiból inkább minden kapcsolatuk hiányára következtethetünk.

822.

NENDTVICH GYULA – JÓKAINAK

1880. júl. 29.

K: OSZK Fond V/409.

Tört fehér színű, hatalmas, 290x230 mm-es, négyzetírcsós bordázatú vízzellel; széles margóval írott levél. Szövege mind a négy levéloldalt kitölti, az első kettő órshót is tartalmaz. Szépen formált betűk, öröm olvasni, csekély javítás van benne, a lapok sértetlenek.

A levélíró személyéről l. JLev II. k. 855.

Jókai öt évvel hagyta maga mögött a dárdai kerület választóit, elnökükkel együtt. Nendtvich nyolc évvel korábban már írt a nagy géniusznak, ha most kijátszottnak érzi magát – hisz saját megítélése szerint semmiséget kér –, magától értetődőleg fordul választókerülete egykori képviselőjéhez. – Ha rémtörténete Jókait együttérzésre hangolta, talán legkézenfekvőbb lehetett az ügyet unokaöccsére bíznia, a pénzügyi manőverek szakértőjére. De a további folyományokról nincs tudomásunk.

Baldácsy Antal báró – személyéről l. levele (1877. jan. 21.) jegyzeteit.

Margitay, Mality, Kissfaludy, Caizer (aligha írják így) – ma már ismeretlen vidéki ügyvédek.

Tisza László – a család kevésbé ismert tagja (1820–1902) földbirtokos, országgyűlési képviselő.

Zeyk Károly – Z. Károly (1848–1924), Tisza László veje, országgyűlési képviselő.

Bodolya – 1950-óta Bodolyabér néven baranyai község.

823.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1880. júl. 30.

K: PIM V. 2528/11.

Csontszín, 210x170 mm méretű levélpapír. Két és fél oldalnyit a szöveg foglal el, az utolsó másfél üres. A javítás nélküli szöveg lila tintája egészen elhalványult, annyira fakult, hogy bizonyos szavait gond kiolvasni. A hajtás benyomódott a papírba, középpütt ennek mentén kezd szakadozni.

A levél politikai, főleg képviselőválasztási vonatkozásainak teljes átlátásához szükség volna a hozzátartozó melléklet(ek) ismeretére. A címzettnek rendelkezésére állott; effélék sok más levél esetében is szünetesebb megvilágítást nyújthatnának. Ebből az egyetlen közlésből nem világos, mi a címzett teendője az ügygel kapcsolatban, miképp igazítsa el „ezt a nyakizsai dolgot”.

adj át Szabó Bandinak 150 fto – Szabó Endre (1849–1924) költő, író, újságíró és műfordító; legalább három minőségében maradandó alkotásokat hagy maga után. – Itt úgy kap említést (és pénzt), mint az Ű felelős szerkesztője (1880 januárjától). Két év múlva tulajdonosa lesz a lapnak, és sikeresen felszínen is tartja jó három évtizedig.

Vérey – V. József az Athenaeum igazgatója.

Népvilág – a *Magyar Népvilág*, Jókai 1879 áprilisában indult új néplapja, amely szintén hetilapként lép az ugyanakkor megszűnt *Igazmondó* helyébe (1879. ápr. – 1881. dec. vége), s – természetesen – ugyancsak az Athenaeumnál jelenik meg.

Eredj el Pronayhoz – Prónay József (1821–1884) politikus, többször or-

szágyűlési képviselő, 1875-től kormánypárti programmal (vö.: JLev II. k. 833.).

Valami lengyel levelet kaptam – ezt nem ismerjük (1881-ből valót igen).

Idezárom az Üstökös számára való jövő heti penzumot – ebben a fél-évben (ápr. 4. – szept. 26.) az Ü az Asszonyt kísér – Istent kísért (Egy jó pajtlás regényéből) részleteit hozza. Ennek az aug. 1-ji folytatását küldi szerzője a levéllel.

Andaházy – I. saját levelének jegyzeteit (827. sz. levelünk)

Szítányi – Sz. Bernát (1816–1889) politikus és emberbarát. Emigrációjából visszatérve, 61-től vesz részt ismét a közéletben, s lesz élete végéig képviselő. Több alapítványt tett emberbaráti célokra.

Mariék itt vannak – Váli Mariról és valószínűleg szüleitől van szó. Unokahúga igazán ritka vendég Balatonfüreden, említést érdemlő esemény.

824.

TISZA KÁLMÁN – JÓKAINAK

1880. júl. 31.

K: OSZK Fond V/594/23.

Csontsín, 217x110 mm méretű vastagabb levélpapír. Fekete tintával írott sorai az első két és fél levéloldalt borítják, az utolsó másfél üres. Szövege – bár javítástól mentes – hanyag elnagyolásai, kétféle s-ei miatt helyenként nehezen olvasható. Ellenálló papíryanaga őrzi a kézirat sértetlen állapotát.

Jókai Hegedűsnek jelzi (júl. 30.) azt az előttünk ismeretlen levelét, amelyre válaszul érkezik a miniszterelnök jelen írása. Ezt jellemzi majd így (aug. 4-én) – miután röviden összefoglalja unokaöccsének a közölteket – : „Hosszu és humoros levelet írt.”

szóltottak a Komáromiak Prónayval – Prónay Józsefről l. JLev II. k. 833. – Jókai is hozzá küldte unokaöccsét tájékozódni és értesítést vinni.

Somsics a Zalai alispán volt eljövetelem előtt nálam – Somssich Pálról l. JLev II. k. 630.

K: OSZK Fond V/565.

Világosszürke, 228x143 mm-es mérettel rendelkező, négyzethálós bordázatú vízjelet mutató levélpapír. Három első levéloldalán helyezkedik el a fekete tintával írott közlendő, az 1. végén őrszó olvasható, a 4. üres. A kézirat állapota még jó, szélein kezdődő foszladozás.

A levélíróról keveset lehet tudni. Szent-Imrei Elek (1833 – 1883) föld-birtokos, élete folyamán négy munkát bocsátott ki Kassán és Budapesten főlválva. 1872-ben országgyűlési képviselő, de most, az 1881-es választásokon Jókai ügyszólván minden párthíve bejut a parlamentbe, egyedül ő marad ki. Később pedig már aligha maradt rá ideje. Ahogy Szent-Imrei levélében elképzeléseit vázolja, az feltehetően kedvére van Jókainak, talán biztatta is a levélíró, de Kanizsa – minden kedvező kilátás ellenére – végül mégis az íróval szemben Unger Alajost választja képviselőjéül. Jókai így maga kerül Udvarhelybe, és Szent-Imreinek nem jut hely az országgyűlésben.

Bártfai fürdő – Bártfafürdő (ma: Bardejovské kúpele) Bártfától 5 km-nyire, igen szép természeti környezetben fekvő üdülőhely. Már a XV. században jól ismert volt, a múlt században a három közismert hazai fürdőhely egyike (Balatonfüred és Herkulesfürdő mellett).

hasonlítana azon át alakításhoz, melyben – szinre hozva – a Szép Mikhal részesült – az eszmefuttatás méltánytalan. A *Szép Mikhal* regény- és – szintén a szerző kezétől származó – színpadi változata külön-külön következetes, bennük semmi „lehetetlen” nem fordul elő. Anélkül, hogy az összehasonlítás dzsungelébe belenyúlnánk, állapítsuk meg: a regényben a címszereplőt kivégzik – sose érkezik róla hír többé. A színpadi változatban Mikhált újult állapotban viszi magával Pirka boszorka a III. felvonás végén, tehát nem „lehetetlen” az élő alakban való visszatérte a IV.-ben. Csak a két variáns egybeomlása kelthet zavaros és zavaró képzeteket.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1880. aug. 4.

K: PIM V. 2528/12.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/323.

Tört fehér színű, 223x147 mm-es méretű levélpapír vízszintes vonalzás-szerű vízjellel. A közlések elférnek az első egy és háromnegyed oldalon, a többi két és negyed üres. Az írás lila tintája piszkosszürkére fakult, néhány javítása inkább ráírásos betűerősítés. A háromba hajtás erős nyomokat hagyott.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/323.

A mellékletek birtokában Hegedűs megkísérelte bölcsen „eligazítani” a kanizsaiak képviselő-választási gondjait.

Visinek mond meg – Visi Imre a Magyar Népvilág szerkesztője, előzőleg az új NT-é is.

Eötvös Károly – ma íróként tiszteljük, de politikus is (1842–1916). 1871-től képviselő, kisebb megszakításokkal 1910-ig. Országos ismertségre 1883-ban Tiszaeszlár ügyében tesz szert, 80-ban még segítségre szorult politikai pályáján, ekkor függetlenségi párti.

Molnár AL – M. Aladáról l. a 873. levél jegyzetét.

Szalay Imrénének a dolgán is igyekezek segíteni – Szalay I. (1844 – 1902) politikus, 1875 és 1896 közt a lengyeltóti kerület képviselője.

Ráth Károly – nem azonos az akkori budapesti főpolgármesterrel, aki-vel különben Jókainak voltak kapcsolatai. Ez a Ráth K. (1838 – 1902) a magyar Kereskedelmi Múzeum igazgatója és a budapesti Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke. Hat éven át (1875–1881) Pápa országgyűlési képviselője. Az iparügyek terén jelentős érdemeket szerzett.

Nem Jankótul vártam – Jankó János az Ű ügyeskező, sőt híres rajzolója; máshová is dolgozott.

Zanarsky – ismeretlen grafikus [?].

Sándor küldje el – Hummel Sándor, a H hivatali szolgálója.

K: OSZK Fond V/11.

Levélpapírja eredetileg fehér színű, ma már elszíneződött, 225x143 mm-es, vízjele vonalozásos bordázatot mutat. Szürkülő tintájú szövege bőven elfér kezdő levéldalán, a többi három üres. — A kézirat hibátlanul olvasható, bár erős gyűrődései maradandók.

A levélíró Andaházy Pálról (1837– ?) alig van adatszerű ismeretünk. Madocsányi földbirtokos, III. Róza szerint „a Papa régi jó barátja”. Jókai-ékát ez évi felvidéki útjukon több napig látja vendégül, végigkalauzolja az északi megyéken, beavatja az írot a helyi történelmi tudnivalókba, legendákba. Ismerősei is minden ottani helységben akadnak, ezek nem kevés adattal gazdagítják az érdeklődő szerzőt (vö. Téglás Tivadar jegyzeteit a JKK Kisregények 3. k. 358–59.). — Ez idő tájt Trencsén vm. országgyűlési képviselője.

A bőszi szabadelvű mindenképp pártpolitikai szempontból ápolja a vele való kapcsolatot. Azok közé tartozik, akiket Jókai végig szemmel tart. Éppen öt nappal korábban kérte unokaöccsétől Andaházy (és Szitányi) címét, tájékoztatásuk érdekében (l. 823-as sz. levelünket). Amíg ezt fontolgatta, megérkezett Andaházy jelen levele, amely nyilvánvalóan nem válasz, hivatkozása is a svábhgyi nyaralóban lefolyt megbeszélésre utal. Ezzel az értesüléssel pedig a tervezett levél is fölöslegessé válik, a személyes találkozás reményében. Az Andaházy írásában említett helynevek mind trencséniek.

Károlyfürdő — akkor is, előbb és később ugyancsak többnyire Karlsbad néven emlegették, ma Karlovy-Vary.

téged 's feleséged Ó nagyságát — az írot felvidéki útjára fogadott lánya kísérte el.

828.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1880. aug. 10.

K: PIM V. 2528/13.

Csontszín, 200x125 mm-es méretű, szokott vízjelű levélpapír. Annyira fakult az eredetileg lila tinta, hogy színe már alig vehető ki. Tiszta, javítatlan szövege az 1. oldalon elfér, a többi három üres. A papírmínőség védi elsősorban a kéziratot. Sajnálatos, hogy a 4. oldalon keresztben ákombákom számokból hosszú, ceruzás összeadási oszlop éktelenkedik.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/324.

Bizonyítéka ez a levél egy külön tehernek: Jókai – minden bizonnal forgatóként – kénytelen figyelni barátai, ismerősei váltólejáratait. Nem egyedül Várady barátjával kell számolnia.

itt találtam Friednek a levelét – Fried valószínűleg az egyik váltó rendelvényese. Számunkra ismeretlen.

829.

RÓZSAÁGI ANTAL – JÓKAINAK

1880. aug. 19.

K: OSZK Fond V/495.

Egészen világosszürke színű, a legmegszokottabb vízjelű, 228x148 mm méretű levélpapír. A fekete tintás, igen apró betűs írás az első másfél oldalt foglalja el, a többi két és fél üres. Egyetlen javító vonás nélküli, kiválóan olvasható levél. Állapota is kifogástalan.

A levélíró személyére vonatkozólag I. JLev I. k. 437., ill. 210. – Amint ebből is látható, Jókai már jó két évtizede próbálta egyengetni ajánló sorai-val a levélíró útját. Rózsáagi lehiggadni sose képes, az országot keresztül-kasul szelő újságíró; közben azért jó néhány regény, elbeszéléskötet, színpadi mű, beszédgűjtemény, tudományos munka, tankönyv születik keze alatt. 1876-tól Kassán, 1877-től Aradon működik főgimnáziumi tanárként.

A most már ötvenen túli, egykori kollegát Jókai aligha tudta segíteni.

Trefort minister [...] jó indulatából internáltattam – mások mellett a miniszter vette rá a középiskolai tanári vizsga letetésére, s utóbb ő helyezte Aradra.

nóm (Hajnalka) nevében is – felesége, Bálintffy Hajnalka (1844–1906) író- és költőnő.

f. é. szeptember hó 15 ikén megalakuló ugy nevezett szépirodalmi társulat létrejötte – Jókai csakugyan írt a H-ban *Az első magyar szépirodalom-pártoló társulat* címen egy szépen körvonalazott felhívást, de csak mint lehetőséget, konkrétumok, fogható kilátások nélkül. Kellene egy ilyen társulat – mondja; annak anyagi alaptőke szükséges, hozzá szellemi tőke (egyedül erre lehetett valamelyes konkrétumként számítani), ezekkel tartalmas szépirodalmi folyóiratot kellene indítani. Ő megtiszteltetésként fogadná egy ilyen társulat szellemi vezetését, a magyar irodalom érdekében, saját érdek nélkül. – Egy szóval sem vállalta mindezek kivitelezését (elég hasonlóba bukott már bele!), a terv pártolását ajánlotta csupán (H 1880. jún. 25., reggeli kiadás).

Utána annyi történt október közepén – addig semmi – , hogy egy rövid hír jelent meg egy új regényvállalkozásról. A Rosenberg testvérek indítanának novembertől *Regény-világ* címen új folyóiratot, „mely kizárólag szépirodalmi olvasmányokat közöl. Minden héten három nagyobb ivre terjedő füzetekben jelenik meg, de kétheti füzetek is adatnak ki. Az első füzet három regényt kezd meg, egyet Jókaitól, egyet Perez spanyol írótól s egyet Spielhagen német regényírótól” (vö.: H 1880. okt. 14., esti kiadás).

Ha ez egyáltalán összefügg Jókai szépirodalom-pártoló társulatának elképzelésével: de ennek megvalósulásáról sincs tudomásunk, ezért a közlendő Jókai-regény címét sem mondhatjuk meg.

830.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

1880. szept. 14.

K: Enyedi József magántulajdona.

Az eredeti kézirat hollétéről semmi hírünk, szövegünk ennek fotokópiájáról készült.

A tulajdonosról nevén kívül annyit tudunk, hogy általános iskolai tanár, szakfelügyelő volt. Jelenleg régóta nyugdíjas debreceni lakos (Erőss

505

Lajos u. 1.). Szenvedélyes autográf-gyűjtő, de majdnem hasonló érdeklődés vezet a régi könyvek és nyomtatványok felé is. — Ezt a Jókai-töredéket — szerencsére — fénymásolatban és hibás és hiányos gépiratban eljuttatta Barta János professzor debreceni lakására.

Enyedi a levél elé írott — de sehol sem publikált — magyarázó megjegyzéseiben a töredék címzettjét gr. Tisza Lajosban sejtí. Ez eleve nem lehetetlen ugyan, de fölöttébb valószínűtlen: ha igaz volna, ez lenne Jókai egyetlen levele a családnak ehhez a tagjához, akivel legföljebb távoli kapcsolatban állott. A levél töredéke is meglehetősen bizalmas pártügyekről tudósít. Jókai szolgálhatott volna ilyenfajta hírekkel Tisza Kálmánnak, de ezúttal ezt a szöveg más helyei teszik elképzelhetetlenné. Legvalószínűbb címzettje talán br. Podmaniczky Frigyes lehet, aki az évtized végétől a Szabadelvű párt elnöke a párt megszűnéséig (1906), tehát másfél évtizeden át.

A kettőjük közt fennálló viszonyból elképzelhető, hogy Jókai gyöngyöden figyelmeztethesse a bárót: alkalmilag kegyeskedjék neki átadni a Népvilág utolsó negyedévi költségfölségét.

Annyi kapcsolata lehet a töredéknek Tisza Lajoshoz, hogy a között a nem kevés Jókaihoz szóló levél között, amelyeket a gróf a szerzőtől származó ajándékként őrzött (vö.: JLev. II. 609., 818. s hasonló tartalommal több hely), ez is ott lehetett.

Sándor volt Széll Kálmánál — Hegedűs Sándorról, a napilapok főmunkatársáról van szó, akihez Jókai több levelet intézett, mint bárkihez.

Széll Kálmán (1845–1915) politikus, 1875-től három évig pénzügyminiszter, 1899–1903 között öt évig miniszterelnök. Jellemző képviselője a fináncnöke és a nagybirtok összefonódásának. 1881-ben Pozsony képviselője. Jeles közgazdasági szakember, aki az Ausztriával való gazdasági kiegyezést (1902) végrehajtotta.

érintkezésben van Senyeyvel s tán Szlávival is — báró Senyey Pál (1824–1888) sokféle méltóság viselője. 1875-ben Pozsony képviselője, a jobboldali ellenzék vezetője. 1885-től a főrendiház elnöke haláláig.

Szláv József (1818–1900) politikus. Többszörös miniszter (közös is), 1872–1874 miniszterelnök, 1882-től koronaőr, 1894 és 1896 közt a főrendiház elnöke.

Eötvös, Véghely, Ráth Károly — róluk I. a 826. levél jegyzeteit.

Forpáthyról (ha ez a neve) közelebbit nem tudunk.

Magyar László plebánosról sem.

- Odescalchi többet fel nem lép* – báró Odescalchi Gyula I. JLev II. k. 688.
Vérhovay – I. 875. sz. levelünk jegyzeteit.
Écsy – I. JLev II. k. 482.
Kégl Gyuri fog fellépni – Kégl György (1822 – ?) mintaszerű gazda. 1867 és 1892 között a parlament tagja.
Zichy Tóni – I. JLev II. k. 649.
A kanizsai választás eredménye ne verjen le bennünket – itt Jókai – bár csak a város küldöttségének kérésére vállalta a föllépést – kudarcot vallott már a jelölésen.
premissziv polgári házasság – a törvénynek az az igénye, hogy az egyházi házasság megkötésének legyen előfeltétele a már megkötött polgári házasság.
a Lloyd így mondja – a Pester Lloyd c. német nyelvű budapesti napilapról van szó (bővebben I. a 776.sz. levelünk jegyzeteiben).
Pécsy Marczival jó volna beszélni – gr. Péchy Manó (1817–1889) Abaúj főispánja, királyi biztos, Kolozsvár képviselője, magas kitüntetések birtokosa. 1884-től főrendiházi tag, majd főkamaramester, öt nagyváros díszpolgára.
pupai (púpa, puppa) – bogár bábja
Népvilág – Jókai hetilapja 1879 és 1881 között (bővebben a 786. sz. levelünk jegyzeteiben).
Üstökös – Jókai élelclapja 1858-tól, 1882-től Szabó Endre veszi át tőle.
colportage (kolportázs) – rendszerint sajtótermékek (itt) ügynökök útján való forgalomba hozatala.
költségfőlösleg – az a meghatározott százalék, amelyet a tulajdonos bizományosának nyújt üzleti tevékenységéért.

831.

JÓKAI – PÁLFY SÁNDORNAK

1880. szept. 15. [?]

K: nem ismeretes.

M:

I. H 1880. szept. 17., reggeli kiadás.

II. Szegedi Napló 1880. szept. 19.

A mi főszövegünk a H anyaga, kijavítva egyetlen sajtóhibáját („áldáé” áldás). — A lap a levélszöveg előtt csak címet ad: „Jókai Mór válasza Szeged polgármesteréhez.”

A Szegedi Napló szövege egyezik a H-ével, némileg modernebb helyesírással (ami), és minden kiemelés figyelmen kívül hagyásával. — Amit ez a lap a levél elé ír: „Jókai Mór Szeged polgármesteréhez a következő levelet intézte:”

A keltezésben a H-ra alapozunk. A levél maga nem tartalmaz dátumot; egy-két nap eltolódás szokott előfordulni közlések alkalmából. Ezért mérünk a hónap 15-ére visszamenni.

Szeged az 1879-es árvíz iszonyú pusztítása után igen jelentős bel- és külföldi támogatással gyorsan épült nagygyá és teljesen modernné. Mivel az újjáépítésben mindent gondos tervező munka előzött meg, bizonyára jó előre kijelölték a sosem volt utak — utcák névadóit, nem kevés élő nevezetes személy megtisztelésével. Ezeket feltehetőleg egyenként értesítették kiténtető figyelműkről. Ennek következtében a Szegedi Napló ez évi szeptemberi számai telisded-tele vannak az utcával megtiszteltak köszönő leveleivel. Néhányukat említve: Arany János (szept. 7.), Lechner Lajos, az újjáépítés terveinek lelke (szept. 8.), Pallavicini Sándor, Csekonics Endre előkelőségek (szept. 11.), az uralkodó család, amelynek hét tagja kapott valami új útvonalat (szept. 12.). S kiemelt hely jutott Jókainak is.

Valamennyi levél címzettje: Pálffy Sándor (1824–1907) polgármester, királyi tanácsos.

Hosszabb utamból visszatérve — szerzőnk afféle párthíveit segítő körúton jár, főleg Trencsénben, ahogy pl. az Andaháznak írott levél is árulkodik róla.

832.

JÓKAI — HEGEDŰS SÁNDORNÉNAK 1880. szept. 17.

K: PIM V. 2578/1.

Csontszín, kettétépett, tehát egyszárnyú, 200x125 mm-es méretű levélpapír. Lila tintás közlendőinek 9 szövegsora bőven elfér a kezdő oldalon,

a hátlap üres. A megszokott, javítás nélküli, egyöntetű Jókai-írás. A keményebb tapintású lap, ha széle rojtos is a tépéstől, jó állapotú.

Az ősz közeledtére minden évben ott kell hagyni a Balatont. Mint a levél szövegéből kivehető, a címzett — Jókai Jolán — a svábhegyi nyaralóban tartózkodik („küldesd le”). Tehát minden a sokéves hagyomány szerint folyik.

küldesd le [...] Carlit egy hintóval — Carl Jókaiék régi kocsisa és lóápolója.

Zsuzsának pedig hagyd meg — Zsuzsa a család ekkori cselédlánya.

833.

ZICHY MIHÁLY — JÓKAINAK

1880. okt. 15.

K: OSZK Fond V/681.

Középkék színű, igen vékony, 270x210 mm méretű, nagyon sűrű vízszintes bordázatú vízjeles papír. A meglehetősen nagy, fekete betűkkel írott szöveg elfoglalja az első három levéloldalt teljesen, a 4.-et kétharmadáig. A kézirat állapota — a papír vékonysága ellenére — teljesen ép. Vannak jobban olvasható levelek.

M: H 1880. okt. 19., reggeli kiadás, a *Zichy Mihály és Jókai c. tárc*a belsejében.

Az újságközlés egyáltalán nem követi betűhíven a kéziratot: kijavítja a szöveg helyesírását, kiírt nevet kezdőbetűire rövidít (P. J.), kihagyja a „Hagyjuk ezt [...]” kezdetű mondatot, csillag alatt két szerkesztői jegyzetet fűz a levél szövegéhez.

A levélíró Zichy Mihály (1827–1906) festő, grafikus, a rajzművészet és a művek illusztrálásának óriása, megújítója. Nagy művészi korszakai Oroszországhoz (elsősorban Pétervárhoz) és Párizshoz fűződnek. 1880-ban rövid ideig itthon tartózkodik. Hazai földön újságot csak ritkán (ha kezébe adják) olvas, viszonyainkról mégis kitűnően tájékozott. — Egy-egy szent időben fordul levélben Jókaihoz.

Hosszabb levelének kiindulópontja egy Jókai-tárca, előre pedig az a

méltatlankodás viszi, amelyet az ebből szárnyra kelt hírlapi csatározás kelt benne. — Jókai tárcája a *Látogatás a Helikonon* címet viseli (H 1880. szept. 21., reggeli kiadás). Ennek apróbb-nagyobb elírásait, regényes túlszínezését — az érintett kívánságára — helyesbíti a Neue Pester Journal, ezeket a H glosszája menten el is fogadja (H 1880. okt. 12., esti kiadás). A tárcát utóbb több fővárosi és vidéki lap is átveszi, kommentálja, kevesebb egyetértőleg, mint elmarasztalólag (köztük otromba is van). Ezen a polémián fortyan föl Zichy a Jókaihoz intézett jelen levelében. — Végül a szerző maga is elunja a tengeri kígyót, és lezárja az egészet egy újabb tárcában *Zichy Mihály és Jókai* címmel (H 1880. okt. 19., reggeli kiadás). Végigtekint a hírlapi csatározás nagyján, s itt teszi közzé — mintegy önigazolással — a Zichy-levellet, úgyszólván teljes egészében.

Zala — Somogy megyei község, Tab közelében. A levélfíró szülőfaluja.

Anyám a Pester Zeitungot — itt valami zavarnak kell lennie. Ez az újság, ilyen címmel 1845-től indult (Edward Glatz szerkesztésében), 1848-tól több szerkesztőcserével 1851/52-ig élt. Zichy édesanyja tehát 1880-ban ezt nem olvastathatta fiával. Legfeljebb egy német nyelvű pesti újságot (*pester Zeitungot*), de annak a címe más lehetett (pl. Neue Pester Journal, valamilyen Kurier vagy egyéb).

Gazette de Hongrie — Budapesten 1880–1888 között megjelenő francia nyelvű napilap. Indító szerkesztői: Pázmándy Dénes és Amédée Saissy.

Parce mihi domine — peccavi! — Kímélj meg, Uram, — vétkeztem!

Ruprich barátomra, a triptika készítőjére — a díszes szekrényt Zichy rendelésére Ruprich Károly műbútorasztalos — aki Párizsban is tanult — készítette 200 forintért.

A Szegény Maryra pedig — Mary Etlinger kisasszony a cári udvar főorvosának leánya, akit Jókai így mutat be: „Kiegészíti a családot [...] mlss Mary, Zichy tanítványa. Finom, valódi dél-orosz típusú szépség, mély tűzű ábrándos szemekkel [...] ki tizenkét éves kora óta növendéke a mesternek, s vele együtt jár-kei a világban a nélkül, hogy azt valaki felöltőnek találná: (hisz a festők egymás irányában nemnéküliek.) A bécsi kiállításon a tanítvány egy festményével kitüntetőd érmet nyert [...]” (H 1880. szept. 21., reggeli kiadás).

ezen rectificatiót — ennek a szónak a végére teszi Jókai H-beli levélközlésében az első csillagot, s csatolja megjegyzését: „Ez volt a »N. P.

Journal«-ban megjelent illedelmes cikk. – J. M.” (H 1880. okt. 19., reggeli kiadás).

Prém József – az író és újságíró (1850–1910) cikkeit majd minden fővárosi lap közölte. Csak verset nem írt, mást úgyszólván mindent, még fordított is.

Egy amerikai ösmerősünk – nem tudunk személyéről.

vígan ment a füillettntrozás – a tárcsa cikk-írás.

Styx – az alvilág folyójának nevét Vörös Vidor újságíró használta írói nevéül.

Ágai – Ágai Adolfról l. 971. levelünk (1885. febr. 19.) megfelelő jegyzetét.

couste que couste – coúte que coúte: kerül, amibe kerül (az ár nem számít).

az Ipolyi-felejtett piktorral – Ipolyi Arnold (1823–1886) történetíró. Hervadhatatlan érdemei vannak a magyar művészettörténet megalapozásában, a műgyűjtés, a művészeti mozgalmak irányítása körül. – Zichy mint művészettörténészről beszél róla.

usurpálni – bitorolni

ezen apró toll csatára figyelmeztetem – ide csillagozta Jókai második szerkesztői megjegyzését: „Nagyon jó! Tehát csakugyan azt hiszi rólam, hogy én sem olvasok ujságot. J. M.” (H i. h.)

834.

VÁLI FERENC – JÓKAINAK

1880. nov. 21.

K: OSZK Fond V/626.

Tört fehér színű, 210x170 mm méretű, vízszintes ritka bordázatú vízjelmutató levélpapír. Fekete tintás, vékony vonalú, apró betűs szövege a kezdő oldalt teljesen betölti, a többi három levéloldal üres. Javítás nélküli, fölösleges vonástól mentes, tiszta, olvasható íráskép. A mindkét irányú háromba hajtást a nem vékony papír megsínylette, állapota sértetlen.

A levélíró, Jókai sógora, a tudós professzor nem szorul bemutatásra,

korábbi jegyzeteinkben kellő ismertetést kapott. Felesége, Jókay Eszter, férje nevét is mindig Válynak írja, apa és lánya, Mari csak Válinak.

Horváth Lajos politikai meggyőződéséről – Tisza híve, tehát nem szélsőbaloldali vezér, hanem kormánypárti. Ő állította föl Jókai emléktábláját, alig fél éve.

835.

ÉCSY LÁSZLÓ – JÓKAINAK

1880. nov. 21.

K: OSZK Fond V/135.

Eredetileg fehér színű, most már jócskán elszíneződött levélpapír, 172x105 mm méretben. A fekete tintás, de fakult szöveg az első jó másfél oldalt foglalja el, a megmaradó két és fél üres. Jócskán vannak könnyebben olvasható írások. A papír jó anyaga sérülésmentesen tartja a kéziratot.

A nevét sajátosan író Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató, igen szoros kapcsolatban van az általa is nagyon tisztelt írónkkal. (Vö.: JLev II. k. 482.) Mivel ő nemcsak a fürdőidényben, hanem egész esztendőben Füreden tartózkodik, szívesen vállal többféle szolgálatot a Jókai-portával kapcsolatban. Néhányszor levélben volt kénytelen közölni mondanivalóit, ha ezeket élőszóban sehogy sem sikerült elintézni.

A jelen levélben említett személyekkel bizonyára a címzett is ismeretségben, ill. munkakapcsolatban van, ma már ismeretlenek.

Korábbi, majd kivált későbbi Écsy-levelek ismeretében úgy sejtjük, hogy a fürdőigazgató a füredi fiúárvaház ügyében járhatott a fővárosban, ugyan ezért kívánta Jókait is – levele szerint: sikertelenül – felkeresni.

Kalaposné csínyaltatta – a balatonfüredi asszonyról semmi közelebbit nem tudunk.

Jungh angol hajóépítész – róla sincs mástól származó hírünk.

Kállai Gyula ur – ha figyelmen kívül hagyjuk a lejegyzés – egybeült is bőven tapasztalható – pontatlanságát, még mindig kétségek közt maradunk. A valamelyes ismertséghez jutott Kállayak közül még egyik sem

él ekkor, a nagykállói Kállay család körében viszont a keresztnév figyelmen kívül hagyásával lehetünk olyan személyre, akiről elvileg feltételezhető ilyen méretű akár üdülő-, akár magánház emelése.

fr. konyhával — francia konyhával: a magyar szakácsművészet az 1870-es évek folyamán tér át a germán — főleg bécsi — hagyományokról a francia — mindenképp egészségesebb — étkezési és ételkészítési módra. Ennek a konyhának eszköztára, felszerelése is ez idő tájt honosodik meg nagyobb és kisebb háztartásainkban egyaránt.

Fő Ispánnak igen jelesen Glavina ő Nsga nevezetett ki — Glavina Lajost csakugyan október elején nevezték ki Zala megye főispánjává. Neki ezen a magas méltóságán kívüli érdeméről nem tudni.

ígért ügy — minden bizonnyal az árvaház folyamatos anyagi nehézségeiről lehet szó.

Antika mult héten esküdött — csak sejtjük, hogy Antika a levélíró leánya lehet, akiről éppoly keveset tudunk, mint újdonsült férjéről, Kupricz Sándorról.

836.

ADOLF FJODOROVICS MARKSZ — JÓKAINAK

1880. nov. 23.

K: OSZK Fond V/371.

Sárgás csontszínű, 220x140 mm méretű, ellenálló minőségű levélpapír, sajátosan egyéni vízjeggyel. Ennek még a mérete is különleges: 100x105 mm-re terjedő ábra, melynek középpontjában egy nagyméretű M áll, ezt körbeveszik mindenféle stilizált díszítések, talán a levélíró keresztnéveit is jelző betűk rajzai. A papír bal felső szélén dombornyomású függőleges vörös csík ugyancsak a névbetűk stilizált formáiból egybekapcsolt fonat, oszlopszerű alakzat. — A három első levéloldalt tölti meg a latin betűs német szöveg, a 3. oldal alján rövid Jókai-címzés áll. Az utolsó, üres levéloldalon idegen kéztől származó utólagos — ma már egészen elmosódó — ceruzaféreg olvasható a levél információinak híryanagul való felhasználására. — A harmadoló két vízszintes hajtást viselő erős papíryanag még soká ellenáll az idő emésztő hatásának.

A levélfíró A. F. Marks (1838–1904) lapszerkesztő, 1870-ben indította meg Niva című lapját, mely egészen 1918-ig megjelent. Erről a sajtótermékről csupán annyival tudunk többet személyénél, mint amennyit leveléből ki-hámozhatunk, ill. amennyit a N és a H — „en passant” elejt: orosz nyelven megjelenő illusztrált folyóirat Péterváron. Mint kiadó köthetett Marks ismeretséget egyik legnagyobb festőnkkel, Zichy Mihállyal, és sikerült őt megnyernie arra, hogy némely munkáját lapja számára műmellékletül elkészítse, ill. átengedje.

Arról már művészettörténeti munkákból és monográfiákból értesülünk, hogy még 1878-ban a lap előfizetői ugyanilyenfajta színes nyomatot kaptak (Zichynek Lermontov *A démon*jához készült *A csók* c. képéről), 1879-ben pedig — minden okunk megvan a föltételezésre — ő közvetíthette a megbízást a festőnek a Lermontov-illusztrációkra vonatkozólag, aminek a kedvéért Zichy 1881-ben a Kaukázusba látogatott. Még az sem lehetetlen, hogy Jókai *Szabadság a hó alatt* c. regényét ő viszi orosz földre, ahhoz viszont kétség sem fér, hogy 1881-ben a Niva Zichynek a *Bulyba Tárász* alapján készült két vízfestményéről való színes nyomatát küldi szét, a lap nyilván megtérülő hírverésül. — Hogy még váratlanabban mondjunk, van forrás, amely arról tud, hogy „a Niva szerkesztője” 1880 nyarán személyesen látogatta meg a festőt elzárt műhelyében Zalán, Bécsben pedig ugyanebben az évben arcképet írt alá a feleségnek (vö. VU 1880. okt. 10.).

Az említett monográfiák jóvoltából van tudomásunk Zichy régi érdeklődéséről a démon-téma iránt, talán eredetileg ennek mondájából (esetleg francia minták közvetítésével), de 1860-ban már 20 darabból álló vázlatsozort adott a költő *A démon* c. verséhez készült tus- és szépiarajzokból a Lermontov-múzeumnak. A téma aztán egész életén át foglalkoztatta a festőt. — Hihetünk tehát Marks levélbeli közlésének: „élvezetet szerzett magának” a két Zichy-nyomattal, amelyek Lermontov verséhez készültek, s valamilyen formájukat Jókai még előző nyáron élvezte a festő műhelyében.

A levél üres hátoldalán az „idegen kéz” ceruzairása — minden valószínűség szerint Visi Imréné, a H felelős szerkesztőjé — utasítás. Teljesedik majdnem pontosan. Kiszámítható belőle sok minden. Egyrészt a postaforgalom sebessége. Aztán az, hogy az „ujdonság” rovatba a hír — terjedelme miatt — sehogy sem fért bele. A N-nek volt ugyan „Napi ujdonság” feliratú rovata apró híreknek, de ahogy a hír a VU „Mi ujság?”-jába jól elhelyezkedhetett, a N-nek csak az „Irodalom, művészet s tudomány”-rovatában

lehetett helyén. Így majdnem tökéletesen azonos megszövegezés kerülhetett a N 1880. dec. 1-ji reggeli kiadásába, a VU dec. 5-i, s a megküldött „levonat”-ról a Pester Lloyd dec. 1-ji Abendblattjába (ide – természetesen – németül): „Jókainak egy kisebb novelláját, »A pütkösi királyt«, legközelebb közölte a »Nirva« című szentpétervári orosz illusztrált újság, és szerkesztője, ki megjegyzi, hogy Oroszországban Jókai olvasóinak száma egyre szaporodik, legközelebbre arcképét s életrajzát igéri.” – A különbség mindössze annyi, hogy a N „előkelő”-nek tudja a pétervári újságot. De mindnyájan „Nirva”-nak címezik, amikor például a VU egy hónappal korábban a helyes címet idézte.

A levél szövege magyar fordításban:

Szentpétervár, 80. november 25.

Igen tisztelt Uram!

Amint Zichy Mihály barátom írja, Ön látta nála nyáron mindkét díjazott képét, amelyeket az én „Niwa” 1880 képesújságom számára festett, és – öröömre – tetszését lelte bennük.

Ezért egészen különös élvezetet szerzek magamnak avval, hogy elküldöm Önnek ennek a két képnek egy-egy példányát, amelyek Lermontov „A démon” c. költeményéhez készültek. Ezek Wandsbeck postájában jutnak el Önhöz Gustav W. Seitz Művészeti Intézetéből, ahová tegnap az erre vonatkozó megrendelést elküldtem. Egyúttal mellékeltem a csomaghoz Lermontov Démonjának egy példányát a Jessen-féle német fordításban, és így a kis költemény elolvasása után érthetőbb lesz az Ön számára a képek tartalma.

A két kép címe:

1./ Tamara tánca

2./ Tamarát megkönnyezik az övéi.

Ezeket néhány nappal ezelőtt mindenüvé elküldtük a Niwa előfizetőinek – teljesen ingyenesen és illetékmentesen.

– Oroszországban napról napra szaporodnak az Ön kitűnő és egészen egyéni szépirodalmi műveinek a tisztelői, és egyre nagyobb lesz azoknak a folyóiratoknak a száma, amelyek az Ön regényeit és novelláit lefordítják.

Én magam újságom legutóbbi két számában hoztam az Ön bájos kis humoros novelláját, „A pütkösi király”-t – amely általános tetszést arat.

A fordítást különös gonddal végeztük, és oroszul is éppen olyan jó olvasni, mint egy eredeti művet.

Ha érdeklí, szívesen elküldöm Önnek lapunknak ezeket a számaint, vagy akár az egész idei évfolyamát. — Nagyon szeretném a „Niwa”-ban az arcképet közölni, igen tisztelt Uram, az életrajzával együtt, és ezért szíves barátsággal kérem, küldjön nekem e célra egy kabinet-képet. Ha érdeklí Önt, nagy örömmel elküldöm én is a képemet en échange, és kérem, rendelkezék velem.

Közben arra kérem, fogadja határtalan tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését — amivel van szerencsém aláírni mint

az Ön alázatos híve

A. F. Marks

a „Niwa”

kiadója és szerkesztője

Jókai Mór Urnak

Pesth

[A levél utolsó lapján ceruzával írt megjegyzés:]

Ujdonság reggelre és aztán a Lloydnak levonat adandó.

Lermontow's Dichtung „Der Dämon” — Mihail Jurjevics Lermontov (1814–1841) két hónappal élt többet a mi Petőfinknél, költő és prózaíró, Puskin mellett (aki példaképe) a legnagyobb orosz lírikus. Romantikus, szenvedélyes lelkületéhez igen közel állott a francia romantika elterjedt meséje a megrontó démon által tönkretett ártatlan lány története. Az ő *A démonja* önarckép is, amelyben a főhős megmenekül, szerelmét, Tamarát viszont elpusztítja.

Wandsbeck — járási székhely Schleswigben, Hamburg szomszédságában.

aus der Artistischen Anstalt von Gustav W. Seitz — a Schleswigben működő Seitz-féle nyomdai műintézet feltehetőleg kezdettől fogva nyomta a Niwa műmellékleteit, nem lévén Szentpétervárott hasonló színvonalú üzem.

Jessenschen deutschen Uebersetzung — a német fordítót hozzáférhető források nem jegyzik.

„*Tamara von den Ihrigen betrauert*” — míg a „Tamara tánca” a Lermontov

tov illusztrációsorozat ismert darabja, ez a második ilyen címmel nem található Zichy munkái közt. Van pl. „*Tamara a ravatalon*” című.

humoristische Novelle „Der Pfingstkönig” – Marcks kevésbé ismeri – egyelőre – Jókait, éppen jelenlegi levelében kér tőle életrajzi adatokat. Műveiről is legfeljebb átabotában lehet fogalma. Nehéz utólag kitapogatni, mi módon bukkant *A pünkösdi királyra*. Legvalószínűbben valami idegen Jókai-breviárium-féleében, ahol rövidebb darabok, szemelvények rendeződnek csokorba (amilyen németül pl. a Stampfel-féle *Ausgewählte Schriften*-sorozata Jókaitól). Nem ütközhetünk meg, ha valami ilyenből szóban forgó írásunk novellának tűnik előtte. Pedig valójában ez a darab az *Egy magyar nábob* VIII. – elismerjük: könnyen ónállósítható – fejezete (JKK Regények 5. k. 147–77.). Legkorábban 1853 augusztusában lehetett olvasni a PN napi folytatásaiban, de rövidesen kötetben is. A kötetnek is volt már a levél keltének időpontjában német, francia, finn fordítása. Ez utóbbi tehát Oroszországon belül!

en échange – cserében, viszonzásul

837.

SZARVADY FRIGYES – JÓKAINAK

1880. nov. 27.

K: OSZK Fond V/551.

Okkersárga színű, 210x114 mm méretű, vízszintesen sűrű, függőlegesen ritkás bordázatú vízjelet mutató levélpapír. Bal felső sarkában cégjelzés:

LE GLOBE

Journal Quotidien

XXXXX – – –

REDACTION ECONOMIQUE

Ugyanígy fekete nyomtatás a jobb felső sarokban a levélíró irodájának címe. – A levél szövege az 1. oldalt és a 3. kétharmadát foglalja el, a páros oldalak és a 3. alja üres. A fekete tintás szöveg átlagosan olvasható, a kézirat állapotja igen jó.

A keltezésből az évszám hiányzik. Mondanivalójának lényege még az

előző levelek körébe vág, de a legutóbbi Szarvady-levelet követnie kell időben. Innen az 1880-as évszám.

Ezt a levelet biztos tudomásunk szerint megelőzi egy – esetleg több – levélváltás, ezekre legfeljebb bizonytalan következtetéseink lehetnek. Így csak sejtjük, hogy a *Nihil in Ungarn* talán egy németre fordított Jókai-novella címe lehet.

Ha a következtetés helytálló, akkor Szarvady kitaró noszogatásai végül eredményre vezettek. Most már azonban az elhelyezést illetőleg legfőljebb a *Globe*-ra lehet gondolni, és bízni Szarvady széles körű kapcsolataiban.

Sasvári már hozzáfogott a novella fordításához – Sasvári Ármin (1853–1924) újságíró, 1880-tól három évig a francia fővárosban. Később tizenkét évig *Revue d'Orient et de Hongrie* szerkesztője. Igen sokat fordított.

Globe – francia napilap. Keveset tudunk róla, mivel hozzánk egyetlen példánya nem került. Az 1880-as években segédszerkesztője L. Ulbach.

Ami a levelemben felsorolt regényeket illeti – mi azt a címjegyzéket ismerjük, melyet Jókai unokaöccsének írt össze (l. a 794. sz. levelet) egy más francia érdeklődő informálására. A szóban forgó is efféle lehet, esetleg csak azokat a regénycímet tartalmazza, amelyeket a szerző franciáknak valókként jelölt meg.

egy kiválasztásak és lefordítottak – nem tudunk róla, hogy ez a terv megvalósult volna. Talán Szarvady korai halála (1882. febr. 2.) miatt maradt abba.

Ulbach – l. saját levelét.

Association internationale littéraire – helyesen: Association Littéraire Internationale: Nemzetközi Irodalmi Társaság, amelyet Victor Hugo hozott létre 1878. jún. 11-én, saját elnöklete alatt. Programjában hármas célt tűz a társaság tagjai elé:

1. szerzői jogvédelem,
2. a népek testvériesülésének előkészítése,
3. a francia szellem európai propagálása a liberális-szabadkőműves eszmék terjesztésén keresztül.

A társaság évenként más-más európai fővárosban tartja kongresszusát, mindenütt jól szolgálva a francia szellem hegemoniájának ügyét. (Vö.: E. Montagne: *Histoire de la Société des Gens de Lettres*. Paris 1889.) – A társaság 1881-es bécsi kongresszusán Jókait tiszteletbeli elnökké választják, s a végrehajtó bizottságba négy magyar tagot (Szemere, Glaser, Visi,

Szarvady) kooptálnak. 1882 decemberében pedig Arany-ünnepséget rendeznek Párizsban (vö.: Lelkes I.: *A magyar-francia barátság aranykora*. Bp. 1933.).

838.

CHARLES PIAT – JÓKAINAK

1880. nov. 29.

K: OSZK Fond V/165.

Virító fehér színű, 195x123 mm méretű, közepes vastagságú levélpapír. Csupán kezdő oldalát foglalja el a fekete betűs francia szöveg, rajzos nagybetűivel, a többi három levéldoldal üres. Hibátlan külső, ellenálló papírnagy, pontos olvashatóság.

A keltezés igen furcsa, leveleink közt példátlan forma. Mindenképp hibás. Ha franciául próbáljuk olvasni – ahogy írva van –, a neuf, ill. neuve számnévből az odaírt végződéssel nem jön létre hónapnév. Hozzá legalábbis latinul kell a 9-et (novem) olvasni. – Azt pedig, hogy 9. hónapnak, tehát szeptembernek fogjuk fel a datálást, a meghívás tisztán kiírt napja teszi teljesen valószínűtlenné, holott a -bre végződés ehhez is megfelelő.

Ez a nyilvánosságot eléggé kirekesztő, zárt körű szervezet egy évvel korábban (1879. dec. 20.) módosított alapszabályzata lefordítására kérte a nemzetközi híru szerzőt. Abból, hogy mostani ülésüket Türr tábormok lakásán látták jónak tartani, azt gyanítjuk, hogy a tábormok lehetett a szervezet magyar főnöke.

Nincs tudomásunk róla, ráért-e Jókai részt venni egy ilyen ülésen a jelzett időpontban, egy szerda délután fél 4-kor.

A levélíró Charles Piat személyéről keveset lehet tudni. Ebben az időben ő volt a Société Française du Gas Universel gázvilágítást szerelő külföldi nagyvállalat magyarországi és Magyarország környéki területek képviselője. Ugyanekkor – könnyen érthető kapcsolatokból – ennek a nem sokak által ismert franciabarát szervezetnek oszlopos tagja, mint aláírásából kiderült: titkára. – Valóban nem könnyű egyáltalán a Piat névvel találkozni: én is egészen véletlenül – más irányú kutatásaim közben – a Pester Lloyd egy német-francia kevert nyelvű hirdetésben bukkantam rá,

mint egy megoldatlan nevű Jókainak címzett levél írójára. Azelőtt magától értetődőleg Fiatnak könyveltem el. Mint ilyenről sem lehetett semmit tudni róla, de legalább a név könnyen elfogadható volt.

A meghívó szövege magyarul:

Budapest, 1880. [nov.] 29.

Uram,

arra kérjük, szíveskedjék részt venni ülésünkön, amelyet szerdán, december 1-jén fél 4-kor tartunk Türr tábornok Úrnál a Franciákat Támogató Szövetség érdekében.

Engedje meg, Uram, hogy teljes nagyrabecsüléséről biztosítsam

Charles Piat
titkár

839.

JÓKAI – HURAY ISTVÁNNAK

1880. dec. 24.

K: PIM V. 2576.

Csontszín, itt-ott szennyezett, megszokott vízjelű, 218x110 mm méretű keményebb tapintású levélpapír. Az apró lila betűs Jókai-féle gyöngysorok javítástalan, fölösleges vonás nélküli szövege az 1. levéloldalon és a 3. felső kétharmadán helyezkedik el; a páros oldalak és a 3. fennmaradó része üres. Sajnos, a tinta, főleg az első oldalon csaknem szürkévé fakul. — Foltok több helyütt éktelenítik a kéziratot, a négybe hajtás nyomai sem segítenek rajta, de azért ép.

A címzett 1877-től Balatonfüred főorvosa.

Talán nem kis fontossága van a jelen levél szövegének a későbbiekre nézve abban a tekintetben, mennyire vigyáz Jókai aránylag korai időben a sértődéseknek elejét venni. Ennek érdekében inkább magyarázkodásokra is vállalkozik.

K: OSZK Fond V/123

Fehér színű, 205x126 mm-es különleges levélpapír, benne C, A, S betűk összekapcsolásából kialakított violinkulcshoz hasonló stilizált alakzatot és SUPERFINE feliratot mutató vízjel. A hajtás szerinti 2. oldal bal felső szélén M. DIOSY név visszahajló szalagdszítésben, jobb oldalon ugyanitt fekete nyomtatással a levélíró londoni címe, kézírás csak az ezután következő keltezés. – A közlendő fekete tintával a 2. és 3. levéldoldalon helyezkedik el, ez utóbbi alján Jókainak szóló címzéssel, a behajtás folytán ez kerülhetett kívülre a postának. Így az 1. és 4. levéldoldal (tulajdonképp az egyöntetű, behajthatlan papír túloldala) üres. A 2. oldal alján az órszó kiírása bizonyos archaikus jelleget ad a levélnek. A finom papíryanag soká fenntartja a kézirat épségét.

A levélíróról a tudnivalókat l. JLev II. k. 666., korábbi írásai a 631-es és 674-es levelek (uo. 458–59., ill. 500–01.).

Sajátos ajánlólevelet tartunk kezünkben, amelyben több a távolságtartás, mint a beajánlott dolgának megkönnyítése.

Kolb A – sehol nem adatolt, így mindenestől elfeledett újságíró.

Londoner Zeitung – erről az időszakai sajtótermékről még a közelkorú német szaklexikonok sem nyújtanak adatokat.

az itteni Magyar Egyesület – a londoni Magyar Egyesület már az 1840-es években is működő, hazánk fiai segítő szervezet.

Reuter Bureau – Julius Reuter által 1852-ben alapított félhivatalos angol hírszolgálati szerv (Reuters Telegram Company Ltd.). Híreinek nyomtatott formája a *Correspondenz* c. lap.

magyar nevet dicsőítő – a magyar névnek dicsőséget szerző.

PAP GÁBOR – JÓKAINAK

1881. jan. 29.

K: OSZK Fond V/431.

Sárgás jellegű – talán az időtől –, 345x210 mm-es ívpapír, tetején a „Dunántúli ref. püspöktől” nyomtatott címirattal. A szöveg apró fekete betűi az első egy és negyed oldalt fedik, a többi két és háromnegyed üres. A levél apró betűi ellenére jól olvasható, szélei az elég silány papír miatt szakadozottak.

A levélíró személyéről l. a JLev II. k. 786.

A kedves „rokon”-ság kissé távoli ugyan, de ebben a körben szokás volt ezt is tartani.

A pártpolitikai rendeződés érdekében felhozott nevek valamennyien – egy kivételével – helyi nagyságokéi, a címzett részére valószínűleg nem ismeretlenek.

Véghely Dezső – a ma már elfeledett történész (1840–1897) a jogi pályára létráján emelkedett királyi tanácsossá és Veszprém megye alispánjává (1881). Elég korai időtől a *Magyar történelmi társulat* igazgató-választmányi tagja. Történelmi gyűjtőmunkájának eredményei azokba a különböző okmánytárakba kerülnek, amelyeket már akkor is egész munkaközösségek állítanak össze.

Tegnap Károly napon voltunk együtt – ezek szerint Komáromban a jan. 28-i Károly-napot tartották Jókai bátyjának házában.

JÓKAI – POMPÉRY JÁNOSNAK

1881. febr. 27.

K: OSZK Levelestár.

Alapjában fehér, az időtől nyert átszíneződéssel, 280x230 mm-es íves levélpapír. Szöveg csak kezdőoldalán található, ott is csupán sorokat fed. A többi oldal s az 1. fennmaradó része üres. – A levelet Jókai keze nem

érintette. Még lila aláírása is pecsétnyomóról került rá. Úgy képzelhetjük, hogy még 11 hasonló szövegű levél készült más-más nevekre. Mégis más, mintha ma küldenének hasonlót, mert azért ezeket egyenkint végigírták. – Jó állapota a papír minőségétől hosszú időre biztosítva van.

A címzett személyéről I. JLev I. k. 387. és a két kötetben szétszórt leveleket. Annak a fölöttébb ritka csoportnak a tagja, aki Jókaitól csak fogadott leveleket, maga sosem írt.

Mivel itt látjuk első ízben működni azt a szervezetet, amely alapszabályzatának megerősítését 1880. januári levele alapján kapta meg, itt szólunk róla röviden, részben oda is utalva, de ott jogcím sem volt hozzá.

A Hírlapírók Egyesülete 1880 januárjának végén kérte és febr. 7-én kapta kézhez működése engedélyezését. A kor szokása szerint ekkor már egy ideje bizonyára fennállott, talán hivatalosság nélkül tevékenykedett is. Működése lezárultát, ill. a szervezet átalakulását – az alapkatatások híján – nem tudjuk megjelölni.

Alapszabályzatának 3. §-a szerint életre hívásának „Célja a magyarországi hírlapíróknak központul szolgálni, a sajtót közösen érdeklő kérdésekben eljárni, hírlapirodalmi ügyeket megvitatni, a hírlapírókat erkölcsileg és anyagilag támogatni”. A 30 §-ba foglalt szabályzat az érdekvédelmi szerv tevékenységét körültekintően tereli helyes mederbe. – Nyugdíjintézetük korábbi időponttól gondoskodott idős, szükségét látó kartársaikról.

A Pompéryhoz intézett levél első rátekintésre kiváló megtiszteltetésnek látszik a címzettre nézve. A hivatkozott § idézése nyomán látjuk majd, hogy nem fogja kétszer megköszönni. Mivel a „tiszteletbeli tag”-ság nem az egyesület tisztelete, hanem egyfajta megbízatás: munka.

mai közgyűlése alapszabályaink értelmében – mindenképp tudni kell, hogy az igazgató bizottság 12 választott tagból álló hírlapírói testület, elnökkel az élén. Politikai vitákban az egyesület vezetősége ítéletkezésre nem tartja magát illetékesnek. Magánügyekben, az ún. „személyes sértések”-ben – ezek körét a 16. § pontosan körülhatárolja –, annál inkább, mégpedig a 17. § által előírt módon:

„Az elősorolt személyes sértéseknél az igazgató bizottság előtt panaszt emelni, vizsgálatot és határozatot kérni, minden érdekelt félnek a közönség részéről is joga van. A hírlapíró (!) és nem hírlapíró között felmerülő ügyek elintézésére a közgyűlés az igazgató bizottság mellé, a társadalom különböző osztályaiból még tizenkét állandó tiszteletbeli tagot kér fel. A

huszonnégy egyén közül mindenik fél három tagot szabadon választ s az így alakult hatos bizottság dönt.”

Pompéry tehát ennek a „társadalmi” (mondhatnám: külső) testület „tiszteletbeli tag”-jául kap felkérést. Így lesz „állandó tiszteletbeli tag” (újságíró ugyan, de ezt a 12 embert „a társadalom különböző osztályaiából” válogatják össze). Mai kifejezéssel élve: ráruháznak egy vesződségekkel járó „társadalmi munká”-t.

843.

LUKYNICH ISTVÁN – JÓKAINAK

1881. febr. 28.

K: OSZK Fond V/363.

Törtfehér színű, 210x134 mm nagyságú, vonalzást mutató vízjeles levél-papír. Fekete betűs szövege betölti az első két és fél oldalt, a 3. alsó fele üres. A 4. viszont sajátos címetek ad. Felül a sajátját, túlrészletezve

teljes név franciául

a „Chandernagor” tengeri hajó másodkapitánya

[a levél keltezésében „bárka” áll]

[tovább angolul:] Libéria konzulja, majd a spanyolországi városnév. – Az alsó részen baloldalt külön félkörbe foglalva a nagynéni adatai, jobb oldalt további kapacitáló sorok a címzetthez. – A kéziraton javítás nincs, jókora cirkalmas, de határozott betűi egyértelműek, állapota a kemény tapintású anyag jóvoltából hibátlan.

A titokzatosabb levelek egyike. A levélíró akármilyen különleges régi-ességgel írja nevét, számunkra tökéletesen ismeretlen. Milyen kapcsolatban állhat Jókaiával: rejtély. Írásából kitűnik, hogy jelen kérése négy korábbi eredménytelen követ. Azokban talán részletesen bemutatta magát. – A kérés végső elintézés módjáról sem tudunk, bár annak képesek vagyunk utánagondolni, hogy a nagynéni „odarendelés” nélkül is elment Jókaiék felé. – Az 50 £ nagy pénz volt!

HORVÁTH DÖME – JÓKAINAK

1881. ápr. 15.

K: OSZK Fond V/248.

Eredetileg törtefű, de megsárgult, 225x145 mm méretű vékony levél-papír. Korábbi leveléhez mindenben hasonló maradt írása: fekete tintás, feltűnően formátlan betűkből három oldalt tölt meg s még a 4. felső harmadát, a többi üres. — Egyelőre a kézirat ép.

Exja — excellenciája

A levélíróval korábbi, egy jó évvel előbb írt közléséből már megismerkedtünk (vö.: 811. sz. levelünk jegyzeteit).

ÉJSZAKI KÁROLY – JÓKAINAK

1881. ápr. 16.

K: OSZK Fond V/139.

Kissé sötétebb, sárgásba hajló csontszín, 202x125 mm méretű, a legmegszokottabb vízjeldű levélpapír. A fekete tintás, szép betűformákkal írt szöveg, amely lényegében javítás nélküli — mindössze egy betoldással —, végigfut a négy levéloldalon. Jó papíryanaga igen jó állapotúnak tartja meg.

A levélíró személyéről I. a JLev I. k. 360. és levélváltásuk a II. k. 249-es és 251-es levelek (35–37., ill. 38–39.), jegyzeteikkel.

chimera — kiméra, agyrém

a *Ribáryak* közül legfőbb nevezetességre a történetíró Ferenc jutott. — József (1825–1901) a szabadságharc és önkényuralom után 1868-tól a belügyminisztérium miniszteri tanácsosa. Több törvényjavaslat vitáján ő képviseli minisztériumát. A IX. nemzetközi statisztikai kongresszuson ő az ország kiküldöttje. 1890-től főrendiházi tag. — Sándorról semmi közelebit nem tudunk.

ez maga a minister Ordódy Pál — Ordódy (1822–1885) Világos után Párizsban Teleki László mellett működik. Később országgyűlési képviselő, 1864-től komáromi alispán. A 70-es évek pénzügyi bizottságának tevékeny

tagja, majd elnöke, amikor Pécsy Tamás a képviselőház elnökévé lesz, ő lép helyébe közmunka és közlekedésügyi miniszterré (1880. ápr.–1882. aug.). A tárca vezetőjeként igen jelentős és hasznos munkát végzett, minden párt becstülését kivívta. Később az új főrendiház tagja.

exempla sunt odiosa – a példák kellemetlenek, bosszantók. – A szen-
tencia szabad átvétel Cicero egyik Roscius érdekében mondott beszédéből
(*Nomina sunt odiosa*).

846.

STAMPFEL KÁROLY – JÓKAINAK

1881. ápr. 21.

K: OSZK Fond V/533.

Szürkésfehér, 227x145 mm-es a legmegszokottabb vízjelű levélpapír. Bal felső sarkában monogramos embléma: szecessziós ág- és egyéb körül-
fonásban pufók angyalka könyvön ül, vállán íróttal. A lap tetején köz-
püzt kiemelt cégjelzés a tulajdonos díszesen frott nevével, melyből kétfelé
lengő szalagfelirat indul ki. Egyiken fölfelé írva: „kir. akad. könyvkereske-
dés”, a másikon lefelé haladóan: „könygl. akad. Buchhandlung”. Alatta a
kelteztést nyomtatott helynév indítja: Pressburg, A csillogó fekete tintá-
val frott német szöveg latin betűvel az első két levéldoldalt fedi, a két hátsó
teljesen üres. Az írás szemre is szép, egyetlen javítása egy sornyi lapalji
betoldás. – A kézirat nagysága miatt visel harmadoló két vízszintes és egy
függőleges hajtást is. Teljesen épp, kifogástalan állapotú.

A levélfő könyvkiadó és könyvesbolt-tulajdonos személyével a JLev II.
k. és későbbi 999. sz. levelünk jegyzetei is tartalmaznak kellő tájékoztatást.

Ezúttal Stampfelt hátrányos helyzetbe hozták az Athenaeum kiadó ha-
logató közlésében foglaltak, tehát közvetlenül az íróhoz fordul soraival.

Ebben az esetben sincs meg Jókai válasza, de a körülmények mérlege-
lésével valószínűnek kell tartanunk, hogy válaszolt régi, kedves pártfogó-
jának. Nagyobb kérdés, hogy vajon mit. A szóban forgó kérdés megoldása
mindkettőjük számára kevés kedvezőt ígért. A *Páter Péter* Révai-féle kö-
tetkiadását igen rövid idő elteltével követte ugyancsak nála a Silbersteintől
származó német fordítás kibocsátása, a Pester Lloydban pedig egy hónap-
ja, március 25-e óta folytatásokban lehetett olvasni a regény német szöve-

gét. Tehát Pozsony a mű megszerzéséhez későn ébredt, csaknem egy évvel korábban értesülhetett volna a 16 füzetben nyilvánosságra hozott új Jókai-regényről. Ekkor már a német kiadói jogok eladása is megtörtént. A szerző csak ezt a helyzetet esetelhetette válaszában a számára bármilyen kedves kiadó számára.

A rideg valóság: Stampfel sose adhatta ki a *Páter Pétert*, s dédelgetett céljára sem használhatta föl. Ez azonban már jóval túl van a levélen.

A nyomdatulajdonos sorai magyar fordításban:

(Pozsony,) 1881. 4./21.

Igen tisztelt Uram!

Néhány nappal ezelőtt írtam az „Atheneum”-nak (az Ön éppen megjelent német regényeinek átengedése miatt). A válasz, amit kaptam, így hangzott: Először a készletet kellene megszámolni. Most bizonyára azt fogja kérdezni tőlem, mit akarok a régebbi regényekkel. És megengedem magamnak, hogy ezt az alábbi sorokban közöljem Önnel. Már amikor az Ön első művét kiadtam, az a gondolat lebegett előttem, hogy létesítsek egy válogatást olcsó folytatásos kiadásban amihez fölhasználom az én kiadásomban már megjelenteket is [az utolsó tagmondat lapalji beszúrás]. Ez egyelőre 6–8 műből állna és circa 60 folytatásra lehet számítani a 25 fr. Kedvező eredményt remélek, és megengedem magamnak, hogy Önt e célból legújabb regényének a „Páter Péter”-nek átengedésére kérjem. Ha még ezt a kívánságomat teljesíteni tudná, nagyon hálás lennék Önnek. Persze annyi bizonyos, hogy: egy olcsó folytatásos kiadással sok alkalom kínálkozna arra, hogy Jókai műveit egymás után megszerezhessük magunknak. Ezért kérem szíves közlését, átengedheti-e nekem még a Páter Péter regényt, hogy megtehessem előkészületeimet a vállalkozásra. Míg Önt, igen tisztelt Barátom, kedves hozzátartozóival együtt a legjobb egészségben remélem, a legszívélyesebben üdvözlöm mint

az Ön tisztelő alázatos szolgája
C. Stampfel

wegen der Überlassung Ihnen [...] Romane — az Athenaeumnak címzett levelet nem ismerjük, de — amint a válaszból is kitetszik — a német nyelvű, elfekvő Jókai-készlet iránt érdeklődött.

à 25 fr berechnet sein — ezt a füzetes sorozattervet Stampfel meg is valósította. Végül nem az előre elgondolt 60, hanem majdnem még egyszer annyi: 119 folytatás alakult ki, 3-4 ívesek (igaz, áruk is 50-re emelkedett) *Ausgewählte Schriften* összefoglaló címmel Jókaitól, amivel csakugyan átütő sikert aratott (vö.: *Stampfel Károly kiadványainak jegyzéke 1873–1903*, 29–30.). Különösen ezek miatt a szemelvények miatt volt fájdalmas a kiadó részére a *Páter Péter* elmaradása. Ennek részleteit fájó szívvel el kellett hagynia sorozatából.

847.

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1881. máj. 5.

K: PIM V. 2528/14.

Ritka példánya a borítékos levélnek. A levélpapír itt is csontszín, 224x138 mm-es, mivel a szín alig, a méret csaknem mindig változik. A lila tintás közlendő a kezdőoldalon végigfut, a 3.-nak felső felét foglalja el. A megmaradó fél és a páros oldalak üresek. A háromba hajtás nem használ a papírnak, de nem is árt neki jelentékenyen.

A boríték elszíneződő okker, 140x110 mm-es. Minden írás a borítékon végig lila tintás. Kivétel az idegen kéztől feketével pótoltt: „ = 100 francs” rájegyzés a „fl. 50” mellé. — A címzés oldalán fölül bp.-i és auricourt-i bélyegzés, hátoldalon strassbourgi és párizsi körbélyegző meg egy olvashatatlán téglalap alakú. Ugyanitt öt bordó pecsétviasz.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/325.

A levélbeli híryanag a sajtóban is megjelenik, csekély késéssel. Íme az örömhír: „Hegedűs Sándor orsz. képviselőt, lapunk vezérmunkatársát, ki jelenleg a párisi érme-kongresszuson időz, ma nagy családi öröm érte. Neje ikreket szült, egy fiút és egy leánykát.” (H 1881. máj. 6., reggeli kiadás.)

Azt is megtudtuk tehát, hogy a boldog apa az 1878-as szabadalmi kongresszust követően jelenleg a nemzetközi valutakongresszuson képviseli hazánkat Párizsban. S ez hosszú kiküldetés: lényegében az egész májusi igénybe veszi (Szapáry pénzügyminiszter utána küldi a szükséges valutamennyiséget). — Cikkeket is továbbít Hegedűs a francia fővárosból na-

pilapja számára, a valutakongresszus zajló eredményeiről szóló heti két beszámoló mellett. Az *Egy érdekes napom Párisban* c. cikke végén ott a jellemző kiszólás: „Hanem mindennél fontosabb rám nézve, az, hogy hazuról jó híreket kaptam.” (H máj. 13., reggeli kiadás.)

bimetallizmus – kétfémrendszer, vagyis olyan valutarendszer, amelynek keretében aranyból és ezüsből egyaránt szabad értékpénzt verni, a törvények által megállapított értékarányban. A legfontosabb nemzetközi egyezmény ezen a téren az ún. latin pénzünió (1865. dec., módosítása: 1878. nov., megújítása: 1893.). – Az éppen folyó valutakongresszuson is sok szó esett a bimetallizmusról; Jókai levelében szívporkázó humorral használja ki az ebből kínálkozó lehetőséget.

in praxi – a gyakorlatban

Nőm küldi utánad ezt az 50^{est} – ennek jelzése szerepel a borítékon is.

848.

GR. RÁDAY GEDEON – JÓKAINAK

1881. máj. 6.

K: OSZK Fond V/467.

Sötét csontszín, 210x138 mm-es méretű, vízszintes vonalozásos vízjelű levélpapír. A fekete tintás írás betölti az első három levéloldalt, az utolsó oldal üres. A lényegében tiszta, nem csúnya írású levél – a furcsa, németes szóhasználat miatt is – elég sok helyütt nehezen olvasható. Az utóiratszerű kérés az aláírás mellett a 3. oldal bal sarkában helyezkedik el. – A háromba hajtás mély barázdát szánt a kéziratban, de a kemény tapintású anyag ellenáll.

A levélíró olyan nevet visel, amelyből négy személy is tett szert bizonyos nevezetességre. Levélírónk (1829–1901) „a kir. biztos” megnevezéssel különböztetik el. 1867-től a belügyminisztérium rendőri osztályán miniszteri tanácsos, s a következő évtől Dél-Magyarország királyi biztosa. A hosszú időn át elhanyagolt és demoralizált Dél-Alföldön kellett rendet teremtenie. Erélyes intézkedéseivel – ügyes vizsgálóbírójának, Laucsik Máténak a közreműködésével – 1872-ig valóban teljes közbiztonságot teremt, vé-

get vetve a betyárvilágnak. – Utána főképp egyháza ügyeivel foglalkozik. A 80-as években lesz képviselő, az évtized végén *A lélekidomár* főhőse, Sándory Bertalan alakjának legfőbb mintája (JKK Regények 51. k.).

Amit Ráday Jókainak köszön ebben a levélben, az meg is érdemli a még ezeknél is hálásabb elismerést.

Jókai az utóbbi hónapokban több képviselőtársa érdekében exponálta magát. Ezúttal Vácott május 1-jén „a váci szabadelvű párt értekezlete” címen tulajdonképp a kormánypártot óhajtotta propagálni, mellette hangulatot teremteni, de közben Ráday grófort úgy fogadtatta el a leendő választókkal, hogy ott mindenkit fellekesített iránta. Pedig igazán csak semmire sem kötelező kortesfrázisokat ejtett róla. Ilyeneket: „[...] Az országházban egymás mellett van ülésünk. Tudom jól, bizonyosságot tehetek róla, hogy helyéről távol soha nem volt. Kötelességét mindenkor teljesítette. (Éljenzés.) [...] Tudhatja jól mindenki, hogy benne a kinek panaszja, elintézendő dolga volt és hozzájött, nemcsak kész pártfogóra, hanem készséges vezetőre akadt, ki vitte mindenüvé, ki eljárt ügyében. (Igaz! [...] Nincs tehát arra ok, hogy azokat az embereket, a kik ezért teszik ki magukat, erre áldozák idejüket és tehetségüket, minden három évben lerántás a sárba (Ugy van!) és keressenek mást, csupán azért, hogy hátha az másképp tesz (Élénk helyeslés).” (Vö.: H 1881. máj. 2., reggeli kiadás.)

Bemutatja Jókai Vácott Ráday Gedeon ellenzéki ellenjelöltjét, báró Prónay Gábort, akit személyesen nem is ismer, de megszerezte választói beszédének egy példányát. Hihetetlen kedvezőtlen színben tünteti fel, „communard” eszmék hirdetőjeként, hogy minden választó megretten; végül azzal „menteti”, hogy a beszédet másvalaki írta, s neki nem volt érkezése azt átnézni.

Nem túlzás tehát, hogy Jókai „ágyat vetett” megválasztandó képviselőtársának.

Bendár Dénesről közelebbit nem tudunk.

remek beszédedet [...] minden egyes választóm megkapja – erről csak Ráday gondoskodhatott volna.

Ceremonien Meister – helyesen: Zeremonien kellett volna: ceremóniamester.

2 lepedő már pfutsch – két lepedő már odavan; lepedőnek pedig az aránylag nagy alakú pénz, az ezrest nevezi.

K: OSZK Fond V/640.

Kissé szürkésre színeződött csontszín, 290x230 mm-es nagyságú levél-papír. Meglehetősen nagy, fekete betűs, széles tükörrel írott oldalakból a szöveg két és fél oldalt foglal el, az utolsó másfél üres. A levélíró többnyire hosszú \int -eket használ, órszótágot tesz minden oldal végére, írása, ha nem is gond nélkül, de olvasható, s ezt némi gyűrődés sem nehezíti.

Jókai 1880 nyarán minden korábbinál súlyosabb felelősséget kezd érezni a kormánypárt politikájáért. Népszerűsége – főleg közéleti téren – a fúzió óta csökkenőben van, ezzel nem látszik számot vetni. Kanizsa nyár eleji jelentkezése jólesően lepi meg, de meg is zavarja. Többektől kér tanácsot, viszont elbarátainak mindenfelé közvetlenül igyekeznek segíteni, többségben eredménnyel. A kitervelt fellépés Kanizsán mégsem sikerül: szeptemberben tapasztalnia kell, hogy a város az ő személye ellenében Unger Alajost jelöli követnek. Tovább is Székelyföldön marad tehát, s így kerül sor Ilyefalvára.

Veress György ügyvédben tulajdonképp jól sáfárkodó prókátorra talál Sepsiszentgyörgyön. Lényegében a tennivalókat az író jelenléte nélkül el látja, az eredményről késedelem nélkül értesíti. A bőbeszédűséget és az akkuratusságokat pedig el kell viselni, – bizonyára Jókai is így könyveli el.

A H 1881. máj. 9-i esti kiadása „eredeti sürgönyként” adja tudtul: „Az illyefalvi kerület részéről Jókai nagy lelkesedéssel egyhangulag jelöltetett ki képviselőjelöltnek. A végrehajtó bizottság megalakult.” – Sepsiszentgyörgy az előző napon Tisza Kálmán miniszterelnököt jelölte.

Ilyefalva – község az egykori Háromszék megyében. Ma Ilieni, jó másfél ezer lélekkel.

Árkos – község ugyanott, közvetlenül Sepsiszentgyörgy mellett, u. p.-ja is a város. Ma Arcus, mintegy kétezres lakossággal.

53 éves vagyok – ebben az időpontban Jókai 55 éves, csak ezt válaszolhatta Veress kérdésére. Az ügyvéd vagy rosszul értette, vagy hibásan emlékszik, esetleg elírta.

ő nagysága fiu leány lévén (profetta) – a fiú-leány fiúsított (férfi jogokkal felruházott) lányt jelent. A „profetta” betűi javítva vannak: az első *o* ráírás az eredeti *e-re*, a két *ti* első jegyét (jóakarattal) *c-nek* is elfogadhatjuk. Így „*pro e fecta*” lenne, ami a helyes *praefecta* jogi kifejezést csaknem visszaadja.

850.

FRANKENBURG ADOLF – JÓKAINAK 1881. május közepe

K: nem ismeretes.

M: Ország – Világ 1894. jan. 14-i (3.) szám.

Az alábbi sorokat ajánlólevélként adta az idős, egykori szerkesztő a későbbi színész, Nemzeti színházi igazgató (1902–1908), rendező, színművészeti főiskolai igazgató (1906–1916), igen sikeres színpadi szerző (19 előadott, javarészt díjakkal kitüntetett színpadi alkotás) Somló Sándor (1859–1916) kezébe, amikor ez még a soproni Beöthy Gábor-féle színtársulat tagja volt. Frankenburg egy tavaszi este Odion Maxime-ot látta az ő alakításában, másnap – mivel tudta, hogy a Nemzetibe készül döntő vendégszereplésre – ezzel a segítséggel próbálta útját egyengetni. Somló az ajánlás felhasználása nélkül aratott sikert, minthogy a megilletődés miatt nem mert a koszorús – hatvan felé haladó – író Stáció utcai házába bekopogtatni. – Mikor már szilárd tagja a Nemzeti Színháznak, akkor ír az Ország – Világ megjelölt számába egy apró, visszafogott cikket; elmeséli az ajánlólevél rövid, tömör történetét, belefoglaltatja a kézirat fénymásolatát, a végére függesztve mintegy bocsánatkérőleg: „Tizenkét év előtti szerénységemet szeretném helyrehozni e kis szerénytelenséggel.”

A szerény cikkből azt is megtudjuk, hogy az ajánlólevél – természetesen – borítékban került volna a protezsált kezébe, rajta a talán kissé elnagyolt címzéssel.

Ezeket a közbenjárási kérelmeket Jókai – hisz napjában nem egy érkezett – rendszerint félretolja. Ezúttal esetleg Frankenburg iránti tiszteletből, s mivel Paulayval igen jó viszonyban áll, lehet, hogy mondott volna pár említészerű szót. Föltételezzük.

Keltezésünk — magától értetődik — csak a valószínűséggel képes szolgálni. Egyetlen kétségtelen adatunk van: Somló első bemutatkozása az ország kiemelt színpadán, 1881. máj. 27-én. (Volt második is: 1892. máj. 21. Hamletként; majd erre szerződötték 1893. febr. 1-jével.) — Minden egyéb bizonytalan: mikor látta Frankenburg azt az Octave Feuillet-től való *Egy szegény fiú története* c. előadást Sopronban, amelyben főfigyelt Somló Odiot Maxime (Champcey marquis) alakítására. Ha pontosan másnap ismerte is föl a fiatal színészt a város forgatagában, vajon mikor írta meg valójában a találkozás alkalmával talán megígért ajánlólevelet? Némi önkény nyilvánul meg abban az egybekapcsolásban, ha mindezt az akkor folyó év májusának közepére helyezzük. Ezt is csak azért tehetjük aránylag könnyen, minthogy máj. 9-e és 26-a közt éppen nem maradt ránk több levél az írónak címezve, sőt ő sem írt ekkor.

A Jókaival szemben bátortalan, de egyébként azért önbizalommal rendelkező ifjú színész a főváros színpadán is a vidéken már sikert hozó Odiot Maxime szerepében lépett föl, pedig Feuillet ötfelvonásos darabja a Nemzetiben fél évtizede nem került színre. Az eredményről nincs hírünk, ki-robbanó sikeréről azonban volna! Utána még egy tucat évet vidéken tölt a reményekre jogosító színész, talán nem is haszon nélkül.

Frankenburg Adolfot címzettként volt alkalmunk megismerni; ő a ritka kivételek egyike, aki kap leveleket Jókaitól, maga viszont ezúttal — hét évtizedének leforgásán túl — ír neki első ízben, akkor is már érdekében!

851.

JÓKAI — BERTHA SÁNDORNAK

1881. máj. 26.

KöMta RUI 2° 36/3.

Csontszín, 225x140 mm méretű, szokott vízjelű levélpapíron készült az írás. Lila betűs szövege a kezdőoldalt fedi és a 3. levéloldal nagyobb részét veszi igénybe, de mindkettő alján marad betűmentes hely. A páros oldalak üresek. A levelek többségéhez hasonlóan ez is javításmentes, jól olvasható, általános állapota is kielégítő.

A címzett még előfordul néhányszor a Jókai-levelezésben. Bertha Sándor sokfelé hangversenyző zongoraművész, zeneszerző és zenei író (1843–

1912). Szerzeményei ma már feledésbe merült alkotások (még kétfelvonásos operája is van), a magyar és francia sajtóban megjelent cikkeit se sokan forgatják. — Az íróhoz fűződő kapcsolataira nem sok a dokumentum, de Jókai hangúlyozza rokonságukat, holott ezek a szálak elég távoliak.

Az írás megszületésének körülményeiről csak sejtéseink lehetnek, de majdnem biztosnak látszik, hogy a kezdeményezés a címzettől indult ki. Némelyekben még az a feltevés is felöltlik — lévén ez az egyetlen francia nyelvű Jókai-írás ebben a nemben —, nem az ő tollbamondása-e az olvasható szöveg.

Magyar fordításban:

Alulírott meghatalmazza Bertha Sándor urat, hogy műveit illetően a szerződésekben és intézkedésekben a francia kiadókkal járjon el. — Kijelenti, hogy az elnyert jogokkal számukra is érvényt kíván szerezni.

Budapest, 1881. máj. 26-án

Jókai Mór

[az egyes művek magyar címükkel vannak felsorolva]

leur sauvegarder sous les droits — tollhiba, ahelyett, hogy „leur sauvegarde sous les droits”.

Nyilvánvaló, hogy az írás szabályos meghatalmazás, de teljesen levél módjára megírva. A közvetlen kézhezvétel, ill. a postai kézbesítés — boríték híján — el se dönthető. Mi itt a levelek közé sorolással az utóbbi álláspontot képviseljük.

A meghatalmazás a kötetek mellé jegyzett titokzatosnak látszó számokkal elég sok fejtörést okozott. Pedig a számok egyáltalán nem jelentéktelen tudnivalót közölnek a kötetekről: azok kerekített, hozzávetőleges ívszámát. Akárki ellenőrizheti, hogy pl. az ötven ívesnek jelzett *Fekete gyémántok* valóban 800 oldalt tesz ki, akárcsak a szinte lapra egyező terjedelmű *Egy az Isten*. A *Páter Pétert* még alá is becsülte a szerző: ez a maga 217 oldalával jó két és fél ívvel hosszabb a megadottnál.

Nem először szembesült Jókai leendő francia olvasói irodalmi igényeinek kiszámításával. 1878 őszén *Zöld könyvét* Szarvady gondjaira bízta, rövidesen meg is jelent Louis Ulbach fordításában és átdolgozásában (vö. a megnevezett személyek ekkori leveleivel). — Francia kiadói fölkérésre 1879 nyarán — elég sok kétség közepette — nyolc regényét ítéli számba

jöhethőnek a francia közönség részére (vö. 794. sz. levelünket és jegyzeteit). A továbbhaladásról nincs hírünk, a francia honosítás tehát abbamaradt. – A két évvel korábbi nyolc kötet közül hat a most felsorolt tizenkettő sorába is megismétlődik, a másik féltucatban csak egy mű (a *Páter Péter*) készült a két levél keltének időpontja közt. A felsorolt 12 regény közül az engedélynyújtás idején az egy *Nábobnak* van francia fordítása, a *Dekameron* néhány elbeszélése szólalt meg már régebben ezen a nyelven. A *Páter Péter* a következő évben, az *Új földesúr* öt év elteltével beszél majd a gallok nyelvén. Elhelyezésük mellett vajon fordíttatásukat is magára vállalta Bertha? Ha igen, kevés sikerrel járt.

852.

JÓKAY LAJOS – JÓKAINAK

1881. jún. 23.

K: OSZK Fond V/274.

Fehér színű, közepes minőségű, 200x130-as méretű levélpapír. Közlendői az első két levéldalt fedik, az utolsó kettő üres. A fekete tintával írott szöveg átlagosan olvasható, szennyeződéstől mentes, kielégítő állapotú.

A levélíró a maga pátriájában túlságosan is jól ismert személy volt. Jókay Lajos (1814–1895) Komárom szülötte, molnárként indul. Radványi malmaiban a Dunán jelentős vagyona tesz szert, földbirtokossá emelkedik. Innen kezdve azonban csak bolondériáinak él. Felbuzdulva névrokona fényes sikerein, költőnek képzei magát, s vadnál vadabb verseit a vidéki lapok – aligha ellenszolgáltatás nélkül – hajlandók ki is adni.

Ilyen életmóddal csak tönkremenni lehet. 1875-ben még képes egy rövid életű hetilapba lelket lehelni, de végül a komáromi Szent Anna ispotályban fejezi be életét.

Jócskán vannak még ennél zagyvább „versei” is.

VERESS GYÖRGY – JÓKAINAK

1881. jún. 27.

K: OSZK Fond V/640.

Mélyebb csontszín, 200x130-as, a legmegszokottabb vízjellel rendelkező levélpapír. Fekete betűs szövege az 1. levéloldalt foglalja el a 3. felső háromnegyedével, az itt kimaradó rész és a páros oldalak üresek. Írásmódja a levélíró korábbi levelével egyezők, de az itteni órszótagok nem külön sorba kerültek, hanem benne a sorban de a következő oldalon megismétlődnek. A kézirat papírja kissé máris mállóban.

A H jún. 25-i száma közli, hogy kik, melyik körzetben állnak megválasztás előtt. Köztük a már ismert körzetben a szerkesztő is. — Másnap pedig, 26-án a reggeli kiadás már hosszabb betűrendes névsort ad a valóban megválasztottokról. Ez a névsor aztán a választások hivatalos lezárultáig, júl. 3-ig egyre bővül, de még utána is pár napig. 5-ével a lapok aztán lezártnak minősítik az országos választási mozgalmat.

Veress nem késlekedik a Jókai számára aligha meglepő, de megnyugtató hírrel. Ugyanakkor egy látogatást is kimódol.

CSÁSZÁR BÉLA – JÓKAINAK

1881. jún. 28.

K: OSZK Fond V/100.

Tojánhéj színű, 200x130 mm-es nagyság, a legszokottabb vízjellel mutató levélpapír. Fekete betűs, szemre is igen szép, a lap alján √-jellet tartalmazó szöveg alig terjed tovább, hisz a 2. oldalon az aláíráson és a keltezésen kívül – mindössze négy szót olvashatunk. A levélpapír keresztben és hosszában egyaránt be van hajtvá, állapota kifogástalan.

A levélíró Császár Béláról egyáltalán semmit sem tudunk: minden bizonnyal az Ilyefalván megalakított képviselőválasztási végrehajtó bizottság

egyik tagja. Egy másik levélből ismerünk egy Császár Bálint sepsiszentgyörgyi főbíró, aki testvére lehet levélíróknak.

Amiről szó van: választási költség, sajtópropaganda az új képviselő személyének népszerűsítésére. Ha Császár a kifizetést egyenesen Podmaniczky báróhoz irányította, úgy látszik, tisztában volt vele, hogy ő képezi a pártközpontot (holott az elnökséggel hivatalosan csak 89-ben bízták meg).

A zsidó a nyomdai számlát — a sepsiszentgyörgyi nyomda- és laptulajdonos Bernstein Márk.

Málik szerkesztő urral felhozták — a helyi lap szerkesztője Málik József, az ottani polgári leányiskola igazgatója.

Br. Podmaniczky — Podmaniczky Frigyes báró (1824–1907) író, politikus. 1859-től az MTA lev. tagja, 61-től képviselője, majd vezetője a Szabadelvű Pártnak, amíg csak a párt főnáll. Tíz éven át (1875–1885) a Nemzeti Színház és az Operaház intendánsa. Budapest fejlesztéséért rengeteget dolgozott, rááldozta egész vagyonát is. — A JLev II. kötetének jegyzetei számtalan helyen adnak Podmaniczkyról tudnivalókat.

Nemere [...] *4000 példányban küldetett szét* — a sepsiszentgyörgyi lap felirata: „Politikai, társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági lap. A »Háromszéki háziipar-egylet« hivatalos közlönye.” — Megjelenik hetenként kétszer. A lap 1871-ben indult, 1884-ben alakult át Határszéli Közlönnyé. — Átlagos példányszámát nem ismerjük pontosan, de néhány száz lehetett legjobb esetben. A 4000 szétküldött példányt nyilván a választási végrehajtó bizottság rendelte meg, a nyomdatulajdonos joggal követelte tőlük a költségeket. Végül alighanem a pártkassza rendezte az ügyet.

855.

KONCZ LAJOS — JÓKAINAK

1881. júl. 8.

K: OSZK Fond V/310.

Sárgásfehér színű, 176x112 mm méretű, sűrű vízszintes vonalazású vízjelet mutató levélpapír. Egyetlen fölösleges vonalat nem tartalmazó fekete betűs szövege két oldalt és a 3. felső harmadát foglalja el, a többi üres. Kiválóan olvasható, ép kézirat.

Mivel sógorságra hivatkozik, csak a Benke család székely rokonairól lehet szó, de a Koncz-testvérekről közelebbit nem tudunk. A látogatóba ígérekést csak félreértésnek vagy téves hallomásnak ítélnéljük: Jókaiz idő tájt feleségével kevésbé fáradtságos és kalandos utakra sem vállalkozik. A sógorok legfeljebb fölitélezték, hogy képviselőként csak be kell kukantania az írónak a Székelyföldre! – Választ nem ismerünk.

Szombatfalva – az egykori Udvarhely megyei községet 1899-ben hozzákapcsolták Székelyudvarhelyhez, századunkban tehát önállóan nem szerepel. A város mai neve – Odorheiul-Secuiesc.

Háromszékről Nagy-Borosnyorol – Nagy-Borosnyó Háromszék megye sepsi járásának nagyközsége volt. Akkoriban – egy százada – másfélezen lakták. Ma Borosneul Mare.

Szombatfalva a' Hejasfalvi vasut – a későbbi fejlődés kiindulópontjának bizonyult az a vasútvonal, melynek végpontjai a megjelölt helységek.

Udvarhely megyétis a' közepébe Budvára alatt meg láthatják – Budvár a Székelyudvarhely mellett emelkedő értékes hegy fennsíkjaára épült, bevehetetlennek tartott erődítmény, melyet Bud(a) vezér emeltetett a monda szerint még Attila birodalmának felbomlása előtt. A vár az Isten ostorának hunjaitól elszakadt s a havasok közé települt székelyek főrabonbányának székhelye. A tatárok 1241-ben lerombolták, maradványai ma is láthatók. – Ilyen értelemben lehet – mint székhely – a levél szerinti „közepe” az egykori székelység településhelyének.

egy Levelemmel a' mult télen felkerestem – ezt a levelet nem ismerjük.

In reliquo – a továbbiakban, a jövőben.

856.

VERESS GYÖRGY – JÓKAINAK

1881. júl. 17.

K: OSZK Fond V/640.

Szürkésfehér színű, 230x147 mm-es levélpapír. A fekete tintával, meglehetősen nagy betűvel írt szöveg mind a négy levéloldalt megtölti, aránylag kevés javítással, mindhárom oldal alján órszóval. A levél állapota jó.

Jókainak levélírónk legutóbbi, jún. 27-éről keltezett jelentkezésére adott válaszát – ha volt – nem ismerjük. Ebből a közlésből az világlik ki, hogy az ott jelzett látogatás – meg nem indokolva – nem valósult meg, pontosabban augusztusra tolódik át.

Császár Bálint – Sepsiszentgyörgy ez idő szerinti főbírája.

Földvár – az egykori Brassó vármegyei község, a megyeszékhelytől mintegy 25 km-nyire. Vára (ma rom) a XIII. sz.-ból való, amikor ez a helység még versenghetett Brassóval és Feketehalommal a Barcaság központjává válásért. – Ma Fedioara mintegy háromezres lélekszámú nagyközség.

nmtga – nagyméltósága.

előpatak – Előpatak(a) egykori Háromszék megyei község. Gyógyvize, a számos alkáli-szénsavas vaselemet tartalmazó forrásvíz, amelyet ivókúrákra is javasolnak. Bár ezeket az előnyöket már a rómaiak is ismerték, a fürdőhely csak a XVIII. sz.-tól kezdett fejlődni. – Ma Vilcele a neve.

bár minő capitalist tsinálni – akármilyen tőkét kovácsolni.

Székegy Gergely – ismeretlen helyi vezérférfiú.

nagy habarédi fogadta – habarék – pártot; mérsékelt ellenzékieket jelent.

Arkos – Árkos nevét Veress következetesen *A*-val írja, talán a román írásmód hatására.

857.

JÓKAI – ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

1881. júl. 31.

K: MTA Ms 779/74.

Okkerszínű, 160x110 mm méretű papír. A szöveg a széthajtott levélpapíron, tehát a 2. és 3. levéloldalon olvasható, de ez egybefügg, a külső két oldal (1. és 4.) üres, az utolsón címzés található:

„Szinyei József úrnak”

Jellegetes lila tintás írás. A kézirat állapota jó.

Id. Szinyei már pesti tisztviselő korában (1869 körül) is gyűjtött az írókra és munkáikra vonatkozó adatokat. Erről Jókai aligha tudott, 1879 márciusában jelentkezik nála Szinyei első ízben levéllel. De ekkor már a nagy-

hírű író másként is tudomást szerezhetett Szinnyeiről, mivel ez évi összeállításait a magyarországi hírlapok címjegyzékéről 1873 óta a VU-ban tehetette közzé, ahol – mint ismeretes – Jókai főmunkatárs volt.

Ötvenes éveit derekán járó írónknak szívügye lehetett feleségéről és apósáról minél több családi adatot szolgáltatni éppen egy olyan gyűjtőnek és kutatónak, aki az ilyenek örül legjobban. – Más kérdés, hogy Szinnyei ennyivel nem érte be. Rengeteg további adalékot szerzett be Benke Józsefről, s így a hevenyészett Jókai-sorokból az ő szakszerű bővítéseivel írói lexikonában több, mint két teljes hasábra gyarapodott a Benke-címszó anyaga. (Vö.: Szinnyei 851–53. hasáb.)

a consistorium által kiiltatott – a konzisztórium eredetileg a bíborosok tanácsa. Bizonyos protestáns kollégiumok előljáró szervezetének tanácsa is ezt a nevet viselte.

858.

TAHY GYULA – JÓKAINAK

1881. aug. 2.

K: OSZK Fond V/583.

A hivatalos levelek nagy, 300x240 mm-es formátumában készült, halványsárga színű, és AZ ATHENAEUM HIRDETÉSI OSZTÁLYA cégjelzést viseli. Rövid szövege a kezdőoldal közepén helyezkedik el, fekete tintás írással. Ennek fennmaradó része és a további három levéloldal végig üres. A papír rendkívül vékony volta miatt anyaga tördelődik és mállik, egyelőre ez olvashatóságát nem befolyásolja.

A levélíró olyan személy, akinek a neve gyakran előfordul Jókai – főleg Hegedűs Sándornak szóló – leveleiben. Olyan írást nem ismerünk, amelyet az író Tahynak küldött volna, pedig ilyenek létezésének tiszta bizonyítéka egy kezünkben levő borítékcímzés, amelyet Jókai saját kezűleg írt a „pénztárnok urnak” „baráti tisztelettel” Athenaeum-beli irodájába.

Egyedileg Tahy Gyula személyére vonatkozólag ennél többet jószerével nem is tudunk kideríteni. Családja a jelentősebbek egyike, amely „tahvári, gradischai s tarkeóvi” előneveivel a XVI. sz. elejéig vezeti vissza családfáját.

Tagjai között a századok során át főképp nevezetes katonák és jogászok sorakoznak. Írásra a fejét egyetlen fiuk adta, az a T. István (1849–1907), aki a család történetét is összeállította, és 1904-ben közre is adta (*Táhyak és azokkal rokon családok* Bp.), de benne Gyuláról egyetlen szó említés nem történik, pedig lapjain 1870-es születésű családtagok is helyet kaptak.

Jókai azért áll Táhy Gyulával szorosabb összeköttetésben, mivel az Athenaeumnál ő kezeli Az Űstökös, a napilapok s más nyomdatermékek elszámolását. Így kerül hozzá elintézni való váltó is időről időre. Innen a „baráti tisztelet”.

Az előttünk levő „nyugta-levél”-hez hasonló legalább minden negyedévről készült, csak kevés maradt fenn belőlük. A rajtuk levő összegek (itt pl. a ráfizetés) nem az írók terhelik, a pártlap költségeit a szabadelvű párt kasszája állja. De hogy minél kevesebb kézen folyjék keresztül, Jókai – illetve segédszemélyzete – közvetlenül végzi a pénzügyi műveleteket.

o. ért forint – osztrák értékű forint. Az 1857. jan. 24-i bécsi érmeegyezőség következtében Ausztria új, ún. „osztrák értékű” forintot hoz forgalomba, amelyből 45 meg egy vámfont finom ezüstre. A hozott rendelkezések értelmében a régi forint úgy aránylik az újhoz, mint 20:21; vagyis 100 konvencionális forint 105 osztrák értékű forint árának felel meg.

859.

GR. WASS ÁDÁM – JÓKAINAK

1881. aug. 4.

K: OSZK Fond V/655.

Eredetileg talán tört fehér, azóta nagyjából pizkos szürkére színeződött, 230x145 mm-es méretű, meglehetősen vékony papír. Fekete, eléggé göcsörtös betűkből rótt írása az első három levéloldalra terjed, az utolsó üres. A négybe hajtott, gyűrött, szakadozott, vékony anyagú kézirat még olvasható.

A levélíró gróf létére sem lehetne ismerni, ha történetesen felesége, Kénosi Sándor Berta nem ad ki egy kötet úti képet 1859-ben, s így a minderről értesült Szinnyei fel nem veszi gyűjteményébe. Ott egy füst alatt el-

mondja, hogy a férj 1861-ben Doboka vármegye pénztárnoka, 88-ban pedig a köztörvényhatósági bizottság tagjainak sorába emelkedik (vö.: Szinyeyi XIV. k. 1437. hasáb).

Wass gróf Jókai iránt megnyilvánuló készsége mindenesetre méltányolható gesztus, klasszikus felkészültségét bizonyító komoly levelét is értékelnünk kell. Nem biztos, hogy ajánlatát végiggondolta-e. Legyünk bizalommal iránta! Így Jókai, ha komolyan veszi, egyet tehetett volna: leutazik a Hódos tó partjára, hátha talál esetleg valami használható eredeti misszilis levelet befejezéshez közeledő regénye hitelesítésére. – Nincs kezünkben hálálkodó válaszevél.

Czege – kisközség az egykori Szolnok–Doboka megye területén, a Hódos tó partján. Ma Őaga a neve. Akkor a Wass-kastélyon kívül más nevezetessége nem volt.

Hirlapjaink, valamelyikének közelebbi számában – a H 1881. aug. 17-i száma közölte a részletes kedvcsináló cikket a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényhez. Wass gróf valami hallomásból írott rövidebb cikket olvashatott.

missilis – misszilis levél: valóságos, csakugyan elküldött levél.

ad fideles manus – megbízható kezekbe.

Deák Farkas barátom – kortárs történetíró és író (1832–1888). Egy időben a drámabíráló bizottságnak is tagja. Történészként nyilván az adatok tisztelője.

a nagy Romai költő kegyes engedélye szerént – az idézet hibátlan, csak sorokba tördeljük:

„Pictoribus atque poetis
quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.”

(Horatius: Epist. II. 3. 9–10. sor)

Muraközy Gyula fordításában:

„Mindenkör akármit
merhettek költők s festők, megvolt a joguk rá!”

A mondat Horatiusnál is idézet!

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1881. aug. 8.

K: PIM V. 2528/15.

Csontszín, 217x140 mm-es méretben, megszokott vízzel. Írás csak a kezdő oldalon található, a szintén megszokott lila tintával. A többi három levéloldal üres. Középpüzt keresztben erős félbehajtás mutatkozik, a felső rész közepén, erre merőlegesen, újabb behajtás, látszólag értelmetlenül. Mindezek a kézirat épségét nem befolyásolják.

Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/326.

küldök százötven forintot – ezek a pénzküldemények Balatonfüredről a H és az Ü üzletmenetéhez szükséges pótlások.

Tahy – Tahy Gyula az Athenaeum vállalat pénztárosa (l. 858. sz. levélünket).

Domahidy féle levelet – Domahidyról l. a JLev II. k. 924.

Sándor – mint mindig: Hummel.

nachnahme mellett – utánvétellel

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1881. aug. 14–15. [?]

K: PIM V. 2528/60.

Csontszínű, 210x171 mm-es kettétépett levélpapír, így egy papírlapnál nem egyéb. A lila tintás – kissé fakult – szövege az egyik oldalt végig megtölti, a hátlapra hat sor jut, alatta üres a lap. A négybe hajtás mélyen bevágódik az elég kemény papírba, de az még ép.

A levél keltezését aránylag legegyszerűbben a regény befejezésének és az új beharangozásának küldött kézírata alapján lehetett kiszámítani. Ezekben a hónapokban a H az *A kik kétszer halnak meg* c. regényt „folyatta”. Ennek lezáró fejezetét 1881. aug. 17-én hozta a tárca elég alacsony két hasábjára (elfért még mögötte egy teljes Reviczky-cikk). Biztos, hogy csak ennyit küldött utoljára a szerző. Ez ti. a 65. folytatás (aug. 17.). A 64. júl.

24-én volt olvasható, a 63. 16-án. Előtte naponként élvezhették végig az előfizetők a Jókai-regény megfelelő részletét. — S az is igaz, hogy az új regény bejelentése is ebben a számban található (saját helyén a jegyzetben ideírjuk). — Ilyenformán a keltezetlen levélnek ehhez a szerdai lapszámhoz leginkább vasárnap, de legkésőbb hétfőn meg kellett születnie.

nem vesznek részt benne — már évek óta csömöre van a meghívásos étkezésektől, és rengeteget kapott, fékezhetetlenül.

Dower port kell szednem — a Doverpor (pulvis ipecacuanchae opiatum) olyan hasmenés, köhögési inger, kólika elleni gyógyszer, amely egy rész ópium, egy rész ipekakuanha-gyökér főzete és 8 rész tejcukor keveréke. Izzasztónak is használták. Feltalálója, a londoni Thomas Dover a XVIII. sz. első felében készítette, ma már hallomásból se ismeri senki.

német kiadóműt kaptam — legvalószínűbben O. Jankéről lehet szó.

Itt a regény vége — a nyúl farknyi *Végszámadás* c. fejezete.

a jövő regénynek a bejelentése — az *Irodalom, művészet és tudomány* feliratú rovatban ez a hosszabb hír olvasható:

„Jókai Mór Balaton-Füreden egy nagy történelmi regényen dolgozik a Rákóczy korszakból, melyhez régóta gyűjti a felvidéki helyszínen az ismerhető adatokat. A napokban Pulszky Ferenczel együtt kutatta át a nemzeti múzeum régiség- és könyvtárát korrajzi ismeretek végett. Az öt kötetre terjedő regény két hősnője *Tisza Ilona* és a szép *Szunyoghné*, kikről Thaly Kálmán Ocskay életrajzában megemlékezik. A regény történelmi hátterét II. Rákóczy Ferencz egyszerű felvidéki hadjárata képezi. Az egész regény stílusa egészen az akkori korszak jellemző módorában van tartva. S a kor alakjai és uralkodó fogalmai, szokásai plasticitással kidomborítva, és részletekig követve. Ennél fogva az idegen nyelvre fordítás igen nehéz lesz. A német kiadást a berlini »Roman-Zeitung« számára és külön diszkiadásra *Janke Ottó* kiadó szerezte meg, s a fordítást a szerző felügyelete alatt dr. Schwarz Ármin a »P. Lloyd« munkatársa eszközölte, kinek már az első kötet át van adva. — Ezt a regényt lapunk fogja legelőbb hozni, az októberi számokban elkezdve, s miután azt a szerző csak akkor adja át közlés végett, mikor az egészet befejezte, annál fogva bizton ígérhetjük, hogy a megkezdett közlés megszakítást soha sem fog szenvedni. A regény címe ez: »*Szeretve mind a vérpadig*«. Szeptember végéig be lesz fejezve a munka, miután J. minden munkáját előbb végtől végig a fejében szokta kidolgozni, s mikor már az íróasztalához leül, csak a kész munkát írja le, s ilyenformán néha naponként egy nyomtatott ívet is megír.” (H 1881. aug. 17.; A JKK Regények 41–42. k. jegyzetei nem idézik Jókainak ezt a kedvébresztőjét.)

Az elmondottakkal nem tréfálkoztak, a H – ahogy annak idején hírül adták – október 1-jén, szombaton reggeli kiadásában (ahogy szokta) indult is a *Szerelve mind a vérpadig* (Történelmi regény a Rákóczy-korból.) c. folytatásokkal, és valóban megszakítás nélkül 119 folytatásban 1882. ápr. 14-ére fejezi be a közlést.

izenj oda Schwartzhoz a Lloydnál – dr. Schwarz Ármin, a Pester Lloyd munkatársa, akivel a beharangozásban is elmondott megállapodás áll fenn.

Sándor vegye meg [...] a Nagyszombati harcok Thaly Kálmántól – Thaly kötet: *A nagy-szombati harc*. Hadtörténelmi epizód a kuruczvilágból. Toldalékul a győrvári harc. Pest 1869. – Lauffer, 135 oldal – Hummel Sándor, a szerkesztőségi szolga szerzi be.

Lauffer Vilmos – akkori könyvkereskedés és kiadó.

Seefehlner papírkereskedésének nyoma is elmerült az időben.

minisztervelin papiros – a velin különlegesen finom papír. Eredetileg – és Jókai idejében még – borjúbórból készült merített pergamenpapír volt.

konc – száz ív (papírból), a rizsma tizedrésze.

Ha a Sepsiszentgyörgyiek eltalálnak jönni - a sepsiszentgyörgyiek Tisza Kálmánt választották meg képviselőjükül. Ők akarnak tisztelegni a miniszterelnök előtt küldöttségükkel augusztus derekán. Árkos közvetlenül Sepsiszentgyörgy mellett van, Veress György tehát velük tart, hogy saját képviselője előtt tehesse tiszteletét (vö. Veress ez év júl. 17-i levelével).

német hasam van – felpuffedt has, mint – közhiedelem szerint – a németeké a mértéktelen sörivástól.

József – Jókaiék majorosának neve.

862.

JÓKAI – MOLNÁR ÁDÁMNAK

1881. aug. 16.

K: Dunamenti Múzeum kéziratára (Komarno), SM 2258.

A levélpapír világos csontszínű, 220x140 mm-es. Vízjele a többi társával egyező lehetett, de azoktól a világosabb sárga apró foltoktól, amelyek mind a négy levéloldalt végig bepettyezik, nehezen vehető ki. – Lila tintás szövege a kezdőoldalon végigfutva a 3. felső harmadát is fedik. Ennek

az oldalnak tehát több mint fele és mindkét páros oldal üres. — A papír vízszintes középhajtású, sérületlenül ép, csak a pettyezettség ront rajta.

Első mondata azonnal válaszevélre vall. Sajnos, az itteni címzett korábbi meghívója a kissé megkésett komáromi Jókai-ünnepségekre még most sem került elő, pedig a Petőfi-kutató Kiss József kandidátusnak (Komárom szülőtte) járt a kezében. Az egyelőre lappangó levél idejében érkezhettek, ha a betegsége miatt akadályozott író pironkodik „kedves régi jó” barátja előtt a késlekedő válaszáért. Talán fontolgatta is egy ideig a meghívó elfogadását, bizonyára őszinték azok a szavai, melyek a szülőváros visszahúzó szálairól vallanak. Különben nem érhetne villámcsapásként a meghívás. Az ünnepség rendezése ugyan Komárom belső ügye volt, de nem nagyon rejtgették lázas készülődéseiket: hetilapjukból mindenről értesülni lehetett. Ha ennek Jókai nem volt is rendszeres olvasója, azért egy s más fülébe juthatott a meghívó előtt is már. — Utóbb a bankettől való csömörét olyan betegség támogatta meg, amelyet bármikor előszedhetett (vö. csaknem szó szerint a Falk Miksának írott mentegetőzését 1879 januárjából).

A China én belém — I. az imént idézett levél megfelelő jegyzetét.

Komáromi Lapok — a város hetilapja (1880. júl. 1.–1944 vége). Kétszeri kérésreletű próbálkozás után (1849., 1871.), részben a Komáromi Értesítőre támaszkodva jön létre a majdnem hat és fél évtizedig megjelenő hetilap, amelyet Tuba Jánostól Baranyai Józsefig tizenégy szerkesztő vezet. — Első nyolc évének és az 1918 októbere s 1919 augusztusa közötti időszakának repertóriumra is van. — Az „emlékiratka” viszont csak ígélet maradt.

még ez évben lemegyek Hozzátok — ez a látogatás már véglegesen meg volt szervezve, sógornőjének, Jókay Károlynének hirtelen tragikus halála halasztotta a bizonytalan jövőbe.

863.

LEON GODZIEMBA — JÓKAINAK

1881. aug. 27.

K: OSZK Fond V/187.

Nagyméretű, 290x230 mm-es, fehér, kérvényszerű, de a megszokott vízzel rendelkező levélpapír. Szürkésfekete tintával írott hét szövegsora

megszólítással és aláírással igen levegősen elfér a kezdőoldalon, itt is jelentős ürességekkel, három további oldalon pedig csak ez van. A lengyel szöveg pontosan olvasható. Az egymásra merőleges két hajtás négy mezőre osztja a kéziratot. Épségén az ujjnyomoktól származó szennyezéseket leszámítva semmi sem ront.

A levélíró, Leon Godziemba mindenestül elstüllyedt volna az időben, ha meg nem marad a Jókai-hagyatékban az a kötet, amelynek a postára adásakor ez a levél szolgált rövidke kísérőiratul. Ez a gazdag aranyozású, fődélén J. I. K. feliratú vörös bőrkötésű könyv, amely Krakkóban 1881-ben jelent meg mint a szerző művei sorozatának II. kötete, testes versgyűjtemény, ezzel a címlappal:

Pieśni Godziemby

Echo

z za Tatr i Karpat

Tom II.

Nakdadem autora

és a kiadási adatok. — A címlap tetején elég szófukar ajánlás olvasható:

----- Jubilatori

Autor

A lengyel könyv külön bekötött előzéklapján ez áll:

A rokonszenvü

MAGYAR SZOMSZÉDNEMSZETNEK [!]

ajánlva

a

szertől

A Godziembák a XV. századig visszavezethető ősökre hivatkozhatnak, s a család a hosszú múlt folyamán jó néhány jeles, a haza számára hasznos, értékes személyt tud felmutatni. Leon nincs köztük (vö.: *Wielka Encyklopedia Powszechna*. Warszawa 1964. IV. k. 299.). — Külsőleg már leírt, gazdag verskötete a történelem tanúságtételét is megidéző prózai bevezetővel indul. A kísérőlevél fontosnak tartja hangsúlyozni rá vonatkozólag, hogy „arra az ünnepségre készült”. A könyvben prózában és versben elég sokszor fordul elő Jókai neve, a költemények tele vannak nagyjainkkal (Ka-

zinczytól Lisztig), a kor szinte minden említésre méltó politikusa helyet kap benne. Verscímet nem kis mennyiségben szolgáltat magyar foglalkozásnév, táj, jellemző tulajdonság (Csikós, Csordás, Halász, Pusztá, Szegénylegény stb.). Lehet, hogy Leon Godziembának más műve(i?) is köszál a világban, számunkra azonban csak ezzel az eggyel van jelen, másról még hírünk sincs.

Rövid kísérőlevele magyar fordításban:

Nagyméltóságú Ünnepelet!

Az 1879-es Jubileumi Delegáció volt tagja B-ből bátorodik megküldeni munkája első részét, ami ama Ünnepségre készült, de saját költségre csak most láthatott napvilágot, nagyon szépen kérve kegyes bírálatát. Különféle témájú rimbe szedett munkám I., III. stb. kötetének megjelenésekor bátorodom azokat is elküldeni.

Krakkó, 1881. VIII. 27.
(Karmelicka utca 161.)

Legalázatosabb szolgálja
Leon Godziemba (Węgliński...)

Delegacyi Jubileuszowej z r. 1879 – 1879. ápr. 24-én tartotta a királyi pár ezüstmenyegzőjét. Bécs tüntető pompával ülte meg ezt a jubileumot. Erre érkeztek az ünnepi küldöttségek Európa minden részéből. Ilyen lengyel jubileumi delegátus mivoltára hivatkozva mutatkozik be tehát Jókainál a levélíró Godziemba.

z B. – z B.[udapest]

pierwszą część swej pracy – valószínűleg munkája első elküldött darabját érti, amely tervezett sorozata II. kötete.

kaskową teję ocenę – ha bírálatra küldte kötetét a szerző Jókaihoz, teljesen kárbaveszett fáradozása: a magyar író több nyelven beszélt és írt, de lengyelül nem. Az ilyen nyelvű leveleket szívességből lefordították a szerkesztőségben, de könyvet... Ez meghaladta erejét, idejét stb.

W miarę wychodzenia I, III etc. Tomów – nekünk – és az országnak – az az egy Godziemba-kötet van birtokunkban, amelyet a szerző ideküldött.

LEOPOLD RILLA VON SACHER MASOCH – JÓKAINAK

1881. szept. 7.

K: OSZK Fond V/197.

220x145 mm méretű, világos krémszínű levélpapír. Élén középtűt hatásosan megformált, feketén nyomott cégjelzés:

GESSNER & SCHRAMM

VERLAGSBUCHHANDLUNG und BUCHDRUCKEREI

THALSTRASSE 14

Utána szecessziós elválasztó vonal különíti el a cégjelzést a megírandó levéltől, amelynek keltezése is nyomtatva van annyira, hogy csak az évszám utolsó jegyét, a hónapot és napot kelljen kézírással kitölteni. — Elmosódó, piszkosszürke tintával írott gót betűs Sacher-Masoch-féle szövege az első másfél levéloldalt foglalja el; közvetlenül utána egy erős fekete tintás rész következik, mely fölöttébb nehezen olvasható, aláíratlan mondanivalójával csaknem a 3. oldal aljáig tart. — Az utolsó oldal üres, ezen ceruzás írással ez olvasható: „Válasz kell felhívás német munkákra.” A kézirat vízszintes középhajtást visel, jó állapotát elsősorban a papírmínőség adja.

A palliumon a levél a cég neve alapján kapott beosztást. Mi az első levélrész aláírt szerzője nevén szerepeltetjük, ha a második rész írója — rendelkező stílusából a kiadó személyére gyanakodhatunk — aláíratlansága miatt ismeretlen.

Semmi nyom nem mutat arra, hogy Jókai válaszolt volna a jelen főlhívásra. Udvariasabbakra sem szokott.

A kettős levél magyar fordításban:

Lipcse, 1881. szeptember 7.

Igen tisztelt Uram!

Október 1-jével jelenik itt meg egy nagy nemzetközi Szemle az én vezetésem alatt, amelynek a nemzeti és vallási kötözködések és túlkapások eme korában azt a szép feladatot kell betöltenie, hogy a megbékélés szellemi kötelékét nép és nép, egyház és egyház között létrehozza. A legnagyobb sikerben reménykedem, mivel minden művelt nemzetnél és Párizs-

ban egészen különösen nagy rokonszenvre tettem szert, protestánsoknál, katolikusoknál, görögkatolikusoknál és zsidóknál egyaránt jó a hírem, és a kiadóm minden tekintetben alkalmas a nagy feladatára.

Ezennel szívélyesen meghívom, működjék közre erőteljesen kozmopolita vállalkozásomban, és sürgősen kérem, hogy első hozzájárulását már október 1-jéig küldje el.

Különösen szeretnék kis eredeti novellákat 500–1000 sor terjedelemben, amelyek beleférnek egy füzetbe.

Megkülönböztetett nagybecsüléssel
Dr. Leopold Rilla von
Sacher Masoch

Lipcse, Brüder Straße 12

Egy magyarul még meg nem jelent eredeti novellát kérek, a fordításáról Ön gondoskodik. Soronként 20 Pfenniget tudunk Önnek honoráriumként följánlani, amit a kinyomtatás után fizetünk. A kinyomtatás után fél évvel Ön rendelkezik a novellával. A magyar tudományt rögtön az első füzetekben igen jól fogja képviselni Vámbéry és Schwartz Gyula. Az első füzetekben közleményeink vannak Daudet, Mme Adam, Ouida, Darwin, Renan, Carl Vogt, Schleiden (hagyatéka), Bluntschli, Castellan [?] és másoktól.

A jegyzett levélrész írója, dr. Leopold Rilla von Sacher-Masoch már korábbról távoltartó kapcsolatban áll Jókaiival (vö.: 816. sz. levelünk jegyzeteivel). Miután hétévi nálunk tartózkodást követőleg 1881-ben távozik Budapestről s ezzel a *Belletristische Blätter* szerkesztői tisztségéről, Lipcsébe települ át, s — mint leveléből értesülünk — még ez év októberében ott közlönyt indít. Ez az *Auf der Höhe* címet viselő, 1885-ig fennálló, számunkra ismeretlen sajtóorgánium; nálunk egyetlen füzet sincs belőle. Így azt sem ellenőrizhetjük, megvalósíthatta-e Sacher-Masoch nagyratáló elképzelését a népek és felekezetek összebékítésére. Önálló kötet semmiképp nem jelent meg belőle. Alighanem a felkérő levél megválaszolatlanságának számlájára írhatjuk, hogy a Jókai-hagyatékban sem maradt fenn még egy mutatóvívnyás szám sem a lapból.

kleine originelle Novellen – Ilyet biztos, hogy nem küldött Jókai Lipcsébe, hiába sűrgette külön-külön mindkét levélíró.

Vambéry – Vámbéry Ármin orientalistáról (1832–1913), a hazai turkológia megalapítójáról van szó. 1870-től – csúnya intrikák után – egyetemi tanár. Ma a Budenz-elméletet az övével ötvözve valljuk nemzeti eredetünkről és őstörténetünkről. Tudományos munkái alig felbecsülhető újdonságot hoznak. A külföld elsősorban úgy tiszteli, mint az első fehér embert, aki végigjárta Belső-Ázsiát, valóban hihetetlen nehézségek közt, véges-végig életével játszva. – Mivel két levelet is írt Jókainak az idők folyamán, adalék található a JLev II. k. 611–12., 782.

Schwartz Gyula – Schwarz Gyuláról l. JLev. II. k. 688.

Daudet – Alphonse D. francia regényíró és novellista (1810–1897). Sikereit utóbbiakkal aratta, regényeiben igazában naturalista, de dickensi gyöngédséggel és kiváló iróniával.

Mme Adam – l. 799. sz. levelünk jegyzeteit.

Ouida – Marie Louise de la Ramée angol prózaíró (1839–1908) álneve. Több elbeszélését kevés időeltolódással hozzák lapjaink magyarrá fordítva. Népszerűvé nálunk a századforduló táján lett.

Renan – Ernest R. francia vallástörténész, történetíró, orientalista (1823–1892). Tagja a Francia Akadémiának, később kültagja a magyaroknak is. Munkái nálunk is népszerűek voltak.

Carl Vogt – Karl V. német természetkutató, vulgármaterialista (1817–1895). Büchnerrel együtt sekélyesen népszerűsítette a metafizikus materializmust.

Schleiden – Mathias Jakob Sch. növénycitológus és -morfológus (1804–1881). Tevékenysége úttörő jelentőségű a sejtelmélet területén. (Hátrahagyott munkáiból kíván közzétenni az új folyóirat.)

Bluntschli – Johann Kaspar B. svájci származású jog- és államtudományi író (1808–1881). Egyetemi tanár, legutóbb Heidelbergben. Magyarrá fordított államjogi műve is van. Jelentékeny érdemeket szerzett magának a genfi Institut de Droit International létrejöttében.

Castellan [?] – itt talán a pontatlan olvasat az akadály a érdembeli tájékozódás hiányának.

K: Dunamenti Múzeum (Rév-Komárom) kéziratára, III. 2215. sz.

Eredetileg fehér, most már elszürkült, megsárgult hatalmas: 340x210 mm-es ún. miniszterpapír, teljes ív. Egyenletes, szép fekete betűkkel a kezdőoldal van teleírva, a többi három üres. A négybe hajtott papír kissé foszladozó, de még nehézség nélkül olvasható.

M: Komáromi Lapok 1882.

A Pápan lezajlott, 1880 júliusi Jókai-ünnepségről a héttagú komáromi küldöttség sajtó lelkifurdalással tér haza. A hetilapjuk júl. 24-i számában olvasható tudósítás sem palástolja a szégyenkezést. A szülőváros lépésvesztése befejezett tény. Lázás munkába fognak tehát a visszavágásra, Pápa túlszárnyalására, hogy a maguk emléktábláját „még ez év folyamán” – ahogy a Komáromi Lapok júl. 17-én írja – fölrajkassák és leleplezzék. A legteljesebb összefogás és szorgosság ellenére sem képesek ünnepségüket, a július elején induló új hetilapjuk, a Komáromi Lapok teljes sajtókampányával sem 1881. Szent István-napja előtt megrendezni.

Az 1881. aug. 8-i városi közgyűlés Jókait Komárom díszpolgárává választja (majd szept. 22-én a város küldöttsége adja át az erről szóló oklevelet a megtisztelt Stáció utcai lakásán), 19-én és 20-án pedig a Komáromi Lapok teljes Jókai-száma díszkíséretével a pápai ünnepély mintájára rendezik meg a magukét. A kétnapos ünnepély fénypontja a 20-án 11 órakor rendezett ünnepi ülés, a táblaavatás, amelyen a nyitó beszédet a kir. ügyész, az ünnepelt iskolatársa, az ünnepélyt rendező bizottság elnöke, Molnár Ádám tartja. Aztán még sokan szólnak, ez alkalomra írott költemény is elhangzik, este a színházban Jókai darabjai: *A szigetvári vértanúk* első felvonása és a *Tündérlak Magyarhonban* kerül színre.

Ehhez aztán fokozatosan adják hozzá többletüket Pápával szemben: a nevelkedési ház – akkor Jókay Károlyék lakóhelye – emléktáblázását, városi találkozó szervezését, a Szombathy utca átkeresztelését Jókai utcává (utcaelnevezés is történt már másutt a komárominál korábban), végül – hogy megfogható emlék is maradjon – a tulipántos láda ajándékozásának ötletét. Mindezek felbukkanása, ill. megvalósulása végigkísérhető a Komáromi Lapok hasábjain.

Jókai aug. 16-i válaszleveléből meggyőződést szereztünk a szülővárosnak az ünnepelt jelenlétére vonatkozó igényéről. Igaz, eleve se sok reményt fűzhetek kívánságukhoz. Fájdalom, Molnár Ádám meghívóját – amely mindenképp idejében érkezett – nem vehette még föl semmi kézírattár, de a válaszból mindenről tájékozódunk. Jókai visszaemlékezést is ígért hetilapjuknak, megvalósulásáról nem tudunk. – Komáromból feladott táviratról is kétségtelen értesülésünk van, az ilyenre pedig Jókai – a már kialakult gyakorlat szerint – választáviratozni szokott. Sajnos, egyiknek sincs nyoma.

Ezt a levelet a komáromi Jókai-ünnepség lezajlása után egy jó hónappal írta a rendező bizottság elnöke. Semmiképp sem siette el dolgát. Utólag sem nehéz azért kiötleni, hogy a díszpolgári oklevél átadó bizottságának tiszte volt a kézbesítés a diplomával együtt, Pesten. Valószínűleg innen a késedelem.

A levél közlendői közt újdonságként a megtiszteltre csak a mítoszsal körülfont frigyláda – tulipános láda ajándékozásának híre hathatott. Később még sok szó esik majd róla, de itt az első említése, mindjárt ilyen kidolgozottan jelképes értelemmel.

mint a hajdankori frigyláda – a legrégebb izraeli szentély (a szövetség sátora) legfontosabb bútordarabja, az Isten jelenlétének szimbóluma, amelybe a századokkal később megalkotott Mózes-könyvek szerint a tízparancsolat két kőtáblája is belekerülhetett.

866.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

1881. szept. legvége

K: PIM V. 1935.

Halványszürkés árnyalatú okkerszín levélpapír, 180x110 mm méretben, a megszokott vízjellel. A papír a vízszintes középhajlácson túl egyik szélén újabb keskeny – 8 mm-es – behajtást visel, nyilván azért, hogy a számunkra nem létező borítékjába beleférjen. – Sorai a maguk lila tintájával szelölösen elférnek a kezdőoldalon, a további három levéloldal üres. A kissé megfakult tintájú írás javításmentes, könnyen olvasható.

A szöveget tartalmazó oldal aljára idegen kéz vörös tintaceruzával, a szerző betűinél nagyobb méretű számjegyekkel kezeltést írt. Köszönettel tartozunk érte (talán egy levéltárosnak). Minden jel szerint segíteni próbált a későbbi kutatásnak. Bizonyára a segítőárs is utólag jegyezte a levélre útbaigazító számjegyeit, jelen megmondolásaink igazolni látszanak a kapott adatokat. Elfogadhatjuk, ha már Jókai elhanyagolta a kezeltést.

A kelet helyének a svábhgyi nyaraló lehetne írva — már a „hozzám kifárasztani” kitételeből továbbtapogatódza is —, a még alább előadandókra tekintettel a szeptember végi időpont látszik legvalószínűbbnek. Szept. 22-én ui. a „sárga ház”-ban fogadta komáromi felköszöntőit az író, utána a szőlőmunkák befejezésére visszatérhetett szép kilátást nyújtó kertes házába.

Innen már nem nehéz eljutni a megszólítás nélküli címzett valószínűsítéséhez: nyilván a H szerkesztőségébe firkantott egy ilyen gyors közlést a szerző, hogy fennakadást ne okozzon, és indulhasson az új negyedév első napján az új Jókai-regény. — További nehézségek is várnak megoldásra a nyúlfarknyi írásban.

Küldöm a Regényt — semmi kétség: a *Szeretve mind a vérpadig* c. új Jókai-mű, amely — a kialakult gyakorlatnak megfelelően — az esztendő utolsó negyedének kezdő napján, 1881. okt. 1-jén indul ápriliséig tartó folytatásait megkezdeni. A közönség bő sajtóközleményekből értesül a mű készültéről, tudni lehet, hogy a regényvége Balatonfüreden íródik, de van lap, amely már újévkor kürtöli, hogy H fogja legelőbb hozni. A szerkesztőség — korábbi kínos tapasztalatokból elővigyázatossá téve — egészében kapja a regényt, hogy a folytatásokat a lap beosztásához szabhassa.

Hummel Sándor — a H (mai szóval) hivatalsegédje.

hozzám kifárasztani — a svábhgyi Jókai-házba.

küldök Szabó Endrének — Jókai ekkor az Ű laptulajdonosa, Szabó a szerkesztője, mint ezt korábbi levelekből is tudni lehet. Az ígélet biztos nem maradt üres, de nehéz pontosítani az élclap sokféle álneves jelölése miatt.

Sándortul — Hummelt is jelenthetné, de valószínűbb Jókai unokacse, Hegedűs Sándor a H szerkesztőségében, aki egyébkor is végez hasonló szolgálatokat.

amit I^{ben} szokás küldeni — csak találgathatunk. Az Ű rendszeresen

részesül a laptulajdonos írásaiban, hisz ezt az olvasók követelik. De az ide írt kisebb igényű cikkeket Jókai nem szívesen írja mindig alá, innen az álnevek.

867.

A FIUMEIEK – JÓKAINAK
(Távirat)

1881. okt. 15.

K: nem ismeretes.

M: H 1881. okt. 15., reggeli kiadás, fordításban.

Eredeti híján a távirat lefordított szövege:

Áldja meg az ég Jókait és a boldog hazát, hol legelőször látta meg a napvilágot. A nagy Jókai megértette Fiume haladását. Jókainak minden igaz fiumei örök hálával tartozik. Éljen Jókai!

A fiumeiek nevében
Zaccaria

A fiumeiek minden nehézség nélkül táviratozhattak volna magyarul is, ekkoriban – a statisztikák szerint – a város lakosságának 10 körüli százaléka magyar. A H azonban világosan fordításként közli a szöveget a **Külföldiek** rovatban, a következő bevezetéssel:

„A fiumelek Jókai Mórnak. Lapunk szerkesztője ma Fiuméből üdvözlő táviratot kapott a felirat alkalmából tartott beszédeért, mely magyar fordításban következőleg hangzik:”

Csak megbízhatónak vehető következtetéseink vannak arra vonatkozólag, mi lehetett a távirat eredeti nyelve. Kétséget kizárólag: olasz. Ez a közösség nevében a táviratot megfogalmazó személy aláírott nevéből is nyilvánvaló, de a város (és tartomány) túlnyomó többségű lakosainak anyanyelvéből, sőt a terület hivatalosan használt nyelvéből is. – Jókai ugyan nem beszélt és írt olaszul, de latin és neoromán nyelvtudása alapján ilyen tartalmat játszva fordított. A H alighanem az ő áttételét közli.

A táviratra, a hálára, sőt lelkesedésre Jókai minden tekintetben rá is

szolgált. Az író és Fiume szorosabb kapcsolata már egy jó hónappal korábbról ered. A fiumeiek szeptember elején széles körű érdeklődéssel, kivonulással, ovációval fogadták a hozzájuk látogató Jókait. Ennek második napján – szept. 7-én – magyar pohárköszöntőt mondott az esti bankett résztvevőinek. (Vö. a H 1881. szept. 7. esti és 9-i reggeli kiadásának cikket, ez utóbbi tárcában a beszéd teljes szövegével.) Közvetlen személyes élményből származik tehát az országgyűlés viszontfelirati vitáján Jókai felszólalásának az a része, amelyben legmegragadóbb szépirodalmi leírásai módján varázslatosnak jellemzi a várost, utána pedig olyan anyagi támogatást kíván a magyar költségvetéstől, hogy azzal a „corpus separatum” lakosságát fenntartás nélküli hálára kötelezte (vö.: H 1881. okt. 12., esti kiadás). S a fiumeiek nem is fukarkodtak: a távirat után néhány nappal Gallico Emanuel festőjük rajza után könyomatban sokszorosították és terjesztették Jókai arcképét (vö.: H okt. 22., esti kiadás).

Jókai Fiumével kapcsolatos elgondolásai, tervei, tevékenysége gondos részletezést kap az *Egy játékos, aki nyer* c. regényének (JKK Regények 26. k.) Nacsády Józseftől származó jegyzeteiben (241–43.).

868.

KÜLLEY EDE – JÓKAINAK

1881. okt. 16.

K: OSZK Fond V/334.

Világos csontszínű, 230x145 mm-es, átlagos finomságú papír. Fekete tintás szövege még az első másfél oldalt sem foglalja el teljesen, a megmaradó két és fél üres. Igen apró betűi ellenére az írás figyelemmel olvasható. A kézirat állapota jó.

A levélíró Külley Ede 1881–87 között kúriai bíró. Sógornőjéről, dr. Fromm Pálnéről csupán annyit tudunk, hogy férje évek múltán Jókainé utolsó heteinek kezelőorvosa.

JÓKAI – ISMERETLEN MEGHÍVÓJÁNAK 1881. nov. eleje

K: nem ismeretes.

M: Pester Lloyd 1881. nov. 6.

H 1881. nov. 8. (magyar ford.)

A Pester Lloyd 1881. nov. 6-i számának 2. mellékletében az *L. H.-i* jelzetű Tárca (Feuilleton) *Wiener Brief* címen néhány érdekességgel szórakoztatja olvasóit. Két nap múlva a Jókaival kapcsolatos a **H** is hozza a **Különfélék** rovat első helyén a következő bevezető szavakkal:

„Jókai Mórnak egy kedélyesen irt levelét közli Hevesi Lajos a »P. L.«-ban, mely levélben Jókai egy meghívót szeliden utasít vissza.” (H 1881. nov. 8., reggeli kiadás.) – S adja a levél magyar fordítását:

Igen tisztelt barátunk!

A szerencse sem jó magában, még pénteken sem. Most kaptunk egy meghívót 4-ére ebédre X. minister urtól s mivel még a dualismus legbuzgóbb védőiről sem lehet feltenni, hogy egy s ugyanazon napon két ebédet részt vegyenek, kényszerítve érezzük magunkat, önhöz ez együttes jegyzéket elküldeni, melyben barátságosan megkérjük önt, legyen szives választani, melyik valósítható meg könnyebben a két alternatíva közül; vajjon önre nézve könnyebb-é, nagyrabecsült nejét arról győzni meg, hogy fontos állami tekintetek s pénteki élvezeteknek csülörtökre áthelyezését igénylik, vagy pedig, hogy mi győzzük meg ő excellentiáját arról, hogy helyettünk két más vendéget toborozzon.

Kérjük legyen szives e felett határozni s az eredményt velünk közölni, különben kénytelenek volnánk 70 százalékkal az osztrák s 30 százalékkal a magyar ebédet részt venni. Maradtunk stb.

Jókai Mór és társa

A társa – amint a közlő megjegyzi – arra vonatkozik, hogy akihez a levél címezve volt, megelőző nap Jókainak a *Der Kompanion* előadására színházjegyeket küldött (uo.).

Leveléhez nem biggyesztett írója kelteztést, de mivel egy márkás lap vasárnapi számában látott írása napvilágot, feltételezzük, hogy a megjelenés időpontjánál pár nappal korábban kellett születnie.

közli Hevesi Lajos a „P. LL.”-ban — a hazánkfia Hevesi Lajos (1843–1910) újságíró és ifjúsági író legfőképp. A Pester Lloyd és a Borsszem Janok munkatársa legelőbb. A 70-es évek első felében pár esztendeig önálló lapja is van (Kleine Leute). Rengeteg úti élményéből jön létre sok magyar és német útirajza, útikalauza. Egy Európa-szerte ismert ifjúsági regény az övé (*Jelky András ...*). Élete hosszabb felében az osztrák fővárosban lakik, a Fremdenblatt munkatársaként — ekkor már éppen hatodik éve —, bécsi leveleit egykori lapjánál mindig szívesen fogadták.

870.

GERÉB JÁNOS — JÓKAINAK

1881. nov. 23.

K: OSZK Fond V/184.

Finom anyagú, csontszínű, 175x110 mm-es nagyságú, a legszokottabb vízjelű, kezdőlapjának bal felső sarkában szecessziós díszítésű G monogramos levélpapír. A kisalakú papíron széles fölső tükröt hagyva, az első három oldal megtelt a fekete betűs szöveggel. Az írás különben javítás nélküli, teljesen tiszta, egyöntetű munka kisalakú betűivel. A kézirat állapota hibátlan.

Geréb, mint keltezése helységnevéből is kiolvasható, választókerületi ismerős. Talán küldöttségi tag is, aki már legalább egyszer ült Jókaival közös asztalnál.

Nem is gondolná az ember, milyen keserű a helyzete székelyek közt egy meggyőződéses kormánypártinak! Jókai talán tudta. — Pótsa József (1836–?) cs. k. kamarás, 1872-től Háromszék vm. főispánja.

Előpatak — I. a 856. sz. levél jegyzetét!

contravertál — ellene fordul.

871.

VÉREI JÓZSEF – JÓKAINAK

1881. nov. 23.

K: OSZK Fond V/639.

Névjegy:

Vérei József

az Athenaeum r. társulat

igazgatója

A pár sor – fekete tintás írással – ráfért a névjegy hátoldalára.

A névjegyen olvasható firkantásból kevés derül ki.

Az elképzelhető helyzet: Vérei igazgató nyilván az Athenaeum kiadó- és nyomdavállalat részére kíván valami kedvezést kieszközölni az uralkodótól személyesen. Hegedűs Sándor ugyanabban az épületben, a H szerkesztőségében dolgozik, lényegében szerkesztőként, s hozzá elég buzgó és sikeres országgyűlési képviselő is. Ketten biztosan megegyeztek a kihallgatás szükségességét illetően, de könnyebben tudna célt érni – Jókai. Innen a sürgetés. – Két hét múlva – természetesen – az ügy még sürgősebbé válik.

872.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

1881. nov. 26.

K: PIM V-4235/13.

Sárgult csontszínű, 200x125 mm méretű, szokott vízjelű, hosszában fél-behasított levélpapír. A lila tintás írás két sorban helyezkedik el, a hátlap üres. A papír két, egymásra merőleges behajtása erősen bevágódik, de nem takar semmit. A kézirat általános állapota kifogástalan.

A meghívás szövegében a kulcsszó – mint könnyen megállapítható – a Bálint név. Ha ehhez hozzá tudnánk férti, a címzett azonnal megállapítható lenne.

Akit az író – 56 éves korában – „bátyám”-nak szólít, az nála csak idősebb személy lehet. A keresett Bálint a címzettnek feltehetőleg közelállója lehet.

Aki az egyik napon írott meghívásra a következőn megjelenhetik, az csak ugyanabban a városban tartózkodhat. Nem föltétlen ott lakik, csupán Pesten van szombaton, és vasárnap kora délutánig nem távozik a fővárosból. Ezért van némi alap a Bathó családra gondolni, ahol a családfő ebben az időben Komárom megye alispánja. Csakugyan van is egy Budapesten jogi pályán működő (talán ügyész?) Bálint nevű fia is az alispánnak. Bathó írta meg annakidején megyéje rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvi tiszteletadását Jókai ötvenedik születésnapja alkalmából, és megvan a köszöntött válaszelevelének fogalmazványa is (vö.: JLev II. k. 515., ill. 519. és 937., 940.). – Mindez bizonyítatlan feltételezés.

873.

ÉCSY LÁSZLÓ – JÓKAINAK

1881. nov. 27.

K: OSZK Fond V/135.

Eredetileg törtefhér, kissé sárgult, 177x115 mm méretű levélpapír. Fekete betűs szövege az első két levéloldalt betölti, az utolsó kettő üres. Írása korábbi levelei óta nem javult, olvashatósága sem jobb azoknál. A tartós papíryanag sérthetetlené teszi a kéziratot. Az aláírás mellett balról utóirat szerű függelék helyezkedik el.

A fürdőigazgató levéltémái nem túl változatosak. Most ugyan a kertgondozás mellett a szeretetház vezetőségválasztási kérdéseiről is beszámol. Itt Jókainak is jut tiszteletbeli szerep.

Kalaposné – a kerti munkákban mindig is segédkező asszony.

Molnár Aladár – pedagógus, kultúrpolitikus (1839–1881). Részt vett az általános népoktatási törvény előkészítésében, tanítóképző intézetek szervezésében. Munkái is ilyen témakörben mozognak. Füreden a szeretetház igazgatótanácsának vezetője volt jó ideig.

Szilassy Aladár – a közigazgatási bíróság másodelnöke (1847–1924).

Nagy munkásságot fejtett ki a református egyház érdekében. Munkái nagyjából az ifjúságnak a kereskedelmi életbe épülésével kapcsolatosak.

874.

VÁLY FERENCNÉ – JÓKAINAK

1881. nov. 27.

K: OSZK Fond V/627.

Csontszínű, 230x145 mm nagyságú levélpapír. Fekete betűs szövege az első két levéloldalt meg a harmadik háromnegyedét foglalja el; az itteni negyed és az utolsó oldal üres. Jól olvasható, állapota sértetlen.

A pápaiak ez év decemberére ötszáz nézőt befogadó színházépületet emeltek Vojta Adolf műépítéssel (22 000 forint) a sétatér közepére. Az új színház dec. 7-én este 6 órakor kezdődő díszelőadással nyitott. Hangütése Müller Ottó helyi karnagy ünnepi nyitánya, amelyet a *Himnusz* követett, ez után hangzott el Jókai prológusa (Feleky kitérő előadásában), majd némajáték folyt le a Hit, Remény, Szeretet nemtői előtt. Ezek után adta elő az ideszerezdtetett győri színtársulat fővárosi vendégszereplőkkel megerősítve Szigligeti *Nőuralmát*. — Az előadáson jelen voltak a Jókai-rokonság különböző tagjai is. A Griffbeli lakomán pedig Kiss László, a színügyi bizottság elnöke Jókaira és az előadás főszereplőire üritette poharát (vö. H 1881. dec. 8. és 9., reggeli kiadás).

ide mellékelte levélből — nincs kezünkben.

Fenyvesy — l. 817. sz. levelünk jegyzeteit (1880. júl. 11.).

Etelke — a levélíró unokahúga, Jókay Etelka, a későbbi Ihász Lajosné, aki egy ideig Pápán Vályéknál nevelkedett.

Marisom — Jókay Eszter lánya, Váli Mari.

megírod [...] *még pedig úgy: hogy itt kilehesen nyomtatni az ünnepélyre megjelenő* [...] lapban — Jókai mindennek eleget tett. Előhangja, *Az utolsó prológ* (Iratott: a pápai nemzeti színház megnyitásának ünnepére december 7.) az „előadás alatt kiadatott a színház építésének története, az épület rajza és Jókai prológja egy füzetben” — ahogy a H jelenti 8-án

–: ez tehát az őskiadás. Másnap a H-ban olvashatta széles tábor, majd a VU is megjelentette (1881. dec. 11., 792–93.).

875.

RÁKOSI JENŐ – JÓKAINAK

1881. dec. 2.

K: nem ismeretes.

M: H 1881. dec. 3., reggeli kiadás.

Ha Rákosi Jenő nem szabályos levelet intéz Jókaihoz, akkor az egész itt következő ügy hírlapi polémiaának minősülne. Így azonban az író felemás reflektálását sem vehetjük egyébnek válaszevélnél.

Rákosi a maga levelével három egymással felelő sajtóhír után lép a vitába. Az egyik napilap december 1-jén reggel röpti világgá:

„Jókai Mórt – mint a kormányhoz közelálló körökben beszélük, – a kormány magasabb államhivatallal kínálta meg. A nagy költő különösen lelkesedik Fiuméért, s talán erre való tekintet vezette a kormányt, midőn a fiumei kormányzásnál tanácsosi állást ajánlott fel neki. Jókai irodalmi viszonyaink felett állítólag annyira el van keseredve, hogy az ajánlatot nem utasította vissza; de az elfogadás iránt sem nyilatkozott még véglegesen, s így az ajánlat sorsa csak pár nap múlva dől el.” (Függetlenség 1881. dec. 1.)

A H még aznap este siet a cáfolattal: „E hír teljesen légből kapott alaptalan állítás.” (H 1881. dec. 1., esti kiadás.)

Másnap a görgeteget elindító Függetlenség erősít: „Hogy a Hon nincs informálva főszerkesztője szándékairól, az többé nem ujság, s nekünk kötelességünk hírünket a czáfolat daczára is fentartani. A kérdéses hirt maga Jókai beszélte két irótársának, kik őt valamely irodalmi ügyben meglátogatták. Ezekről nyert értesülésünket megerősítették más oldalról is. [...] Ez urak nevével, ha a Hon kívánja, privát s[!] végett zivassen[!] szolgálunk.” (Függetlenség dec. 2.)

Erre érzi Rákosi elodázhatatlannak az öngazolást, és címez levelet Jókaihoz.

A levélíró *Rákosi Jenő* (1842–1929) író, publicista, közéleti személyiség. Újságírói tevékenysége hosszú élete folyamán hatalmas, szerkesztő

munkája (Reform, Budapesti Hirlap) is jelentős. A Népszínház első igazgatója, jó néhány színpadi alkotás szerzője. Eszménye az expanszív erejű magyar impérium (30 millió magyar).

A „*Függetlenség*” *tegnap egy hírt közölt* – Verhovay Gyula – néhány évi újságírói gyakorlattal a háta mögött – 1879 októberében válik ki az Egyetértés szerkesztőségéből, és indít új napilapot, a Függetlenséget. Személye és lapja már a működés első heteiben a figyelem középpontjába kerül: az első két hónapban kilenc sajtópert vív meg, lényegében győztesen; a közvélemény egy része hősként ünnepli. A szerkesztő egyénisége mindvégig vonzza a botrányokat. Utóbb mind elszántabb antiszemitzimusa hírhedt formálja a lapot. Nyolcévű zavarkeverés után alakul át.

az enyém és Csukásié – Csukássy József (1841–1891) szerkesztő. Elbeszéléseket ír, és részt vesz a napisajtó munkájában. 1861-ben átveszi a Győri Közlönyt, 1866-tól Pesten él feleségével, Zmeskál Aranka írónővel; lapot szerkeszt, tárcát ír, regényeket fordít. Egymást követően szinte a főváros minden sajtóorgánumban ott találjuk a nevét.

876.

JÓKAI – RÁKOSI JENŐNEK

1881. dec. 3.

K: nem ismeretes.

M: H 1881. dec. 3., reggeli kiadás.

Függetlenség 1881. dec. 4.

Jókai láthatólag nem először él át ilyen rosszsziszemű hitelrontást, de sajátos naivitásában képtelen a komoly veszélyt, az igazi döfést érezni. Pedig nem kezdő, tisztában lehetne a rögtön botrányt támasztó Függetlenség kezdeményeivel! Ennek ellenére válaszában inkább lehiggasztást sugall.

Nekünk nem feladatunk a levelek közvetlen megértetésén túl tovább bogoznunk. De itt biztosak vagyunk benne, hogy arra a szerző sem gondolt, hogy a feketelevés csak ezek után, békéltető szándékú válaszát követőleg kerül felszolgálásra. Utalásszerűen tehát: Verhovay – most már aláírva – a mellékkörülményeket leseperve, messzire mutató következtetéseket kockáztat meg Jókai szelíd kitéréséből. Ő írja le talán először nyersen

megfogalmazott tényként Jókai művészi hanyatlását, s ennek ugyanannyira magától értetődő okát is megadja: olyan ellentmondásban van nála a költő és a politikus, ami hozzá méltatlan, s amit a közönség nem bocsáthat meg. „Az itt követelt összhang híján a lélek egymás ellen lázadó érzelmek színészévé válik, kit hivatása nagyra teremtett, de vétke komédiássá tett. Így meteorként szikrázva vész posványba és sötétségbe.” (Vö. *Jókai Mór: Függetlenség* 1881. dec. 4.)

Szerzőnk a teljesen elmérgesedett vagdalkozásra nem vesztegetett tovább szót.

megválasztott igazgatói tanácsosának – Jókait 1881 tavaszán igazgatói tanácsosnak választja meg a trieszti általános takarékpénztár.

sindaco – polgármester (Olaszországban).

877.

ENDRÓDI SÁNDOR – JÓKAINAK

1881. dec. 3.

K: OSZK Fond V/143.

Tojáshéjszínű, 177x110 mm méretű, a legszokottabb vízjellel rendelkező levélpapír. Lila tintával írott, apró betűs szövege az első két levéloldalt fedi, az utolsó kettő üres. A papír jó minősége biztosítja tartósságát.

A levélíró ez egy alkalommal jelentkezik levélben tanítómestereként tisztelt író társánál. Endrődi Sándor (1850–1920) költő, író, műfordító, irodalmár. Középiskolai tanári oklevele birtokában is kizárólag irodalommal foglalkozik: tárcát, novellát, verset ír, antológiát, Petőfi Albumot szerkeszt, írók, költők műveit adja ki. Műfordítói és elméleti munkássága is figyelemre méltó.

nyujtsa át személyesen Trefort miniszter urnak – Trefort Ágoston ekkor már kilenc éve a vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Szász Károly – I. JLev I. k. 436. és mindkét kötetben számos résztudni-való.

K: OSZK Fond V/501.

Törtfehér színű, négyzethálós, 230x146 mm nagyságú levélpapír. A kezdőoldal bal felső sarkában nyomtatott cím: „Dr. Samarjai Károly
ügyvéd Pozsonyban
Kisfaludy utca 14. sz.”

Fekete tintás szövege csak a kezdőoldal közepét foglalja el, minden egyéb üres. Egyetlen javítás, fölösleges vonal nincs rajta. Vékony papírja ellenére sértetlen.

A levélíró Samarjai(y) Károly költő, író, műfordító, tankönyvíró jogakadémiai tanár (1821–1894). Hangsúlyozza rokon voltát Jókaiékkal, csakugyan révkomáromi születésű, 33 éves korában telepszik Pozsonyba ügyvédkedni, 75 óta az ottani ügyvédi kamara elnöke, 80-tól királyi tanácsos. — Művészi törekvéseit négy verseskötet és fordítások, a tudományosakat magyar és német tankönyvek jelzik. Van olyan magyar nyelvkönyve németül, amely a századfordulóig 130 kiadást ért meg. Élete utolsó nyolc évében a pozsonyi Toldy-kör elnöke.

Jókai 1879 nyarán tett felvidéki útjának gazdag irodalma van (vö. Gergely G. jegyzeteit az *Akik kétszer halnak meg*, I–II. JKK Regények 39. k. 426–43.), sajtónyilvánossága is széles (a Pozsony-vidéki Lapok, a Trencsén, ill. a Trencsén-Téplíc napra bontva hoznak részletes tudósításokat), de mivel „utazásának tudományos feldolgozása nincsen” (JKK 39. k. 441.), az egymásnak sokszor ellentmondó adatok közt elég körülményes kiigazodni. — Abban egyetértenek, hogy az író Samarjay Károly meghívására érkezik augusztus elején Pozsonyba. A vidék bejárására azonban aligha az érkezés — órája szerint nem is ismert — napján (aug. 6.) került sor, hanem bizonyára 7-én, ahogy a vendéglátó testvére, Emil a Pozsony-vidéki Lapok aug. 7-i számában félremagyarázhatatlanul megírja: „[...] egy kis társaság már reggel öt órakor beállított Samarjai Károlyhoz, hogy Jókai Mórt Pozsony megye kies váromjai közé kísérje [...]” (Idézi Gergely G. is, i. m. 429.)

A levél voltaképp néhány kísérő sor a küldött fényképköteg mellé.

a vaskút (Eisenbrünnel) völgy – a vaskutacska (ma: Železna studienka) a Vödric (Vidrica) patak völgyében található kedvelt kirándulóhely. Nevét vasízű forrásvizéről kapta. Mögötte több festői halastó van, amelyen horgászni és csónakázni lehet.

a Murman magaslaton is megfordultunk – a jóval kevésbé látogatott hely Murmanszk-magaslat névvel. A jelenlegi útikönyvek nem tudnak róla (csak régi pozsonyiak). A Várdomb mögött elhelyezkedő, annál valamivel magasabb kiemelkedés. Annakidején valószínűleg beépítetlen terület, évtizedekkel később is csak egyetlen épület állott a közelében, a Szücsy-ház. A magaslat a vár tömbjére előnyös letekintést nyújt.

fényképeit mellékelve küldöm – ennek előzménye egy augusztusi fénykép-váltás. A jogakadémiai tanár testvérének, Samarjay Ilmának „rokoni emlékül” ajánlott Jókai egy M. Stern-féle fényképet (vö. E. Csorba Csilla: i. m. 88.). – A Jókai-hagyatékban megőrizve találtak egy Samarjay Károly-fényképet, amelyet az író ekkor kaphatott ajándékba, hisz a fiúk valamelyike is megkapta a Stern-féle Jókai-fényképet (E. Csorba Csilla: i. m. uo.).

879.

NEY FERENC – JÓKAINAK

1881. dec. 4.

K: OSZK Fond V/417.

Fehér színű, 220x140 mm nagyságú, kemény anyagú, a kezdőoldal bal felső sarkában domborított piros, szecessziós díszítésű N monogrammal és a következő szövegű vízzel rendelkező levélpapír:

SUPERFEIN

H. A. Schötter SÖHNE

A levél fekete betűs szövege elfér a kezdőoldalon, a 3.-on keresztbe olvasható az epigramma, a páros oldalak üresek. – Javítás, fölösleges vonal nélküli, kifogástalan állapotú kézirat.

A levélíró Ney Ferenc (1814–1889) író, ifjúsági író, pedagógus. Nevelő, majd újságíró, óvóképző igazgatója. A szabadságharc korszakának lezárultával a Családi Lapok szerkesztője, az MTA lev. tagja. Ír színpadi műveket, fordít operalibrettókat, de legsikeresebbek a gyerekek számára írott művei. Pedagógiai munkái főleg a kisdedővő kérdéseivel kapcsolatosak.

Kettőjük ismeretsége nyilván a 40-es évek második feléből származhatik, levélben ez egyetlen alkalommal léptek érintkezésbe egymással. A levélíró megpendített kérése elől kitérni többféle oka is volt Jókainak. Lehet, hogy ez a magányosan maradt levél magyarázata?

880.

MEDGYES LAJOS – JÓKAINAK

1881. dec. 7.

K: OSZK Fond V/381.

Törtfehér színű, 210x170 mm, tehát szokatlanul széles, igen vékony levélpapír. Ormótlan, hatalmas sűrű tintás betűkkel írt bizonytalan irányú sorai két és fél levéloldalt foglalnak el. A papír úgy van hajtogatva (két-két behajtás hosszában is, keresztben is), hogy a szabadon maradt 4. oldal közepére cím férjen. Olvasható, sértetlen, keltezése nehezen vehető ki.

A levélíró Medgyes Lajos (1817–1894) költő, publicista, egyházi író. Huszonhét éves korától haláláig (ötven esztendőn át) ref. lelkész Désen. 1836-tól kezdve a kor számos orgánumban publikál verset, cikket; egyházi írásainak egy része is megjelent. Életében egy versgyűjteménye látott napvilágot (*Erdélyi lant*). Kéziratait az OSZK kéziratára őrzi.

Ez a levél kísérő irata egy Jókaihoz küldött cikkfélének, amelyben Medgyes személyes élményként Petőfinek egy 49-es napját adta tudtára az utókornak. Ezúttal abban az aránylag ritka helyzetben vagyunk, hogy a levél mellékletének szövege is rendelkezésünkre áll. Medgyes tiszteletes Petőfi-émlékét – a költő egy 1849-es dési látogatását, a vele folytatott beszélgetést – ui. Jókai közli a H 1881. dec. 25-i reggeli kiadásának mellékletében *Petőfiről* címmel (M. L. aláírással; de a melléklet főbb cikkeinek áttekintő felsorolásában kiírt nevével is találkozunk).

Cikke heves ellenvéleményeket vált ki. Két nappal megjelenése után a H helyreigazítást közöl hozzá „Böhm S.”-re hivatkozva egy idézett vers címét illetően (H 1881. dec. 27., reggeli kiadás). – Ugyanakkor a cikk adatai közül más kettővel Gyulai száll szembe. Hosszabb ellenvéleményét a FL-ban fejt ki (Petőfiről: FL 1881. dec. 27.): ezt foglalja össze újabb két nap múlva a H egy kishírben a Különfélék rovatban (H dec. 29., reggeli kiadás).

A szerkesztőség etikusnak ítéli kiírni: „Önvédelemnek készséggel adunk helyt”, a szerző azonban a felajánlott lehetőséggel nem kíván élni.

A Hon tárczájából olvastam nevémet – a H 1881. júl. 20. reggeli kiadásában találta nevét, ahol „A Petőfi-társaság egy tagja” aláírással egy tárca jelenik meg *Felszólítás Petőfi tisztelőihez* címen, lényegében a „Petőfi tár” megindítása ügyében. Medgyes kissé indignált hangja indokolt, ugyanis a cikk őt a Petőfit személyesen nem ismerők közé sorolja.

Elsőbbben is a Hon tárczájába kívánom közleni az iratomat – ezt az igényt a H nem tudta kielégíteni: oda a karácsonyi számba Reviczky magvas *Gyulai Pál lírája* c. tárcája került. Medgyes cikke ide már terjedelmi okoknál fogva is nehezen felelt volna meg.

881.

VÉREI JÓZSEF – JÓKAINAK

1881. dec. 8.

K: OSZK Fond V/639.

Csontszín levélpapír, olyan méretű, mint két egymás fölé helyezett névjegy, de „Levelező lap” felirattal. A fekete betűs szöveg ezen az oldalon bőven elfér, a hátlap üres.

L. az 1881. nov. 23-i névjegy jegyzeteiben írottakat (871. sz.).

882.

KISS LÁSZLÓ – JÓKAINAK

1881. dec. 12.

K: OSZK Fond V/301.

Fehér színű, teljes, 340x210 mm nagyságú miniszterpapír ívre készült levél. Fekete tintás szövege a rajta szereplő sok aláírással együtt csak a kezdőoldalt foglalja el, a többi három üres. – Az írottak még jól olvashatók, a papír kezd szakadozni és foszladozni.

A levél ránézésre leginkább kérvényt juttat eszünkbe. Igazában kicsit megilletődött, kissé hivatalos hangú köszönőlevél Jókaihoz a nekik írott, „utolsó” prólógusért.

A levélíróról korábbról tudjuk már, hogy a pápai színház megnyitása alkalmából tartott Griff-beli díszlakomán a szerzőre és az előadás főszereplőire üritette poharát mint a színügyi bizottság, ill. a színházi igazgatói választmány elnöke (vö. a 874. sz. levél jegyzeteivel). — Egyébiránt Kiss László (1835–1887) főjavadalma a jószágigazgatóság dr. Eszterházy Pál uradalmában. Előbb gazdatiszt, 1875-től az uradalom egy részének felügyelője. Miniszteri iskolalátogató, különböző gazdasági egyesületek, kiállítások alelnöke-elnöke, sok egyéb közügy mellett tevékeny részt vállal a pápai színház létesítésében, a színházi részvénytársaság elnöke, a színház intendánsa lesz. Élete utolsó pár hónapjában Pápa polgármestere.

Az ünnepélyes köszönet végén az aláírók természetesen azok, akiknek a levél nevezi őket: a színházi részvénytársaságnak, ill. a város közönségének illusztris személyiségei. I árman közülük az ismeretlenségbe vesztek, róluk semmit sem jegyzett fel a krónika az utókor számára: Szvoboda Vencel, Galamb József és Gaál Lajos. Az első valószínűleg a városbeli nemzetiségek legnépesebbikének, a szlovákoknak képviselője lehet a város közönségében vagy a színházi részvénytársaságban. — A többieket mutassuk be pár szóval:

Voita (Voyta) József — a pápai takarékpénztár elnöke.

Antal Gábor — ekkor a főiskola professzora.

Mészáros Károly — színész, színházi bizottság tagja.

Horváth Lajos — főiskolai tanár, a Pápai Lapok felelős szerkesztője.

Voyta Adolf — műépítész, a színházépület tervezője.

Tóth Lajos — uradalmi ügyvéd.

883.

JOSEF DERNJAČ — JÓKAINAK

1881 vége–1882 eleje

K: OSZK Fond V/119.

Kissé szürkés árnyalatú csontszín, 180x115 mm méretű írópapír. Gót betűvel rótt, fekete tintás, szemre rendezettnek mutató, de egyáltalán

nem könnyen olvasható szövege az első két levéloldalt fedi, a hátsó kettő üres. — Az egy vízszintes középhajlítást viselő kézirat állapota igen jó.

Az egész kötet egyik legtalányosabb levelével van dolgunk. Majdnem minden homályban marad benne.

Semmi forrás — sem hazai, sem idegen — fel nem veti a levélíró személyét. Meg kell elégednünk azzal, amit ő elárul magáról: írnok a cs. és kir. Képzőművészeti Akadémia Könyvtárában. — Küldeménye felől is hiába próbáljuk megközelíteni: a Jókai-hagyatékban se olyan könyv, se olyan művészeti jellegű tárgy — amit egy képzőművészek körött élő valakitől várhatnánk — nem akad, amelyen a rá való utalás valamilyen formája, akár órá, akár szerkesztőjére vallana. Aránylag a legvalószínűbbnek a levélben megjelölt folyóirat egyik sajátos számának elküldése látszik; ez viszont — nagyon érthető módon — nem őrződött meg az utókorra.

A levél keltezésére az egyetlen támpont a Jókai-regény cím szerinti említése (bár erre éppen a többi utalásból is rájövönénk). Az *Akik kétszer halnak meg* 1880-ban, ill. 81-ben „folyik” a H-ban, ez utóbbi évben jelenik meg kötetkiadása, s O. Janke — ismeretlenségre kárhozatva fordítóját — ugyanebben az időpontban németül is kibocsátja. Az író olyan rendszeres olvasója, mint Dernjač, biztosan azonnal falja az új Jókait. Joggal feltelezhetjük tehát, hogy friss élményként számol be a szerzőnek közeli élvezetéről. (Érdekes: soha se előtte, se utána nincs kapcsolatuk többé!) Ezért merjük a keltezést 1881 végére tenni (a Vág-völgyről szerzett tudomásig nem kellett nagyon mélyre hatolni), a feltételezett folyóiratszám is karácsony táján láthatott napvilágot. Ha hibázunk számításunkban, akár 1882-re is áthúzódhatott a kedveskedés.

A levél magyar fordításban:

Mélyen tisztelt uram!

Fogadja a mellékelt munkát barátsággal egy olyan embertől, akinek az Ön művei már annyi boldog órát szereztek, és aki mindig sajnálta, hogy az „Akik kétszer halnak meg” Vág-völgyének leírását nem tudta eredetiben élvezni, minthogy nem érti a magyar nyelvet.

Ugyanakkor engedje meg, hogy a *Zeitschrift für bildende Kunst* c. folyóirat szerkesztője, von Lützow professzor úr sok üdvözlétét közvetítem.

Mély tisztelettel
Méltóságodnak
alázatos üdvözléttel
Dr. Jozef Dernjač

A cs. k. Képzőművészeti Akadémia
könyvtárának irnoka
Bécs I.
Schillerplatz 3.

beiliegende Arbeit – nem tudjuk, mi a „mellékelt munka”, csak munkahipotézisként van megerősítetlen feltételezésünk.

die herrliche Schilderung des Waaghales in „Zweimal sterben” – a regény úgyszólván ezzel a leírással indul (JKK Regények 39. k. 7–12.

Zeitschrift für bildende Kunst – rangos művészeti folyóirat a múlt század 60-as és a mienknek 20-as éve között. Végig Lipcsében jelent meg, több melléklappal, szerkesztésébe mind erőteljesebben nyomult be Bécs. A 70-es évek végétől haláláig von Lützow szerkeszti Bécsből.

Professor v. Lützow – Karl von Lützow (1832–1897) művészettörténész és régész. Itáliai régészeti kutatásokat végez az ötvenes évek végén, majd Münchenben folytat hasonlókat. 1863-tól Bécsben működik, egyetemi előadó, három év múltán a Képzőművészeti Akadémia Könyvtárát vezeti. Ekkor nyit magának rovatot a *Zeitschrift für bildende Kunst* c. lipcsei orgánumban *Rezensionen* címmel. 1882-től a bécsi Technikai Főiskola építészettörténeti professzora. Végig a teljesen esztétikai alapú művészetelmélet és -történet eszményét képviseli. Sokirányú munkásságának egyik legérdekesebb terméke a kétkötetes *Die vielfältigende Kunst der Gegenwart* c. alkotása (Bécs 1886.). – Végiglapozva az általa szerkesztett 1881-es és 82-es évfolyamokat, nem nyertünk megerősítést abban az irányban, mi különösebb oka lett volna a folyóirat akármelyik számával Jókait megvizsgálni.

AZ ILYEFALVI IFJÚSÁGI ÖNKÉPZŐKÖR – JÓKAINAK

1882. febr. 19.

K: MTA Ms 4755/71.

A távirati űrlap ceruzairásos kikézbcsített szövegénél eredetibb alakja már csak a feladó fogalmazványa lehet, de az a feladás alkalmával a posta tulajdonában marad. Ez az űrlap is rengeteg postai információt tartalmaz a szövegen túl. De évszámából csak a rányomatott 188-at mutatja, az egyes évet kitöltetlenül hagyva, hibátlan a hónap és nap (19/2) és a felvétel órája, perce tekintetében. Az űrlap tetején idegen kéz okvetetlenkedő, semmi új adatot nem nyújtó zöldeskék tintaceruzás mondata éktelenkedik, amely még lenyúlva is hagy nyomot. — Címzése a hajtogatott hátoldalon olvasható, újabb nagy mennyiségű jelzet, jogi felvilágosítás kíséretében. Alján és jobb oldalán egy-egy félig megmaradt postai bélyegzés: „Magyar kir. Távirtda” köriratú címerrel.

M: *Az illyefalvi Jókai-ünnepély* (Nemere 1882. febr. 26.)

A heti két alkalommal megjelenő — akkor épp egyetlen — sepsiszentgyörgyi újság, amely magát „Politikai, társadalmi, szépirodalmi és közigazgatási lap”-ként nevezi meg, bizonyos időben még hivatalos közlönye a háziipar-egyletnek is, egy hatalmas, febr. 21-i keltezésű, idézett című cikk keretében, ünnepi beszéd, Jókai-életrajz és egyéb műsorszámok mellett teszi közzé az ülésről küldött távirat szövegét. Maga a szöveg majdnem teljesen egyezik az űrlapon olvashatóval, de feladási helyeként Ilyefalvát jelöli meg, holott végül Sepsiszentgyörgyön kerül postára; aláírója pedig a lap közlésében „L. L. elnök”. — Arra is hivatkozik a Nemere, hogy a helyi önképzőkör ünnepét megfelelő előzetes hírveréssel „február 19-én — mint az országosan ünnepelt írónak 58-ik születésnapján — tartotta meg” (id. lapszám). A díszközgyűlés az ünnepség berekesztéséül az önképzőkör díszelnökéül választja meg Jókait.

Az illyefalvi iskoláról keveset tudunk. Értesítőt, évkönyvet soha ki nem adott, talán kifejlesztés alatt álló polgári iskola lehetett. Ma Ilieni néven él a másfélezer lelkes, egykori Háromszék megyei község, magyar neve századunkban Ilyefalvára egészült ki.

Furcsállhatnánk, hogy a nem nagy iskola éppen az író „58-ik” születésnapját – voltaképp az 57-ik évét tölti be s az 58-ikba lép – találja a legalkalmasabbnak az ünnepelésre. Magyarázata csak annyi lehet, hogy Jókai az előző év közepe óta Ilyefalva országgyűlési képviselője.

885.

SIMONFFY IMRE – JÓKAINAK

1882. márc. 1.

K: nem ismeretes.

M: H 1882. márc. 13., reggeli kiadás.

A levélíró (1924–1910) a város főkapitánya, 1875–1902 között polgármestere. Régi debreceni patrícius familia sarja. A család fontos őse az 1821-ben elhunyt Simonffy Sámuel, Imre nagyatyja. Tekintélyes kereskedő, egy évtizeden át a város főbírája, ezalatt alakítják ki a nagytemplom és épületegyüttese jelenlegi formáját. — A polgármester Béla fia — lemondva a születési előjog minden előnyéről — eljön székesfővárosi gépésznek.

A meghívó létrejöttének háttere a szöveg folyamán lényegében megfogalmazásra jut. A publikálását megelőző napon a H tud az irodalmi társaság debreceni meghívásáról, a polgármesteri levélről, sőt az erre tett Jókai-ígéretről: személyesen is megtisztelt az Alföld fővárosát megjelenésével, még előadást is helyez kilátásba. (Vö.: H márc. 12., esti kiad.)

A márc. 13-i reggeli kiadású H a Petőfi-társaság örvendetes elhatározásának bejelentéséről ad hírt, hogy a továbbiakban vidéken is rendez majd felolvasó üléseket, s az első ilyen alkalomra Debrecen tart igényt. Ezt érvényesíti a társaság örökös elnökéhez intézett meghívólevél.

A polgármester idejében tudomást szerezhetett a Petőfi-társaság irodalomnépszerűsítő szándékáról, így intézkedhetett városa nevében mindenki mást megelőzve. Meghívólevele — az illusztris címzettre való tekintettel és a belefektetett előzetes energiából vélhetőleg — bizonyára saját fogalmazású, bár eléggé hivatalos hangú (a válasz majd hasonló lesz).

K: OL kéziratára, P szekció 4/156.

Világos csontszínű, 200x125 mm méretű, a megszokott vízjelű levélpapír. Erősen fakuló lila tintás szövege a kezdő oldalt foglalja el a 3.-nak a felével, a többi két és fél üres. — A javítás nélküli kézirat igen jó állapotú. A rajta levő ormótlan nagy jegyekből rárótt 263-as valami régi beosztás nyoma lehet. Az itteni kéziratár ezt a levelet az Andrássy-iratok közt tartja számon.

A címzett Wlassics Gyula báró (1852–1937) államférfi, jogtudós. Korai időtől magas jogi beosztásokat visel, egyetemi tanár, nyolc éven át vallás- és közoktatásügyi miniszter, utóbb a főrendiház elnöke. Igen nagy mértékű közoktatásügyi fejlesztést hajt végre, meghonosítja az iskolán kívüli népművelést, egyetemi karokat tesz hozzáférhetővé nők számára. 1921-ben az MTA nagydíjat nyeri el. Jog-, történettudományi és kultúrpolitikai tanulmányokat ír.

A levél a 30. születésnapját nagy összejövetellel ünneplő Wlassics köszöntése, ahol Jókai „betegség”-e miatt személyesen nem jelenhet meg. Az ekkora hódolat ilyen aránylag fiatal korú ünnepelet iránt, igazolja a levelezők korai különlegesen meleg viszonyát.

kedves Leányod — a levélnek éppen ez a mondata ébreszt a kétségtele-nül ide keltezett levél dátuma ellen már nem is gyanút, hanem téves voltáról úgyszólván bizonyosságot nyújt. Wlassicsnak talán ez az első házasságban ült születésnapja, de az ünnepelet még alig valaki. Hagyjuk most figyelmen kívül a család nemesi levelének eredetiségét. Neki magának fiai majd ezután születnek. Első önálló kötete majd hat év elmúltával kerül ki a nyomdából. Tizenhárom évnek kell még eltelnie, hogy bársonyszékbe üljön, éppen negyedszázad múltán kap báróságot, s négy évvel ezt követően tüntetik ki az akadémiai nagydíjjal. Az meg éppen félszázad távolságából csillog, hogy a főrendi ház elnöke legyen. — Visszatérve azonban a levél mondatához leánya koráról, aki Jókai-regényolvasóvá emelkedik. Apja 1881-ben nősült.

Legkorábban született leánya a levél keltének időpontjában legjobb esetben pólyás baba.

A keltezés körüli hibakeresés tehát nem indokolatlan.

887.

JÓKAI – SIMONFFY IMRÉNEK

1882. márc. 22.

K: nem ismeretes.

M: H 1882. márc. 24., esti kiadás.

Minthogy a kéziratot nem ismerjük, sötétben tapogatódzunk azt kutatva, milyen része lehet Jókainak a meghívásra adott válasz szövegében, amely mégiscsak a Petőfi-társaság nevében mond köszönetet. Személyesen Jókainak szólt – bár a társaság elnökeként – Simonffy polgármester felkérése, első ilyen típusú esetről lévén szó, elképzelhető, hogy – a társaság is aránylag új keletű lévén – legalább részben Jókai sorait olvassuk. A kissé hosszadalmas hivatalosság a társasági adminisztráció – talán csak részbeni – közreműködésére vall.

A Debreczeni Ellenőr – mint erre a H 1882. márc. 22-i esti száma utal – pontos értesülésekkel rendelkezik: fel tudja sorolni a leendő felolvasó ülés várható közreműködőit, megemlítve, hogy az háromnapos ott-tartózkodást irányoz elő. (Vö.: H idézett szám.)

Az egész lerándulás műsora hivatalosan április közepére alakul ki: az ülést máj. 7-ére kitűzve. (Vö.: H 1882. ápr. 18., reggeli kiadás.) A sajtó felszínén tartja az irodalmi eseményt Debreczenben is, a fővárosban is. Azt már csak a róla szóló beszámolóból tudjuk meg, hogy Jókai végül is a *Drága füty* (epizód 1818-ból) címen tartott felolvasást, miután a kiléptekor felcsattanó percekig tartó éljenzést követőleg leülhetett. (Vö.: *A Petőfi-társaság Debreczenben*: H 1882. máj. 7. és 8., reggeli kiadások.)

társaságunknak Debreczenben lakó tagja, Vértesi Arnold – Vértesi A. író, újságíró (1834–1911). Huszonkét éves korától kezdve publikál több korabeli lapban, szerkeszti és kiadja a Debreczeni Ellenőrt. A Petőfi-társaság

alapító tagja, a Kisfaludynak 1887-től lesz tagja. Termékeny prózaíró, hullámzó színvonalon. Verne-fordításai is vannak.

888.

HERMAN OTTÓ – JÓKAINAK

1882. márc. 30.

K: OSZK Fond V/232.

Galambszürke alapszínű, 180x115 mm méretű, rendkívül finom, különleges levélpapír (talán diósgyöri merített). Bal felső sarkában művészi, hajszálfinom pókháló, közepén a pókkal és kiterjesztett hártyszárnyú elfogott léggel. Az állatok teste kidomborodik. – A fekete tintás levélszöveg a kezdő- és a 3. oldalon foglal helyet, gyönyörű, szemre is roppant tetszetős gyöngybetűkkel, keresztbe húzódnó behajtással. Művészibbet, megtisztelőbbet elképzelni is nehéz.

A levélíró a polihisztor Herman Ottó (1835–1914), aki mérnöknek tanul, de autodidakta zoológus (főleg madár- és rovartudós), etnográfus és régész lesz, még publicistának, sőt szépirónak sem jelentéktelen. Tudománynpszerűsítő szerepe talán a legnagyobb. Haladó politikus, egy jó évtizedig függetlenségi képviselő. Munkáinak száma felsorolhatatlan, mellettük folyóiratok szerkesztője. Egyéniségére: német szülők szlovák környezetben nevelkedett gyermeke, aki tüzes, türelmetlen magyarrá asszimilálódik (nevét is magyarul írja!) annyira, hogy a tanult nyelv művésztévé, iskoláskönyvi mintapéldájává érik.

Ennek az évtizednek külsőségeiben talán legszebb levelét az avatlatlan legfeljebb egy korabeli szekta hermetikus tolvajnyelvén megszerkesztett iratának foghatja fel. Tulajdonképp egy kérést fogalmaz meg az egész levél: írjon Jókai Samarjajnak.

Gúnyból eredő áttételezése első rápillantásra is nyilvánvaló. Világos, hogy „A Schulverein felstülése” nem színpadi alkotás, hanem egy magyar-ellenes akció látványos kudarca; a görögtűzet pedig az ügynek Herman a két leginkább német népességű nagyváros, Pozsony (Pressburg) és Sopron (Ödenburg) salétromának és bűdöskövének keverékéből kívánja gyűjtani, mégpedig – a parlamentben. A közreműködésre kiszemelt beszervezettek

úgyiszlóván mind az országgyűlés tagjai, többnyire elvarát függetlenségi képviselők.

Az Allgemeiner Deutscher Schulverein egy Berlin központtal 1880-ban életre hívott német kulturális szervezet, amely több idegen állam sorában nálunk is tevékenységbe fog. Eleinte — úgy tőnik — a német művelődés ügyét viseli szívéen, de egy-két év után hirtelen hangot vált, és a „nagy-német eszme” politikai propagandaszervevé vedlik. Utólag visszatekintve nehezen is állapítható meg, hogy a Schulverein kezdetben művelődési szerve, amelyre utóbb politikai szerepet terheltek rá, vagy eleve az utóbbi célra eszelték ki, csak indításul művelődési intézménynek álcázták. Mindenesetre a Schulverein ilyen funkcióját legkorábban Halász Sándor segéd-szerkesztő fejtette ki világosan az Ellenőrben (vö.: Halász: *Mit akar a Schulverein*; Ellenőr 1882. máj. 22.), de Herman O. másfél hónappal előbbi hasonló című cikke nyomán (Ellenőr 1882. ápr. 9.). Herman ugyanis egész cikksorozatot szentel március-április folyamán a kérdésnek az említett napilapban. Utána az egész korabeli magyar sajtó visszhangzik a Schulverein kárhóztatásától (a H úgy látja, állandó rovatot kell nyitni a tiltakozásoknak): a németlakta helységek egymást túllicitálva utasítják vissza az őket a magyarsághoz való hűségükben kompromittáló bujtogató tevékenységet. Ezeket a népgyűlésszerű tömegmegmozdulásokat nevezi Herman a levelében „demonstráció”-knak. Felfogása a Schulvereinnal szemben a nemzet-féltés: úgy látja, ez a szervezet a magyarországi németajkú kisebbséget mint csápot próbálja felhasználni hangzatos művelődési jelszavak csalogatásával a „nagy-német eszme” érdekében. Ezzel puhatolja ki: megnyerhető-e ennek az eszmének a hazai németiség. Segítségükkel ui. az egész országot szellemileg kézben lehetne tartani, és a kívánt időben és módon fölhasználni. — Németajkú népességünket azonban alig is kell befolyásolni: magától is „nem”-et válaszol.

A „demonstrációk” szervezése tehát kevés fáradságot igényelt. De a parlamenti akció kissé elkésettnek bizonyult ápr. 29-én. Az elnyúlt sajtó-kampány után nem lobbant magasra a görögtűz. Elementáris hatású volt január végi képviselőházi felszólalása (a Schulverein elleni munka tulajdonképpeni indítása, még cikksorozata közlését megelőzőleg). Éles hangú, személyes támadást sem nélkülöző beszéde az egész Ház egyetértő figyelmét tudta felkelteni (vö.: H 1882. jan. 28., reggeli kiadás). Most erősen visszafogott interpellációt nyújtott be, csupán a befolyás gyönggítésének szükségés voltát hangsúlyozta, a Schulverein nevét sem ejtve ki. A H

– különben is korlátozott teret szentelve az országgyűlés e szakaszának –
ennyiben számolt be a „görögút”-ról: „Herman Ottó szintén a napirend
előtt emlékezik meg a szünidők alatt a Schulverein ellen lefolyt tünteté-
sekről, s hálával nyilatkozik a nemzetről magatartásáért.” (H 1882. ápr.
29., esti kiadás.)

A már eddig sem indulatmentes polémiáknak még sokágú kinövései fej-
lődnek össze – Hermannak egy okt. 19-i „nyílt level”-ével –, de ezekről,
ez említésen kívül, nem szólunk.

Kraxelhuber – a pozsonyi német szőlősgazdák tréfás elnevezése.

Samarjay – l. a tőle származó levéljegyzeteit.

pár sorral támogatni sziveskedjél – Jókai „támogató” sorait nem ismer-
jük. Pedig – írónk baráti felkérésekre készséges hajlandóságának tudatá-
ban – alighanem segítette Herman kezdeményezését (ha rá éppen nagy
szükség nem volt is).

Hercs Soprony táján próbálkozik – Hérics Antal (1826–1895) bölcselő-
ti doktor, 67-től Pozsony országgyűlési képviselője. A „tői fejedelem” né-
ven emlegették. Pénzügyi szakértő, több bank és takarékpénztár alapítója,
igazgatósági tagja. Három felvidéki helység díszpolgára. Főleg pénzügyi
szakmunkákat írt; három évig társszerkesztője a Szabad Egyháznak.

Vizsohy – V. Gusztáv (1822–1889) Tolna országgyűlési képviselője.

báró Kemény János – Kemény Zsigmond öccse (1825–1896). Való-
ságos belső titkos tanácsos, 79-től Kolozs képviselője, a Ház alelnöke, a
Kisfaludy-társaság alapító tagja, közszeretnek örvendő politikus még a
nemzetiségek körében is. Sokat tett bátyja segítésére, munkái sikeréért.

tudná meg Tiszától – Tisza Kálmán miniszterelnökről van szó.

nemcsak az ördöggel, hanem még veletek is paktálok – a függetlenségi
párti levélírónak a mamelukok irányában tett oldalvágása.

889.

OTTO JANKE – JÓKAINAK

1882. ápr. 12.

K: OSZK Fond V/261.

Mindinkább szürkülő okkerszín, 220x145 mm-es, megszokott vízjelű le-
vélpapír. Szürkésfekete tintával írott, gót betűs német szövege az első két

levéloldalt foglalja el, a 3. egy utóíratot tartalmaz, mely csaknem végighúzódik rajta, külön aláírva monogrammal, az utolsó levéloldal üres. Feltűnő – különösen a kezdőoldalon – a több lekacsaringózó sorvég. – A kézirat egyetlen vízszintes középhajlítást visel, szélei kissé szennyezettek, de általános állapota igen jó.

Panaszkodás nélkül alig írt Janke valaha is, de ebben a válaszlevélben egyenesen síránkozik a mindinkább nehezedő gazdasági helyzet miatt. Periodikái még ebben a sanyarú helyzetben is virulnak, de – láthatólag – üzleti hasznát a kiadó főképp az írói honoráriumok leszorításával óhajtja biztosabbnak tudni. Ezért a hosszú sírámok.

A szöveg magyar fordításban:

Berlin, 82. ápr. 12.

Nagyrabecsült Barátom Uram!

Egy hosszú üzleti útról visszatérve találok legutóbbi kedves levelét és sietek közölni Önnel, hogy a „Szeretve mind a vérpadig” regényt a Regényújságnak fogom följajláni, és ennek az újságnak a gazdasági viszonyait figyelembe véve 1000 Guldent kínálok Önnek honoráriumként – a *ki nyomtatásért és a könyvkiadásért*. A névtelen konkurencia a Regényújságot az átvevők tekintetében most lenyomta, amiért az Ön magas követelését, sajnós, nem tudom megadni.

Számolnom kell az adott viszonyokkal! Az Ön regényei között van néhány, amely a közönség különös kegyének örvend. A Fekete gyémántokat, az Aranyembert, a Gazdag szegényeket stb. nevezem meg. Amint már korábban írtam Önnek, ebben a sikerben fő része van az újabb alacsony bolti árnak és ebből az alacsony eladási árból nekem még 50% engedményt kell adnom a legtöbb viszonteladónak!! Ezért lett Ön most Németországban nagyon kedvelt költő a nálunk jelenleg uralkodó magyarellenes áramlat ellenére, mivel a magyarok birodalmunk ellenfeleivé nyilvánították magukat. A propos: megteszem, ami erőmtől telik, hogy elutasítsam a Revue számára készült Magyarország-ellenes politikai cikkeket. A Revue nem irányzatos, mi megértők akarunk lenni és nem izgatni. Hiszen Poroszország és Ma-

gyarország mindig jóban voltak. És nekem magamnak semmiképpen sincs semmi kifogásom a magyarok ellen, amit ők főleg Önnek köszönhetnek.

Ma küldök Önnek egy csomagot új könyvekkel, köztük a „Beowulf”-regényt is, egy sport-regényt, amit elolvasásra ajánlok Önnek. Talán tet-szeni fog.

Szívélyes üdvözzel maradok

az Ön híve
Otto Janke

P. S.

Nemrég túlságosan drágán fizettem meg egy regényt. „Amit a halálfej mesél”. Elfogadása előtt arra számítottunk, hogy ez a regény három vas-tag kötetnyi lesz és erre állítottuk be a honoráriumot és az előállítást és kivitelezést.

De a regény alig lett két kötetnyi, amit csak ritka nyomással stb. lehetett külsőre elérni. *Egyetlen újságnál sem* tudtunk utánnymást elérni, a kéz-iratot mindenütt visszautasították. — Ha legalább az új regénynél nagyobb lenne a terjedelem — úgy alighanem olcsó a több és a kevesebbel csak az örökös kockázatás van?

O. J.

finde ich Ihnen lieben letzten Brief — ezt a levelet nem ismerjük, ahogy a kiadóhoz címzett Jókai-levelek közül alig maradt fenn néhány.

den Roman [...] der Roman Zeitung anerbieten werde — a *Szeretve mind a vérpadig* a levélben jelzett címen Ludwig Wechsler fordításában jelent meg Jankénál 1883-ban, három kötetben. Második kiadás — már valószínűleg az utódoknál — csak 1904-ben, az 1. kiadással egyezően, Ber-linben.

trotz der jetzt bei uns herrschenden Strömung gegen Die Ungarn — ebben az időben zajlik legviharosabban a berlini Deutscher Schulverein-ellenes küzdelem, sokszor a legkíméletlenebb hangon mindkét ország sajtójában (vö.: Herman Ottó jó tíz nappal ezelőtti levelének jegyzeteit).

darunter auch den Roman „Beowulf” — sajnos, a Jókai-hagyatékban ez a kötet nem maradt fenn, így el sem tudjuk gondolni miféle feltétele-

zéssel küldte ajándékát Janke. Legjobb tudomásunk szerint a *Beowulf* a legkorábbi és legterjedelmesebb óangol epikus mű, sőt az egész germán nyelvközösség legősibb mondafüzére.

habe ich einen Roman [...] sehr theuer bezahlt — a regény (a mi *Egyhírhedett kalandor* ...-unk) a levélbeli címmel, Romantische Zeitgemälde műfajjelöléssel hagyta el 1882-ben Janke nyomdáját, három kötetben (egyenkint 200 oldal körüli terjedelemmel!). Még ugyanabban az évben piacra dobhatta második kiadását is, akkor már egy kötetben, 280 oldalon. (Ennek címlapkiadása 1898-ban ismét szükségessé vált.) Janke méltatlankodása tehát minden valóságos alapot nélkülöz!

so ist es wohl billig das mehr — Janke haszonevelő üzletiessége zavaros mondatban jut kifejezésre.

890.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

1882. aug. 5.

K: nem ismeretes.

M: I. Mikszáth: Jókai Mór élete és kora. Bp. 1907. II. k. 135–36.

II. Mikszáth: 19. k. 126.

A levél szövege kizárólag Mikszáth monográfiájában van meg. A szerző talán a család jóvoltából férhetett hozzá. Ma sehol sincs. — A kritikai kiadás szövege a maga idejének helyesírását tükröző átírás.

Már 1878-tól jelzi az Athenaeum lapkiadó a H fokozatos hanyatlását: ettől kezdve mind veszteségesebb a napilap előállítása, 1882-re pedig ijeszítővé válik az előfizetők apadása. Erre határozza el a Szabadelvű Párt megfelelő szerve a két — lényegében — kormánypárti napilap: a H és az Ellenőr egyesítését *Nemzet* (N) címen. Így a H 1882. aug. 31-én reggel ilyen értelmű rövid szerkesztőségi közleményt tár olvasói elé, az esti kiadás élén Jókai sokkal személyesebb hangon búcsúztatja a H-t utolsó számában, bejelentve az új napilap születését: „A szabadelvű pártnak oly közlönnyel kell birmia, mely a versenyt a mostani hirlapirodalomban jól szerkesztett szellemi tartalom, s mindent befogadni képes terjedelmesség mellett, fogana-

tosan kiállja.” S úgy írja alá magát „mint a »Hon«-nak volt felelős, s a »Nemzet«-nek leendő főszerkesztője.” (H 1882. aug. 31., esti kiadás.)

Egyetlen nap kihagyás nélkül: szept. 1-jén megindul a N Jókai Mór főszerkesztővel és Láng Lajos felelős szerkesztővel az élen.

A jelen levél kelte idején mindez négy hét távolságban lebeg. A gondos lapvezérnek azonban idejében kell a munkatársak mindennemű nehézségéről gondoskodnia: az új napilaphoz beszervezendőkéről és a régiektől leapasztandókéről egyaránt. Teszi ezt a legilletékesebb helyen: a tíz év óta aktív vallás- és közoktatásügyi miniszternél, aki – milyen szerencse! – még személyes jóbarátja is.

A levél címzettjéről l. az 1880. ápr. 16-i Jókai-levél jegyzetét.

Láng Lajos (1849–1918) – jogász, újságíró, politikus tudós. Élete végére minden közéleti méltóságot is elér, 1911-től báróságot is. 1877-től az Ellenőr munkatársa, 1878-tól képviselő, 1882-től egyetemi tanár, akadémikus, később miniszter, a Magyar Közgazdasági Társulat megalapítója, elnöke stb.

Jókai idejében figyel pályája alakulására, népszerűsíteni sem feledkezik el. A H 1882 augusztusának közepén – a PN-val vitatkozva – így ír róla: „A kar [...] a tanszék végleges betöltését kívánja. [...] Mérvadó körökben kívánatosnak és kétségtelennek tartják, hogy dr. Láng Lajos országgyűlési képviselő, az ismert jeles publicista és gazdasági szakíró, ki mint magántanár évek óta nagy sikerrel működik a jogi karban, szintén pályázni fog, mely esetben kinevezése bizonyosnak tekinthető. Láng Lajos az újabb tudományos nemzedék egyik legmunkásabb és legalaposabb képzettségű tagja s nemcsak derék szakember, hanem európai látókörű, nagy általános műveltségű férfiú, kiben az egyetem kitűnő erővel fog gazdagodni.” (H 1882. aug. 12., esti kiadás.)

A levélbeli kérésre nyilván a miniszter intézkedik úgy, hogy Láng egyetemi tanári kinevezése a jogi kar statisztikai tanszékére csak 1883. jan. 1-jétől valósuljon meg.

Konek helyébe óhajtana tanárrá kinevezetni – Dr. Konek Sándor (1819–1882) jogtudós, egyetemi tanár, 1845 óta vidéki felsőoktatási intézetek, 1854-től a pesti egyetem tanára; pénzügyi, közigazgatási, majd egyházjogot ad elő. Lényegében ő hozza létre a joghallgatók segélyegyletét. 1867 óta az Akadémia rendes tagja, majd királyi tanácsosi címet kap. Igen nagyszámú jogi szakmunkát hagyott hátra, életében végig publikált a jog sokféle

ágazatából. — A H haláláról, pompázatos temetéséről igen gondosan számol be (aug. 2., 5.), majd P. M. jelű tárcában (*Megemlékezés dr. Konek Sándorról*) búcsúztatja (aug. 10., reggeli kiadás).

Frecskay János — I. a JLev II. k. 677. és sok részismeretre vonatkozólag számos más helyet. A levél kérésére ekkortól lesz tehát a Keresk. Min. levéltárosa.

Káldy Gyula zeneiskolai tanár dolga — Káldy Gyula (1838–1901) karmester, zeneíró, s zeneszerző. 1882-ben a színtanodai állásától kellett megválnia, de ekkor már az Opera főrendezője, a Magyar Zeneiskola egyik alapítója. 1894-től a Zeneakadémia tanára, öt évig a M. Kir. Operaház igazgatója. Ismertté nem kompozíciói tették, hanem főleg kuruckori zenei gyűjtései és kiadványai. 1950-től utca őrzi emlékét a főváros VI. kerületében.

abfertigol — végkielégítést ad

a balatonfüredi szeretetház — I. Écsy 1881. nov. 27-i levelének erre vonatkozó jegyzeteit.

a festő akadémia kérdése — szervezése benne volt a minisztérium 1882-es költségvetésében, ahogy a H okt. 12-i száma is beszámol róla. Benczurt 1883-tól 7000 forintos fizetés várta a festészeti mesteriskolában. — Róza Bp.-en kezdi festészeti tanulmányait, 1884 őszén Jókai személyesen kíséri Münchenbe Liezen-Mayerhez.

Székegy Bertalan — a nagy festő a Mintarajziskolában folytatott lelkiismeretes pedagógiai munkát évtizedeken át.

891.

JÓKAI — HEGEDÚS SÁNDORNAK

1882. aug. 15.

K: PIM V. 2528/16.

A megszokott csontszín, 217x140 mm-es, a leggyakoribb vízjelű levélpapír. Lila tintás szövege a kezdő- és a 2. levéloldalt foglalja el, utóiratával ez utóbbit majdnem egészen betölti. A hátsó két oldal üres. A papíron egyszeres hajtás van, az írás kissé fakult, egyöntetű, javításmentes. — Borítéka 153x120 mm-es, teteje tépett, címloldalán balatonfüredi körbélyegzővel, teljesen tiszta keltezéssel: $\frac{15}{8}$ Feltehetően postai tintaceruzás részsütös rá-

jegyzés: $\frac{27g}{kr. 30}$ A boríték hátlapján öt bordó pecsétviasz, ceruzás számoszlopokból jónéhány.

Mint a füredi tudósítások és feladatkielölések nagyobb része, a levél most is többféle teendőt tűz ki.

Tíz nappal a minisztériummal való baráti intézkedés után, egy megnyugtatónak szánt közlést követőleg mindjárt a napilap gondjain töpreng, úgy is, mint egyik főmunkatárs előtt. Láthatólag a „csapat”, a munkatársi gárda összeszedése tartja izgalomban leginkább: ezért a mindenképp eljuttatandó külön levél Weisz Juliánnak, az aggodalom Láng egyetemi befutása miatt. Ez pedig – mint már tudjuk – csak pár hónapig volt késleltethető.

Bálványos vár – már a N előfizetési felhívása csalogatóul hívja fel a *Bálványos-vár* folytatásos közlésére az olvasók figyelmét (vö.: N 1882. szept. 1., 3., később is többször). A regény valóban – lényegében folyamatosan – jelent meg a napilapban szept. és dec. 5. között 56 folytatásban (a különben is később készült „Jegyzetek” nélkül).

Láng – lásd az előző levél megfelelő jegyzetét.

Láng candidaturája [...] *komolyan van felveve* – a candidatura itt: egyetemi tanári habilitáció (a fokozat elnyerése).

Weisz Julián – hírlapíró (1858–?) 1880-ban szülővárosában, Temesváron kezdi az újságíró pályát, innen megy Bécsbe, majd Bp.-en folytatja hírlapírói működését, megmaradva a Wiener Allgemeine Zeitung levelezőjének. – Három német prózakötete jelenik meg a 80-as években, két Jókai-regényt is fordít.

tudakoztasd meg a Lloydnál – a korábban már többször szóba került *Pester Lloyd*-ról, a budapesti német nyelvű napilapról van szó.

Wiener Allgemeine Zeitung – az osztrák főváros napilapja, amelynek 12 oldalas reggeli kiadása mellett déli és esti kiadása is volt, négy-négy oldalon. Dr. Theodor Hertzka alapította, és 1880. márc. 1-jétől 1934. febr. 12-ig jelent meg, többször mellékletekkel, sőt melléklapokkal is gazdagítva magát.

recepisse – ajánlott levelek feladóvévénye, amely a postai felvételt igazolja.

Sándor – Hummel Sándor szerkesztőségi szolgálja.

Néró – Jókaiék hatalmas szelindekje, amely minden étkezés alkalmával a házaspárral ült asztalnál, az írónak el kellett tűrnie.

K: PIM V. 2528/17.

A levélpapír kissé elhalványult csontokker színű, 200x125 mm-es mérettel rendelkezik, a szokott vízjelet mutatja. Valamelyest halványodó lila betűs sorai a kezdőoldalon bőven elférnek. Egyetlen hajtés látható a papíron, de nem zavaró, mivel üres helyen húzódik. A megszokott javítástalan írás; csak a feleség jelentette be kissé késve saját kívánságát: innen az utóirat.

Steinitz – a vízvezeték-szerelő – minden bizonnyal – kisiparosról még annyi adatra sem lelni, hogy keresztnévét megismerhetnők. Egyetlen kisnyomatványon (hirdetés, szórólap, reklám, boríték, cégjelzéses számla) nem található a cég, de a főváros 1882-es és ennek környékéről származó szakmai, sőt lakásnyilvántartásaiban sem fordul elő Steinitz neve.

tubák – eredetileg a dohány régi neve. A későbbi szóhasználatú *tubák* vagy *burnót* (a török *burnu* szóból): főlészívásra használt dohányliszt. Tiszta illatú dohánylevelekből készítették, gondos, hosszas pihentetéssel és őrléssel. A különböző dohánylisztnevekből szakszerűen keverték, illatosították, érelték. A XVII. századtól a XIX. közepéig volt általános a divatja, még nők között is (drága, művészi tubákszelencék!). A cigarettázás elterjedése később elsorvasztotta. – Laborfalvi Rózának húszéves korában az orvos rendelte a „spanyol tubák”-ot főfájásai ellen. Utóbb élete végéig nem tudott többé lemondani a burnóról. A kultuszt űzők társaságának fő oszlopa Balatonfüreden Vaszary Kolozs (a későbbi hercegprímás) volt, még fiatal bencés tanárként, de már tudós hírnévvvel. Egész éven át ő látta el Jókainét a legfinomabb dohánykeveréssel (vö. Feszty Árpádné: *A tegnap*. Bp. 1924. Légrády, 63–64.). – Az itt szóba kerülő kifogyás eléggé ritka átmeneti jelenség.

küldjön a Trézi – Káldy Gyuláné Dékány Terézia ismert beceneve, aki utolsó lehetéig segíti Róza asszonyt szükségleteiben, szeszélyeiben egyaránt (egyebek mellett vö. Váli M.: i. m. 347–48.).

periculum in mora – l. a 761. sz. levél megfelelő jegyzetét.

K: nem ismeretes.

M: N 1882. szept. 2., reggeli kiadás.

A levélíró főügyész diákkorában Jókai pápai baráti körének tagja, aki-ről korábbi levelekben is többször esik szó, másfél sor a JLev II. k.-ben is olvasható, évszámai említésével (II. k. 778.). Valamivel többet kell szólnunk a leveldi Kozmáknak erről a sarjáról, a család egyébként is több tagjával vitt nevezetes szerepet a magyar irodalomban és közéletben. — K. Sándor 22 éves korában szerez ügyvédi oklevelet. Végigharcolja a szabadságküzdelmeket, majd átvészeli az 1850-es éveket internálással, rendőri felügyelettel. 1872-től királyi főügyész, az új hivatal országos főnöke, szervezetének kialakítója. A Szilágyi Dezső-féle átalakítás óta korlátozódik hivatali jogköre. Ami a legjelentősebb: ilyen hivatallal végig köztiszteletnek és közszeretnek örvend. Ebből eredően érhetne és érinthette a főügyészt igen fájdalmasan ez a nehezen minősíthető támadás.

Levélbeli panaszának kiváltó oka — ahogy maga is utal rá — az Ő egész oldalas gúnyrajza *Miért akart Pauler „menni”?* címmel, amely kérdésre a kép alatt ott a válasz is: „Mert úgy veszi észre, hogy valami Kozmás Dániában.” A képen pedig a pénzeszacskót kínáló zsidó felé félreérthetetlenül nyúlik ki a főügyész marka. (Ü 1882. aug. 27.)

A N „levél”-nek címezi közlésében ezt az írást, de bevezető soraiban már „nyílt levél”-ről beszél. Pedig Jókai válaszából is teljes világossággal derül ki, hogy a főügyész hozzá, a Magyar Hírlapírók egyesületének ideiglenes elnökéhez valóságos levelet küld postán, amely őt füredi címén keresi. A levél egy példánya Ujváryhoz, egy másik a laphoz érkezik.

A lap csillag alatt ezt a megjegyzést fűzi a levélközléshez: „Ezen ügyben, mint halljuk a hírlapírói egyesület igazgató választmányja szept. 3-án vasárnap d. e. 11 órakor ülést tart az írói és művészi kör helyiségeiben.” (N i. h.)

egy szokatlanul nagy jelentőségre vergődött bűnügyben — Kozma Sándor a tisztaeszlári perre céloz.

a Magyar Hirlapírók egyesülete – a szervezetre vonatkozólag I. Jókai 1880. jan. 26-i levelének jegyzeteit (kötetünk 807. sz. levele).

894.

JÓKAI – KOZMA SÁNDORNAK

1882. szept. 2.

K: nem ismeretes.

M: N 1882. szept. 2., esti kiadás.

FL 1882. szept. 3. más napilap is.

Jókai még aznap, a Kozmát ért sérelemről értesülve menten válaszol egykori osztálytársának. Lapjában, ami leginkább kezére esik, s onnan a többi újság is átveszi. Különböen még a H idejéből megszokott gyakorlat, hogy Jókainak, közügyet csak távolról is érintő leveleit azonnal közlik.

A N csak címet ad (*Válasz Kozma Sándor főügyész levelére*), a FL mindjárt színezéssel él, s így vezeti be a Jókai-levél közlését: „Ama sértés ügyében, melyet az »Üstökös« a királyi főügyész személyén elkövetett, Jókai Mór a következő nagyérdékű s több részében igen figyelemre méltó levéllel felelt Kozma Sándor királyi főügyésznek.” (FL 1882. szept. 3., 1261.)

A többiek csak közölnek, nem kommentálnak.

eschatologia – Jókai megmondja, hogy itt milyen értelemben használja a szót, de görög eredetije a hittudomány egyik ágát jelöli, amely az ember és világa legvégső dolgaival foglalkozik.

praeoccupál – elfoglaltá tesz, előzetesen (esetleg célzatosan) befolyásol.

895.

JÓKAI – PAP GÁBORNÁK

1882. szept. 3.

K: a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa O. 753/3 (Bocsor alap gyűjt. 591.)

Csontszín, 200x145 mm méretű, megszokott vízjelű levélpapír. Szövege – az átlagos gyakorlatnak megfelelően – lila tintás, javításmentes, tisztán

olvasható írás, ha a tinta színe szürkésre fakult is. Közlendője bőven elfér a kezdőoldalon, a többi három levéldoldal üres. Egyetlen vízszintes középhajtásával a kézirat jó állapotúnak minősíthető.

A kollégium kézírattárában a megjelölt alap gyűjteményének darabjai közt a levélszöveg „ismeretlennek” szóló írásként szerepel. — Ha tudjuk, hogy Bocsor István félszázados tanári jubileuma megülnésének legfőbb rendezője, ünnepi ódaköltője, vezérszónoka s lelke mindenben az egykori tanítványok egyike, Pap Gábor volt: már nem kell találgatnunk. Jókai kissé tréfás áhítatú megszólítása pedig csak egy olyan osztálytársra utalhat, aki az évtizedek során a szuperintendensi méltóságig hágott fel, ami a mai püspök hivatalát jelenti.

A címzett tekintetében tehát kétségünk nem lehet. A tudnivalók róla: JLev II. k. 786.

Akit 75 éves korában félszázados tanári jubileuma alkalmából ünnepelnek: Bocsor István főiskolai tanár, kir. tanácsos, Pápán a magyar közjog és történelem tanára (1807–1885). Külföldi tanulmányút után 1848-ban képviselő a nemzetgyűlésben, 1849 januárjában visszatér családjához. Aztán végig hivatásának és az irodalomnak él. *Halotti énekek* c. munkája (1841) állandó használatban van, Szinnyei 21 kiadásáról tud. Többi munkái magas színvonalú tankönyvek, köztük költészettörténet is.

A Bocsor-ünnepség — a korabeli sajtó tanúsága szerint — 1882. okt. 10–11-én folyt le Pápán. A helyi hetilap, a Pápai Lapok okt. 15-i egész száma, kétoldalas mellékletével együtt úgyszólván kizárólag az ünnepség legapróbb részletekig menő ismertetésének szolgálatában áll; belőle veszi át a maga — szintén nem szófukar — híradását a N (1882. okt. 16., esti kiadás). Valóban fényes ünnepséget ültek, ill. láttak a pápaiak: színházi díszelőadással, fáklyásmenettel, Pap Gábor-féle ódával és köszöntőbeszéddel, énekkarral, aranytollal, számtalan felköszöntéssel, a rájuk való válaszokkal, Griff-beli bankettel.

Jókai levélbeli részvételi ajánlkozása elhamarkodottnak bizonyult. Írónk sose mozdulhatott ki könnyen a fővárosból, most még az átlagosnál is több gondja volt napilapjának akkor még friss átalakítása kapcsán, aztán szétzilálta idejét számba alig vehető hercehurcája a Petőfi-szobor leleplezése körül. De az éppen megnyílt országgyűlési ülésszak is Budapesthez kötötte. Nem lehetett így jelen Pápán, de még a távirati tiszteletadásról is megfeledezett. Mire napilapja eszébe idézte, már késő volt.

K: Dunamenti Múzeum (Komarno) kéziratára: III. 2265.

Okker színű, durvább, 225x140 mm méretű levélpapír. Lila tintás szövege a kezdőoldalon és a 3. első hét sorában helyezkedik el; a páros oldalak üresek. Egyetlen ráírásos javítását nem tekintve folyamatos, egy lélegzetre írott szöveg. A papír a középső keresztibe hajtásnál majdnem egészen szétvált (mindkét szárny). Kicsit foltos, fakuló, de kiválóan olvasható, és más tekintetben is kielégítő állapotú.

M: N 1882. szept. 25., reggeli kiadás.

Komáromi Lapok 1882. szept. 30.

A szülőváros 1881 augusztusában megkezdett tiszteletadásának befejező mozzanata a Stáció (ma: Baross) utcai „sárga ház”-ban játszódik le. 1882. aug. 31-én küldöttség adja át az emlékezetet is tartósító „tulipános ládá”-t. Az időpontot a N tudósítása rögzíti *Ajándék Jókai Mórnak* címmel (N 1882. szept. 1., reggeli kiadás). Mellesleg: ebből tudjuk meg pontosan a fehér gyertyánfából készült láda kilenc kiemelhető fiókjának tartalmát: mindenikben a tavalyi ünnepi koszorúk virágainak szirmai találhatók. (Erre – kissé homályosabban – Molnár Ádám 1881. szept. 22-i levele is utal.)

Mint ismeretes, ez utóbb említett levél ad hírt legelőbb a föltétlen szükségesenél jóval bővebb részletességgel a tulipános ládáról, mindjárt mítoszt is teremtve hozzá. A láda tehát szeptemberben mindenképp munka alatt áll. Nem csoda, ha 82 júniusában a Komárom Lapok így vezeti be a ládáról szóló cikkét: „A Jókai-láda [...] végre elkészült”. (1882. júl. 16.) A nevezetes ajándékot átadásra kész formájában a város három júliusi napon közszemlére állítja ki a városház dísztermében, „mely körülményre különösen felhívjuk a község figyelmét, mert a láda és annak minden részlete valóban érdemes a megszemlélésre” (uo.).

A levél közlése elé a szülőváros hetilapja a következő előljáró szavakat helyezi: „A tulipános ládával [...] úgy látszik, nagy örömet és kellemes

meglepetést szereztünk városunk hírneves szülöttjének. Elárulja ez érzelmeket Molnár Ádám urhoz, mint a Jókai-ünnep volt rendező bizottsági elnökéhez intézett e kedves soraiban: [...]” – s következik a levél teljes szövegében (Komáromi Lapok 1882. szept. 30.).

897.

JÓKAI – FOGHTÚY DÉNESNEK

1882. szept. 3.

K: Dunamenti Múzeum kézirattára (Komárno) SH 2265.

Barnára elszíneződött okkersárga levélpapír. 227x135 mm méretben, a szokott vízjellel. A papír mind a négy oldalán jól látható, de különösen a páratlanokon az a sajátos végigpettyezés, amely világosabb sárga apró foltokból áll. – A kissé elhalványodott lila tintás sorok a kezdőoldalt és a 3. felső harmadát veszik igénybe. A papír minden egyéb helye üres. A könnyed, egyhuzamban való, javításmentes írásmód – mint általában – erre a levélre is érvényes. – Vízszintes középhajtást mutat ez a kézirat is, a hajtások – különösen a vízszintesek – mentén már csaknem négyfelé vált a papír. Gondos kíméletet igényel, de teljes értékű.

M: Komáromi Lapok 1882. szept. 30. (39. sz.)

A címzett személyéről annyit tudunk, amennyit a helyi lap és a levélbeli körülmények elárulnak: ügyvéd, tagja és szónoka annak a héttagú komáromi küldöttségnek, amely a polgármesterrel és Molnár Ádám főügyésszel együtt képviseli a szülővárost a pápai Jókai-ünnepségen. Ugyanakkor tiszteletbeli elnöke az ifjak önképző körének és fő szervezője – Molnár mellett – a helyi Jókai-ünnepségsorozatnak.

A megajándékozottság örömeiben Jókai úgy érzi, hogy a címzettnek – és rajta keresztül a kézműves készítőknél – külön is meg kell köszönnie ezt az eléggé nem becsülhető ajándékot. A levelet olyan gondatlanul írta, akár a Molnár Ádámhoz intézettet, annyira, hogy a kettőben egész mondatok jócskán egyeznek. A levélben megnyilvánuló megtiszteltetésre Foghtúy mindenképp rá is szolgált: a Komáromi Lapok a szövegközlés előtt köz-

vetlenül ad erről némi magyarázatot az ifjúmunkások önképző köre tiszteletbeli elnökének személyéhez fűzve:

„[...] ki a ládát tervezte és készítésében közrehatott [...]” (Komáromi Lapok i. h.). — És Jókai sem az első fölbuzdulás lelkesedésében beszél csupán, hisz ismeretes — amint Molnárnak írta —, végig íróasztala mellé helyezte, és végrendeletszerű szavaiban is meghagyta: „Az az óhajtásom, hogy halálom után ezen láda így kerüljön a többi holmijaimmal a múzeumba és így álljon az asztalom mellett, mint életemben tartom. Mert ez a láda ittmaradt tanúbizonysága életemnek” — ahogy Jókai Jolán kézírata alapján Szekeres is idézi (*Tanúink, a relikviák* (Jókai Mór tárgyi hagyatékáról) az *Élő Jókai* Bp. 1981. kötetben, 171.)

Igazán „frigy ládája” rám nézve — l. az előző levél megfelelő jegyzetét.

Könyvet kellene róla írnom — mivel ez nem készült el, s annyi szó esett már a ládáról, álljon itt a különleges, majdnem egy esztendőn át készült „tulipántos”-ról az a leírás, melyet a komáromi hetilap adott róla a közszemle első napja, 1882. július 16-a alkalmából:

„[...] A ládának külső alapszíne világos kék, meggyiszin szegélyzettel és a tulipános ládákat jellemző élénk színezetű virágokkal diszitve. A fedélébe és oldalába mélyesztett tollrajzok városunkat és annak az ünnepelt költő ifjúkora nevezetesebb momentumaira emlékeztető épületeket ábrázolják, és pedig a fedélbe Komárom városának a győrdunai sziget végéről felvett, Balkay Adolf által készített látképe van illetve sikerült kivitelben. A láda előoldalára Jókai szülőháza, hátlapján a Jókai családnak az ünnepelt költőről elnevezett utcában álló háza, melyben Jókai Mór neveltetett, — beloldalán a ref. kollégium, jobboldalán pedig a város háza látható; az első három Bottay Kálmán rajztanár, az utóbbi pedig Balkay Adolf által készített szép kivitelű tollrajzokban. A láda fedelének belső lapja cser- és babérkoszorúkkal, valamint csinos arabeskekkel összeillesztett két tojásdad keretet ábrázol, melyek fölött Magyarország czimere és koronája, alattuk pedig Komáromváros czimere látható nyers fára irt fekete domborrajzban, melyet Kovács, helybeli festő készített, ki a láda külsejét is festette. A jobboldali keretben a ládát készítő komáromi iparos ifjúság önképző körének levele, a másik keretben pedig Molnár Ádám úrnak mint ünnepélyt-rendező bizottság elnökének levele foglaltatik az ünnepelthez. A láda mélysége 8 keret betéttel van kitöltve, melyeknek mindegyike egy koszorút tartalmaz, a jobb oldalon van a láda fia, mely a Merki Alajos által

szépen és díszesen piros bugyelláris alakjában kiállított albumot tartalmazza, mindazok arcképével, kik az ünnepély rendezésében és a láda kiállításában közreműködtek. Ezen kívül Jókai Mórnak keresztlevele, összes komáromi iskolai bizonyítványai és első „A lengyelekhez” című költeménye díszkötésben fognak a ládába helyeztetni. Az egész láda az asztalos műiparnak valódi remeke, melyet Molnár Ferencz ismert műasztalos készített [...]” (Komáromi Lapok 1882. 28. sz.)

A tulipántos láda ma is megzemlélhető a balatonfüredi Jókai-házban.

szerető rokonod – nincs okunk kételkedni a tényben, de ennek foka elég távoli lehet, annyira, hogy Jókai tud róla, Nagy Iván nem.

898.

SZABÓ ENDRE – JÓKAINAK

1882. szept. 10. előtt

K: nem ismeretes.

M: Ü 1882. szept. 10.

A Jókainak szóló élclapbeli válaszlevelet több minden megelőzi. Legelőbb Szabó E. lapnyilatkozata a N-ben: itt a lényegében kipellengérezett szerkesztő önkényesnek minősíti Kozma főügyész értelmezését az Ü gúnyképére vonatkozólag (N 1882. szept. 3., reggeli kiadás). – Ez a legkevésbé sem befolyásolja a pár óra elteltével összeülő hírlapírói választmány becsületbírósgát abban, hogy a főügyész személyének teljes elégtételt szolgáltatasson Szabó ellenében. Az ítélet arra is kötelezi a szerkesztőt, hogy saját lapjában is közzétegye a maga megszégyenülésének szövegét. A tényt több lap pontosan, némelyik túlrészletezve is hírül adja (N szept. 5., FL ua. stb.). – A FL arról a sebtében küldött levélről is tud, amelyet Szabó Jókaihoz intézett az Ü-beli vitatott szócsövek és fiktív alakok dolgában (szept. 6.). – Mindezek bizonyos visszfénye Szabó Endre terjedelmes levelében felfelbukkan. Ez különben csakugyan nyílt levél, de annyira közvetlen, pontról pontra haladó válasz Jókai Kozmának címzett feleletére, hogy nélküle egyszólamú kép alakulna ki a vitákról Jókai szempontjából is.

Szabó Endre egyéni indítékai ennek a válasznak megírására teljesen ért-

hetők – az ő szempontjából. Az Ű komoly formában sosem beszél semmiféle kérdésről. Most a hírlapírói ítélet kényszeríti az élcslapot jellege ellenében megszólalni. Ezt a szerkesztő úgy oldja meg, hogy az Ű szept. 10-i (tehát az ítéletet közvetlenül követő) számában *Az „Űstökös” ügye* címmel egy kétrészes közleményt tesz közzé. Ennek második fele lényegében az ítélettel rárótt kötelezettséget teljesíti, első fele pedig ennek a válaszelevélnek formájában (szabályos magánlevél, minden ismervével!) a maga panaszáának ad hangot egykori főszerkesztője ellenében, a főügyész nyert ügyére alig hederítve. Mondanivalóját az Ű tábora ügyének fogva föl, így vezeti be:

„Bocsánatot kérünk t. olvasóinktól, hogy lapunkból ezt a darabot egyszer a magunk ügyében használjuk fel, de a következőkben elmondott dolgokkal tartozunk nemcsak magunknak, hanem a czimzetteknek kívül éppen az »Űstökös« t. olvasó közönségének is.”

egy kis szennzáció-allóvetet akart neki adni – N – mint ismeretes – egy jó hete, szept. 1-jén indult.

Veres Fikó, a „Fővárosi Lapok” szerkesztője – az ekkori szerkesztőnek, Vadnai Károlynak több álnévét ismerjük (Sugár Kálmán, P. Kiss Sándor), ez legfeljebb baráti körében lehetett használatos.

máris kiszínezve írta meg – vö.: FL szept. 6.: *Kakas Márton* kezdetű hírrel (1272.).

Bolond Miska – Tóth Kálmán álneve.

őreg Bolond Miska – ugyanő, mikor már Vadnai a szerkesztő Tóth helyében.

Kákay Aranyos – Kecskeméthy Aurél írói neve.

II. Kákay Aranyos – ifj. Ábrányi Kornélé.

III. Kákay Aranyos – Kákay Aranyos Nro. 3.: Mikszáth egyik álneve a tucatnál több közül.

„Magyar Kakas” – ezt az álnevet csak felveti, a valóságban sose használta Szabó E.

az Athenaeum előtt – a Barátok terén, a későbbi Ferenciek terén.

szabad volt politikai meggyőződését [...] rosszabbra változtatni – utalás Jókai 1875-ös kormánypartí fordulatára.

rebach – haszon, nyereség

kievequál – kiegyezkál: kihajt, kierőszakol

grisli – itt: árnyalat

JÓKAI – HEGEDŰS SÁNDORNAK

1882. szept. 11.

K: PIM V. 2528/18.

Vajszín, 217x140 mm méretű, megszokott vízjeld levélpapír. Lila tintás írásának 11 sora bőven elfér a kezdőoldalon, a többi három üres. Egyetlen kihúzását leszámítva $\frac{1}{2}$ /a könnyed kézzel, egységes vonalvezetéssel megírt Jókai-levelek egyike. A papíron egyetlen keresztajtás látható, a megfelelően kemény tapintású anyag hibátlan állapotban őrzi meg.

A szövegnek van Révai-másolata: OSZK Fol. Hung. 2261/327.

Majdnem minden évből fennmaradt az ilyen ősz eleji levél, amely mindig a főváros körzetébe való visszatérést készíti elő. Közismert, hogy ilyenét a Balatonról a svábhegyi nyaralóba hurcolkodik a család.

Károly – Jókaiék kocsisa.

JÓKAI – ROTTLER JÓZSEFNEK

1882. szept. 18.

K: Debreceni Irodalmi Múzeum kéziratára, K. X. 77. 58. 1. sz. (régibbi számozás szerint: 22.).

Sárgult krómszínű, 210x170 mm-es levélpapír, hosszában egy végighúzó, keresztben két (harmadoló) behajtással. Kezdőoldalán helyezkedik el a barnává fakult lila tintás szöveg, a három további levéloldal üres. A hajtások a papírba erősen bemélyednek, ott kissé be is szakadoztak. Ezek figyelembe vételével a kézirat ép, állapota kielégítő.

A címzett Rottler József (1823–1895) iskolaigazgató. Előbb Tolnán jószágbérlet, 1876 őszétől gazdasági intéző és a földműves-iskola (a mai Agráregyetem csirája) igazgatója Debrecenben. Egy évtized után a fogarasi m. kir. ménesbirtok igazgatója. – Magyar és német nyelvű gazdasági

cikkek sorát írja a megfelelő szaklapokba, és egy ilyen értelmű kötet is őrzi nevét.

Megjegyezzük, hogy a PIM kéziratárában a levél xeroxa a Komlóssy Artúr-palliumban található. Kétségeim kifejezésére Keresztesné Várhelyi Ilona dr., a Debreceni Irodalmi Múzeum vezetője minden kétséget kizáróan, pontokba szedve igazolta válaszlevelében, hogy Rottler a címzett. E helyütt is kifejezem köszönetemet érte.

Szerencsére ismerjük a „szives küldemény”-t, amelyért az író levélben mond köszönetet. Elég érdekkeltő volt ahhoz, hogy a korabeli sajtó is megemlékezzék róla:

„A debreczeni állami gazdasági intézet igazgatója, Rovler [!] József üvegszekrénybe zárt búzát küldött Jókainak. A szekrény fedelén e szavak olvashatók: »Jókai nemesített buza, a Petőfi-parcellából. Pallagon 1882.« Ez azon búzából való, melyet Pallagon kapálás alá mivelve termesztettek az idén, s melynek egy barázdáját Jókai ott jártában maga kapálta meg. Akkor határozta el az intézet, hogy ennek a termését »Jókai nemesített búzá«-nak fogják elnevezni. A búzát nagyon szépnek mondják. Jókai köszönő levelében azt írta az intézetnek vissza: »Most már tehát én is« [...]” s a levél szövegével fejezi be híradását a cikk. (VU 1882. 39. sz. 625.).

Az emléktárgyról Hegedűsné Jókay Jolán is tud *Jókai és Laborfalvi Róza* c. könyvében. A búzát „Debrecenből az állami gazdasági intézet igazgatója, Rovlen [!] József” küldte. Tudtul adja még: „Ezt a kis buzaládát mindig íróasztalán tartotta” nagybátyja. (Vö.: *Hegedűs Sándorné Jókay Jolán emlékiratai*. Bp. [1927.] 325–26.)

A lap kortársként tudhatta volna, Jókay Jolánnak már Szinyeyi is rendelkezésére állott, akinél pontos az igazgató neve (hisz mezőgazdasági jellegű cikkek sora és kötet is őrzi): Rottler.

„*exegi [Exegi] monumentum aere perennius*” – Horatius: Carm. III/30.
1.: Ércnél maradandóbb művet alkottam. Devecseri Gábor fordításában:
„Áll ércnél maradandóbb művem.” – A művészi halhatatlanság tudatának jelmondata.

K: OSZK Fond V/401.

Csontszín, 195x125 mm méretű, igen finom levélpapír. Vízjelének rajza a megszokotthoz áll közel, benne a DELTA MILL FINE minőség jelölés. A levél két, egyenkint négyoldalas papírból áll, amelyeknek első hat és fél oldala – az utóiratot is beleszámítva – megtelt a fekete betűs írással, az utolsó másfél üres. Az egyenetlen és gondatlan írás helyenkint nehezen olvasható. Kitűnő állapota a papír minőségének köszönhető.

M:

I. részlet a levélből: N 1882. szept. 13., reggeli kiadás.

II. *Jókai ismeretlen levelei*. Az Est hármaskönyve 1925. 150–51.

A közölt részlet lényegében az első négy bekezdést hozza egyvégtében, végigjavítva helyesírási hibáit, önkényes kihagyásokkal (ahol pongyola a fogalmazás), a „privát” szót „magán”-ra fordítva.

Az egész korabeli magyar sajtó részt vett az akkori Duna-korzó szegélyén felállított Petőfi-szobor leleplezési ünnepségének előkészítésében. Az ennek részleteiről is pontosan értesült Munkácsy elkésve érezhette magát, hátha nem érzék meg idejében koszorúja. Azt ítélte legmegnyugtatóbb megoldásnak, ha Jókaihoz címezi a küldeményt: a nagy tekintélyű író a legvégső pillanatban is tud még intézkedni. A levél a jelek szerint legkésőbb okt. 12-én mindenképp megérkezett, ha a N másnap reggel részletet közölhetett belőle.

Mikor hozod kedves leányodat Parisba? – Munkácsy még nem tudja ekkor, hogy a kis Róza Budapesten is részesülhet kellő kiképzésben.

a zsidó heccsek [...] fordulatát – „[...] a Pozsonytól két állomásnyira fekvő kis szab. kir. városban zsidóhecczcek voltak” – írja az újság *A szentgyörgyi zavargások* címmel (N 1882. okt. 2., esti kiadás), tehát szóban, megjelölésben egyezően Munkácsy levelének szövegével.

K: PIM V. 275.

Csontszín, szokásos vízjellel, 200x125 mm-es méretben mutatkozó le-
vélpapír. Az alig fakuló lila tintás szöveg a maga 14–15 sorával elfér a kez-
dőoldalon, a többi három üres. Az egyetlen keresztbe hajtás elég mély, de
inkább aláhúz egy sort, mint zavarná azt. A kézirat állapota kifogástalan.

A kéziratári palliumon Jókai „ismeretlenek” szóló írása van jelölve.
Nem visz közelebb a címzett kiderítéséhez a beszerzés vizsgálata sem: a
PIM 1960 májusában vásárolta Tóth József kiskunlacházi lakostól, aki előt-
tünk ismeretlen módon jutott a kézirathoz (aligha családi örökségként).
De ha tudjuk, hogy György Aladárné 1882. okt. 10-én halt meg, azonnal
kezünkben a megoldás. A N a részvénytulajánítás napján első hírként közli:

„Halálozás. György Aladár íróársunkat sulyos családi csapás érte: sze-
retett neje, Ember Karolina urnó ma déli fél 1 óraker elhunyt. [...]” És
nagyon szép, szívhez szóló szavakkal emlékezik meg az elhunytól, afféle
mininekrológót ad (N 1882. okt. 11., reggeli kiadás). „Csak 44 évet élt” –
írja a lap, holott minden megbízható életrajz szerint 41 éves korában halt
meg György Aladárné Ember Karolina! – Az pedig, hogy a címzett valami
irodalmár, a levél szövegéből is nyilvánvaló.

A családdal Jókai régi kapcsolatban áll. Ember Karolinának már 1871-
ben ír kondoleáló levelet első férje, Illésy György elhunytá alkalmából (aki
szintén belső munkatársa a H-nak. 552-es levelünk: JLev II. 379., jegyzetei:
II. 821.) A feleség később, már György Aladárnéként levélben fordul Jókai-
hoz egy magánkölcson ügyében (623-as levél: JLev II. 449–52., jegyzetei:
870.). Az idézett levelek jegyzeteiben minden megtalálható adatszerűen,
ami a jelen levél pontos értelmezését lehetővé teszi.

Vadnay – V. Károly, a FL szerkesztője; 1878-tól titkára az Írók Segély-
egyletének.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

1882. dec. 9.

K: PIM V. 1955.

Levélpapírja vajszín, használati szennyeződéssel, 200x125 mm méretben, a szokásos vízzel. A fakult tinta lila színe kivehető, a kezdőoldal mintegy öt sora folyamán még olvasható. Minden egyéb hely üres. A két párhuzamos hajtás meglehetősen mélysége ellenére sem zavaró, mivel a szöveg sorai közt, ill. üres helyen húzódik. A kézirat állapota különben jó.

A ritka borítékos levelek egyike: borítékja tört fehér, 135x80 mm nagyságú.

A címzett Huszár Adolf (1842–1885) a kor ismert szobrásza, a Mintarajziskola szobrászati tanszékének tanára. Több jelentékeny köztéri szobor az ő alkotása Bp-en és vidéken. Kívülük van, amit ő fejezett be (a szege-di Dugonics-, ill. bp.-i Petőfi-szobor), és van, amit ő hagyott befejezetlenül (bp.-i Deák-, aradi Szabadság-szobor). Képmásokat, kisebb életképeket is mintázott, pl. Jókaiéknál is. Náluk éppen ez időben, de később is dolgozott.

Más forrásból is tudjuk (vö.: Komáromi Lapok 1882. szept. 24.), hogy az év kora őszén Jókai Ellingernél készíttetett fényképfelvételeket magáról. A komáromi diszpolgári oklevél kézbesítő küldöttsége tagjainak mindenikét szept. 22-én megajándékozta belőlük eggyel-eggyel. Most a nyilván több felvétel közül két sikerültebbet küldött levél kíséretében a szobrász-nak.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

1882. dec. 14.

M: OSZK Levelestár.

A leggyakoribb levélpapír Jókai ekkori levelezésében: csontokker szín, 200x125 mm-es méret, szokott vízjel. A lila tintával írott szövegen nyoma sincs az elszívettségnek, pedig tudjuk, hogy sebtében készült, az útnak indulás lázában. Három további levéldoldal itt is üres. A kézirat állapotán az

erőszakos háromba hajtás sem ront. S mint az előző Huszár-küldeménynél, itt is kezünkben a 135x80 mm-es – szinte névjegyboríték.

A szobrász munkájának elhalasztását kikényszerítő akadály a haláleset: Váli Ferenc professzor elhunyt. Levélünk keltének napján a N esti kiadása hozza a szépen búcsúztató nekrológot. Ezzel a kezdettel: „Váli Ferenc, a pápai collégium veterán tanára, mint nekünk Páparól távirják, ma reggel 8 órakor huzamosb betegség után, élte 72-ik évében elhunyt. [...]” – Mivel a lap mindenről a család kebeléből tud, megírhatja csütörtök délután: „A fővárosból Jókai Mór és leánya, Hegedűs Sándor és neje sietnek temetésére, mely szombaton lesz [...]” Pontosan egyező módon a levélbeli értesítéssel.

905.

JÓKAI – HUSZÁR ADOLFNAK

1882. dec. 21.

K: OSZK Levelestár.

Enyhén zöldes árnyalatú csontszín, meglehetősen vékony levélpapír, 230x145 mm méretben, a szokásos vízjellel. Középpütt keresztben mély behajtás húzódik végig, mellette kissé elszíneződött, kidörzsölődött a papír, de nehézséget nem okoz. – A lila tintával írott szöveg csak a kezdődoldal tölti be, a többi három üres. Ez is egyetlen lélegzetre készült, egyenletesen írott levél, egyetlen hiba, javítás nélkül. Vékony papírja ellenére állapota kifogástalan.

Jókai éppen egy héttel korábban volt kénytelen levélben lemondani az akkorra tervezett szobormintázást. Ez a levél egy csütörtöki napon kelt, a munka megkezdését – az ebédmeghívással együtt – Szilveszter napjára rendelte az író és családja.

A bronz mellszobor végül a következő évben került kiöntésre, 64 cm magasságban. Ma kör alaprajzú posztamensen áll. A mell magasságában egyenes síkban ez a felirat olvasható rajta: „Jókai Mórnak. 1883. Huszár Adolf.” – A Jókai-hagyatékban maradt ránk, lajstromszáma: 4/4, ma is Balatonfüreden látható.

Egy későbbi Huszár-féle Jókai-mellszobrot a PIM művészeti tára őriz.

szerencséje lesz kopasz fejemnek – Jókai 1871 óta parókát visel; a szobor csakugyan a kopasz fejű, nagy bajuszos, szakállas írórt örökíti meg.

A szobor alakot öltéséről a művész műhelyében hírt ad év végén a N is: „Huszár Adolf szobrászunk, mint értesülünk, jelenleg Jókai Mór mellszobrán dolgozik.” (N 1882. dec. 27., esti kiadás.)

906.

AZ „ASSOCIATION LITTÉRAIRE...” – JÓKAINAK (IS)
[1883. jan. 25. előtt]

K: nem ismeretes.

M: N 1883. jan. 25., reggeli kiadás – magyar fordításban.

A levél világosan beszél a szervezet rendszeres bulletinjeiről. Ezek időről időre tartalmazták az éppen soron levő körlevél anyagát is, a többi tudnivaló során. Tulajdonképp tehát nálunk is hozzáférhetőeknek kellene lenniök. (Lermina később együtt is kiadta őket.) – Az 1883-as körlevelet a N szerkesztőségének valamelyik tagja (Hegedűs?) – érezhetően – pontosan közvetítette azon a nyelven, amelyen közhírré lehetett tenni az országban.

Ennek a körlevélnek az akkori Magyarországon – úgy tűnik – egyetlen címzettje volt. A N a maga szövegközlése előtt megismétli azt az alkalmat, amelynek következtében a levél létrejött (ez benne is olvasható), majd így folytatja:

„Ez alkalmából a társulat főtitkára, **Jules Lermina** a következő körlevelet küldte szét a congressus tagjainak, köztük **Jókai Mórnak** is, közhírré tétel végett.” (N idézett szám.)

Az egyesület pontos és teljes neve: „Association littéraire et artistique internationale”. Magánszemélyek kezdeményezésére alakul meg Párizsban „Association littéraire internationale” néven 1878. jún. 11-én. (Köre és neve évek múlva egészül ki.) Megválasztott elnöke, Victor Hugo a jelzett napon mond megnyitó beszédet. Titkárrá két újságírórt választottak: Jules Lerminát és Eberlinget. Mivel az előbbi buzgólkodott legtöbbit az egyesület szervezése körül, rövidesen főtitkár, majd „örökös főtitkár” vált belőle.

– A szervezet legfőbb feladatának a szerzői tulajdonjog nemzetközi egyesítését tekintette. Valódi célja igazában mégis az írók (majd általában a művészek) nemzetközi ismerkedésének és együttműködésének előkészítése, ezen keresztül pedig a liberális-szabadkőműves körök segítségével a francia szellem európai hegemoniájának szolgálatára.

Évenkénti kongresszusait váltakozó európai fővárosokban tartja, így kerül sor ezúttal Amszterdamba. Ezzel párhuzamosan ad ki a szervezet esztendőnként általában három bulletint, az éppen szőnyegen levő kérdések köztudatba vitelére. Az előttünk fekvő körlevél tanúsítja, hogy rendszeresen tűz ki a résztvevők korlátozása nélkül pályázatokat a nemzetközi társaság, a beérkezett munkákat saját zsűrijével elbíraltatja, közgyűlésen a győzteseket jutalmazza. – Irataiból ellenőrizhetően a nemzetközi írói és művészeti egyesület 1889-ig áll fenn.

A soron levő VI. kongresszusról a nálunk hozzáférhető dokumentumok csekély volta miatt aránylag keveset tudunk. Lefolyását a magyar sajtó nem kíséri figyelemmel. Hisz a körlevelet is egyedül Jókai napilapja teszi közzé, augusztus derekán még egy említés történik a N-ben a szept. 10-ére összehívott berni előkészítő tanácskozásról, amelyből az ott megtárgyalásra kerülő javaslat mind az öt pontját módunk van megismerni. (N 1883. aug. 14., reggeli kiadás.) Utána – a még szeptemberre kiírt – kongresszust a legsűrűbb homály fedi. A kifejezetten irodalmi napilap, a FL sem tesz róla egyetlen szó említést sem, holott a vele párhuzamosan folyó amszterdami világkiállítás magyar díjazottjait például név szerint ismerjük, és minden valamire való mozzanatról pontos értesüléssel rendelkezünk.

A körlevél keltezetlen. Nem merünk közelebbi dátumot megadni a közlés hónapjánál.

Mivel az eredeti, francia nyelvű megkeresés semelyik formájához nem férhetünk hozzá, az egyedül rendelkezésünkre álló egykorú magyar változatot közöljük:

Uram, kedves kartársunk!

Szerencsénk van tudatni önnel, hogy a hatodik nemzetközi irodalmi congressus Amsterdamban fogja ülését tartani 1883. szeptember havában az ezen fővárosban tartandó világkiállítás alkalmával. Hogy ezen ünnepélyességnek különös érdeket kölcsönöztessek, s hogy a congressus kimutassa munkálatainak irodalmi jellegét, a végrehajtó bizottság elhatározta, hogy

ez alkalommal nemzetközi irodalmi pályázatot nyit, s a pályadíjakat a congressus tartama alatt nyilvános ülésben adja ki. A pályázat tárgya így van formulázva: **Hollandia, a gondolat és szólásszabadság Európában a XVII. és XVIII. században.** Tanulmány Hollandiáról, mint az emberi gondolat menedékhelyéről, s befolyása az eszmék fejlődésére. A kéziratok nem tehetnek ki többet egy szemle-ívnél, azaz 1000–1200 sornál 40 lapon. A pályaművek **lehetőleg** francia nyelven irandók. De írhatók más nyelven is, s ez esetben a társulat fog gondoskodni francziára fordításáról. A nemzetközi jury a congressus tiszteletbeli bizottsági tagjaiból alakítottatik. A kéziratok bérmentve s ajánlva a társulat főtítkárához küldendők 1883. június 1-ig. A kéziratok nem iratnak alá, hanem jelígyével látandók el, s ugyanez lesz a kézírathoz csatolt, a nevet jelző borítékra is. Az első díj aranyozott ezüst érjelm. A dicsérettel kitüntetett művek **bronzérm**et kapnak. A társulatnak legközelebb megjelenő **16. jelentése** tartalmazni fogja az amsterdami congressus teljes programját, és a berni conferentia részleteit.

Jules Lermína
főtítkár

Jules Lermína – francia publicista, író és agilis irodalomszervező (1883–1915). Különböző lapok munkatársa a vidéktől a fővárosig. Politikai szerepe miatt 1870-ben két év elzárásra ítélik, de a köztársaság megalakulása rövidesen kiszabadítja. Népszerűsítő munkák tömegét adta ki, színpadi műveket, sok regényt, jó néhányukat William Cobb álneven. Lényegében az ő érdeme a nemzetközi írói egyesület létrejötte, s állandó törődésének jutalma az örökös főtítkárság.

907.

JÓKAI – ÉCSY LÁSZLÓNAK

1883. febr. 6.

K: OSZK Fond V/718.

Elefántcsontszín, 220x145 mm méretű, hosszában félbehasított levélpapír, megszokott vízjelével. Anyagát bal oldala felső részén egy elég jelentős, szabálytalan alakú kiszakítás érte, emiatt több betű nem olvasható a

két oldal egyikén sem. — A fakó lila tintás szöveg, amely a megszokásnak megfelelően javítás- és betoldásmentes, a rectót egészen, a versót felénél valamivel nagyobb mértékben foglalja el. Az üres részre pedig idegen kéz fekete tintával írott nyugtáját olvashatjuk: „Erhalten 50 f Stephan Frolich”. (Tehát Jókai rendelkezése szerint.)

Lelőhelye „ismeretlen”-hez szólónak jelzi ezt a levelet. — Nem nehéz látni, hogy Jókai-féle válaszlevéllel állunk szemben.

Szerencsére az itt elsőnek felvetődő kérdés eredetét ismerjük. Mégpedig az író 1882. aug. 5-éről keltezett, Trefort Ágostonnak szóló levelének a következő részlete alapján: „A negyedik dolog, a balatonfüredi Szeretetház ügye [...] fogsz [róla] részletes tudósítást kapni. Addig is ajánlom kegyes pártfogásodba az intézetet, mely rögtöni segélyre van szorulva.” (L. 890. sz. levelünket.) — Tudni lehet, de korábbi Jókaihoz szóló levelek is megerősítik, hogy Écsy László, a füredi fürdőigazgató a balatoni fürdőhely Szeretetházának hathatós segítője. Az elmúlt nyár végén kieszközölt segély vagy egy újabb hasonló ügyében írhatott (vagy járt nála) Écsy Jókainak, akinek ez a vallás- és közoktatásügyi miniszternél „csak egy szavába került”. Egy ilyen sürgetésre válaszol a jelen levél.

De az írásban szóba kerülő további kérdések is olyanok, amelyekben a fürdőidényen túl máskor is Écsy szokott intézkedni: a füredi villa karbantartásában.

Semmi kétség tehát: a levél címzettje nem „ismeretlen”, hanem Écsy László. Akit különben korábbi leveleiből már volt alkalmunk megismerni.

Frölich — valami iparos lehet, aki ekkoriban a villa javításában vett részt.

Sturm — S. János, a balatonfüredi hatszobás Jókai-villa jól ismert építéste.

908.

JÓKAI – SZÁSZ KÁROLYNAK

1883. febr. 20.

K: OSZK Levelestár.

Hosszában félbehasított s így egyszárnyúvá vált, 170x105 mm-es méretű, vékony, szokott vízjeles papír. Talán fakultában vált csontszínűvé. Kissé el-

halványodott lila tintás szövegének (mindössze 8 sor) nincs szüksége nagy helyre; hátlapja üres. Elsietett volta kétségtelen. A kézirat állapota kielégítő.

A címzettől I. a JLev I. k. 367., 436. és a II. k. több helyén apró utalásokat.

Ez a rövid értesítés feltehetőleg egy előttünk ismeretlen Szász-féle fogadási időpontot kérő jelentkezésre adott válasz. Akadémiai ügyekben, szerkesztési problémákban épp elég megbeszélnivalójuk akadt.

Kerepesi út – a mai Rákóczi út, ahol Jókaiék egy jó fél évet laktak, közvetlenül a „sárga ház” (Stáció u.) elhagyása után.

909.

A CHICAGÓI DEÁK FERENC-EGYLET – JÓKAINAK

1883. márc. 14.

K: nem ismeretes.

M: N 1883. ápr. 1., reggeli kiadás melléklete.

A napilap a következő utóirattal közli a Jókai címére érkezett levelet: „Aadtuk a levelet úgy, a mint jött; a magyarságán se változtattunk. A mi benne foglaltatik, nem szorul külön dicséretre; sem a derék adakozók hazafias érzülete, sem emberszeretetük nemes nyilvánulása. A küldött összeget el fogjuk juttatni rendeltetése helyére.” (N uo.)

Mintha az akkori Magyarországnak egyetlen megingathatatlan pontja lenne: Jókai személye.

Győr városa és vidéke vészáldozata javára – az év tavaszán a Rába kiöntése nagy kárt okozott a városban és környékén.

o. é. – osztrák értékű: l. 858. sz. levelünk megfelelő jegyzetét.

a budapesti árvíz alkalmával – Ráth 1873 óta polgármestere, ill. főpol-

gármestere a magyar fővárosnak. Azóta jelentős árvíz nem pusztított, de kisebb árhullámoknak voltak károsultjai.

a szeptedi árvíz – az 1879. márciusi katasztrófa: l. a 788. sz. levelünk jegyzetét, mely érintőleg beszél róla.

910.

JÓKAI – SZELESS JÓZSEFNEK

1883. ápr. 6.

K: PIM V. 2840.

Csontszín, kezdőoldalán sötétszürkévé fakult, 210x140 mm méretű, szokásos vízjelű levélpapír, egyetlen vízszintes hajtással. A papíron egy nyomtatott fekete 146-os szám olvasható ráragasztással (azonosításul a borítékával). A levélnek mind a négy oldala tökéletesen üres. Nem betűt, egyetlen vonást nem tudunk felfedezni rajta, még a szöveg ismeretében sem. Csak következtetjük (meg a kéziratári jelzések erősítenek meg bennünket), hogy a sötétszürkére fakult oldal nyelte el nyomtalanul a lila tintát. Különben a kezdőoldalon a szöveg véget ért. A többi három levéloldal eredetileg is üres volt.

A boríték is sötétes szürke, 145x110 mm-es mérettel. A címzés nagyon halványodóban van, nehezen vehető ki:

Tekintetes

Dr. Szeless Józsefnek
barátilag

Kecskemét

A jobb oldalra ragasztott 5 filléres bélyeg BUDAPEST DÉLUTÁN köriratos postai pecsétet visel, belsejében a 6-i keltezéssel, hátoldala csak az érkezési hely pecsétjének felét: KECS...

7[...]

Á[...]

83

A boríték is megkapta jelzett fekete számát.

M: Kecskeméti Lapok 1894. 1. sz. (jan. 3.)

Afféle Jókai-emlékszáma ez a kecskeméti hetilapnak, az újság megokolása szerint a „közelgő Jókai-jubileum” előkészítésére. A Fördös Dezső szerkesztette hetilap jó néhány Jókaira vonatkozó cikk között egy *Jókai emlékek Kecskeméten* c. szerkesztőségi összeállítást is elhelyez, benne – nagy szerencsére – ennek a levélnek a szövegével.

A levél címzettjéről, családjára is kiterjedőleg l. JLev I. k. 370. (Szeles néven.)

A szöveg kimentés: lemond egy ápr. 16-án sorra kerülő Katona-társasági emlékünnepeyre szóló meghívást, amelynek alkalmával a nagy drámaíró egykori házán elhelyezett emléktáblát lepleztek le. Az ünnepély műsorából, amelyet a helyi hetilap is (1883. ápr. 8.), a N is (ez már ápr. 4-i esti kiadásában) teljes részletességgel közzétesz, kiderül, hogy Szeless a rendező bizottság elnöke, sőt a megnyitó beszédet is ő mondja. Az ünnepség lefolyását az egész magyar sajtó számon tartja, a N ápr. 16-i esti kiadása ismerteti, miután reggeli számában csaknem kéthasábos cikkben méltatja a *Bánk Bán* szerzőjét, 53. halálozási évfordulóján.

911.

JÓKAI – ISMERETLENNEK

1883. ápr. [máj.?] 22.

K: PIM V. 705.

Okkerszín, 223x140 mm méretű levélpapír. Jellegzetes lila tintás szövege csak az első levéloldalt fedi, a fennmaradó három üres. A papír harmadolós hajtású, ezek mentén széthasadása, foszladozása megindult. Egyéb-ként jó állapotú.

Az ismeretlen címzett egy társadalmi tekintetben komoly fajsúlyú lap szerkesztője. Mégpedig olyan valaki, akivel Jókai baráti viszonyban van. Ilyenek ugyan elég széles skálán mozognak, leginkább mégis a PN-ra (Úrváry Lajos), vagy a VU-ra (Nagy Miklós) gondolhatunk.

A levél megírására Jókait a szöveg szerint báró Atzél Béla (1850–1900) kérte meg, mégpedig felesége, Glinai Germany Ilona érdekében, aki Románia leggazdagabb földbirtokosának egyetlen leánya. – Ahhoz, hogy Jókai dodonai utalásait („páholyi fenhángú beszédre vonatkozó újdonság”)

tisztábban értelmezhejük, sokkal többet kellene tudnunk a társas életben fontos szerepet játszó báróról is (a Park-klub alapítója, később a kaszinó igazgatója), de főképp előkelő felesége közéleti buktatóiról. A kiváltságos származású hölgy otthonosan mozog a legmagasabb körökben. Ő a másod-elnöknője a fővárosi szeretetház egyesületnek, ahol az elnöknői tisztet gr. Andrassy Gyuláné tölti be. (Vö.: N 1883. márc. 19., reggeli kiadás.) Félév múlva pedig az ő közgyűlési elnöklete alatt ugyanebből a szervezetből Klotild fővárosi szeretetház. (N 1883. okt. 2., reggeli kiadás.)

A „páholy”-ra való utalás viszont azonnal a szabadkőműveseket juttatja eszünkbe, a bárónó efféle kapcsolatairól nincs információnk. Ilyeneket az újságok se nagyon szellőztettek.

S még bonyolítja a tisztázást az a valószínű körülmény is, hogy Atzél báró Jókai útján egy fenyegető, de még be nem következett kellemetlenségtől szeretné feleségét megmenteni.

Így minden oldalról csupán homály vesz bennünket körül.

912.

JÓKAI – KÁLDY GYULÁNAK

1883. jún. 9.

K: Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét; Kiváló emberek kéziratái 41/1.

Krémszínű, 110x70 mm méretű névjegy. Címoldalán az író neve nagy alakban, kalligrafikus írott betűkkel, jobb oldalán alul: Kerepesi-út 21. Hátlapján a lila tintás közlendő – mint általában – javítás, tisztátalanság nélkül.

A címzetről korábban – a 82-es Trefort-levél jegyzeteiben – már szölvünk (l. 890. sz. levelünket.)

Káldy élete sokféle tevékenysége közt egy időben a H külső munkatársa is volt. Jókai a napilap átalakulásakor melegen eljárta érdekében a vallás-és közoktatásügyi miniszternél, mint barátnál a barátért. – De az ismeretség a feleségek közt alighanem régebbi volt (talán a férjeké is ebből indult ki): Káldyné, a kecskeméti származású Dékány Teréz, talán leghűségesebb barátnője volt legvégig Róza asszonynak.

K: PIM V. 2801.

Révai-másolata: OSZK 2261/21.

Okkerszín, 200x125 mm méretű levélpapír. Bal felső sarkában rá van ragasztva egy nyomtatott fekete 30-as szám. A fekete tintás szöveg csak a papír kezdőoldalát foglalja el, a további három üres. – A kézirat foltos, szennyezett, kissé szakadozó, vizsgálatában azonban nem okoz gondot.

M: JKK Regények 46. k. 261.

A levél létrejöttének körülményeiről pontosan tájékoztat a Jókai-család, elsősorban talán a Hegedűsné Jókai Jolán által készített „Jegyzet” a Révai-másolat lapalji részén:

„Betléren Andrassy Aladár grófot azért látogatta meg, hogy A lőcsei fehér asszony regényéhez az anyagot felkereshesse. A grófi család igen szívesen fogadta, a nemeslelkű [olvashatatlan név] grófnő a háziasszony, megkérdezte, hogy mik a kedvencz ételei, és ott is keményen megmondta, hogy biz az ő kedvencz étele a bableves, meg turos csipedet, a grófnő mosolyogva mondta, hogy az mindnyájuk kedvelt eledelük. Elhalmozta a grófi család mindenféle gyengéd figyelemmel, a gróf maga vezette minden mindenfelé [!], a várban levő titkos alagutakon, az udvarnál levő ágyukat szinte a gróf magyarázta, hogy melyik ágyut, mely őse sütötte el! Gyönyörű család! muzeumában szinte maga magyarázta meg a tárgyakat és a kriptában, hol a csodálatos ős anyuk nyugszik. Andrassy Istvánné, szül. Lenicky Zsófia, több mint kétszáz éve, hogy elhunyt a nagy asszony és még most is oly épen van a teste, mint mikor eltemették. Sokszor kérdeztem a kegyelmes grófot, hogy nem változott-e a csodálatos tünemény? és hogy van, hogy oly épen megmaradt a teste? de az volt a válasz, hogy azt senkisésem tudja, talán a talaj, tartja oly épen, mert az mindég egyforma.” (OSZK 2261/21.)

Betlér — az egykori Gömör megye rozsnói járásának kisközsége. Ma Betliar, Csehszlovákia területén. Az Andrassyak egyik ágának vasgyárte-

lepe volt az itteni Pozsáló hegységben, amelynek lábánál feküdt a család parkkal körülvett kastélya.

tiszteletemre rendeztetett szerdán és csötörtökön — mivel a levél egy hétfői napon (jún. 25.) kelt, a díszünnepélyek jún. 20-án és 21-én folytak le.

Krasznahorka — kisközség az egykori Árva megye vári járásában. Ma Krásna Hórka (gyönyörű hegyecske), Csehszlovákiában. Mostanság kirándulóhely Rozsnyótól 6 km-nyire, vára nyitva áll a látogatók előtt.

regényem fő személyeinek mind megkaptam a hiteles arcképeit — természetesen *A lőcsei fehér asszony* c. regényről van szó.

pénteken utazhatom haza — tehát jún. 29-én.

Rózának sok tárgyat viszek — Jókai utóbb adoptált unokájáról, a későbbi Feszty Árpádnéről van szó.

914.

JÓKAI – HEGEDÚS SÁNDORNAK

1883. júl. 30.

K: PIM V. 2528/19.

Csontszín, 200x125 mm-es levélpapír, a szokott vízjellel. A fénylőn lila tintás szöveg jól elfér a kezdőoldalon, a többi levéloldal üres. A levél egyetlen keresztbehajtást visel; hibátlan, kiváló állapotú. A megszokott módon egyetlen fölösleges vonást, javítást nem tartalmaz. — Borítékos levél, a megszokott apró borítékban (153x120 mm), bélyegtelenül, lila tintás címezéssel.

A Révai-másolatok közt is. /OSZK Fol. Hung. 2261/329./

A szóban forgó váltó minden bizonnyal a gondatlan barátok egyikének adóssága a közelebről nem ismert Grossman Jakabtól felvéve. Hegedús — ki tudja, hanyadik hasonló megbízatás után! — túlságosan is tisztában van a tennivalókkal.

JÓKAI – A FREMDENBLATT SZERKESZTŐSÉGÉNEK

1883. nov. 15.

K: nem ismeretes.

M: Fremdenblatt (Abend-Blatt) 1883. nov. 16.

N 1883. nov. 16., reggeli kiadás (magyar fordításban).

A bécsi újság a maga kedélyes modorában mindössze egyetlen mondatot tett szövegközlése elé: „Helyesbítést kaptunk Jókai Mórtól a következő szeretetreméltó megfogalmazásban.” Tulajdonképp fölösleges is több: a rendszeres újságolvasó a lap előző napi számából tisztában volt a helyzettel.

Jókai napilapja – amely a levél fordítását az eredeti megelőzve (már reggel) hozza nyilvánosságra, főképp a maga mentségére siet a helyesbítés közlésével, hisz előző napi tudósítását a főszerkesztő bécsi rögtönzéséről a Fremdenblatt cikke nyomán adta olvasói elé. Ebből értesült a közönség a nov. 15-én délután lejátszódott jelenet körülményeiről. A Literaturfreunde-egylet ui. felolvasást hirdetett erre a délutánra. Az általunk már ismert Joseph Lewinsky, irodalmunk nagy barátja, a jelentős színész azt a beszédet közvetítette hallgatóságának, amely írónk szájából Petőfi szoboravatásán hangzott el az előző év őszén.

A N a maga magyar fordításában nyújtott levélközlése előtt elmondja, Jókai, „hogy az iránta tanusított barátságot megköszönje”, rövid beszédet rögtönzött az irodalombarátoknak. (Ennek közlését kellett Jókai szerint helyesbíteni.) A magyar napilap szemléletes képet nyújt arról az ezüst koszorúról – piros tokját is részletekbe menően értékelve –, amelyet az író az osztrák egylet elismeréseképpen vett át Bécsben.

Az utolsó pillanatig úgy volt, hogy az eredeti levélszöveg – minden korábbi, több rendbeli, két idegen városban végzett próbálkozásaim ellenére – nem lehet benne a kötetben. Végül egy hálára kötelező szívesség következtében (Szinay Margit jóvoltából) itt állhat az eredeti. A fordítás ezúttal egykorú, a N szövege:

„Midőn ezennel legfőbb közzétételnek mondok a bécsi irodalombarátok egyletében tartott rögtönzésemnek szíves közzétételéért, szabadjon kérem az abban foglalt egy kis qui pro quo helyreigazítását. A tudósításban

ez áll: Az önök nagy miniszterei, kik századokon tuemelkednek, mi értünk is dolgoztak. — Nos hát én leghőbb tisztelője vagyok ugyan közös minisztereinknek s remélem is, hogy tetteik századokon tul **fognak** emelkedni, de én ezt nem mondtam, hanem mondtam a következőt: »Az önök nagy mesterei (t. i. Goethe és Schiller), kik századokon tul emelkednek, mi nekünk is **világítottak**.« — Miután tartok tőle, hogy az előbbi szöveg olvasása mellett könnyen azt a gyanut kelthetném, hogy ez alkalommal mint magyar delegatus megszegtem a hallgatás fogadását, pedig ezuttal csak mint egyszerű író képviseltem Magyarországot, kérem, hogy a terem rossz akusztikája folytán rosszul értelmezett e passzust mielőbb helyreigazíttatni sziveskedjék. Kitűnő tisztelettel stb.”

a Fremdenblatt szerkesztősége — a *Fremdenblatt* osztrák napilap, amely 1846. jan. 1. és 1922. ápr. 30. között jelent meg, különböző kiadóknál változó szerkesztőkkel. Az megjegyezni való, hogy a lapalapító főszerkesztő, báró Heine-Geldern több mint négy évtizedig áll a lap élén. Fénykorában reggeli és esti kiadása is van 16, ill. 4 újságdalonnal, a gyakori mellékleteket nem számítva.

quiproquo — manapság többnyire egybeírják). Általánosító jelentése: tévedés, (rendszerint mulatságos) félreértés, felcserélés.

Lewinsky — Joseph L.-ről l. 760. sz. levelünk jegyzetét.

916.

JÓKAI — BARTÓK LAJOSNAK

1883. nov. 25.

K: OSZK Levelestár.

Egyszárnyúra tépett, csontszín, 170x105 mm-es méretű levélpapír. A fakult lila tintás sorok — mindössze nyolc — bőven elférnek a címoldalon, a hátlap üres. Egy keresztbehajtás látható a levélen, mellette kissé szakadozik a papír. — A levél borítékos; 133x107 mm-es borítékkal, lila címezéssel, bélyeg, pecsét nincs rajta. Hátoldala üres.

A kérést közvetítő levelet nem ismerjük, amire Jókai ezt a választ adja. Tanácsát a Bolond Istók szerkesztője nem fogadja meg: a hódoló cikk élén (*Jókainé*) ott a fénykép. „Jókainé jubilál. Ünnepet rendezünk annak, ki-

nek minden fellépése ünnep volt” – és így tovább, végig szuperlatívuszokban. (Bolond Istók 1883. dec. 2.) A 4. oldalon ifj. Ábrányi Kornél ódája *Jóka*né címmel, a 6-ikon pedig a kapott fényképpel a prózában írt szerkesztőségi cikk.

Laborfalvi Róza ez év novemberének végén – tudatosan kissé megkésve – tartotta meg ötvenéves színészi jubileumát. Ennek középpontjában a nemzeti színházi díszelőadás állott, amelyen még egyszer eljátszhatta élete talán legparádésabb szerepét Shakespeare *Coriolanus*ának Volumniáját, neves pályatársak között. Nyilván maga intézkedett úgy, hogy ennek az előadásnak szünetében osztogassák a közönségnek azt a színlapmásolatot, amely az ő első színpadi felléptét hirdeti: Nami volt színészetében legelőször, Amália szobalánya a *Benjamin Lengyelországban* c. darabban a budai Várszínház színpadán 1833. okt. 27-én. – A jubileumon fényes külsőségek, díszelőadás, a király arany érdemkeresztje az uralkodó és a maga kitüntető levelének kíséretében a miniszterelnök kezéből, a teljes hazai sajtó díszkísérete, köztük a N négyhasábos beszámolója (1883. dec. 1.), az esti kiadásban hatalmas tárca (*A lapok Jóka*néről), miután a reggeli kiadásban mindenki olvasta Komócsi József ódáját a művésznőhöz. A dec. 2-i reggeli kiadásban aztán öt és fél hasáb ünnepli a félszázadot (*Jóka*né jubileuma), az ország minden részéből érkezett levelekkel, amelyek további kiegészítései végigkigyóznak az egész decemberen, sőt a vidéki meghívások örvén még a következő évbe is átnyúlnak.

Ez a levél még ezeken az ünnepléseknek előkészületi időszakából származik.

Pálmay Ilka – színművésznő (1860–1945). A Népszínházban tűnt fel 18 évesen. Kolozsvári sikerek után a 80-as–90-es évek legnépszerűbb fővárosi operettprimadonnája. Sűrűn vendégszerepelt Bécsben (itt lett gr. Kinsky Jenőné), majd Londonban, Berlinben is. Emlékiratai 1931-ben jelentek meg.

917.

ÁGAI ADOLF – JÓKAINAK

1883. nov. 29.

K: Tisza Lajos gróf (Kocsord) magántulajdona volt. Közvetve ismeretes. 8°-rét alakú levélpapír, boríték nélkül.

Baros értelmező jegyzetek nélkül bocsátja közre a levél anyagát, az eredeti ismeretének híján csak erre a szövegközlésre alapozhatunk. Az ide vonatkozó további tudnivalók: JLev I. k. 445., II. k. 609., 818.

A levél keltezéséből az évszám hiányzik. Az alább részletezésre kerülő körülményekből és a levél szövegének összefüggéseiből ezt pártoltuk.

A levélíró személyére I. JLev II. k. 627.

Itt a pár nappal korábbi, Bartók Lajossal kapcsolatos helyzet ellentéte alakul ki: ott a kérőlevél ismeretlen, kezünkben van viszont Jókai válasza; itt Ágai kérőlevele a szőnyegen levő tárgy, és nem tudunk Jókai reagálásáról, sőt azt gyanítjuk, nem is történt semmi.

A Borsszem Jankó, a kiegyezés utáni korszak legelterjedtebb élclapja, amelyet Ágai indított meg 1868-ban (éppen hét évizeden át jelent meg) és szerkesztett élete végéig, bele kívánt kapcsolódni abba az országos sajtókoncertbe, amely Jókainé jubileumára hangzott föl. A szerkesztőnek ehhez a cikkhez lett volna szüksége a művészno arcképére. Láttuk, hogy Jókai pár nappal korábban már Bartók Lajosnak is kelletlenül küldte el a Bolond Istók számára a felesége sikerületlennek ítélt arcképét, Ágainak – a jelek szerint – aligha válaszolt.

A Borsszem-beli cikk így is elkészült, talán a válasz késlekedésének reményében. A *Theatralia* rovatban *Jókainé* címen egy háromszakasos ünnepi vers idézte a művészno emlékét, utána pedig nyolc prózai miniatűr villantja fel a legendás színészno legemlékezetesebb sikereit: Volumnia, lady Macbeth, Dalma, Rózsa (Jókai: *Dózsa*), Leóna (Czakó Zs.), Thisbe (Hugo: *Angelo*), Bernard fogadósné (Legouvé: *Rang és szerelem*), Cibak Gertrúd (Szigligeti: *Gritti*), Bornemissza Anna (Jósika Kálmán: *A két Barcsai*) alakítását, arra is utalva, hogy teljességre törekednie hiába való volna. S befejezi ezekkel a sorokkal: „Remegő édes anya, *ne félj az örömtől!* Akit borongó perczeidben tán vesztve hittél, a hálás gyermek, a mai nemzedék, hódolva omol lábaidhoz”. (Borsszem Jankó 1883. dec. 2.)

És az egész minden fénykép nélkül!

hűséges ellenfele – levélírói fordulatnál alig több, hisz minden nézetükben egyetértének. Még szerkesztőként sem állnak – természetesnek vehető mértékig sem – szembe egymással, mivel ekkor már Jókai főszerkesztősége is inkább névleges.

IFJ. EMICH GUSZTÁV – JÓKAINAK

1883. nov. 30.

K: OSZK Fond V/141.

Sárgult fehér színű, vágott szélű, 170x138 mm-es méretű, igen finom minőségű levélpapír. Bal felső sarkában piros címer látható, stilizált EG betűkkel, amelyek sokrétűnek felfogható ábrázolást mutatnak koronás kardmarkolattal, szárnyas oroszlánnal. — Fekete tintával írott szövege az első két és negyed levéloldalt foglalja el, a többi üres. Igen szép, könnyedén olvasható írás, hibátlan állapotban.

A levélfő Jókai régi kiadójának (vö.: JLev II. k. 583.) fia, ifj. Emich Gusztáv (1843–1911), az apja egykori vállalatát magába olvasztó Athenaeum R. T. vezérigazgatója. A könyvkiadó tudós vezetőjét és írói legfőképp képviselőtársi volta készíthette hódolata kifejezésére betegágyából — a számára legfeljebb ifjúkori visszfényből felidézhető, személyesen kevésbé ismert művésznőnek, akit már csaknem negyedszázada lehetett utoljára színpadon látni. Ennek a feltételezésnek valószínűségéről árulkodik a férjnek való címzés is.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1883. dec. 18.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 210x140 mm-es levélpapír, a megszokott vízzellel. Lila tintás, kevert (latin és gót) betűs szövege az első két levéloldalt foglalja el, a 3. üres, a 4. a címzést viseli. Jókai címzése alatt, keresztben írva, idegen kéztől származó — részben olvashatatlan — nagy ákombákomos címzés, mintha az eredetit helyesbíténé. — A kézirat egyetlen vízszintes hajlítást mutat, kifogástalan állapotú.

Láttuk, a Schnitzerrel való levelezés — egy magyar nyelvű Jókai-válaszlevéllel — már évekkel korábban, 1877 nyarán megindul (l. 751. sz. le-

velünket), sűrűsödési időszaka az 1884–1887 közötti esztendőkre esik, de azért előtte is, utána is meg és érkezik pár levél.

Mint itt is tapasztalható, a tárgy: majd mindig szakmai kérdés, minde-
nekelőtti közös operaszövegük menete, sokféle gondja.

A levél szövege magyarul:

Igen tisztelt Barátom.

Fix und fertig vagyok a Cigánybáró operaszövegével és az Aranyember drámával – fejben: de *most* nincs időm ilyesmit papírra vetni: karácsony előtt képtelen vagyok hozzájutni. Akkor majd sietve szállítom Önnek az operaszöveget, kellően színre alkalmazva, Önnek aztán csak versbe kell átültetnie. Addig elküldöm Önnek ennek az elbeszélésnek eddig megjelent részeit, hogy megismerkedjék a tartalmával. Strauss úrnak egyébként nagyon sokat elmeséltem már belőle, hogy ismerjük a zenei motívumokat.

Az Aranyemberrel március végéig leszek majd készen.

Ez évben néhány portrét küldök Önnek magamról; legyen olyan szerez-
tetreméltó és osztassa szét azokat minden jó ismerősnek, akik emlékezni akarnak rám.

A legbarátiabb üdvözzel

Bpest 1883. dec. 18.

az Ön
Jókai Mórja

Schnitzer I. úrnak

Bécs

Schwindgasse 10.

[Más kéz írása oldalirányban, ceruzával:]

....., Hundthurmerstr. 7

Geyringer [?]

Operntexa Zigeunerbaron – közismert, hogy a *Cigánybáró* librettója Jókai *Szaffi* c. hosszabb elbeszéléséből készült (kizárólag a Székely Nemzet c. sepsiszentgyörgyi újságban jelent meg, heti négy folytatásban, 1883. jan. 21. és ápr. 17. között) a címzett színpadra alkalmazásában.

sowie das Drama Goldmensch – ekkor veszi elő Jókai *Az arany ember*

c. regényét, hogy színpadra dolgozza át. A munka további menetéről is visszatérőleg tájékoztatja a címzettet.

Herr Strauss — ifj. Johann Strauss személyéről és pályájáról a legszükségesebb tudnivalókat l. saját levelének jegyzeteiben (928. sz. levelünk).

Herrn Strauss habe ich [...] sehr viel davon schon erzählt — a zeneszerző, aki Jókaitól kért szöveget 1883 tavaszán, pesti tartózkodása alkalmával, Bécsbe visszatértekor azonnal megkapta az író nyers témavázlatát. Előzőleg még Bp.-en beszélgethettek a *Szaffi* meséjéről, sőt alkalmankint Jókai bécsi rövid tartózkodásai idején is.

Heuer schicke ich Ihnen etliche Portraits von mir — az írónak 1883 végén három fényképe is rendelkezésére állott. Valamennyit Kozmata Ferenc vette fel: kettő — néhány cm-nyi méreteltéréssel — azonos volt (a kovácsoltvas korlát előtt álló Jókai jobb kezében kalapját és sétabotját fogja), a harmadik pedig szobai felvétel (könyvekkel telerakott kisasztal előtt karba tett kezű, bajuszos, szakállas író). Ez utóbbit levelezőlapként sokszorosítva árusították; a század végén az angol *Szabadság a hó alatt* kötet ezt az arcképet közölte az íróról belső címlapja előtt (vö.: E. Csorba Cs.: i. m. 98–102.). — Nem tudjuk, Jókai melyikből küldött Bécsbe, legvalószínűbben az utolsóból.

920.

JÓKAI — SCHNITZER IGNÁCNAK

1883. dec. 30.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. Lila tintás, kevés góttal kevert latin betűs szövege végig húzódik az első három oldalon, a 4. üres. A levél tetején a keresztbehajtáson kívül újabb behajtás. Javítatlan külső, általános állapot: kifogástalan.

A levél szövege magyar fordításban:

Kedves Barátom,

itt küldöm az első felvonást, hamarosan követi a többi. Nagyon jó zenei motívumokat tudnék szállítani, amilyen pl. az igazi nagy-idei cigány gyász-dal:

616

„Fáró hesz
kherda csina phengojesz!”

De én nem ismerem a kottát, és senkivel nem tudok arról értekezni (nem is teszi senki szívesen:) de *elő tudnám énekelni* azt magának a zeneszerzőnek, és más cigány és magyar nótákat is, amiket nagyon jól használhatna, aztán azokat a dalokat, amiket készleltben tartok, legalább 60 évesek és ma már egészen ismeretlenek; ezért neki magának kellene lejönnie és meglátogatnia engem, kottapapirossal fölszerelve; más egyebet nem tudok kitalálni. Az Ön jelöltsége későn jött ugyan, Magyarországon nem így korteskednek: azt korábban kell elkezdni.

Szerencsés újsztendőt.

83. XII. 30.

Odaadó híve

Jókai Mór

Fáró hesz [...] – a két sor halandzsaszöveg, nincs értelme. József főherceg (*Cigánynyelvtan*. Bp. 1888.) *Fárád-dal* címen próbálja megfejteni ezeket a sorokat, különböző változatokban, – egyebek mellett Jókaira is hivatkozva (Vekerdi József szíves tájékoztatása).

die Lieder, welche ich in petto habe – Jókai népdalokban való jártasságáról vö.: Gulyás József: *Jókai és a népdalok* c. összeállítását (Ethnographia – Népélet 1925.).

Ihre Candidatur – Schnitzer hazai politikai törekvéseiről és igényeiről egyebűnben nincs tudomásunk.

921.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. jan. 9.

K: PIM V. 4947.

Csontszínű, 195x120 mm-es, szokásos vízjelű levélpapír. Lila tintás szövege a kezdődoldalon elfér, a többi három üres. Egyetlen betoldásán kívűl az írás a megszokott egyöntetűséget mutatja. A papíron behajtás sincs, állapota kitűnő.

A szerző egy jó héttel korábban megküldte Bécsbe a leendő zenés mű első felvonását. Most — jó ötletet találva — kiegészíti.

Magyar fordításban:

Legkedvesebb Barátom!

Itt küldöm a betoldott jelenetet, jó lesz. A balatoni képet is, Tihannyal, fölhasználásra, de azt kérem megőrizni, mert saját műalkotásom. Most Szegedre kell sietnem, szombaton (17-én) délben jövök Bécsbe, este együtt vacsorázhatnánk, talán Jaunerrel is.

Üdvözet mindenkinek.

Legalázatosabb híve

Bp., 1884. jan. 9.

Jókai Mór

die eingeschaltete Szene — Jókai egyidejűleg dolgozik *Az arany ember* színpadra való átirásán, s *A cigánybáró*hoz is újabb kész jelenetet (később továbbit is egyebüvé) nyújt át Schnitzernek a végleges librettóhoz.

muß ich nach Szegedin laufen — erről az útról nem tudunk. A N Jókai minden lépéséről tudósít, ezt mellőzi, talán annyira magánjellegű lehetett.

am Samstag (17ten) Mittags komme ich nach Wien — ez az út elmaradt végül.

Jauner — Franz Jauner lovag, színész, szíinigazgató (1834–1900). Idők folyamán fontos bécsi színházakat vezet, legfényesebb sikereit rendezéseivel aratja. 1881-ben a Ring-színház igazgatója, decemberben az épület elhamvad. Később a Theater an der Wien élére kerül, kevés időre Hamburgban társigazgató, 1895-ben öt évre kibérel a Karl-színházat. — Bp.-en is vendégszerepelt.

922.

JÓKAI — HEGEDŰS SÁNDORNAK

1884. jan. 14.

K: PIM V. 2528/20.

Krémszín, kissé sárgult, 227x145 mm méretű, négyzethálós vízjeldű finom papír. Szorítani kellett a szöveget, hogy a kezdőoldalra kiférjen. A többi

három üresen maradt. Keresztben-hosszában behajtást visel a papír, ezek mentén kezd beszakadozni. Különben az egy lélegzetre frott, egyetlen ráírt rásos javítást tartalmazó levél jó állapotú.

A Révai-másolatok közt is (OSZK Fol. Hung. 2261/330.)

Most már merészség nyilatkozni arról, hogy a szóban forgó váltók ki- nek kellett. Jókai felesége állandó vidékre kísérése közepette kénytelen foglalkozni velük. Láthatólag szabadulni igyekszik: tartalmától, intézésétől egyaránt.

liquidál – likvidál: követelését érvényesíti.

Visi Imre barátunk – a N felelős szerkesztője, Jókai minden tekintetben hűségese munkatársa.

923.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. jan. 23.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm méretű, a legmegszokottabb vízjelű levélpapír. Lila tintás közölnivalója egy névjegykártyára is ráférne, itt sem tölti meg még a kezdőoldalt sem. Vízszintes középhajtással került előtünk ismeretlen borítékjába. Állapota kifogástalan.

A Jókai-pár jan. 25-én (pénteken) Debrecenben tartózkodik Róza asszony itteni jubileumi díszelőadásán (a feleség már korábbról). Az akkori közlekedési viszonyok között vasúton csak szombat (jan. 26.) este érkeznek vissza otthonukba.

A rövid értesítés magyar fordításban:

Igen tisztelt Barátom!

Csak szombaton *este* érek haza, tehát kérem becses látogatását ehhez igazítani. De vasárnap reggel 9 órától már rendelkezésére állok.

Bp 1884. $\frac{23.}{I.}$

Jókaija

Ihren werthen Besuch – Schnitzer január második felében tett budapesti látogatásáról – természetesen – nincs adatunk. De ennek semmi akadálya sincs.

924.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1884. febr. 19.

K: OSZK Fond V/498.

Világoskék színű, kissé szennyezett, 178x113 mm-es méretű, kemény papíryanag. Fekete betűs szövege a kezdőoldalt és a 2. első három sorát foglalja el, tehát majdnem három oldala üres. Helyesírása, pl. az elválasztásoknál bizonytalan, talán ilyenek elkerülése céljából sok a végén lekanyarodó sora. A kézirat épségét az ellenálló anyag védi.

Ez a trónörökös Jókaihoz szóló legelső levele. Ez is, a későbbiek legtöbbszörhöz hasonlóan, Rudolf jelentős vállalkozásával, *Az Osztrák–Magyar Monarchia trászban és képbén* c. „népismereti” sorozat (a továbbiakban: OMMík) munkálataival függ össze. – Ennek a reprezentatív műnek ma már bő irodalma van, nekünk csak a levelek értelmezésével összefüggő kérdéskör rövid összefoglalására marad lehetőségünk.

A valószínűleg idegen ötletből létrejött sorozat terve komoly formát az 1884-es esztendő eljöttével ölt. Az első perctől kezdve kétnyelvűnek indul, a német rész szerkesztőjéül Rudolf Josef Weilent, a magyarénak Jókait szemeli ki. Mindkét nyelvű köteteknek azonos szöveggel egy időben kell megjelenniök. (Az egy időben felmerült szláv nyelvű igényt elejtették.) Eleinte 14 kötetet terveztek, a befejezés idején (1902) ez már 21 (Brigitte Hamann szerint 24) kötetre duzzadt (B. Haumann: *Rudolf. Kronprinz und Rebell*. Wien–München 1882. 227.). Belőle nyolc vonatkozik ránk, ill. a magyar (pontosabban: István) koroná(ja) országaira. Az első, csak általánosságokban mozgó tervezetet Jókai 1884 márciusának végén teszi közhírré a N-ben, június végén pedig teljes részletességű körképet nyújt ugyanott. Előbb egy népszerű, füzetes kiadás kerülne forgalomba olcsón (kéthetes időközökben), később ezek állnak össze díszes, reprezentatív kötetekké.

A sorozatot létrehozó munka részleteiről a Rudolf–Jókai-levelezés igen sokat árulna el. De ez – fájdalom – számunkra már féldoldalassá csonkult. A Rudolftól írott levelek alighanem hiánytalanul kezünkben vannak, viszont egyetlen Jókai-levéllal sem rendelkezünk a koronaherceghez. Akkor sincs, ha a bécsi Rudolf-hagyaték – véleményünk szerint még felkutatlan – teljes anyagát megpróbáltuk segítségül hívni.

e hó 25^{kén} [...] Bécsben meglátogami – erre sor kerül, a N is tud róla: „Jókai Mór tegnap este Bécsbe utazott, s ott ma délben tisztelgett Rudolf trónörökösnél. A trónörökös, mint halljuk, Jókait ma ebédjére is meghívta.” (N 1884. febr. 25., esti kiadás.)

Futtaki Gyula hírlapíró (1850–1895). Egy sor fővárosi napilap munkatársa, időnként – mint a valutakérdésben – sikeres riportere. 1875 decemberében megindítja a *Budapester Correspondenz* c. kétnyelvű politikai könyvmatost, amely aztán sokáig a kormány félhivatalos lapja. A magyar nemzeti címerről önálló kötetet bocsátott ki. Személyiségét súlyánál magasabb szerepre emeli kiváló nemzetközi kapcsolatainak köre, Rudolffhoz, sőt a királyhoz fűződő elsőrendű viszonya. Tájékoztatójuk és hírvivőjük, afféle budapesti Moritz Szeps.

a más urak – a már ez időpontig kiválasztott német és magyar munkatársak.

925.

A RÉVAI TESTVÉREK – JÓKAINAK 1884. febr. vége

K: OSZK Fond V/484.

Fogalmazvány. Ma már szürkülő, eredetileg fehér irodai, cégjelzéses, 298x240 mm-es levélpapírra készült ez a piszkozat. A legválasztékosabb szerződés első példányához nem használhattak volna hivatalosabb és előkelőbb ívet. A cégjelzés: a papír tetején boltozatot alkot a cégtulajdonosok neve (RÉVAI TESTVÉREK), alatta két oldalt különválasztva a kétféle rendeltetés (KÖNYVKERESKEDÉS, ill. KÖNYVKIADÓHIVATALA), s az egészet homorúan zárja, hogy a boltozattal ellipszis alakot képezzen:

ÉS ÓDON MUNKÁK TÁRA. A teljes cégmegnevezést a bolt és az intézet helyszínének megjelölése követi: a Koronaherczeg utcában a 2., ill. 9-es szám. — A levélpapír még keltezésbeli nyomtatott helységnévvél és az időpont első három jegyének kiírásával (Budapest, 188.) segíti a levélíró kényelmét és időtakarékoságát. A fekete betűs szöveg az első másfél levéloldalt veszi igénybe, a fennmaradó két és fél üres. Az egymásra merőleges hajtások nyolcadára kicsinyítik a hatalmas íveket. Állapotuk még megfelelő, a beszakadozás, foszladozás siettetni romlásukat.

Amint tapasztalható, itt egy keltezetlen szerződéstervezet fogalmazványi alakjával van dolgunk, amely — mint több társa — levél formában készült. A Révai-testvérekkel kötött végleges szerződések jó része fennmaradt, ez — fájdalom — nincs közöttük.

Így éppen elég nehezen megválaszolható kétségünk marad a tervezettel kapcsolatban. Szövege ugyanannak az írnoki kéznek a munkája, amely az 1886. ápr. 25-i szintén levélformájú letisztázott szerződést készítette, jöllehet ekkorra a vállalat cégjelzéses levélpapírja jócskán átalakult. Ez a két szerződés, ill. tervezet valamelyest összefügg, de korántsem úgy, mintha a későbbi a jelenleg szóban forgónak lenne a tisztázata. Pedig erre az összekapcsolásra a vizsgálódó is hajlamos lenne első pillantásra, mint ahogy Oltványi Ambrus is iyesmire gondolhatott, mikor eleve az 1886-os évbe valónak vette ezt az írást.

A gondosabb szemügyre vétel ezt egyáltalán nem erősíti meg. A korabeli sajtó több — fővárosi és vidéki — lapja 1884 februárjának utolsó napján pendíti meg, hogy *A lőcsei fehér asszony* füzetes kiadása megindulás előtt áll. Ez a hír csak az előttünk fekvő fogalmazvány tisztázati (fenn nem maradt) példányának elkészülte után — valószínűleg rövid idő kellett ehhez — kerülhetett a nyilvánosság elé. Jól értesült lapok szemfüles riportereinél erre legfeljebb órákat számolhatunk. — A fogalmazvány keltét tehát — a kötelező óvatosságot is szem előtt tartva — 1884. február végére tehetjük.

Akinek az a meggyőződése, hogy az írás elvétele nem a vak véletlen megtévesztő tüneménye mindössze, elmeditálhat azon, milyen körülmények közt került a szerződéstervezet szövegébe — s maradt benne következetes végigvitelben — eredetileg *A cigánybáró* cím, s csak utóbb helyesbítődtől a szükséges *A lőcsei fehér asszony*-ra. Ismeretes a szerzői munkamenet lényege: az 1883 elején megjelent *Szaffi* c. elbeszélésből az év végére kész

operalibrettó állt elő *A cigánybáró* címmel (a versszövegek híján) – Jókai fejében. (Vö. a 919. számú levelet!) 1884 tavaszán majd írott formát is kap. Az itt következő esztendőről azonban, míg ugyanezzel a címmel sajtókész kisregény alakul belőle, egyelőre (a JKK-beli megjelenésig) hiányoznak a pontos adataink. De a cím – a daljáték készülésének haladásáról szóló hírek kapcsán – közzsájon forog 1884 folyamán is. A kisregény kiadására azonban csak a következő, 1885-ös évben kerül sor. A címnek a jelen tervezetben való fölbukkanása elég rejtélyes. Hogy Révaiék *A cigánybáróra* is szerződést kívántak volna kötni már ekkor, s így a tervezet eredetileg ehhez készült volna, erre az idő mindenképp korai még. Ami föltételezhetőnek marad: mégiscsak a leírónak kellett eltévesztenie a címet, annál is inkább, mivel *A cigánybárónak* füzetes kiadása soha még szóba sem került.

eddig sehol meg nem jelent művét – ismeretes, hogy a regény folytatásos lapközlése a N-ben 1884 májusának első felében véget ér. Közben az év tavaszán megindul a füzetes kiadás, s az év folyamán a kötetkiadás is eljut négy kötetig. Az ötödik aztán – meg a füzetek közül a 19–25. – 1885 első hónapjaiban, ez utóbbi pl. jan. 15-én. Már a füzetek is hozzák Jókai Róza sikerült illusztrációit.

A tiszteletdíjtól ez esetben eltekintve – a végleges szerződés nyilván erről is rendelkezett, de hozzá talán megvárták az első két füzet kelendőségi adatait.

substrátum – tárgyi alap

végleges szerződést fogunk [...] kötni – biztosan megtörtént (bár nem maradt fön), de aligha a 6. pontba foglalt teljes lekötés értelmében, hisz 1886 tavaszán *A lőcsei fehér asszony* 2. kiadása alkalmából újabb tiszteletdíj kifizetésével vásárolja meg a cég a mű tulajdonjogát.

Mivel itt már minden elképzelhető kérdéstről, még a későbbi időkben követendő kiadási elvekről is történik intézkedés, minden bizonnyal véget ér a megállapodás szövege. Az aláírás elmaradását egyéb körülmény indokolja: a főnök majd a szerződésre teszi kézjegyét.

JÓKAI – SZÁSZ KÁROLYNAK

1884. márc. 2.

K: OSZK Levelestár.

A röpke ajánlás egy 110x70 mm-es tört fehér színű névjegy pár sora. Az előlapon a névjegy tulajdonosának neve és lakcíme fekete betűs nyomtatással, a hátlapon pedig a lila tintás hét kézirati sor.

Kajtár Bodonyi Kálmán urat az utókor egyáltalán nem ismeri, adatunk nincs róla. Így azt kell gyanítanunk, hogy az író jelentős reményekre jogosító várakozásait aligha töltötte be. Még arról sem alkothatunk fogalmat, tehetsége milyen irányú lehetett. — Azt a történelem árulja el, hogy a Bodonyi család a hajdani századokban jelentékeny súllyal rendelkezett, de — az Anjouk ellenlábasként — a XIV. század elején lehanyatlott.

fundationalis stipendium — alapítványi ösztöndíj.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. márc. 6.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm méretű, a legmegszokottabb vízjellel rendelkező levélpapír. Sűrű soros, lila tintás, gót betűs szövege mind a négy levéloldalt zsúfoltan fölhasználja. Egyetlen vízszintes behajtása van, állapota hibátlan.

Ennél a sebtében írott, de nagyon rendszerezett, sőt pontokba szedett válaszlevélnél érzékelhető kiváltképp, mennyire hátrányos egy-egy levélváltást félszárnyúan ismerni. Csak következtetünk egyes válaszmondatok értelmére. Pedig Schnitzer írt a legtöbbit — kimagasló számút — az idegen nyelvű levelekből.

Jókai szövege magyar fordításban:

Igen tisztelt Barátom!

I. Mintegy 5 nappal ezelőtt küldtem Önnek egy egész mulatságos jelene-
tet a II. felvonáshoz. Ha nem kapta meg, kérem, táviratilag adja tudtomra,
hogy reklamálhassak. Barinkay harci kedvét nem lehet jobban motiválni
mint eddig. Egy magyar nemesembernek Carnero, a királyi komisszár egy-
szerű felszólítására engednie kellett a felszólításnak. Ott nem volt okosko-
dás.

II. Mindenesetre fölmegegyek Bécsbe, nem tudom, mikor, de hamarosan.

III. Már elkezdtem az Aranyembert, és annyira jutottam, hogy elértem
a drámai egységet, aminek következtében a darabnak 5 felvonása lesz egy
előjátékkal, anélkül, hogy a változások megzavarnák. A végét is szeren-
csésen megoldottam, és a regényeset drámaira fordítottam: április végéig
készen leszek vele.

IV. A Fekete gyémántokat még meg kell élni. Ha élek, akkor csinálok
valamit.

V. Soha senkivel sem szoktam diskurálni, sem a Cigánybáróról, sem
az Aranyemberről. Az Ön által említett pletyka onnan eredhet, hogy az
újságíró-karzat gyűlésén egyszer futólag mesélték nekem az ott jelenlévő
riporterek, milyen verseket készített *ránk* a Styx; akkor egészen világo-
san kijelentettem, hogy az ilyesmit nagyon rossz viccnek tartom, mert az
Ön versei, románcai és kupléi mind költői, mind zenei tekintetben kivá-
lóan szépek. Hogyan jöhet ki abból Önre nézve valami becsületbevágó?
Ezt nem érttem. A jövőben majd mérföldekre távol tartom magam onnan,
minden újságírófészekedtől.

VI. Ugyanúgy áll a dolog a Burgtheater-féle tárgyalással. Fogalmam
sincs róla. A magyar Nemzeti Színháznak ugyan odaígértem az Aranyem-
bert. De azt tudja, hogy a német Goldmensch az Öné és Jauneré, ha újra
megegyezésre jutnak felőle.

És hogy szavaim komolyságát megerősítsem Ön előtt, az összeget is meg-
akarom nevezni, amelyet megállapodásunk szerint a tantiemeket illetőleg
előre szeretnék megkapni. Kereken kétezer gulden fizetendő azon a na-
pon, amikor az Aranyember kéziratát magyar nyelven átadom Önnek, av-
val a teljhatalommal, hogy azt minden más nyelven előadhassa.

És evvel jó barátok maradunk. A legszívélyesebb köszöntésekkel

Budapest, 1884. $\frac{6.}{3.}$

hűséges
Jókai Mórja

Ich sandte Ihnen [...] eine ganze komische Scene — a korábbi, I. felvonásbeli kiegészítés után ezzel a II. felvonás válik életszerűbbé egy betoldással.

kann Barinkays Kriegslust nicht motivirt werden — a maga levelében Schnitzer bizonyára kifogásolta a szerinte elégtelen motiváltságot.

Barinkay — *A cigánybáró* címszereplője.

Carnero — Conte Carnero királyi biztos, *A cigánybáró* idegen kommisszárja.

dann werde ich was machen — ez 1886-ban következett el.

was das Styx für Verse auf uns gemacht hat — amit Schnitzer zokon vesz, rejtett, csak a kortárs számára érthető enigmatikus kitétel lehet. Ma olvasva, semmi olyan cikket nem találni a lapban ezekben a hetekben, amelyik egy bécsi irodalmár becsületébe gázolna.

Styx Budapesten megjelenő, német nyelvű humoros-szatirikus hetilap, sok — köztük nagydoldal méretű — képpel, négy oldalon, ugyanennyi, inkább reklámcélokot szolgáló melléklettel. Ekkori tulajdonosa, kiadója és felelős szerkesztője A. C. Singer. — Sokak előtt rossz hírben állott ez a hetilap (sajtótörténetünk szerint „zuglap”, ilyenek csak rövid ideig állnak fön; vö. *A magyar sajtó története* II/2. 42.), pedig ezt hat szerkesztője csaknem fél századon át vezette, 1900-tól pedig magyar nyelvűvé alakult.

Burgtheater — állami bécsi prózai színház. Mária Terézia alapította (1741) a német nyelvű színészet és irodalom védelmére (később egy ideig Nationaltheater a neve is!), 1918-ig udvari színház. 1881-ben, Jauner igazgatósága idején elhamvadt, mai épületébe 1888-ban költözött. Ez a színház mutatta be *Az ember tragédiáját* német színpadon.

habe ich den Arany ember wohl versprochen — a Nemzeti 1884 novemberében mutatta be.

mit der Vollmacht, dieselbe im allen anderen Sprachen aufführen zu lassen — alapkutatások híján nem tudjuk pontosan megállapítani, milyen mértékben élt Schnitzer a szinte ölébe hullt „teljhatalom”-mal. Feltételezzük, nem hagyta kihasználatlanul: a gyümölcsöző befektetésekhez megvolt a tehetsége. (Vö.: JKK Regények 24. k. 313.; a Drámák 2. köteté egyelőre nincs készen.

JÓKAI – DEGRÉ ALAJOSNAK

1884. márc. 10.

K: PIM V. 4713/570. A Darnay Kálmán kéziratgyűjtemény anyagából.

Egyik hosszanti oldalán ollóval vágott félszárnyú, eredetileg talán csontszín, de elfakult, 215x140 mm-es, szokott vízjelű levélpapír. Lila tintás szövege mindkét oldalon végighalad. Mivel az aláírás a nyomdai reprodukáláshoz szükséges volt, azt a kéziratból 65x25 mm-es méretben kimetszeték, a túloldal szövegét jócskán megcsonkítva. Ezt a nyomtatott szövegekből kellett rekonstruálni. — Szennyezett, kissé szakadozott, rossz állapotú kézirat.

M: N 1884. márc. 15.

Ország-Világ 1884. márc. 15.

A nyomtatott formák csekély, főleg helyesírási vonatkozású módosításokat mutatnak a kézirati szöveggel szemben. A N a következő magyarázó szöveg eléhelyezésével adja Jókai levelét:

„Az »Ország-Világ« e száma majdnem kizárólag a magyar szabadságharc holnapi ünnepnapjának van szentelve; a lap homlokán közli Jókaitól koszorús kerettel a következő kis levelet:” (N fentebb jelölt szám.)

Az Ország-Világ (1880-tól majdnem hat évtizedet megért képes hetilap „a művelt közönség számára”, 1884-től egy ideig Degré felelős szerkesztésében) a N által megjelölt módon, felnagyított kézírásos aláírással, megjegyzés nélkül adja — tehát címlapján! — Jókai szavait.

A hetilap megjelölt számának átlapozása meggyőzi az olvasót, hogy a szerkesztő széles körű szemtanúgárdát mozgósított az ekkor már hagyományos nemzeti ünnep méltó megülésére lapjában. Mivel pedig Irányi Danieltől, Pálffy Alberttól, Podmaniczky Frigyesztől, Klapka Györgytől meg is kapta a személyes élményekkel teli megemlékezéseket, annál szembe-tűnőbb volt az el nem készült hozzájárulás Jókaitól. A küldött vázlat viszont igen jellemzően tanúsítja Jókai ekkori nézetét a három és fél évtizednyi fejlődés eredményéről. Degré bizonyára kandi érdeklődéssel várta 1885 márciusát. Kevés indiszkrécióval árulhatjuk el — utólag —: 1885-ben sem örvendeztetette meg lapja olvasóit Jókai-írással. Egy 1868-ban kapott Kossuth-levelét vette elő, s azt közölte az Ország-Világ címlapján, csak nem babérkoszorúban, de fénymásolatban.

krida — csőd, bukás

K: OSZK Fond V/537.

Okkerszínű, 177x114 mm-es levélpapír, melyet 2. oldala tetején Strauss-embléma díszít: g- és f-kulcsos kottasorok pár hangjeggyel, s ezeket dombornyomású aranybetűs J-monogram fogja egybe. — A hibátlan állapotú kéziratnak mind a négy levéloldalát fekete tintával írt gót betűs, elég nehezen olvasható német szöveg tölti meg.

M: Az Est hármaskönyve 1925. 145–46. (Az utolsó három sor és az aláírás facsimilében, teljes magyar fordítás is.)

A levélfíró ifj. Johann Strauss (1825–1899), a közismert bécsi keringőkirály Közép-Európa egyik legsikeresebb zenésze: hegedűs zenekarvezető, zeneszerző. Tizenkilenc éves korában saját zenekart szervez tizenöt tagból, akikkel Európát, Észak-Amerikát bejárja. Sikerei tetőpontján, 1863-ban öccseinek adja át az együtttest, hogy a zeneszerzésnek élhessen. Mindenütt népszerű hatalmas mennyiségű keringőjén kívül az ún. klasszikus operett műfaját gazdagítja.

Strauss 1883 kora tavaszán, pesti tartózkodása idején ismerkedik meg Jókaiival. Ekkor gondolkodott a keringőkirály magyar állampolgárságon, házassági válsága közepette, s most mutatkozott hajlandónak magyar tárgyú zenés színpadi mű megkomponálására. Jókai mindjárt a szerzőtárs Bécsbe való visszaérkezésére megküldte a *Szaffi* c. novellájából való nyers témavázlatát. Valamit bizonyára írt hozzá kísérszövegül, de ez nem maradt fenn. Világos tehát: Jókai indította – szóbeli megállapodásuk alapján – levélbeli érintkezéseiket, sajnos, nem messzeterjedően.

Strauss levele magyar fordításban:

Igen tisztelt Mesterem és Barátom!

Engedje meg, hogy bemutassam Önnek ezen sorok átadóját, doktor Steinbach urat, házam egyik barátját, aki azt a lehetőséget kéri tőlem, hogy kérését személyesen tárhassa Ön elé, igen tisztelt Barátom.

Nem merészeltem volna Önt evvel a kéréssel terhelni, ha az a körülmény nem töltött volna el reménnyel bocsánatát illetően, hogy doktor Steinbach mint az Ön *honfitársa*, tudásával és képességével nem lenne méltatlan a maga részéről az Ön jóindulatú kívánsága figyelembevételére.

Kiváló nagyrabecsüléssel és avval a kéréssel, hogy szíveskedjék átadni üdvözlőmet kedves feleségének

az Ön odaadó híve,
Johann Strauss

84. március 11.

A levél ajánló sorokat ad bizonyos *Steinbach doktor* kezébe Jókaihoz. – Egy keresztnevével nem is jelölt, elég gyakori német családnevet komolytalan lenne megkísérelni azonosítani. Az is örökre titok marad most már előtűnk, mihez akart ez a hazánkfia segítséget kapni Jókaitól Johann Strauss közvetítésével.

930.

PFEIFER ISTVÁN – JÓKAINAK

1884. márc. 30.

K: OSZK Fond V/449.

Szélein kissé sárguló fehér színű, hatalmas (300x230 mm), négyoldalas árkuspapír, tetején csupa nagybetűvel nyomtatott cégjelzés: PFEIFER FERDINÁND NEMZETI KÖNYVKERESKEDÉSE PESTEN; (SZERVITATÉR SARKÁN, A „FEHÉR HAJÓ” SZÁLLODÁVAL SZEMBEN.) A lila tintás, igen szép betűkkel formált kézírás az első két levéloldalt fedi, a hátsó kettő üres. A papíron keresztben mélyebb, hosszában enyhébb behajtás, utóbbival párhuzamosan felpúposodó gyűrődés. Kevés rojtosodásával a kézirat teljesen ép.

A levélíró kapcsán, mivel az írásban is családjukról van szó, többükről szükséges a tájékoztatás. Pfeiferék könyvkiadó és -kereskedő dinasztia. Az alapító Ferdinánd (1833–1879) német nyelvterületeken szerzett gyakorlat után Pesten telepszik meg, 1856-ban megveszi Emich Gusztáv műhelyét és

boltját, s vállalatát fejlesztí. Hatszáznál több könyvünket bocsátja közre. — Halála után öccse, István (1840–1909), aki korábban társa volt, utódává lesz. A vállalat a család betegsége miatt a Révai Testvérek tulajdonába kerül.

Kezünkben levő dokumentumokból következtetni tudunk arra, mi háboríthatta fel annyira Pfeifer Istvánt, hogy menten tollat ragadott. A hiánytalan egészségből nyilvánvaló, hogy előtte feküdt, amit levelébe lemásolt. Ez a szöveg újságban — még az Athenaeumhoz legközelebb álló N, FL, VU hirdetéseiben sem — sehol meg nem jelent. Kizárólag szórólap, könyvjegyzék-kivonat adhatta hírül, de ez ma sem a mindenképp köteles példánnyal rendelkező OSZK Kisnyomtatványtárban, sem a fővárosi jelenségek tekintetében teljességre törekvő Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kisnyomtatványai közt meg nem található. Nagy jelentősége ugyan annak sem volna, ha meglebbe, hisz Pfeifer mindenestől lemásolta. Az is biztosnak látszik, hogy menten toll után nyúlt: nem ír ilyen indulattal az, aki hagyja elszállani első mérgét.

Viszont három nap elteltével a N *Irodalom, színház, művészet* rovatában hírt ad a páratlan Jókai-olcsóságról: „Jókai Mór regényeinek új olcsó kiadását indítja meg az Athenaeum társulat [...]” A híradás tartalmilag nagyjából egyező, de megszövegezésében attól némileg eltérő formát mutat. De a regények felsorolása, azok árával együtt vonásra azonos a Pfeifer levelében idézett megfogalmazással. (Vö.: N 1884. ápr. 3., esti kiadás.)

Jókait roppant kényelmetlenül érintette az energikus levél. Nem indokolatlan a feltételezés, hogy az anyagi és erkölcsi következmények egyaránt megrettentették. — De gyors megoldást lelhetett, ha újabb három napon belül ezt az újdonságot közölhette a N: „Jókai Mór újabb munkáinak népszerű füzetes kiadásából, melyet Pfeifer Ferdinánd, e tevékeny könyvkiadónk ad ki, megjelent a 42–48. füzet. A 7 füzetben Jókai egyik legremekebb alkotása, a »Jövő század regényé«-nek első része »az örök harc« foglaltatik. Ára füzetenként 40 kr. A második rész »az örök béke« sajtó alatt van és legközelebb meg fog jelenni.” (N 1884. ápr. 6., reggeli kiadás.)

Az igazságnak tartozunk annak megemlítésével, hogy az idézett hírdetés (megtoldva további három Jókai-regénnyel) április utolsó napjaitól csaknem év végéig számtalan alkalommal megjelenik az Athenaeum „olcsó Jókai”-t kürtőlő apróhirdetéseként — főleg az említett lapokban.

OZMAN AGA – JÓKAINAK

1884. ápr. 23.

K: nem ismeretes.

M: FL 1884. ápr. 23.

Az irodalmi napilap a következő magyarázó „előszó”-t teszi levélközlése elé:

„Hogy Jókait az egész művelt világ szereti s a nők rajonganak regénye-
iért, azt nem szükséges erősíteni. Berlinben különösen nagy számban van-
nak tisztelői. Ezek egyike, a költői szellemű és széles ismeretekkel bíró
M. Magda kisasszonynak hó ohajtása volt, hogy Jókai arcképét sajátkezű
aláírásával birhassa. Óhajtása valósult s a kisasszony, ki e hó 30-án tartja
esküvőjét a német hadsereg egy derék tisztjével, e sorok íróját bizta meg,
hogy köszönő levelét Jókainak átadja. De Jókai most a székelyek közt jár,
én tehát elkövetem azt az indiskréciót, hogy közlöm a hozzá intézett le-
velet, mely eléggé mutatja, hogyan szeretik e költőnket Németországban.”
(FL 1884. ápr. 23. 628.)

Keltezés híján a levelet a lapbeli közlés napjára datáljuk. — Az író ez
idő tájt csakugyan Erdélyben jár körúton, amint a korabeli sajtóból is tud-
juk: „Illyefalvára ma d. u. két órakerkezik meg Jókai Mór, kit nagy
ünnepélyességgel fogadnak — írja 19-én *Választási mozgalmak* cím alá
foglalva Vadnay lapja. — László Lukács mond üdvözlő beszédet. A beszá-
moló beszéd holnap lesz, s aztán Sepsi-Szent-Györgyön nagy disztrakomát,
este pedig fátylás zenét s nőegyleti nagy estélyt rendeznek.” (FL 1884. ápr.
19.) — Az igazságnak tartozunk annak megemlítésével, hogy az író 22-én
visszatér a fővárosba, tehát a levél keltének időpontjában éppen itt tartó-
zik.

A levélközlő Ozman agát (megszokottabban: pasát), ahogy ma alig van,
aki ismerné, az idő tájt olyan nem akadt, aki ne tudjon róla. Hisz ő volt a pár
évvél korábbi „plevnai hős”, az 1877-es orosz–török háború legendás had-
vezére. — Idehaza mindenki tisztában volt vele, hogy Ozman neve mögött
Farkas Adolf (1823–1898) személye rejlik. Morvaországból származó ha-
zánkfia, Bem hadsegéde, aki török földön órnagyként küzdi végig a krími
háborút, 1870-től a konstantinápolyi katonai akadémia tanára. 1877-ben

pedig ő építi ki földvárrá egész Plevnát, s csak a kiéheztetés veszélyére adja meg magát a túlerőnek, jó negyedévi ellenállás után (vö. a VU 1877. 52. sz. is).

Az „aga” levélközlésében mégis cselvetést neszel a vizsgálódó, annál is inkább, mivel Ozman berlini időzéséről nincs hírünk. A német fruska – aki valóságos is lehet – levelét alighanem a szerkesztőség varrta „Ozman aga” nyakába. Így talán valószínűbbnek hitték, hogy igaznak fogadja el az olvasók tábora.

Jenőy Kálmán – az *Eppur si muove* főhőse.

Ulm – város Baden-Württemberg tartományban, a Duna bal partján.

932.

JÓKAI – FEKETE LÁSZLÓNAK

1884. máj. 1.

K: OSZK Levelestár.

Csontszín, 200x125 mm méretű, megszokott vízjelű levélpapír. A levél-író lila tintás közlendője az 1. és 3. oldalt foglalja el, pár sora átnyúlik a 4- dikre. Ennek további része és a 2. levéloldal üres. Az egyetlen kereszt-be hajlást viselő kézirat fakult, szennyezett, szakadozó részein a kézírattár megóvási munkájának nyomait mutatja. Ezért már össze sem hajtható, kiterítve áll a palliumban.

A levél címzettjét, Fekete László borsodi szolgabírótól közelebről nem ismerjük.

Szemere Attila – író, publicista, politikus (1859–1905). 18 éves korától különböző fővárosi szerkesztőségekben dolgozik. 1879 szeptemberében a H is közli édesapja érdekében kikelő levelét (l. 796. levelünket). 1892-ben a MH társtulajdonosa, később egy szénbányánk vezérigazgatója, élete végén megint a PH külső munkatársa. – Sokféle szakcikket ír, de szépirodalmi és fordítói munkássága is figyelmet érdemel.

Borsod legértelmesebb választó kerülete nem tétovázhat – 1884-ben Mezőkövesd választja országgyűlési képviselőjévé.

BOLESLAWA JAROSZEWSKA – JÓKAINAK

[1884. máj. közepe]

K: nem ismeretes.

M: N 1884. máj. 23., esti kiadás (tartalmi összefoglalásban).

A levélíró Jaroszevska asszonyt a N „lengyel író”-nek mondja. Hazai szaklexikonainkat nem is említve, a legrészletezőbb külföldiek (még az *Encyclopaedia Britannica* is köztük) nevét sem ismerik, de ugyanúgy hiányzik az a lengyelek sajtójában (*Orgelbanda Encyklopedja Powszechna*. Warszawa 1898.) is. — Nemzeti Könyvtárunkban néhány kötete fellelhető: pár Jókai-, Mikszáth-, Rákosi Jenő-, Herczeg-regényfordítás. Ismeretterjesztő munkái közül a magyar politika nagyjairól és a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatokról szólókat olvashatjuk (ez utóbbiakat lengyelül). Abból, hogy ezek közt 1920-as évekbeli kiadások is előfordulnak, arra következtetünk, akkor még életben lehetett.

Az íróőnek egy 1887-es levele Jókaihoz kezünkben van, a szóban forgóról csak a N tartalmi összefoglalásából értesülünk. Az eredetiről azt tudjuk, hogy kishibás magyar nyelvű írás, de saját szavaiból egyet sem olvashatunk. — Mivel a lap a levél keltezését nem adja meg, datálását az újságközlemény megjelenése alapján kísérelhetjük meg: az év májusának közepére tehetjük, ha a N 23-án adott hírt róla.

A lap tartalmi összefoglalása a *Hirek* közt:

„*Egy lengyel író* magyar levele. Jarosevska Boleslava lengyel író Varsóból, Jókai Mórhoz magyar levelet intézett, melyben elmondja, hogy megtanult magyarul, mert eredetiben óhajtotta olvasni Jókai Mór regényeit; most felhatalmazást kér, hogy e regényeket átültesse a lengyel irodalomba. E levél jó magyarsággal van írva, és csak egy-két ragozási hiba árulja el, hogy a levelet csakugyan lengyelajku személy írta.” (N 1884. május 23., esti kiadás.)

e regényeket átültesse — nem tudjuk, hogy a kérés milyen formában került a szövegbe. Nem volna rossz ismerni, hány és mely Jókai-regények fordítási engedélyéről szólt a kérés. Így furcsálljuk, hogy a szerző általános

mindenbe beleegyezését várja. A Csapláros István-féle jegyzék (*Bibliografia przekladów z literatury Węgierskiej w Polsce*. Varsó 1976.) adataiból megállapíthatjuk, hogy Jaroszevska – kisprózaí műveket figyelmen kívül hagyva – öt regényt (*A lőcsei fehér asszony, A kiskirályok, A Magláy család, De kár megvénülni, A fekete vér*) bocsátott ki saját fordításában a jelen levél keltének időpontja után (vö. i. m. 42–56.). – Oka volt tehát általános fordítási engedélyt kérni a szerzőtől, ha az adott pillanatban egyedül *A lőcsei fehér asszonyra* vonatkozott is legsürgetőbb vágya.

934.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. máj. 17.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. A lila tintás szöveg a kezdő- és 3. oldalán helyezkedik el, a 4. üres, s – ami a mindig átgondolt, könnyed fogalmazású Jókai-leveleknél ritkaságszámba megy – az üresen maradt 2. oldalra utóiratszerű keresztbefutó sorokat vet oda a levélíró. – A kéziratn némi fekete szennyeződés tapasztalható, ami az igen jónak minősíthető általános állapotot csak kevéssé rontja.

A legutóbbi, március eleji írásbeli eszmecsere óta csaknem másfél hónap telik el kölcsönös némaságban. Akkor, mikor ebben az utolsó levélben április végére kész színpadi *Aranyember*-kézirat küldésének ígérete is kecsgetett. Itt erről szó sem esik, holott az eredetinek kellett volna már fél hónapja megérkeznie. S ha most nem emészti el a tűz a színházat, amelyben éppen ez a darab színre kerülhetett volna, talán tovább halasztja a levélírást szerzője.

A levél szövege magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Megrendített a hióbbír a városi színház tűzvésszéről. Nem változtatja meg ez a szerencsétlenség a szerződésünket? Hol adhatjuk most elő az Aranyembert? A darab már készen van. De lemásoltatom a Nemzeti Szín-

ház számára. Azt gondolom, az eredetit magam viszem el Önnek. 28-án este érkezem meg Bécsbe: és öfelsége Rudolf főhcg. kívánságára több napra maradok. Akkor megbeszélhetjük az ügyeinket.

De kérem, hogy postafordultával adjon felvilágosításokat a következő sorokban foglaltakról!

1. Otthon van május 28–31-én?
2. Jauner úr és Strauss úr Bécsben van akkor?
3. Mennyire van Ön és mennyire van Strauss úr a Cigánybárával?
4. Hol adhatjuk elő Bécsben Aranyemberemet (a darab sikerültnek látszik nekem, és a színpadi akadályokat szerencsésen elhárítottuk benne).
5. Rendelkezésemre tudja-e bocsátani május végéig a tantièmekre ígért előleget?

[A lap túlfelén keresztbe írva:]

Május 24-ig maradok Pesten. Akkor Kassára megyek, 27-ig ott maradok, következésképpen, ha írni akar nekem, tegye minél előbb.

Üdvözetekkel mindenkinek
Bpest, 1884. május 17.

leghívebb
Jókai Mórja

Die Hiobspost über den Brand des Stadttheaters — a porig hamvadás híre a levél keltének reggelén volt olvasható a fővárosi sajtóban, az esti kiadásokban aztán sokkal részletesebb riportokkal.

hióbbír — Hiob (Jób) ószövegségi könyv hőse, aki a rázúduló tragikus csapások híre ellenére állhatatos marad Istenéhez, mivel az meggyőződése szerint csak a gonoszokat büntetheti, ő pedig ártatlan. Az elbeszélés megnyugtatóan végződik: a megpróbáltatások után Isten jóra fordítja a megingathatatlan hitű Jób sorsát.

Ich komme in Wien am 28ten Abends an — ez az előirányzat a valóságban kissé hátrább tolódott, nagyjából június második hetére, ahogy a N számot ad Jókai mozgásáról.

Alinea — bekezdés, új sor.

Dann gehe ich nach Kaschau — itt egy hónapok óta tervszerűen érlelt elgondolás eredményéről értesülünk. Jókainé február második felében Kassán is megünnepelte a maga félszázados jubileumát egy Coriolán-előadással; férje ugyanekkor felolvasást tartani jött Kassára. Bankett is volt

ezekben a napokban (tudjuk, ezektől mennyire viszolygott Jókai). De ekkoriban döntött úgy, hogy Kassa képviselője lesz. Áprilisi székelyföldi útján lényegében előkészítette illyefalvi választóit a változásra, de csak később búcsúzott el tőlük formálisan és hivatalosan is. Május 26-án programbeszédet tartani ment el Kassára, miután a jelölőgyűlésen kedvező eredményt ért el.

935.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1884. jún. 22.

K: OSZK Fond V/512.

Elsárgult tojásszín, hatalmas, 360x220 mm nagyságú, jelentős vastagságú és keménységű, művészien vágott, hullámos szélű levélpapír. Balszárnyának vízjele nehezen kivehető, még kevésbé leírható stilizált barokkos fonadék, jobbszárnyáé a mindkettőn meglévő ritkásabb vízszintes és függőleges bordázat mellett a benne olvasható TEYER & HARDTMUTH WIEN cégmegnevezés. – Itt Schnitzer is lila tintát használ. Kevert betűs közölnivalói a gondatlan írás miatt nehezen – néhol egyáltalán nem – olvashatók. A levél az első másfél oldalt fedi, a megmaradó két és fél üres. A papír előbb hosszában van végighajtva, aztán vízszintesen harmadolva. Ez a papíryanag talán még a tűznek is ellenáll.

Válaszlevél, csak itt sem ismerjük azt az írást, amelyre felel és nyugtáz. De ebből legalább van fogalmunk, hogy amabban mi lehetett.

Magyar fordításban:

Nagyságos

Jókai Mór Úrnak, író, országgyűlési képviselő,
a nagykereszt rend viselője etc. etc.

Budapesten.

Igen tisztelt Uram!

Ezennel köszönettel veszem tudomásul az Öntől ez évi június 18-án

keltezett nyilatkozatát, amely szerint színdarabjainak más nyelvekre való fordításának a jogát, valamint ezen fordítások és előadási jogaik fölötti rendelkezést mindenkorra átengedi nekem avval a feltétellel, hogy mindaz, ami nem magyar színpadokon az említett darabokért benyújtási-honoráriumokban, előadási honoráriumokban és jutalékokban befolyik, fele-fele arányban megoszlik Ön között és énközöttem.

Köszönettel veszem tudomásul az Ön által ugyanabban az írásban nekem adott meghatalmazást is, hogy darabjaira és az ezekre vonatkozó előadásokra szerződéseket kössek, elszámolásokat végezzek, pénzt vegyek át, teljhatalmat adjak, röviden minden jogot gyakoroljak, amelyeknek gyakorlása a darabok kelendősege folytán szükségesnek bizonyulhat.

A köztünk lévő elszámolás évente legalább egyszer, és pedig minden év május végén esedékes, de Önnek fenn van tartva a joga, erre vonatkozó könyvelési feljegyzéseimbe és az illető igazolásokba bármikor betekinteni.

Az Ön saját kijelentése szerint a nekem adott meghatalmazást nemcsak a kettőnk által közösen feldolgozott „Cigánybáró”-ra vonatkozik, és nemcsak az „Aranyember”-re, — hanem érvényes ez a meghatalmazás az Ön valamennyi további drámai művére, mindegy, hogy én ezeknél mint igazgató, mint munkatárs vagy mint feldolgozó veszek részt. A darabok kelendőségével, illetve feldolgozásával (utóbbi esetben, amennyiben más nyelvre való átdolgozásról van szó, mint a német) kapcsolatos költségeket számba vesszük és mindkét részről közösen, egyenlő arányban viseljük.

A kölcsönös szerződési jogok a két fél örököseire szállnak át, és mindaddig érvényesek, amíg egyáltalán valami anyagi értékük van.

A „Cigánybáró”-val kapcsolatos külön felhatalmazását illetőleg hasonlóképpen kijelentem, hogy avval teljesen egyetértek.

Bécs, 1884. június 22.

Kiváló tisztelettel
híve
Schnitzer Ignác

Großkreutz H. Orden — Jókai 1876-ban a Szent István-rend — igaz, hogy — *kis keresztjét* kapja kitüntetésül.

ddo — de dato: (bizonyos) naptól, kelteztől

Juni 1. J. — Juni lafenden Jahres

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1884. jún. 28.

K: OSZK Fond V/512.

Kissé szennyeződött tört fehér színű, 180x120 mm méretű, bonyolult, nehezen kivethető stilizálást mutató vízjellel rendelkező levélpapír, művészien vágott sajátos alakú széllel. Lila tintás háborgása végigírott négy levéloldalt tesz ki. (Ez a körülmény is nehezíti a vízjel pontosabb értelmezését.) – Az igen finom, børszerű merített papír szinte romolhatatlan.

A cigánybáró készülésének ezen a pontján a törésre vitel a bécsi társ-szerzők közti kizárólag Jókai véleményén – inkább diplomáciai érzéken – múltott.

Az írás magyar fordításban:

Bécs, 884. június 28.

Igen tisztelt Uram!

Most a Cigánybáró 3. felvonásával is készen vagyok, és illetékes egyének az egész munkát szerfölött sikeresnek mondják. De Strauss nem akar igazán előre haladni, és nem is hajlandó kötelezni magát, hogy a kompozíciót január végéig befejezi. Pedig ha erre a terminusra nem vagyunk készen az *egész művel*, akkor idén már egyszerűen nem lehet előadni. Strauss úrnak értésére adtam már, hogy nem bírunk ki olyan könnyen egy idényvesztéséget, és hogy most csak egy „vagy-vagy” van. Szerdán kimegyek a birtokára – ha akkor *nem* ad kötelező nyilatkozatot, akkor – ha nehéz szívvel is – kénytelen lennék az egészet visszavenni tőle. Ez esetben talán Suppé szerzethetné a zenét, aki mindenesetre azt a garanciát nyújtaná nekünk, hogy február elején sor kerülhet az első előadásra. De igen tisztelt Uram, ez ügyben mégsem szeretnék ilyen döntő lépést tenni anélkül, hogy Önt értesítettem volna és a véleményét hallanám. Straussnak azt mondtam, hogy további változtatások egyáltalán nem lesznek a könyvön, és hogy Ön is sürgeti a befejezést, mert a magyar kiállítás évében ennek az operettnek kell uralkodnia a budapesti repertoárban. Arra kérem, legyen szíves *postafordultával* válaszolni nekem, hogy esetleg az Ön levelét is megmutathassam

Strauss úrnak. Evvel az úrral világosan kell beszélni, különben a Cigánybáró az ítélet napjáig sem készül el.

Az „Aranyember”-rel holnap készen vagyok, és holnap Jauner barátunknak is betekintést engedek a munkába, amely – ismétlem – kitűnően sikerült. Azt, ami most már a színészek apró kívánságából következik, még Marienbadba való elutazásom előtt, amire július 7-én kerül sor, közlöm Önnel.

A Theater an der Wien-en kívül a német színpadok közül mindenkélett a hamburgi Városi Színháznak és Berlinben a Német Színháznak lesz szerencséje az Aranyembert előadni, mégpedig valószínűleg már az idei évadban. A fordításomnak egy másolatát kívánságára 8 napon belül megkaphatja.

Aprópó, – a trónörökös ó királyi fenségének kilátásba helyezett meghívásából az „Ausztria–Magyarország”-ban való közreműködésre eddig semmit sem láttam. Feledékenységből mellőztek, vagy az Ön műve keretében egyszerűen nem jut hely szerény irodalmi kvalitásaim számára?

Még egyszer kérem, hogy a Straussra vonatkozó fenti soraimra határozottan és postafordultával válaszoljon. Ha szükséges, táviratilag.

És most ajánlom magam, igen tisztelt Uram, és Önnek és nagyrabecsült házanépének mindnyájunk szerető üdvözléteit és tiszteletét küldöm.

Odaadó tisztelettel
az Ön
Schnitzer I.-a

gehe ich auf sein Gut hinaus – Straußnak már évek óta két villája is volt a Leobersdorf melletti Schönauban, az osztrák fővárostól mintegy 25–30 km-nyire.

Suppé – Franz von Suppé (1819–1895) dalmát származású hírneves operettszerző. A bécsi operett műfajának egyik legkitűnőbb képviselője, művészi szellemében, a sajátos osztrák színezet aláhúzásával önálló úton jár. Ma is játsszák *A szép Galathea*, *Boccaccio* stb. operettjeit.

Einladung Sr. k. H. d. Kronprinzen zur Mitwirkung an „Oesterreich–Ungarn” – Einladung Seiner kaiserlichen (königlichen) Hochheit des Kronprinzen [...] – Jókai erre vonatkozólag csakugyan tett Schnitzernek valami futólagos ígéretet (hisz a trónörökösi meghívás teljesen tőle

függött), de – valami okból – végül mégsem került Schnitzer az OMMk szerzői közé.

937.

MOLDOVÁN GERGELY – JÓKAINAK 1884. jún. vége?

K: OSZK Fond V/323.

Fehér színű, hatalmas, 340x210 mm-es árkusokon olvasható ez a kérvény formájú levél. Fekete tintával írott szövege gondos, szép írással (tínek áthúzásai az egész szót átlengik) az első két és fél levéloldalt foglalja el, az utolsó másfél üres. – Az eléggé erős papír szakadozóban van, de most még kiválóan olvasható.

A levélíró Moldován Gergely (1845–1930) román nemzetiségű író, néprajzkutató, műfordító. A 80-as években tanfelügyelő Erdélyben, 1886-tól több mint három évtizeden át a román nyelv és irodalom tanára a kolozsvári egyetemen. 1892-től szerkeszti az *Ungaria* c. román hetilapot, 1896-tól ennek melléklapját, a *Román–Magyar Szemlét* is. Hosszú életén végig szolgálta a két nemzet közeledését. Hatalmas mennyiségre rúgó életműve döntő többségében magyar nyelvű munkákból áll.

A keltezetlen levél valószínű datálása nem nehéz: a levélíró hivatkozik a N „idei” 175-ös számára. A szóban forgó tervezet csakugyan a N 1884. 175-ös, vagyis jún. 26-i reggeli lapszámában olvasható. A levél valószínűleg azonnal ezt a napot követőleg: alighanem még június utolsó napjaiban készülhetett, esetleg július első napjaira nyúlt át, ha minden gátló körülményt számításba óhajtunk venni.

A szamosújvári születésű és Erdélyben tanfelügyelősködő Moldován Gergelynek aligha kellett egyáltalán, de semmiképp sem hosszabb idő ahhoz, hogy kifejtse, mit tart módosítanivalónak szülőföldje földrajzán és néprajzán a nagy mű előtte fekvő, 63 fejezetre osztott tervezetében. – A javító szándékú bírálat a lehető legteljesebb, alig várható eredményt érte el: tételesen végigkísérhetnők, a kiadványban minden tökéletes pontossággal úgy valósult meg, ahogy az ő javításai, ill. javaslati ajánlották. A szokodoli barlang éppúgy az akkori Alsó-Fehér megyébe került át, ahogy

minden pótlását beledolgozták a kész műbe, s amint a *Torda megye* cím is *Torda-Aranyos megyére* módosult Téglás István végleges ismertetőjében (i. m. VII. k. 198–217.), és mint ahogy beiktattak egy új, *A románok* c. fejezetet, s ezt Moldován írhatta meg népe eredetétől babonáig (i. m. VII. k. 409–32.).

népismertető mű — az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és Képben. Végleges formájában 22 kötet (1885–1902).

prospectus — Jókai a szót eredeti értelmében kilátásnak, előretekintésnek használja.

ujkeletű csinálmány — Jókai is írt róla *Leányka-kő* címen egy leírást (VU 1877. dec. 16., utóbb kötetben is).

938.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. jún. 30.

K: Wiener Stadt- und Landes bibliothek kéziratára, I. N. 201 798.

A ritka levelek egyike, amelyeknek borítékja is fennmaradt. Kemény tapintású, csontszínű, 215x145 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. Egyenletes, könnyedén írott, szép lila betűi (gót jellegük ellenére) csak a kezdődalt töltik meg, a többi három levéloldal üres. Egyetlen, alig mélyedő, vízszintes összehajtást visel. — A 145x110 mm méretű, tört fehér színű boríték éppúgy mutatja a kéziratár jellegzetes, piros jegyes leltári jelzetét, mint a levél fejének jobb sarka, egymáshoz tartozásuk bizonyítékaként. Három postabélyegén két bélyegző: BUDAPEST körirattal, középpütt $\frac{1}{7}$ keltezés-sel, alatta homorú elhelyezésben: délután; két végpontján: LE és 10.

Schnitzer a közös érdek nagy hevületű, sürgős érvényre juttatásához keres támogatót Jókaiiban. A választ csakugyan postafordultával kapja, ajánlott levélben. A csaknem másfél évtizeddel idősebb magyar szerző legalább ennyivel higgadtabb, egyáltalán nem kívánja osztani Schnitzer meggondolatlanságát, hanem mérsékletet ajánl neki, békítő intézkedéseket sürget.

A szöveg magyar fordításban:

Igen tisztelt Barátom!

Hogy készen van a Cigánybárával, az igen örvendetes: annál kevésbé biztató azonban az a hír, hogy Strauss úr ebben az évben nem lesz kész a zenei anyaggal. Kérem, fordítsa minden ékesszólását arra, hogy rávegye zseniális barátunkat, hogy induljon el az Olümposz felé: hiszen ott nyáridőben is nagyon szép. Különben elszalasztjuk a budapesti kiállítási időszakot és akkor a fáraó sovány tehenei következnek a jövő évben.

A felkérést Rudolf művéhez majd megkapja, amint elegendő számú aláírt űrlapot kapok.

Minden egyébért hálás köszönet és sok üdvözet.

Alázatos szolgálja
Jókai Mór

die Ausstellungsperiode in Budapest – utalás az 1885-ös budapesti, nagy gonddal előkészített országos kiállításra, amelyről a továbbiakban még sok szó esik (s amelyről közzájón világkiállításként is beszéltek).

die mageren Kühe Faraos – a kép a bibliai József közismert történetéből való. *A fáraó álma* (Mózes I. könyve, 41, 2–3., ennek megfejtése (uo. 25–32.).

ich die unterschriebenen Blanquets in genügender Zahl bekommen werde – a kérdés elől Jókai itt egyszerű technikai akadályra hivatkozva tér ki.

939.

JÓKAI – JOHANN STRAUSSNAK

1884. júl. 1.

K: Wiener Stadt- und Landesmuseum kéziratára, I. N. 163 615.

Ez a levél az előző napi Schnitzerhez intézettével hajszára megegyező papírra készült. Itt a lila tintás írás az első két levéloldalt foglalja el a 3. felső harmadával együtt. Az ezután megmaradt hely üres. A papír egyetlen vízszintes középhajtást visel. Felső bal sarkában a jellegzetes apró vörös

leltári szám alatt hasonló kis, de fekete betűvel az „an Johann Strauss”
útbaigazítás olvasható. Állapota irigylésre méltó.

M: Siegfried Loewy: *Briefe Jókais an Johann Strauss*. (Pester Lloyd
1925. okt. 17., esti kiadás).

Ennek a levélnek a megszületése árulja el, hogy Jókait megijesztette
Schnitzer szakítási elszántsága. A bécsi szövegírónak újabb – már indu-
latmentes – rábeszélést javasol, de a fenyegető kudarcnak a maga szavai-
val kívánja elejét venni. Megkísérli az alkotáslélektan meggondolásaival
Straussot kitartásra ösztönözni, lelkiismereti egyensúlyát egy csöppet fel-
borzolni.

A levél magyar fordításban:

Bpest Svábhegy 1884. $\frac{1}{7}$.

Igen tisztelt Uram és Barátom!

Persze nagyon kívánatos volna, ha még a jövő téli szezonig készen lenne
a Cigánybáró zenéjével. Beköszönt Budapesten a világkiállítás időszaka,
és azt kár volna elszalasztani. Arról a reményről sem teszek le, hogy Ön
művészi vénájának gazdagságával megbirkózik ezzel a feladattal. Hiszen a
magunkfajtánál, aki a műszak segítségével dolgozik, nem fáradság az alko-
tás, hanem igazi élvezet. És mi már tudjuk azt a csodát, hogy a lelkesedés
egyetlen hetében annyit hozunk létre, amennyit a tökéletes nyugalom hat
hete alatt elmulasztottunk. Azért arra kérem, hadd nehezedjék lidércként
a lelkiismeretére a Cigánybáró, egészen a befejezéséig.

De az én személyes érdekeim ne jöjjenek közben számításba. Hiszen a
főcél a lehető legnagyobb művészi feladat megoldása marad: és abban az
Ön művészi vénája a mértékadó: én pedig nem bocsátanám meg magam-
nak, ha Önt csak a legcsekélyebb befolyással is zaklattam volna. Invita
Minerva!

A legszívélyesebb üdvözleteim Önnek és igen tisztelt Nejének.

Legodaadóbb szolgálója
Jókai Mór

die Weltausstellungsepoche in Budapest – ugyanerről előző nap Schnitzernek csak „Ausstellungsperiode in Budapest” megjelöléssel ír Jókai, itt – talán a nagyobb nyomaték kedvéért – a főváros közszellemében elfogadott megnevezés csúszik tollára. – Világkiállítást – mint ismeretes – Londonban rendeztek első ízben 1851-ben, majd több párizsi és londoni után 1873-ban Bécs telt rá kísérletet, később Philadelphia stb. Budapesten még tizenkét esztendő múltán, az 1896-ban megrendezett ún. „millenáris kiállítás” is csupán *országos* volt.

Invita Minerva – l. 720. sz. levelünk megfelelő jegyzetét.

940.

JOSEF WEILEN – JÓKAINAK

1884. júl. 3.

K: OSZK Fond V/658.

Mogyorószín, 215x137 mm-es méretű, kemény tapintású levélpapír. Íme a fejléce (a továbbiakban: OMMík-fejléc):

Die österreichisch–ungarische Monarchie in Wort und Bild.

Redaction: Stallburg Nr. 2.

Wien, 188

Mindez igen tetszetős, fekete kurzív nyomással, csak a keltezést volt szükséges kiegészíteni. – Jó minőségű papírra két méretben készült. Ez a kisebb. (A nagyobb: 290x230 mm.) A levélszöveg fekete tintás latin betűs német írás, amely kizárólag a kezdőoldalon foglal helyet, a többi három oldal üres. Állapota kifogástalan.

Weilen „lovag”-gal ezúttal lép Jókai első ízben levelezőtársi viszonyba, hogy aztán az évtized végéig a fejlécen megnevezett sorozat kapcsán jól megismerjék egymást mint a német, ill. a magyar rész szerkesztői.

Josef Weilen (1830–1889) osztrák költő és író. Kezdetben tanít, mind magasabb szintű katonai tanintézetekben. Utóbb kormánytanácsos lesz, színiiskolai igazgató. 23 éves korától jelennek meg irodalmi művei: vers, színpadi alkotás, regény. Ezek általában erőtlenek, a szerző jellemábrázoló képességét már a korabeli kritika kifogásolja. – A trónörökösnek rég-

től meghitt embere, 1884-ben ő lesz a népszerű sorozat német részének szerkesztője.

Rudolf koronaherceg Jókaihoz intézett február közepi meghívása után ez az első afféle „hivatalos” megnyilatkozás a levelezésben az előkészítés alá vett OMMik I. kötetéről.

Magyarul:

Bécs, 1884. július 3.

Igen tisztelt Barátom!

Ma Ó Császári Felsége minden levelet aláírt és én postára adtam őket.

A mellékelt iratot kérem hivatalosnak tekinteni, az urakkal közölni, és ha Ön alkalmasnak találja, az újságokban közzétenni.

A trónörökös csak 16-án tér vissza Bécsbe. Ha minden közölnivalót eljuttat hozzám, én mindig kapcsolatban állok vele és gyorsan el tudom juttatni Önnek az ő döntését. — József főherceg Ó Császári Fenségének ma sajátkezűleg írt a trónörökös és maga szólította föl közreműködésre a cigány-témában.

Szívélyes üdvözlettel

az Ön
odaadó híve
J. Weilen

ich sie der Post übergeben — a Jókai által megnevezett munkatársaknak szóló megbízó levelekről van szó, azok szétküldéséről.

in den Journalen zu veröffentlichen — a melléklet feltehető szövegét (vagy annak összefoglalását) tíz nap múltán egy újabb Weilen-levél közlésének bevezetéseképp teszi közzé a N (1884. júl. 13., reggeli kiadás; vö. a 942. sz. levelünk jegyzetével).

An S. K. H. — an Seine Königliche (Kaiserliche [?]) Hochheit (Ó Királyi Fönségéhez).

das Thema der Zigeuner — József Károly Lajos főherceg (1833–1905) elismert szaktekintélye volt a cigány nyelv és társadalom kérdéseinek, nyelv-tanukat is ő írta meg az OMMik-ben (*A cigányok* címen, i. m. XX. k. 568–78.).

BR. RAUCH GÉZA – JÓKAINAK

1884. júl. 7.

K: OSZK Fond V/477.

Vékony, világos okkerszín, 223x145 mm méretű silány levélpapír. Első három oldalát a fekete, latin betűs német szöveg foglalja el, a 4. üres. Erre az üres oldalra idegen kéz nagy vörös betűkkel a „Rauch – Valcics” megjelölést róttta. – A papír egyetlen vízszintes összehajtást visel. Kissé gyűrött, eléggé körülményesen olvasható, némileg szennyezett, hajtásainál foszladozást mutat.

A levélíró b. Rauch Géza személye ismeretlen, de vannak adataink a családról, melyből származik. A Rauchok Pomerániából jöttek a Muraközbe a XVII. század derekán. A család több főispánt adott az országnak, tábornok is van közöttük. – A levélíró édesapja, Rauch Levin (1819–1890) horvát bán, a magyarokkal kötött únió pártjának elnöke, ennek megvalósulása is nevéhez fűződik. – Egyik fia, Pál (1865–1933) horvát politikus, két éven át ugyancsak horvát bán. Géza (1852–?) jogász, 1902-től képviselő.

A levél elég zavaros ügyben fordul Jókaihoz: b. Rauch ismeretlenül ajánlja föl soha nem hallott nevű védence közreműködői készségét Horvátországról az OMMík részére. Nem ismerjük a kényes ügyekbe avatkozni nem szerető Jókai véleményét a levélíróról és védencéről, nehezen tudjuk elképzelni válaszát, az viszont tény, hogy dr. Valesich nem fordul elő az OMMík szerzői sorában.

A levél szövege magyar fordításban:

Lužnica kastély, Berdovze postahiv.
Horvátország 1884. július 7.

Igen tisztelt Jókai Úr!

Habár a sors nem volt hozzám kegyes és a szerencse sem részesített abban, hogy – Önnek személyesen – be legyek mutatva, mint egy harmadik személy ügyvédje az engedélyét kérem, hogy Önhöz fordulhassak.

Valesich Alexander dr. úr – jelenleg mint magánorvos tevékenykedik Valascában Abbázia mellett – olyan ember, aki szaktudománya körénél jóval előbbre tört, aki – mint újságíró – Horvátország és Magyarország új koalíciójának felvirágzása idején – a kezdődő hanyatlás korszakáig – kitűnő tollát ajánlotta föl a magyar állameszmének Horvátországban – aki később állásától és létfenntartásától megfosztva – mint a magyar állameszmék valamennyi *őszinte* híve Horvátországban – páriaszerepre ítélve a teljes feledésnek van kiszolgáltatva. – Ez a férfi kér meg engem – hogy avval a kéréssel forduljak Önhöz – részesítsék őt abban a kiváltságban – a neki megfelelő módon –, hogy munkatársa lehessen az „Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben” c. nagy műnek, amelynek végleges teljes sikere minden kétségen kívül áll már azért is, mivel a szerkesztését Ön vette át.

Különféle írói tevékenységének bizonyítékául átengedett nekem 7 melékelt dokumentumot – abból 6 újságcikket –, amelyeket eredetiben melékelek jóindulatú betekintés céljából.

Azt hiszem, állíthatom, hogy Dr. Valesich Horvátországról szóló monográfiák írására tökéletesen alkalmas lenne. Mialatt ismeretlenül kifejezem Önnek osztatlan tiszteletemet és nagyrabecsülésem jelét

teljes tisztelettel maradok
báró Rauch Géza
a jogtudományok doktora

Schloss Lužnica – magyarul luznici kastélynak szokás mondani: a b. Rauch család ősi fészke Zágráb közelében.

Berdovze [?] – mára már eltűnt helység (ha jól olvassuk a nevét), bár 1890 körüli forrásokban sem található. Feltételezhető, hogy beleolvadt Zágrádba.

Volosca – kis halászfalu, két km-nyire az akkori Abbáziától (ma: Volosko). Már hosszabb idő óta az egész Kvarner üdülősor (Volosko–Opatia–Lovran) végig egybeépült.

Abbazia – hosszú ideig használt magyar nevéen Abbázia, kis halászfaluból a kiegyezés után fényes fejlődésnek indult, néhány évtized alatt a legdivatosabb és legelőkelőbb téli-nyári üdülővárossá nőtt (ma: Opatia).

JOSEF WEILEN – JÓKAINAK

1884. júl. 10. körül

K: nem ismeretes.

M: N 1884. júl. 13., reggeli kiadás (magyar fordításban).

Ha Weilen tanár úr értett vagy beszélt is magyarul, minden esetben ki-
zárólag németül írt. Feltételezzük: ez a levele a N fordítása. Keltezésére a
lapközlés megjelenése alapján következtetünk.

Tudjuk: ez a N-ben még csak ritka esetnek sem minősíthető. Ha a fel-
tételezett eredeti után próbálunk kutatni, nem jutunk messze. A király és
a trónörökös Polában a flottagyakorlaton tett látogatásáról hosszan cikke-
zik az egész budapesti és bécsi sajtó; a trónörököspár karinthiai időzéséről
is részleteiben értesülünk, de az OMMík magyar szerkesztőbizottságának
alakuló üléséről a magyar újságokban sem – a FL-at is beleértve – esik
szó, még kevésbé az idegenekben, ahová a Pester Lloydot értjük bele. Így
a Weilen-levél is számon kívül marad, tehát a vélt német eredeti nem kerül
elő. Ilyenformán kétségben maradunk, hogy volt-e egyáltalán ilyen.

A levél maga csupán okát adja Rudolf távolmaradásának. Ezúttal az a
fontosabb, amit a napilap a levélközlés köré helyez. Weilen júl. 3-i levele
nyomán joggal föltételezzük, hogy itt ismerhetjük meg annak a levélnek
hiányzó mellékletét, talán egészében, de legalábbis összefoglalásban (vö.
az idézett levél jegyzetét). Tehát:

*„Az osztrák–magyar monarchia irásiban és képekben című Rudolf trón-
örökös főherceg ő fensége védnöksége alatt megjelenő népismereti
munka magyar részének felügyelő bizottsága ma tartotta alakuló gyűlését
a nemzeti muzeumi igazgatóság szállásán. A bizottság tagjaiul fölkértek:
Haynald Lajos biboros-érsek (elnök), Pulszky Ferenc (alelnök), továbbá:
Benczur Gyula, Hunfalvy János, Ipolyi Arnold püspök, Jókai Mór, Keg-
levich István gróf, Keleti Gusztáv, Miskatovics József (Horvátországból),
Nagy Miklós, Pulszky Károly, Szabó Károly, Torma Károly, Zichy Jenő
gróf. Az alakuló gyűlésen, melyre a bizottság tagjai nagy számmal jelentek
meg, az elnöki széket Haynald bibornok-érsek foglalta el, a jegyzői teen-
dőkkel pedig Nagy Miklós bízott meg. A bizottság megalakulván, Jókai
Mór mindenekelőtt azt jelentette be, hogy Ó Fensége, Rudolf trónörökös*

főherceg legmagasb megbízásából az »Osztrák–magyar monarchia irás-
ban és képekben« osztrák részének szerkesztője, Weilen J. kormánytaná-
csos, a Budapesten felügyelő magyar bizottság alakuló gyűlése alkalmából
a következő levelet intézte Jókai Mórhoz, a magyar rész szerkesztőjéhez:

[itt következik a levél, s miután hódulatukat juttatták a koronaherceg-
nek:] A bizottság ezután azonnal munkájához fogott, s megkezdte tanács-
kozásait a munka programjának végleges megállapítása fölött.” (N 1884.
júl. 13., reggeli kiadás.)

Nagyon sokkal okosabbak nem lettünk: az derül ki a korábbi levél is-
meretlen mellékletéből — amit az illetékesek egyenként úgyis tudtak —:
ki kapott megbízást szakértőként — eddig — a népismereti sorozat szö-
vegének elkészítésében. Ez tehát az induló csoport, amely idők folyamán
még nagyon sokakkal bővül ki.

Polába utazik — annak idején az Istria-félsziget székhelye, hadi kikötő,
ma Pula néven Jugoszlávia területéhez tartozik. — A tengerészeti hadgya-
korlat júl. 6-án kezdődött, ezen ezúttal az uralkodó is részt vett. Rudolf
minden hadgyakorlaton szinte kötelességének érezte a megjelenést.

943.

BOJNICIĆ IVÁN — JÓKAINAK

1884. júl. 10.

K: OSZK Fond V/61.

Vajsínú, 200x127 mm méretű, szokott vízjelű, igen erős levélpapír. Fe-
kete tintás szövege három és fél oldalt vesz igénybe, az utolsó fél marad
üresen. Az írás kifejezetten szép, néhol kissé szorított, egyetlen javítás nél-
kül. A csaknem megtámadhatatlan anyag kifogástalan állapotot szavatol
még soká.

A levélíró *Iván Bojničić* (1858–1925) horvát történétíró. Bp.-en vég-
zett, több évig itt dolgozott. A horvát nemzeti múzeum régiségtárának
segédőre, később az egésznek igazgatója. Országgyűlési képviselő, 1882
óta a zágrábi egyetemen a magyar nyelv és irodalom magántanára. Neki
köszönhető a zágrábi országos levéltár korszerű rendezése. Történeti ta-

nulmányokat, köteteket ad ki, több folyóiratot szerkeszt, többnek cikkírója magyar, horvát és német nyelven, lexikonok részszerkesztője.

A levéllel egy folyamat közepébe csöppenünk, amelynek se kezdetét, se folytatását nem ismerjük. A kezdet egy nyilvánosan meghirdetett jelentkezési felhívásra válaszoló levél lehet, a folytatás — mivel a levélíró személyes megbeszélést helyez kilátásba — aligha kerül leírásra. Nincs tudomásunk Jókai szerkesztői döntéseinek motivációjáról, csak azt tapasztaljuk, hogy a Bojničić-féle ajánlás személyiségeinek nagyobb fele nem vesz részt a munkában: négy szakember (Rački, Miškatović, Klaić, Pavić) egyáltalán nem kapott helyet a Horvát-Szlavóniáról szóló OMMík-kötetben, a másik három (egyikük festő) — ez utóbbit leszámítva — nem a javaslattevő szándéka szerinti tárgykörben dolgozhat. Sőt, maga Bojničić is egyértelmű vállalásától — úgy látszik — eláll, a feltételesnek jelzett („szükség esetén”) tárgykörben — többekkel közösen — lát el egyetlen fejezetet. Viszont az ajánlatán lényegesen túlmenő szerepet kap Izidor Kršnji, aki — több egyéb mellett — elkészítője annak a fejezetnek is, amelyet eredetileg Bojničić magának kért.

Utolsó levelemben — a levél nekünk ismeretlen.

Dr. Rački Ferenc — horvát történetíró és régiségtudós (1829–1894). Kezdetben Zágráb papnevelő intézetében egyháztörténetet és egyházjogot tanít. 1857-től három évig az illír káptalan kanonoka Rómában, közben a Vatikán könyv- és levéltárát tanulmányozza. Aztán Zágrábban kanonok s a délszláv akadémia elnöke. Fontos munkásságot fejt ki a délszláv középkor kutatásában, különböző egyháztörténeti kiadványok gondozásában, mellette tevékeny a politikában is. — Amit Bojničić vele íratott volna meg, Horvátország legrégebb történetének összefoglalását, azt az OMMík-ban egy Truhelka nevű munkatárs készítette el.

Josef Miškatović — horvát publicista és politikus (1836–1890). Középszkolai tanárság után 1861-től a horvát tartományi gyűlés tagja. Németországi tanulmányútját követően 1865-től ismét képviselő és lapszerkesztő. Horvát bán barátai révén vezérszerephez jut a horvát politikában. Végül országos levéltárnok, híres publicista, neves, mintaszerű prózaíró. — A részére kiszemelt tárgykört részben Bojničić kapja meg.

Vjekoslav Klaić — horvát történettudós (1849–1928). 44 éves korától a zágrábi egyetemen a történelem nyilvános rendes tanára. 1877-től földrajzi és történeti munkákat bocsátott ki. — Az OMMík-ban számára sem jutott hely.

Izidor Kršnjavi – író, államférfi(1845–1927). Külföldi tanulmányútjáról hazatérve 1878-tól a műtörténet és a régészet tanára Zágrábban. Művészeti és iparművészeti egyesületet alapít, országos ipariskolát indít. A törvényhozó testület tagja, 1891-től a horvátországi kormány vallás- és közoktatásügyi osztályának főnöke, itt is nagy reformokat hajtott végre. *Az építészet ókori emlékei* c. kötet mellett egy nagyobb műtörténeti munkát ad ki, számos szakcikket ír, hisz fiatal kora óta mindig esztétikai kérdések foglalkoztatták. – Az OMMik-ban ő írhatta meg a XXI. kötet (Szent István koronája országai VII.) *Bevezetését*, a horvát történelmet *A nemzeti uralkodók és az Árpád-kor* idején, aztán többek közreműködésével a *Közművelődési intézmények és iskolák* c. fejezetet, végül a *Művészet* c. részt ugyancsak a horvátok vonatkozásában.

Dr. Ármín Pavić – horvát tudós és politikus (1844–1913). A zágrábi egyetemen a horvát nyelv és irodalom tanára, a délszláv akadémia tagja. Öt évig (1898–1903) ő a horvát országos kormány vallás- és közoktatásügyi osztályának főnöke. Egyéb tudományos publikációk mellett megírta *A raguzai dráma történetét*. – Az OMMik-ban egy Andric nevű munkatárs foglalta össze a horvát irodalom múltját.

Nikola Mašić – horvát festő (1852–1902). Olasz földön tölt 12 évet. Képei a horvát népelet jellemző típusait ábrázolják. *Idill, Likai férfi* c. képei a zágrábi Strossmayer-múzeumban láthatók. – Ez utóbbi alkotása a *Likai táj és a Tököföldön* címűekkel együtt az OMMik-ban is megtalálható.

Pilloty tanítványa – Karl von Piloty (1826–1880) a német akadémikus festészet képviselője. 1874-től a müncheni akadémia igazgatója. Óriási méretű, a maga korában hatásos kompozícióiból a mi Szépművészeti Múzeumunk is őrizi az egyik jelentőset. Tanítványa Benczúr is.

A Starcsevicspárti nülzók – a Starčević-fivérek *Antal* (1823–1896) és *Dávid* (1841–?) a magyarság esküdt ellenségei. Az idősebb testvér a nagyhorvát eszme megszállottja, majd a pánszlávizmus híve, a fiatalabb dühödt kirohanásokat intéz a zágrábi tartománygyűlésben Magyarország ellen. Jellemző helyzet, hogy 1887-ben innen kizárják, hat éven át börtönben ül, de 1897-ben ismét tagja a tartománygyűlésnek.

K: A Román Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvári Fiókjának Levéltára, Gyarmathy Zsigmond-hagyaték.

Az ismert OMMík-fejléces, mogyorószínű, 290x230 mm-es kemény tapintású levélpapír. Biztos, hogy szövege elért a kezdőoldalon. A kézirat egyéb ismérvei tisztázatlanok.

A címzetről igazában keveset lehet tudni, különben is gyanúm szerint csupán a tisztesség kedvéért került rá a sor. Erdélyi földbirtokos, „Kalotaszeg egyik jellegzetes alakja” — ahogy Vita Zsigmond mondja (*Jókai Erdélyben*. Bukarest 1975. 154.), a kalotaszegi takarékpénztár vezérigazgatója, az 1880-as években az egykori Kolozs megye alispánja. — Jókai 1871. március végi (második) erdélyi útján találkozott vele: Gyarmathy Zsiga fogadta őt a csucsai állomáson ünnepi beszéddel, óriási küldöttség élén. Az író ezen a vidéken hallhatott első ízben a szónoknál sokkal nevezetesebb feleségéről, annak mindent bejáró híreről.

Gyarmathy Zsigáné, lánynevén Hóry Etelka (1845–1910) Kalotaszeg vidékének és népének jótevő nemtője. A tájék népművészetét ő ismerteti meg a világgal (kezdvé Párizson), és teszi olyan jövedelmezővé, hogy készítői meggazdagszanak. Írói tehetsége tanulókorától bontakozik. Tagja a Petőfi-társaságnak és az Erdélyi Múzeum Egyletnek. Tizenöt kötetnyi regénye és elbeszélése szülőföldje életét visszhangozza. (A *Regényes feleséget* kötetkiadása (1885) előtt Jókai hozza a N esti kiadásának folytatásaiban 1884 július-augusztusa folyamán.). — Nem tudjuk, hogy a jelen esetben a népismereti műben való közreműködésre előzetes fölkérés történt-e, vagy Jókai az országos elismertség jogán eleve magától értetődőnek tételezte föl a megbizatást.

Melka — M. Vince festő, grafikus (1834–1911). A cseh fővárosból jött hazánkba, harmincas évei derekán Kolozsvárt telepedett le életre szólóan. A híres görgényi vadászatokról készült képei ismertek, de az OMMík-ban nem kerültek.

frige — fensége

felhívó levél — a Rudolf aláírásával kiküldött megbízás az OMMík-ban való közreműködésre. A XX. kötet csakugyan az ő munkájaként tartalmazza a *Kalotaszeg népe* és *A kalotaszegi varrottások* c. fejezetet (i. m. XX. k. 180–82.).

Nagy Miklós – A VU szerkesztője 1867-től 1905-ig.

Vas. Újs. – Vasárnapi Ujság.: a dualizmus korának legnépszerűbb, legelterjedtebb vegyes tartalmú hetilapja. Jókai élete végéig lényegében főmunkatársa.

itt hagyom Bpestet – Jókai a nyári hónapokat Balatonfüreden töltötte, s utána is előbb a Svábhegyen tartózkodott néhány hetet a fővárosba való visszatérés előtt.

szivesen veendjük Melka rajzait – nem tudjuk, küldött-e. Az elkészült kötetben a *Kalotaszegi népviselet* c. illusztráció Roskowitz, a Kalotaszegi varrottások pedig Richter aláírást mutat (i. m. XX. k. 177., ill. 179.).

945.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1884. aug. 1.

K: OSZK Fond V/498.

Krémszínű (a második levélpapír élénkebben sárgás), 200x127 mm-es, megszokott vízjelű, kissé keményebb, egyetlen vízszintes hajtású levélpapír. Egy kevésbé fakult fekete tintás szövege az első levélpapír mind a négy oldalát elfoglalja meglehetősen nagy betűvel, jellegzetes magas áthúzásával a *t* betűin, a második papírnak aztán már csak első fél oldalát, a megmaradó három és fél üres. Minden oldal végén fordíts (/.) jel figyelmeztet a folytatásra. A hajtások mentén kissé foszladozni kezd a papír, de lényegében még jó állapotban van.

M: *Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz* (N 1889. febr. 1., reggeli kiadás) szemelvény.

Elovasni sem kell, rápillantani is elég, rögtön világos, miről szól a levél.

vettem levelét – mi – sajnos – nem ismerjük.

szakelődadók névsora – az OMMik munkatársainak lajstroma. Jókai ezt a trónörökös tanácsa ellenére sem tette közzé, talán még korainak ítélte közönség elé bocsátani, hisz csakugyan hosszan kellett még kiegészülnie. (Aug. 22-én a N hozza.)

ily főpontok: a 2, 3, [...] – a tíz megjelölt főpont megoldása valóban Rudolf javaslata szerint alakult (az első kettő Bp.-et és környékét, a tíz fő-
löttiek különböző magyar vidékeket, a 21. éppen a Székelyföldet mutatná
be részletesen).

megállapított 4 legföllebb 5 kötetet túlhaladni nem lehet – végül – mint
tudjuk – nyolc lett belőle.

a 15. és 17, 20 és 24^{ik} pontok – az első a cigányság „tana”, a továbbiak
sorban Bihart, Szabolcsot, az Aranyos és Torda vidékét, az utolsó Nagya-
gat és Dévát mutatta be természeti különlegességeivel – lényegében így
maradt.

Nagy Miklós úrnak [...] megküldötte – Jókai egyik főmunkatársaként
a fordítások kiosztását, elkészíttetését intézte.

Miel Ágoston – szürke eminenciásnak kell lennie, sehonnan meg nem
ismerhető.

946.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1884. aug. 8.

K: OSZK Fond V/498.

Enyhén szürkés, szinte fehérnek vehető, 200x127 mm-es, kemény ta-
pintású levélpapír. Benne saját színű dombornyomással a keltezés helye:
LAXENBURG; vízjele: JOYSON SUPERFINE – A fekete tintás szöveg
itt is két külön levélpapíron, együttvéve öt és háromnegyed oldalt foglal el,
a további két és negyed levéloldal üres. Középpütt vízszintes hajítás, a levél-
papír két szárnya szétválóban, így állapota kielégítő.

M: Jókai ismeretlen levelei. Az Est hármaskönyve 1925, 138.

Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz. (N 1889. febr. 1., reggeli kiadás).

Laxenburg – annak idején uralkodói nyaraló a bécsi erdő mellett. Blau-
er Hof nevű kastélyát Mária Terézia építtette, körötte van a barokk udvari
templom, vadászkastély, angolpark, csónakázótó, ennek szigetén pedig a
műkincsekkel teli Franzensburg királyi kastély

köszönetemet leveleért – fájdalom, ezt a levelet sem ismerjük.

Dumba úr – Konstantin Dumba (1856–1947) osztrák politikus. Diplo-

mataként teljesített szolgálatot a legkülönbözőbb európai fővárosokban, az I. világháború kitörése körül pedig Washingtonban. Ő az osztrák népszövetségi liga alapítója. Önálló kötetet bocsátott közre a hármasszövetség és az antantpolitika változásairól (1900). Financális ügyességéről nincs hírnünk.

Fülöp sógorom nagy örömel [...] – belga ági rokonság. A kilátásba helyezett munkáról vö. a Szász Coburg herceg saját levelét és annak jegyzeteit: 951. sz. levelünk.

947.

MADAME ADAM – JÓKAINAK

1884. aug. 10. körül

K: nem ismeretes.

M: 1884. aug. 19., esti kiadás (eredeti szövegében).

Mme Adam ezúttal nem nevezhető levélírónak, ahogy ez a küldemény is csak áttételesen vehető levélnek. A hölgy híre és tevékenysége szerint 1879 óta ismert asszony Jókai előtt, 1884-es magyarországi tartózkodása óta személyes jóismerősi viszony áll fenn közöttük, kölcsönös tisztelettel egymás iránt. Mme Adam személyéről a tudnivalókat l. 799. sz. levelünk jegyzeteiben.

Francia nyelvű levélközlése elé a N a következő magyarázó szavakat függeszti:

„*Adam asszonyt*, hazánk kitűnő barátójét súlyos vesztéség érte; édes anyja, özvegy Lamber Olympia asszony e hó 9-én meghalt. Adam asszony igaz gyermeki rajongással viseltetett anyja iránt, a kinek Magyarországról irt könyvét ajánlani is szándékozott. A tisztos matróna halálát tudatós családi gyászjelentés, amely Jókai Mórhoz intéztetett, szószerint ekkép hangzik: [...]” (N 1884. aug. 19., esti kiadás.)

Magyarul:

Madame Adam (Juliette Lamber), Paul Segond doktor úr, kórházi sebész, a párizsi orvosi fakultás munkatársa, Paul Segondné asszony, Pauline és Claude Segond kisasszonyok, Constance és Anastasie Raincourt kis-

asszonyok. Lehetőségük adódik megosztani önökkel azt a fájdalmas veszteséget, amelyet most szenvedtek el édesanyjuk, nagyanyjuk, dédanyjuk, unokahúguk, özvegy Olympe Lamber asszony elvesztésével, aki a Val de Gif-i apátságban, 71 évesen, 1884. augusztus 9-én hunyt el.

Arra, hogy a postaküldemény tulajdonképp egy elég keresetlen gyászjelentés, már a N előjáró sorai is utalnak, és olvastán magunk is meggyőződhetünk róla. Csakugyan: egyetlen egyénítő szót nem fűzött hozzá Mme Adam, de arra gondja volt, hogy személyesen Jókaihoz címezve kerüljön hozzánk.

Ha pedig annak idején ez a küldemény része volt Jókai postájának, a levelezésében való jelenlétét sem tagadhatjuk meg tőle.

948.

RUCHIETL MIKLÓS – JÓKAINAK

1884. aug. 10.

K: OSZK Fond V/496.

Okkersárga, 210x170 mm méretű, a megszokottal ellentétes jellegű vízzel (sűrű függőleges, ritkább vízszintes bordázat) rendelkező levélpapír. Fekete betűs, némileg öreges írásmódja ellenére is jól olvasható írása csak a kezdődalt foglalja el, a többi három üres. Állapota: határozottan jó, teljesen ép. – Melléklete egy törtfehér, 200x135 mm-es félbehasított levéllap egy meglehetősen kezdetleges – két ábrázolásból álló – rajzzal, hátlapján részben ceruzás (mint a rajz), részben tintával frott tudnivalókkal.

A levélíró Ruchietl Miklósról annyit tudunk, amennyit saját maga elárul személyével kapcsolatban: 1803-ban született, az egyik Esterházy herceg valamilyen tisztje volt. Lényegesebb az lehet, amiről levele mellékletének hátoldala is tartalmaz említést: a VU 1866. évi 4. számában megjelent egy nevével aláírt cikk *Bubek György stremléke Görgön* címmel (bizonyára igénybe kellett hozzá vennie némi szerkesztői munkót). A cikk tulajdonképp ugyanarról szól, mint amiről a levélmelléklet, hisz ez a téma az öreg öt évtizedes élménye. Viszont láthatunk a VU hasábjain két remekül sikerült illusztrációt, a melléklet kissé ügyetlen rajzai helyett. Sőt, részletes,

majdnem szakszerű leírás is tartozik hozzá, amely szemlélet híján is kielégítő képet nyújt, s a mi gyöngécske mellékletünk rajzait is megvilágítja: „Az oszlop közepén ügyes művész véste pánczélos női alak van, amely domborúan vésett képet ábrázol, fején koronával, szájában, vagy fogai közt pedig feje fölé kinyúló két hallal, a titoknak, a hallgatásnak jelképével. [...]” A hölgy mellén apróbetűs, vésett felirat: Mria Rgna. „Az alak alatt egy pólya, vagy paizs díszelg, melyen Magyarország kettős keresztje látható. A kereszt felső részéből sugarakat képező vésések konyulnak alá. Az egész oszlopot goth betűkkel ezen sírirat díszíti: [...]” és itt idézi a mi mellékletünk köriratában is olvasható szöveget. (VU 1866. 4. sz. 39.) Tehát az itt leírt ábrázolást kellene visszaadnia mellékletünk rajzainak.

Levelünk keltéből csupán az évszám hiányzik. De ez a kezdő első szavak nyomán menten kiderül: 1884-beli a N-nek az a jún. 3-i száma, amelyből Jókai észak-magyarországi látogatásának hírért vette a levélíró:

„*Jókai Mór tanulmányutját* Abauj-Tornamegyében augusztus vége felé kezdi meg. [...] Eddigelé a következő községek vannak a meglátogatásra kitűzve: Bukócz vashámmal, Béka és Aranyidra ezüstbánya és amalgációval, Jászó országos levéltárral, Metzenzéf népviselet tanulmányozása, Stvosz késgyárral, Szomolnok cement vizével és bányáival (Szepesség), Torna várrommal, régi templomának siremlékével, Szedellő festői hegyhasadékával és őseleteivel; Szádvár régi váromladékkal [...]” és további tizenhárom megnevezett helység, főleg Sáros megyéből, kiírt nevezetességével (N 1884. jún. 3., reggeli kiadás).

A levél láthatólag a melléklet eljuttatása céljából íródott. Nem tudjuk, mekkora újdonságot jelentett címzettjének, aki mindezzel csaknem húsz évvel korábban megismerkedhetett – főmunkatársa lévén a VU-nak –, de nem biztos, hogy ilyen időtávlattól vissza is tudott rá emlékezni. Figyelemfelhívásnak tehát nem volt épp fölösleges.

Szádvárt is a régi vár omladékával [!] – a megfogalmazás itt helységet sejtet. Márpedig ilyen már száz évvel ezelőtt sem létezett. Az e tájéki kárpáti völgyben viszont most is él Szádelő (ma: Zadice), Szádudvar (Dvorníki). Régi nyelvünkben a *szád* völgynyílást jelent. Vár volt ezen a vidéken több is. Csak váromladékról lehet sejtelmünk.

hol annyi jelesek [...] *sorakoznak* – az utalás az OMMík-munkatársak tekintélyes közösségére utal, s a tanulmányút is a kötet(ek) érdekében vált szükségessé.

A melléklet latin köriratának szövege a kor megegyezés szerű rövidítéseinek feloldásával:

Hie iacet Georgius Bubeck [Bebek], magister tavernicorum regalium qui fecit etruere ecclesiam Beati Virginis fratribus heremitis ordinis Sancti Pauli primi heremite — anno Dni MCCCLXXI —.

Az eredetihez ragaszkodó hevenyészett magyar fordításban:

Itt nyugszik Bubeck [Bebek] György királyi tárnokmester, aki felépíttette a Boldogságos Szűz templomát első Remete Szent Pál rendjének remete fráterei számára — az Úr 1371. évében —.

Georgius Bubeck [Bebek] — Bebek György (kb. 1330–1389) ősi magyar család sarja, jelentős elődökkel. Nagy Lajos uralkodása alatt hevesi, majd gömöri főispán. Közben más hivatalokat is visel (makovici, trencsényi várnagy). Királyát a pápához kíséri 1349-ben, harcol a velencei köztársaság területén. 1365 és 1389 között a királyné tárnokmestere. — A síremlékén olvasható 1371-es évszámot többen az ő halála esztendejének értelmezték — hibásan —: ekkor alapította ui. a gombaszögi pálos kolostort (mint Fejér *Anjou-kori okmánytára* kimutatja).

Görgő — ma is létező (*Hrhov*) kisközség az egykori Abaúj-Torna megye tornai járásában, zord sziklával meredő magas hegyek közt.

az 1866. évi „*Vasárnapi Ujság*” 4. számában — a remek felvételek az általunk is idézett leírásukkal együtt csakugyan itt találhatók.

949.

JÓZSEF FŐHERCEG — JÓKAINAK

1884. aug. 15.

K: Tisza Lajos tulajdonában volt. Közvetve ismeretes.

M: ItK 1925. 97. (*Jókaihoz írt levelek*. Közli: Baros Gyula.)

A közreadó tudat a levél 8°-rét alakjáról, borítékos voltáról. A boríték címlapján a címzett neve és lakása, hátlapján a feladó ugyanilyen adatai. Egyebet nem tudunk róla. Ismét utalunk az ide vonatkozó (már ismert) tudnivalókra: JLev II. k. 609., 918.

A levélíró személyéről l. JLev II. k. 866. — Ha nem nevezhető is rendszeres levelezőtársnak, a királyi herceg máskor is írt már Jókainak (vö. a

JLev. 606-os darabját) — őszinte tisztelőjeként —, és később is előfordult ilyen. Az író ez év októberében ellátogatott az alcsuti mintagazdaságba, a N végig kitüntető figyelemmel fordul a herceg személye és házatája felé.

Nem az egzotikum iránt való érdeklődés, s nem a látóköri tágítására irányuló törekvés fordította most írónkat a cigányságra vonatkozó szakmunkák dolgában József főherceghez, hanem egy nagyon gyakorlati igény. Dilettáns módon megvolt Jókainak a maga tapasztalata a cigányok nyelvéről, szokásairól, — 1850-es elbeszélései egyike-másika, főképp a *Nomen et omen* a tanúbizonyosság rá. Ezúttal pár „jegyzet”-t kívánt tenni róluk: nyár derekán *Románó csibakéro sziklariben* [A cigány nyelv rendszabályai] címmel írt is a N-ben öt folytatást (N 1884. júl. 29.–aug. 2.). A cikkek eredetileg a főherceg ilyen című cigány nyelvtanához kért jegyzetekként indultak, de Jókai — tudományos szakismeretek híján — rövidesen elkanyarodott a tárgytól.

Miklosich, Franjo — horvát nyelvész (1813–1891). Munkássága a szlavisztikában nagy, a horvát nyelvészetben alapvető jelentőségű. Nálunk is számon tartják *Die slavischen Elemente im Ungarischen* (1871) c. munkáját.

roma — cigány (főleg) férfi.

950.

JÓKAI — SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. szept. 2.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 210x140 mm méretű, megszokott vízjelű levélpapír. Lila betűs közleménye a kezdődalt foglalja el a 3. felső felével, a páros oldalak és a beíratlan oldalrész üres. Egyetlen keresztbe hajtás van középtűt. A kézirat kitérő állapotú.

Így szól magyar fordításban:

Drága Barátom!

Itt küldöm Önnek azt a jelenetet, amelyet az erdetibe még beillesztettek. Kérem ezt még csatolni; — a Nemzeti Színházban már nagyszerűen

elkészítették a dekorációkat, már készen van a Senki szigete mindkét szereposztásban Nagy Imrére, Helvey L.-re (Athalie), Márkus E.-ra (Noémi) osztották a főszerepeket; a darab valószínűleg novemberben kerül színpadra. A Fekete gyémántokról is azt nyilatkozta Paulay úr, hogy elő akarja adatni a Nemzeti Színház színpadán. Még ha drága kiállítású darab lesz is, mégis. NB még meg kell élni. Most szörnyű grippétől szenvedek.

Bfüred 1884. szept. 2.

Alázatos híve
Jókai Mór

schicke ich Ihnen die Scene — az alapkutatások hiánya akadályoz bennünket *Az aranyember* utólagosan küldött jelenetének azonosításában.

Helvey L. — Helvey Laura (1852–1931) Shakespeare-hősnők és kortársdarabok divatos dámáinak alakítója a Nemzeti Színházban. 57 éves korától „örökös tag”.

Márkus E. — Márkus Emília (1860–1949) a Nemzeti egyik legünnepebb művésznője. A legértékesebb és leghálásabb főszerepeket mind végigjátszotta. Egész pályáját a nemzet első színházában töltötte, és több mint hetven esztendőn keresztül volt színpadon.

Paulay — I. JLev II. k. 890. Ekkor már hat éve a Nemzeti Színház igazgatója.

951.

JÓKAI – SZEKULA JÓZSEFNEK

1884. szept. 10.

K: nem ismeretes.

M: N 1884. szept. 11.

Laborfalvi Róza mellszobra javára — amelyre már hónapok óta folyt az országos gyűjtés — műkedvelők színre hozták Szegeden Szigeti József *Viola* c. népszínművét. Előtte ifj. Szmolleny Nándor alkalmi prologusát

Zarkavölgyi Andor „hatással szavalta el”. Előadás közben kézbesítették Jókai táviratát, amely tehát a műkedvelők (egyik) vezetőjének volt címezve (vö. N 1884. szept. 11., reggeli kiadás).

A címzettéről az elmondottakon kívül semmit sem lehet tudni, Zarkavölgyi Andorról sem. — Szmollény Nándor felsőkereskedelmi iskolai tanár (1860-?). Egy sor vidéki, eleinte főképp szegedi lap rendszeres cikkírója. Az *Arany trombitát* irányító munkabizottmány tagja. Baloldali beállított-ságú lasalleánus, rengeteg társadalmi funkciót tölt be. Egy darabig hivatásos hírlapíró, van, mikor számfejtő, ill. -vizsgáló az ország igen különböző részein. 14 önálló kötet őrzi nevét az irodalomban, ill. ismeretterjesztésben.

betegségem akadályozott — hogy kibújhasson különböző banketteken való részvétel alól, Jókai gyakran hivatkozik jelentéktelen betegségekre is. Most csakugyan meg volt hűlve, ez kínozza előző nap is, Weilen balatonfüredi látogatása alkalmával már.

952.

FÜLÖP SZÁSZ COBURG HERCEG — JÓKAINAK

1884. szept. 22.

K: OSZK Fond V/176.

Hatalmas hófehér — kissé elsárgult — 290x230 mm-es, kemény négyoldalas levélpapír. Rajta keresztben és hosszában hajtás. — A gyöngült szeműek (a levélíró ekkor éppen negyvenéves) nagyalakú fekete betűivel írott szöveg csupán a kezdőoldalt foglalja el, a többi három üres. Az írás szemre is kifejezetten szép, tökéletesen olvasható, a kézirat állapota az alig téphető papíryanag következtében kifogástalan.

A levélíró egyúttvéve két levelet intézett életében Jókaihoz: a jelen darabon kívül a következő évben írt egy újabbat.

A Szász Koburg-Gótha német uralkodó és hercegi család. Fülöp (1844–1901) atyja, Ferdinánd vette nőül Koháry Antóniát, s változtatta családnevüket Koburg-Koháryra. — Fülöp herceg szolgálaton kívüli lovassági

tábormok, az aranygyapjas rend vitéze, a magyar főrendiház tagja. Távoli földeket járt be; japáni, brazíliai élményeit magyarul írta meg (*Vadászatok négy világrészben*). Éremgyűjtőként is kitűnt, 1891 óta a Magyar Földrajzi Társaság védnöke. Rokonságban áll Európa legtöbb uralkodócsaládjával, a belga ágon sógora Rudolf trónörökösnek.

Fülöp herceg olyan témával kapcsolatban hívja meg birtokára Jókait, amelyről Rudolf trónörökös leveléből az író már egy hónappal korábban tudott. Sógora jól ismerte Fülöp herceget: csakugyan örömmel vállalkozott a gömöri várak leírására (vö. 947. sz. levelünk szövegét és jegyzeteit). A sorozat XVIII. k.-ében a Schmidt Attilától származó *Gömörvármegye* fejezetben írása ilyen címet visel: *Murány völgye és a gömöri Garam-völgy* (id. k. 172–81.). Némi alakítást alighanem igényelt a kézirat, a tartalomjegyzék ui. ilyen módon jelöli meg a szerzőséget: „*Fülöp Szász-Koburg-Gothai herceg Ó királyi Fensége leírása után.*”

Jókai látogatásának napjára következtetni tudunk legfeljebb. Nyitván alkalmazkodott a levélbeli meghívás tartamához. A N 1884. okt. 9-i száma (esti kiadás) a következő *Személyi hir* megjelentetésével segít: „**Jókai Mór** a tegnap esti vonattal érkezett meg a fővárosba Pohorelláról, hol Coburg-Gothai Fülöp herceget látogatta meg a trónörökös védnöksége alatt megjelenő »Ausztia–Magyarország irásban és képben« című munka érdekében. [...]” (I. h.) — Ha az író okt. 8-án érkezett vissza Pohorelláról, úgy számolhatjuk: 7-ét töltötte a herceg birtokán megbeszéléssel. S ebben már a vendéglátók iránti udvariasság is benne volt.

Pohorella — nagyközség az egykori Gömör megye nagyrécei járásában, a Garam völgyében. A helység nevezetessége a Fülöp herceg tulajdonában lévő vasgyár, amelyben 280 munkás dolgozott, s benne postahivatal is működött.

valjon Tiszólczon, Dobsinán vagy Poprádon keresztül érkezék — Jókai nem különösebben tájékozott utazó; s mivel vonaton ment, minden bizonnyal a fővonalon legkönnyebben elérhető Poprádon át közelítette meg a hercegi birtokot. Poprád korábról is ismerős volt számára.

JÓKAI – PAULAY EDÉNEK

1884. okt. 11.

K: OSZK Levelestár.

A már ismert – az átlagosnál valamivel nagyobb – Jókai-névjegy. Hátlapján a jellegzetes lila tintával a pár sor. A kemény tapintású anyag a tartósságot biztosítja.

Még ebből a nyúlfarknyi közlésből is szinte hűt a tartózkodás. Az ajánló elhatárolja magát tisztétől. Nyilván alig – vagy egyáltalán nem – ismeri a kisasszonyt: nem is vállalhat felelősséget érte. Egy társadalmi kötelezettséget kénytelen teljesíteni. – Bettelheim kisasszony nevét mi sem ismerjük, későbberről sem.

JÓKAI – JOHANN STRAUSSNAK

1884. okt. 17.

K: A Stadt- und Landesbibliothek kéziratára I. N. 119.330.

Szürkés csontszín, 180x110 mm méretben, megszokott vízjelű levélpapír. Lila tintás, javításmentes – mint csaknem mindig – itt gót betűs írású német szöveg az 1. és 3. levéldalt tölti be, a páros oldalak üresek. A kézirat egyetlen vízszintes középhajlítást visel. Mondhatnám: érintetlen állapotú.

1884. okt. 15-én sokfelé ünnepelték Johann Strauss zenei működésének 40. évfordulóját. A bécsi díszünnepségről hallunk még (díszpolgári oklevél, jubileumi aranyérem). Mindenfelé elhalmozza a sajtó Strausstot legszebb köszöntőivel. Jókai lapja az évforduló napján igazán méltó módon adta hozzá a maga részét a nagyszabású kórushoz:

„*Strauss János jubileuma*. Bécsben ma ünneplik Strauss Jánosnak, a »keringő királyá«-nak negyvenéves jubileumát. 1844. október 15-kén lépett ugyanis Strauss a nyilvánosság elé s azóta nem csak zeneszerzeményeivel, hanem karnagyi működésével is az egész művelt világban nagy hírnévre tett szert. Jubileumát megelőzve már tegnap is az üdvözlő iratok és aján-

dékok egész halmazával lepték meg tisztelői, s ma – mint lapunknak Bécsből távirják – Bécs város polgármestere, Uhl, a bécsi közönség nevében fejezte ki gratulációját s a városi lanács nevében értesítette a bécsi városi polgárjog díjtalan adományozásáról. A bécsi férfialegylet üdvözlő táviratot intézett az ünnepelthez. A »Theater an der Wien«-ben ma Strauss tiszteletére diszeldadást rendeznek. Az akadémiai dalegylet küldöttségileg tisztelgett nála s egy üdvözlő feliratot nyújtott át neki.” (N 1884. okt. 15., esti kiadás.)

A főszerkesztő ekkor már mégis közelebb áll az ünnepelthez a hivatalos formáknál, ezért – némi késéssel, amiért elnézést is kér – magánemberként és barátként szól a művésztárshoz.

A szöveg magyar fordításban:

Igen tisztelt Barátom és Mesterem!

Ezekben a napokban úton voltam, ezért a megkésétt üdvözlő részemről mesterjubiläumára.

Fogadja egy olyan kollégának mélyen átértett üdvözlését, aki jó ember ugyan, de rossz muzsikusz; Önt, aki mindkét minőségben felülmúlja önmagát, tartsa Isten és emelje meg magasabbra!

Kézcsókom igen tisztelt nevének.

A legbarátságosabb nagybecsüléssel

Bpest, 1884. 10./17.

hűséges
Jókai Mórja

Ich war dieser Tage auf Reise – Jókai ezen a nyáron-őszön valóban hosszú utakat járt be. Ez a bocsánatkérési indokolás azonban nem vág mindenestül össze a való helyzettel. Ha írónk 15-ére kíván üdvözlőt küldeni, azt 12–13-án lett volna jó megírni. De a jubileum alighanem 15-én este ötlött szemébe, saját lapjának figyelmeztetése nyomán. 17-én aztán csakugyan „úton volt”: Alcsuton járt József királyi herceg meghívására. Gyanúnk szerint erről a szüretéről hazaérve írta meg a levelet (higgyünk a ráírt keltezésnek!). Másnap este végül búcsúbeszédet indult tartani illyefalvi választóihoz (vö.: N 1884. okt. 16., reggeli kiadás).

Meinen Handkuß an Ihre hochverehrte Frau Gemalin – jó félévvel korábban hasonló formulával fejezte ki tiszteletét Strauss Jókainénak. Itt en-

nek a kézsóknak címzettje már Adele, aki azonban hivatalos Frau Gemahlin a következő év tavaszán lesz, igen sok nehézség áldozatos legyőzése után.

955.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1884. okt. 22.

K: OSZK Fond V/498.

Ez a finom levélpapír ugyanabból a tömbből való, mint az ezt követő, nov. 26-é. Minden adatukban egyeznek, a saját színben domborított keltezési helységnev (LAXENBURG) megadásában is. – Fekete tintás, hatalmas betűjegyei aránylag gyorsan végigszántanak a kezdőoldalon, két szövegsorral a másodikra is átszaladnak. – Mélyen bevésődő vízszintes középhajtása a postai feladás biztos jele. A kézirat állapota kifogástalan.

M: *Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz* N 1889. febr. 1., reggeli kiadás (teljes – tehát évszámmal is rendelkező – keltezéssel) szókihagyás, módosítások.

Első darabja ez a meghívó a később gyakran megújulóknak. A trónörökös mindig fontosnak tartja az OMMík-szerkesztőség ülésein való személyes megjelenést: a majdan megszülető füzeteket, ill. köteteket saját eszméi testet öltött formáinak tudja, ilyenekként hirdeti és vállalja.

A jelen levél keltezéséből hiányzik az évszám, csak a többi adat szerepel pontosan. Szerencsére a címzett napilapja állandóan főszerkesztője sarkában jár. Most sem késelekedik:

„Jókai Mór holnap Rudolf főherceg trónörökös hívása folytán Bécsbe utazik az »osztrák–magyar monarchia írásban és képben« című vállalat érdekében.” (N 1884. okt. 24., reggeli kiadás.)

Sőt, az ülés lefolyása után a visszaigazolás sem hiányzik:

„Az osztrák–magyar monarchia írásban és képben. Mint Bécsből táviratilag értesülünk, ma Rudolf trónörökös elnöklete mellett, »Az osztrák–magyar monarchia írásban és képben« című nagy mű kidolgozására alakított bizottság igazgatósági ülést tartott; magyar részről Jókai Mór és Szőgyényi osztályfőnök voltak jelen. ...” – Majd a konkretizált tervek

részletező ismertetése után így fejezi be a tudósítás: „A következő hónap folyamán Rudolf trónörökös Budapesten a magyar bizottság együttes ülésében elnökölni fog.” (N 1884. okt. 26.)

Az évszámot utólag a N jelzett 1889-es száma is megerősíti, de erről már az egykorú sajtó nyomán sem lehetett kétségünk.

Weilen által hírt vettem – a lovag tájékoztatása ezúttal, ha nem is éppen légből kapott, de nem is pontos. Láttuk az idézett laphírből is, hogy Jókai kizárólag a trónörökös hívására indul Bécsbe. Weilen talán a *Concordia* hírlapíró egyesület (amelynek ő az elnöke) jubileumi közgyűlésére remélte Jókait a császárvárosba, de ott a magyar küldöttség üdvözlését Szemere Attila tolmácsolta. Meg ez valamivel korábban is, 20-án folyt le. A 24-e mindenképp téves prognózis.

Stallburg – Istálló vár. Árkádos, többemeletes épülete a bécsi császári palota (Hofburg) együttesének. Földszintjén máig az udvari istállók vannak – akkor működőfélben –, emeletein Rudolf idejében – egyebek közt – az OMMk osztrák szerkesztősége, később kiállítási termek. Mellette Bécs legszebb renaissance-udvara.

956.

JÓKAI–JOHANN VON FORSTERNEK

1884. nov. 11.

K: MTA K 384/40.

A levélpapír csontszín, 230x145 mm méretű, megszokott vízjelű. Egyetlen vízszintes középhajtást visel. Lila tintás, gót betűs írása a kezdőoldal mellett a 3. felső két sorát foglalja el, ha az ajánlás kifejezését az aláírással nem számítjuk. A páros levéloldalak üresek. – A kézirat állapota csaknem érintetlen; gyűrődésnek, szennyeződésnek nyoma sincs.

Ritka kivételes szerencse: a levél borítéka is a birtokunkban van. Színe a levélpapíréval pontosan egyezik, 185x138 mm méretű, bélyeg nincs rajta. Felső visszahajtó nyelve a felbontáskor leszakadhatott, hiányzik. – Címzése alá a kéziratrendező ceruzával rájegyezte az alábbi sorokat:

„Schwiezvater des Besitzers dieser Autographensammlung Oberst M... [?] Bassarabits de Jassenova.”

A levél melléklete Jókainak egy levelezőlappá formált ún. kabinetfotója (K 384/41). Erről sem tud a Csorba-féle ikonográfia. A fénykép alatti „Jockay Maurice” nyomtatott aláírás, hátoldalán a tíznyelvű „Levelezőlapp” felírás, a szükséges címzési vonalzással.

A kézirat palliumán — itt is — a levélíró gót betűs életrajza német nyelven, néhány munkájának cím szerinti említésével.

A levél magyar fordításban:

Igen tisztelt Uram!

Ezennel kijelentem, hogy a Sándor utca N° 36. 1 emeleti szállást az ön bérházában bérbe veszem, 1885. május 1-jétől kezdve három évre 1600, azaz ezerhatszáz o. é. forint bérösszegért: ha szükséges, később készíthetünk hivatalos szerződést.

Előlegül van szerencsém Önnek ezennel egyszáz forintot átutalni.

A legnagyobb tisztelettel
Budapest 1884. november 1-jén

alázatos szolgálja
Jókai Mór

[A borítékon:]

Nagyságos

Johann v. Forster

Urnak

nagyrabecsüléssel

(olvashatatlan szó)

A címzetről, Johann v. Forsterről — akiről nagytőkés mivoltán kívül a világon semmit ki nem deríthetünk — lényeges adat a palliumon: „1903.” Nyilván a tudós kéziratíró tisztában volt a nem kevés Johann Forsterekkel: a halálozási évszám fontos elkülönítő jegy pl. egy kortárs közgazdász névrokonától. Abból, hogy nevét ilyen formában használja, a hasonlítani nem kívánó, elkülönülő idegenség igénye olvasható ki. Az a körülmény viszont, hogy a kapott Jókai-portrét becsben őrzi, igazolja hírnévnek örvendő lakója iránt érzett tiszteletét.

A levél fontos adalék a Jókai-házaspár lakásváltoztatásainak kérdésköréhez: fél évvel ennek kelte után a Kerepesi (ma: Rákóczi) útról ide köl-

töznek. A VIII. kerületnek a Belvároshoz közeli negyede az azóta lefolyt évszázad alatt aránylag keveset változott. Az utcanevek ugyan alakultak valamelyest (a Sándor utcából az 1950-es évektől Bródy Sándor utca lett), a lakóházak néhány emelettel megmagasodtak, de a beépítettség, házzámozás máig változatlan. Annak a körbeépített udvarú bérháznak első emeleti lakásáról van szó, amelynek utcai falán ma is olvasható márvány emléktábla örökíti meg Róza asszony elhunytának helyét. Éppen ennek a sorsfordító körülménynek folyománya majd a sürgős – a bérleti szerződésben vállalt három évnél korábbi (1886 novemberi felmondás) – távozás, igaz, csak az utca rézsút átelleni oldalára. Akkor már a kis Róza rendezésében lesz az író a Sándor u. 17. alatt ugyancsak első emeleti, de kisebb lakásban az 1882 óta „ösbérlő” Gyulai Pál csaknem közvetlen szomszédja.

Gülden ö. W. – Gülden österreichische Währung: osztrák értékű (o. é.) forint. Ennek az ekkor már csak egy szűk évig fennmaradó fizetési formának értelmezésére l. a 858. sz. levelünk megfelelő jegetét.

957.

KÖNYVES TÓTH KÁLMÁN – JÓKAINAK 1884. nov. 15.

K: OSZK Fond V/323.

Elsárgult fehér színű, néhol foltosodó, a legszorosabb értelemben vett régi „miniszterpapír”, hatalmas (340x210 mm-es) méretben. Fekete betűs, szép írású szövege az első két és fél oldalt veszi igénybe, az utolsó másfél üres. Négybe hajtva került ismeretlen borítékjába. Az első két oldal végén ∙ (fordíts) jel figyelmeztet a folytatásra. A behajtások szélein kissé szakadozik a papír, bár keménysége megvan, így ez idő szerint a kézirat általános állapota jónak minősül.

A levélíró Könyves Tóth Kálmán (1837–1924) papi családból származó református lelkész. Hosszú éveket tölt nyugati egyetemeken, majd két vidéki hely után 1883-ban Debrecen hívja meg papjának, ahol egy év elteltével a tiszántúli egyházkerület tanácsbírának választja meg. Az elbeszélő, az ismeretterjesztő, az egyházi irodalomban s még az idegenből áttűtetések

és átdolgozások területén is eredményesen munkálkodik, jó néhány fővárosi folyóirat munkatársa, a VU-nak 67 óta állandó cikkírója, több egyházi lap társszerkesztője. Harmincnál több kötete jelent meg már a századfordulógig, s utána még negyedszázadot munkában töltött.

Ma már jószerével őt is elfelejtették, a levelében előkerülő személyek pedig (Láposy, Csanakok, Huzellák, Kémery) teljesen ismeretlenek az utókor számára. A címzett részére azonban korántsem, hisz Csanak József például egy olyan család feje, amely – amellet, hogy a debreceni fogadóbizottság tagjai közt van a Jókai-pár odalátogatásakor (amint erre a levél is tesz utalást) – az írónak és feleségének vendéglátója is több napon keresztül a kálvinista Rómában (vö.: N 1884. jan. 18., esti kiadás).

Arról nincs hírünk, hogy a dr. Huzella Mátyás ajánlására vonatkozó kérést Jókai teljesítette-e.

az 50 éves jubileum alkalmával Debreczenben – Jókainé 50 éves színművészi pályájának évfordulójáról van szó, amelyet Bp.-en 1883 novemberében, Debreczenben pedig 1884 januárjának végén ünnepeltek meg a színházak.

exordium – bevezetés (főleg szónoki beszédeké)

exciájának – excellenciájának

Kozma főügyész – Kozma Sándor főügyész személyére l. a 893. sz. levél jegyzeteit.

958.

SZAPÁRY GYULA – JÓKAINAK

1884. nov. 25.

K: OSZK Fond V/549.

Csontsín, 280x230 mm-es tiszteletet parancsoló hivatalos irat, a legszokottabb vízjellel, bal felső sarkában a magyar koronát köriratban övező MAGYAR KIRÁLYI PÉNZÜGYMINISTER szöveggel. – Nem egészen másfél oldalát fedi a műredek számba menő – nyilván miniszteri fogalmazói – csillogó fekete tintás szöveg, amelyet a miniszter lilá bélyegzőnyomós aláírása zár (csak vezetéknev). A többi két és fél levéloldal üres.

– A vízszintes és függőleges irányban négyfelé hajtott kézirat állapota – egy csöppnyi kiszakadást figyelmen kívül hagyva – ép és tartós.

A levélíró személyéről I. a JLev II. k. 619. Túl kétéves belügyminiszterségén, hat év óta ülve a pénzügyminiszteri bársonyon, nem kerül sok tépelődésébe Jókai – és a trónörökös – kívánságát helyeselni, sőt mindjárt gyakorlati intézkedéseket is hoz. (Vö.: Rudolf haladéktalan hozzájárulását a Jókaihoz intézett nov. 28-i levelében.)

Wekerle Sándor – a kiegyezés utáni korszak egyik legkiemelkedőbb államférfia (1848–1921). Ekkor még pénzügyminisztériumi tisztviselő, aztán a 80-as évek végétől három évtizeden át különböző tárca minisztere, közben három ízben miniszterelnök. Nevéhez fűződik az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, a pénzügyi igazgatás újjászervezése, valutáris kérdésekkel együtt, és más korszakos intézkedések, végig az I. világháború évein át is. 1914-től az MTA igazgatója, 1918-tól tiszteleti tagja.

Péchy Imre – miniszteri tanácsos, a m. kir. államnyomda igazgatója (1832–1898). Részt vett a szabadságharcban, leverése után gazdálkodik. 1870-től két évig a kataszteri térképészeti osztály vezetője, domborművű térképeivel még külföldön is díjakat nyer, megválasztják a párizsi Académie Nationale tagjává. 1872 óta az államnyomda igazgatója. Itteni eredményeiért a harmadosztályú vaskorona-rend kitüntettetje. Szakavatott vezetőségével, kiváló műérzékével magas, európai színvonalra emelte a magyar nyomdaipart, az államnyomdát az ország első műintézetévé tette, az akkori legmodernebb eljárások bevezetésével.

959.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1884. nov. 26.

K: OSZK Fond V/498.

Kissé tört fehér színű, 200x127 mm-es finom levélpapír, rajta saját színben domborított LAXENBURG mint a keltezés helységneve, és a már korábban megismert vízjellel (JOYSON SUPERFINE), csak itt ez elmetsződik. – A levél fekete betűs szövegének elég a kezdőoldal, a megmaradó

három üres. A papír vízszintesen egy hajtást visel, de a levél két szárnya a függőleges szakadástól csaknem elválik. Ha egybefogjuk, a kézirat állapota kielégítő.

M: *Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz* (N 1889. febr. 1., reggeli kiadás).

A levél egészében a trónörökös rendkívüli elfoglaltságának egyik leg-tisztább bizonyítéka. Más tekintetben talán ennek az írásnak formába öntésén érzik leginkább, hogy Rudolf nem anyanyelvén szól: kifejezési és helyesírási vétségeket egyaránt elkövet.

Bruck (an der Leitha), *Korneuburg*, *Wiener-Neustadt*, *Hainburg* – mind alsó-ausztriai kisebb-nagyobb – ma is meglevő, azóta jócskán gyarapodott – város. Rudolf valamennyiben a katonai táborát keresi. Az elsőnek ilyen jellegű része az akkori osztrák határon túlra, tehát magyar területre esett. – A bécsújhegyi (Wiener-Neustadt) vizsgálatról – amely nov. 29-én reggel folyt le – a sajtó is hírt adott (vö.: N 1884. nov. 29., reggeli kiadás).

Mauer – ez az egy pont, amely nem helység. Tóparton van a katonai terep.

legyen oly szíves nekem véleményét írni – ahogy Jókai semelyik válaszát nem ismerjük – erre is legfeljebb a későbbi Rudolf-levelekből következtethetünk. Az író olyasféle véleményt adhatott: ha nem is elengedhetetlen a trónörökös jelenléte a szerkesztőbizottság ülésén, azért mindenesetre igen jó volna. De ezt a feleletet Rudolf meg sem várhatta, másnap már konkrét időponttal hozakodott elő a tanácskozást illetően (amelyet harmadnap újabbra változtatott), mivel mozgását nem Jókai véleménye irányította, hanem szüleinek magyarországi többrendbeli útja.

960.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1884. nov. 27.

K: OSZK Fond V/498.

Sárga színű, 205x127 mm-es, a legmegszokottabb vízjelű levélpapír. – Nagy fekete betűs szövege az első két és fél oldalt fedi, a hátsó másfél üres.

A benne több helyütt látható lehajló sorvégek a Rudolf-íráások jellegzeteségei már. A kézirat kissé szakadozó.

M: Jókai ismeretlen levelei: Az Est hármaskönyve 1925. 127–28.

A kezünkben levő keltezetlen levél kizárólag a fölírt időpontban készülhetett. Nyilvánvaló, hogy későbbi a nov. 26-i levélnél, amelyben még Rudolf Pestre jövelete is bizonytalan, és korábbi a nov. 28-inál, amelyben az itteni dec. 3-i ülés időpontja 9-ére módosul. Így marad az egy közbeeső nap a jelen levél keltezéséül.

alkalmatlan ne legyek – ne a királyi pár itt-tartózkodására érkezék ő is.

Ő Felsegeik Budapestről, illetőleg Gödöllőről – ez utóbbi helyről a királyné indul haza Bécsbe.

de még ez sem bizonyos – ez a kijelölt időpont ugyan változatlan maradt, csakhogy „Ő Felsege dec. 4-én ismét kihallgatást tart” – mégpedig Budapesten, mint a N is jó előre hírül adja (N 1884. nov. 28., reggeli kiadás). Így a dec. 3-i időpontot hátrább kellett helyezni.

961.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1884. nov. 28.

K: OSZK Fond V/496.

Kissé szennyezett, szürke árnyalatú fehér színű, 200x127 mm méretű, a legszokottabb vízjelű, kissé vastagabb levélpapír. A helységnév ezen is saját színű dombornyomás. – A legtöbb levélnél valamivel kisebb fekete betűkkel írott szöveg az első két oldalt foglalja el, a 3.-ra négy sor kerül át. A fennmaradó hely üres. A levélen egyetlen vízszintes hajtás húzódik, mindkét oldal végén „fordíts (:/.)” jel látható. A kézirat általános állapota sértetlen.

M: *Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz* (N 1889. febr. 1., reggeli kiadás.)

Az eddig bizonytalan kimenetelű gondok a tisztázódás irányába fejlődnek, de a helyzet még ekkor sem világos.

a pénzügyi bizottság összeállítása – Jókai válasza tájékoztatást nyújthattott a Szapáry pénzügyminiszterrel létrejött megállapodásról. Részletek a miniszter nov. 25-i levelében.

tökéletesen beleegyezek a pénzügyi bizottság össze állításába – Szapáry ettől a beleegyezéstől tette függővé megállapodásukat.

egyméhány szavakat kiigazítanánk – mint ismeretes, az OMMk egész sorozatának beköszöntőjét a trónörökös írja a német és a magyar változatba egyaránt. Itt Rudolfnak a magyar érzékenységre, de közjogi és történelmi finomságokra is vigyáznia kellett. Ezekhez óhajtotta Jókai tájékozottságát igénybe venni.

a jövő évi nagy kiállításnak mostanig már elvégzett építményeit meg nézni – mivel a kiállításnak egyik fővédnöke, gondviselő látogatásaira a sajtó figyelt és figyelmeztet (vö.: N 1884. nov. 30., dec. 1., reggeli kiadások).

az ünnepeket úgy is feleségemmel Pesten fogok tölteni vö.: N 1884. dec. 1., esti kiadás.

962.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1884. dec. 4. [?]

K: OSZK Fond V/498.

Elszíneződő, de csont alaptónusú, 190x123 mm méretű, kevésbé finom, kissé vastag levélpapír. Fekete betűs, lejtős sorokban haladó szövege az első jó másfél oldalt fedi, ennek alja és a két hátsó oldal üres. Egyetlen vízszintes hajtás van rajta. Jó állapotú.

M: *Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz.* (N 1889. febr. 1., reggeli kiadás.)

A szerkesztői értekezlet ügye már három levélen keresztül kigyózik, de még a nov. 28-iban is marad bizonytalanság: A végleges rögzítés érdekében negyedszer is írni kell.

Ez a levele keltezetlen. Csak december első hete kerülhet számításba.

Tudjuk, hogy a trónörökospár dec. 3-án költözik vissza Bécsbe, hosszabb laxenburgi tartózkodásból (vö.: N 1884. dec. 4., esti kiadás). A dec. 6-án reggel megjelenő N-szám szinte azt hozza, amit Rudolf Jókainak írt:

„*Rudolf trónörökös* kedden, e hó 9-én reggel 6 óraker az osztrák-magyar államvaspálya személyvonatával Budapestre érkezik, hogy az nap az »Osztrák-magyar monarchia szóban [!] és képen« című mű magyar szerkesztőbizottságának ülésében elnököljön. A trónörökös időzése Budapesten, ezuttal, valószínűleg csak egy napra terjed.” (Id. lapszám.)

A megírás tehát a visszaköltözés fáradsalmait követő napon, legvalószínűbben dec. 4-én lehetett, hisz a levélnek még ide is kellett érnie, s Bécsben is intézkedni kellett az utazás teendői felől.

Feleségem [...] *tökéletesen helyre állt* — a sajtó is tud Stefánia főhercegnő hüléséről, „könnyű torokgyulladás volt, két napig feküdt, tegnap már jól volt” — írja a N nov. 27-én reggel.

Deczember 9^{ke}n 6 óraker reggel Budapestén meg fogok érkezni — a lapok erről sokkal részletesebben tudnak:

„*Rudolf főherceg trónörökös* ma este 8 óra 20 perczkor Bécsből elindul és holnap reggel 7 óraker a központi pályaházhoz a fővárosba érkezik. Megérkezésénél minden hivatalos fogadtatás mellőzve lesz. A főherceg délelőtt 9 óraker elnökölni fog [...]” — és persze elmondják — már többszer — a trónörökös teljes napirendjét, amit csak kereteiben ismertet Rudolf Jókaiival.

melyik házban és teremben tartatik é az ülés — erről dec. 9-én este már — a terem pontos megnevezését kivéve — hiánytalan képet nyercünk:

„*Rudolf trónörökös* ma reggel hét óraker érkezett meg a magyar államvasutak rendes bécsi éjjeli személyvonatával, Himberg állomáson beszállva. Az indóházban 7 óra előtt megjelentek Tolnay Lajos igazgatósági elnök és Jókai Mór, a rendőrség részéről Pekáry József rendőrkapitányi helyettes. A trónörökös, ki gróf Bombelles főudvarmester kíséretében érkezett meg, magyar tábormoki ruhában jelent meg az udvari kocsijában és szívélyesen köszönt az egybegyűlt közönségnek. Leszállva, kezet nyujtott Jókainak, vele egy ideig beszélgetett és azután a várklabba hajtatott. 8 óraker fogadta ő fensége gróf Széchenyi kereskedelmi minisztert [...] Fél 9 óraker fogadtatott külön kihallgatáson Jókai [...] Ez alatt összegyűltek a trónörökös dolgozószobájában a könyv magyar szerkesztőségének tagjai [...]” — és tovább is a legapróbb részletekig, hogy még a gyűlésterem is lokalizálható legyen.

JÓKAI – GR. ESTERHÁZY KÁLMÁNNAK 1884. dec. 11.

K: OSZK Levelestár.

Sárgásba játszó tojásszín, 255x200 mm méretű, igen finom, rendkívül kemény tapintású, mindkét szárnyán $\frac{JOYSON}{SUPERFIN}$ szövegű vízzel rendelkező levélpapír. Az író lila tintás sorai fakulóban vannak, a kezdőoldalon formásan elférnek. A többi három oldal teljesen üres (volt). Hosszában és keresztben egy-egy hajtás mélyül a papírba a borítékba helyezéshez. Általános állapota hosszú idő múlva is kiváló lesz. – Borítékjának alapszíne ugyancsak fehér lehetett, de jócskán elsárgult, 133x107 mm-es. Címoldala OSZK bélyegzővel, több – nyilván különböző időpontokból származó – leltári jelzéssel éktelenkedik. Hátoldala három élénkpiros, öt-ötfilléres postabélyeget mutat, két BUDAPEST köriratú $\frac{12}{12}$ 84 dátumú és egy KOLOZSVÁR köriratú, de a tiszta évszámon kívül csak elmosódó hónapot és napot tartalmazó postai bélyegzővel.

A címzett gr. Esterházy Kálmán (1830–1916) jobb karját a szabadságharc szabeni ütközetében áldozza föl, az abszolutizmus éveiben természetrajzi tanulmányokat ír, az Erdélyi Múzeumot támogatja. 1865-től országgyűlési képviselő (innen a Jókaival való személyes ismeretsége), 1871-től Kolozs megye és Kolozsvár főispánja, majd a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa. Előbbi hivataláról már 1884-ben, de rövidesen mindkettőről lemond és visszavonul, de 1887-ben újabb mandátummal vág neki ismét a képviselőségnek.

Nem nehéz elképzelnünk azt a fölkérő levelet, amelyet a színház darabja érdekében intézett Jókaihoz – nyilván ő –, de ez az írás nincs a kezünkben. – Az író 1884 májusának végén nyújtotta be a Nemzetinek *Az arany ember* színpadi változatát, Paulayék nov. derekán mutatták be, a Révai amatőr-kiadása ugyanakkor került könyvpiacra.

A kolozsváriak igazán frissek és korszerűek, szemmel tartják a magyar színházi világ újdonságait is, ha Jókai dec. 11-i kelettel már levélben járulhat hozzá darabja ottani színrehozatalához.

GR. ESTERHÁZY KÁLMÁN – JÓKAINAK 1884. dec. közepe

K: nem ismeretes, csupán a szerzője kezétől származó s tőle átjavított fogalmazvány.

Azért áll Jókai dec. 11-i levele kéziratának ismertetésében, hogy ennek három utolsó levéloldala üres csak „volt”, mivel a 4. oldal hosszában végighajtott balfelé apró fekete betűkkel odakerült az intendánsnak a szerző részére szánt válasza, amelyet nyilván lemásolásra készített elő hivatalának, hogy neki csak alá kelljen majd írnia. A kész levél nem származott át korunkra, de Jókai levele útján az átjavított, teljesen „sajtókész” fogalmazvány megmaradt. Véleményünk szerint többet ér amannál, mely egy másoló kezétől származnék; itt monogram van a végére firkantva, azon biztosan teljes aláírás parádézik.

Keltezéssel – fájdalom – nem látta el irományát a gróf. Hivatalában rend volt: „Érk. decz. 15 – $\frac{884}{884}$.” állt Jókai levelére utalva. Valószínű, hogy *Az arany embert* játszani kívánták minél előbb, tehát amilyen sürgősen utalványozták a jogdíjat a szerzőnek, annál korábban válaszolhattak levelére, talán órák, de legkésőbb napok múlva. Ezért feltételezhető, hogy még dec. dereka körül ez a fogalmazvány, ill. belőle a Jókainak szóló levél létrejött.

v. *elnök* – innen látszik, hogy 1884 folyamán a főispánságról és talán más „előljáróság”-ról – neje teljes egyetértésével – már leköszönt, az intendánsi hivatalt még valameddig viselte.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK 1884. dec. 18.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 210x140 mm méretű, megszokott vízjelű levélpapír. Lila tintás szövegével az első három oldal végig van írva, a 4.-re négy sor jut. Az itt fennmaradó rész üres. Középpütt keresztben hajtság van, kitűnő állapotú.

Itt indul az a sikersorozat, amely *Az arany embert* a Nemzetiben száznál több előadásig röptette.

Magyar fordításban:

Igen tisztelt Barátom!

Az arany embert jövő csütörtökön (karácsonykor) fogják adni és jan. 1-jén (Újév napján). Tegnapelőtt adták 7. alkalommal, még mindig zsúfolt házzal és *abonnement suspendu*-vel. A *tantième*-elszámolások bizonyítják, hogy nem fiktív közönség volt. Az igazgatóság kettős szereposztásban játszatja a darabot, úgy hogy a legutóbbi előadáson három szerep új kezekben volt, és nagyon jól sikerült. A közönség is megszokta, hogy a darab 11 óráig tart és kitart.

Ha Sonnenthal meglátogat minket csütörtökön, kérem előre értesítsen engem róla.

Itt küldöm Önnek a III-ik felvonás és a változtatás átdolgozását, eredeti szövegben.

A 6ik és 7ik változással azonban nem kell változtatást alkalmazni. Egyetlen szót sem tudok már beletoldani a jelenetbe, mert különben az egész darab értelmét elrontom. A közönség túrhetően szórakozik az 5 felvonásnál, ha az utolsó 2 rosszabbul van elkészítve, azt már el kell tőlem fogadni.

A pesti közönség így fogadta el, és én nem blamálok magamat valami *in usum Delphini Viennensis* átdolgozott háttérrel.

Tehát akár áll, akár bukik a darab, úgy amint van, más nem tudok tenni.

Most hozzáfogtam a Fekete gyémántok földolgozásához, az itteni igazgatóság egyetértésével, amely mindent meg akar tenni a darab színrehozásáért. Úgy gondolom, március végéig leszek készen vele.

Üdvözetek mindenkinek
Bpest, 1884. dec. 18.

odaadó híve
Jókai Mór

abonnement suspendu – bérletszünet.

Sonnenthal – Adolf Sonnenthal (1834–1909) osztrák színész. A pályakezdés éveitől után kerül a Burgtheaterbe 22 évesen, s itt népszerű jellemszínészé fejlődik, majd rendező. Két ízben a színház művészi igazgatója is.

in usum Delphini Viennensis – a bécsi közönség szája ízére átírt forma (A „bécsi” nélküli klasszikus szólás átvitt értelmével).

966.

KLAPKA GYÖRGY – JÓKAINAK

1884. dec. 19.

K: OSZK Fond V/303.

Szürkésbe játszó csontszín, 177x112 mm-es, elég vastag levélpapír, amelyből kettőt használ fel a levélíró. Az első ketté van tépve: ennek egyik felét alkalmazza (ez az első két oldal). A második levélpapír első három oldala telt be; az utolsó levéloldal üres. Az 5. oldal utolsó háromnegyede sötétebb tintával (az addigi szeszínű szürke) készült, s végül ezzel a sötétebbel egész levelét átnézve végigjavította. Betűi aránylag apróbbak az átlagosnál, s ez nehezíti írása pontos kivehetőségét. A kézirat átlagos állapota azért kielégítő.

A levélíró személyéről a JLev két kötetében többször található említés, de sehol nem kap még futó ismertetést sem. Klapka György (1820–1892) hivatásos katonatiszt, majd honvédtiszt, 49-ben honvédtábornok. 1849 májusában hadügyminiszteri teendőket bízna rá, a hónap végétől Komárom várának parancsnoka. Hősi védelem után október elején (csaknem két hónappal Világos után) kénytelen a várat föladni, megfelelő biztosítások mellett. Utána Európát bejárja, az emigrációban különböző – de sikertelen – hadműveleteket vezet. A kiegyezés után képviselő, az 1870-es években már csak szórványos tevékenységet vállal, s a közélettől egészen visszahúzódik. 1864-ben egy dúsgazdag brazil nagykereskedő lányát, Ines d'Arbouint veszi feleségül, s innen kezdve nagyjából tőkés vállalatokat irányítja. – Három, egymásnak is ellentmondó emlékirata akkor is becses forrása a korszaknak, ha csak kellő kritikával használható.

Az utazgatás – úgy látszik – sosem volt számára fárasztó, 1870-től már alig is tett egyebet. Utolsó éveit aztán – honvágytól kínozva – itthon éli le. Így látogat Fiuméba (ma: ismét Rieka) is.

Jókaival már 1849 tavaszán levélváltásban állott. Az író sorairól csupán

utalásokból tudunk (vö.: EL 1849. ápr. 9.), Klapka válasza nyílt levél formájában olvasható (uo.).

Mint jelen leveléből megtudjuk, Klapka 1884 végén pihenni ment Fiuméba. Ez a név akkor nem egy városé, illetve kikötőé, hanem egy 22 helységet magába foglaló egész kerületé is. Több mint két évezredre visszatekintő történelme során sokszor cserélt gazdát, 1868-tól — már többször — újra a magyar koronához tartozik mint „külön államtest”, széles körű autonómiával, az élén álló kormányzóval. Ezt a méltóságot a levél keltének időpontjában Zichy Ágost gróf tölti be. Hivatalos nyelve — lakossága döntő többségének megfelelően —: az olasz.

A Klapka-levélben kifejezett hazafias aggodalom egyáltalán nem alaptalan, jó negyedszázad múltán a történelem út rá sajnálatos igazolást. De mai megítélésünk szerint sem a tábornok által megjelölt út lett volna a célravezető.

Confidentielle — bizalmas.

Ciotta, a podesta — Ciotta János (1820–1903) fiumei polgármester. Katonai mérnöki akadémiát végzett, nemzetgazdász és hajózási szakértő lett. A fiumei hazafias magyar párt egyik vezére. 1869 és 1875 között a magyar országgyűlés képviselője. Podestává (polgármesterré) 1872-ben választották. A kikötő nagy gazdasági fejlődésében jeles része van. Még 1864-ben olyan tervről nyújtott be emlékiratot, amely a kikötővárost az alfölddel összekötő vasútvonalról szól. Ciotta intézője egy olyan társaságnak, amely Fiumét Magyarországhoz minél közelebb kívánja hozni. 1893-ban Debrecen díszpolgára lett.

Buccari — ma Bakar, Jugoszláviához tartozó, Rijekától 12 km-nyire fekvő kisváros, mintegy két és félezer lakossal. Nevezetessége a székesegyház és a Frangepán-vár. Ma a helységet teherkikötővé építik ki.

Sennyey beszédét — Szennyey Pál gróf (1824–1888) a főrendiház 1884. dec. 16-i ülésén elhangzott beszéde, amely a főrendiház elnökévé lett politikus közönség előtti utolsó megnyilatkozása.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

1884. dec. 24.

K: OSZK Levelestár.

A 115x85 mm-es krémszínű, különlegesen aranyozott keretű karton díszlapocska előoldala tartalmazza a köszöntő sorokat, szépen formált, nyugodt lila betűvel, hátlapja üres. A szöveg némileg fakulóban van, a finom, kemény anyag csak a díszlapocska épségét szolgálja.

Értékes csomagot kapott karácsonyi ajándéku az aktív vallás- és közoktatásügyi miniszter: *A lőcsei fehér asszonyt*, amely szerzőjének annyira „legújabb mű”-ve volt, hogy könyvként mások számára még el sem készült. A „történeti regény” anyaga ugyan az év májusáig a N reggeli számaiban napi folytatásokban már lefutott, sőt, az őszi hónapokban füzetes kiadása is napvilágot látott a 18. füzetig bezárólag, de a mű vége (lényegében az 5. kötet anyaga) még nem került forgalomba. A füzetes forma 19–24. csomója – több lap minden ígérgetése ellenére – csak 1885 januárjának második felében (vö. kolozsvári Ellenzék jan. 19., N jan. 26., esti kiadás) hagyja el a nyomdát. Úgy látszik, a szerzőnek a Révai-kiadó vagy a tényleges munkát végző Rudnyánszky nyomda pár példánnyal – az öt kötetet két vörös teljes vászonba kötve, sugárzó fényben úszó angyalos, aranybetűs címlappal – még ünnep előtt kedveskedik. Egyik példányát tehát a szerző – tisztelete jeléül – továbbszármaztatta.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1884. dec. 31.

K: PIM V. 4947.

Kissé keményebb tapintású, csontszín, 200x125 mm-es, a megszokott, de itt nagyszerű tisztasággal kirajzolódó vízzel ékes levélpapír. Alig olvashatóra halványult lila tintás szövege az első három levéloldalt teljesen fedi, az utolsó üres. Keverten gót és latin betűi ezúttal kissé kuszáltabbak a megszokottnál, két apró áthúzását nem tekintve ez is tiszta, alig javított levél. Papírja egyetlen vízszintes középhajlítást visel. Általános állapota kiváló, a gyűródésnek a papír minősége áll ellent.

A Jauner családot ért súlyos szerencsétlenség enyhítéséhez a maga részéről hangot adva és ennek közvelítését kérve, a szerző *Az arany ember* bécsi bemutatójára vázolja föl a Budapestről várható díszletezési segítséget. A Jókaitól egy hónapra becsült előkészületi munkák végül kettőbe kerültek — vagy csak később fogtak az egészhez —, a február végi császárvárosi bemutatóra minden elkészült, aligha az itt leírt elvek szerint.

A szöveg magyar fordításban:

Tisztelt barátom !

Annak a borzasztó katasztrófának a lesújtó hatása alatt, amely a szegény Jauner családot érte, egyáltalán nem volt bátorságom, hogy valami aranyemberi dolgon gondolkozzak. Tényleg az a helyzet, mintha Jahve szegény Franzot második Jóbnak választotta volna ki, hogy rajta mindenfajta sorscsapást kipróbáljon. Ha egy együttérző baráti megnyilvánulás segít a fájdalmakon, írja meg az én nevemben is.

Ami mármost „bárányainkat” illeti, így teljesen egyetértek azzal, hogy az Aranyembert vigyék színre a Theater an der Wien-ben.

Beszéltem a Nemzeti Színház igazgatójával a színpadkép tárgyában. Ő úgy nyilatkozott, hogy a Színház színpadképfestőinek ugyan tilos idegen színpadok számára dolgozniuk, ebben a különleges esetben azonban az igazgatóság meg fogja adni az engedélyt, hogy eleget tegyen a wiedeni színház igazgatósága kívánságának. — Paulay a mai napon elküldte hozzám Spanraft Antal díszletfestőt (lakik: Damjanich utca 36. A Nemzeti Színház műhelyei), akivel megbeszélést folytattam. Hajlandónak mutatkozott arra, hogy a Senki szigete díszletképét megfesse. A színpadkép hátterét egy másik kész középrészből át lehet venni, és a mozgatható részeket is le lehetne egyszerűsíteni. Egy hónap alatt kész lehetne vele. A többiben (ti. a wiedeni Színház színpadának nagyságában és az árban) kérem, állapodjanak meg a festővel személyesen.

Kívánom a legjobbakat az Újesztendő alkalmából,
az én családom kívánja ezt az ön családjának,

legőszintébb barátja
Jókai Mór

Bpest, 1884. dec. 31.

Catastrophe, welche die arme Jaunerische Familie getroffen — a lesújtó, elretentő katasztrófáról semmi konkrétum ki nem deríthető. A színigazgatóról rendelkezésünkre álló adatok, idegen életrajzi lexikonokat is beleértve (a Wurzbach nem szól róla, beszél a Leo Santifaller-féle *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Graz–Köln, 1965.) ilyen részletekig nem nyúlnak vissza. A korabeli hazai és idegen sajtó egyetlenegy szót el nem árul a híres rendező fájdmáról. — A „család” jelölés valamennyire eligazít: Jauner ekkor még nőtlen, Krall Emiliát egy évtized múlva veszi el. Tehát testvérrel vagy felmenő rokonról lehet szó.

Was nun „nos moutons” betrifft — a közkeletűvé vált szállóige: „Revenons à nos moutons” (térjünk vissza saját ügyünkhöz) egy XV. sz.-i, ismeretlen szerzőjű francia bohózatban hangzik el (*La farce de maître Patelin*), egy bíróság el-elkalandozó vallomástevőjéhez címezve.

daß Goldmensch an der Wien gespielt werden soll — daß Goldmensch im Theater an der Wien gespielt werden soll.

der wiedener Theater — a bécsi Theater an der Wien más megjelölése, mivel a színház az akkori város Wieden nevű kerületébe esett. Mindig külvárosi színházként tartották számon, általában csakugyan a könnyebb műfajra szakosodott, de falai közt volt a *Varázsfuvola*, sőt a *Fidelio* bemutatója is, sok híres balettet nem is említve.

Anton Spanraft — a díszletfestő pontos címét is megadja Jókai, ennél közelebbit nem is tudni róla.

Niemand's Insel — a „Senki szigete” több jelenet helyszíne *Az arany emberben*.

969.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. jan. 3.

K: OSZK Fond V/512.

Ma sem elszíneződő tiszta fehér, kissé kemény, 175x112 mm méretű, szokásos vízjegyű papír. Lila betűs szövege a két első levéloldalt tölti ki végig, a két hátsó pedig üres. A gót betűk szögletesség helyett gömbölyítettek, az 1. oldal alján ./. jel látható. A levélpapír egyetlen vízszintes hajlítást visel. Állapota kitűnő és romolhatatlan.

682

Az új esztendő nyitó levélben a színpadra rendező úgy beszél magáról a *Cigánybáró* kapcsán, mint akinek teljes az öröme a darab „egész egyedülálló sikere” miatt. Holott ez legfeljebb a szerzőtársak és talán a legbenfentesebbek előtt aratott siker lehet. A közönség még kilenc hónap elteltével mondhatja majd meg a maga véleményét. A címzett azonban magától értetődőnek veszi az írottakat, válaszként nincs rá megjegyzése.

A levél magyar fordításban:

885. január 3.

Én és a feleségem a legmelegebben köszönjük, igen tisztelt Barátom, a szívélyes újévi üdvözeteket és kedves feleségednek tisztelettel a kezét csókoljuk. Hogy nem írtam már tegnapelőtt, amint a kötelesség és szívem is parancsolta volna, annak szomorú oka van. Feleségem édesapja haldoklik, és mi vagyunk a tanúi végső tusájának – így kopár házunkban nagyon szomorú tél van, és örömemet a *Cigánybáró* egészen egyedülálló sikere fölött a sors kegyetlensége túlságosan megzavarta. Abban a vigasztalan házi fogságban, amiben vagyok, elég időt találtam arra, hogy a II. és 3. felvonásban mindkét finálét Joh. Strauss-szal egyetértésben teljesen átalakítsam, úgy hogy ezek sokkal színesebbek és drámaibbak lettek. A 75. előadásnál már bemutatathatók. Látogatásodnak örömmel nézek elébe. Addig a legszívélyesebb kívánságok, üdvözetek és köszöntések neked és valamennyi szerettednek! Hűséges tisztelettel

Schnitzer I-od

Ich u. meine Frau danken dir – a levél érdekessége, hogy Schnitzer ebben tegezi első ízben Jókait. Ő válaszában egyelőre visszamagázza, később azonban – két hónap múltán – áttér maga is a tegező formára.

die freundliche Neujahrsgrüße – ezt a jókívánságokkal teli, s még – a továbbiak szerint – bécsi látogatást is ígérő levelet vagy lapot nem ismerjük.

fand ich Zeit genug die beiden Finale ... total umzugestalten – Jókai ehhez még utólag sem tartja fölöslegesnek segítő anyagot küldeni (1. válszlevelét).

970.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1885. jan. 12.

K: OSZK Fond V/498.

205x128 mm méretű, világos mogyorószínű levélpapír, a leggyakoribb vízjellel. Fekete tintás sorainak lejtése is jellemző a levélíróra. A levegős írás még így sem foglalja el a kezdőoldalt. A papír egyetlen vízszintes keresztbe hajtásával hibátlan állapotú.

A trónörökös láthatólag szeret azon menten megszabadulni az elvégzett munkától. Ugyanennek a törekvésnek másik oldala: semmivel nem írni többet a megértetéshez föltétlen szükségesnél.

corrigált bevezetés – ismert tény, hogy az OMMk I. kötetéhez a nyitó fejezet megírását a trónörökös vállalta magára, inkább azt kellett volna mondani: foglalta le magának. De hogy a korrektúrát sem hártotta el magától, az már igazán a lelkiismeretesség legmagasabb foka.

a 17^{én} – a megfogalmazás módjából látható: korábbi megállapodás lehet, amelynek körülményeiről nincs tudomásunk.

1885. – az utolsó számjegy javításra szorulása az új esztendő elején nagyon érthető általános vétség.

971.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. jan. 15.

K: PIM V. 4947.

210x140 mm-es csontszínű levélpapír, megszokott vízjellel. Szokott lila sorok, egyetlen föléírásos beszúrással. A szöveg a két első levéldoldalon van, a hátsó kettő üres. A kézirat állapota kifogástalan.

Nekünk, a gépesített levélkezelés idején el sem képzelhető, hogy valaki csütörtökön írjon Budapestről Bécsbe arról, miképp fog ottani időbeosz-

tása alakulni — szombaton! A főherceg három nappal korábbi keltezésű leveléből is tudjuk, hogy csakugyan 17-ére, szombatra van kitűzve legközelebbi találkozásuk.

fogad a Főherceg — még neki kell döntenie Schnitzer munkatársi státuszáról az OMMik-szerzők közt?

rosz tréfa volna — a bécsi újságok ilyen változatra csak Schnitzer elsőlásából következtethetnek.

972.

HULICIUS FR. SZTANISZLÓ — JÓKAINAK 1885. jan. 31.

K: OSZK Fond V/249.

Világosszürkésbe játszó csontszín, kérvény formában használt, 340x210 mm-es, szokásos vízjelű levélpapír. Fekete betűs — ma már szürkülő — sorai betöltik az első három levéldoldalt és az utolsó felső negyedét, a teleírt oldalakon mindenütt kitéve a \cdot/\cdot jelzést. A megmaradó háromnegyed oldal üres. A papír hosszában ketté, széltében négybe van behajtvva. — Gondos, egyetlen szótag beszúrását leszámítva javítás nélküli, szemre is szép munka. Állapotán nem látszik az idő foga.

A levélíróról — aki ez egy tiszteleggessel jelentkezik életében Jókainál — a világon semmit nem lehet tudni: egyike tehát az író idegen ajkú, de magyarul kiválóan tudó, régi tisztelőinek (hisz jó évtizede már próbált kapcsolatot teremteni tisztelete tárgyával).

Nem világos, mi az aláírásában használt „s. k.” — a levél ui. eredetinek látszik. Talán felkért leírónak diktálta Hulicius. Elgondolkodtató a levélírás időpontjának kiválasztása is. Részben talán az idézett parlamenti felszólalás olvasása indokolja, részben az az esetleg bizonytalan ismeret, hogy valamikor ezen a télen lehet a címzett 60. születésnapja. Mintha erre mutatna a levél zárósortainak tartalma is.

fel kell kötnünk a bőrkötényt — vagyis a munkaruhát. — Az idézett szakavat a levélíró Jókai idézett parlamenti felszólalásából fűzi össze. Azok

ott mondatonként más-más összefüggésben hangzottak el, de valóban az idézett szavakkal (vö.: N 1885. jan. 22., esti kiadás; Ugron G. felszólalása után).

féljünk mindnyájan a pángermanizmustól — mint rendszeres újságolvasó, találkozhatott a Schulverein-vitával, s egyéni, cseh vonatkozású tapasztalatokat is szerezhette.

az idej országos kiállítás — igen nagy várakozás előzte meg az 1885. máj. 1. és okt. 31. között megtekinthető kiállítást.

973.

TREFORT ÁGOSTON — JÓKAINAK

1885. jan. 31.

K: OSZK Fond V/610.

Fehér színű, valóban „miniszter-papír”, 280x225 mm-es méretben, bal felső sarkában a nyomtatott hivatali jelzéssel:

Vallás és közoktatásügyi
m. kir. Minister.

A keltezés is nyomtatott, annyira, hogy az évszám utolsó jegyét és a továbbiakat kell rajta kiegészíteni. A levél fekete tintás szövege, amely az első két oldalt foglalja el, szintén „hivatali”, de a miniszter ugyanazzal a tollal és tintával írta alá sajátkezűleg, amellyel beosztotta a kézírást végezte. A hátsó két oldal üres. — A kézirat állapota szármalmas: a levél két szárnya külön darabban van, ezek is szétszakadóban a négybe hajtás mentén. A jól olvashatóságot mindez — szerencsére — nem befolyásolja.

A szakminiszternek bizonyára részletes és pontos értesülései vannak az OMM-ik nyomdai kivitelezéséről. Két nappal levelének kelte előtt a N is foglalkozik efféle kérdésekkel, igaz, csupán a fametszetek előállítására (xilográfia) korlátozódva. A cikkből arról értesülünk, hogy Bécsben „xylographicus műtermet” rendeznek be a trónörökös nagy vállalata érdekében: „Miótán a legjelentősebb művészek szólítottak föl a rajzok készítésére, a sokszorosítást is a legszebb módon fogják eszközölni s a könyv osztrák részét teljesen osztrák erővel állítatják ki. Ez az új xylographiai intézet

összeköttetésben fog állani az osztrák művészeti és iparmuzeumnál berendezett fametsző iskolával [...]” (N 1885. jan. 29., esti kiadás.) Úgy fogható föl, kizárólag az osztrák kiadásra vonatkozólag, bár a megszövegezés valóban nem egyértelmű. De ismétlem: a miniszternek más forrásból származó, biztosabb és pontosabb értesülései lehettek.

cinkografiai munkák — a nyomdaiparban a klisékészítést nevezik cinkográfának, mivel a fémek közül leggyakrabban cinkből állítják elő ezeket. Később a sokkal modernebb fotopoliméereket alkalmazták.

Klősz és Weinwurm — a Klősz család a XVII. századba forduló években fejlesztett ki országos hírű nyomdavállalatot (a *Tripartitum* kivitelezőjeként) Bártfán. Nyomdászdinasztia alakult ki belőlük. Levelünk írása idején Klősz Pál az családi üzem vezetője, utána ennek fia, Ferenc jutott még nagyobb hírre, aki már ekkor belefolyhatott a munkálatokba. — Weinwurm Antal 1865–1907 között pesti fényképész.

974.

AUGUSTE LAVALLÉ — JÓKAINAK

1885. febr. 18.

K: OSZK Fond V/339.

Kissé vastagabb, okkersárga levélpapír, 180x115 mm-es méretben, a legkülönlegesebb vízjegyek egyikével. A széthajtott levélpapír bal oldalán ovális alakú keretben oszlop mellett álló oroszlánábrázolás, címerrel a feje fölött, ezzel a körirattal: **PARIS NOTE PAPER**, az ábra alján újabb **PARIS** helyjelölés; a jobbon pedig vízszintes elhelyezésben: **ORIGINAL LOUVRE MILL** — Lila tintás szövege a kezdőoldalon és a 2. felső harmadában helyezkedik el, a többi hely üres. Roppant apró betűi az igazán szép és tiszta írás következtében tökéletesen olvashatók. — Az egyetlen vízszintes hajtást viselő, valamegyest keményebb levélpapír általános állapota kifogástalan.

A levélíró, Auguste Lavallé ezzel az egyetlen írásával képviselteti magát a Jókai-levéltárban. Adat róla a legérdekesebb francia lexikonban, encik-

lopédiában, névtárban sem található. Nyilván kisebb könyvkiadó vállalat tulajdonosa lehetett. Azok a szerzők, akik munkáinak kibocsátására – bizonyára hírneve növelése céljából – hivatkozik, valamennyien igen sok kiadásban hozzáférhetők hazai könyvtárainkban is – többnyire német nyelven –, de a franciák között sem fordul elő egyetlen kötet alkalmával sem a Lavallé-vállalat neve. Jókai-munka sem jelent meg soha az ő kiadásában. Ez a tény – természetesen – nem zárja ki külföldi más szerzők esetleges megjelenését, sőt, jelentős kiadványszámát.

A levél szövege magyar fordításban:

Liège (Belgium) Libotte utca 20.
1885. február 18.

Uram,

olvasva regényei egyikét-másikat, sajátosnak tűnt számomra, hogy közülük semelyik – tudtommal – nem jelent meg fordításban francia közönség előtt. Ez kétségtelenül abból adódik, hogy nyelvük kevésbé van elterjedve a Lajtán innen, de lehetne francia fordítást készíttetni a német kiadások alapján is. Ebben az esetben, ha ön úgy gondolná, hogy ez semiféle komolyabb kellemetlenséggel nem járna, megkérném, engedélyezze számomra művei valamelyikét lefordítani.

Természetesen ezek a fordítások Párizsban jelennének meg, – ahol különben lakom, mivel itt csak egy-két hónapot tartózkodom. Párizsban adtam ki már eddig is Sacher-Masoch, Franzos, W. Jensen munkáiból.

Válaszára várva, amelyben szíveskednék megjelölni, hogy adott esetben melyik német fordítást használjam (O. Jankéét kétségtelenül), kérem, Uram, fogadja megkülönböztetett tiszteletemet.

Aug. Lavallé

Arra kevés esélye lehetett Lavallénak, hogy választ is kapjon az írótól. Ezt mi tudjuk, a kiadó bizonyára várt ilyet. Jókai ti. mindig is fenntartásokkal tekintett a francia közönségre, oda irányuló kiadványforgalmazási ügyeit már 1881-ben teljes hatáskörűleg Bertha Sándorra bízta (l. Jókai 1881. máj. 26- i levelét). A folyamat további menetéről – ha egyáltalán kialakult –, semmit sem tudunk, az eredmény viszont kétségtelen: nincs tudomásunk egyetlen Lavallé-kiadású Jókai-munkáról sem.

n'eut été présenté en traduction au public français — 1885. febr. közepéig Jókainak csak regényből hét kötete jelent meg franciául a JKK jegyzeteinek tanúsága szerint, egyéb műveiről most nem is szólva.

il pourrait se faire une traduction française d'après l'édition allemande — sajnos, ez általános gyakorlat volt, sokféle idegen nyelvű fordítás készítése esetén.

Sacher Masoch — I. 864. sz. levelünk megfelelő jegyzetét (JLev III. k. ...)

Franzos — Karl Emil Franzos (1848–1904) osztrák író, újságíró. Három évig Bécsben a *Neue Illustrierte Zeitungot*, 1886-tól haláláig Berlinben a *Deutsche Dichtungot* szerkeszti. Legfőképp a naturalizmus ellen vív harcot. Mindenféle prózát ír, irodalomtörténetet is.

W. Jensen — Wilhelm J. német költő, író (1837–1911). Flensburgban három évig a *Norddeutsche Zeitungot* szerkeszti, 1888-tól váltakozva Münchenben és Firenzében él. Termékeny elbeszélő és regényíró.

975.

JÓKAI – A KÉT EGYETEM IFJÚSÁGÁNAK 1885. febr. 18.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. febr. 18., esti kiadás.

PN 1885. febr. 18., esti kiadás.

Egyetértés 1885. febr. 19.

FL 1885. febr. 19. — részlet. Az első bekezdés elhagyásával, a „Mondhatnék mellékes okokat [...]” indítású bekezdéstől, de ilyenekre nem tagolva, a levél végéig.

A „két egyetem ifjúsága” ebben az időben a tudományegyetem és a műszaki egyetem hallgatóit jelentette, vagyis a felsőoktatás valamennyi karon tanuló fiatalságát.

A N a következő bevezető szavakat függeszti szövegközlése elé: „*Jókai Mór a két egyetem ifjúságához* a neki rendezni szándékolta fátylászmenet alkalmából nyílt levelet intézett, melyet az olvasókör elnöke ma reggel kapott kézhez. Az egyetemi ifjúság tiz tagu küldöttsége holnap Rakovszky

Géza olvasóköri elnök vezetése alatt tisztelegni fog a nagy írónál.” (A lap esti kiadása.)

Tehát ilyen körülmények közt ez nem „nyílt levél”, hanem az olvasókör elnöke részére kézbesített írás. A lapban való megjelenés más levelek esetében is rendszeres, ez „nyílt”-tá nem teszi.

hevély – felhevültség, felfokozott idegtevékenység. A mára már elavult szó az Akadémia leendő Nagyszótárának anyaga szerint a múlt század második felében használatos, a hetvenes-nyolcvanas években éppen gyakori (vö. kedély, segély hasonló képzésű szavainkkal).

törvényjavaslat tárgyalása – a képviselőház ebben az időben, febr. 11-e óta a felsőház szervezéséről szóló törvényjavaslatot tárgyalta általános vita keretében. A levél megírásának időpontjában Jókai ugyan már elmondta ebben a tárgybán a maga nagy tetszéssel fogadott álláspontját (vö. N 1885. febr. 16., esti kiadás), a döntés azonban még odább volt. Az utca tehát alkalmatlanul befolyásolhatta volna az országház munkáját. Ettől tartott az író.

976.

RAKOVSZKY GÉZA ÉS IFJ. SZÁSZ KÁROLY – JÓKAINAK
1885. febr. 18.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. febr. 19., reggeli kiadás.
Egyetértés 1885. febr. 19.

Ahhoz, hogy a napilap reggeli kiadásában a keltezetlen levél megjelenhessék, előző este el kellett készülnie, sőt a szerkesztőséghez is eljuttatnia. – A N a következő keretbe foglalja az ifjúság teljes szövegű válaszána nyilvánossággra hozatalát (a cím után): „Jókai Mórhoz, az egyetemi ifjúság nevében, az olvasókör elnöksége a következő levelet intézte:” – Zárja pedig a közlést: „A küldöttséget, mely mintegy 10 tagból fog állni, mint értesülünk, Jókai holnap a déli órákban fogja fogadni.” (Id. lapszám.) Bár mindezt (vagy majdnem ezt) az újság már előző este, Jókai levelének közzététe-

lekor is megírja (N febr. 18., esti kiadás). — Azt pedig úgyszólván minden fontosabb napilap megírta, hogy Rakovszky szavaira Jókai hosszabb választ adott, végül a küldöttség mind a tíz tagját megölelte, homlokon csókolta és mindenikük kapott egy-egy kéziratlapot a *Negyven év visszhangja* c. emlékezéséből (ez első ízben a N-ben látott napvilágot még 1883-ban, utóbb igen sok helyütt).

977.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1885. febr. 18.

K: OSZK Fond V/498.

205x128 mm-es világos mogyorószínű, szokott vízjelű levélpapír. Fekete tintával írott, tökéletesen olvasható, sajátosan lejtő sorai az első két levéloldalt töltik meg és még egy harmadot a 3.-ból is elfoglalnak, a többi egy és kétharmad üres. Az 1. levéloldal alján ott a „fordíts!” (∕) jel. — a kézirat ép, az idő nem kezdte ki.

M: N 1885. febr. 20., esti kiadás.

FL 1885. febr. 21.

PH 1885. febr. 21.

PN 1885. febr. 21.

Egyetértés 1885. febr. 21.

Magyar Szalon 1894. XX. köt. 803–04. (facsimile).

VU 1885. febr. 22. 130. l.

A N nem kis büszkeséggel legkorábban hozza a trónörökös levelét, minden megjegyzés nélkül. Aztán — gondolom: belőle — a többi lap. — Érdekesebb a Magyar Szalon facsimiléje: Fekete József szerkesztőnek Jókaihoz igen jó kapcsolatai lehettek, a kéziratot csak a tulajdonos engedhette át neki fénymásolásra.

Weilen által értesültem — Weilen kormánytanácsos — mint az OMMk osztrák részének szerkesztője — jelen van a vállalkozás művészi és pénzügyi bizottságának febr. 15-én tartott ülésén. Figyeli az ott elhangzottakat,

utolsóinak kért szót, s mondandóját így fejezi be: „[...] ma visszautazván Bécsbe, haladéktalanul jelentést fog tenni a trónörökösnek a mai értekezletről s hivatottnak érzi magát – a mire holnap már bizonyára fel is lesz hatalmazva, – hogy a közreműködőknek eddig kifejtett buzgalmukért a trónörökös nevében köszönetet mondjon” – ahogy a N tolmácsolja szavait (febr. 16., reggeli kiadás).

fogom itt találni átolvasás, és megtekintés végett – abban is Weilen fülle hallatára egyeztek meg az MTA palotájában egybegyűlt illusztrátorok (szám szerint tizen), hogy márc. 15-ére minden alkotásuk készen lesz az I. kötet részére. A cikkek szerzőinek munkáit már csak a trónörökös érti hozzájuk.

978.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. febr. 19., esti kiadás.

PN 1885. febr. 19., esti kiadás.

PH 1885. febr. 20.

Egyetértés 1885. febr. 20.

VU 1885. febr. 22. 130. l.

A távirat szövegének postai úrlapra írt formáját nem ismerjük, így keltezésére is csupán következtetünk. A N közli febr. 19-i esti kiadásában Jókai születésnapjára szóló cikkébe ágyazva „[...] a mai évforduló alkalmából számos sürgöny érkezett. Így József főherceg Fiuméből [...]”. Minden valószínűség szerint a nap reggelén adták postára a tengerparti „végpont” hivatalában. – A VU az egyetlen szöveggözlés, amely a távirat febr. 18-i postára adásáról vél tudni (id. h.), de nem jelöli meg, hogy tudomását mire alapozza.

ÁGAI ADOLF – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: OSZK Fond V/6.

Szennyezett vajszín levélpapír, jelenlegi formájában 152, ill. 154x120 mm méretben, de mintha ki volna vágva (rojtos szélekkel) egy nagyobból. A papír nyomtatott feje BORSSZEM JANKÓ SZERKESZTŐSÉGE cégjelzést visel. – Igen szép, sötétben maradt fekete sorai csak a kezdődalt töltik meg (ennek lezárását követőleg történetelt a metszés), a többi három üres. Egyetlen hajtásával vízszintes irányban a különben igen finom papír egyelőre romolhatatlannak látszik.

A levélíróval sorozatunk folyamán többször találkoztunk (JLev II. k. 443., 627., jelen kötet 917. sz.). Munkatársi kapcsolatuk ekkor már a múlté. Tagadhatatlanul sokat köszönhet az ünnepeltnek, ha nem is az itt mutatkozó fellengző mértékben.

RÁTH KÁROLY – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: OSZK V/475.

Szürkülő, eredetileg bizonyára fehér, 105x65 mm méretű névjegy

Ráth Károly

Budapesti főváros főpolgármestere

nyomtatott címmel. Hátlapja jó tízsoros szöveget tartalmaz, lehajló, fakuló fekete színű kézírással. Ez csaknem csúnyának minősíthető, annyira, hogy az olvashatóságnak is rovására megy. Jó állapotát – még hosszú időre – a karton minősége szavatolja.

A felköszöntő Ráth Károly főpolgármester saját nevében ezúttal jelentkezik először – s mint látni fogjuk: utoljára – írott szóval Jókainál. Tíz évvel korábban a Fővárosi Tanács hosszabb tiszteletteljes levélben köszöntötte az író, az 1875. febr. 20-i banketten Ráth is mondott tósztot. Futólagos felsorolás szintjén tesz erről említést a JLev II. kötete (934.).

Ráth Károly (1821–1897) Budapest első főpolgármestere (1873–1897). Jogi pályán működik. 1867-ben Józsefváros választja képviselőjévé, 1871-ben a királyi tábla alelnöke, 1873-tól a főváros főpolgármestere.

Budapest Fővárosi Tanácsa ezúttal közgyűlésen emlékezik meg az íróról 60. születésnapján: erről „üdvözlő irat”-ban is értesíti őt. Ez a levél – fájdalom! – nem maradt fenn, de a tény a napisajtóban nyomot hagyott (vö. N 1885. febr. 20., reggeli kiadás).

Felköszöntő és ünnepelt időközben baráti viszonyba került – mint a névjegy szövege is tanúsítja –, így Ráth nem elégszik meg hivatala szavaival, hanem személyében külön is ki kívánja fejezni tiszteletét és nagybecsülését. Ennek tényét is rögzíti a sajtó (vö. N 1885. febr. 20., esti kiadás). – Róth Károly egy évtized múlva is a főváros élén állott, ekkori köszöntésének nincs írásbeli nyoma. Így ez az egyetlen ilyenmű dokumentum.

981.

TORMA KÁROLY – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: OSZK Fond V/604.

Elsárgulóban levő, eredetileg talán csontszín levélpapír, 230x145 mm-es méretben, a legszokottabb vízzellel. Fekete tintás, nem fakuló sorai levegősen fedik a kezdődoldalt, a többi három levéloldal üres. A vízszintes félbehajtás után a papír újabb azonos irányú hajtást kapott. Ellenálló anyaga védi a kézirat állagát.

A levélíró – a Ház alelnöke – tehát képviselőtárs, ezúttal első ízben (s egyben utoljára is) ül neki, hogy Jókaihoz szóljon. Levele indításából bensőbb barátság világlik ki, mi – messzebből – nem tudunk szorosabb kapcsolatukról.

Torma Károly (1829–1897) archeológus, egykori főispán, egyetemi tanár, akadémikus, közéleti férfiú. A rendszeresebb aquincumi ásatások – csaknem évtizedes időtartammal – az ő vezetésével indulnak meg. Utóbb szülőhazájában, Erdélyben is végez feltárásokat. Tudományos munkái nagyobbára régészeti, valamelyest történeti jellegűek, két nyelven is. Kútfőkiadványai alapvető fontosságúak (Mikó János, Thököly naplói).

Csiky Sanyi bátyánk – a felköszöntő és az ünnepelt közös ismerőse. Csiky Sándor a szélsőbal egyik legjellegzetesebb alakja (1805–1892). Ügyvéd, 1860-ban egy évig szülővárosa (Eger) polgármestere, tovább országgyűlési képviselője. Mintaképe a véresszájú, engesztelhetetlen, de igazlelkű búsmagyarnak. Az ő idejében induló Borsszem Jankó egyik legkedveltebb politikai karikatúrájának ő a mintája.

Have, senex, viridis – legyen viruló az öregséged.

Kellett-e az Apponyinak? – Jókai a képviselőháznak a főrendiház új szervezete kialakításának érdekében folyó vitája során páratlan humorral, meggyőző érveléssel tette semmivé febr. 16-án Apponyi Albert gróf „demokráciáját”, pontosan kifejtve: szerinte ki demokrata s ki nem az (vö.: N 1885. febr. 16., esti kiadás).

982.

BERCZIK ÁRPÁD – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: OSZK Fond V/44.

Sárgás vajszín levélpapír 177x115 mm méretben, szokott vízjellel, csak vízszintes bordái sűrűbbek az átlagosnál. – Csillogó fekete tintás sorai betöltik az első két levéloldalt és a 3. nagyobb részét, a mondottakon túli hely üres. Egyetlen javítását leszámítva hibátlan a szöveg, melynek során a levélíró végig hosszú s- (*f*-)eket alkalmaz. Az egyetlen vízszintes hajtást viselő kézirat általános állapota hibátlan.

A levélíró ezekkel a felköszöntő sorokkal jelentkezett első ízben Jókainál, s utána is csak ritkán szólt írásban. Berczik Árpád (1842–1919) író, irodalomszervező, akadémikus. A miniszterelnökség sajtóosztályát vezeti. Versei is vannak, novellák és cikkek mellett, népszerűségét több mint ötven színpadi alkotásával teremtette meg. Tárcái nagyobbára a PN-ban, humorreszkjei a Borsszem Jankóban jelentek meg. Az életművéről szóló monográfia azonos nevű irodalomtörténész unokájának munkája 1933-ból.

A minden közvetlenebb személyességtől tartózkodó, kizárólag konvencionálisokat megfogalmazó felköszöntés világosan mutatja a tisztelgő és ünnepelt közötti viszonyt.

szövétek – fény, valamelyes világosság. A régiségben eredeti jelentése szerény fáklya, gyúlékony anyaggal bevont kötélből vagy szövetből előállítva.

983.

BRANKOVICS GYÖRGY – JÓKAINAK 1885. febr. 19.

K: OSZK Fond V/79.

Szennyezett csontszín, 175x113 mm-es levélpapír, megszokott vízzel. Bal felső sarkában talapzatos Vörösmarty-szobor fekete nyomtatásban, alatta a *Szózat* első versszakával. Tiszta szép, fekete sorai az első másfél oldalt töltik meg, az 1. alján a *∕.* jelzéssel. A papíron egyetlen vízszintes hajtás van. Kissé vastagabb, keményebb papíryanaga állja az időt, csak szennyeződései viselik múlását.

A levélíró Jókaiival távoli kapcsolatban állott. Brankovics György (1843–1930) író, szerkesztő (Budapest, Képes Családi Lapok). Újságjaiba mindent írt, az elsők között foglalkozott a nőkérdéssel. *A magyar szabadságharc történetét* 1899-ben nem kortársként írta meg, megjelenése után azonnal lefordította a trónörökös *Utazás keleten* c. munkáját.

984.

VADNAY KÁROLYNÉ – JÓKAINAK 1885. febr. 19.

K: OSZK V/621.

Vajszínú, 110x185 mm méretű köszöntő kártya, amely előlapjának baloldali negyedét kissé stilizált virágbokor foglalja el. Ezen az oldalon van a szürkés fakult bizonytalan (talán lila) színű tintával írott mintegy hat szövegsor is, hátlapja üres. A karton megtámadhatatlanul ellenálló, gond sincs rá.

Semmi kétség: ez a köszöntő 1885-ben valamilyen 19-i kelettel csak februárból képzelhető el. Pedig a kézírás 12-ese egyértelmű, félre sem magyarázható, de kizárólag elvítésnek, tollhibának minősíthető. Így magától értetődőleg kelteztük a megfelelő hónapra.

A köszöntő Vadnayné: Vadnay Károly újságíró felesége. Férjéről köte-
teinkben ismételtén volt szó (JLev 2. k. 627. és elszórtan több megjegyzés).
1866 és 1872 között Vadnay a H rendszeres munkatársa, később is cikkíró-
ja, tehát a Jókaiival való kapcsolata elég szoros, még a FL szerkesztőjeként
is.

A feleség felköszöntőjét mégis ez a viszony motiválja kevésbé, úgy tű-
nik. Sokkal inkább a személyes, talán elsősorban olvasói rajongás hangja
érezhető soraiból.

Őn áraszt lánglelkével ami sziveinkbe — Őn áraszt lánglelkével a mi szí-
veinkbe.

985.

MANDELLO HUGÓ – JÓKAINAK

1885. febr. 19.

K: OSZK V/369.

Mára már erősen elszürkült, eredetileg fehér alapszínű, 115x72 mm-es
méretű névjegykártya. Egyik oldalán a név olvasható, a hátlapon a rövi-
debb oldallal párhuzamosan futó fekete tintás tizenöt szövegsornyi írás.
Bár a szöveg tiszta, javításmentes, könnyen mégsem olvasható, részben a
formátlan írásmód, részben a bizonytalan helyesírás miatt. A karton álla-
pota hibátlan.

A Mandello régi időktől híres család hazánkban. Hugó nevű tagjáról
adat nem található. Szinnyei ír a családnak egy Vilmos nevű orvos, egy
Károly nevű újságíró és egy Gyula utónevű jogakadémiai tanár tagjáról.
Nyilván lehettek jóval többen is.

A névjegyen tisztelgő Hugó személyét illetően találgatásokra kényszer-
ülünk. Feltehetően azonos M. Hugó bankigazgatóval, aki 1913-ban hunyt

el Bp.-en. Nem tudjuk, kapcsolódik-e valami módon a felsorolt jeles családtagokhoz, vagy távolabbi ág tagja. — Ez egy alkalommal írt Jókainak.

986.

JÓKAI — SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. febr. 21.

K: PIM V. 4947.

Kissé szürkésbe játszó csontszín levélpapír, 178x112 mm nagyságban, a megszokott vízjellel. A lila betűs szöveg az első másfél levéldoldalt foglalja el, a fennmaradó két és fél üres. Állapotán a lefolyt idő legfeljebb annyi nyomot hagyott, hogy a tinta fakult valamicskét.

Azoknak a nagyon ritka leveleknek egyike, amelyet az író közös anyanyelvükön írt meg bécsi társának.

A dal partitúrája — itt nyilván *A cigánybáró* egyik utólagos dalbetétjéről lehet szó, bár a „partitúra” még akkor is kérdéses.

a Costumeképek ott vannak a Vasárnapi Ujságban — eszerint Jókai a VU 1885. jan. 18-i (3.) számát hagyta Schnitzer asztalán, amelyben a pesti Nemzeti Színház szereplői láthatók színpadi öltözetükben: négy hölgy (Zsófia, Noémi, Athália, Timea) és négy férfi (Prikálicz Eu., Krisztyán T., Timár M., Brazovics A.) ezzel az aláírással: „Jókai Arany emberének alakjai. Fényképek után a Jókainak átadott albumból.” A másik oldalon még Fabula látható hét gyermekével (VU 1885. 3. sz. 40–41., ill. 43.). Szöveges cikk is kiegészíti, mégpedig M-th K-n (Mikszáth Kálmán) jegyzéssel (uo. 43–44.). — A kosztümképek legfeljebb tájékoztató, esetleg ellenőrző értékűek lehettek a bécsiek számára, de ha elég régen hagyta ott Jókai, ki tudja...

a darab 28^{án} lesz — a szerző pontosan tisztázott mindent: a főpróba, a bemutató időpontját. Erről különben a hazai sajtó is idejében szólt: a N legutóbb febr. 18-i reggeli számában adja hírtül a bemutató időpontját, részletes szereposztással, 28-án a siker viharosságáról számol be; a VU már

febr. 1-ji (5.), ill. márc. 8-i (10.) számában ugyanezekről. Jókai az első két előadáson vett részt a Theater an der Wienben (vö.: VU 1885. 164.).

A gratulációt köszönöm – az egyetlen – s ez is milyen keserű! – mondatnyi köszönet arra a temérdek írásbeli (levél, névjegy, távirat) jókívánságra, amit 60. születésnapjára kapott. Valahogy együttesen kellett megköszönnie, de erről nyom nincs: ápr. 5-éig semmi levele nem maradt fenn, pár egyebünnen származó Schnitzernek írott sorát leszámítva.

987.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. márc. 6.

K: PIM V. 4947.

Elszineződőben levő csontsín, 210x140 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. A lila tintás írás mind a négy levéloldalt megtölti végig. Helyenként nehezen olvasható, ami nevek tekintetében olvashatatlanságot is jelenthet. – Egyébként hibátlan, kifogástalanul ép.

Schnitzer leveleinek döntő többsége birtokunkban van. Itt Jókai válaszevéléből olyan írásról szerzünk értesülést, amellyel sose találkoztunk. A válaszból homályosan következtetünk vissza: azt indítványozhatta a címzettnek, hogy áthozná *Az arany ember* nagy sikerű bécsi előadásának gárdáját Budapestre. Erre válaszolva írja meg a maga véleményét Jókai a jeles levélben.

Szövege magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Sietek rögtön válaszolni indítványodra.

Van egy szerződés a Nemzeti Színház igazgatósága és minden magyar szerző között, amely szerint eredeti darabokat, amelyeket ez utóbb megnevezett színpadon előadtak, *egyik más* budapesti színházban sem szabad előadni, és ez a szerződés a magyar belügyminisztérium rendeletén alapszik. A Nemzeti Színházat ugyanis szubvencionálják. Nos hát ezt az aka-

dályt még el lehetne hátrítani, ha egy kivételt eszközölünk ki, de tisztán etikai okokból ezt abszolút nem tanácsolom.

Most ünnepli a mi pesti sajtónk unisono a német Aranyember meleg fogadtatását *Bécsben*: de ha ugyanaz Pestre jönne, megláthatnánk a szőnyeg túloldalát. A kedves bécsi közönség a jövevényt nézte bennem, akit vendégszeretően kell fogadni. A pesti publicus a szőkevényt nézné, aki cserben hagyta a zászlót – nagyok a mi sovínisztáink! És számítsd még hozzá a színészek rivalizálását, és azt a bizonyosságot, hogy az összehasonlításnál akár tetsző akár elmarasztaló ítélet következik be, nem maradhat el a gyűlölködés, és pro superabundante a magyar és a német drámának maga a szövege is olyan alapvetően eltérő: így biztosan előre megmondhatom neked, hogy egy itteni bemutató egyenlő volna a teljes balsikerrel és az ilyesmi teljesen elronthatná az esélyeket a külföldi színpadok számára.

Ezért arra kérek titeket, vegyétek tudomásul azt a hivatalos akadályt, amit említettem, és bármilyen kedves lenne is személyem számára mindnyájatokat a falaink között látni és mindnyájatokat (mindkét nemből) a szívemhez szorítani, tartogassátok azt egy másik alkalomra (Fekete gyémántok) addig inkább Mohamed menjen a hegyhez, mint a hegy Mohamedhez.

Összes üdvözetem mindnyájunktól viszont Neked és szeretteidnek, Franz Jaunernak, Walzelnek, Buska grófnénak [?], Marbergnek, Ranzenbergnek, Girardinak etc. szíve legmélyéről

szerető barátod

Bp 1885. $\frac{6}{3}$.

Jókai Mór

Das National Theater wird nämlich subventionirt – a Nemzeti Színház elvileg létrejötte pillanatától (1837) költségtámogatást élvez, valóságosan csupán 1843-tól, s ez – az ötvenes évek zavaros időszakát leszámítva végig megmarad, lényegében emelkedő tendenciával. A nyolcvanas esztendőkből már évenként tételesen közzéteszik a támogatások összegét (vö.: P. Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története*. Bp. 1938. II. 532., 596.).

wegen der warmen Aufnahme des deutschen Goldmensch in Wien – valóban az egész magyar korabeli sajtó hangos a büszke és örömteli beszámolóktól (vö.: N márc. 1., 2., 18., 21. stb.).

Walzel – Oscar W. (1864–1944) neves német irodalomtörténész, egyetemi tanár. A stílus- és eszmetörténeti irányzat egyik legjellegzetesebb kép-

viselője. 1923-tól ő szerkeszti a Handbuch für Literaturwissenschaft c. folyóiratot.

Buska, Marberg, Ranzenberg, Girardi – *Az arany ember* nagyszerű bécsi előadásának szereplői.

988.

A ZÜRICHI MAGYAR EGYESÜLET – JÓKAINAK

1885. márc. 11.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. márc. 12., reggeli kiadás.

A reggeli napilap *Üdvözlét Jókainak Zürichből* címmel ismerteti a távirat szövege alapján a kissé korai üdvözlés elhatározását, hozzáteszi: „A távirat legottan megszóvegeztetett s elküldetett Jókainak.” (Uo.)

Újabb bizonyítéka annak a már egyebütt is tapasztalt sajátos helyzetnek, hogy Jókai nemcsak magánszemély, hanem egyben nemzeti intézmény is, még ha ebben a konkrét esetben a hozzá fordulást természetessé teszi a személyes érdemeire hivatkozás.

Neve nem hangzik ugyan ismertnek, de a táviratot postára adó szervezet a külföld egyik leghosszabb életű nehezen meghatározható fajtájú társasköre. Zürichben tanuló műszaki felsőoktatási hallgatók hozták létre – néhány támogató segítségével – az 1863/64-es tanévben. A hetvenes évek elején fogalmazták újra alapszabályzatukat, legfontosabb feladatuk tűzve maguk elé: „Távol a hazától a honfitársakban a tiszta magyar szellemet, különösen az összetartás és a hazafiság szellemét megőrizni, folyvást ébren tartani és gyarapítani.” Vállalták még a kintjáró magyarok minden iránnyú segítségét, a magyar név becsületének öregbítését, minden nemes cél – benne az irodalom – pártolását (vö.: *A Zürichi Magyar Egyesület emlékkönyve*. Arad 1889. Alapszabályzat). Tagságuk létszáma az első negyedszázad folyamán 574 fő (Abalex Zsigmondtól – Zwack Adolfig), éppen egy tucat tiszteleti taggal. Amikor a szervezet eléri félszázados fennállását, életre hívják a Zürichi Magyar Egyesület volt tagjainak országos szövetkezetét, amely majd évtizedek múlva, 1943-ban módosított alapszabályzatot

tár tagjai elé. 1945 utáni működésükről – lehet, hogy csak mi – nem tudunk.

belső okok folytán ma este ünnepelő zürichi magyar egyesület – rendszeres összejöveteleik sorában ez a szerda esett legközelebb aránylag március 15-éhez (amikor rendelkezésre állott pl. az aláíró elnök).

Mocsáry elnök – Mocsáry Henrik az egyesület 1884/85. II. félévi elnöke (csak erre a félévre).

989.

JÓKAI ÉS PÁRTJA – GR. TISZA KÁLMÁNNÉNAK

1885. márc. 28.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. márc. 28., esti kiadás.

VU 1885. ápr. 19.

A jelen „felirat” (ahogy a lap nevezi) voltaképp tisztelegő beszédszöveg, amely a Tisza család egyetlen leányának férjhez menetele alkalmából az örömszülőket köszönti. A párt két kiküldöttjének egyike, Vizsolyi Gusztáv a miniszterelnök személyére vonatkoztatva fejezi ki pártjuk tagságának jókívánásait. Jókai szövege pedig írott alakban – hasonló értelmet visszhangozva – az örömanyhához szól. Formai és tartalmi jegyeiben mindenes-tül egy levél kívánalmait elégíti ki. S ilyenként is került a címzett kezébe.

A N az alábbi szavakkal vezeti be szövegekölzését:

„A szabadelvű párt tagjainak küldöttsége a miniszterelnöknél. A szabadelvű párt megbízásából Vizsolyi Gusztáv és Jókai Mór tisztelegtek ma délelött Tisza Kálmán miniszterelnöknél, hogy leánya, Tisza Paula eljegyztetése alkalmával a miniszterelnöknek a párt tagjai szerencsekívánatait kifejezzék.

Tisza Kálmán rendkívül szívesen fogadta a küldötteket, kik a párt tagjainak díszesen kiállított üdvözlő föliratát nyújtották át a miniszterelnöknek. A felirat zöldeskék seiyem peluchebe van kötve, a felső lapon gazdag vert ezüst díszítés látható, mely levelekből s virágokból összeállított

szív alaku vonalat ábrázol, felül egy kisebb lágoló szív van, középtűt pedig két seraph-fej, négy sarkán egy-egy repülő galamb láthatók. A könyv belseje aranyozott préselt bőrrel van bevonva s a szöveg több pergament lapra terjed a névalírásokkal együtt. A szabadelvű pártnak összes tagjai aláírták a feliratot. Minden lapon felül allegoricus rajzok vannak, **Benczur Gyula** mesteri alkotásai. Az ezüst díszítést **Benczur Béla** rajzai után **Mátrai mintázta**, s **Herpka Károly** cizellálta. A felirat és fényes, művészi kiállítása igen kellemes meglepetést szerzett a miniszterelnöknek, ki, **Vizsolyi Gusztáv** üdvözlő szavaira melegen köszönte meg a szép meglepetést a párt küldötteinek.

A felirat szövege – **Jókai Mór** tollából – a következő: [...]” (N 1885. márc. 28., esti kiadás.)

A jegyváltás megtörtént, **Tisza Paula** esküvője br. **Radvánszky Bélával** (1849–1906), a később magas társadalmi méltóságokba emelkedett akadémikussal, az irodalom- és történettudományok jeles művelőjével, ápr. 18-án folyt le a Calvin téri református templomban, fényes külsőségek között.

a házasságok égben köttemek – a sokak által több nyelven az irodalomban is használt szentencia eredetéről még senkinek sem sikerült semmi kézzelfogható kiderítenie. – Nálunk 1924-ben ezzel a címmel színpadi művet mutattak be **Csathó Kálmán** tollából. L. **Tolsztoj Háború és békéjében** (III. könyv 3. rész) is felbukkan: Les mariages se font dans les ciels [!]. – Úgy hírlik, hogy utóbbi időben a cinikus közzsáj a szólást így egészítette ki:

S a földön bontatnak szét.

(vö.: **Békés István: Napjaink szólásai**. II. 672.)

990.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. márc. 29.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 210x140 mm-es levélpapír, a megszokott vízjellel. Lila tintás szövege levegősen is elfér a kezdőoldalon, a többi három üres. Az írás egyetlen törülő kihúzással fut végig. Vízszintes középhajtságával a papír kifogástalan állapotban van.

A korábbi Schnitzernek címzett levelekben végigkísérhettük a *Fekete gyémántok* dramatizálása gondolatának felötlését, a nekigyürközést a munkának, majd az előrehaladás szakaszait: íme, a kész színpadi alkotás. Mégpedig németre fordításhoz előkészítve. Igaz – mint utóbb kiderül –, átmegy még módosítás(ko)n azután is, hogy a fordító ápr. 1-jén átvette.

A szöveg magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Április 1-jén Bécsben vagyok. Akkor mindenről beszélünk.

A fekete gyémántokat magammal hozom, már készen és nagyon sikerülten.

Sok üdvözet mindenkinek!

Ószinte barátod

Bpest 1885. $\frac{29.}{3.}$

Jókai Mór

Am 1ten April bin ich in Wien – ha ez az út csakugyan megvalósult, vilámlátogatás lehetett. A N – Jókai élete óráinak számontartója – hallgat róla. Pedig valahogyan ezekben a napokban a kézirat mégiscsak Schnitzer birtokába juthatott, mivel a fordító egy hét múlva már változtatásról kap értesítést.

991.

DIACONOVICH KORNÉL – JÓKAINAK

1885. ápr. 5.

K: OSZK V/121.

Két teljes, egyenként négyoldalas, élénken sárgás vajszerű, 213x140 mm-es, a megszokott vízjelű, kissé keményebb tapintású, finom levélpapír. Szövege az első öt levéloldalt használja föl, a megmaradó három üres. A majdnem kalligrafikus szépségű lila betűs sorok remekül olvashatók, tiszták, javítás nélküliek. Benne hosszú *f*-ek szeszélyesen váltakoznak szabályos (hasas) *s*-ekkel. A levegős, szép vonalú kézírásos oldalakra jó ránézni. – Az egyetlen vízszintes középhajtást viselő kettős levélpapír finom anyaga hosszú időre hibátlan állapotot szavatol a kéziratnak.

A levélíró Diaconovici (ő maga 1885-ben *ch*-val írja nevét) Kornél román író és politikus (1859–1923). Némi ügyvédkedés után szerkesztője a Románische Revue-nek, amely a magyarországi románok szellemi és politikai mozgalmainak egyik fő orgánuma. Később Szebenben az Albina takarékpenztár tiszviselője. Az 1890-es évek derekán a temesvári Dreptatea c. lap szerkesztőjéül szemelik ki, de a román kultúregylet titkára lesz, majd Bukarestben zálogházi igazgató. Szerkesztésében háromkötetes *Enciclopedia Română* jelenik meg Nagyszebenben.

A román publicistának ez az egyetlen levele maradt fön, holott benne is történik utalás két másikra is. Ezek sorsáról nincs tudomásunk, a jelen levélre adott válasz is kevésbé valószínű: erről sem tudunk. – A „művel szemben elvállalt kötelezettség” emlegetése alighanem túlbuzgás: egy kezdetben szétküldött általános tájékoztató tapogatózást vesz a levélíró „megbízás”-nak – feltehetőleg. – Szívesen vállalt témakörei is kevésbé felelnek meg az OMMík irányvonalának. El tudjuk gondolni, hogy eddigre a románokra vonatkozó részek jó kézben levőknek látszottak Moldován Gergelynél, aki szépen meg is írta. Az eredmény kétségtelen: Diaconovici nevét, munkáját hiába keressük az OMMík-kötetek bármelyikében.

D^r: Marienescu – a táblabíró úrról közelebbit nem tudunk.

kétszer voltam oly bátor Méltóságodat levélben felkeresni – ezeknek a leveleknek sorsa ismeretlen, válasz pedig a levélíró szerint sem volt rájuk.

Resicza, Anina, Oravicza – három bányaváros a bánági (Banat) dombvidéken. Az egész bányavidék központja Resica (Reșița), a Berzava (Bierzava) folyó völgyében fekvő, ma mintegy hatvanezer lakosú jól fejlesztett város, a soká fönnálló Krassó-Szörény vármegye székhelye (jelenleg más közigazgatási beosztás áll helyében). Ma már hozzákapcsolták Aninát is, további tíz kisebb-nagyobb bányásztelepessel együtt. Szenet, vasércet adnak a bányák, a közelben fekvő – mintegy tízezer lelkes – Oravicabányával (Oravița) egyetemben.

„Tieran” – el kell fogadnunk a levélíró értelmezését; mai legrészletesebb szótáraink sem tudnak a jelzett településfajta nevééről.

immigrál – bevándorol, beköltözik

Viitorul – rövidebb életrajzi áttekintések nem szólnak Diaconovicinak a Viitorul (Jövendő) c. lapnál – még 26 éves kora előtt – viselt szerkesztői rangjáról.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. ápr. 8.

K: PIM V. 4947.

A mindenkori csontszín, 200x125 mm méretben, a szintén megszokott vízjellel. A lila tintás szöveg most se sok, de a kezdődalt ezúttal minde-
nestől elfoglalja, teljesen javításmentesen folyik végig. A többi három oldal
üres. Állapota – társaihoz egészen hasonlóan – bízhatunk benne, nem
fog romlani egy ideig.

Visszautalunk a márc. 29-i sorokra. Nem bírja ki a szerző, hogy azonnal
elkészülte után új darabját meg ne mutassa Paulaynak, még *Az arany em-
ber* világsikere – legyünk szerények: európai sikere – közben, amikor ez
Pesten is biztos telt ház.

A levél magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Az V. felvonás kezdetét egy kicsit megváltoztattam, így látványosabb
lesz, kérek iktasd ezt be a kéziratba. Az itteni igazgatóságnál már benyúj-
tottam a darabot. Paulay látta és azt mondja, jobb mint az Aranyember.

Sok üdvözlettel
Jókai Mórod

Bp 1885. $\frac{8}{4}$.

Den Anfang von Vten Akt habe ich ein wenig verändert – a szövegkritikai
alapkutatások híján az utólagos betoldást nem tudjuk rögzíteni. Elhihet-
jük, hogy látványosabb lett tőle a darab, csak ennek mértékét nem vagyunk
képesek az eredetihez képest fölmérni.

Paulay – P. Ede – mint közismert – ekkor már hét esztendeje állott
igazgatóként a Nemzeti Színház élén.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1885. ápr. 23.

K: OSZK Fond V/498.

Vastagabb, világosszürke, 180x115 mm-es levélpapír. A megszokott nagyméretű betűkkel írott fekete tintás szöveg betölti a kezdőoldalt és másfél sort visz át a másodikra (ha a széles teret elfoglaló aláírást nem nézzük), a többi helyet üresen hagyja. A kissé lejtő sorok látványa a hitelesség megerősítését szolgálja. Állapota még soká nem ad okot aggályra.

Többszöri halasztás után – 17-e helyett 20-án – a trónörökös a magyar fővárosba érkezik, – sok egyéb mellett – néprajzi műve szerkesztőségének ülésére. De félnapos itt-tartózkodása alatt – délután 2-ig – erre sem tudott időt szakítani, csupán Jókaival beszélt valamivel hosszabban a munka menetéről és a további teendőkről. „A trónörökös ezután Jókai társaságában meglátogatta József főherceget [...]” 30-ára ígérve – és teljesítve – visszatérését (vö.: N 1885. ápr. 20., esti kiadás).

Az alig három napon belül elküldött irat az OMMík-sorozat *Bevezetője*, amelyet régi megbeszélés alapján a trónörökös most öntött végleges formába és hagyatott jóvá atyjával (I. k. 5–17.). – A király részvétele ebben a fia által kezdeményezett és végrehajtott könyvsorozatban annyi volt, hogy a mű I. kötetének élén neki szólt az igen díszes, teljes oldalt betöltő ajánlás.

a lefordított szöveget folyó hó 25^{kén} reggel – a szokott szerzői megoldásokat Rudolf sem hágja át: nyilván németül írta meg a *Bevezetőt*, a fordítás munkáját már áthárítja. Jókai aligha fordít, csak órák állnak rendelkezésére, de bizonyára eleget tesz a kérésnek. Pedig a szöveg még sokat tekereg, mint később kiderül.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

1885. máj. 1.

K: OL kézirattára, P szekció 4/167.

Csontszín, 200x125 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. A lila tintás kézírás még a kezdőoldalt is csak jó beosztásnak köszönhetően tölti be, a

többi hármat a levélíró üresen hagyta. Az üres 4. oldal felső felére írt idegen kéz (a címzetté) pár sor magyarázó jegyzetet. — Az egyetlen vízszintes hajtást viselő kézirat igen jó állapotú, tintája is kevésbé fakult, mint közelkorú társaié. (Szintén az Andrássy-iratok közt van jelenleg.)

A címzett személyéről l. 797. sz. levelünk jegyzetét (csak emlékeztetőül).

A levélben említett kéziratról csaknem mindent megtudunk a már szóba hozott 4. oldali Wlassics-magyarázatból:

„Ezen levél vonatkozik: Rudolf koronaherczeg azon kívánságára, hogy az Osztrák M. Monarchia írásban és képben nevü munkának azon bevezetését mely Magyarországra vonatkozik: előbb egy magyar olvassa el, <amit> és [ráírástól javítás] jelentse néki vallyon nincsn e benne oly valami mit ő alá nem írhatna? Ezzel a koronaherczeg éngem bizott meg.”

Mindennel rendben volnánk, ha az időpont nem ejtene zavarba. A *Bevezetésnek* valami előzetes tervezetét nézhetette át Andrássy gróf, hisz a véglegest jún. 23-ra ígéri Jókainak a főherceg átnézésre, lefordításra. Sokkal későbbi tehát (vö. 996. sz. levelünkkel). Arról meg szólni se érdemes, hogy a gróf a Magyarországra vonatkozó kötetéről szól. Ez ui. a sorozat II. köteté. A koronaherczeg ez elé is függesztett saját készítésű *Előszót*, de ez még későbbi.

995.

PAUL LINDAU — JÓKAINAK

1885. máj. 9.

K: OSZK Fond V/350.

Csaknem kartonszerű, élénk sárga, 205x128 mm-es, megszokott vízjeű levélpapír. A lap tetején középpütt stilizált „L” jegy; alatta jobb oldalt „I. v. d. Heydt Strasse, W.” kissé domborított címjelöléssel. A lila tintás, gót betűs, német nyelvű, jól olvasható tiszta írás csupán a kezdőoldalt fedi, a többi három üres. A szélein kissé szennyezett papír egy vízszintes hajtást visel. Általános állapota, különösen kemény anyaga miatt nem veszélyeztetett.

A termékeny német elbeszélő, színpadi szerző, publicista, irodalomszer-

vező levelezőtársként sem ismeretlen a címzett számára. Már 1872 áprilisában kért tőle politikai cikket *Gegenwart* c. lapja számára. Jókai ezt a kérést sem teljesítette, pedig Lindau felhívó leveléhez (JLev 2. k. 406–07.) mutatványszámokat is mellékelte jónevű folyóiratából (vö.: uo. 407.).

Oltványi jegyzetei tájékoztatnak a Lindaura vonatkozó legfontosabb tudnivalókról az ott szükséges időpontig. (JLev 2. k. 843.) – A következő évtizedre érdemes tudnunk: Lindau a *Gegenwart*tal részben párhuzamosan 1878-tól átveszi (és 1894-ig kezében tartja) a nem kevésbé rangos *Nord und Süd* c. havilap szerkesztését is.

Nem nehéz elgondolnunk, hogy Jókainak se kedve, se ideje ahhoz, hogy aforisztikus cikkeket ötlöjön ki „a derék Lindau” számára (vö.: JLev 2. k. 414., bár a *Kertbenynek* frott levélben a „bravster Lindau” a magyar fordításnál jóval megbecsülőbb). – Ezúttal sincs nyoma annak, hogy Jókai válaszolt volna Berlinbe.

A levél magyar fordítású szövege:

I. v. d. Heydt Strasse
W.
1885. május 9.

Igen tisztelt Uram!

A „*Nord und Süd*”-nek csaknem valamennyi munkatársa a legszeretettel-reméltóbban felelt kérésemre, hogy a *századik* számhoz néhány aforisztikus sorral bizonyítékát adja folyóiratunk felvirágzásában való baráti részvételének. Ön azok közé a kevesek közé tartozik, akiknek hozzájárulására súlyt helyezek, és akik kérésemet mostanáig még nem teljesítették. Mivel ezt a számot, amelyik különösen nagy terjedelemben jelenik meg, a következő napokban le kell zárnom, megismétlem korábban kifejezett kívánságomat, előre a leghálásabban köszönöm és maradok

nagyrabecsüléssel és
kiváló tisztelettel
Paul Lindau

in den nächsten Tagen abschliessen muss – dicséretes előretartás a szerkesztő, ill. a szerkesztőség részéről (a levélszöveg kézírásos sokszorosított)

ványnek hat). A folyóiratot a Heinemann kiadó 1877 áprilisában indította el. Így a 100. füzet kibocsátása ez év augusztusára vált esedékessé. Az előző, a tulajdonképpeni felkérés levelét nem ismerjük, de még ez az enyhe sürgetés se hozná időzavarba a megtisztelt szerzőt.

996.

GR. ANDRÁSSY GYULA – JÓKAINAK

1885. máj. 14.

K: OSZK Fond V/12.

Ma már szürkülő és elszíneződő csontszín levélpapír, 210x135 mm-es méretben, szép vízjeggyel, amelyben a széles sávokat keskeny világos csíkok választják szét. A papír tetején az itt lila színű Andrassy-embléma: kilencágú koronával díszített kissé hosszított babérmagyal „Virtute et fortitudinem” körirattal. — A fekete tintás szöveg levegősen tölti meg a kezdődő oldalt, minden többi hely üres. Az aláírás kezdőbetűjének alsó horga látható szándékkal szélesebb minden vastagításnál. Nem kell féltünk a romlástól a levélpapírt.

A levélíró szeretve tisztelt barát, ahogy erre a megszólítás is utal. A kapcsolatos tudnivalókra már korábban is utaltunk (JLev 2. k. 600.).

A levél szövege azonnal érthetővé válik, ha tudjuk, hogy a szóban forgó kézirat Rudolf trónörökös *Bevezetője* az OMMk I. kötetéhez Jókai fordításában (bár ez sehol nincs feltüntetve). Vö. a 994. sz. levelünket és jegyzeteit.

már 2 nap óta beteg vagyok — a köztisztelőben álló Andrassy „könnyű megbetegedés”-éről a N is tud (1885. máj. 15., esti kiadás).

igen fognék örvendeni ha szives volnál felkeresni — a meghívást az író — látni fogjuk — köszönettel nyugtázza és teljesíti.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

1885. máj. 14.

K: OL kézirattára, P szekció 4/169.

Csontszín, 200x125 mm méretű, megszokott vízjelű ismerős levélpapír. Változatlan a lila tinta is, a szöveghez a kezdőoldal bőven elég. A megmaradó három üres. – Ezen a levélen is egyetlen vízszintes hajtás van, tintája még elég élénk, állapota kifogástalan.

Az 1885. máj. 1-jei levél mellékleteként elküldött bevezető átnézése mégsem ment végbe olyan röptében, ahogy a levélíró elképzelte. Két hét elteltével azért megtörtént. Lényegében ezért és a koronahercegnek mondott véleményért (amelynek híre eddig eljutott Jókaihoz is) mond köszönetet a levél.

kedves fiad – vagy Tivadar, vagy öccse, ifj. Gyula, ebben az évben már mindkettő országgyűlési képviselő.

a tervezett munka – természetesen az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből* c. nagyszabású sorozatról beszél a levél.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. máj. 15.

K: OSZK Fond V/512.

225x145 mm méretű, vékony, sárga levélpapír, a legszokottabb vízjellel. Lila tintás sorain teljesen világos, hogy mondanivalóját rá akarja szorítani a kezdőlapra, annyira sűrűsödnek a sorok. A többi három levéloldal üres. A vékony, de szakítószilárdságában ellenálló papír egyetlen vízszintes hajtást visel, sértetlen, soká éps is marad.

Láthatólag a színpadra vivő szerzőktől teljesen függetlenül, egyszemélyű döntése alapján dolgozik és átdolgoz, panaszkodik (majdnem azt mond-

tam: áskálódik) és rendelkezik annyira, mintha kizárólagos tulajdonával
bána jó üzleti érzéke sugallatára.

Levélszövege magyar fordításban:

Baden, Weilburgstrasse 12.
885. 5./15.

Igen tisztelt Barátom!

Ma végre annyira jutottam, hogy készen vagyok a Cigánybáró teljesen átdolgozott második felvonásával, – remélhetőleg 2–3 hét alatt az utolsót is letudom. Jauner úrral semmit sem közöltem ezekről az átalakításokról sem, habár ismételten kért rá, mert túlságosan hajlamos ott is hálára számítani, ahol az nem illeti meg, és mert nemcsak az „Aranyember” ügyben, hanem mindenben olyan csúnyán viselkedett velem és Veled szemben, hogy semmi kedvem vele érintkezni. A részleteket erről majd legközelebbi találkozásunk alkalmával közlöm Veled – levélben nagyon unalmas az ilyesmi úgy a levélírónak mint a címzettnek. Amennyiben Jauner, amint gyanítom, Budapesten személyesen akarna Téged „megfogni”, bizonyára voltál olyan elővigyázatos, hogy ne tégy neki semmi kötelező ígéretet? – Tervezett budapesti utazásommal egyelőre semmi sincs. Csak szeptember elején megyek át. – Júliusban részletesen megteszem Neked észrevételeimet a „Gyémántok”-ról. Levélben szerettelek volna megkérni, hogy ennek a darabnak az előadását a Nemzeti Színházban *december* előtt *ne* engedd meg. Először a *Cigánybárónak* kell kijönnie, ami legkésőbb november elején biztosan színre kerül. – A propos – legutóbb Feleki is stb. jelentkezett Straussnál a műért, és az *én* ígéreteimre hivatkozott. Légy hát oly jó, soha ne tárgyalj Budapesten az ilyen érdeklődőkkel, és ne magyarázd nekik a dolgot. – Roynus a propos! A „Concordia” budapesti kirándulása alkalmával *sürgetőleg* kérlek, *senkivel* se közölj semmit ezekről az új munkákról. Elsietett megjegyzések többet ártnak a dolognak, mint hiszed.

A legszívélyesebb üdvözetekkel
mindig hűségese hived

Schnitzer I.

ich mit dem vollständigen bearbeiteten II. Akt des Zigeunerbarons fertig bin – a jelzett felvonás eredeti változatát egyedül készítője ismerte jól. Mivel az ottani zene változatlan marad – hisz Straussnak sincs sejtelve az átdolgozásról – csak a prózai anyag alakulhatott át.

Herrn Jauner habe ich auch [...] nichts mitgetheilt – Jauner színiigazgatóról, aki *A cigánybárót* előadatta, a 921. sz. levelünkben van szó.

im ganzen mir und Dir gegenüber so häßlich benommen hat – mivel ennek részleteiről csak szóban hajlandó Jókainak beszámolni, előlünk sérelmeit örökre elzárta.

Ich werde erst anfangs September hinunterkommen – erről a látogatásról nincs nyom.

werde ich Dir detaillirt meine Bemerkungen über die „Diamanten“ machen – ezt különösen sajnáljuk. Résztünkre is tanulságos lenne.

die Aufführung dieses Stückes am Nationaltheater nicht vor December zu gestatten – ezzel az óvással Schnitzer vagy elkésett, vagy Jókai nem volt hajlandó figyelembe venni azt. A jó üzletember Budapesten is *A cigánybárót* szeretne volna előbb színpadon látni, ezért késleltette volna a *Fekete gyémántokat*. További részletek nélkül a meztelen tény: a Nemzeti okt. 9-én mutatta be az új Jókai-féle színpadi művet.

hat sich auch Feleki u. pr. an Strauß um das Werk gemeldet – a színész Feleky Miklósról már korábban szoltunk. 1885 pünkösdjétől (máj. 24–25.) ő a krisztinavárosi színikör igazgatója. Így nagyon is indokolt érdeklődése *A cigánybáró* iránt: színházának épp ilyen darabokra volna szüksége.

u. sw. – und so weiter (és így tovább), itteni jelentése: és mások.

Roynus a propos! – Roynus sehol – a legrészletezőbb idegen lexikonokban sem – adatolt személy. Utóneve is ismeretlen. Alkalmasint bécsi újságíró lehet (ha Schnitzer is a „Concordia” pesti látogatásával hozza összefüggésbe, vagy erről jut eszébe), esetleg színházi ember ugyanonnan.

Gelegentlich des „Concordia” Ausflugs nach Budapest – az írók és művészek társasága a bécsi testvérszervezet hatalmas küldöttségét hívja meg pünkösöd két napjára fővárosunkba az országos kiállítás megtekintésére. Rendkívül szívélyes – és nagy nyilvánosságot kapott – fogadásukról és sok pohárköszöntős bankettjükéről a N feltűnő részletességgel számol be (N 1885. máj. 26.).

999.

STAMPFEL KÁROLY – JÓKAINAK

1885. máj. 23.

K: OSZK Fond V/533.

Kissé keményebb, sárgálló csontszín, 180x115 mm-es, a legszokottabb vízjelű céges levélpapír. Cégjelzése:

C. Stampfel's

k. k. Hof- und königl. akad. Buchhandlung, Kunst- und Musikalienhandlung, Verlagsbuchhandlung
Preßburg, Deákgasse Nr. 8.
(alatta szépíró vonalkázás)

a felirat kissé domborodik. — Fekete betűs szövege úttörő módon latin betűs német nyelvű írás, amely az első két levéldoldalt és a 3.-nak több mint felét foglalja el, a fennmaradó hely üres. Mivel a levélíró az első lap mindkét oldalát használta, betűi kissé átűtnek. Az egyetlen kereszthajlítást mutató levélpapír kissé elszíneződően van, de azért hibátlan, tartós anyag.

A jelen írás válasz Jókai egyelőre kallódó levelére. Bár az író régebb idő óta ismeretségben és kapcsolatban áll a pozsonyi könyvkiadóval és -kereskedővel (hisz eddig négy magyar és öt német kötete jelent meg nála), mégis nagyobb mérvű írásbeli összeköttetésüket jelenleg mindössze két Pfeifer-levél képviseli.

A levélíró Stampfel Károly működésének legfőbb adataival Jókai unokaöccsének, Hegedűs Sándornak írott 1879. szept. 7-i levele kapcsán ismerkedtünk meg. Az ott közöltekhez hozzáadhatjuk, hogy a nyomdász és kereskedő sok kötetes sorozatokat — főleg a fiatalságnak, elsősorban diákoknak szólókat — bocsátott ki. Mindnyájuk gondos összeállítását tartalmazza az a 120 oldalas katalógus, amelyet a pozsonyi könyvkiadó és -árus vállalata működésének három évtizedes évfordulójára tárt vásárlóközönsége elé *Stampfel Károly kiadványainak jegyzéke 1873–1903* címmel. Tárgyi magyarázatainkban sokszor hivatkozunk rá.

A levél szövege magyar fordításban:

Carlsbad, 1885. máj. 23.

Igen tisztelt Uram!

Éppen most került kezembe becses levele, (amelyet Pozsonyból küldtek ide nekem) először is hálás köszönetet mondok Önnek József főherceg életrajzának július végére tett szíves ígéretéért. Valóban rendkívül megörvendeztetett, hogy ismét abban a kiténtetésben részesültem, hogy Önnel, igen tisztelt Uram, kapcsolatba léphetek. Habár az utóbbi években sok mindent adtam ki, és a kiadómnak inkább ifjúsági és főleg pedagógiai

irányt adtam, mégis mindig büszkén emlékezem arra az időre, amikor először adtam ki az Ön műveit, mert Ön hozott nekem szerencsét. A Rab Rábyból mindent összevéve már csak 80 példány van raktáron, a Névtelen vár-ból kb. 50 példány. Ha nem jött volna közbe nekem Révai, valószínűleg még most is én lennék a kiadója. De így vissza kellett volnulnom a regénykiadástól és más terepre kellett lépnem. Nemrég elkészült „*Magyar Pantheon*”-omat és a „*Fölfedezések és találmányok könyvé*”-t leszek bátor tiszteletpéldányként elküldeni, és kérem, fogadja szívesen. Az Ön német regényeivel is szép eredményt értem el. Német füzetes kiadásomból kb. 500 példányt terjesztettem, és még nagyobb eredményt is elértem volna, ha Janke nem szabott volna egyszerre kedvezőtlenebb feltételeket. A Franklin Társulat *népkiadásában* megjelenő regényeinek egy magyar füzetes kiadását is elkezdtem a múlt évben, de nem akar haladni; egyrészt az ár túlságosan magas, másrészt a Franklin Társulat feltételei is az elképzelhető legkedvezőtlenebbek.

Amint ebből látja, még mindig, ha közvetve is, állhatatosan dolgozom az Ön művein. Már nagyon örülök annak, hogy a trónörökösnek az Ön által szerkesztett műve megjelenik.

Ha az én csekélységemre is gondolni akarna, igen tisztelt Uram, ami ennek a korszakalkotó műnek a forgalomba hozatalát illeti, alázatosan följánlom szolgálataimat.

További szíves jóindulatába ajánlva magamat
tiszteletteljes alázattal írom alá
Stampfel Károly

die freundliche Zusage der Biografie des Erzherzogs Josefs – mivel Jókai levelét nem ismerjük, azt kell gyanítanunk, hogy Stampfel valamit benne félreérthetett vagy – talán a készítés szándékával – valamit tudatosan félremagyarázott. Bár az európai hírnő író és a közszeretnek örvendő főherceg kölcsönös tisztelet mellett igaz barátságban állottak (Jókai sokszor vendégeskedett barátjánál, alcsuti mintagazdaságában is járt nem egyszer), de életrajza megírásának gondolatával – akár annak részletei megformálásának erejéig – soha nem foglalkozott. Különben József főherceg életrajzát a főúr életében – egyedül Pomori Thewrewk István írta meg, ő is jóval későbbi időpontban (1893).

vom Rab Ráby [...] von Névtelen vár – ezeken kívül a Szabadság a hó alatt, az Észak honából, A jövő század regénye és más kisebbek mindkét nyelven megszülettek a Stampfel-nyomdában.

Mein vom kurzem fertig gewordenes „Magyar Pantheon” und „Fölfedezések és találmányok könyve” – az előbbi Márki Sándor 1884-ben megjelent munkája, az utóbbi két különböző Thomas-Fésüs-alkotás összevonása: a Fölfedezések könyve I-II. és az ugyancsak kétkötetes Találmányok könyvéé. Az utóbbiak valóban 85-ösek.

der népkiadás [...] ihrer Romane hatte ich im Vorjahr begonnen – akkori magyar nyelvű füzetes Jókai-kiadásról sem a Stampfel-kiadványjegyzék nem tud, sem az OSZK katalógusa, de még Szinnyi sem: féltő, hogy sosem juthatunk nyomára.

empfehle ich meine dienste unterthänigst – az OMMík forgalmazásában Jókainak aligha lehetett szüksége a pozsonyi kisvállalat közreműködésére.

1000.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. máj. 15–28.

K: OSZK Fond V/512.

Elefántcsontszínű, kissé sárgás, 175x110 mm nagyságú, a legmegszokottabb vízjelű, közepesen vékony levélpapír. Fekete tintás, gót betűs írásszorítva a kezdőoldalra is kifért, a többi három levéloldal üres. Az egyetlen vízszintes középhajlítást viselő kézirat kisebb szennyeződésekkel nem tekintve kifogástalan állapotú.

Keltezetlen levélként ez a következő, máj. 28-iban említett második olyan írás (a máj. 15-i után), amelyre írója nem kapott választ társától (vö. 1001. sz. levelünk kezdő sorait). Hogy a jelen levél ugyancsak 1885 tavaszának terméke, azt mondanivalója, utalásai minden tekintetben igazolják. Legfőképp *Az arany ember* futtatására vonatkozó igény árulkodik erről, de az írás minden más szava is. Tehát: máj. 15. és 28. között készült. Az egészen pontos napot az az újságszám adhatná meg, amelyben Jókainak a Burgtheaterrel való „tárgyalás”-áról olvashatnánk. Fájdalom, ilyen nincs, pl. a Wiener Zeitung idevágó számainak átvizsgálása alapján. Va-

lamit Schnitzer félreértett vagy túlértékel, ami annál is természetesebb, mivel szeme-füle az „árulás” szimatára volt beállítva. – Egyébként, ha ilyen megállapodás bármilyen formában létrejött volna, arról legpontosabban és legkorábban a N számolna be, legvalószínűbben a bécsi sajtó előtt. Ez a napilap főszerkesztője minden mozdulatát lankadatlan figyelemmel – a Schnitzerénél kétségkívül jobb indulattal – kíséri. A levél szövege magyar fordításban:

Ma olvasom az újságokban, hogy egy dráma ügyében tárgyal a Burgtheater-rel. Igaz ez? Ószintén szólva nem volna kellemes nekünk, *mielőtt* az „Aranyember” be nem futotta a maga útját, mert egyúttal saját és érdekes terveket is hallottunk annak a megvalósításához, hogy a német közönség Önt ez alkalommal először mint drámaíróit ismerje meg.

Legutóbb Strauss egy nagyon kis körnek – 4 személynek – játszott el valamit a zenéjéből. Aztán egy kicsit poentíroztak, és ittak Jókai M. egészségére. Magamra vállaltam, hogy Önt értesítem arról, ami ezúttal történt.

És most minden kérdést *egybe* összefoglalva: legyen olyan jó, mielőbb és pontosabba foglalva szíveskedjék az ebben a levélben feltett kérdésekre válaszolni. Tisztelettel szorítom meg a kezét, igen tisztelt Uram, és a legbarátiabb üdvözetekkel ajánlom magam mint az Ön mindig leghívebb

Schnitzer I.-a

etwas von seiner Musik vorgespielt – nyilván *A cigánybáró* megzenésítésének néhány részletéről lehet szó – másképp miért Jókai egészségére ürítették volna poharukat –, ami bevett gyakorlat hasonló helyzetekben, már csak a hatás várható mértékére is.

fragen gef. baldigst u. punktweise – fragen gefälligst baldigst und punktweise.

punktweise zu beantworten – Schnitzer az előző – máj. 15-i – levélben feltett kérdésekkel együtt számít pontosabba szedett válaszra.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. máj. 28.

K: OSZK Fond V/512.

A kézirat külső, anyagi feltételei mindenben megegyeznek a levélíró máj. 15-i küldeményének ilyen jellemzőivel.

Ami előttünk fekszik, Schnitzer harmadik májusi levele. Ez indul azzal a korábban már idézett szemrehányással, hogy két korábbi megszólalása megválaszolatlan maradt. Schnitzer úgy kívánná módosítani Jókai Prágába vezető útvonalát, hogy abba Baden is beleilleszkedjék, s innen ketten látogatnák meg Strausst Bécsben. A librettista legfeljebb a N-ből értesülhetett, hogy Jókainak ez a prágai útja végül kútba esett, de az ő terve mégis megvalósul. Levélbeli választ ui. jún. 3-án kap.

A levél magyar fordításban:

Baden, Weilburgstr. 12.
885. május 28.

Igen tisztelt Barátom!

Már két levélre nem kaptam választ — miért?

Éppen most olvasom, hogy az „Aranyember”-előadásra Prágába mész. Kedves lenne, ha előtte még megállnál Badenban, — akkor együtt men-
nénk át Strausshoz — 1/4 óra innen — és most, mikor a mű befejezéséhez közeledik, először örülhetnél a nagy, csakugyan pompás finálé meghallgatásának. Az sem ártana, ha még egyszer beszélénk egymással, mert éppen most készülök a „Cigánybáró” új *harmadik* felvonásába belekezdeni. (A két első már készen van.) — A fényképeket még nem adtam át, mert kiderült, hogy tizenkét darabbal kevesebbet adtál ide. Tehát csak bejelentetem, — hogy a féltékenykedéseket elkerüljem —, hogy mindenkinek hozol egyet. Hát ezt is kell tenned, és induláskor azokat is magaddal kell vinned, amelyeket már átadtál nekem, és amelyek e célból itt kint vannak nálam. Mindenesetre azonnal tudasd velem, igen tisztelt Barátom, amint ezeket a

sorokat megkaptad, vajon várhatlak-e, és melyik napon. A legszívélyesebb üdvözlésekkel és ajánlásokkal háznépemtől háznépedig.

Hűséggel és tisztelettel
Schnitzer I.-od

Baden – a pontosabban Baden-bei-Wien megjelölésű alsó-ausztriai üdülőváros. Az osztrák fővárostól mért távolsága mindössze 24 km, fürdőit 14 kénes forrás vize táplálja. Májig is jelentős üdülőközpont.

zur „*Goldmensch*“-*Aufführung nach Praguest* – Schnitzer kiváló korai hírforrásokkal rendelkezik. Ezt az értesülést nálunk leghamarább a Pester Lloyd Abendblattjából lehetett megszerezni, máj. 30. estéjén. A N másnap reggel adta hírül; igaz, hogy akkor már korszerűen kiegészítve.

Die Photographien habe ich noch nicht abgegeben – itt bukkan föl először, később is előkerül ezeknek a titokzatos felvételeknek az ügye. Az aránylag nagy mennyiségből arra lehet következtetni, hogy valamelyik társulat tagjai közt történő szétosztás céljait szolgálná. De hogy ez csoportkép vagy Jókai egyik korábbi portréja, nehezen deríthető ki.

an welchem Tag ich dich erwarten darf – Jókai későbbi, elhalasztott cseh útjáról volt értesülése, de akkora már időszerütlenné válhatott ez a terve.

1002.

JÓKAI – ADOLF KLAARNAK

1885. máj. 29–30.[?]

K: nem ismeretes.

M: Abendblatt des Pester Lloyd 1885. máj. 30.

N 1885. máj. 31., reggeli kiadás (magyar fordításban).

A Concordia együletet már korábról ismerjük, minden egyébre vonatkozólag bőségesen elég az a tájékoztatás, amelyet a N a távirat körítéséül nyújt. Kizárólag ezt idézzük:

„Jókai Mórt, mint a »P. Lloyd«-nak Prágából írják, Klaar Adolf, az ottani német írók »Concordia«egyletének elnöke táviratilag meghívta a

diszlakomára, melyet a »Concordia« Jókai „Arany ember”-ének hétfői színrehozása alkalmával rendez. Jókai táviratilag válaszolt: [...]

És következik a N magyar fordításában a táviratszöveg (N megjelölt szám).

Én mindenesetre be akarom váltani azon ígéretemet, hogy az „Arany ember” előadása alkalmával Prágába fogok menni, mivel azonban fájdalmas neuralgiában szenvedek, perhorescalok minden diszlakomát. Szíves üdvözteinket kicserélhetjük egymással diszlakoma nélkül is, hanem még-e az előadás után, mert akkor nyugalmat óhajtok.

S a távirat szövegét követőleg tulajdonképp egyszerű udvariassági aktussá silányítja a napilap: „Jókai különben neuralgiája miatt végleg lemondott uti tervéről és nem lesz jelen az »Arany ember« prágai előadásán.” (Uo.)

Jegyezzük meg, Jókai napilapja a legtermészetesebbnek nevezi, hogy mindenki magától értetődőnek fogja ítélni, ha az újság – magyar nyelvű lap lévén – főszerkesztője német (hisz a Pester Lloydból átvett) táviratát anyanyelvünkön közvetíti. Igaz: forrásánál többet tud. De így a helyzet bizony eléggé megtévesztő!

A távirat eredetije – úrlapján – nincs kezünkben. A rendelkezésünkre álló szöveg nem tartalmaz kelteztést. Semmilyen forrásból nem ismerjük a Klaar-féle távirat szövegét – s így keltét – sem. Mivel a szóban forgó német nyelvű Jókai-bemutató hétfőn (jún. 1.) folyt le, a Pester Lloyd máj. 30-i esti kiadásában olvashatók voltak Jókai táviratának sorai, a N pedig másnap reggel már tudta, hogy az egész sürgönyváltás semmi eredményt nem hoz: mindebből összevetve Jókai válasz-táviratának dátuma május legvégére – legvalószínűbben 29–30-ra – tehetjük.

Mi ma már a levélbeli események utózóngének ismeretében elmondhatjuk, hogy a N jún. 5-én reggel arról ad hírt, hogy Prágában *Az arany ember* kimondott kasszadarabbá emelkedett, este pedig arról, hogy Jókai – betegségéből fölépülve – másnap Prágába látogat. Ott aztán nemcsak a maga darabját tekinti meg, hanem egy cseh opera bemutatóján is részt vesz.

K: OSZK Fond V/445.

Eredetileg talán fehér, mára már bizonytalanná vált elefántcsontszín, 230x145 mm-es levélpapír. Szürkésfekete tintával írott, kiválóan olvasható szövege az első három levéloldalt fedi, az utolsó üres. – A kézirat egyetlen vízszintes középhajtást viselve jól tart, általános állapota kifogástalan.

A levélíróról, Pesty Frigyes történettudósról és akadémikusról I. JLev I. k. 436. Ő a legfőbb szervezője a Magyar Történelmi Társulat megalakulásának. Rengeteg aprómunka végzőjeként fénybe úgyszólván sose kerül. Legtöbb munkája az *Értekezések a történeti tudományok köréből* c. sorozatban jelenik meg. Kéziratban maradt fenn tőle az ország úgyszólván teljes helységnevtára.

Pontosan kivethető, hogy ez a levél az OMMík szerkesztőségének abba a postájába illeszkedik, amelyet az a kiegészítések, főképp az illusztrációk pótlásának begyűjtése érdekében szervezett, elég mechanikus felszólítások formájában. Pesty „a toldalékot” komolyan megfontolva és gondos összeállításban megadta, a rajzolóit is hibátlanul eligazította, milyen kiindulással, segítségekkel oldhatja meg legkönnyebben feladatát. Ez a levél kísérőirata egy olyan kötegnek, amely – nyilván sok kéziratot lap mellett – például egy könyvjegyzék-kivágotat is tartalmazott.

Végül a kiváló tudós tanulmányát (a fenti módon kiegészítve) hiába keressük az OMMík köteteiben, nyoma sincs. Csöndesen el kell ismernünk, nehezen is illik abba föltételezhető – a levél utalásaiból némileg kikövetkeztethető – témaköre folytán. (Pesty régebben írt tanulmányt „a perdöntő bajvívások” történetéről.) Eredetileg talán terveztek a sorozatba egy középkori szokásokat, harci játékokat ismertető fejezetrészt, erről végül lemondtak.

De történetelt az elmaradás más okok következtében is. Pesty kissé sokat bíz a saját szövege véglegesítése dolgában a szerkesztőségre. (Jókai talán nem is látta se levelét, se dolgozatát.) Az illusztrációk elkészítése természetesen nem az ő feladata, de a könyvtári bűvárkodás időigényes tevékenységének elvégzését nemigen volt kire bízni. Az Egyetemi Könyvtár nyári zárva tartása, Szilágyi más irányú elfoglaltsága, és sok egyéb apró

akadály gátolhatta Pesty szövegének és a hozzátartozó képanyagnak végleges alakba rendezését. További szövesztegetés nélkül: a bajvívások dolgát könnyen félretelhatták.

Az OMMik-ra vonatkozó iratok kapcsán tudunk arról, hogy a mű teljes munkatársi gárdáját a sorozatban két alkalommal is közreadták: az első és az utolsó – 396-ik – füzetben. Az OSZK a füzetes példányokból összeállított köteteket is tart birtokában, meg is van benne mindkét említett füzet, a munkatársi névsor azonban egyikből is, másikból is hiányzik. (Talán különálló betét lehetett.) Így még azt sem dönthetjük el kétséget kizáróan, hogy számon tartották-e a munkatársak sorában Pesty Frigyes.

könyvtárban, ha nem, akkor – (K: könyvtárban, könyvtárban, ha *nem* [elválasztó kampóval kétfelé dobva] akkor.

Szilágyi Sándor – korai működéséről l. JLev I. k. 345. Később: 1878-tól haláláig (1899) az Egyetemi Könyvtár igazgatója (sok egyéb mellett).

A lovagkor és hősei – az idézett című kötet így adja meg szerzőit: „B. Mednyánszky L., Knauz Nándor, Pesty Frigyes, Weber C. J., Fr. v. Falkenstein s több mások után S. J. F. Pest 1871.

Ez a könyv is meglesz – nem egészen világos az „is” –, de talán még mindig az S. J. F.-féle kötetéről van szó.

1004.

JÓKAI – FRANZ JAUNERNAK

1885. jún. eleje

K: nem ismeretes.

M: Hegedűs Sándorné Jókay Jolán: *Jókai és Laborfalvi Róza*. Bp. [1927.] 333. (magyar fordításban).

Ilyen esetben a kéziratnak fogadnánk el a távirati őrlepleket is, de ez sem áll rendelkezésünkre. Mivel Jauner nem tudott magyarul (meg Jókai különben is udvarias volt), a sürgöny eredetije német lehetett. Elküldése időpontjával kapcsolatban is kétségeket kell támasztanunk. Hegedűsné forrását sem ismerjük.

A távirat címzettjéről I. JLev. III. k. 921. sz. levelünk jegyzetét.

Jókay Jolán a sürgöny közzétételéhez a következő körülményeket adja tudtul: „Junius elején kap bátyám levelet a Theater an der Wien igazgatójától, melyben hívja bátyámat Prágába, mert társulatával odamegy, az »Aranyember«-t viszi körutra. Bátyám megköszönte a szíves meghívást [...]”, de mindjárt el is utasította (i. m. 332–33.). — Tovább még elmondja az emlékirat szerzője, hogy a prágaiak ebbe nem nyugodtak bele, „Neumann Angelo addig sürgönyözött, míg végre bátyám engedett a kívánságnak és elutazott Prágába [...]” (uo.).

A helyzet ilyen állásáról egyedül Hegedúsné ad hírt.

Mi a prágai előadásról egészen más forrásból tudunk (vö.: JLev III. k. 1000. sz. levél jegyzeteit). *Az arany embernek* Prágában jún. 1-jén volt a bemutatója, hatalmas szakmai és közönségsikerrel. A szerző ezen még nem vehetett részt, csak a 6-ik, többedik előadásra érkezett meg, fölépülve betegségéből. A bemutaton való megjelenését — mint láttuk (Jlev III. k. idézett levele) — még május legvégén mondta le táviratilag az őt Prágába meghívó Adolf Klaarnak. Ezért fogadjuk tanácstalan kétellyel azt a *június eleji* — ismeretlen — Jauner-levelet, amely hírt ad és meghívást követi egy darab tervezett vendégelőadásos körútjának első állomására, Prágába, mikor az előadáson már túl is vagyunk, a lemondás Jókai részéről napokkal korábban megtörtént. — Nem a tény készlet elgondolkodásra, hanem főleg az időpont, azonkívül a prágai színigazgató, Neumann Angelo sokszoros unszolása, amelynek „végre bátyám engedett”. Se a Jauner-meghívás, se a több Neumann-sürgöny — fájdalom — nem maradt az utókorra.

A Jaunernek írt Jókai-távirat magyar szövege:

Homo proponit, Deus disponit. Folyton beteg vagyok. Bocsánatot kérek, kedves kollégáimtól, nem akarok dicsőséget.

Homo proponit, Deus disponit — Ember tervez, Isten végez. A felelősségnek az Égre háritása ezzel a latin közmondással azért furcsa június „elején”, mert az író a prágai bemutatót követő harmadnap, jún. 3-án (szerdán) pontos útíttervet ír meg Schnitzernek Budapestről egész hétvégi programjáról. És nincs félrevezetés: végre is hajtja.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. jún. 3.

K: PIM V. 4947.

Kissé keményebb tapintású, 200x125 mm-es csontszín, a megszokott vízjelet — de azt pregnánsan — mutató levélpapír. Jellegzetes lila tintás szövege az első két levéloldalt és a 3. pár felső sorát foglalja el, a megmaradó hely üres. — A tinta annyira elhalványult, hogy olvasása nehéz. A papír vízszintes középhajtása után egy újabb, hasonló irányút kapott, talán a borítékba helyezhetőség érdekében. — Gót betűs írása a megszokott tisztaságot, javíthatatlanságot mutatja. Átlagos állapota igen jó.

Az avatatlant bámulattal töltheti el, hogy a hatvanéves — akkor már időseknek számító — író, milyen sebtében képes betegségéből fölépülni: a három napja lemondott ünneplést ilyen váratlanul vállalni tudja. A címzetet úgyszólván fiatalos buzgalommal, pezsgő életkedvvel lepi meg.

A levél szövege magyarra fordítva:

Kedves barátom

Nagyon beteg voltam, éppen ezért darabom bemutatójára nem tudtam Prágába utazni. Most már jobban vagyok, úgyhogy szombaton már oda tudok utazni. Péntek délután indulok, az éjszakát Bécsben fogom tölteni. Kérlek, írd föl nekem azoknak a színészeknek és színésznőknek a nevét, akiknek még nem hagytam Nálad dedikált fényképeket. Rögtön el fogom küldeni címedre. Azt a négy darabot azonban, amit Buskának, Marbergnek, Ranzenbergnek, és kinek még? már aláírtam, és amelyeknek tulajdonosai most Prágában vendégszerepelnek, azokat Jauner postafordultával nyomban küldje el Prágába.

Neked is viszek egy könyvet: németül az opera szövegekönyvének nyersanyagát. Visszafelé meg tudok állni Badenben és egy fél napig Nálatok maradni. Ha Prágába írsz nekem, akkor címezd a levelet Angelo Neumann színházigazgató úr címére.

Küldöm legjobb kívánságaimat

Bp., 85. 6. 3.

a Te drága
Jókai Mórod

Ich bin recht krank – Jókait eredetileg a Concordia bécsi irodalmi egy-
let prágai tagozata hívta meg darabja itteni bemutatója alkalmából rendező bankettjére. Ilyenkor a szerzőt a csömör menten ágyba döntötte (illetve: erre hivatkozva mondhatta betegnek magát).

Schauspieler und -innen – Schauspieler und Schauspielerinnen.

dedizierte Photographien – Jókai aránylag új kabinetfényképével kívánja figyelmét kifejezni *Az arany ember* német megjelenítőinek. A Schnitzernek már korábban elküldött dedikált fotókból mindenkinek nem jutott volna, ezért senki sem kapott: ezt pótolja itt a szerző, hisz a bécsiek játszanak Prágában is.

Buska, Marberg, Ransenberg und wer noch? – a német nyelvű előadás főszereplőit próbálja emlékezetébe idézni a szerző: Ransenberg Timár Mihályt, Török-Buska asszony Timeát, Marberg Júlia Noémit alakította. Említést kaphatott volna még Girardi (Krisztyán T.), Herzog asszony (Brezoviczné), esetleg Blasel, Friese is.

Ein Buch nehme ich auch mit – ekkor az írónak már rendelkezésére állhatott *A cigánybáró* Révai-féle „salon-könyvtár”-i kiadása, talán ezt vihette el a librettistának esetleges ötletadó utólagos felhasználásra.

kann ich in Baden absteigen – a Bécs közelében fekvő fürdőhely Schnitzer kedvelt tartózkodási és munkahelye a nyári hónapokra. Így teljesíti Jókai kollégája korábbi levélbeli kérését, hogy innen együtt látogassanak el a szintén közelben munkálkodó Strauss-hoz.

Angelo Neumann Th Director – Angelo Neumann Theater Director. Neumann (1838–1910) kereskedőből lett jeles tenorista, másfél évtizedig (1862–1876) a bécsi udvari opera tagja, hat évig a lipcsei operát igazgatja, három évadon át kiváló társulatával járja körül Közép-Európát tisztelt Wagnerét népszerűsíteni. 1885 óta a prágai Nemzeti Színház érdemes igazgatója.

1006.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1885. jún. 20–22.

K: a Bécs-Kiskun megyei Levéltár; Kív. emberek kéziratai 41/5.

A felhasznált levélpapír világosszürke színű és 225x180 mm méretű. Fekete tintával írott, jellegzetesen nagy betűjegyekből álló sorai az el-

só három levéloldalt végig elfoglalják, az utolsóra négy rövid sor marad a szélesírvú aláírással. A kézirat egyetlen vízszintes középhajtsáival jó általános állapotot képvisel. – Sajnos, a vidéki levéltár jelenlegi dolgozói sem tudnak számot adni sem arról, hogy mikor, sem arról, hogy milyen körülmények között került gyűjteményükbe ez az egyetlen Rudolf-levél, mikor minden társuk az OSZK kéziratárának féltett kincse.

A keltezetlen levelet aránylag biztosan datálhatjuk. Bevezető cikkét a trónörökös jún. 23-ra ígéri. Amikor levelét írja, ez az időpont még a jövő. A 25-i távirat az ittenihez képest változott időpontot ad, ez tehát korábbi.

A magyar sajtó azt közli 19-én, hogy a trónörökös 24-én érkezik hozzánk egy napra (N 1885. jún. 19., reggeli kiadás). – De ezen a napon a magas vendég helyett újabb híradás jön, szempontunkból fontos tájékoztatásokkal. Íme:

„**Rudolf főherceg trónörökös** f. hó 26-án reggel érkezik Budapestre népismeinek munkájának előhaladása iránt az irodalmi, művészi és nyomdai tényezőkkel értekezni, azután az országos kiállítást tekinti meg [...] Az országos tornaegylet meghívását [...] ő fensége [...] ezuttal nem fogadhatja el, de kilátásba helyezte, hogy az ősszel vagy a tél folyamán a tornacsarnokot meglátogatja s tanuja ohajt lenni a hazai testgyakorlók működésének.” (N 1885. jún. 24., reggeli kiadás.)

A levél keltezése tehát jún. 20. és 22. közé tehető.

a decemberi határidőt föltétlenül meg kell tartanunk – ez végül sikerült is, hisz a korábban piacra került füzetes kiadást kell alapul vennünk.

legkésőbbben 23-án megküldöm – amennyire megítélhetjük: így történt. *közvetlenül fog [...] Önnel érintkezésben (!) bocsájtkozni* – ha bocsájtkozott, csak szóban tehetette. Legközelebbi levele februárban kelt.

Mi a budapesti testgyakorló egyletét illeti – az egylet nagy gonddal előkészített ünnepélyét Rudolf személyével kívánták fémjelezni. 28-án így nélküle voltak kénytelenek ünnepélyt tartani, amelynek keretében a tornaszövetséget is megalakították (vö. a N nagy cikkét: *Az első magyar tornaünnepély*: jún. 30., reggeli kiadás).

Konkoly Miklósért megteszem, mi lehetséges – Konkoly-Teghe Miklós (1842–1916) a legnagyobb elméleti és gyakorlati csillagászaink egyike, eredményeit a napfolttevékenység, a meteorok, üstökösök vizsgálatában a külföld is elismeréssel használja. Jókainak unokaöccse, ilyen kapcsolat-

ban járt közbe az író valami magasabb állás érdekében a trónörökösnél. A realitások embere azonnal megmondta a várható eredményt.

1007.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1885. jún. 25.

K: OSZK Fond V/498.

Magyar nyelvű úrlapon áll rendelkezésünkre a német nyelvű táviratszöveg. Az írás nyilván a felvevő postaalkalmazott munkája. De távirat ennél hitelesebb nem lehet. — Szélei kissé szakadozottak. Vigyázva még tartható.

Német szövegéből ítélve a táviratot csak nagy vonalakban adhatta meg, a német beosztott szövegezhette. Ez az egyetlen megnyilatkozás kettőjük kapcsolatában, amely nem magyarul szól. Az ilyesmire még az arisztokrácia is érzékenyen vigyázott, a trónörökös ilyen tapintatlanságot nem követelt volna el.

Rudolf körülményei a távirat feladása és vonatindulása között is változhattak. Amint az érkezés napjának esti újságjából értesülünk, vonatra a Keleti pu.-ra 7¹⁰-kor érkezett meg, így Jókait csak 9-re merte lakosztályába hívni a táviratban jelzett 8 óra helyett.

A távirat szövege magyar fordításban:

(Bécs, Királyi palota 1885. jún. 25.)
1885. 25./VI. 2.5'

Jókai országgyűlési képviselő Úrnak Svábhegy Budán

Ha Önnek és az uraknak nem túl korai az óra, kérem, hogy holnap reggel 8 órakor Keletivel és az Állami Nyomda igazgatójával legyen nálam budai lakásomon. Szfévlyes üdvözetek:

Rudolf

bitte ich Sie morgen mit Keleti – Keleti Gusztáv (1834–1902) festőről van szó, ebben az időben a Képzőművészeti Társaság elnöke, s mint ilyen működik közre a néprajzi mű szerkesztőségi munkáiban. Később tagja lesz az MTA-nak.

Direktor der Staatdruckerei – Péchy Imre a m. kir. államnyomda igazgatója.

1008.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. jún. 27.

K: PIM V. 4947.

Szürkésre színeződő csontszín, 210x140-es méretű, megszokott vízjelű, de egyszárnyasra tépett (fél) levélpapíron. Lila tintás szövege csak az egyik oldalt fedi, a hátlap üres. Ráírásos javítást, betoldást is tartalmaz, bal margójára egész utóirat került. Rendetlen külsejével, tépett széleivel kirí a levelek közül, de ép, nincs hiánya. Néha ilyen írás is kerül ki szerzőnk keze alól.

Sebtében odavetett sorok tehát Schnitzernek, talán egy előtünk ismeretlen újabb sürgetésre. Az eltérő kérdésekről szóló vegyes tartalom ilyenmit sejtet.

A levél szövege magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Beszéltem Podmaniczky báróval az opera miatt. Azt felelte nekem, ki akarja várni, hogyan üt ki a darab Bécsben? egyébként az nem akadály, hogy az operát a magyar királyi operaszínpadon adják elő. Más módot nem tudok találni.

A regény németül nincs meg. A Szaffi csak egy töredék belőle. A másik regényt neked és J. Straussnak már lenyomtatták.

A medaillont nem én, hanem Jauner kiadói küldték. Az enyémet min-

denesetre el fogom juttatni (nem Neked, hanem igen tisztelt hitvesednek), ha csak eljutok Pestre. Most szőlősgazda vagyok.

Üdvözet mindenkinek
híved
Jókai Mór

Svábhegy 85. 6./27.

[A baloldali lapszélien:]

A képeitek meglesznek, de az időbe kerül, és pénzbe. Mindennek a legjobbnak kell lennie és most se művészek nincsenek itt, se más egyéb.

Ich sprach mit B.[aron] Podmaniczky – ebben az időben (1886. január végéig) Podmaniczky Frigyes – Jókai jóbarátja, a párt oszlopa – intendánsként áll a m. kir. Operaház élén.

der Roman existirt deutsch nicht – *A cigánybáró* Révai-kiadásban már a tavasz folyamán megjelent kisregényként (kritikát is írtak róla), német fordítása ekkor még nem létezett.

Die Saffi ist ein Bruchstück nur davon – a *Saffi* valóban az alapanyag Barinkay történetének minden változatához. Ez a hosszabb elbeszélés máig is csak első napilapbeli folytatásaiban férhető hozzá (Székely Nemzet 1883. jan. 7.–ápr. 17.).

Den anderen Roman – itt valószínűleg Schnitzer kérte Jókai-kötetokről van szó, s az ő levelének híján az utalás homályban marad. Leginkább *A lócsei fehér asszonyt* kérhette, amely a Révainál (talán Schwarz Ármin fordításában) a kibocsátáshoz közel állott.

Die Medaille habe nicht ich [...] geschickt – ezekről az érmekről nem tudunk, ahogy Jauner kiadójáról sem.

Die Bilder sollt Ihr haben – ezeknek a képeknek az ügye a továbbiakban többször szóba kerül, de majd csak szeptemberben derül ki, igazában miről is van szó. Jókai ui. rajzos ábrákat kíván Bécsbe küldeni mintául, hogy ezek alapján tervezzék meg *A cigánybáró* színpadi kosztümjeit. Írónknak abban az időben csakugyan kiváló erők állnak rendelkezésére, akik az OMMík-ban szükséges illusztrációkat is remekül oldják meg (elsősorban a két Benczur, Feszty Árpád, Ligeti András, Kimmach László és mások). Ide kellett az idő és pénz.

1009.

JÓKAI – GR. ANDRÁSSY GYULÁNAK

1885. jún. 30.

K: OL kézirattára, P szekció 4/166.

Csontszín, 200x125 mm-es méret, megszokott vízjel: ilyen a levélpapír. A fakult lilaszín szöveg csak a kezdőoldalt fedi, azt sem egészen. A megmaradó három üres. A vízszintes középhajítású kézirat kiváló minőségű. A kézirattárban ez is az Andrássy-iratok közt van beosztva jelenleg, s a palliumon „1885. ápr. 30.” kelteztést visel.

Az írás levéltári palliumán – ismeretlen okból – áprilisi keltezésre történik utalás. Ha a fölfrott a helyes, úgy látni való, hogy Jókainak ez a válaszelevele egy olyan helyzetre reflektál, amely kísértetiesen hasonlít a két héttel korábbira. Fájdalom, Andrássynak a nyilván otthagytott névjegykártyáját nem ismerjük, tartalmára következtetni tudunk Jókai válaszából.

1010.

TOMORI ANASZTÁZ – JÓKAINAK

1885. jún. 30.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. júl. 1., esti kiadás.

A levélíró Tomori Anasztáz (1824–1894) okl. mérnök, tiszteletbeli tanár, az MTA levelező tagja. A rászakadt hatalmas örökséget a magyar művelődés mecenatúrájára szentelte, főleg irodalom pártolásra. Bőkezűsége hozta létre az első teljes magyar Shakespeare-kiadást, és segítette megannyi tudományos és művészeti törekvésünkben.

A napilap a következő magyarázó sorok közé fogja levélközlését:

„ADOMÁNY AZ ERDÉLYI CULTUREGYLETNEK. Tomori Anasztáz közéletünk ez áldozatkész jelese, lapunk főszerkesztőjéhez, Jókai Mór-hoz 200 frt kíséretében a következő levelet intézte: [...] – S a hosszú levél

befejeztével így zárja hírét: „A küldött 200 frtot, mint alapítványi összeget átküldtük az erdélyrészi közművelődés [!] egyesületnek.” (N id. szám.)

A helyzet átfogó megértéséhez elengedhetetlen tudni, hogy az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) 1885. ápr. 12-én jött létre társadalmi összefogással az erdélyi magyarság művelődése és népjóléte fejlesztésére Kolozsvár központtal. Negyedszázaddal elkésett válasz ez az ASTRA hasonló célú szervezetének ellensúlyául, amely a románság érdekeit képviselte. A magyar egyesület tulajdonképp 1946-ig állott fön, míg a szocializmus felé induló Románia szervei lényegében meg nem szüntették. Feladatát azonban csak az I. világháború kitöréséig tudta betölteni eredeti elgondolásának szellemében. Ebben a három évtizedben alig felmérhető értékű eredményeket mondhat magáénak mintegy húszezer tagjának munkájával.

Jókai csak pár nappal Tomori levelét követőleg tette közzé napilapjában a maga „ajánlat”-át: kéziratlappal szolgál mindenkinek, aki legalább két forintot beküld az erdélyi egyesület támogatására (vö.: N 1885. júl. 5., reggeli kiadás).

Tomori kissé bőbeszédű levele valóságos veszélyekre hívja föl a figyelmet.

P. Szt. Tamás – Pusztá-Szenttamás, ma már eltűnt tanya Arad megyében Pécske és Tornya közt, pár tucat lakossal az egykori Almássy-uradalom területén

viralista – (helyesen: virilista) bizonyos csoport, egység legtöbb adót fizető személye, ill. ezek egyike, aki ennek alapján előjog(ok)at is élvez.

asceniroz – jelenetet – főleg színpadon – megrendez. Itt: ilyen jelenetet magának előre elképzeli.

1011.

KARL ALBERT BOMBELLES GR. – JÓKAINAK 1885. jún. 30.

K: OSZK Fond V/61.

Hatalmas, 280x215 mm nagyságú fehér irodai levélpapír, bal felső sarkában saját színű dombornyomatban a címfelirat:

DER OBERHOFMEISTER
Sr K. K. HOHEIT KRONPRINZ

ERZHERZOG RUDOLF – A levél szövege hivatali írnok fekete tintás kalligrafikus munkája, csak az aláírás a levélíróé, még sötétebb tintával. Mindez a kezdőoldalon helyezkedik el, sőt ide még a címzett cirkalmas addressze is kifér. A többi három levéloldal üres. A kézirat két, egymást keresztező hajtásával kitűnő állapotban van.

A trónörökös már a támogatás kérsnél előre elmondta a maga nézetét a várható eredményről Konkoly-Thege Miklós állásügye dolgában. A hivatalos döntést viszont Bombelles (1832–1889) udvarmesterrel közölte, ahová a kérvény is szólhatott.

A levél magyar fordításban:

Kedves Barátom!

A legfőbbesőbb trónörökös Ő császári és királyi fenségének legmagasabb megbízásából Konkoly urat illetően Borohgrave grófhhoz, őfensége kabinetfőnökéhez fordultam és csatoltan küldöm az ő válaszirátát, amely szerint a megpályázott állást már két hónapja másnak adományozták.

Főlhasználom az alkalmat, hogy Őnt legteljesebb nagyrabecsülésém ismételt kifejezésével nagyon szívélyesen üdvözöljem.

Az ön készséges [híve]
C. A. Bombelles

Laxenburg, 1885. június 30.

A Magyar Tudományos Akadémia Méltóságos Tagjának etc. etc.
Jókai Moric úrnak

1012.

TREFORT ÁGOSTON – JÓKAINAK 1885. júl. 1.

K: OSZK Fond V/795.

Igen finom, hófehér, 348x210 mm-es magas hivatalból származó levélpapír, bal felső sarkában saját színű dombornyomásos minisztériumi jelzettel: szentkoronás címernyomaton

VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI

MAGYAR KIR. MINISTER fölrattal. Az írnok kezétől származó kaligrafikus fekete tintás szöveg a két első oldalt teljesen megtölti, a 3.-ra két szövegsora megy át, a kelteztést és aláírást nem számítva. A kezdőoldal alján olvasható a tiszteletet megadó címzés; a 2. margóján keresztben: „kifizetni 1885. VII. 6.”, két aláírással (Trefort és egy olvashatatlan). Az iraton se megszólítás, se búcsúzó üdvözlés, a levél élén egy hivatali szám.

Miniszter és címzettje baráti viszonyban vannak egymással, de itt a legteljesebb hivatalossággal szól minden, hisz az összegek a költségvetésbe vannak építve. Talán igazában a számadáskérés miatt készült az egész.

1013.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. júl. 2.

K: OSZK Fond V/512.

203x128 mm-es sárga színű, szokott vízjelű levélpapír. A lila tintás szöveg az első három oldalra terjed, a 3. már alig olvasható kusza gót betűivel. Az utolsó levéloldal üres. Közepesen vékony papírja ellenére a kézirat állapotban kifogástalan.

Schnitzer folyamatos leveleire Jókai egyszer, jún. 27-én válaszolt, csak kevésbé érintve a szövegíró aggályoskodó kérdéseit. 28-án utóbbi további megrökönyödéseivel ismét postázott, most pedig, megkapva Jókai írását, utolsó nyaralás előtti napjain rögtön válaszol Pestre.

A levél magyar fordításban:

Bécs, 885. július 2.

Igen tisztelt Barátom!

Podmaniczky óhaját nem értem, habár teljesíthető. Ha a magyar opera a priori nem tételezi fel, hogy a mű megszerzésével komoly győzelmet vív ki, akkor egyszerűen nincs értelme beszélni vele. A bécsi udvari opera látatlanban meg akarta kötni a szerződést, és óriási benyújtási honorári-

umot (6000 forint) adni, sem könyvet sem *zenét* nem kívánt, csak egyet: a szerződést. Azt hiszem, a magyar operának is *ezt* kellene mindenekelőtt megkötnie, mert Strauss valamilyen jóváhagyásra bocsátani a művet, semmiképpen sem járul hozzá, és abba nekünk sem kell belemennünk. A fordításod nagy és egyelőre szükségtelen munka, mert biztosan klasszikusan fog sikerülni, de azért mégsem tud a zenéhez illeszkedni, ahol minden hangot a szótaggal kell összehangolni, egyébként Káldynak könnyebb lenne egy olyan fordítást, amit neki adnak, a zenéhez igazítania, ezt elismerem. — A fiatal Kozma (az államügyész fia) nagyon használható, tehetséges munkakerő, 2 évvel ezelőtt az én Muzzedin-emet (amit az udvari operában adtak) úgy fordította magyarra, hogy minden sort nyomban magyarul is énekelni lehetett — ő 100 forintért kitűnő munkát szállítana, de ezt magatok között úgy rendezhetitek el, amint akarjátok — a fődolog az, hogy a magyar udvari színház intendatúrája színt valljon, mert hogy utólag esetleg azt mondja, *neki* följajánlották és ő nem fogadta el, ez egyszerűen tönkretenné a művet. *Mi nem teszünk ajánlatot* — ha az intendatúra fölker rá és egyidejűleg megköt egy kötelező tartalmú szerződést pönáléval, akkor keresztülíhető a dolog, másképpen aligha, különösen Budapesten, ahol mindenből rögtön a legképtelenebb pletyka támad.

A könyvből csak a versekkel vagyok készen. A prózán majd 10-én kezdek el dolgozni Gasteinban, de az nem sok, úgy hogy július 20-án készen leszek vele, akkor Bécsben lemásolják és augusztus 1-jén meglesznek a példányok.

E hó 7-én estig maradok itt. Addig talán hallok még rólad?

A legszívélyesebb üdvözetekkel

hűséges
Schnitzer I.-od

Podmaniczky — I. Jókai 1880. szept.-i levéltöredékének jegyzetét.
würde es für Kaldy leichter sein — Káldy Gyuláról Jókai 1882. aug.-i levelének jegyzeteiben van szó.

der junge Kozma (Sohn des Staatsanwalts) — K. Andor (1861–1933) képviselő, az MTA t. tagja, a Kisfaludy T. másodelőnöke.

er hat [...] meinen Muzzedin [...] in's Ungarische übertragen — a Muzzadin Sig. Bacherich (op. 2.) operája. Bemutatója csakugyan a Hofoperben 1883. febr. 21-én folyt le. Magyar színpadra sosem került.

Gastein — a múlt század végén a mai három Gastein helység közül csak a mai Badgastein épült ki, az egész Gasteiner Ache-völgy talán legszebb helyén a már akkor is európai hírű, divatos fürdőhelye. Mai 18 forrásából napi 5 millió liter radioaktív forró víz jut a környező fürdőtelepek medencéibe. Idegenforgalma már akkor is a legjelentősebbek közé emelte.

1014.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. júl. 4.

K: PIM V. 4947.

210x140 mm-es, csontszínű, megszokott vízjelű levélpapír. Lila betűs szövege igénybe veszi az első három levéldoldalt, az utolsó üres. Aránylag sok áthúzás van benne. — Szabadon harmadoló hajtást visel a papír, amely különben kiváló állapotú.

Jókai meglehetősen nyugodt hangon és igazán haladéktalanul válaszol, bár kevésbé arra, amit barátja kérdez.

A levél magyar fordításban:

Kedves Barátom!

A magyar opera igazgatóságának az eljárása minden jel szerint nem egyéb, mint finom formában megfogalmazott visszautasítás. Mikor megkérdeztem P. bárót, hogy vajon abban az esetben, ha a Strauss-opera nagyon tetszene, biztosan 10 szer adnák-e az év folyamán? Akkor sietve azt mondta „ó, annyiszor már *nem!*” és elmesélte nekem, hogyan akarták *épp-úgy* forszírozni az *Atala* operát, és avval elrontották. (Ez az opera karmesterének egyik darabja, a szövege Várady Antaltól van.) (És azok mégiscsak egészen másféle fickók, mint a Cigánybáró készítői!) Kinskynek lehetne ugyan más fordítása, de csak alárendelt állása van, és közvetlen megbízás nélkül egy lépést se tud tenni. Egyébként mikor beszéltem vele erről, (úgy) ő is azt gondolta, először a librettót kell lefordítani. Mit akarnak megtudni a librettóból?

Ellenben tudósíthatlak, hogy a Népszínház már szerződtette a Blahát.

Szóval ő volna az a személy, akivel Ti a főszerepet be kívántátok tölteni. De ez most már egészen a Ti dolgotok: sem az operával, sem a Népszínház igazgatóságával nem akarok többé semmit megbeszélni. Színházi ügynöki pályafutásom lezárult.

És ráadásul még Ti vagytok *rám* dühösek ott fönt az esztelen újság [olvashatatlan szó] miatt, amik Stangel itteni lapjaiban futnak, mintha *nekem* lenne olyan bolond passzióm, hogy az igazsággal teljesen ellentétes újságokat köröztessek.

Menjetek már vidékre! Én már [áthúzott szó] megyek!

Budapest 1885. $\frac{4}{7}$.

Odaadó híved
Jókai Mór

Baron P. frug – Baron Podmaniczky frug.

die Oper Atala – Sárosi Ferenc-Várady A. munkája, amely előbb (1881-től) a Nemzeti Színházban, később (1885-ben) a m. kir. Operaházban is színpadra került.

Ist ein Stück vom Kapellmeister – Sárosi egy időben a Nemzeti Színház karmestere; karigazgatói beosztásáról adatunk nincs, de nem nehéz elképzelnünk.

Kinsky – a jeles családnak egy nem jegyzett tagjáról van szó, akit így elég nehéz lokalizálnunk.

das Volkstheater bereits die Blaha engagirt hat – Blaha Lujza már hosszabb ideje ennél a színháznál játszott, további ott-tartása jelentős erőfeszítést aligha igényelt.

die hiesigen Blättern vom Stangel laufen – Stangel – ha egyáltalán ez a neve – lapjairól nem tudunk semmit. Ha az azonosítás sikerülne, akkor vizsgálhatnók meg „őrültségük” mértékét.

1015.

PULSZKY FERENC – JÓKAINAK

1885. júl. 10.

K: OSZK Fond V/434.

215x145 mm méretű, mogyorószínű, mindinkább szennyeződő levélpapír. Fekete tintás, öreges írású sorai a kezdőoldalt és a 2. kétharmadát veszik

igénybe, a többi üres. A címoldal egészen kusza, alig áttekinthető, mindenféle irányból és irányba futó betűivel, a margót is felhasználva. A 2. oldal egész felüdülés tiszta munkájával. A kézirat egy vízszintes hajlítást visel, jó állapotú.

A levélíró Jókai régi levelezőtársa, párbaj-ellenfele is (a JLev II. kötete sok megjegyzést tesz róla). Pulszky Ferenc (1814–1897) régész, a Nemzeti Múzeum igazgatója, akadémikus. Fontos szerepe van a forradalomban és a szabadságharcban, egy időben londoni külképviseletnek, az emigrációnak se jelentéktelen alakja. Emlékirata becses történeti forrás.

A jelen levél válaszul egy előttünk ismeretlen Jókai-felkérésre enyhe bírálatot mond az írónak az OMMik-ba szánt történelmi részmunkájáról. Ez a hatalmas sorozat jelenlegi III. kötete (a Magyarország I.), amelynek élére a trónörökös külön *Előszót* ír (3–6.), Hunfalvy Jánostól való rövid földrajzi tájékoztatás után (7–20.) meglehetősen részletes történelmi ismertetést állít össze hazánkról az őskortól 1848-ig. Benne az első két fejezet Pulszky Ferencről való, a továbbiak Szabó Károly, Csánky Dezsd, Pauler Gyula munkái (21–276.). Ennek utolsó korszakát *Folytatás* címen Jókai foglalja össze (a francia forradalomtól 1848-ig) tizenhárom oldalon. Elkelt az óvatosság erre az időszakra vonatkozólag, de ennyire talán mégsem! Az egész reformkorban nem említi egyetlen magyar történelmi egyéniség nevét sem, holott minden Habsburg-király méltatást kap benne. Nemhogy Kossuth neve nem fordul elő ebben az áttekintésben (1848 egy fél oldalon!), de gróf Széchenyié vagy Batthyányé sem. (Ennél jóval előbb már a magyar kormányajtó is rendszeresen cikkezett Kossuthról.)

Ezt a munkáját küldte el tehát Jókai véleményezésre Pulszkyknak is. A levélbeli általánosságoknál valószínűleg részletesebb és lényegbevágóbb észrevételek is jöttek külön (vagy a kézirat margóján).

Scylla és Charybdis — két tengeri szörny, amelyek a két szemközti sziklaszirt (talán a mai Messinai-szorosban) alól veszélyeztették a hajósokat.

kell e Kossuth és Deák nevét egészen kikerülni? — tehát Pulszkyknak is szemet szúrt „az udvar sikamlós parkett”-jének ilyen figyelembe vétele.

K: OSZK Fond V/616.

Közepes vastagságú, krémszín, 227x145 mm méretű levélpapír. Címloldalán fölül kissé jobbra sötétkék – talán gyűrűvel nyomott – stilizált monogram az UKP betűk egymásba tolásából. Fekete tintás szövege a teljes három első levéloldalt igénybe veszi, csak az utolsó üres. A kézirat egyetlen vízszintes középhajtásával hibátlan állapotú. Ez a levélíró egyetlen küldeménye az írónak.

Az Ullmann családnak német és osztrák ágában jelentős tudósok és közéleti férfiak vannak, „baranyavári” előnevű magyar ágának egyedüli adatolt személye a pesti születésű Adolf közigazdász, végül a főrendiház tagja. Mivel a családnak erről az ágáról korántsem rendelkezünk olyan részletezéssel, mint amilyeneket a levél elmond: fogadjuk el azokat kész tényeknek, hisz ezekre a levélírónak okleveles bizonyítékai vannak. Ez utóbbi az említett Adolf valamilyen felmenője lehet.

Erre a levélre Jókai egy irodalomesztétikai tanulmánnyal válaszolhatott volna. De erre aligha volt kedve, ideje. Ha egyáltalán reagált rá, legfeljebb pár megnyugtató szó lehetett a képviselőtársnak, legközelebbi találkozásukkor, talán a kormánybiztosi dicséret visszaszármaztatásával. – Egy több mint három évtizede öt kiadásban és ugyanannyi nyelven közkezen forgó nagy sikerű munkában névváltoztatást végrehajtani – akár a családtörténeti realitás nevében is – bűnösen fölösleges beavatkozás lett volna. Nem is került rá sor.

JÓKAI ÉS PULSZKY FERENC – PÁLFY SÁNDORNAK
[1885. aug. eleje]

K: nem ismeretes.

M: N 1885. aug. 8., reggeli kiadás.

A levélhez Jókainak legfeljebb átnézési köze van. Megszövegezésében biztosan nincs része: terjedelme, hangja, nyelve, stílusa – minden idegen az ő megnyilatkozásaitól. De ő írta alá „elnök”-ként a funkciójelölés nélküli – nyilván egyszerű tag – Pulszky Ferenc mellett. Ez a körülmény mindenképp jellemző a minden elfoglaltsága ellenére is mindig segítőkész, személyes baráti kérést megtagadni képtelen Jókaira.

Augusztus elején a múlt század nyolcvanas éveiben sem könnyű a főváros területén írot – különösen: rangost – találni. Aligha véletlen, hogy az Írók és Művészek Társasága – lehet, hogy több sikertelen próbálkozás után – kit tud sürgős tevékenységébe bevonni. Természetesen Jókai sincs Budapesten, de legalább elérhető körzetben fölkereshető. Nem a levél aláírata az egyetlen teendő, Jókai közreműködését azonban minden egyébhez is meg tudják szerezni.

Röviden: a Társaság a bécsiek májusi meghívásához hasonlóan kívánják most a párizsi művészek társszervezetét is fogadni az országos kiállítás alkalmából. A franciák éppen az aug. 7-ével kezdődő két hetet találták a legjobbnak a meghívás teljesítésére szentelni. – Jókai még annak megalapításakor is csak „h. elnök”-e a Társaságnak (bár egy ideig a szervezet csakugyan zászlójának használta), ebben az időben Urváry Lajos a hivatalos elnök, Jókai már nagyon régen nem. A szegediek értesítése viszont nem tűrt halasztást. De az író az aláíráson kívül a fogadás ünnepélyein való aktív részvételt is vállalja: aug. 9-én délután a Frohner szálló éttermében előbb magyar, majd folytatólag francia nyelvű pohárköszöntőt mond, sőt másnap a franciák pincézési villásreggelijén külön is hajlandó köszönteni Ferdinánd Lesseps-et. (Vö.: N 1885. aug. 10., reggeli és esti kiadás.) Igaz, a 45 tagú francia vendégkoszorúban olyan írók és művészek vannak, mint François Coppée, Félicien Rops, Ulbach, Lermina, Massenet, Delibes és sok más jelesség.

A lapközlésből lemaradt a levél keletkezése. A N együtt adja olvasói elé aug. 8-án reggel Jókaiék hiánytalan szövegét és a szegedi polgármester-helyettes, Szabados János válaszána össze foglalását szemelvényekkel tűzdelve. Mindennek lefolytatásához még az akkori kitűnő postai viszonyok mellett is napokra volt szükség. Így a pesti levél megírásának időpontja a hónap első napjaira, legvalószínűbben 3-4-ére tehető.

1018.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK

1885. aug. 10.

K: OSZK Fond V/498.

Eredetileg fehér, jelenleg szürkülő, kissé szennyeződött, 200x127 mm-es finom levélpapír. Kezdőoldala bal felső sarkában saját színű dombornyomás: LAXENBURG, a papír vízjegye:

JOYN'S
SUPERFIN

Fekete tintával írott sorai a megszokottnál kevésbé ereszkednek; a kezdőoldalon kívül a 2. nagyobb felét borítják. Az 1. oldal alján ott a / jel. A kimaradt hely üres. Egyetlen vízszintes kereszthajtása nem rongálta a kéziratot: szakadásmentes, jó állapotú.

az átküldött szép rajzot – Jókai valószínűleg a leendő kiadvány valamelyik sikerült majdani illusztrációját küldte el gyönyörködtetésre.

oly jól magyarba fordított bevezető cikket – a szerző talán nem is érdeklődött iránta, s így mi sem ismerjük, ki fordította a trónörökös *Bevezetőjét*. Talán többen, mindenképpen Jókai átnézésével, felülvizsgálatával.

jobbnak találnám, az eredeti német neveket hagyni – így maradtak (Wienerwald, Schneeberg, de azért: Stiria).

katonai gyakorlatok már kezdődtek – korábban is tapasztaltuk: a gyakorlatokon részt venni személyesen, erkölcsi kötelességének tartja a trónörökös. Pedig láthatólag fárasztják, s érezhetőleg nagyon kevésbé élvezi őket.

K: OSZK Fond V/591.

Sárgásba játszó csontszín levélpapír 200x125 mm méretben. Mind a négy levéloldal tele van írva Thaly lila betűivel, amelyek csaknem kalligrafikusak. – A kézirat sértetlen, erős alapanyaga hosszabb időre szavatolja épségét.

A levélíróról csupán utalás történt korábbi leveleink kapcsán. Thaly Kálmán (1839–1909) történétíró, politikus és költő (ha mindjárt értékítélet is mondunk, a személyiségfejlődés fázisaival pontosan ellentétben). Tizenhat évesen verseskötettel jelentkezik, majd történelmi kutatásokba fog. Alapító tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, a Századok első szerkesztője (1867–1875), 1878-tól haláláig függetlenségi párti képviselő, az MTA tagja. A kiegyezés idejétől foglalkozik a Rákóczi-korral, romantikus történet szemlélettel. Költői hevülete az általa becsületesen kutatott és kiadott tényeken többször túllendítette. A „kuruc költészet” – amelyről így manapság nem is szokás beszélni – úgyszólván az ő találmánya. Míg Thaly élt, ennek a költészetnek nimbusza csorbitatlan. Őt évvel halála után mutatták ki a ma már közismert „hamisítás”-okat, bár sejtelmekkel néhányan korábban is rendelkeztek.

Thaly világosan kifejti, mi célból fordul levéllel Jókaihoz. Itt tulajdonképp egy pótlás újabb pótlása áll a szemünk előtt.

Nagy Miklós – ő számít az OMMík gyűjtő és elosztó központjával (rengeteg egyéb munkája mellett).

Lanfronconi barátunk révén – L. Grazioso Enea (1850–1895) mérnök, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja. Tanulmányaiban magyar történelmi és régészeti kérdésekkel foglalkozik. Szenvedélyes könyv- és metszetgyűjtő. Mintegy 14 000 darabból álló térképgyűjteményét az országos kiállításra való bemutatás után a fővárosnak adományozta.

a híres Wouwermann rajzai s compositiója szerint – Philipp Wouwermann (1619–1668) holland festő. Mintegy nyolcszáz alkotása maradt fenn, sok önméltléssel. Világhírét a maguk nemében páratlan csataképeinek köszönheti. A lovak különösen élethívek minden képén. A nagy képtárak közül Leningrád és Drezda rendelkezik igen sok munkájával, nálunk kettő van (Füredő, Lóiskolázás).

NÉMETHY EMMY – JÓKAINAK

1885. aug. 22.

K: OSZK Fond V/408.

Leginkább üdvözlő kártyához hasonlítható, pedig kiemelt, kettéhajtott emlékkönyvlap, sárga színben, 130x105 mm méretben. Élén Grác piros-kék-arany dombornyomatú címerével. Fekete tintás, latin betűs német sorai elférnek a kezdőoldalon, a többi három üres. A fehér, 130x115 mm-es boríték a végigírt címzést viseli, hátlapján pedig megismétlődik a gráci címernyomat.

Némethy Emmy egyike Jókai névtelen külföldi rajongóinak. A „legőszintébb tisztelő” stúdió leány lehet stílusa, jelentkezése alapján.

Sorai magyar fordításban:

Graz, 85. 8./22.

Tisztelt Uram,

megkérhetem-e Önt, hogy legyen olyan rendkívül szeretetreméltó, hogy a mellékelt emlékkönyvlapot kezétől származó néhány szóval ékesítse; ezzel különös hála rá kötelezné egyik legőszintébb tisztelőjét

Emmy von Némethy
Charlottendorfgasse 3
Graz

Oestreich
– Steiermark –
[A borítékon:]
Jokai Moritz Urnak
Pest

Emmy von Némethy
Charlottendorfgasse 3
Graz -Oestreich- (Steiermark)

JÓKAI – KÁLDY GYULÁNÉNAK

1885. aug. 25.

K: OSZK Levelestár.

Olajzöld színű, 177x113 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír, címoldalának tetején középputt a „Jókai nyaraló” aláírású nyomtatott képpel a balatonfüredi, egyforma fákkal szegélyezett Jókai-házról. — Lila tintás szövegével az első két levéloldal telt meg, a két hátsó üres. A szürkébe hajló fehér, 155x125 mm-es, jellegzetes Jókai címzésű borítéka is megőrződött. Címoldalán két bélyeg budapesti körbélyegzővel, hátlapján „Balatonfüredi fürdő” bélyegző. Őt kárminvörös pecsétviasz feltört maradványai.

A címzetről több vonást már a korábbi Káldy-levelek kapcsán megadtunk. Mivel most a levél személyesen Káldynénak szól, illő róla elmondani, hogy hetven esztendő (1842–1912) ívelt át élete. Dékány Teréz színésznőként kezdte: a Nemzeti Színházban lépett fel először, tizennyolc évesen, később a budai színpályán, majd Miklóssy Gyula társulatában játszott az István téri színházban, 1871 augusztusában ment férjhez. Kecskeméten született és hunyt el.

A jelen levélbeli helyzetet rekonstruálva: Jókaiék balatoni nyaralása idején Káldyék őrzik a svábhgyi Jókai-villát és annak kertjét. Ez a levél megnyugtató választ kíván lenni Káldyné nyilván vészterhes hangú beszámolójára a jégverés pusztításáról. Ez a levél nincs birtokunkban.

majd megtáviratozom a kocsik végét — ez időtt, a „sárga ház” fölszámolása után Jókaiéknak csak a svábhgyi gazdaságukban volt kocsijuk és kocsisuk. A korábbi években rokoni berendezkedésben élt a család, a kocsikról többnyire Hegedűs Sándornak kellett intézkednie.

15 ft. o e. — osztrák értékű forint. A pénz számítására vonatkozó részleteket l. 858. sz. levelünk jegyzetében.

K: PIM V. 1957.

Jókai ezen a napon két levelet fogalmazott. Nagyon természetes, hogy azonos papíron írta őket. Tehát itt a külső mindenben megegyezik a Káldynéhoz írott levelével. Ez azonban hosszabb: két utóiratával teljesen végignyúlik három levéloldalon, csak az utolsó üres. Szövege lila tintáját inkább tudni, mint látni lehet. Kizárólag a kezdőoldal sorai olvashatók, a belső kettőtől igen nehezen, ill. sehogy, az írás annyira beszívódott a papírba. Ezekhez a súlyos nehézségekhez képest alig jön számításba az egyébként sem erős szennyezettség, a vízszintes középhajtás kissé ferdévé csúsztatása.

Ez a levél palliumán az „ismeretlennek” megjelölést viseli, mi – ahogy alább kiderül – indokoltan kötjük Fekete József nevéhez, akivel Jókai később is váltott levelet.

Első átfutásra még az avatatlannak is kétségtelenné lesz, itt valami szerkesztő – nem ismert – felkérésére adott válaszlevéllel lehet dolgunk. Többféle mérlegelés után – képes folyóirat, Jókai már írt belé és egyéb – azt a feltételezést alakította ki: a keresett orgánium a Magyar Salon lehet. Egyébként is föltűnő 1884 tavasza óta, hogy a N havonta figyelemmel kíséri a Salon sorjázó számait, rövid tartalomjegyzék kíséretében. Igaz, csaknem mindig Jókai-írást is említ benne, ezzel pedig valóban kevés sajtótermék büszkélkedhet ebben az időben!

A Magyar Salon 1884 májusában indult havi társadalmi, irodalmi és kritikai folyóirat Fekete József szerkesztésében (a sajtótörténet alapítóként jegyzi Hevesi Józsefet is: az első években ezt nem látni. A címlapon kiadóként gr. Keglevich Istvánt, szerkesztőként Fekete Józsefet hirdeti). Utóbinak (1854–1928) más maradandó munkája alig van, mint ennek a folyóiratnak összehozása, és főleg mecénás szerzése a kibocsátásához. A Salon 1936-ig több mint félszázados pályát fut be, jobbnál jobb szerkesztők vezetésével, sőt Uj Magyar Szalon címmel 1942-ig is fennmarad.

Nem tudjuk, Fekete József milyen kapcsolatban állott Jókaiával. A viszony túl közeli nem lehetett (a megszólításból is láthatóan), legalább formálisan „baráti” azért volt mégis. Kevéssel lapja megindulása után megír-

ta neki Jókai folytatásokban a *Negyven lány egy rakáson* c. kedves regényét. Mivel ez 1885 nyarán végére járt, egy tervezett Petőfi-szám céljára kért írónktól Fekete valami személyes Petőfi-emlékből eredő cikket, amint az előttünk fekvő levélből tudjuk. Hasonlót végül Jókai helyett a Salon Klapka tábormok tollából kapott *Petőfi összekocczánása a hadügymiszteriummal* címen. De jelent meg egyéb híján ebben a harminc oldalnyira zsugorodott Petőfi-számban egy aláíratlan szerkesztőségi írás is *Milyen volt Petőfi Sándor?* címmel. Emeljük ki belőle ezt a bekezdést:

„Hiszen maga Jókai egy hozzánk intézett levelében így nyilatkozik: »Ha létrejön az a terv, hogy a segesvári csatában elesettek sirját felbontassuk, én magam is oda fogok menni (ha élek) és *bizonyosan* mondhatom, hogy ha Petőfi az ott elesettek között volt én valami jelről rá fogok ismerni a mi rajta Craneológiai rendkívüliség volt.«”

Ha még akad tovább kételkedő, az tovább követi a levélben foglaltakat, s megkeresi, melyik folyóirat közöl ez idő tájt olyan Jókai-novellát, amely decemberben nyeri el befejező részét. A Magyar Salon *A Magláy család* c. elbeszélése ilyen. A gyakorlati érzékű szerkesztő ugyan nem követte mindenestül a szerző szándékát: a novella első csomagját kettéosztotta, hogy novemberre is jusson valami, ha csak decemberre várhatja a befejezését. A szerzői szándéktól való önállósulást a – később küldött – Jókai Rózától származó illusztrációk árulják el: ezek képaláírása ui. olyan sorokat tartalmaz a szövegből, amelyek majd novemberben kerültek az olvasók elé. Így utóbbiban a szerkesztő kénytelen volt teljesen idegen képanyagot („Alkonyatkor”, „Lúd-család”) alkalmazni, míg a befejező részhez ismét Rózaféle illusztrációk szolgálták a szemléltetést.

Szives felszólítására – ezt a felkérést nem ismerjük.

Zeyk (Imre?) az Amerikában járt kitűnő hazánk fia – igazában Zeyk Albert József (1828–1896), aki Bem megmentésén bátyjával, Domokossal együtt küzdött, Világos után csakugyan Braziliában segédmérnök, majd Uruguayban és Paraguayban folyók szabályozásában vesz részt. 1866-ban az Egyesült Államokból Lincoln küldi Tarantóba diplomáciai megbízással, később több európai államban lesz új hazája főkonzulja. 1885-ben a magyar kormány hozza haza Fiuméba a tengerészeti hatósághoz miniszteri tanácsosnak. Élete utolsó szakaszában Budapestre helyezik a Kereskedelmi Minisztériumba a tengerészet fejlesztésére.

a kit én forradalmi csatákéimben [...] le is irtam – hasonló módon emlékezik erre Jókai 1848-iki emlékek c. cikkében (HhM V. 266–70.). Vö. JKK Elbeszélések 2/A 468.

Craneológia – koponyatan

levelemet is nyilvánosságra hozhatja – mint tapasztaltuk, ezzel az engedéllyel a szerkesztő csak néhány sor erejéig élt.

Az elbeszélés kezdetét küldöm ez egy számra való – ezt is volt alkalmunk vizsgálni: Fekete szerkesztői megfontolásokból nem fogadta meg.

Képeket hozzá otthon rajzolatok – az illusztrációkat lányával készítette el később.

1023.

JÓKAI – GHICZEY N.-NEK [?]

1885. szept. 7.

K: OSZK Levelestár.

200x123 mm-es sárguló krémszínű, szokott vízjelű levélpapír. Rövid, lila betűs közlendője a kezdőoldalon igen levegősen foglalhat helyet, jelöletlen, de voltaképpen utóiratával együtt. A megmaradó három levéloldal üres. Egyetlen vízszintes keresztváltása mentén némi foszladozás, apró tépdések indulnak. Ettől függetlenül a kézirat állapota kielégítő, bár közepes vékonysága nem ígér hosszú élettartamot.

A levél palliuma „ismeretlennek” szóló írást jelez. Az OSZK beszerzési feljegyzései sehol nevet nem tartalmaznak, így meg kell elégednünk Dezsényi Bélánének Oltványi Ambrushoz címzett magánlevélbeli közlésével: „A levélről annyit tudtam meg, hogy a Ghiczey-család valamelyik tagjához írta Jókai és a család egyik fia: G. György vezérőrnagy birtokában volt legutoljára, aki ma már nem él.” (A levél kelte: 1975. jan. 10.)

Lexikonjaink – Szinyeyit is beleértve – Ghiczey családról nem tudnak. Jókai baráti körében pedig éppen nincs belőlük. Akikkel közeli barátság kapcsolja az író: a Ghyczyek, egész másképp írják nevüket. – Maradunk többféle kétségünkben.

K: OSZK Fond V/289.

Igen finom, középszürke, 177x115 mm méretű levélpapír. Élén középtűtt Károlyi-címer: tizenegy ágú korona, hármasszoros ornamentikával fekete színben, benne nyilván a család jelmondata: „Fide virtute famam quaere.” – A szürkésfekete tintával írott szöveg javításmentes, az első két levéloldalt végig betölti. – Az egyetlen középhajtott levél állapota kiváló, ellenálló finom anyag – számíthatunk rá – hosszasan megőrzi.

A levélíró ezúttal jelentkezik először és egyetlen alkalommal Jókainál. A Károlyi család egyes tagjairól szól a JLev II. k. 550. Ne tévesszen meg bennünket a névazonosság: a JLev I. k. 210., ill. 438. beszél gr. Károlyi Istvánról. De ez a Fótón lakó főúr (1797–1881), Újpest nagy jótévedője, a mecénás, a magyar romantika stílusában Ybl által tervezetett híres főteli templom építtetője. Jelen levelünk írója az azonos nevű unokaöcs (1845–1907). Itáliai és párizsi tartózkodását követően némi pesti tevékeny társasági szereplés után veszi át nagykárolyi birtokai vezetését, egyidejűleg a megyében vállalt áldásos közszereplést. Közben az 1870-es évek derekán a főrendiház jegyzője, 1887-től országgyűlési képviselő pártonkívüli programmal, utóbb változó programokkal aktív politikus.

Valószínűnek ítéelhetjük, hogy a N hírt adott volna a „Széchenyi-társaság” nagykárolyi közgyűléséről Károlyi külön figyelemfelhívása nélkül is. Erre megvoltak a lapban az állandó keretek az „Egyesületek és társulatok” rovatban, az említés meg is történt a lap 10-i számának esti kiadásában. 12-én este pedig *A szatmári Széchenyi-társulat közgyűlése* címmel részletes beszámolót nyújt, teljes szövegében közölve a gróf fontos indítványát: össze kívánja hangolni az állami és társadalmi erőket a közművelődés – benne a nemzetiségekre is kiterjedő népművészet – fejlesztésére, s ehhez a megye 1%-os önkéntes adóemelését szeretné megajánlatni (vö.: N 1885. szept. 12., esti kiadás).

Kevésbé valószínű, hogy a levélíró ennyit óhajtott volna elérni Jókaitól. De egyértelmű személyes támogatást az „arany toll”-tól hiába várt.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. szept. 10.

K: PIM V. 4947.

200x125 mm méretű csontszín, megszokott vízjelű levélpapír. – Lila betűs szövege láthatóan a kezdőoldal számára készült, be is végződik rajta, megszokott javításmentes sorokban. A levél harmadoló hajtást kapott vízszintes irányban, végül egy széles hosszanti behajtást – nyilván a boríték méretének megfelelően. A kézirat általános állapota kifogástalan.

Jó néhány korábbi levél kétségei után itt derül ki végleg, hogy a többféle zavart okozó „képek” voltaképp színházi jelmezek rajzai. A szerző további leveleiből visszakövetkeztethetjük, hogy *A cigánybáró* kosztümjeiről van szó. – A novemberre tervezett bemutatóhoz képest nem volt éppen elkésett szemléltetés ez s a még további képek sora. De mindjárt elbizonytalanodunk, ha pár sorral alább arról értesülünk, hogy ezeket a kosztümöket Gaul már egy esztendeje egyre készíti. A fényképeket tehát az utólagos átalakítások mintáiként óhajtják felhasználni? – Tanácstalanul állunk.

A rövid levél magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Már készíttetem a kosztümképeket, és amint készen van egy pár, elküldöm Neked. De türelemmel kell lennetek, ha ugyanazt a munkát, amit Gaul egy év alatt tizenkétezer forintért készít el, nekem tíz nap alatt 200 forintért kell megcsináltatnom. Az anyagot már összekeresgéltem hozzá az összes múzeumból.

Legközelebb többet
üdvözlöt mindenkinnek
őszinte barátod
Jókai Mór

Bpest 85. $\frac{10.}{9.}$

was Gaul in einem Jahr [...] vollbring – Franz Gaul (1837–1906) festő, aki egy idő után a bécsi Hofoper kosztümfestője és -készítője lesz. Egy sereg színpadi jelenetet is készített, melyek jó része kiállítási darabbá vált és külföldön is sikert aratott.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. szept. 15.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm-es levélpapír, szép vízjellel: PIRIÉS

OLD
STYLE

– Lila tintával írott szövege a kezdőoldalon kívül a harmadikat is beborítja. A 2. hatsoros betoldást tartalmaz a papír tetején, az utolsó pedig üres. Ez a pótlás elég sajátos módon két vízszintesen áthúzott szót mutat. Egyetlen középhajításával a kézirat általános állapota hibátlan.

A levél mondanivalója közvetlen folytatása, szinte továbbírása az öt nappal korábbiéénak, megtoldva kérdésekkel, ill. tudósításokkal a Jókai-darabok helyzetéről.

Szövege magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Itt küldök Neked három kosztümképet

1. Barinkay érkezéskor – keleti viselet
2. Ugyanő mint cigányai vajdája a 2. felvonás II változásában (harmadik kép majd következik). Magyar kosztüm Mária Terézia korából
3. Arzéna kortesruhája

A többi egy pár nap múlva következik.

A költségek, darabonként 5 forint, talán 12 vagy 14 lesz. A Fekete gyémántokat október 2 án adják elő, első osztályú páholy foglalva a számotokra, gratis, hogy az Ember tragédiáját adják-e előbb, bizonytalan. Írd meg nekem, mikor próbálható a Cigánybáró? meghallgassam-e? Mikor adják elő a Kálmán királyt a Burgban?

Vajon az Aranyember nem kerül többet színre?

Aztán küldd el nekem postafordultával a Cigány librettóját.

A rajzoló nem tud nélkül eligazodni.

85. $\frac{15.}{9.}$

[A levél túloldalán:]

Magyarázat a képekhez <anyagok>

Nagyon sietve

Jókaid

1.2. A cigánybáró érkezésekor
Választhatsz, melyik legyen? 2-ik nekem jobban tetszik <zakó>
Még ott van Szaffi az 1-ső felvonásban

Barinkay, Arsena – személyek *A cigánybáróból*.

Schwarze Diamanten werden am 2ten October aufgeführt – pontos adat
a darab nemzeti színházi bemutatójáról.

Wann soll Kálmán Király in der Burg aufgeführt werden? – Jókai tör-
ténelmi tragédiáját a Burgtheater szept. 25-én este mutatta be hatalmas
sikerrel (vö.: N 1885. szept. 26., reggeli kiadás).

Ob Goldmensch nicht mehr auf die Bühne gelangt? – ekkorra *Az arany
ember* az osztrák színpadokon lényegében lefutott, Schnitzer minden üz-
leti ügyessége sem tudta kedvezően befolyásolni.

1027.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. szept. 18.

K: PIM V. 4947.

A levélpapír minden adata egyezik a szept. 15-i levélével. – Azonos
tintával írott szövege csak a kezdőoldalon húzódik végig, ott is elég levegő-
sen, a további három levéloldal üres. Egyetlen vízszintes kereszthajlásával
kiváló általános állapotot mutat.

Mintha pótlásokat olvasnánk az előző, 15-i levélben közöltekhöz, amik-
re azóta derült fény.

A szöveg magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Hamarosan következnek a képek. Az Ember trag.-t egy nappal előbb
fogják adni, mint a Fek. gyém. -at és a Ti páholyotoknak is meg kell lennie.
De rögtön küldd a librettót a Cigánybáróhoz.

Káldy ezekben a napokban megy föl, hogy az igazgatóság megbízására Strauss-szal beszéljen. Kérlek, fogadd szívesen.

85. 18.
9.

Üdvözet mindenkinek
Jókaid

geht Káldy hinauf – Káldy Gyuláról van szó, akit korábbi leveleinkből már ismerünk. Ebben az időben a m. kir. Operaház főrendezője.

1028.

ORMÓS ZSIGMOND – JÓKAINAK

1885. szept. 20.

K: OSZK Fond V/426.

173x110 mm-es sárga színű, jó minőségű levélpapír. Fekete betűs, szemre is nagyon formás, jóalakú írásjegyekből formált sorai az első három oldalt és az utolsó felső öt sorát foglalják el, ha az aláírást is hozzászámítjuk. A levélíró végig hosszú \int -eket használ, minden oldala alján órszó (tette, hogy, mellett) utal a következő elejére. Egyetlen vízszintes középhajtatással kitűnő állapotú kézirat Ormós levele.

A levélíróról minden szükséges tudnivaló megtalálható Jókainak a hozzá címzett 1879-es levelének (803. sz. levelünk) jegyzeteiben. A körülményekből következtetjük, hogy Ormós sem most írt először a regényfejedelemnek, csak nincs meg az a kísérőlevele, amely az ajándék érlemmel érkezhett. Csupán Jókai említett köszönete ismeretes előttünk. – A jelen írás lényegében Temesvárra szóló meghívás.

Az alkalom hozzá a temesi központ magyar színházának megnyitása, amelyről a fővárosi és a helyi sajtó teljes részletességgel szolgál ismertetéssel (vö.: N pár hetekkel korábbi röppentett utalást követőleg 1885. okt. 1., reggeli kiadás, este már Jókai Prológusa is; Délmagyarországi Lapok 1885. szept. 28–30.; az okt. 3-i megnyitó nyomán mindenki, az országos sajtó).

levél alakjában [...] intéztem hozzád – ahogy Jókai sem kapta meg, mi sem ismerjük.

a polgármester távolléte daczára – Temesvár ekkori polgármestere Telbisz Károly.

Gerőfy igazgató – az új színház társulatának megszervezője az idegenből meghívott Gerőffy Andor, jelentős városi és állami támogatás birtokában.

az Apponyi által [...] meghonosított [...] igazgatások – az Apponyi-féle ún. mérsékelt ellenzék pártja nemtelen módon kísérelt meg szavazókhöz jutni.

Podmaniczky Frigyes – az Operaház főintendánsaként és politikai személyiségként is korábról többretnen bemutatott alakja a kornak.

Alispán unoka öcsém – ifj. Ormós Zsigmond, nagybátyja későbbi életének legnagyobb keresztje.

1029.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. szept. 21.

K: PIM V. 4947.

210x140-es csontszín, megszokott vízjelű levélpapír. – Lila tintával írott sorainak elég a kezdőoldal, a többi végig üres. A szokott hibátlan írásmód jellemzi ezt a levelet is, az egyetlen, apró betűkihúzás is inkább tolljáték. Az egyetlen vízszintes kereszthajlás nem befolyásolja az általánosan kitűnő kézirat-állapotot.

Jókai életét sok utazás, ill. ilyennek kilátása nehezíti. Képviselői teendői Kassára szólítják, épp ezért csak röviden értesíti szerzőtársát, kizárólag bécsi és budapesti műsorokra szorítkozva. Az író még jobban feszültségben tartó temesvári elfoglaltságáról sem ezúttal, sem később nem szól Schnitzernek.

Íme a közlendő magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Nyomban küldd a Cig. bár. szövegét, hiszen nem lehet megrajzolni olyan alakokat, akiket az ember egyáltalán nem ismer, vagy a képek nem lesznek készen.

Akkor fönntartok a magunk rendelkezésére egy páholyt az opera első előadására. [áthúzott szó]

25-én megyek Bécsbe a Kálmán királyom előadására, akkor találkozhatunk valahol, másnap már visszatérek.

Bp 85. $\frac{21}{9}$.

Jókaid

man kann ja Gestalten nicht zeichnen — I. 1008. sz. levelünk megfelelő jegyzetét!

eine Loge in Disposition für die erste Aufführung der Oper — az Operaház 1885-ben szept. 24-én indította évadját Victor Massé *Jeanette menyegzője* c. vígoperájának bemutatójával.

Am 25ten komme ich nach Wien — a *Kálmán király* szept. 25-én került színre a Burgtheaterben. A bemutató és a 27-i, második előadás — a szerző jelenlétében — zajos sikert aratott, ahogy a magyar és német sajtó beszámolt róla. A N öt vezető bécsi lap kritikáját tárja olvasói elé. Ezek azért elismerő dicséreteik mellett is azt mutatják, hogy felhőtlen magyar siker nehezen születik a császárvárosban (vö.: N 1885. szept. 27., reggeli kiadás).

1030.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS — JÓKAINAK

1885. szept. 22.

K: OSZK Fond V/498.

Az anyagok azonosak az aug. 10-i levélével. A fekete tintás sorok itt is sorvégi szavukkal jórészt lefelé kacskaringóznak; az első két oldalt teljesen, a 3.-at nem egészen töltik meg. Az itt fennmaradó hely és az utolsó levéloldal üres. A szövegben nincs ugyan javítás, de az általában helyesen író trónörökös ezúttal súlyos hibákat követ el. Az egyszer keresztbe hajtott levél állapota széteső: talán a felbontó papírvágó metszete csaknem végig a levél bal oldali hosszát.

Az őszi hónapokban Rudolf megosztja idejét a hadgyakorlatok ellenőrzése és a vadászat élvezete közt. Ez utóbbi a későbbi hónapokra is elő van már jegyezve. Köztük szakít időt Rudolf az OMMík személyes tovább-

gördítésére, bár az már közvetlen beavatkozás nélkül is tud eredményesen haladni.

Pohorella — 1. 953. sz. levelünk megfelelő jegyzetét.

visszatérve [...] *a felséges úrnál kellett maradnom* — az útvonalat az időpontokkal a N is végigkíséri (vö. N 1885. szept. 7., 14., 18., 19., reggeli szám).

feleségem viszszejövele alkalmául — Stefánia trónörökösne az utolsó hetet Triestben töltötte, onnan tér vissza 20–21-én (vö. N 1885. szept. 21., reggeli kiadás).

Pulszkynek gyönyörűen irt cikkeit [...] *Hunfalvynak munkáját* — ezekről a történelmi résztanulmányokról szó van Pulszky Jókaihoz intézett levelének jegyzeteiben.

Az első füzetek [...] *már teljes rendben vannak* — közismert körülmény, hogy az OMMík díszkötetes sorozatának kibocsátása előtt 1885–86 folyamán ennek anyaga népszerű füzetes kiadásban került forgalomba. Az egyes darabok általában kétíves (32 oldalas) füzetek voltak, 30 krajcáros áron keltek. (Végül a teljes 21 kötet 396 füzetet tett ki, viszont ez volt a mű mindenki számára hozzáférhető formája.) A díszkötetek — borsos áron — 1887-től kezdve hagyták el a két állami nyomdát.

1031.

JÓKAI — PAULAY EDÉNEK

1885. szept. 22.

K: OSZK Levelestár.

Rugalmas, nem gyűrődő krémszínű, 200x125 mm-es, a szokott bordázaton

PIRIE'S

OLD STYLE

vízjelű finom levélpapír. A jellegzetes lila sorok a kezdőoldalt és a 3. felső felét foglalják el, az itt megmaradó fél és a két páros levéldoldal üres. A félig telt 3.-on látható az a tintafröccsenés, amelyre a NB szövegének magyarázata vonatkozik. A keresztbe hajtott levél állapota kitűnő. — Mint több Paulayhoz intézett küldeménynek, ennek is megvan a borítékja. Ezé egy 133x108 mm-es, kissé szakadozott, némileg hiányos krémszín boríték, fe-

kete tintás címzéssel. Bélyeg nincs rajta. Hátlapján idegen kéz piros tintás magyarázó sorai a beletartozó levél tartalmáról (ebből lehet tudni összetartozásukat).

Paulay csaknem másfél évtizedes levelezőtárs, ekkor már hét éve a Nemzeti igazgatója.

Ez a levél, pontosabban a rá adott – előttünk ismeretlen, esetleg csupán szóbeli – Paulay-válasz teljesen újrendezi Jókai ezt követő igen mozgalmas két hetét. Amikor hírért veszi – talán kassai választóitól hazavezető útján – a *Fekete gyémántok* bemutatójának elhalasztását, még ideje sincs felmérgelődni, máris értesül (legkésőbb Ormós leveléből), hogy az eltolódás következtében nyílik módja a temesvári színház éppen erre a napra eső megnyitására szóló meghívásnak eleget tenni, sőt még visszasietnie sem sürgős. A többi kötelezettség pedig ezek köré szépen elrendeződik.

darabom oct 10ikre – eredetileg okt. 3-ra tűzték ki az új Jókai-féle színpadi mű bemutatóját.

csütörtökön délután – ez a levél keddi napon került a „futár” kezébe, tehát 24-én.

másnap adják a Burgban a Kálmán királyomat – a bécsi bemutató szept. 25-én folyik le.

tartanom kell a hátamat, ha vernek – majd látjuk a zajos sikert, ahogy a szerző is boldogan tapasztalta.

nem az Andromeda csillagködét képezi – Jókaiából nem hirtelen ötletként vetődik felszínre ez a szemléletes fordulat. Éppen ezekben a napokban fedeztek fel az Androméda-ködben egy addig nem látott állócsillagot a szakemberek. Gothar Jenő (1857–1909), a herényi csillagvizsgáló igazgatója levelet küldött a N-nek, kérdést intézve Jókaihoz: milyen forrás állott rendelkezésére *A láthatatlan csillag* c. 1850–51-ben írott elbeszéléséhez, amelyben – most meglepő módon – ez az új égitest már irodalmi megjelenítést kapott. (N 1885. szept. 11., esti kiadás, más napilapok is ez időpont körül.) Az író öt nap múlva nyílt levélben válaszolt (*Az Andromeda csillagról*: N szept. 16., reggeli kiadás), s az úgy nemcsak a hazai, hanem a külföldi sajtó egy részét is bejárja. Az olvasói levelek pedig még október közepén is özönlenek. – Ebből a friss élményből támadt tehát Jókaiiban a mártogatós toll megakadása következtében előállt tintafröcskölés ábrája nyomán az Androméda-ködre hivatkozás gondolata.

K: csupán sejtésünk lehet.

Minden valószínűség mellett szól, hogy a levél a mai Románia területén lappang, talán a temesvári (Timișoara) levéltárak valamelyikében. Kolozsváron lakó kartársunk, Benkó Samu, aki elvileg – szívességéből – eljárhatna dolgunkban, felkérésünkre ennyit tudott válaszolni: országukban a jelen években „nem a kutatás, hanem a merengés időszakát” morzsolják (1989. ápr. 11.). – A kéziratra vonatkozólag tehát – egyelőre – hiányznak a konkrét adataink.

A várakozásteli közhangulat lecsillapítására és a rendezés munkájának elősegítésére íme a postafordultával küldött válasz a címzett szept. 20-i levelére.

Kassán is [...] már a színház megnyitásánál – az utalás egy korábbi évadnyitásra vonatkozhat: Kassán se a magyar színjátszás nem új, sem új színházépületet nem avatnak (majd 1899-ben!), tehát más helyzetről van szó.

bolgár események zajában – ez a korabeli sajtóban „kelet-ruméliai kérdés” néven emlegetett eseménysor. A bolgárok mindvégig sérelmesnek tartották magukra nézve a berlini kongresszus (1878) határozatát, amely tőle Kelet-Ruméliát Törökország fennhatósága alá helyezte. Ezekben a napokban Bulgária új uralkodója, I. Sándor vezetésével katonailag megszállotta és saját országához csatolta.

Temesvár egy [...] államférfinak a választó kerülete – a város országgyűlési képviselője Horváth Boldizsár.

dezavuuál – meghazudtol

Kanapé processus – magyarul: kanapépör: jelentéktelen nézeteltérésből felfújtt viszály, sértődés.

lementem köielességszerűen a választóimhoz – Jókai szept. 20-án jár Kassán (vö. N 1885. szept. 21., reggeli kiadás).

1033.

ORMÓS ZSIGMOND – JÓKAINAK

1885. szept. 26.

K: OSZK Fond V/426.

Metszett szélű, krémszín, 180x110 mm méretű, kivételes vízjelfű, különösen finom levélpapír. Vízjele: gazdag ornamentikájú stilizált oroszlán, feltartott mellső lábbal, három kieresztett karommal és kacskaringós farkokkal. – Fekete tintás, igen szépen írott szövege a két első oldalt szántja végig, a két utolsó üres. A kezdőoldal alján csaknem rajzba szökő „s” őrjel. Javításmentes írásmódjával, egyetlen kereszthajtásával, párját ritkító anyagminőségével egyik kiemelkedő kéziratunk.

Jókai levele válaszra kötelez, pedig a leendő vendég minden szavával való egyetértésen túl új közölnivalója nincs is.

Jekelfalusy – Jekelfalussy Lajos (1828–1899) országgyűlési képviselő, ekkor miniszteri tanácsos. Egyébként ő a fővárosi államrendőrség és a m. kir. csendőrség megszervezője, későbbi államtitkár.

1034.

VÁRADY GÁBOR – JÓKAINAK

1885. szept. 26.

K: OSZK Fond V/632.

Tojáskehéj színű, 220x140 mm méretű, megszokott vízjelű közepes vékonyságú levélpapír. Fekete betűs sorai gyakorlott, szép betűformáival, pontos, javítatlan írásmódjával, hibátlan olvashatóságával igen jó benyomást kelt. Rengeteg névjegy mellett ez talán az utolsó levél formájában írott közleménye. A kezdőoldal is csak igen levegősen használja fel, végére cirkalmas aláírást kanyarít. – A levél harmadoló hajtása némi változatosság. Általános állapota egyelőre jó.

Ha Várady ekkora diadallal jelent be egy pénzügyi manővert, annak a címzettet is kedvezően kell érintenie.

a szigeti pénzügyintézet – a máramarosszigeti bank.

K: OSZK Fond V/527.

Hatalmas, 340x210 mm-es halványsárga levélpapír. Fekete tintás, keverten gót és latin betűvel írott szövege három levéloldalt teljesen betölt, az utolsó üres. Tisztán olvasható írás, amelyet alig rongálható anyaga sértetlenül tart még hosszabb ideig.

A levélfő Smialovszky Sándorról alig tudunk többet annál, amit magáról aláírásával elárul: a nálunk harcoló lengyel légio egykori ulánusa. Valér nevű fia – főleg – közgazdasági munkák szerzőjeként kap helyet Szinnyeiben. Innen értesülünk még ennyiről: „Valér fia a magyar szabadságharcban és a török emigrációban részt vett S. Sándornak.” (Szinnyei XII. k. 1198. hasáb.)

Smialovszky aligha lehet tisztában azzal, minek készülhet az OMMík, s miként gondolja beledolgozni az ő meséjét. A jóakaratot azért tisztán jelképezi, az elismerésre méltó hírverésnek, a széles körben való elterjedtségnek bizonyítékaként szolgálhat.

A levél teljes szövege magyar fordításban:

Unterschloss Letava 885 szeptemberben

Postacím: Letava

via Sillein

P. T.

Az itteni nép azt meséli, hogy Szent István, Magyarország első királya, aki annyi nemzetiséget egyesített egy korona alatt, 1848-ban, e nemzeti-ségek közötti kölcsönös gyűlölet kitérőrekor engedélyt kért a Jóistentől, hogy leszállhasson az égből, hogy újra békét teremthessen közöttünk.

Isten megengedte ezt, és Szent István leszállt a mennyből és éppen a Tóróci hegyekkel vis-à-vis helyezkedett el, egészen közel Rajecz-Těpličhez.

Vis-à-vis a Túróci hegységgel, mert azon még át akart kelni, hogy eljusson a pánszlávok fészékéhez Túrócszentmártonba.

Egészen közel Rajecz-Těpličhez, hogy ezekben a fiatalító forrásokban

megifjodjék és mennyei mivoltát lemossa, hogy a föld lakói könnyebben fölismerhessék.

Így állt ott egész királyi kíséretével mély gondolatokba merülve – végül halhatatlan szent szemeivel látva, hogy evvel a csürhével (a népmonda eredeti kifejezése) semmire se tud többé jutni, végtelen fájdalom vett erőt rajta, és kíséretével együtt kővé vált.

És így áll még most is az út fölött e helyen ennek a szent királynak ez az impozáns, hatalmas-monumentális szobra, és a nép kalapját levéve és térdre hullva keresztet vet és itt végzi legáhítatosabb imáit a szeretett hazáért, és azon ámul és morgolódik, hogy a nagy urak, a fejedelmek, királyok és császárok mostanáig elmulasztottak ide eljönni, hogy az egyenesen az égből alászállt, régi-régi időkben való szent kollégájuknak bókoljanak!

A nép azt kérdezi itt, miért olyan önzők ezek az urak és csak Budapesten ünneplik meg Szent István ünnepét, mikor pedig itt a szent királyt földöntúli megjelenésében szentől-szembe is láthatnák? Az itteni hitetlen, a – tévesen – úgynevezett intelligencia ebben a sziklaszoborban csak egy véletlen természeti-forradalmi erőből való képződményt akar látni, de semmiféle 848-as forradalmi évet!

Chacun à son goût, de a hit üdvözít. Amen.

Jelentéktelen csekélységem veszi magának a szabadságot, hogy ezt a sokatmondó mondat avval a kéréssel küldje el hatalmas istenáldotta Mórunknak, hogy a derék trónörökösünk védnöksége alatti Magyarországról készülő monumentális mű megfogalmazásánál ne feledkezzék el a mi, a szent király glóriájával megkoronázott vidékünkéről, aminek céljából fiamat, Dr. Smialovszky Valeriuszt fölszólítottam, hogy azt a Rajecz-Tépliget ábrázoló csodaszép fényképet, amelyet a budapesti Világkiállítás megnyitására küldött, ajánlja fel Önnek ajándékol. –

Mondd! ó Maurus: elfogadom.

Megkülönböztetett tisztelettel

Smialovszky Sándor
hajdani ulánus a 849-es lengyel légióban

Letava – a régi Litva (ma Lietva Csehszlovákiában), várromokból álló együttes, amely Csák Máté 1300 körül épült fellegrárból maradt fenn ennny század fokozatos romlásából. Zsolnától 8 km-nyire fekszik.

P. T. – pleno titulo, nagyjából annyi, mint a mi „Tisztelt Cím”-ünk.

Thuroczer Gebirge – Túróci hegyek: a Kárpátoknak a Nagy és Kis Fát-ra közé eső vonulata, az egykori ilyen nevű megye területén. Ma szlovák terület.

Rajecz-Teplicz – mészköszirtek közé ágyazott magaslati gyógyfürdő és üdülőhely. Melegvizű forrásait már a XIII. században ismerték. Múlt század végi korszerű kiépítését lényegében Smialovszky Valérnak köszönheti. Ma ez is szlovák terület, hasonló névvel.

Thurócz-St. Marton – Túrócszentmárton (a mai szlovák Martin) a túróci vidék 400 m magasán fekvő városa. A XVIII. századtól megyeszékhely, ma 30 000-es lélekszámú ipari nagyváros és művelődési központ.

1036.

JÓKAI – HAYNALD LAJOSNAK

1885. okt. eleje

K: Érseki Levéltár, Kalocsa. „Haynald bíboros érsek levelezési”.

Fehér színű, 204x170 mm méretű papír. Jókai jellegzetes lila tintás, javítatlan soraival, rövid, konvencionális üdvözetlet tartalmaz. Pontatlan kelteztést az érsek sajátkezű iktatásából olvashatunk le a levél hátlapjáról: „Jókai Oct. 1885.” Azt már csak feltételezzük, hogy a hónap első napjaiból, mivel az érsek okt. 3-án született.

Haynald Lajos (1816–1891) bíboros érseket Jókai közelebről az OMMík munkálatai során ismerte meg. A tudós főpap a kezdetektől fogva a trónörökös vállalkozása szerkesztőségi tagjai közé tartozik. Bár minden felkészítése nincs kezünkben, a főpapot évenként felkeresi, lényegében annak élete végéig. – Kiváló hitszónok, bőkezű mecénás, a magyar botanika és csillagászat felvirágoztatásában elévülhetetlen érdemei vannak. Munkásságának jelentős részét teszi ki a világon elhunyt növénytanosok emlékére írt nekrológok sora. Rendkívül értékes növénygyűjteménye odahagyományozásával a Nemzeti Múzeum növénytárát európai színvonalra emelte, szakkönyvtárával pedig gazdagította.

1037.

HAYNALD LAJOS – JÓKAINAK

1885. okt. 3–4.

K: Érseki Levéltár, Kalocsa. „Haynald biboros érsek levelezési” (fogalmazvány).

Jókai üdvözlő sorai alá az érsek saját kezűleg elkészítette az adandó válasz fogalmazványát. Az írónak bizonyára azonnal útnak indított levelet nem ismerjük, de ezt már a hivatal készítette el, nyilván a fogalmazvánnyal pontosan egyező módon.

A felszínes átfutás számára konvencionálisnak tűnő válasz a felköszöntés szellemes, kissé gunyoros visszatörlesztésének több jelét mutatja. — A fogalmazványt az érsek sem keltezte.

távíri üdvözlő által — a felköszöntés tehát a főpap részére — levélként — nem ütötte meg az általa megkívánt terjedelmet.

a hetvenedik évébe nem régen belépett — ebben egyrészt a hetvenedik születésnap köszöntésének visszautasítása rejlik. Haynald 1885 októberében 69 éves, ekkor lép a hetvenedik esztendejébe, annyi majd a következő évben lesz. — A „nem régen belépett”-ből az üdvözlő némi késését neszelem.

1038.

JÓKAI – BERTHA SÁNDORNAK

1885. okt. 11.

K: MTA RUI 2036/3.

A névjegy 110x70 mm méretű, törtfehér színű karton. Címoldalán Jókai karcsú, írott betűs nyomtatású teljes neve, az alsó jobbsarokban lakcíme: Kerepesi út 21. Versóján az ajánló sorok, természetesen lila tintával. — A kártya saját, azonos színű borítékjában helyezkedik el, azonos színben; a közölt cím a megjelölt tintával. Ezen túl a borítékon semmi: se bélyeg, se postára utaló bélyegzés. Nyilván a kedvezményezett kezébe kapta az

ajánló levelet, személyes átadásra. A durva felbontás nyomai a szakított boríték-visszahajlón jól láthatók.

A címzettet a szerző korábbi leveleiből már ismerjük. Nádas Rezsőben – akinek az érdekében az ajánlás szól – induló hegedűs (esetleg egyéb hangszeres művész) kell sejtienünk. Mivel zenei és általános lexikonjaink nem emlékeznek meg róla, neve a sajtóban sem forgott, csak szerényebb eredményeket érhetett el.

1039.

JÓKAI – SCHNITZER IGNÁCNAK

1885. okt. 19.

K: PIM V. 4947.

Csontszín, 200x125 mm-es, megszokott vízjelű levélpapír. Lila tintás méltatlankodása csak szorítva fér ele a kezdőoldalon. A gót betűs szöveg megszokottan hiba- és javításmentes, valamivel talán nehezebben olvasható az átlagosnál (esetleg az indulattól). – A középhajtásos kézirat állapota kifogástalan.

A máskor oly termékeny levélíró Schnitzer adataink szerint hónapok óta hallgatott. Jókai többet tudott *A cigánybáró* librettójának munkamenetéről a többé-kevésbé rendszeres sajtóközlemények olvasóinál, bár – mondjuk – az operettet fenyegető perről nem biztos, hogy az újság híre nélkül értesül. – Abban a tekintetben is jól tájékozott a szerző, hogy napokkal korábban tud a készülő bemutatóról; az ő napilapja csak 22-én, csütörtök este adja tudtul a szombati bemutató tényét. Nem ismerjük Schnitzer válaszát, de könnyen lehet, ilyen nem is volt: a szerzőtárs bátran megnyugtathatta magát azzal, hogy Jókainak dolga lévén Bécsben, úgyis érkezik.

Íme a levél magyar fordításban:

Kedves Barátom!

Minden lapban azt olvasom, hogy szombaton adják az operettet: és Te egy szót sem írsz nekem róla. Kérlek, értesíts postafordultával, igaz-e ez?

Mert 22-én délután megyek Bécsbe küldöttgyűlésre. Ha a premier 24-én lesz, magammal viszem a feleségemet is. Főntartottál nekem egy jó első emeleti páholyt?

Kérem baráti válaszodat

Bpest 1885. $\frac{18.}{10.}$

őszinte barátod

Jókai Mór

Ment is: jelen volt a pénteki (okt. 23.) bemutató számba menő főpróbán egyedül (önállóan), és a másnapi hivatalos bemutatón feleségével, leányával, Dóczy Lajos kíséretében.

Ich lese in allen Blättern — a N okt. 22-én, esti kiadásában közli a hírt. Vannak frissebb orgánumok is.

Wenn die premiere am 24 ten vor sich get — még abban az esetben sem, ha — mondjuk: Schnitzer táviratából — idejekorán értesül a Jókai család a bemutató körülményeiről, semmiképp sem voltak ott a hölgyek az osztrák fővárosban szombatnál hamarabb. Ott-tartózkodásuk esetén ők is részt vettek volna a főpróbán.

1040.

MYSKOVSZKY VIKTOR — JÓKAINAK

1885. okt. 19.

K: OSZK Fond V/404.

Közepesen vékony, halványsárga, 230x145 mm-es levélpapír, nem gyakori vízjellel. A halványsárga szín a levélpapíron 7 mm-enként megszakad, és fél mm színtelenség után folytatódik. Így sajátos, vízszintes vonalazás látszatát kelti. — A fekete betűs, igen tetszetős, tiszta, világos, minden vonásában pontosan kivethető írás az első két levéloldalt borítja, az utolsó kettő üres. A gondos írásmódot igazolja az a körülmény is, hogy a kezdőoldal alján a jobb sarokban enyhén rajzos jel hív föl fordításra. — A teljesen ép, foszlásmentes kéziratot három-négy olajosan elszíneződő folt ékteleníti, bár ezek az olvashatóságra nem hatnak.

A levélíró ez egyetlen alkalommal fordult írásban Jókaihoz. Myskovszky Viktor (1838–1909) régész és műtörténész, az MTA lev. tagja, egy sor hazai és külföldi társaságé és múzeumé mellett. Cikkeit, ismertetéseit, kritikai dolgozatait a kor rangos folyóiratai közlik, hat önálló műve mind fontos alkotás, legnagyobb megbecsülés a szülővárosának hírét is növelő *Bártfa középkori műemlékei* I–II. (Bp. 1879–80.) címűt övezi. — Munkái illusztrációit — még cikkeiét is — mindig maga készítette.

Jelen levélében egy aggódó lokálpatrióta szenved a tevékenység-fosztottságtól. Végül sajnálatosan bebizonyosodik, hogy szorongása nem indokolatlan: sem szövegét, sem eredeti rajzait az OMMk nem használta föl. Mi csak a kész végeredményt állapítjuk meg; hogy — mondjuk, éppen ennek a levélnek folyományaképp — a szerkesztőség kérte-e, megíratta-e, kifizette-e, ezeket a részleteket nem ismerjük.

Kassán tartózkodása alkalmával — a levél keltének időpontjához legközelebb Jókai szept. 20-i látogatása esik, mikor ismertette elveit választói körében.

1041.

JOSEF MIŠKATOVIČ — JÓKAINAK

1885. okt. 31.

K: OSZK Fond V/390.

Fehéres színű, 203x128 mm méretű, szokott vízjelű zsírfoltos levélpapír. Melléklete ugyanilyen papír kettéhasított felén készült. Szürke tintás, vékony betűs szövege a kezdőoldalon bőven elfér, a megmaradó három levéloldal éppúgy, mint a melléklet versója üres. Mindkettő általános állapota kielégítő.

A rövid kísérőlevélnek a lista szövegével együtt íme a magyar fordítása:

Igen tisztelt Barátom!

A mellékelt lapon elküldöm Neked a horvát munkatársak listáját. Nincsenek sokan, de meg vagyok győződve, hogy a szükségeset méltóképpen el fogják végezni.

Kiváló tisztelettel

híved

Jos. Miškatović

Melléklet Miškatović Josef — Jókai Mórhoz írt, 85. 10. 31. dátumú leveléhez:

A trónörökös Ó császári és Királyi Fensége művén: „Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben” dolgozó horvát munkatársak:

Ludwig v. Vukotinović a földrajzi részért

Josef Miškatović a történelmi részért

Professor Dr. Isidor Krínjavi a művészeti és háziipari részért

Dr. Bojničić a régészeti részért

Janko Jurkovič és Professor Armin Pavič: irodalom, népdalok és népszokások részért

Mara Cop: Figyelemreméltó tájak leírásáért

Nikola Mašić festő az illusztrációkért felelős.

(Valamennyien zágrábi lakosok.)

Itt mindenképp a lezárásánál vagyunk annak a folyamatnak, amelyről ennek az írásnak testvérlevele, az 1884-es Bojničić-féle jegyzeteiben szó esik.

Nem ismerjük se okát, se célját az itteni névsor elküldésének. Az OMMík szerkesztősége ezt aligha kérte, különösen nem attól a Miškatović-tól, aki végül szóhoz sem jut a kiadvány megfelelő kötetében. Bojničić-tyal szemben Miškatović három új kutatót jelent be munkatársul, kihagyva társa névsorából két másikat. De az öt egyezőbből a rajzoló Mašić-on kívül mindössze kettő: Bojničić és Krznjavi kap az OMMík-ban aktív szerepet, viszont Pavič mellett még Miškatović írása sem kerül bele.

Ennek a névsornak, a benne megjelölt felelősségrendszernek fogantatja nem lesz. A szerkesztőség a „Horvát–Szlavonország” (a sorozat XXI., a Magyarországra vonatkozó VIII.) kötet szerzőit az itteniektől eltérő szempontok szerint válogatja össze. Ez a közlés talán — kétségbeesett kísérletként — ennek szeretett volna elébe vágni.

K: OSZK Fond V/282.

214x132 mm-es tojás-héj színű, egészen különleges vízjelű finom levélpapír. A kezdő szecesszió vonásait mutató vízjelnek csak a bordázata a megszokott, szöveges része jobb oldalt fölül MILL, alul ORIGINAL, bal oldalt háromszirmú stilizált virágábra, első levelecske-díszítéssel, a két szélső szirmon köriratban: TRADE MARK. – A levél kezdőoldalának tetején középpüti dombornyomású hercegi címer: kilencágú csukott korona, tetején keresztrel lila alapon ezüst keretézéssel és betűkkel: két E fog közre egy S-et, s az egész ábrát fekete ornamentika szeli ketté. – A javításmentes fekete tintás kézírás világosan olvasható. A két első levéloldal és a 3. felső fele van vele elfoglalva. Ennek alsó fele és az utolsó oldal üres. A papír jobb oldala és alja van a borítékba szorítás érdekében 2, ill. 2,7 cm szélességben behajtv. Állapota különben ép.

M: Jókai ismeretlen levelei: Az Est hármaskönyve 1925. 140.

Mint a korábbi – 1884-es – levélváltásban a főherceggel, legemész-több elfoglaltsága, a cigánykérdés, főleg a nyelv kerül megvitatásra.

Lumniczer rendeletét akarom betartani – Lumniczer Sándor (1821–1892) sebésztanárról van szó, aki ekkor már néhány éve a budapesti egyetem rendes tanára.

Uszód – nagyközség közvetlen a Duna-parton Pest–Pilis–Solt–Kiskun megyében Paks és Kalocsa közti magasságban.

kolompár – fémből használati eszközöket készítő, ilyeneket javító kézműves, rendszerint cigány.

rom (roma) – cigány

HORN ANTAL – JÓKAINAK

1885. nov. 5.

K: OSZK Fond V/243.

Halványsárga, 215x140 mm nagyságú levélpapír. A fekete tintával írott néhány sor német szavai gót, egyebek latin betűsek. A szövegnek a kezdőoldal közepe elég, minden többi hely üres. A levélnek egy vízszintes középhajlása van és több gyűrődés barázdálja. Általános állapota ezért jó.

A levélíró H. Antal (1834–1906) újságíró, 1859-től lapszerkesztő Szentpéterváron, a tíz éve elhunyt Horn Ede fivére.

Ebből érthető, hogy az alább szóba kerülő újsággözelemény olvastán indítást érez a helyesbítésre. Akit a lap megnevez, a fivér, az ő volna, holott akit meg akar nevezni Jókai fordítójaként, az a család Emil nevű tagja, egykori testvérének fia.

A firkantás magyar fordításban:

Igen tisztelt Uram!

Nem fivérem, hanem unokaöcsém az a Horn Emil, aki Párizsban a rue Daubigny 16. alatt lakik.

Mély tisztelettel és köszöntéssel
Horn

Csütörtök

Amint tapasztaljuk, a pársoros közlemény keltezése annyi, hogy: csütörtök. Kelleténél mindenképp szűkszavúbb.

Szerencsére, a N 1885 novemberi számainak egyikében olvasható a következő hír:

„*Jókai regénye a »Journal des Debats«-ban.* A »Journal des Debats«, ez előkelő francia lap, az íránt kereste meg Jókait, hogy egyik regényét engedje át közlés végett. Jókai regényét Horn Ede fivére fogja francziára fordítani.” (N 1885. nov. 4., reggeli kiadás.)

Ez a nov. 4. szerdai nap. A rákövetkezően, csütörtökön vesz kezébe tollat Horn Antal, hogy értesítse a lap főszerkesztőjét a tévedésről. Itt van tehát a hiányzó keltezés.

mein Neffe Emil Horn – Horn Emil (1858–1937) magyar származású francia történetíró, élete végén az MTA külső tagja. Párizsba telepedése után rövidesen magánbankot nyit, magyar regényeket fordít, és önálló kötetekben bocsátja közre Szent István, Szent Erzsébet és II. Rákóczi Ferenc életrajzát.

„*Journal des Debats*” – helyesen: ... *Débats*: jó nevű mérsékelt és szabadelvű párizsi napilap 1789 és 1944 közt. Az újság könyvtárainkban csak foghíjasan van képviselve, 80-as évekbeli évfolyamai pedig teljesen hiányoznak. Horn fordítása viszont önállóan nem jelent meg, így képtelenek vagyunk megállapítani, melyik Jókai-regényről sikerült a lapnak megállapodnia a szerzővel.

1044.

BR. ORCZY BÉLA – JÓKAINAK

1885. nov. 10.

K: nem ismeretes.

Egykorú másolata: OSZK Fond V/425.

Ezúttal a levélpapír: egy lap. Ui. a levélpapír ollóval hosszában félbe van hasítva. Színe: sötét okker, mérete: 230x130 mm, vízjele nem vehető ki mindenestől: a szokott hálózaton halványan valami díszítés is sejlik. A fekete tintával írott szöveg sűrű sorokban végig befedi a rectót. Igen szép gót betűs írása nyugodt kezű hivatalnoki munka, rajta az aláírás is jelölt másolat, amelyet két ceruzás aláhúzás kísér.

A levél eredetijének szerzője b. Orczy Béla (1822–1917) politikus. Bölcsészeti és jogi tanulmányai befejeztével a szabadságharc nemzetörkapitánya, 1867 után magas minisztériumi beosztások ellátója. 1879-től épp egy tucat évig vezeti a király személye körüli minisztériumot, közben ideiglenesen páréves időtartamokkal két másik tárcát is vállal, sőt pár hónapig még hadügyminiszter is. Élete utolsó 22 évét országbírói cím birtokosaként tölti. – Naplói beces források.

A levélben szőnyegen levő kérdésben kizárólag a király személye körüli miniszterként intézkedik.

A levél szövege magyar fordításban:

Bécs, 1885. november 10.

Másolat

Méltóságod!

A. B. Schindler úrnak Méltóságod által nekem ma átadott levele alapján megkérdeztem Tisza miniszterelnök úr őexcellenciáját, van-e kifogása az ellen, hogy Schindler úr felségfolyamodvány útján a *magyar nemesség* megszerzését előkészítse; mire őexcellenciája azt mondta nekem, hogy semmi ellenvetést sem támaszt ellene, mégis mint belügyminiszternek fenn kell tartania magának, hogy akkor, amikor a kérelem hozzá érkezik, azt szakszerűen megvizsgálta, és azután döntsön felőle.

A korábbi kérvény visszaadását a mellékletekkel együtt én fogom elintézni.

Nagyrabecsülésemről biztosítva

maradok Méltóságod

híve

B. Orczy Béla $\frac{m}{p}$.

Feltehetően Alfonz Schindler de Ceretto báróról († 1909), Görögó. párizsi konzuljáról van szó. Tény, hogy ilyen nevű személy nem kapott magyar nemességet.

B. Orczy Béla $\frac{m}{p}$ – b. Orczy Béla s. k. (saját kezével), a latin manu propria-ból.

1045.

JÓKAI – SZILÁGYI SÁNDORNAK

1885. nov. 11.

K: OSZK Fond IX/293.

Eredetileg fehér, mára már elsárgult-szürkült, 220x140 mm méretű hivatali papír, tetején a vállalkozás cégjelzésével: AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA ÍRÁSBAN ÉS KÉPBEN. Fekete tintás szövege nem Jó-

kai kézírása, még aláírása is lila bélyegzővel került alá (a megtévesztésig hű): Jókai Mór szerkesztő. — A kéziratok, ábrák begyűjtésével, kezelésével kezdettől fogva Nagy Miklós volt megbízva, a sürgetést nyilván ő volt kénytelen érvényesíteni. A tiszteletteljes, hivatalos ízü felkérés levegősen el tud helyezkedni a kezdőoldalon, a többi három levéloldal üres. Az egy középhajtságú vékony papír a levélszárnyak hajtásánál szakadozik, ma még kielégítő állapotú.

A címzett személye felől l. a JLev I. 345., 370.

Volt, aki önként küldte az OMMik szerkesztőségébe a szükséges pótlást, volt, aki azért méltatlankodott, hogy nem kéri tőle, s előfordult olyan is, akit sürgetni kellett. Nagy Miklós, annyi más munkája közt, itt afféle rendezőként, közmegelegedést vívott ki.

Benczúr Gyula — a jelentős festő, a mesteriskolai igazgató (1844–1920) derekasan kivette részét az OMMik-ba szükséges illusztrációk készítéséből. Amint felkérő levele elárulja, az ő előzetes egyetértése áthághatatlan követelmény.

1046.

JÓZSEF FÓHERCEG — JÓKAINAK

1885. nov. 17.

K: OSZK Fond V/282.

A levél anyaga minden külsőségével azonos a nov. 5-i levélével. — Három teleírt levéloldalt jelölhetünk, bár a 3. alul egy kevéske üres részt is mutat, az utolsó üres.

M: Jókai ismeretlen levelei: Az Est hármaskönyve 1925. 140–41.

A levélszöveg úgyszólván folytatása a nov. 5-inek.

Folyó hó hetedikéről kelt levelében — Jókainak ezt a válaszát nem ismerjük.

Malatin úr Kalocsáról — a nyomdász egyebünnen nem ismeretes.

K: OSZK Fond V/498.

A levélpapír 198x127 mm méretű világossárga színű. Fekete tintás sorai jó két és fél oldalt töltenek meg, a kisebb másfél üres. Vízszintes középhajtása mentén végigmetszés következtében – valószínűleg papírvágó késtől – csaknem a levél mindkét szárnya kettéválik, talán másfél-másfél cm tartja jobb és bal oldalon. Szerencsére mindez az olvashatóságot nem érinti, így a kézirat állapota kielégítő.

M: Jókai ismeretlen levelei: Az Est hármaskönyve. 1925. 139.

A levél a kettős meghívást közvetíti. Megtörténtének tényéről a sajtó talán a szükségesnél is részletesebb tudósításokban számol be. A N Rudolf trónörökös mindkét ünnepi beszédét hiánytalan szöveggel hozza. (Vö.: N 1885. dec. 1., ill. 2., esti kiadások.) – A királyi fogadás hangulatáról, szívélyes légköréről Jókai egy roppant meleg, bensőséges cikkben (*Királyéknál*) nyújt bepillantást a VU részére, amelyet utóbb a N is átvesz. Könnyen hozzáférhető: NK 96. k. 288–89.

Keletit és Haynald bibornokot – Keleti Gusztáv és Haynald Lajos az OMMík vezető munkatársai.

az öreg úr oly messzire [!] *fáradjon* – említett cikkében Jókai elmondja, miképp járt el „diplomáciai” küldetésében: „Megmutattam a bibornoknak ezt a passzusát a levélnek. Nagyon tudta méltányolni annak az értékét. Csak az öreg ur ellen tett exceptiót, tréfás tiltakozással [...]” (VU 1885. dec. 6., ill. N dec. 5., esti kiadás.)

előre sokat ne irjanak – pontosan eleget tett a kívánságnak a sajtó: a tudósítások a lefolyás napján, ill. után kerültek a közönség elé.

K: OSZK Fond V/282.

A levélhez használt anyagok mindenben megegyeznek a főherceg korábbi leveleéhez. De ennek van egy különös ismertető jegy: a levél mindkét szárnyából alul egy 2–3 cm-es, szabálytalan alakú csík ki van szakítva. – Szövegével csak az első két levéldoldal telt be, a 3. nem egészen. Az itt fennmaradó keskeny csík és az utolsó oldal üres. A kézirat kissé gyűrött, elszennyeződött, de – szerencsére – még a szakadás sem befolyásolja a szöveg olvashatóságát, épségét.

A főherceg és egész családja már az év novembere folyamán Fiuméba tette át székhelyét. Ott éppolyan körülmények voltak, mint Alcsuton, csak itt egy délszaki díszkert is gyönyörűségükre, ill. szórakozásukra szolgált.

Szíves levele nagy örömet keltett – ezt a levelet sem ismerjük.

itt is üdvözölhetjük – ezen a helyen még nincs rögzítve, mikorra várják az írók magukhoz. December végi újabb levelük pontosítja az érkezés időpontját 1886 januárjára. A Fiuméba látogatás ezúttal mégis elmaradt (korábban már járt itt Jókai). Pontos okát nem ismerjük. De hozzájárulhattak kedvének lohadásához az olyan hírek, hogy forgalmi akadályokra számíthatnak az Adria déli partjához utazók (vö.: N 1885. dec. 22., reggeli kiadás). Pedig a főherceg délszaki tankertjének látványa vonzotta Jókait.

most küldök be egy leírást ezen kertről – a Magyar Növényteni Lapok már január elején hozza József főherceg beszámolóját: *Növényteni kísérletek Fiumében 1881-től 1885-ig* (N 1886. jan. 5., reggeli kiadás.) Az alanyok Coburg hercegtől!

Küigazított cigány vázlatomat visszaküldöm – Jókai a cigány tanulmányokban műkedvelő maradt. Bíráló nem lehetett. A tiszta érdeklődésen kívül nem tudjuk, mi egyéb szerepe volt.

JÓKAI – NAGY MIKLÓSNAK

1885. nov. vége–dec. eleje

K: PIM V. 2815.

A megszokott vízjelű, csontszín, 215x140 mm-es levélpapír. Lila tintája egészen szürkére fakult. Szövege mindössze négy sor, ha a búcsúzást és megszólítást nem nézzük. Ilyen módon három és fél levéloldal teljesen üres. – Egyetlen vízszintes középhajtás, kemény tapintás, kifogástalan állapot.

Szerzőnk levele – nyilván a sietségben – keltezetlen maradt, de ez ilyen közeli munkatársak közt kevésbé is volt szükséges. Nekünk nagyon jó volna! A kis közlemény november végi éppúgy lehet, mint december első feléből való. Az első vélemény mellett az szól, hogy a koronaherceg bizonyára az első szám nyomása körül szólt az új munkatárs nevének felvételéről (nem volt új ember!); a második mellett a *Debrecen*, amelyet olyan nagyon korán (ha Rudolf dec. 22-én beszél és rendelkezik róla) nem küldhetett szerzője. Aztán pedig a klisék is vonatkozhatnak akár a 2. számra is!

Egyébként mintaszerű közlés: milyen kevésből értik egymást a bennfentesek!

A *Debrecen*-cikk majd 1887-ben polémiák keresztútjébe állítódik (vö.: JKK Kisregények 4. k. 346–49.)

Miklós öcsém – alig szorul bizonyításra: csak Nagy Miklós lehet, ha ilyesmikről beszél a levél.

Futaki – 1. 924. sz. levelünk jegyzetét.

Rónay Jácint – 1. JLev II. k. 574. – A mind magasabb rangra hágó pap a hetvenes években a királyi család gyermekeinek nevelője, magyar- és történelemtanára (Mária Valéria főhercegnőé pl. nyolc évig). – Érdekes darwinista irányú fajfejlődési munkái vannak.

1050.

JÓKAI – TREFORT ÁGOSTONNAK

1885. dec. 2.

K: OSZK Levelestár.

340x210 mm méretű, csontszín, miniszterpapír jellegű, teljesen kettévágott (felbontásnál, papírvágóval) levélpapír, kalligrafikus, fekete betűs írás, lila aláírásbélyegzővel alatta:

Jókai Mór
szerkesztő

Írnoki munka tehát, az aláírónak semmi része benne, még az aláírás sem, ami különben meg sem felel ide vonatkozó minőségének, csak más bélyegző nincsen. — Szerencsére, a szétválasztás a szöveget nem érinti, csak kétfelé esik az írás kinyitáskor az olvasó kezében. A levél teljesen kérvény benyomását kelti: a rectót középpüth elhelyezve arányosan fedi, elég sűrű sorokban. A verso üres.

Amióta a szerzői jogról többféle fórumon — az országgyűlésen is — végeláthatatlanul — nem annyira *vitáznak*, inkább egyetértenek, csak azt nem tudják, mit vegyenek még be a javaslatba (vagy a törvénybe), azóta Jókai ennek a szakértői bizottságnak mindig elnöke volt. Most is rámaradt a tisztség — névleg.

az MTA elnöke — 1885 közepétől Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter.

m. é. június — valószínűleg tollhibából: f. é. június. Vagy: mostani [?].

1051.

VASZIL VERESCSAGIN — JÓKAINAK

1885. dec. 9.

K: nem ismeretes.

M: N 1885. dec. 24., esti kiadás (magyar fordításban).

Nem az első eset, hogy Jókai napilapja az olyan idegen nyelvű leveleket, amelyek a főszerkesztőjétől származnak, vagy hozzá intéztek, szó nélkül

magyarul tárja olvasói elé. Ebben az esetben a levél eredetije elkallódott – hisz a szerkesztőségbe került –, így most csak az újságbeli fordítás él a festő soraiból. Később Verescsagin – Jókai nagy tisztelője – még többször jelentkezett, minden esetben (ez több okkal is magyarázható) második anyanyelvén szólott: a francián. Hogy itt is azt tehette, ezúttal annyival kevésbé érdemes kétségbe vonnunk, mivel francia földről küldte levelét.

A levélíró Vaszil Verescsagin (1842–1904) orosz festő, a kritikai realizmus egyik legjelesebb alakja. Az 1870-es évektől világszerte kiállít – a nyolcvanas években nálunk is többször –, nevét ismertté főleg hatalmas, a háború borzalmaiból idéző csataképei tették, de szívesen ábrázolt bibliai jeleneteket is. Tárlataira mindenütt százezres tömegek tódultak.

Viharos támadások középpontjába az 1880-as évek közepén rendezett, Bécsben induló kiállításorozata idején kerül. De ekkor buzgó levelezőnek bizonyul. Kiállításának egyik kritikáját úgy ítéli meg, hogy munkái egy részét a bíráló félreérti. Azonnal levelet meneszt az Extrablatt szerkesztőjének, Edgard Spieglinek (vö.: N 1885. nov. 1., reggeli kiadás, a levél teljes szövegével, magyar nyelven). – Ugyanitt bibliai tárgyú képei kapcsán az egyházzal tűz össze. Főleg két képe (*Szent család, Krisztus föltámadása*) miatt éri vad támadás és följelentés Ganglhaus bécsi bíborosérsek részéről, aki alkotásait művészeti és vallási meg bibliai szempontból hagyományellenesnek, megbotránkoztatásra indítóknak mondja ki. (Vö.: N 1885. nov. 7–10., tovább burjánzóan.)

Lényegében ezeket elunva és rajtuk elkeseredve fordul a festő levélben Jókaihoz Maisons Laffitte-ből. Az író úgy adja elő: „Épen midőn e cikket írom, veszem Verescsaginnak a következő sorait: [...]”, s ugyanilyen jegyzet-apróbetűvel közli a festő levelének teljes szövegét magyar fordításban. – Íme:

Maison Laffitte 9. Deczember 1885.

Uram,

röviden válaszolok, hogy végét szakítsam azoknak a beszédeknek és ríkácsolásoknak, a miket a jezsuiták intéztek a képeim ellen.

Sem a Krisztus, sem Péter és Pál apostolok, sem senki az ő kortársai közül, sem az evangelisták nem szólnak **Mária szűz voltáról egész élete folyamán keresztül**. Ez a legenda később alakult s nem tekinthető egyébnek egy kedves és költői haerezisnél. Az evangélium (Máté I., 25) azt mondja,

hogy Jézus születésig Mária nem ismerte Józsefet; a mi nem vonja maga után, hogy később, egy hosszú hitvesi élet folyamán át, férjétől ne lettek volna gyermekei.

Azán meg a Krisztus, az apostolok és az evangelisták határozottan bizonyítják ez utóbb született gyermekek létezését: ennél fogva én, a Jézus testvéreinek kérdését megoldottnak tartom.

Fogadja ön uram, stb.

V. Verescsagin

Utóirat.

Szükséges tiltakoznom a „keresztényellenes” elnevezés ellen, a mit képeimnek adtak, s miután kényszerítve vagyok rá, én meg azt kérdelem a magam részéről:

Hát az keresztényi dolog-e: Istent és a szenteket a felhőkön, mint valami keresztteken, vagy karszékeken ülve ábrázolni?

Hát az keresztényi-e: a Krisztusból egy római patriciust csinálni, s a mindkét nemű szentekből az ő házi cselédjeit?

Hát az keresztényi-e: felcizomázni az Isten képét drága kelmékkel, felületni arany, vagy ezüst trónra, drágakövekkel gazdagon, jogart adni a kezébe, koronát a fejére, s mind ezt a felhők közepett?

Hát az keresztényi-e: a szent szüz anyát Pompadour marquisnö jelmezebe öltöztetni s kilogrammszámra beborítani csecsebecsékekkel?

Nekem volt alkalmam a különféle vallásfelekezetek istentiszteletét tanulmányozni, s állithatom, hogy sem a buddhista, sem a brahman sem másféle bálványok nem furcsábbak, mint egynémely Madonnakép egyik-másik keresztény templomban.

V. V.

N 1885. dec. 24., esti kiadás

Nem tudjuk, miféle cikket kezdett el Jókai a festő levelének kézbesítése előtt. Az elkészültnek *Verescsagin és Irányi* lett a címe. Benne azon elmélkedik: vajon az jobb-e, ha az ecset filozófál, vagy ha a filozófus ragad ecsetet. A címbe két név ennek az alternatívának kétféle megvalósítója. De a festőnek egyebekben sem ad igazat: ő a biblia szavait másképp érti, mint Verescsagin.

1052.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1885. dec. 15.

K: nem ismeretes.

M: *Rudolf trónörökös távirata* aláírással Révay Mór János: Irók Könyvek Kiadók I–II. Egy magyar könyvkiadó emlékiratai Bp. 1920. I.k. 153. A keltezés a táviraton tisztán látszik: ¹⁵/₁₂

A táviratban szóba kerülő ügyről, pontosabban a füzet föladásának elmaradásáról még egy másik dokumentumunk is van. Sajátos módon mindkettő keltezetlen. Táviratnál ez a körülmény elgondolkodtatóan feltűnő.

Józanul próbálunk számítani. Rudolf az év dec. 1-jén ünnepélyesen átadta királyi atyjának az OMMik magyar és német nyelvű első füzetét. — Jókaival ellentétben, nem csak arra lehet gondolni, hogy a kiadó elfeledkezett a trónörökösről a példányok szétküldésénél. Előfordulhatott, hogy a trónörökösnél meglevő példányok időközben elfogytak, például ajándékozgatásokból kifolyólag. — Mindenesetre a 2. füzet megjelenése körül jöhetett a bécsi távirat, ha a magyar szerkesztő még az eredeti szétküldés elmaradására tudott gyannakodni.

Elismerve, hogy más felvetés is elképzelhető, a táviratot — jobb híján — december közepe tájára keltezhetjük.

1053.

JÓKAI – RÉVAI MÓR JÁNOSNAK 1885. dec. közepe

K: nem ismeretes.

M: *Jókai sürgető névjegye* aláírással Révay Mór János: i. m. 154.

Hivatkozva Rudolf trónörökösnek ugyanezekben a napokban küldött táviratára, itt keltezés dolgában egyszerűbb helyzetben vagyunk. Ez a pár Jókai-sor vagy még a távirat vétele napján, vagy legkésőbb a következőn íródott.

Jókai a trónörökös táviratának hangjából is alighanem neheztelést érzett ki, ezt adta tovább — igazán szokása ellenére — a kiadóhoz fordulva.

A címzett (még sokszor lesz dolga vele Jókainak) Révai Mór János (1860–1926) egyetemi tanulmányainak elvégzése után a Révai-elődöktől a 80-as évek első felében vette át a már fejlődőben levő könyvkiadó-vállalatot. Ezt alakítja 1895-ben részvénytársasággá Révai Testvérek Irodalmi Intézet néven. A könyvkiadó első átütő sikere a Jókai és a Mikszáth összkiadás, a túl ügyesen összehozott lexikonsorozat mellett. – Emlékirata becses forrásmű (*Írók, könyvek, kiadók. I–II.* Bp. 1920.).

1054.

KILYÉN SÁNDOR – JÓKAINAK

1885. dec. közepe

K: nem ismeretes.

M: N 1886. jan. 5., esti kiadás.

Jókai tárcát ír napilapjának idézett számában *Egy ember, a ki nem akar adós maradni* (Nem költemény) címmel. Két, egymástól félhavi távolságban készült levelet mutat be ugyanattól az ismeretlen személytől, kísérő cikkében pedig mindent elmond róluk, ami megértésükhöz szükséges (bár a levelek maguktól is beszélnek). Nincs is egyéb dolgunk, mint a korábbihoz tartozókat előbb, a másodikra vonatkozókat a maguk helyén utóbb függeszteni hozzájuk jegyzetünkben.

Az első levél keltezése az évszám mellett csak a hónapot adja meg. A másodiké pontos dátum: 1885. dec. 30. Ez utóbbi Jókainak egy postán küldött fényképét nyugtázza, köszönő küldemény kíséretében. Ha a továbbítások – akkor elég sebes – idejét egybeszámoljuk az ünnepek lassító hatásával (Jókai valószínűleg karácsonyt követően küldi fényképét): a korábbi levelet a hónap közepe utánra (talán 15–18.) keltezhetjük.

Cikke bevezetéseképp a szerző a maga derűs, önironikus modorában szól arról a hatalmas postaforgalomról, amit az őt írásban megkeresők keltenek, aztán a konkrét levelekre tér, időrendjük figyelembe vételével:

„A múlt év utolsó napjaiban kapok Kolozsvárról egy levelet, melynek első három sora azt a sejtelmet kelti, hogy ime, itt van megint valaki, a ki nincs megelégedve a hivatalával; – aztán következik a kellemes csalódás,

a levél így szól: [...]” Ide ékelődik a korábbi levél szövege, majd az író folytatja:

„De az ilyen ritka embernek, a ki 40 forint fizetés mellett boldognak és meglegedettnek vallja magát, a legnagyobb cabinet-képemből küldök; ráírva, hogy a hogy én megtartom emlékül a nevét, ő is tartsa meg az enyémét.” (N idézett száma.)

a mi nekem nem dukál – a levélíró nyilván „méltóságod”-nak címzi Jókait (amiről a kiírt birtokos személyrag eléggé árulkodik), amit ismert szerénységével hárt el.

cabinet-kép – műtermi felvétel, amelynek szabott méretei voltak: 100x137 mm. Lehet, hogy Jókainak – számítva különböző tisztelői igényekre – fotóiból többféle nagyítás állott rendelkezésére. Érdekességként említjük meg, hogy 1883-tól az író birtokában a Kozmata-féle fénykép 220x112 cm-es, tehát méteres nagyságrendű méretben is raktáron volt.

1055.

NYITRAY EMIL ÉS PERCZEL LAJOS – JÓKAINAK

1885. dec. 15.

K: nem ismeretes.

M: N 1886. jan. 17., reggeli kiadás.

Ahány levélközlés a N januári számaiban előfordul, annak kelte végig az előző év decemberéből való. Ennek oka nehezen deríthető ki. Mi készítette a szerkesztőséget ebben az esetben a teljes havi késleltetésre, majdnem talány. Hacsaknem a Jókai-akció elevenségének és eredményes voltának szemléltetése, amely ekkor is 42 forinttal gyarapodott, és éppen 636 forintot átutalásnál tartott.

Hozzáértők elé oda lehetne tenni egyetlen szó nélkül ezt a New York-i levelet, s az minden magyarázat híján is tökéletesen világos és érthető lenne számukra. A napilap azonban számít az alkalmi érdeklődőkre, talán a folyvást előlépő új olvasókra, tehát végigkalauzol mindenkit:

„Jókai Mór az erdélyi közművelődési egyesület javára. Jókai Mór

tudvalevőleg felajánlotta, hogy mindenkinek, ki az erdélyrészi magyar köz-művelődési egyesület javára legalább két forintot adományként beküld: annak szivesen ad kézírataiból egy lapot névaláírásával ellátva.

Ujabbban ez ajánlat következtében a következő levél érkezett Jókaihoz: [...]” (N 1886. jan. 17., reggeli kiadás.) Itt közreboicsátja az egy hónapos amerikai levél szövegét, amelyhez valóban semmi hozzátennivaló nincs.

Csak a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a több, mint száz eszten-deje Jókainak segédkezet nyújtó lap ma is él, címéből csupán az „Amerikai” megjelölés kopott le azóta.

1056.

SZÁSZ-COBURG DE GOTHA FÜLÖP – JÓKAINAK

1885. dec. 22.

K: PIM V. 2812.

Közepesen vékony, fényes elefántcsontszín, 290x230 mm-es sajátos író-papír (kevésbé levélpapír), amelyhez egy azonos színű 340x210 mm méretű közölt címzésű borítólap tartozik. — Fekete tintás sorai kiválóan olvasható szöveget adnak, amely a levél kezdőoldalán levegősen helyezkedik el. A megmaradó három levéloldal ugyanúgy üres, mint a borítólap versója. — Ez utóbbi nem mutat behajtást, a levélen hosszanti középhajtás van. A kézirat általános állapota kifogástalan.

Sajnáljuk, hogy erre a megkeresésre, amely tulajdonképp néhány kísé-rősor egy ajándékkötet mellé, nem ismerünk semmiféle választ. Hisz ebből egyebek mellett a kiadott cikkek beküldési határidejéről is szerezhetnénk tájékozódást. Pedig biztosra vehetjük szinte, hogy az író erre a levélre — feltehetően megtiszteltetve érezvén magát — adott feleletet.

nagy utazásom folyama alatt — Fülöp herceg huszonnégy éves korá-ban fivérével Brazíliát, az Amerikai Egyesült Államokat és Kanadát utazta be, négy évvel később pedig ugyancsak kettesben föld körüli utazást tett. Már első útjáról gazdag gyűjteménnyel, sok, nálunk ismeretlen növényvel jött meg, a későbbiekben ezt még gyarapította. Nyilván másod- és harmad-

példányokból nem egy különlegességet és ritkaságot ajándékozott József főherceg mintakertészetébe.

általam összeállított növénygyűjteményre vonatkozó növénytani mű – ez idegen szerző(k) legvalószínűbben német nyelvű munkája lehet.

mikorra készítem el – az időpont kitzése miatt lenne a válasz különösképp érdekes. A herceg végül is saját birtokáról és annak környékéről írt – *A Murány és a Garam völgye* címen – az OMMik-ba (XVIII. Magyarország VI. kötetébe 172–83.). – A megjelölt kötet a cikk szerzőségét tartalomjegyzékében a következő módon adja meg: „*Fülöp Szász – Koburg – Gothai herczeg Ó királyi Fensége leirása után*”.

nóm, általa készített néhány rajzzal illusztrálni fog – igazában csak a többes számhoz kell szólnunk. Lujza hercegnő – Rudolf trónörökös sógornője – talán több rajtot is készített. De a cikkhez mindössze három illusztráció járul. Közülük egy – *A pohorellai kastély* – a hercegnő gondos kidolgozású, dekoratív munkája.

1057.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS – JÓKAINAK 1885. dec. 22.

K: OSZK Fond V/498.

Szürkébe átmenő csontszín. 202x125 mm-es méretű a megszokott vízjel-lel: ez a levélpapír. – A trónörökös nem éppen apró fekete betűs, aránylag egyenes sorai mind a négy levéloldalt végig betöltik. A kézirat egyetlen vízszintes középhajtást visel, ahol ettől foszladozni is kezd, de azért még igen jó állapotú.

A trónörökös itt egy igen részletes Jókai-levéltre válaszol, szinte pontról pontra.

köszönet leveleért – természetesen: ezt a levelet sem ismerjük.

a füzetek átküldését illeti – az OMMik füzetéről van szó, amelyekből december folyamán kettő jelent már meg.

a dalmát címer – a mondat egészében lebecsülő hangsúlyú: nem is kerül az OMMik dalmát kötetébe a címer képe, de pontosan nem tudjuk,

miben értettek olyan nagyon egyet. Bár csaknem minden dalmát régi városnak volt címere, egyedül Zaráé van a kötetben, annak is egy XIX. századi formája (VIII. k. 483.).

Debreczennek Ön által fogalmazott leírása – Jókai az OMMík számára írta ezt a Debrecent ismertető cikkét, amely a sorozat VII. (Magyarország II.) kötetében jelent meg (281–314.).

ellenzem, hogy [...] bármely cikk már elébb hírlapilag közzététessék – Bevezetése több helyütt is megjelent (N, VU és mások), de Rudolf kifejezett tilalmát a továbbiakban igyekeztek betartani.

növérem a 18 éves leány – a hivatkozás a trónörökös húgára, Mária Valéria főhercegnőre vonatkozik, aki 1868 áprilisában született, tehát csakugyan tizenennyolcadik évében járt.

A tervezett ünnepély védnöksége – Rudolf még az előző hónapi ígérete alapján tartozik efféle védnökséggel az országos tornaegyletnek (vö. 1006. sz. levelünk szövegét és jegyzeteit), itt azonban valószínűleg valami egyéb-ről (talán az Írók és Művészek Egylete által tervezetttről) lehet szó, erre mutat a levél pár sorral alább.

Stephanieval együtt – a jókívánság feleségével, Stefánia főhercegnővel együttes.

1058.

SCHNITZER IGNÁC – JÓKAINAK

1885. dec. 22.

K: OSZK Fond V/512.

177x115 mm-es halvány tojásbézs színű levélpapír igen különös, sajátos vízjeggyel: stilizált, szecessziósan cirkalmas virágtégely (téglalap, melynek rövidebb oldalai félkörívesek), belőle háromágú növény emelkedik ki. A felirat a téglalapban:

MARGARET MILL

IVORY PAPER

– A levélpapír címoldalának bal felső sarkában kék bélyegző:

I. SCHNITZER

WIEN, IV. Schwindg. 10

cégjelzéssel. A lila tintás, gót betűs, hibátlanul olvasható írás a kezdő-

oldalt levegősen fedi, a többi üres. Vízszintes középhajtásával a kézirat állapota kifogástalan.

Schnitzer támogatója feltehetően Gerlai Vilmos (1845–1927) újságíróval azonos, de nem tudjuk, hogy mi járatban kellett őt Jókai támogatására bízni.

Íme a magyar fordítású ajánló sorok:

(J. SCHNITZER)
(WIEN, IV: SCHWINDG. 10)

Tisztelt Barátom!

Avval az udvarias kéréssel ajánlom Neked ezennel Gerlay urat, hogy állj mellé némi támogatással abban az ügyében, amely magábanvéve is megérdemli a támogatást. Remélhetőleg nem esik ez túlságosan nehezedre és nem veszed nagyon rossz néven kérésemet. A legszívélyesebb üdvözléssel hűségese

Schnitzer Ignác]od

885. dec. 22.

1059.

KILYÉN SÁNDOR – JÓKAINAK

1885. dec. 30.

K: nem ismeretes.

M: N 1886. jan. 5., esti kiadás.

Hivatkozva a december közepi Kilyén-levele, minden teketória nélkül visszatérünk Jókai idézésére az írnok utóbbi megszólalását illetőleg:

„Uj esztendő napján aztán kapok ujra egy levelet tőle, egy ládika kíséretében; a ládában alma van, a levélben pedig ezeket a gondolatokat: ...”

Itt a fenti keltezésű Kilyén-levél olvasható, utána pedig szerzőnk javaslata:

„Indítványozom, hogy állítsunk fel egy tanszéket, a „szegény emberek

boldogságának” tudománya számára, s nevezzük ki abba Kilyén Sándort professzornak; – ez a tudomány hiányzik a mi népünkben.” (N megjelölt szám.)

** – itt már a kétszillagos jelzés magyarázatára nincs szükség; l. a korábbi Kilyén-levél jegyzetét.

ponyik – a pónyik Erdélyben és a Tisza vidékén honos almafajta. Nagy alakú, világossárga színű, puhahúsú, szeptember végén érő őszi-téli fajta. Az akadémiai nagyszótár értelmezése szerint a batul után a legízletesebb almafajta.

batul – kiváló magyar télialma, valószínűleg a Maros-vidékről. Savanykás, fűszeres ízű zöld gyümölcse november végétől március elejéig érik.

1060.

JÓZSEF FÓHERCEG – JÓKAINAK

1885. dec. 31.

K: OSZK Fond V/282.

Az anyagi jellemzők mindenben azonosak a novemberi (és minden korábbi) leveleivel. – Szövege csak az első másfél oldalra terjed, csupán az – elég nagyméretű – aláírás foglal helyet az oldal alsó felében. – A kézirat feltűnően tiszta, csaknem érintetlen; a többitől eltérően harmadoló két vízszintes hajtás van rajta.

A levél pusztán udvariassági megnyilatkozás.

jövő hónapban itt üdvözölhetjük – már november végi hasonló reményeik kifejezése kapcsán elárultuk, hogy ez az új esztendő januárjában még nem valósult meg.

REGESTA

Ebben a rovatban kizárólag olyan postai küldemények kapnak helyet összefoglaló formában, amelyeket szöveg szerint nem ismerünk, csupán hírnünk van róluk.

Számosabb a hozzá intézett, mint a tőle származó írás mennyisége.

1884.

szept. 11.

Az író és neje táviratot ad föl a Kemény-házaspárnak Szegedre, amelyben köszönetet mond mindkettőjüknek azokért a fáradozásaikért, amelyeket Jókainé tervezett szobrának költségeire gyűjtöttek egy műkedvelő előadás rendezése útján (a Szekula Józsefhez címzett előző napi sürgönyhöz kapcsolódva).

(N 1884. szept. 11.)

Jókai hatvanadik születésnapjára a következő személyek, ill. közösségek küldtek üdvözlő iratokat:

február 19-én:

Boxberg Paula bárónő (Mária Dorottya főhercegnő udvarmestere)	
Jauner igazgató	Bécs
Weilen József	
Münster polgármester	Kassa
Szabadka város közönsége	
Nagyvárad ortodox izraelita tanítók	
Kiss László	Pápa
Eszterházy Kálmán	Kolozs megyei főispán
Antunovics Mátyás	Pécsi színtársulat
Bathó	Somfáról
Zaccari Ádám	Fiume

Biassini Domokos	
Keménydy	Szeged
Hercz család	Bécs
Munkácsi gimnázium	
Gyarmathy Zsiga és neje	
Wagner József	Salkház
Munkácsi polg. casino	
Somló Sándor	Szeged
Samarjai család	
Hollán altábornagy	
Rónay Jácint	

(N 1885. febr. 19., esti kiadás)

febr. 20-án:

Br. Orczy Béla miniszter	Bécs
Dóczy Lajos	Bécs
Haller Károly polgármester	Kolozsvár
Szmrecsányi Dárius főispán	A. Kubin
Br. Popper Lipót és neje	Bécs
Lúdassy Mór cum gentibus	Bécs
Kuranda ig.	Peichl
Az Adria tisztikara	Fiume
Fiumei magyarok	
Jankovich Miklós	Temesvár
Miskolci izr. anya-hitközség	
Pertich, a szabadkai nemzeti casino elnöke	
Friedmann Bernát	Nagy Bajom
Straub János és neje	Bécs
Sárbogárd ifjúsági olvasó köre	
Aug. Lavallé	Liège (Belgium)
Cavaliere, Groszart és Gorzsika	Bécs
Weiss Claude	Pozsony
Brelich Ernő	Fiume
Buska Török Johanna grófné	Bécs
Simony Elek	Tisza-Abád
Spith J.	Bécs

Pulay Géza
Böck József
Edelsheim-Gyulai Friderika grófnő
Tóth Lőrinc
Podmaniczky Frigyes
Perczel Béla, a m. kir. Curia elnöke
Horváth Gyula
Tabódy József
Ivánka Imre
Móricz Pál
Beck Vilmos
Weisz Bernát József
Schön Vilmos
Dr. Mangold Henrik
Nott József
Leipziger Vilmos
Mandella József
Simonffy Kálmán
Rákóczi Oswald

Komárom
Bécs
Bécs

(N 1885. febr. 20., esti kiadás)

máj. 23.

Stampfel Károly írja:

„Loeben im Besitze Ihres werthem Briefes gelangt, (welcher mir von Preßburg hierher eingesandt wurde) [...]” – Tehát május közepe táján egy Jókai-levél Stampfel könyvkereskedőnek és – kiadónak

nov. 17.

József főherceg válaszolja:

„Folyó hó hetedikéről kelt levelében [...]” – Tehát egy 1885. nov. 7-i ismeretlen Jókai-levél

nov. 28.

uő.

„[...] szives levele nagy örömet keltett [...]” – Ez egy 1885. nov. végi Jókai-levél.

dec. 31.

New Yorkban oda kivándorolt honfitársaink irodalmi kört alakítottak,

és engedélyt kérnek az írótól arra, hogy nevük „Jókai Mór irodalmi kör” lehessen.

(N 1886. jan. 18., esti kiadás)

Rudolf trónörökös együttvéve 28 küldeményéből a fele tartalmaz konkrét utalást a levelezőtárstól kapott írásra, közvetettebb módon pedig szinte valamennyi. Az író körülbélül ugyanannyi levelet írt a trónörökösnek, mint a fenség őneki.

A LEVELEZÉSBEN SZEREPLŐ JÓKAI-MŰVEK

(A számok a levelek sorszámai. A dőlt számok levélszövegre, az állók jegyzetre utalnak.)

- 1848-iki emlékek 746, 1022
- A cigány szolgál, kit Petőfi megénekelt 29, 739
- A cigánybáró (színpadi változat)
218–19, 220, 222–23, 232–33, 235–36, 240, 241, 267–68, 281, 290, 293, 294, 296–97, 316, 317, 318–19, 320, 328, 615–16, 618, 623, 638–39, 642, 683, 718, 725, 748, 749, 752, 762–63, 919, 919, 921, 925, 927, 934, 936, 937, 937, 939, 940, 969, 969, 986, 998, 1000, 1001, 1005, 1025, 1026, 1026–, 1027, 1029, 1029, 1039, 1039
- A jégpalota 753
- A jövő század regénye 7, 84, 690, 717, 794, 930
- A kaukázusi láz 43, 401, 751
- Akik kétszer halnak meg 183, 570, 883, 883
- Akik vérben dolgoznak 29, 385, 543–44, 739, 861
- A kőszívű ember fiai 794
- A leánykakó 84, 641, 938
- A lócsei fehér asszony 214–15, 222, 609, 622–23, 628, 729, 913, 925, 925, 967, 1008
- A megénekelt cigány 29, 739
- A meggyesi cigány kincéső 29, 739
- A muszkák arany ágyugolyói 45, 403, 752
- Apotheosis 43, 402, 752
- A szántói mamut-csontváz 29, 739
- A szerelem bolondjai 84, 156, 794, 851
- A szigetvári vértanúk 552, 865
- Asszonyt kísér – Istent kísért 500, 823
- A tizenhárom ebéd 28, 739
- A tordai hasadék 28, 384, 739
- A véres kenyér 228, 930
- Az egér és a jeggyűrű 28, 739,
- Az elátkozott tér 29, 739
- Az élet komédiásai 84, 351–52, 355, 715, 717, 794
- Az én iskolatársaim 495, 817
- Az oroszok arany nyila 44, 404, 753 794, 800, 800, 851, 1054
- Az utolsó prolog (Pápa) 176, 561, 874, 874
- Az új csillag 755, 1031
- Az új földesúr 83, 89–90, 154, 339, 434–36, 469, 535, 775,
- Balika vára 28, 739
- Bálványos vár 584, 891
- Cythere gárdája 44, 404, 753, 753

- Dalma 613, 917
 Decameron 156, 535, 851, 851
 Dózsa 613, 917
 Drága fűtty 834
 Egy az Isten 84, 156, 370, 381, 534,
 727, 736, 794, 851
 Egy európai múzeum 739
 Egy hírhedett kalandor 189, 404,
 753, 889
 Egy magyar nábob 156, 535, 851
 Enyim, tied, övé 22, 84, 156, 228,
 374, 730, 730, 794, 851, 930
 Eppure si mouve 84, 794
 És mégis mozog... 228, 930
 Fekete gyémántok (regény) 84, 156,
 794, 851, 927
 Fekete gyémántok (színpadi válto-
 zat) 229, 282, 284, 287, 290,
 317, 318, 321, 755, 987, 990,
 992, 998, 1026, 1027, 1031,
 1031
 Felfordult világ 83, 794
 Forradalmi csata képeim 746
 Föld felett és víz alatt 228, 421, 930
 Földönjáró csillagok 763
 Görög tűz 401, 403, 404, 751, 752,
 753
 Hajdan, most és valaha 368, 726
 Hős Pálffy 450, 788
 Hugo Victor rajzai 29, 739
 Kakas fogta farkas 29, 739
 Kálmán király 320, 321, 753, 755,
 1029, 1029, 1031, 1031
 Kárpáti Zoltán 83, 156, 307–08,
 738, 794, 851, 1016, 1016
 Koltó és Petőfi 28, 739
 Lilla és Berta 29, 739
 Magláy család 314, 1022
 Magyar nábob 83, 156, 794, 851
 Méreg és arany 28, 739
 Milton 6, 13–15, 15–16, 652–53, 361–
 62–63, 364, 716, 716, 721,
 721, 722, 722, 723
 Mire megvénülünk 17, 83, 156, 794,
 851
 Muszka rajzok 44–45, 404, 753
 Negyven lány egy rakáson 745, 1022
 Névtelen vár 84, 156, 292, 404, 433,
 753, 774, 794, 851, 999
 Nomen et omen 659, 950
 Ördögsánc 404, 753
 Péter Péter 150, 156, 526–27, 534–
 35, 846, 846, 851, 851
 Petőfi ideálja, költői versenye 29,
 739
 Petőfi Koltón 28, 385, 739, 739
 Pila Anikó 29, 385, 739, 739
 Pintye Gligor rablókalandjai, vára
 alagútja 29, 739
 Politikai divatok 84, 794
 Prológ a temesvári színház megnyi-
 tására 756, 1032
 Rab Ráby 84, 291–92, 461, 715, 794,
 794, 999, 999
 Régi jó táblabírák 84, 368, 794
 Rendkívüli nők 44, 401, 404, 726
 Riumin (Oleg) 751, 753
 Romano csibakere sziklariben 659,
 950
 Sárga könyv 433, 774
 Szabadság a hó alatt 58, 84, 138–39,
 427, 433, 440–41, 616, 622,

- 628, 729, 770, 774, 780, 794, 919
- Szaffi 299, 925, 929, 1008, 1008
- Szamosújvári börtön, Rózsa Sándor, Farkas Béni 28–29, 384, 739, 739
- Szegény gazdagok 84, 794, 851
- Szegénység útja 84, 228, 794, 930
- Szép Mikhál 29, 84, 385, 413–14, 501, 739, 759, 759, 794, 825, 825
- Szeretve mind a vérpadig 163, 188, 554, 859, 866, 889
- Teleki Dumas-nál 29, 739
- Teleki Sándor 28, 385, 739, 739
- Thepszisz kordéja 420, 763
- Torockó 28, 739, 739
- Török világ Magyarországon 83, 794
- Tündérlak Magyarhonban 552, 864
- Utazás a harangokkal együtt 383, 738
- Uti táskából 384, 386, 739, 740
- Zenta–Mohács 43, 402, 752
- Zöld könyv 58, 84, 138–39, 427, 433, 440–41, 616, 622, 628, 729, 770, 774, 780, 794, 919

NÉVMUTATÓ

(A dőlt számok a levelekben előforduló nevekre utalnak.)

- A. B. 482
Abalex Zsigmond 701
Ábrányi Emil 40, 41, 398, 399
Ábrányi Kornél, ifj. 612
Acél Zsuzsa 814
Aczél Béla 213
Adam, Mme 88, 169, 248, 466, 467,
484, 550, 551, 655, 656
Ágai Adolf 133, 217, 277, 377, 406,
511, 612, 613, 693
Albert János 397
Almberg, Antti 62, 64, 434, 436
Alvinczy Sándor 89, 92, 468
Ambrózy Nándor 62, 432
Anastasie, Raincourt 655
Andaházy Pál 121, 126, 500, 503,
508
Andrássy Aladár 608
Andrássy Gyula 58, 87, 122, 288,
289, 299, 426, 464, 465, 574, 707,
708, 710, 711, 730
Andrássy Gyula, ifj. 711
Andrássy Gyuláné 607
Andrássy Istvánné 608
Andrássy Tivadar 711
Andrič Miklós 651
Anezin, L. 390
Antal Gábor 182, 569
Antunovics Mátyas 785
Apor-család 103
Apor János 488
Apor Péter 488
Apponyi Albert 99, 278, 319, 323,
695, 752
Arany János 9, 11, 13, 94, 357, 359,
360, 432, 475, 476, 508, 519
Arany László 34
Arbouin, Ines d' 678
Arnauld, Antoine 431
Attila (hun fejedelem) 538
Atzél Béla 606, 607
Auerbach, Berthold 17–19, 366, 367,
369, 370
B. k. 80, 456
Babits Mihály 358
Baker, Samuel 36, 393
Balázs Béla 486
Baldácsi Antal 32, 118, 387, 388, 498
Bálintffy I Hajnalka 505
Balkay Adolf 591
Bárány Gusztáv 109, 495
Baranyai József 546
Barinkay 225, 625
Baros Gyula 363, 378, 613, 658
Barta János 506
Bartók Lajos 39, 40, 46, 217, 368,
397, 402, 406, 407, 611, 613

- Bathó Bálint 560, 785
 Batthyány Lajos 737
 Batthyány Lajosné 408
 Beck Vilmos 787
 Beethoven, Ludwig van 61, 432,
 Békés István 703
 Belot, Adolphe 34, 37, 391, 392,
 394, 395
 Bem József 314, 458, 631, 745
 Benczúr Béla 703
 Benczúr Gyula 191, 333, 583, 648,
 651, 703, 729, 770
 Bendár Dénes 152, 530
 Benke József 162, 540
 Benke-család 538
 Benkó Samu 474, 756
 Beöthi Gábor 532
 Beöthy Zsolt 408
 Berczik Árpád 278, 279, 695
 Beretvás Lajos 147
 Berkessy Márton 371
 Bertha Sándor 155, 328, 533–535,
 688, 761
 Bettelheim Fanny 252, 663
 Biassini Domokos 786
 Binal, Wolfgang 481
 Birkás Géza 421, 422
 Black István 212
 Blaha Lujza 306, 735, 736
 Blasel 725
 Bluntshli, Johann Kaspar 169, 550,
 551
 Bocsor István 198, 588
 Body Endre 340
 Bohuss Rózsa 421
 Bojničić, Iván 243, 245, 330, 649,
 650, 765
 Boleslawa, Jaroszevska 633, 634
 Bombelles, Karl Albert 302, 674,
 731, 732
 Borohgrave 302, 732
 Bossuet, Jacques-Bénigne 431
 Bottay Kálmán 591
 Boxberg, Paula 785
 Böck József 787
 Böhm Sándor 567
 Brankovics György 279, 696
 Braun, Karl 7, 354, 355
 Braun, Kaspar 448
 Brelich Ernő 786
 Bródy Sándor 668
 Browning, George 39, 397
 Bubek György 656, 658
 Budenz József 63, 435, 436
 Bull, Ole 9, 358
 Busch, W. 448
 Buska 282, 296, 700, 701, 724
 Buska grófné 700
 Buska Török Johanna 786
 Caizer Ákos 118, 498
 Cameron, Veney Lovett 36, 393
 Camilla 449
 Castellan 169, 550
 Cavaliere 786
 Churberg, W. 64, 436
 Cicero, Marcus Tullius 526
 Cinné, Alexina 393
 Ciotta János 263, 679
 Closka, Ion 238
 Cobb, William 602
 Cohn Frigyes 52, 417
 Cop, Mara 330, 765
 Coppée, François 432, 739

- Costenoble, Hermann 84, 641
 Croce, Enrico 77, 79, 452, 454, 455
 Cs. y 80, 456
 Csák Máté 760
 Csanak József 255, 669
 Csanak Róza 255
 Csánky Dezső 737
 Csányi Benjámin 30, 387
 Csányi Berta 30
 Csányi László 30, 31
 Csapláros István 634
 Császár Bálint 160, 537, 539
 Császár Béla 158, 536
 Csathó Kálmán 703
 Csekonics Endre 508
 Csengery Antal 10, 122, 358, 390, 391
 Csiky Gergely 400
 Csiky Sándor 278, 695
 Csorba Csilla, E. 566, 616
 Czukássy József 177, 563
 Czakó Zsigmond 613
- Dante Alighieri 358
 Darnay Kálmán 627
 Darwin, Charles 169, 550
 Daudet, Alphonse 169, 395, 550, 551
 Dautin, Jules 392
 Deák Farkas 164, 542
 Deák Ferenc 123, 133, 154, 307, 351, 737
 Degré Alajos 226, 627
 Dékány Terézia → Káldy Gyuláné
 Delibes, Léo 739
 Dernjac, Josef 183, 569–571
 Descartes, René 431
- Devecseri Gábor 595
 Dezsényi Béláné 746
 Diaconovici Kornél 285, 286, 704, 705
 Dickens, Charles 109
 Dingelstedt, Franz von 47, 51, 53, 54, 408–411, 415, 418, 420
 Diósy Márton 140, 141, 521
 Diószegi Sámuel 107, 494
 Dóczy Lajos 420, 763, 786
 Domahidy Ferenc 20, 164, 372, 381, 543
 Dover, Thomas 544
 Dumas, Alexandre 29, 790
 Dumba, Konstantin 248, 654
 Dux Adolf 49, 364, 411, 412, 49
- Eberling 600
 Écsy László 129, 135, 136, 175, 209, 507, 512, 560, 583, 602, 603
 Edelsheim-Gyulai Friderika 787
 Éjszaki Károly 147, 149, 525
 Ellinger 598
 Ember Karolina 597
 Emich Gusztáv 629
 Emich Gusztáv, ifj. 218, 614
 Endrődi Sándor 178, 179, 564
 Engel, Eduard 97, 98, 479, 480, 483
 Enyedi József 505, 506
 Eötvös Károly 125, 129, 407, 488, 502, 506
 Erzsébet (Wittelsbach) magyar királyné 352
 Erzsébet, Szent 768
 Esterházy Kálmán 260, 261, 675, 676
 Eszterházy Istvánné 74, 75, 449, 450

- Eszterházy Kálmán 785
Eszterházy Pál 569
Etlinger, Mary 510
- Falk Miksa 65, 67, 437, 439, 461, 546
Falkenstein, Fr. von 722
Farkas Adolf 631
Farkas Béni 28
Fazekas András 340
Fazekas Mihály 494
Fekete József 314, 691, 744–746
Fekete László 231, 632
Feld Zsigmond 481
Feleki Miklós 16, 290, 362, 363, 408, 561, 712, 713
Fellner Jakab 497
Fenyvessy Ferenc 106, 176, 492, 493, 496, 497, 561
Ferdinánd (Szász Coburg-Gotha) herceg 661
Ferenc József, I. 351
Ferenczi Zoltán 353
Feszty Árpád 729
Feszty Árpádné 585, 609
Feuillet, Octave 533
Fleischer, Richard 413
Foghtúy Dénes 199, 590
Forpáthy 129, 506
Forster, Johann von 254, 666, 667
Fördös Dezső 606
Fraknoi Vilmos 244
Frankel Ingomár 432
Frankel Leó 432
Frankenburg Adolf 66, 155, 358, 438, 532, 533
Franzos, Karl Emil 273, 688, 689
- Frecskay János 26, 190, 370, 381, 583
Fried 504
Friedmann Bernát 786
Friese, Karl 725
Fromm Pálné 171, 556
Frölich István 210, 603
Futtaki Gyula 222, 247, 336, 621, 773
Fülöp (Szász Coburg-Gotha) herceg 248, 252, 341, 655, 661, 662
- Gaál Lajos 182, 569
Galamb József 182, 569
Gallico, Emanuel 556
Ganglhaus (bíborosérsek) 775
Gaul, Franz 316, 748
Geréb János 173, 174, 558
Gergely Gergely 376, 565
Gerlai Vilmos 343, 783
Geróffy Andor 319, 752
Geyger József 340
Ghiczey György 746
Ghiczey N. 315, 746
Girardi, Alexander 282, 700, 701, 725
Glaser Manó 82, 430, 432, 460, 472, 518
Glatz, Eduard 510
Glavina Lajos 136, 513
Glinai Germany Ilona 606
Glossy, Karl 408–411, 415, 419
Godziemba, Leon 167, 546–548
Goethe, Johann Wolfgang 97, 216, 483, 484, 611
Gombos Pál 340

- Gondol Gábor 110
 Gorzsika 786
 Gothar Jenő 755
 Grandmont, Ernest 94, 95, 477, 478
 Grant, James Augustus 36, 393
 Greguss Ágost 10, 34, 358, 476
 Groal Samu 212
 Gróß Adolf 105, 106, 491
 Gross Károly 48, 409, 410
 Grosser 37, 394
 Grossman Jakab 215
 Grossmann, Ludwig 33, 389, 390
 Groszart 786
 Grünwald Béla 99, 486
 Gulyás József 617
 Gulyás Pál 495
 Guydos István 340
 Gyalui Farkas 371
 Gyarmathy Zsigmond 245, 652, 786
 Gyarmathy Zsigmondné 652
 György Aladár 207, 490, 597
 György Aladárné → Ember Karolina
 Gyulai Pál 476, 567, 568, 668
 Gyurácz Ferenc 493
- Halász Sándor 577
 Hallberger 37, 394
 Haller Károly 786
 Hampel József 465
 Handler Jakab 79, 80, 455, 456
 Hatvany Lajos 402
 Haumann, Brigitte 620
 Haynald Lajos 327, 335, 648, 760, 761, 771
 Hébrard, Adrien 58, 61, 427, 430, 431
- Hegedús József 100, 102, 486
 Hegedús Sándor 23–26, 43, 68, 82, 85, 103, 120, 125, 126, 136, 150, 151, 164, 165, 171, 191, 192, 205, 215, 221, 376–378, 380, 400–403, 437, 442, 460, 462, 487, 493, 499, 502, 504, 506, 528, 540, 543, 554, 559, 583, 585, 594, 599, 600, 609, 618, 714, 743
 Hegedús Sándorné 131, 508, 509, 591, 595, 608, 722, 723
 Hegyeshalmi Boldizsárné 407
 Heine-Geldern 611
 Heinemann 710
 Helvey Laura 251, 660
 Hercz-család 786
 Hérics Antal 578
 Hérics János 438
 Herman Ottó 187, 482, 576–578, 580
 Herocs 187
 Herpka Károly 703
 Hertzka, Theodor 584
 Herzog 725
 Heuglin, M. de 36, 393
 Hevesi József 744
 Hevesi Lajos 557, 558
 Hindy Árpád 96, 143
 Hollán Ernő 786
 Horatius Flaccus, Quintus 360, 542, 595
 Horea (Niculu Ursu) 238
 Horn Antal 332, 421, 767
 Horn Ede 767
 Horn Emil 332, 767, 768
 Hornung 445
 Horváth Béla 146

- Horváth Boldizsár 323, 756
 Horváth Cyrill 487
 Horváth Döme 102, 103, 146, 147, 487, 525
 Horváth Gyula 309, 787
 Horváth Lajos 115, 134, 182, 493, 497, 512, 569
 Hóry Etelka 652
 Hugo, Victor 29, 518, 600, 613, 789
 Hulicius Fr. Sztaniszló 269, 271, 685
 Hummel Sándor 23, 44, 170, 205, 377, 378, 380, 502, 543, 545, 554, 584
 Hunfalvy János 321, 648, 737, 754
 Huray István 136, 139, 162, 520
 Huszár Adolf 208, 209, 598–600
 Huzella Elek 255
 Huzella Elekné 255
 Huzella Mátyás 255, 669
- Ihász Lajosné 561
 Illés István 459
 Illés Vilmos 82, 459
 Illésy György 597
 Incze Ernő 371
 Ipolyi Arnold 134, 511, 648
 Irányi Dániel 467, 627
 István nádor 352
 István, I. 246, 325, 326, 552, 620, 651, 758, 759, 768
 Ivánka Imre 427, 787
- Jalava, Antti 434, 436
 Jancu, Avram 238
 Jancsó Elemér 370, 371
 Janke, Otto 6, 7, 20, 22, 45, 49, 50, 83, 84, 188, 189, 273, 354, 355, 373, 375, 376, 405, 406, 412–414, 461, 544, 570, 578–581, 688, 715
- Jankó János 401, 502
 Jankovich Miklós 786
 Jaroszewska, Bolesława 232, 633
 Jauner, Franz 232, 236, 282, 290, 296, 297, 299, 618, 625, 626, 635, 639, 681, 682, 700, 712, 713, 722–724, 729, 785
 Jekelfalussy Lajos 324, 757
 Jensen, Wilhelm 273, 515, 516, 688, 689
 Jeszenák Gizella 75
 Jókai Mórné → Laborfalvi Róza
 Jókai Róza 503
 Jókay Eszter 42, 176, 399, 404, 433, 461, 512, 561
 Jókay Etelka 561
 Jókay Jolán → Hegedűs Sándorné
 Jókay Károly 23, 552
 Jókay Károlyné 546
 Jókay Lajos 156, 535
 Jósika Kálmán 613
 József (majoros) 545
 József főherceg 241, 250, 276, 291, 331, 333–336, 345, 617, 645, 658, 659, 664, 692, 707, 714, 715, 766, 770, 772, 781, 784, 787
 József Károly Lajos főherceg 645
 József, II. 445, 446
 Jungh 136, 512
 Jurkovic, Janko 330, 765
 Justh Zsigmond 467
- Kádár Jolán, P. 700
 Kajtár Bodonyi Kálmán 224, 624

- Kalaposné 135, 175, 512, 560
 Káldy Gyula 190, 214, 304, 318, 583,
 607, 734, 743, 751
 Káldy Gyuláné 313, 585, 607, 743,
 744
 Kállai Gyula 136, 512
 Kálmán, I. 307, 320, 474, 790
 Karácsonyi Guidó 391
 Karácsonyi János 103, 104, 487, 488
 Károly (kocsis) 509, 594
 Károly, I. 453
 Károlyi István 315, 316, 747
 Károlyi László 72
 Katona József 432, 487
 Kazinczy Ferenc 548
 Kégl György 129, 507
 Keglevich István 648, 744
 Keleti Gusztáv 298, 335, 648, 727,
 728, 771
 Kemény-család 785, 786
 Kemény Farkas 81, 458
 Kemény János 187, 578
 Kemény Zsigmond 578
 Kémery Károly 256, 669
 Kempelen Béla 465
 Kénosi Sándor Berta 541
 Keresztesné Várhelyi Ilona 595
 Kerkápoly Károly 109, 110, 494
 Kertbeny Károly 63, 373, 375, 426,
 435, 436, 709
 Kilyén Sándor 338, 339, 344, 345,
 778, 783, 784
 Kimmach László 729
 Kinsky 305, 735, 736
 Kisfaludy Pál 118, 498
 Kiss Ferenc 212
 Kiss József 546
 Kiss László 182, 561, 568, 569, 785
 Kiss Sándor, P. 593
 Klaar, Adolf 294, 719, 720, 723
 Klaič, Vjekoslav 244, 650
 Klapka György 263, 265, 627, 678,
 679, 745
 Klára Mariska 107, 494
 Klára Sándor 494, 497
 Kleist, Heinrich 97, 483, 484
 Klösz Ferenc 687
 Klösz Pál 272, 687
 Knauz Nándor 722
 Koháry Antónia 661
 Kolb A. 140, 521
 Kolmár József 109, 495
 Komáromy Alajos 13
 Komlóssy Artúr 595
 Komócsy József 408, 612
 Koncz György 159
 Koncz Lajos 159, 537
 Konek Sándor 190, 582, 583
 Konkoly-Thege Miklós 298, 302, 726,
 732
 Korzeniowski, Joseph 451, 452, 76
 Kossuth Lajos 80, 135, 307, 429,
 432, 463, 464, 467, 627, 737
 Kovács (festő) 591
 Kovács Gyula, E. 6, 352, 353
 Kovács János 387
 Kovács Pál 47, 110, 407, 408, 495
 Kovácsné Pataki Rózsa 352
 Kozma Andor 734
 Kozma Sándor 193, 195, 196, 200,
 256, 304, 586, 587, 592, 669
 Kozmata Ferenc 616
 Kozmata Sándor 779
 Könyves Tóth Kálmán 254, 256, 668

- Kőrösi Sándor *113, 115, 496*
 Körössy László *490*
 Krall Emília *682*
 Kršnjavi, Isidor *244, 330, 650, 651, 765*
 Krzyzanowski, Seweryn *61, 430–432*
 Kulcsár Adorján *387, 470, 494*
 Kupricz Sándor *136, 513*
 Kupricz Sándorné *513*
 Kuranda *786*
 Külley Ede *171, 556*
- L. L. *572*
 Laborfalvi Róza *61, 162, 214, 217, 352, 371, 377, 380, 417, 583, 585, 595, 596, 607–609, 611–613, 619, 623, 635, 660, 664, 668, 669, 722, 745, 785*
 Lamber, Juliette → Adam, Mme
 Lamber, Olympe *248, 655, 656*
 Lánicz *141, 142*
 Lanfranconi, Grazioso Enea *311, 741*
 Láng Lajos *190, 191, 582, 584*
 Láposy Ferencné *255, 669*
 László Lukács *184, 631*
 László, I. *238*
 Laube, Heinrich *353, 441*
 Laucsik Máté *529*
 Lauffer Vilmos *165, 545*
 Lauka Gusztáv *446*
 Lavallé, Auguste *272, 273, 687, 688, 786*
 Lechner Lajos *508*
 Legouvé, Ernest Wilfrid *613*
 Lehmann Mór *15, 362*
- Lehmann, Josef *484*
 Leipziger Vilmos *787*
 Lelkes István *519*
 Lenau, Nikolaus *367*
 Lermina, Jules *600, 602, 739*
 Lermontov, Mihail Jurjevics *137, 514–516*
 Lesseps, Ferdinand *739*
 Lévy, Calmann *58, 61, 92, 427, 430, 431*
 Lévy, Michel *427*
 Lewinsky, Joseph *51, 415, 416, 610, 611*
 Lieber Péter *814*
 Liezen-Mayer *583*
 Ligeti András *729*
 Lincoln, Abraham *745*
 Lindau, Paul *288, 708, 709*
 Linné, Carl von *494*
 Liszt Ferenc *548*
 Livingstone, David *36, 393*
 Livius, Titus *417*
 Loew Sándor *212*
 Loewy, Siegfied *643*
 Lokietek Erzsébet *365*
 Lónyay János *308*
 Ludasi (Gans) Mór *786*
 Lujza hercegnő *781*
 Lukynich István *144, 145, 524*
 Lumnitzer Sándor *331, 766*
 Lützow, Karl von *183, 571*
- M. Magda *631*
 Madách Imre *391*
 Magyar László *129, 506*
 Magyar Mihály *340*
 Magyar Teréz *145*

Malatin 334, 770
 Málik József 158
 Málity 118, 498
 Maltebrun, Victor Adolphe 36, 393
 Mályuszné Császár Edit 360, 361
 Mandella József 787
 Mandello Gyula 697
 Mandello Hugó 280, 697
 Mandello Károly 697
 Mandello Vilmos 697
 Mandl Lajos 38, 396
 Mangold Henrik 787
 Manschön 83, 461
 Marafkó László 407, 408
 Marberg 282, 297, 700, 701, 724, 725
 Margitay Dezső 118, 498
 Mária Dorottya főhercegnő 785
 Mária Terézia, magyar királynő 317, 475, 626, 654, 749
 Mária Valéria főhercegnő 773, 782
 Máriássy 30
 Marienescu 285, 705
 Márki Sándor 716
 Marks, Adolf Fjodorovics 136, 138, 513, 514, 516, 517
 Márkus Emília 251, 660
 Masic, Nikola 244, 330, 651, 765
 Massé, Victor 753
 Massenet, Jules 739
 Matkovich Pál 104, 489
 Mátrai Lajos György 703
 Mátrai Ernő 388
 Mátray Miksa 72
 Mátyás, I. 124, 307
 Maupassant, Guy de 472
 Medgyes Lajos 181, 567, 568
 Mednyánszky L. 722
 Melka Vince 245, 652, 653
 Mendès, Catulle 432
 Merki Alajos 591
 Mészáros Károly 182, 569
 Mészöly Lajos 141
 Miel Ágoston 246, 654
 Mihály Ferenc 103, 104
 Miklosich, Franjo 250, 659
 Miklóssy Gyula 743
 Mikó János 694
 Mikszáth Kálmán 410, 581, 593, 698, 778
 Miskatovič, Josef 244, 330, 648, 650, 764, 765
 Mocsáry Henrik 283, 702
 Mogyoróssy Árkád 340
 Moldován Gergely 237, 238, 640, 641, 705
 Molnár Ádám 166, 169, 170, 199, 545, 552, 553, 589, 590
 Molnár Aladár 175, 502, 560
 Molnár Albert 124
 Molnár Ferenc 592
 Monostory Ivánné 814
 Montagne, E. 518
 Móricz Pál 787
 Munkácsy Mihály 206, 207, 596
 Muraközy Gyula 360, 542
 Müller Ottó 561
 Müller, Robert 481
 Münster Tivadar 785
 Myskovszky Viktor 329, 763, 764
 Nacsády József 556
 Nadas Rezső 328, 762
 Nagy Csaba 396, 432

- Nagy Ida 219
 Nagy Ignác 15, 357, 362
 Nagy Imre 251, 660
 Nagy Iván 592
 Nagy János 438
 Nagy József 341
 Nagy Lajos 658
 Nagy Miklós 245, 246, 311, 336, 377,
 606, 648, 653, 654, 741, 770, 773
 Neményi Ambrus 83, 85, 461
 Németh János 340
 Némethy Emmy 312, 742
 Nendtvich Gyula 116, 119, 498
 Neugebauer László 48, 49, 409–412
 Neumann, Angelo 297, 723, 724,
 725
 Neville Mór 17, 364
 Ney Ferenc 180, 566
 Nikó Lina 406
 Nopcsa Ferenc 5, 352
 Nordau Miksa 38, 395, 396
 Nordmann, Johann 61, 430, 431,
 440, 441
 Nott József 787
 Nyáry Pál 101, 487
 Nyitray Emil 340, 341, 779

 Ocskay László 544
 Odescalchi Gyula 129, 507
 Odier, Maxime 532
 Offenbach, Jacques 97, 483, 484
 Oltványi Ambrus 353, 375, 396, 461,
 495, 622, 746
 Orczy Béla 332, 333, 768, 769, 786
 Ordódy Pál 148, 149, 525
 Orlai Petrich Soma 109, 110, 493,
 495

 Ormós Zsigmond 93, 318, 319, 322,
 324, 474, 475, 751, 755–757
 Ormós Zsigmond, ifj. 752
 Ouida → Ramée, Marie Louise de
 la
 Ozman aga 230, 231, 631, 632

 Paganini, Niccolò 358
 Pájer Antal 59, 428
 Pákh Albert 9, 358
 Pálffy Albert 627, 789
 Pálffy Sándor 309, 507, 508, 739
 Pallavicini Sándor 508
 Pálmay Ilka 217, 612
 Pap Dénes 109, 494
 Pap Gábor 141, 143, 198, 522, 587,
 588
 Patzauer Miksa 212
 Paulay Ede 214, 251, 252, 267, 287,
 321, 322, 360, 532, 660, 663, 675,
 681, 706, 754, 755
 Pauler Gyula 142, 171, 586, 737
 Pavič, Armin 244, 330, 651, 765
 Pázmándy Dénes, ifj. 23, 132, 377,
 510
 Peabody, Mike 212
 Péchy Imre 257, 670, 728
 Péchy Márton 130
 Pecsénye István 340
 Pécsy Manó 507
 Pécsy Tamás 526
 Pekáry József 674
 Perczel Béla 787
 Perczel Lajos 340, 341, 779
 Perez Eschrich, Enrique 505
 Perrault, Charles 486
 Pertich 786

- Pesty Frigyes 295, 296, 721, 722
 Petőfi Sándor 28, 29, 42, 80, 81, 109,
 206, 314, 371, 384, 385, 400, 401,
 458, 475, 493, 516, 546, 567, 568,
 598, 610, 789, 790
 Pfeifer Ferdinánd 629, 630
 Pfeifer István 228, 230, 629, 630
 Piaggia, Carlo 36, 394
 Piat, Charles 139, 519, 520
 Pila Anikó 385
 Piloty, Karl von 244, 651
 Pintér Sándor 16, 362, 363, 445
 Podmaniczky Frigyes 121, 158, 298,
 304, 305, 319, 323, 324, 463, 506,
 537, 627, 728, 729, 733–736, 752,
 787
 Podmaniczky Géza 152
 Ponori Thewrewk István 715
 Pompadour, Mme 776
 Pompéry János 143, 522–524
 Poncet, Jules 36, 393
 Popper Lipót 786
 Pótsa József 173, 558
 Prém József 133, 511
 Prileszky Tádé 187
 Prónay Gábor 530
 Prónay József 120, 122, 499, 500
 Prückler Ignác 105, 490
 Psénák József 340
 Pulay Géza 787
 Pulszky Ferenc 244, 306, 307, 309,
 310, 321, 465, 466, 544, 648, 736,
 737, 739
 Pulszky Károly 648
 Pulszky Polyxéna 88, 465
 Puskin, Alekszandr Szergejevics 516
 Puzyna herceg 82, 458, 459
 Racki Ferenc 244, 650
 Rácz Endre 30, 31, 387
 Rácz Sándor 341
 Ráday Gedeon 152, 153, 529, 530
 Radnitzky, Karl 475
 Radó György 421
 Radvánszky Béla 703
 Raincourt, Anastasie 248
 Raincourt, Constance 248, 655
 Rákóczi Ferenc, II. 163, 311, 544,
 768
 Rákóczi Oswald 787
 Rákosi Jenő 177, 178, 406, 562, 563
 Rakovszky Géza 274, 275, 689, 690,
 691
 Ramée, Marie Louise de la 169,
 550, 551
 Ranzenberg 282, 297, 700, 701, 724,
 725
 Ráth Károly 125, 129, 212, 277, 502,
 506, 604, 693, 694
 Rauch Géza 241, 242, 646, 647
 Rauch Levin 646
 Rauch Pál 646, 646
 Reclam, Philipp 373
 Renan, Ernest 169, 550, 551
 Reussner, Plato von 81, 82, 457, 458
 Reuter, Julius 521
 Révai Mór János 338, 623, 777, 778
 Révai-testvérek 222, 621, 622, 630
 Reviczky Gyula 97, 483, 484, 543,
 568
 Ribáry Ferenc 525
 Ribáry József 148, 525
 Ribáry Sándor 148, 525
 Richter Aurél 653
 Rónay Jácint 336, 408, 773, 786

- Rops, Félicien 739
 Roscius 526
 Rosen Sándor 49, 67, 68, 411, 412, 440, 441
 Roskovics Ignác 653
 Róth Iván 142
 Rottler József 205, 594, 595
 Roynus 713
 Rózsa Sándor 24, 28
 Rózsaági Antal 127, 128, 504
 Röck István 340
 Ruchietl Miklós 249, 656
 Rudnyánszky 680
 Rudolf trónörökös 222, 232, 236, 237, 239, 243, 246–248, 252, 253, 257–260, 268, 275, 276, 287, 297, 298, 303, 310, 320, 321, 329, 334, 335, 338, 341, 343, 620, 621, 635, 642, 645, 648, 649, 652–654, 662, 665, 666, 670–674, 684, 691, 707, 708, 710, 725–727, 732, 740, 753, 771, 773, 777, 781, 782, 788
 Ruprich Károly 133, 510
 Russ 445
 Rümelin, Aurora von 491
 Sacher-Masoch, Leopold Rilla von 105, 106, 168, 273, 491, 688
 Sáfrán Györgyi 359
 Saissy Amédée 510
 Samarjai-család 786
 Samarjay Ilma 566
 Samarjay Károly 179, 180, 187, 565, 566, 576, 578
 Sándor, I., bolgár cár 756
 Santifaller, Leo 682
 Sárkány 295
 Sárosi Ferenc 736
 Sasvári Ármin 138, 392, 395, 518
 Schiller, Friedrich 97, 216, 369, 483, 484, 611
 Schindler de Ceretto, Alfonz 332
 Schleiden, Mathias Jakob 169, 550, 551
 Schmidt Attila 662
 Schneider, Friedrich 448
 Schnitzer Ignác 42, 49, 218–221, 224, 232, 233, 235, 236, 239, 251, 262, 266–269, 281, 284, 287, 290, 293, 294, 296, 298, 304, 305, 316, 317, 318, 320, 328, 343, 344, 400, 401, 411, 412, 419, 420, 614–620, 624, 634, 636–644, 659, 676, 680, 682, 683, 684, 685, 698, 699, 703, 704, 706, 711, 713, 716–719, 723–725, 728, 729, 733–735, 748, 749, 750, 752, 762, 763, 782, 783
 Schodel Rozália 101, 487
 Schön Vilmos 787
 Schötter, H. A. 566
 Schwartz Gyula 165, 169, 550, 551
 Schwarz Ármin 544, 545, 729
 Schweinfurth 36, 393
 Schwücken, J. A. 482
 Scott, Walter 109
 Segond, Claude 248, 655
 Segond, Paul 248, 655
 Segond, Pauline 248, 655
 Seitz, Gustav W. 137, 515, 516
 Sennyey Pál 265, 506
 Shakespeare, William 409, 612, 660, 730
 Silberstein 526
 Simon István 99, 486

- Simon, Jules 61, 430, 431
 Simonffy Béla 573
 Simonffy Imre 184, 186, 573, 575
 Simonffy Kálmán 787
 Simonffy Sámuel 573
 Simony Elek 786
 Singer, A. C. 626
 Skalnicky Antal 424
 Smialovszky Sándor 325, 327, 758, 759
 Smialovszky Valér 326, 758–760
 Smolka, Franz 33, 389, 390
 Somló Sándor 155, 532, 533, 786
 Somssich Pál 122, 500
 Sonnenthal, Adolf 262, 677
 Souffrant, Jacques 468
 Spanraft Antal 267, 681, 682
 Speke, John Hanning 36, 393
 Spiegl, Edgard 775
 Spielhagen, Friedrich 505
 Spith, J. 786
 Sréter Kálmán 70, 71, 444
 Stampfel Károly 84, 150, 291, 292, 461, 517, 526–528, 713–715, 787
 Stangel 736
 Starčević, Anton 651
 Starčević, David 651
 Stefánia főhercegnő 674, 754
 Steinbach 227, 628, 629
 Steinitz 585
 Stern, M. 566
 Stettner Ignác 110, 495
 Stolp 413
 Straub János 786
 Strauss, Adele 253, 664
 Strauss, ifj. Johann 616, 628
 Strauss, Johann 97, 219, 227, 232, 233, 235, 236, 239, 240, 253, 268, 269, 290, 293, 294, 299, 304, 318, 483, 485, 615, 616, 628, 629, 635, 638, 639, 642, 643, 663, 664, 683, 713, 717, 718, 725, 728, 734, 735, 751
 Stroing 74, 449
 Strossmayer 651
 Sturm János 210, 603
 Sugár Kálmán 593
 Suppé, Franz von 235, 638, 639
 Svistounof, Madeleine de 89, 90, 468, 469
 Szabados János 740
 Szabó Endre 120, 170, 195, 196, 200, 204, 499, 507, 554, 592, 593
 Szabó Ervin 630
 Szabó Ignác 341
 Szalay Imre 125, 502
 Szabó Károly 648, 737
 Szana Tamás 357, 408, 491
 Szapáry Gyula 151, 257, 528, 669, 673
 Szarvady Frigyes 58–61, 83, 85, 88, 89, 91, 92, 138, 139, 421, 427, 429, 431, 460, 467, 468, 470, 471, 473, 474, 517–519, 534
 Szász Domokos 462, 463
 Szász Károly 10, 34, 179, 210, 224, 358, 564, 603, 624
 Szász Károly, ifj. 274, 275, 690
 Szathmáry Károly, P. 27, 85, 380, 462
 Szathmáry Lajos 440
 Széchenyi István 737
 Széchenyi Pál 674

- Székely Bertalan 191
 Székely Gergely 161, 539
 Szekeres László 591
 Szekeres József 371
 Szekula József 251, 660, 785
 Szeless József 212, 605, 606
 Széll Kálmán 129, 425, 506
 Szemere Attila 66, 86, 87, 231, 463,
 464, 518, 632
 Szemere Bertalan 86, 231, 464
 Szemző Piroska, D. 373
 Szennyey Pál 679
 Szent-Imrei Elek 123, 124, 501
 Szentimrei Jenő 371
 Szép Ernő 408, 410, 411, 415, 420
 Szepesi Sz. 124
 Szeps, Moritz 37, 392, 394, 621
 Szervánszky 96, 479
 Szigeti Imre 16, 363
 Szigeti József 660
 Szigligeti Ede 13, 15, 17, 34, 48, 49,
 51, 353, 360, 361, 363, 400, 408–
 411, 415, 416, 420, 491, 561, 613
 Szilágyi Dezső 59, 428, 429, 586
 Szilágyi Sándor 295, 333, 721, 722,
 769
 Szilárd Vilmosné 489
 Szilassy Aladár 175, 560
 Szinay Margit 610
 Szinnyei József 72, 73, 162, 356, 428,
 446, 448, 485, 495, 501, 539, 540,
 542, 588, 595, 697, 716, 746, 758
 Szitányi Bernát 121, 308, 500, 503
 Szlávay József 506
 Szmollény Nándor 661
 Szmollény Nándor, ifj. 660
 Szmrecsányi Dárus 786
 Szögyény-Marich László 665
 Sztójka Ferenc 331, 334
 Sztójka Gyuláné 449
 Szvoboda Vencel 182, 569
 Tabéry Géza 371
 Tabódy József 787
 Tafler 60, 429
 Tahy Gyula 26, 162–164, 381, 540,
 541, 543
 Tahy István 541
 Takács Sándor 428
 Tanay Gusztáv 370, 371
 Tarczay Lajos 109–111, 495
 Téglás István 641
 Téglás Tivadar 503
 Telbisz Károly 751
 Teleki László 525
 Teleki Sándor 19, 20, 24, 28, 29,
 370–372, 377–379, 385, 790
 Teschenberg 445
 Thaly Kálmán 165, 311, 312, 544,
 545, 741
 Thespis 421
 Thököly Imre 694
 Tissot, Victor 54, 55, 421–424
 Tisza Kálmán 56, 99, 121, 123–125,
 142, 146, 160, 171, 173, 187, 256,
 265, 323, 332, 425, 459, 500, 506,
 531, 545, 578, 702
 Tisza Kálmánné 283, 702
 Tisza Lajos 363, 506, 658
 Tisza László 119, 499
 Tisza Paula 702, 703
 Tocqueville, Alexis T. 109, 495
 Tolnay Lajos 674
 Tolsztoj, Lev 703

- Tomori Anasztáz 300, 301, 730, 731
 Topelius, Zachris 436, 437
 Torma Károly 278, 648, 694
 Tóth Endre 99, 100, 485
 Tóth József 597
 Tóth Kálmán 39, 357, 407, 593
 Tóth Lajos 182, 569
 Tóth Lőrinc 787
 Tottis Izidor 341
 Török Béláné 383
 Török-Buska 725
 Törs Kálmán 18, 27, 28, 29, 88, 358, 368, 381, 383–386, 466
 Trefort Ágoston 104, 127, 179, 189, 209, 266, 271, 272, 302, 303, 488, 505, 564, 581, 603, 680, 686, 732, 733, 774
 Truhelka 650
 Tuba János 546
 Turgenyev, Ivan Szergejevics 468
 Turteltaub 308
 Türr István 8, 139, 356, 468, 519, 520

 Uchatius, Franz 384
 Ugron Gábor 686
 Ujfalvy Sándor 468
 Ujvári Béla 586
 Ulbach, Louis 82, 89, 91–93, 138, 432, 460, 467, 468, 470, 472, 473, 474, 518, 534, 739
 Ullmann Adolf 738
 Ullmann Frigyes 308
 Ullmann Károly Pál 307, 309, 738
 Ullmann Mór 308
 Ullmann Sándor 308
 Unger Alajos 501, 531
 Urváry Lajos 195, 377, 606, 739

 Vadnai Károly 208, 357, 377, 381–383, 593, 597, 631
 Vadnai Károlyné 280, 696, 697
 Valesich, Alexander 242, 646, 647
 Váli Mari 349, 461, 500, 512, 561, 585
 Vály Eszter — Jókay Eszter
 Vály Ferenc 111, 134, 135, 461, 495, 511, 599
 Vámbéry Ármin 169, 550, 551
 Várady Antal 127, 305, 504, 735, 736
 Várady Gábor 25, 52, 55–57, 60, 67, 69, 74, 95, 324, 325, 379, 417, 424, 425, 429, 439, 442, 449, 478, 757
 Vas István 356
 Vaszary Kolozs 585
 Véghely Dezső 129, 141, 142, 506
 Vekerdi József 617
 Véninger Ferenc — Weininger Ferenc
 Vérei József 174, 181, 386, 559, 568
 Veres József 438
 Verescsagin, Vaszil 337, 774, 775, 776
 Veress György 153–155, 157, 158, 160, 161, 531, 536, 538, 545
 Vérey József 30, 120, 499
 Verhovay Gyula 129, 507, 563
 Verne, Jules 83, 461, 576
 Vértesi Arnold 186, 575
 Visi Imre 125, 221, 447, 448, 502, 514, 518, 619
 Vita Zsigmond 349, 371, 372, 652
 Vizsolyi Gusztáv 187, 578, 702, 703
 Vogt, Carl 169, 550, 551
 Voyta Adolf 182, 561, 569

- Voyta József 182, 569
 Vörös Vidor 511
 Vukotinovic, Ludwig von 330, 765
- Wagner József 786
 Wagner, Richard 725
 Wällner, Agnes 6, 354
 Wällner, Franz 6, 7, 354, 355
 Wälzel, Oscar 282, 700
 Wandsbeck 515
 Wass Ádám 163, 164, 541, 542
 Wass Dániel 163
 Weber, C. J. 722
 Wechsler, Ludwig 401, 580
 Weilen, Josef 241, 243, 246, 247,
 253, 259, 276, 297, 321, 334, 620,
 644, 645, 648, 649, 661, 666, 691,
 692, 785
 Weininger Ferenc 17, 365, 366
 Weinwurm Antal 272, 687
 Weiss, Claude 786
 Weisz Bernát József 787
 Weisz Gyula 340
 Weisz Julián 191, 584
 Wekerle Sándor 257, 670
 Wenckheim Béla 5, 351, 352
 Wenzel Gusztáv 80, 456
 Wigand Károly 383, 461
 Windisch Éva, V. 814
 Witte, Hedvige 75, 77, 450, 452
- Wittich Árpád Gyula 340
 Wlassics Gyula 185, 574, 708
 Woita József → Voyta József
 Wouwermann, Philipp 311, 741
- Xantus János 408
- Ybl Miklós 747
- Zaccari Ádám 555, 785
 Zachris Topelius 64
 Zanarsky 125, 502
 Zarkavölgyi Andor 661
 Zeyk Albert József 745
 Zeyk Domokos 314, 745
 Zeyk Imre 314
 Zeyk Károly 119, 499
 Zichy Ágost 679
 Zichy Antal 130, 438, 507
 Zichy Jenő 54, 386, 421, 423, 424,
 648
 Zichy Mihály 132, 134, 384, 509–
 511, 514, 515, 517
 Zmeskál Aranka 563
 Zöldhelyi Zsuzsa 432
 Zrínyi Miklós (költő) 311
 Zrínyi Ilona 100, 485
 Zsuzsa (cselédlány) 509
 Zwack Adolf 701

TARTALOMJEGYZÉK A LEVELEK IDŐRENDJÉBEN

(Az első hasáb száma a szövegre, a második pedig a jegyzetre utal.)

715. br. Wenckheim Béla – Jókainak (1876. jan. 21.)	5	351
716. Jókai – E. Kovács Gyulának (1876. febr. 2.)	6	352
717. Otto Janke – Jókainak (1876. febr. 15.)	6	354
718. Türr István – Jókainak (1876. márc. 15.)	8	356
719. Jókai – Arany Jánosnak (1876. márc. 29.)	9	357
720. Arany János – Jókainak (1876. márc. 29.)	11	359
721. Jókai – Szigligeti Edének (1876. ápr. 4.)	13	360
722. Szigligeti Ede – Jókainak (1876. ápr. 5–7.)	15	363
723. Neville Mór – Jókainak (1876. ápr. 4–6.)	17	364
724. Véninger Ferenc – Jókainak (1876. máj. 13.)	17	365
725. Berchtold Auerbach – Jókainak (1876. jún. 29.)	17	366
726. Jókai – Törs Kálmánnak (1876. júl. 10.)	18	368
727. Jókai – ismeretlennek (1876. júl. 24.)	19	369
728. Jókai – gr. Teleki Sándornak (1876. júl. 26.)	19	370
729. Gr. Teleki Sándor – Jókainak (1876. júl. vége)	20	372
730. Otto Janke – Jókainak (1876. aug. 9.)	20	373
731. Jókai – Hegedűs Sándornak (1876. aug. 11–12.)	23	376
732. Jókai – Hegedűs Sándornak (1876. aug. 13–15.)	24	378
733. Gr. Teleki Sándor – Jókainak (1876. aug. 21.)	24	378
734. Jókai – Várady Gábornak (1876. aug. 22.)	25	379
735. Jókai – Hegedűs Sándornak (1876. aug. 24.)	25	380
736. Jókai – Hegedűs Sándornak (1876. aug. 26.)	26	380
737. Jókai – Freckay Jánosnak (1876. aug. 28.)	26	381
738. Jókai – Törs Kálmánnak (1876. szept. 8.)	27	382
739. Jókai – Törs Kálmánnak (1876. szept. 10.)	28	384
740. Jókai – Törs Kálmánnak (1876. szept. 14.)	29	385
741. Rácz Endre – Jókainak (1877. jan. 3.)	30	387
742. Br. Baldácsi Antal – Jókainak (1877. jan. 21.)	32	387
743. Franz Smolka – Jókainak (1877. febr. 19.)	33	389

744. Jókai – ismeretlen barátjának (1877. márc. 20.)	34	390
745. Adolphe Belot – Jókainak (1877. márc. 20.)	34	391
746. Nordau Miksa – Jókainak (1877. ápr. 10.)	38	395
747. Jókai – ismeretlen főesperesnek (1877. ápr. 11.)	39	396
748. Bartók Lajos – Jókainak (1877. ápr. 18.)	39	397
749. Ábrányi Emil – Jókainak (1877. máj. 7.)	40	398
750. Jókai – Vály Eszternek (1877. júl. 6.)	42	399
751. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1877. júl. 10.)	42	400
752. Jókai – Hegedűs Sándornak (1877. júl. 26.)	43	401
753. Jókai – barátainak (1877. júl. 22.)	44	403
754. Ottó Janke – Jókainak (1877. okt. 2.)	45	405
755. Bartók Lajos – Jókainak (1877. nov. 29.)	46	406
756. Jókai – Kovács Pálnak (1877. dec. 6.)	47	407
757. Franz von Dingelstedt – Jókainak (1878. márc. 22.) . . .	47	408
758. Jókai – Franz von Dingelstedtnek (1878. márc. 25.) . . .	48	410
759. Otto Janke – Jókainak (1878. ápr. 2.)	49	412
760. Jókai – Franz von Dingelstedtnek (1878. ápr. 22.)	51	415
761. Jókai – Cohn Frigyesnek (1878. máj. 2.)	52	417
762. Várady Gábor – Jókainak (1878. máj. 8.)	52	417
763. Franz von Dingelstedt – Jókainak (1878. máj. 21.)	53	418
764. Victor Tissot – Jókainak (1878. júl. 19.)	54	421
765. Victor Tissot – Jókainak (1878. júl. 21.)	54	423
766. Várady Gábor – Jókainak (1878. aug. 27.)	55	424
767. Tisza Kálmán – Jókainak (1878. okt. 3.)	56	425
768. Várady Gábor – Jókainak (1878. okt. 18.)	56	425
769. Gr. Andrássy Gyula – Jókainak (1878. okt. 27.)	58	426
770. Szarvady Frigyes – Jókainak (1878. okt. 30.)	58	427
771. Pájer Antal – Jókainak (1878. okt. 30.)	59	428
772. Várady Gábor – Jókainak (1878. nov. 27.)	60	429
773. Szarvady Frigyes – Jókainak (1878. nov. 29.)	60	429
774. Jókai – Ambrózy Nándornak (1878. dec. 10.)	62	432
775. Antti Almberg – Jókainak (1878. dec. 14.)	62	434
776. Jókai – Falk Miksának (1879. jan. 6.)	65	437
777. Jókai – Frankenburg Adolfnak (1879. jan. 6.)	66	438
778. Falk Miksa – Jókainak (1879. jan. 8–10.)	67	439
779. Várady Gábor – Jókainak (1879. jan. 15.)	67	439

780. Jókai – a Neue Illustrirte [!] Zeitung szerkesztőségének (1879. jan. 17.)	67	440
781. Jókai – Hegedűs Sándornak (1879. febr. 16.)	68	442
782. Várady Gábor – Jókainak (1879. febr. 19.)	69	442
783. Jókai – a bécsi [...] olvasókörmek (1879. febr. vége) ..	69	443
784. Sréter Kálmán – Jókainak (1879. márc. 6.)	70	444
785. A bécsi [...] társaskör. bizottsága – Jókainak (1879. márc. 20.)	71	444
786. Id. Szinnyei József – Jókainak (1879. márc. 25.)	72	446
787. Várady Gábor – Jókainak (1879. márc. 27.)	74	449
788. Gr. Eszterházy Istvánné – Jókainak (1879. ápr. 6.)	74	449
789. Hedvige Witte – Jókainak (1879. ápr. 30.)	75	450
790. Enrico Croce – Jókainak (1879. máj. 6.)	77	452
791. Handler Jakab – Jókainak (1879. máj. 16.)	79	455
792. Plato von Reussner – Jókainak (1879. jún. 21.)	81	457
793. Jókai – Illés Vilmosnak (1879. aug. 2.)	82	459
794. Jókai – Hegedűs Sándornak (1879. szept. 7.)	82	460
795. Jókai – Hegedűs Sándornak (1879. szept. 14.)	85	462
796. Szemere Attila – Jókainak (1879. okt. 24.)	86	463
797. Gr. Andrássy Gyula – Jókainak (1879. okt. 27.)	87	464
798. Jókai – H. Pulszky Polixénának (1879. okt. 28.)	88	465
799. Szarvady Frigyes – Jókainak (1879. nov. 6.)	88	466
800. Mandeleine Szvizstunov – Jókainak (1879. nov. 6.) ..	89	468
801. Louis Ulbach – Jókainak (1879. nov. 11.)	91	470
802. Louis Ulbach – Jókainak (1879. nov. 10. [?])	92	472
803. Jókai – Ormós Zsigmondnak (1879. nov. 25.)	93	474
804. Jókai – Arany Jánosnak (1879. nov. 27.)	94	475
805. Ernest Grandmont – Jókainak (1879. dec. 20.)	94	477
806. Várady Gábor – Jókainak (1880. jan. 9.)	95	478
807. Jókai – a Magyar Kir. Belügyminisztériumnak (1880. jan. 26.)	96	479
808. Eduard Engel – Jókainak (1880. febr. 1.)	97	479
809. Tóth Endre – Jókainak (1880. febr. 28.)	99	485
810. Hegedűs József – Jókainak (1880. márc. 5.)	100	486
811. Horváth Döme – Jókainak (1880. márc. 12.)	102	487
812. Karácsonyi János – Jókainak (1880. márc. 24.)	103	487
813. Jókai – Trefort Ágostonnak (1880. ápr. 16.)	104	488

814. Jókai – ismeretlen grófnénak (1880. máj. 9.)	104	489
815. Jókai – Prückler Ignácnak (1880. jún. 11.)	105	490
816. Gróß Adolf – Jókainak (1880. jún. 21.)	105	491
817. Jókai – dr. Fenyvessy Ferencnek (1880. júl. 11.)	106	492
818. A pápai ünneplők – Jókainak (1880. júl. 17.)	112	496
819. Jókai – a pápai ünneplőknek (1880. júl. 18.)	112	496
820. Kőrösi Sándor – Jókainak (1880. júl. 21.)	113	496
821. Jókai – Horváth Lajosnak (1880. júl. 23.)	115	497
822. Nendtvich Gyula – Jókainak (1880. júl. 29.)	116	498
823. Jókai – Hegedűs Sándornak (1880. júl. 30.)	120	499
824. Tisza Kálmán – Jókainak (1880. júl. 31.)	121	500
825. Szent-Imrei Elek – Jókainak (1880. aug. 2.)	123	501
826. Jókai – Hegedűs Sándornak (1880. aug. 4.)	125	502
827. Andaházy Pál – Jókainak (1880. aug. 4.)	126	503
828. Jókai – Hegedűs Sándornak (1880. aug. 10.)	126	504
829. Rózsaági Antal – Jókainak (1880. aug. 19.)	127	504
830. Jókai – ismeretlennek (1880. szept. 14.)	129	505
831. Jókai – Szeged polgármesterének (1880. szept. 15.)	131	507
832. Jókai – Hegedűs Sándornénak (1880. szept. 17.)	131	508
833. Zichy Mihály – Jókainak (1880. okt. 15.)	132	509
834. Váli Ferenc – Jókainak (1880. nov. 21.)	134	511
835. Écsy László – Jókainak (1880. nov. 21.)	135	512
836. Adolf Fjodorovics Marksz – Jókainak (1880. nov. 23.)	136	513
837. Szervady Frigyes – Jókainak (1880. nov. 27.)	138	517
838. Charles Piat – Jókainak (1880. nov. 29.)	139	519
839. Jókai – Huray Istvánnak (1880. dec. 24.)	139	520
840. Diósy Márton – Jókainak (1881. jan. 14.)	140	521
841. Pap Gábor – Jókainak (1881. jan. 29.)	141	522
842. Jókai – Pompéry Jánosnak (1881. febr. 27.)	143	522
843. Lukynich István – Jókainak (1881. febr. 28.)	144	524
844. Horváth Döme – Jókainak (1881. ápr. 15.)	146	525
845. Éjszaki Károly – Jókainak (1881. ápr. 16.)	147	525
846. Stampfel Károly – Jókainak (1881. ápr. 21.)	149	526
847. Jókai – Hegedűs Sándornak (1881. máj. 5.)	150	528
848. Gr. Ráday Gedeon – Jókainak (1881. máj. 6.)	152	529
849. Veress György – Jókainak (1881. máj. 9.)	153	531
850. Frankenburg Adolf – Jókainak (1881. máj. közepe)	155	532

851. Jókai – Bertha Sándornak (1881. máj. 26.)	155	539
852. Jókai Lajos – Jókainak (1881. jún. 23.)	156	535
853. Veress György – Jókainak (1881. jún. 27.)	157	536
854. Császár Béla – Jókainak (1881. jún. 28.)	158	536
855. Koncz Lajos – Jókainak (1881. júl. 8.)	159	537
856. Veress György – Jókainak (1881. júl. 17.)	160	538
857. Jókai – id. Szinyei Józsefnek (1881. júl. 31.)	162	539
858. Tahy Gyula – Jókainak (1881. aug. 2.)	162	540
859. Gr. Wass Ádám – Jókainak (1881. aug. 4.)	163	541
860. Jókai – Hegedűs Sándornak (1881. aug. 8.)	164	543
861. Jókai – Hegedűs Sándornak (1881. aug. 14–15.)	165	543
862. Jókai – Molnár Ádámnak (1881. aug. 16.)	166	545
863. Leon Godziemba – Jókainak (1881. aug. 27.)	167	546
864. Leopold Rilla von Sascher-Masoch – Jókainak (1881. szept. 7.)	168	549
865. Molnár Ádám – Jókainak (1881. szept. 22.)	169	552
866. Jókai – ismeretlenek (1881. szept. legvége)	170	553
867. A fiúmeiek – Jókainak (1881. okt. 15.)	171	555
868. Külley Ede – Jókainak (1881. okt. 16.)	171	556
869. Jókai – ismeretlen meghívójának (1881. nov. eleje)	172	557
870. Geréb János – Jókainak (1881. nov. 23.)	173	558
871. Vérei József – Jókainak (1881. nov. 23.)	174	559
872. Jókai – ismeretlenek (1881. nov. 26.)	174	559
873. Écsy László – Jókainak (1881. nov. 27.)	175	560
874. Vály Ferencné – Jókainak (1881. nov. 27.)	176	561
875. Rákosi Jenő – Jókainak (1881. dec. 2.)	177	562
876. Jókai – Rákosi Jenőnek (1881. dec. 3.)	178	563
877. Endrődi Sándor – Jókainak (1881. dec. 3.)	178	564
878. Samarjay Károly – Jókainak (1881. dec. 3.)	179	565
879. Ney Ferenc – Jókainak (1881. dec. 4.)	180	566
880. Medgyes Lajos – Jókainak (1881. dec. 7.)	181	567
881. Vérei József – Jókainak (1881. dec. 8.)	181	568
882. Kiss László – Jókainak (1881. dec. 12.)	182	568
883. Josef Dernjač – Jókainak (1881. vége–1882. eleje)	183	569
884. Az illyefalvi ifjúsági önképzőkör – Jókainak (1882. febr. 19.)	183	572
885. Simonffy Imre – Jókainak (1882. márc. 1.)	184	573

886. Jókai – Br. Wlassics Gyulának (1882. márc. 16.)	185	574
887. Jókai – Simonffy Imrének (1882. márc. 22.)	186	575
888. Herman Ottó – Jókainak (1882. márc. 30.)	187	576
889. Otto Janke – Jókainak (1882. ápr. 12.)	188	578
890. Jókai – Trefort Ágostonnak (1882. aug. 5.)	189	581
891. Jókai – Hegedűs Sándornak (1882. aug. 15.)	191	583
892. Jókai – Hegedűs Sándornak (1882. aug. 16.)	193	585
893. Kozma Sándor – Jókainak (1882. szept. 1.)	193	586
894. Jókai – Kozma Sándornak (1882. szept. 2.)	196	587
895. Jókai – Pap Gábornak (1882. szept. 3.)	198	587
896. Jókai – Molnár Ádámnak (1882. szept. 3.)	199	589
897. Jókai – Foghtúy Dénesnek (1882. szept. 3.)	199	590
898. Szabó Endre – Jókainak (1882. szept. 10. előtt)	200	592
899. Jókai – Hegedűs Sándornak (1882. szept. 11.)	205	594
900. Jókai – Rottler Józsefnek (1882. szept. 18.)	205	594
901. Munkácsy Mihály – Jókainak (1882. okt. 7.)	206	596
902. Jókai – György Aladárnak (1882. okt. 11.)	207	597
903. Jókai – Huszár Adolfnak (1882. dec. 9.)	208	598
904. Jókai – Huszár Adolfnak (1882. dec. 14.)	208	598
905. Jókai – Huszár Adolfnak (1882. dec. 21.)	209	599
906. Az „Association littéraire...” – Jókainak (is) (1883. jan. 25. előtt)	209	600
907. Jókai – Écsy Lászlónak (1883. febr. 6.)	209	602
908. Jókai – Szász Károlynak (1883. febr. 20.)	210	603
909. A chicagói Deák Ferenc-egylet – Jókainak (1883. márc. 14.)	211	604
910. Jókai – Szeless Józsefnek (1883. ápr. 6.)	212	605
911. Jókai – ismeretlennek (1883. ápr.–[máj. ?] 22.)	213	606
912. Jókai – Káldy Gyulának (1883. jún. 9.)	214	607
913. Jókai – Laborfalvi Rózának (1883. jún. 25.)	214	608
914. Jókai – Hegedűs Sándornak (1883. júl. 30.)	215	609
915. Jókai – a Fremdenblatt szerkesztőségének (1883. nov. 16.)	216	610
916. Jókai – Bartók Lajosnak (1883. nov. 25.)	217	611
917. Ágai Adolf – Jókainak (1883. nov. 29.)	217	612
918. Ifj. Emich Gusztáv – Jókainak (1883. nov. 30.)	218	614
919. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1883. dec. 18.)	218	614

920. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1883. dec. 30.)	219	616
921. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. jan. 9.)	220	617
922. Jókai – Hegedűs Sándornak (1884. jan. 14.)	221	618
923. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. jan. 23.)	221	619
924. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. febr. 19.)	222	620
925. A Révai Testvérek – Jókainak (1884. febr. vége)	222	621
926. Jókai – Szász Károlynak (1884. márc. 2.)	224	624
927. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. márc. 6.)	224	624
928. Jókai – Degré Alajosnak (1884. márc. 10.)	226	627
929. Johann Strauss – Jókainak (1884. márc. 11.)	227	628
930. Pfeifer István – Jókainak (1884. márc. 30.)	228	629
931. Ozman aga – Jókainak (1884. ápr. 23.)	230	631
932. Jókai – Fekete Lászlónak (1884. máj. 1.)	231	632
933. Boleslawa Jaroszevska – Jókainak (1884. máj. közepe)	232	633
934. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. máj. 17.)	232	634
935. Schnitzer Ignác – Jókainak (1884. jún. 22.)	233	636
936. Schnitzer Ignác – Jókainak (1884. jún. 28.)	235	638
937. Moldován Gergely – Jókainak (1884. jún. vége)	237	640
938. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. jún. 30.)	239	641
939. Jókai – Johann Straussnak (1884. júl. 1.)	240	642
940. Josef Weilen – Jókainak (1884. júl. 3.)	241	644
941. Br. Rauch Géza – Jókainak (1884. júl. 7.)	241	646
942. Josef Weilen – Jókainak (1884. júl. 10. körül)	243	648
943. Bojničić Iván – Jókainak (1884. júl. 10.)	243	649
944. Jókai – Gyarmathy Zsigmondnak (1884. júl. 12.)	245	652
945. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. aug. 1.)	246	653
946. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. aug. 8.)	247	654
947. Madame Adam – Jókainak (1884. aug. 10. körül)	248	655
948. Ruchietl Miklós – Jókainak (1884. aug. 10.)	249	656
949. József főherceg – Jókainak (1884. aug. 15.)	250	658
950. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. szept. 2.)	251	659
951. Jókai – Szekula Józsefnek (1884. szept. 10.)	251	660
952. Fülöp Szász Coburg herceg – Jókainak (1884. aug. 22.)	252	661
953. Jókai – Paulay Edének (1884. okt. 11.)	252	663
954. Jókai – Johann Straussnak (1884. okt. 17.)	253	663
955. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. okt. 22.)	253	665

956. Jókai – Johann von Forsternek (1884. nov. 11.)	254	666
957. Könyves Tóth Kálmán – Jókainak (1884. nov. 15.)	254	668
958. Szapáry Gyula – Jókainak (1884. nov. 25.)	257	669
959. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. nov. 26.)	257	670
960. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. nov. 27.)	258	671
961. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. nov. 28.)	259	672
962. Rudolf trónörökös – Jókainak (1884. dec. 4.)	260	673
963. Jókai – gr. Esterházy Kálmánnak (1884. dec. 11.)	260	675
964. Gr. Esterházy Kálmán – Jókainak (1884. dec. közepe)	261	676
965. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. dec. 18.)	262	676
966. Klapka György – Jókainak (1884. dec. 19.)	263	678
967. Jókai – Trefort Ágostonnak (1884. dec. 24.)	266	680
968. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1884. dec. 31.)	266	680
969. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. jan. 3.)	267	682
970. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. jan. 12.)	268	684
971. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. jan. 15.)	269	684
972. Hulicius Fr. Sztaniszló – Jókainak (1885. jan. 31.)	269	685
973. Trefort Ágoston – Jókainak (1885. jan. 31.)	271	686
974. Auguste Lavallé – Jókainak (1885. febr. 18.)	272	687
975. Jókai – a két egyetem ifjúságának (1885. febr. 18.)	273	689
976. Rakovszky Géza és ifj. Szász Károly – Jókainak (1885. febr. 18.)	274	690
977. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. febr. 18.)	275	691
978. József főherceg – Jókainak (1885. febr. 19.)	276	692
979. Ágai Adolf – Jókainak (1885. febr. 19.)	277	693
980. Ráth Károly – Jókainak (1885. febr. 19.)	277	693
981. Torma Károly – Jókainak (1885. febr. 19.)	278	694
982. Berczik Árpád – Jókainak (1885. febr. 19.)	278	695
983. Brankovics György – Jókainak (1885. febr. 19.)	278	696
984. Vadnay Károlyné – Jókainak (1885. febr. 19.)	280	696
985. Mandello Hugó – Jókainak (1885. febr. 19.)	280	697
986. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. febr. 21.)	281	698
987. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. márc. 6.)	281	699
988. A Zürichi Magyar Egyesület – Jókainak (1885. márc. 11.)	283	701
989. Jókai és pártja – gr. Tisza Kálmánénak (1885. márc. 28.)	283	702
990. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. márc. 29.)	284	703
991. Diaconovich Kornél – Jókainak (1885. ápr. 5.)	285	704

992. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. ápr. 8.)	287	706
993. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. ápr. 23.)	287	707
994. Jókai – gr. Andrássy Gyulának (1885. máj. 1.)	288	707
995. Paul Lindau – Jókainak (1885. máj. 9.)	288	708
996. Gr. Andrássy Gyula – Jókainak (1885. máj. 14.)	289	710
997. Jókai – Gr. Andrássy Gyulának (1885. máj. 14.)	289	711
998. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. máj. 15.)	290	711
999. Stampfel Károly – Jókainak (1885. máj. 23.)	291	713
1000. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. máj. 15–28.)	293	716
1001. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. máj. 28.)	293	718
1002. Jókai – Adolf Klaarnak (1885. máj. 29–30.)	294	719
1003. Pesty Frigyes – Jókainak (1885. jún. 1.)	295	721
1004. Jókai – Franz Jaunernak (1885. jún. eleje)	296	722
1005. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. jún. 3.)	296	724
1006. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. jún. 20–22.)	297	725
1007. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. jún. 25.)	298	727
1008. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. jún. 27.)	298	728
1009. Jókai – Gr. Andrássy Gyulának (1885. jún. 30.)	299	730
1010. Tomori Anasztáz – Jókainak (1885. jún. 30.)	300	730
1011. Karl Albert Bombelles gr. – Jókainak (1885. jún. 30.)	302	731
1012. Trefort Ágoston – Jókainak (1885. júl. 1.)	302	732
1013. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. júl. 2.)	304	733
1014. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. júl. 4.)	305	735
1015. Pulszky Ferenc – Jókainak (1885. júl. 10.)	306	736
1016. Ullman Károly Pál – Jókainak (1885. júl. 19.)	307	738
1017. Jókai és Pulszky Ferenc – Pálffy Sándornak (1885. aug. eleje)	309	739
1018. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. aug. 10.)	310	740
1019. Thaly Kálmán – Jókainak (1885. aug. 18.)	311	741
1020. Némethy Emmy – Jókainak (1885. aug. 22.)	312	742
1021. Jókai – Káldy Gyulánénak (1885. aug. 25.)	313	743
1022. Jókai – Fekete Józsefnek (1885. aug. 25.)	314	744
1023. Jókai – Giczey N.-nek (1885. szept. 7.)	315	746
1024. Gr. Károlyi István – Jókainak (1885. szept. 9.)	315	747
1025. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. szept. 10.)	316	748
1026. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. szept. 15.)	317	749
1027. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. szept. 18.)	318	750

1028. Ormós Zsigmond – Jókainak (1885. szept. 20.)	318	751
1029. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. szept. 21.)	320	752
1030. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. szept. 22.)	320	753
1031. Jókai – Paulay Edének (1885. szept. 22.)	321	754
1032. Jókai – Ormós Zsigmondnak (1885. szept. 24.)	322	756
1033. Ormós Zsigmond – Jókainak (1885. szept. 26.)	324	757
1034. Várady Gábor – Jókainak (1885. szept. 26.)	324	757
1035. Smialovszky Sándor – Jókainak (1885. szept.)	325	758
1036. Jókai – Haynald Lajosnak (1885. okt. eleje)	327	760
1037. Haynald Lajos – Jókainak (1885. okt. 3–4.)	327	761
1038. Jókai – Bertha Sándornak (1885. okt. 11.)	328	761
1039. Jókai – Schnitzer Ignácnak (1885. okt. 19.)	328	762
1040. Myskovsky Viktor – Jókainak (1885. okt. 19.)	329	763
1041. Josef Miškátović – Jókainak (melléklettel) (1885. okt. 31.)	330	764
1042. József főherceg – Jókainak (1885. nov. 5.)	331	766
1043. Horn Antal – Jókainak (1885. nov. 5.)	332	767
1044. Br. Orczy Béla – Jókainak (1885. nov. 10.)	332	768
1045. Jókai – Szilágyi Sándornak (1885. nov. 11.)	333	769
1046. József főherceg – Jókainak (1885. nov. 17.)	333	770
1047. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. nov. 25.)	334	771
1048. József főherceg – Jókainak (1885. nov. 28.)	335	772
1049. Jókai – Nagy Miklósnak (1885. nov. vége–dec. eleje) .	336	773
1050. Jókai – Trefort Ágostonnak (1885. dec. 2.)	336	774
1051. Vaszil Verescsagin – Jókainak (1885. dec. 9.)	337	774
1052. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. dec. 15.)	338	777
1053. Jókai – Révai Mór Jánosnak (1885. dec. közepe)	338	777
1054. Kilyén Sándor – Jókainak (1885. dec. közepe)	338	778
1055. Nyitray Emil és Perczel Lajos – Jókainak (1885. dec. 15.)	340	779
1056. Szász-Coburg de Gotha Fülöp – Jókainak (1885. dec. 22.)	341	780
1057. Rudolf trónörökös – Jókainak (1885. dec. 22.)	342	781
1058. Schnitzer Ignác – Jókainak (1885. dec. 22.)	343	782
1059. Kilyén Sándor – Jókainak (1885. dec. 30.)	344	783
1060. József főherceg – Jókainak (1885. dec. 31.)	345	784

TARTALOMJEGYZÉK A LEVELEK BETŰRENDJÉBEN

I. JÓKAI LEVELEINEK CÍMZETTJEI

Ambrózy Nándornak	1878. dec. 10.	62	432
Gr. Andrásy Gyulának	1885. máj. 1.,	288	707
	1885. máj. 14.,	289	711
	1885. jún. 30.	299	730
Arany Jánosnak	1876. márc. 29.	9	357
	1879. márc. 27.	94	475
Barátainak	1877. júl. 22.	44	403
Bartók Lajosnak	1883. nov. 25.	217	611
Bertha Sándornak	1881. máj. 26.	155	539
	1885. okt. 11.	328	761
A bécsi [...] olvasókörmek	1879. febr. vége	69	443
A Magyar Királyi Belügy- minisztériumnak	1880. jan. 26.	96	479
Cohn Frigyesnek	1878. máj. 2.	52	417
Debrecen polgármesterének	1882. márc. 22.	186	575
Degré Alajosnak	1884. márc. 10.	226	627
B. Franz von Dingelstedtnek	1878. márc. 25.	48	410
	1878. ápr. 22.	51	415
Écsy Lászlónak	1883. febr. 6.	209	602
Gr. Esterházy Kálmánnak	1884. dec. 11.	260	675
Falk Miksának	1879. jan. 6.	65	437
Fekete Józsefnek	1885. aug. 25.	314	744
Fekete Lászlónak	1884. máj. 1.	231	632
Dr. Fenyvessy Ferencnek	1880. júl. 14.	106	492
Foghtúy Dénesnek	1882. szept. 3.	199	590
Jahann von Forsternek	1884. nov. 11.	254	666
Frankenburg Adolfnak	1879. jan. 6.	66	438
Frecskay Jánosnak	1876. aug. 28.	26	381

A Fremdenblatt szerkesztőségének	1883. nov. 16.	216	610
Ghiczey N.-nek	1885. szept. 7.	315	746
Gyarmati Zsigmondnak	1884. júl. 12.	245	652
György Aladárnak	1882. okt. 11.	207	597
Haynal Lajosnak	1885. okt. eleje	327	760
Hegedűs Sándornak	1876. aug. 11–12.	23	376
	1876. aug. 13–24.	24	378
	1876. aug. 24.	25	380
	1876. aug. 26.	26	380
	1877. jún. 26.	43	401
	1879. febr. 16.	68	442
	1879. szept. 7.	82	460
	1879. szept. 14.	85	462
	1880. júl. 30.	120	499
	1880. aug. 4.	125	502
	1880. aug. 10.	126	504
	1881. máj. 5.	150	528
	1881. aug. 6.	164	543
	1881. aug. 14–15.	165	543
	1882. aug. 15.	191	583
	1882. aug. 16.	193	585
	1882. szept. 11.	205	594
	1883. júl. 30.	215	690
	1884. jan. 14.	221	618
Hegedűs Sándornénak	1880. szept. 17.	131	508
Horváth Lajosnak	1880. júl. 23.	115	497
Huray Istvánnak	1880. dec. 24.	139	520
Huszár Adolfnak	1882. dec. 9.	208	598
	1882. dec. 14.	208	598
	1882. dec. 21.	209	599
Illés Vilmosnak	1879. aug. 2.	82	459
Ismeretlenek	1876. júl. 24.	19	369
	1880. szept. 14.	129	505
	1881. nov. 26.	174	559
	1883. ápr. máj? 22.	213	606
Ismeretlen barátjának	1877. márc. 20.	34	390

főesperesnek	1877. ápr. 11.	39	396
grófnénak	1880. máj. 9.	104	489
meghívójának	1881. nov. eleje	172	557
Franz Jaunernek	1885. jún. [leg]eleje	296	722
Káldy Gyulának	1883. jún. 9.	214	607
Káldy Gyulánénak	1885. aug. 25.	313	743
A két egyetem ifjúságának	1885. febr. 18.	273	689
Adolf Klačarnak	1885. máj. 29–30.	294	719
E. Kovács Gyulának	1876. febr. 2.	6	352
Dr. Kovács Pálnak	1877. dec. 6.	47	407
Kozma Sándornak	1882. szept. 2.	196	587
Laborfalvi Rózának	1883. jún. 25.	214	608
Az MTA elnökének	1885. dec. 2.	336	774
Molnár Ádámnak	1881. aug. 16.	166	545
	1882. szept. 3.	199	589
Nagy Miklósnak	1885. nov.–dec.	336	773
A Neue Illustrirte [!] Zeitung szerkesztőségének	1879. jan. 17.	67	440
Ormós Zsigmondnak	1879. nov. 25.	93	474
	1885. szept. 24.	322	756
A pápai ünneplőknek	1880. júl. 17–18.	112	496
Papp Gábornak	1882. szept. 3.	198	587
Paulay Edének	1884. okt. 11.	252	663
	1885. szept. 22.	321	754
Pompéry Jánosnak	1881. febr. 27.	143	522
Prückler Ignácnak	1880. jún. 11.	105	490
H. Pulszky Polyxénának	1879. okt. 28.	88	465
Rákosi Jenőnek	1881. dec. 3.	178	563
Révai Mór Jánosnak	1885. dec. közepe	338	777
Rottler Józsefnek	1882. szept. 18.	205	594
Schnitzer Ignácnak	1877. júl. 10.	42	400
	1883. dec. 18.	218	614
	1883. dec. 30.	219	616
	1884. jan. 9.	220	617
	1884. jan. 23.	221	619
	1884. márc. 6.	224	624
	1884. máj. 17.	232	634

	1884. jún. 30.	239	641
	1884. szept. 2.	251	659
	1884. dec. 18.	262	676
	1885. jan. 15.	269	684
	1885. febr. 21.	281	698
	1885. márc. 6.	281	699
	1885. márc. 29.	284	703
	1885. ápr. 8.	287	706
	1885. jún. 3.	296	724
	1885. jún. 27.	298	728
	1885. júl. 4.	305	735
	1885. szept. 10.	316	748
	1885. szept. 13.	317	749
	1885. szept. 18.	318	750
	1885. szept. 21.	320	752
	1885. okt. 19.	328	762
Johann Straussnak	1884. júl. 1.	240	642
	1884. okt. 17.	253	663
Szász Károly püspöknek	1883. febr. 20.	210	603
	1884. márc. 2.	224	624
Szeged polgármesterének	1880. szept. 15.	131	507
	1884. aug. eleje	309	739
Szekula Józsefnek	1884. szept. 10.	251	660
Szelecs Józsefnek	1883. ápr. 6.	212	605
Szigligeti Edének	1876. ápr. 4.	13	360
Szilágyi Sándornak	1885. nov. 11.	333	769
Id. Szinnyi Józsefnek	1881. júl.	162	539
Gr. Teleki Sándornak	1876. júl. 26.	19	370
Gr. Tisza Kálmánnénak	1885. márc. 26.	283	702
Törs Kálmánnak	1876. júl. 10.	18	368
	1876. szept. 8.	27	382
	1876. szept. 10.	28	384
	1876. szept. 14.	29	385
Trefort Ágostonnak	1880. ápr. 16.	104	488
	1882. aug. 5.	189	581
	1884. dec. 24.	266	680
Vály Eszternek	1877. júl. 6.	42	399

Várady Gábornak	1876. aug. 22.	25	379
	1878. máj. 6.		
Wlassics Gyulának	1882. márc. 16.	185	574

II. A JÓKAIHOZ INTÉZETT LEVELEK KÜLDŐI

Ábrányi Emil	1877. máj. 7.	40	398
Madame Adam	1884. aug. 10.	248	655
Ágai Adolf	1883. nov. 29.	217	612
	1885. febr. 19.	277	693
A. Almberg	1878. nov. 14.	62	434
Andaházy Pál	1880. aug. 1.	126	503
Gr. Andrássy Gyula	1878. okt. 27.	58	426
	1879. okt. 27.	87	464
	1885. máj. 14.	289	711
Arany János	1876. márc. 29.	11	359
Az „Association littéraire... ”	1883. jan. 25. előtt	209	600
Berchtold Auerbach	1876. jún. 29.	17	366
Baldácsi Antal	1877. jan. 21.	32	387
Bartók Lajos	1877. ápr. 18.	39	397
	1877. nov. 29.	46	406
A bécsi [...] társaskör bizottsága	1879. márc. 20.	71	444
Adolphe Belot	1877. márc. 20.	34	391
Berczik Árpád	1885. febr. 19.	278	695
Ivan Bojničić	1884. júl. 10.	243	649
C. A. Bombelles	1885. jún. 30.	302	731
Brankovics György	1885. febr. 19.	278	696
A chicagói Deák Ferenc egyesület	1883. márc. 14.	211	604
Enrico Croce	1879. máj. 6.	77	452
Császár Béla	1881. jún. 28.	158	536
Josef Dernjač	1881 vége–1882 eleje	183	569
Diaconovich Kornél	1885. ápr. 5.	285	704
B. Franz v. Dingelstedt	1878. márc. 22.	47	408
	1878. máj. 21.	53	418
Diósy Márton	1881. jan. 14.	140	521

Écsy László	1880. nov. 21.	135	512
	1881. nov. 27.	175	560
Éjszaky Károly	1881. ápr. 16.	147	525
Ifj. Emich Gusztáv	1885. nov. 30.	218	614
Endrődi Sándor	1881. dec. 3.	178	564
Eduard Engel	1880. febr. 1.	97	479
gr. Eszterházy Kálmán	1884. dec. 11.	260	675
gr. Eszterházy Istvánné	1879. ápr. 6.	74	449
Falk Miksa	1879. jan. 8–10.	67	439
A fiúmeiek	1881. okt. 15.	171	555
Frankenburg Adolf	1881. május közepe		
	tájt	155	532
Geréb János	1881. nov. 23.	173	558
Leon Godziemba	1881. aug. 27.	167	546
Ernest Grandmont	1879. dec. 20.	94	477
Gróß Adolf	1880. jún. 21.	105	491
Handler Jakab	1879. máj. 16.	79	455
Haynald Lajos	1885. okt. 3–4.	327	761
Hegedús József	1880. márc. 9.	100	486
Herman Ottó	1882. márc. 30.	187	576
Horn Antal	1885. nov. 5.	332	767
Horváth Döme	1880. márc. 12.	102	487
	1881. ápr. 15.	146	525
Hulicius Fr. Sztaniszló	1885. jan. 31.	269	685
Az illyefalvi ifjúsági önképzőkör	1882. febr. 19.	183	572
Otto Janke	1876. febr. 15.	6	354
	1876. aug. 9.	20	373
	1877. okt. 2.	45	405
	1878. ápr. 2.	49	412
	1882. ápr. 12.	188	578
Boleslava Jaroszewska	1884. máj. közepe	232	633
Jókay Lajos	1881. jún. 23.	155	539
József főherceg	1884. aug. 15.	250	658
	1885. febr. 19.	276	692
	1885. nov. 5.	331	766
	1885. nov. 17.	333	770
	1885. nov. 28.	335	772

	1885. dec. 31.	345	784
Karácsonyi János	1880. márc. 24.	103	487
Gr. Károlyi István	1885. szept. 9.	315	747
Kilyén Sándor	1885. dec. közepe	338	778
	1885. dec. 30.	344	783
Kiss László	1881. dec. 12.	182	568
Klapka György	1884. dec. 19.	263	678
Koncz Lajos	1881. júl. 6.	159	537
Kozma Sándor	1882. szept. 1.	193	586
Könyves Tóth Kálmán	1884. nov. 15.	257	669
Kőrösi Sándor	1880. júl. 21.	113	496
Külley Ede	1881. okt. 16.	171	556
Auguste Lavallé	1881. febr. 18.	272	687
Paul Lindau	1885. máj. 5.	288	708
Lukinich István	1881. febr. 28.	144	524
Mandella Hugó	1885. febr. 19.	280	697
A. P. Marcks	1880. nov. 25.	136	513
Medgyes Lajos	1881. dec. 7.	181	657
Josef Miškatović	1885. okt. 31.	330	764
Moldován Gergely	1884. jún. vége	237	640
Molnár Ádám	1881. szept. 22.	169	552
Munkácsy Mihály	1882. okt. 7.	206	596
Victor Myskovsky	1885. okt. 19.	329	763
Némethy Emmy	1885. aug. 22.	312	742
Nendtvich Gyula	1880. júl. 29.	116	498
Neville Mór	1876. ápr. 4–6.	17	364
Ney Ferenc	1881. dec. 4.	180	566
Nordau Miksa	1877. ápr. 10.	38	395
Nyitray Emil és Perczel Lajos	1885. dec. közepe	340	779
B. Orczy Béla	1885. okt. 10.	332	768
Ormós Zsigmond	1885. szept. 20.	318	751
	1885. szept. 26.	324	757
Ozman aga	1884. ápr. 23.	230	631
Pájer Antal	1878. okt. 30.	59	428
A pápaiak	1880. júl. 17.	112	496
Papp Gábor	1881. jan. 29.	141	522
Pesty Frigyes	1885. jún. 1.	295	721

Pfeifer István	1884. márc. 30.	228	629
Charles Piat	1880. nov. 29.	139	519
Pulszky Ferenc	1885. júl. 10.	306	736
Rácz Endre	1877. jan. 3.	30	387
Gr. Ráday Gedeon	1881. máj. 6.	152	529
Rákosi Jenő	1881. dec. 2.	177	562
Rakovszky Géza és ifj. Szász Károly	1885. febr. 18.	274	690
Ráth Károly	1885. febr. 19.	277	693
Rauch Géza	1884. júl. 7.	241	646
Plato von Reussler	1879. jún. 21.	81	457
A Révai Testvérek	1884. febr. vége	222	621
Rózsaági Antal	1880. aug. 29.	127	504
Ruchietti Miklós	1884. aug. 10.	249	656
Rudolf trónörökös	1884. febr. 19.	222	620
	1884. aug. 1.	246	653
	1884. aug. 8.	247	654
	1884. okt. 22.	253	665
	1884. nov. 26.	257	670
	1884. nov. 27.	258	671
	1884. nov. 28.	259	672
	1884. dec. 4.	260	673
	1885. jan. 12.	268	684
	1885. febr. 18.	275	691
	1885. ápr. 23.	287	707
	1885. jún. 20–22.	297	725
	1885. jún. 25.	298	727
	1885. aug. 10.	310	740
	1885. szept. 22.	320	753
	1885. nov. 25.	334	771
	1885. dec. közepe	338	777
	1885. dec. 22.	342	781
Dr. L. Rilla v. Sacher-Masoch	1881. szept. 7.	168	549
Samarjay Károly	1881. dec. 3.	179	565
Schnitzer Ignác	1884. jún. 22.	233	636
	1884. jún. 28.	235	638
	1885. jan. 3.	267	682

	1885. máj. 15.	290	711
	1885. máj. 15–28.	293	716
	1885. máj. 28.	293	718
	1885. júl. 2.	304	733
	1885. dec. 22.	343	782
Simonffy Imre polgármester	1882. márc. 1.	184	573
Smialovszky Sándor	1885. szept.	325	758
Franz Smolka	1877. febr. 19.	33	389
Sréter Kálmán	1879. márc. 6.	70	444
Stampfel Károly	1881. ápr. 21.	149	526
	1885. máj. 23.	291	713
Ifj. Johann Strauss	1884. márc. 11.	227	628
Madelaine Swistowa	1879. nov. 6.	89	468
Szabó Endre	1882. szept. 10. előtt	200	592
Szapáry Gyula	1884. nov. 25.	257	669
Szarvady Frigyes	1878. okt. 30.	58	427
	1878. nov. 29.	60	429
	1879. nov. 6.	88	466
	1880. nov. 27.	138	517
Szász-Coburg de Gotha Fülöp	1884. aug. 22.	252	661
	1885. dec. 22.	341	780
Szemere Attila	1879. okt. 24.	86	463
Szent-Imrei Elek	1880. máj. 2.		
Szigligeti Ede	1876. ápr. 5–7.	15	363
id. Szinnyi József	1879. márc. 25.	72	446
Táhy Gyula	1881. aug. 2.	162	540
Gr. Teleki Sándor	1876. júl. vége	20	372
	1876. aug. második fele	24	378
Thaly Kálmán	1885. aug. 18.	311	741
Victor Tissot	1878. júl. 19.	54	421
	1878. júl. 21.	54	423
Gr. Tisza Kálmán	1878. okt. 3.	56	425
	1880. júl. 31.	121	500
Tomori Anasztáz	1885. jún. 30.	300	730
Torma Károly	1885. febr. 19.	278	694
Tóth Endre	1880. febr. 28.	99	485
Trefort Ágoston	1885. jan. 31.	271	686

	1885. júl. 1.	302	732
Türr István	1876. febr. 15.	8	356
Louis Ulbach	1879. nov. 11.	91	470
	1879. nov. 10.?	92	472
Ullmann Károly Pál	1885. júl. 14.	307	738
Vadnay Károlyné	1885. febr. 19.	280	696
Váli Ferenc	1880. nov. 21.	134	511
Vály Ferencné	1881. nov. 27.	176	561
Várady Gábor	1878. máj. 8.	52	417
	1878. aug. 27.	55	424
	1878. okt. 18.	56	425
	1878. nov. 27.	60	429
	1879. jan. 15.	67	439
	1879. febr. 19.	69	442
	1879. márc. 27.	74	449
	1880. jan. 9.	95	478
	1885. szept. 26.	324	757
Véninger Ferenc	1876. máj. 13.	17	365
Vérei József	1881. nov. 23.	174	559
	1881. dec. 8.	181	568
Vasil Verescsagin	1885. dec. 9.	337	774
Veress György	1881. máj. 9.	153	531
	1881. jún. 27.	157	536
	1881. júl. 17.	160	538
Gr. Wass Ádám	1881. aug. 4.	163	541
Josef Weilen	1884. júl. 10. körül	243	648
B. Wenekheim Béla	1876. jan. 21.	5	351
Hedwige Witte	1879. ápr. 30.	75	450
Zichy Mihály	1880. okt. 15.	132	509
A zürichi magyar egyesület	1885. márc. 11.	283	701

ME Központi Könyvtára
MISKOLC

AZ IDEGEN NYELVŰ LEVELEK FORDÍTÓI

A nagy mennyiségű németet
néhány (763., 969., 1001.) németet
az egyetlen olaszt
az egyetlen lengyelt

a nem kevés franciát

dr. Monostory Ivánné,
dr. Lieber Péter
dr. Aczél Zsuzsa,
a Kossuth Lajos Tudomány-
egyetem lengyel tanszéke
a sajtó alá rendező

tette át magyarra.

Sorozatszerkesztőmn kívül, aki saját feladatkörébe vágó, sokféle ágazó szerkesztési tevékenységén túlmenően a tulajdonképpeni lektorálást is maga végezte, különös hálával tartozom nagy mennyiségű és gondos segítségéért dr. Monostory Ivánné kartársnőmnek és fokozottan dr. V. Windisch Éva v. kéziratárai vezető úrhölgynek, mert nélküle (főleg német levelekben) sokkal több „olvashatatlan szó” maradt volna főszeveinkben.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Görgöi síremlék, melynek rajzát Ruchietl Miklós 1884. aug. 10-i levelével küldte el Jókainak
- II. Hegedűs Sándor arcképe
(Aki kötetünk időközében 19 levelet kapott Jókaitól, de ő egyet se küldött)
- III. A Johann Straussnak írott 1884. júl. 1-ji Jókai-levél részlete
(Alkotó az alkotóhoz)
- IV. Rudolf trónörökös arcképe

TARTALOM

Levellek	5
Jegyzetek	347
Rövidítések	349
A levelek jegyzetei	351
Regesta	785
A levelezésben szereplő Jókai-művek	789
Névmutató	792
Tartalomjegyzék a levelek időrendjében	808
Tartalomjegyzék a levelek betűrendjében	818
I. Jókai leveleinek címtettjei	818
II. Jókainak frott levelek küldői	822
Az idegen nyelvű levelek fordítói	828
A képmellékletekről	829

A kiadásért felel az Argumentum és az Akadémiai Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Róbert Zsófia

Kötésterv: Kecskeméti Anna

Műszaki szerkesztő: Cimpián Péterné

Terjedelem: 41,6 A/5 ív + 4 oldal melléklet

Szedte és tördelte az Argumentum Kiadó

Nyomta a László és Társa BT nyomdája

300 17